T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ESKİ UYGUR TÜRKÇESİNDE İKİLEMELER

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Serkan ŞEN

Danışman
Yard. Doç. Dr. Mehmet GECE

Samsun-2002

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Doç. Dr. Mehmet AYDIN

Üye Yard. Doç. Dr. K. Mehmet GECE

Üye Yard. Doç. Dr. Birkan KARGI

Onay
Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet DİKİ
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....II
KISALTMALAR.....IV
GİRİŞ.....1
1. ANLAM AÇISINDAN İKİLEMELER.....1
1.1. Eş Anlamlı Kelimelerden Oluşanlar.....1
1.2.Yakın Anlamlı Kelimelerden Oluşanlar.....1
1.3. Zıt Anlamlı Kelimelerden Oluşanlar.....2
2. KÖKEN AÇISINDAN İKİLEMELER.....2
2.1. Türkçe Kökenli Kelimelerden Oluşanlar.....2
2.2. Türkçe Kökenli ve Yabancı Kökenli Kelimelerin Birleşiminden Oluşanlar.....2
2.3. Yabancı Kökenli Kelimelerden Oluşanlar.....2
3. KURULUŞLARINA GÖRE İKİLEMELER.....3
3.1. Bağlayıcı Kullanılmadan Oluşturulanlar.....3
3.2. Bağlayıcı Kullanılarak Oluşturulanlar.....3
İKİLEMELER.....5
SONUÇ.....377
KAYNAKÇA.....379

ÖNSÖZ

Türk dilinin gelişim safhaları içerisinde Eski Uygur Türkçesini farklı kılan başlıca dil özelliklerden biri ikilemelerdir. Göktürkçe döneminden beri başvurulan anlatımda ikilemelerden faydalanma yolu Uygur döneminde büyük bir yoğunluk kazanmıştır. Eski Uygur Türkçesinin dikkat çeken bu özelliğine "Uygurcada Hendiadyoinler" adlı hacimli makalesiyle ilk olarak Saadet Çağatay değinmiştir. Çağatay, ikilemeleri çeşitli açılardan ele aldığı makalesinin son kısmında yaklaşık 265 ikilemeden oluşan bir de liste sunmuştur. Eski Uygur Türkçesi ikilemelerini Klaus Röhrborn da işlemiştir. Şinasi Tekin'in, "İştikakçının Köşesi" kitabında haber verdiğine göre, Röhrborn konuyla ilgili üç makale kaleme almıştır. Ben üç makaleden yalnızca bir tanesini görebildim. "Syntaktisches Verhalten der indischen Fremdwörter im Alttürkischen" adlı bu makalede ikilemelerin bir araya geliş esasları üzerinde durulmuştur. Makalenin içinde yabancı bir kelime ile Türkçe bir kelimenin birleşerek oluşturduğu ikilemelere 55 örnek verilmiştir. Drevnetyurkskiy Slovar'da da bu dönemdeki ikilemelerin bir kısmını madde başı olarak bulmak mümkündür. Ayrıca Şinasi Tekin, O. Fikri Sertkaya, Mehmet Ölmez gibi bilim adamları, Eski Uygur Türkçesinde geçen bazı ikilemeleri ele almışlardır. Bütün bu çalışmalardan sonra Uyguristik faaliyetlerinde kaydedilen ilerleme, konuya yeniden eğilme gereğini ortaya çıkarmıştır. Zira döneme dair yapılan yeni metin yayınları, mevcut metinlerin son gelişmeler ışığında daha sağlıklı okunuşu, konuyu toplu halde ele almayı gerektirmekteydi.

Klaus Röhrborn'un hazırladığı ve halihazırda altı fasikülü yayımlanmış olan "Uigurisches Wörterbuch" adlı sözlükte yer alan kaynakçalar, bu güne dek yapılan Eski Uygurca metin yayınlarının büyük bir kısmını kapsadığı için çalışmamda hareket noktamı teşkil etti. Ancak Rörhrborn'un verdiği kaynakçalar aynı eserin üzerinde yapılan çeşitli çalışmaları ya da aynı eserin değişik nüshalarını da kapsadığı için seçici olmam kaçınılmazdı. Bunun yanında Türkiye'deki kütüphanelerde Eski Uygurca yayınların tamamının bulunmaması beni birbirinin yerine ikame edilebilecek eserleri kullanmaya yöneltti. Bütün bu sınırlayıcı etkenleri göz önünde bulundurarak özellikle Prof. Dr. Şinasi Tekin'in yol göstericiliğiyle kendi kaynakçamı oluşturdum. Oluşturduğum kaynakçadaki eserler üzerinde yaptığım tarama sonucu tespit ettiğim ikilemeleri, geçtikleri ibarelere de yer vererek bir araya getirdim. Bu arada üçleme olarak değerlendirilebilecek yapıları da çalışmama dahil ettim. İkilemelerin geçtiği ibarelerin cümle düzeyinde oluşuna gayret gösterdim. Fakat karmaşık uzun cümleler ve yıpranmış metinler, çoğu kez ikilemelerin

geçtiği ibarelerin bağlamlarını aktarmakla yetinmemi gerektirdi. Böylece bir araya getirdiğim ikilemeler ve bunların yer aldığı ibarelerin transkripsiyonu, okunuşu ve anlamlandırılması farklılık göstermekteydi. Farklılığı ortadan kaldırmak için, sade bir transkripsiyonu, son okuma ve anlamlandırma çalışmalarını göz önünde tutan bir anlayışı benimsedim. Bu yolla, tespit ettiğim ikilemeleri ve bunların yer aldığı ibareleri yeniden yorumladım. Özellikle, anlamlandırması yapılmamış metinlere, sözlüklerden ve anlamlandırılması yapılmış metinlerden hareketle kendim anlam vererek çalışmamı oluşturdum. Çalışmamda fiilden fiil yapan olumsuzluk eki dışında diğer yapım ekleriyle genişlemiş olan kelimeleri madde başı olarak gösterdim. Sonuçta 3217 madde başı ikilemeden oluşan bu tez meydana geldi. Çalışmam, ulaştığı hacimle konuyla ilgili en kapsamlı araştırma konumundadır.

Eski Uygur Türkçesinde geçen ikilemeleri içeren tezimi, dönemin ikilemeler sözlüğü olarak nitelemek de mümkündür. Bu çalışmayla Türkçenin ayrıcalıklı özelliklerinden birisi olan ikilemelerin tarihî zenginliğini ortaya koymada önemli bir adım atıldığını düşünüyorum. Eser, aynı zamanda Eski Uygurca metin tamirlerinde ve anlamlandırma çalışmalarında mütevazi bir rehber durumundadır. Çünkü, kalıplaşmış ifadeler olarak da nitelendirebileceğimiz ikilemelerin değişik metinlerde sık sık tekrarlanması, bir kelimeden sonra veya önce okunamayan kelimelerin ne olabileceği hakkında metin tamircilerine fikir verebilecektir. Anlamlandırmada ise, ikilemeyi oluşturan kelimeleri bir bütün olarak ele alarak yapılacak yorumlarla daha mantıklı sonuçlara varılabilecektir.

Bu vesileyle, tezimin yazımında yardımını gördüğüm Sayın Şeref Karatay'a,Türkiye şartlarında ulaşamadığım bazı eserleri kendi kütüphanesinden bana gönderme lütfunda bulunan Prof. Dr. Şinasi Tekin'e, danışmanım Yard. Doç. Dr. Mehmet Gece'ye ve konu belirlenmesinden son gözden geçirmelere dek tezimin hazırlanmasına büyük katkıları olan Doç. Dr. Ceval Kaya'ya teşekkürü bir borç bilirim.

KISALTMALAR

c.	Cilt
çev.	Çeviren
haz.	Hazırlayan
s.	Sayfa
S.	Sayı
vb.	Ve başkaları, ve benzerleri, ve bunun gibi
/	Eski Uygurca ibare ile o ibarenin günümüz Türkçesine çevirisi kısımlarını ayırır.
///	Okunamayan kısımları gösterir.
(?)	Okunuşu ve anlamlandırılması sorunlu kelimeleri gösterir.
...	Devamı olan ibareleri gösterir.
a, b, c, d	Tarihlerden sonra gelir. Aynı yazarın aynı yılda yayımlanan eserlerinin karışmaması için yayın yılından sonra bu harfler kullanılmıştır.Harfler kaynakçada yayın yılından sonra da verilmiştir.

GİRİŞ

İkilemeler aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yan yana gelmesi olarak tanımlanabilir. (KORKMAZ 1992: 82) Eski Uygur Türkçesinde ikilemelere çok sık rastlanır. Bu sıklığın sebebini dönemle ilgili metinlerin pek çoğunun dinî içerikli olmasında aramak gerekir. Yeni girilen Maniheizm, Budizm gibi dinlerin derin öğretilerini aktarmada anlatımı canlı tutabilmek için ikilemelerden olabildiğince yararlanılmıştır. Bunun yanında çeşitli sebeplerle etkileşime girilen dillerden alınan kelimeleri açıklamak üzere yabancı kelimenin yanına eklenen Türkçe bir kelimeyle kurulmuş yapılar da gözlemlenir. İkilemeler, bugün olduğu gibi o dönemde de aynı kavram alanına giren kelimelerin aynı çekim eklerini alarak bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Çekim ekleri ikilemeyi oluşturan kelimelere ayrı ayrı eklenebildiği gibi, ikilemenin son unsuruna da gelebilmektedir.

Çeşitli araştırmacılar Türkçede yer alan ikilemelerin bir araya geliş esasları üzerinde durmuştur. (AĞAKAY 1954; HATİBOĞLU 1981; TUNA 1986). Ben, bu esaslardan Eski Uygur Türkçesi için geçerliliği en fazla olan üç tanesini ölçü olarak kabul ettim ve Uygur döneminde görülen ikilemeleri anlamları, kökenleri ve kuruluşları açısından değelendirerek aşağıdaki sınıflandırmayı oluşturdum..

1. ANLAM AÇISINDAN İKİLEMELER

1.1. Eş Anlamlı Kelimelerden Oluşanlar

İki kelimesi de aynı anlama gelen bu tür ikilemelere eski Uygur Türkçesinde sıkça rastlanır. *Bodun bokun* (millet, halk), *erk türk* (güç, kuvvet), *eşid- tıngla-* (işitmek, dinlemek), *çol- sugul-* (kurumak, suyu çekilmek), *odug sak* (uyanık, bilinçli) vb.

1.2. Yakın Anlamlı Kelimelerden Oluşanlar

Birbirine yakın anlamlı ya da birbirini anlam olarak tamamlayan kelimelerin bir araya gelmesiyle oluşan ikilemelerdir. Eski Uygur Türkçesinde en fazla kullanılan ikileme türüdür. *Aksak çolak* (eli ayağı tutmayan), *bugday arpa* (arpa, buğday), *kül- oyna-* (gülüp oynamak), *öpüş- kuçuş-* (öpüşüp kucaklaşmak) *yiil yagmur* (rüzgar, yağmur) vb.

1.3. Zıt Anlamlı Kelimelerden Oluşanlar

Birbirinin zıddı veya karşıtı olan kelimelerin birleşerek kurduğu ikilemelerdir. İkilemelerin bu türü Eski Uygur Türkçesinde çok sık olarak görülmez. *Az üküş* (az- çok) , *eski yangı* (eski- yeni) *agtın- in-* (yükselmek- alçalmak), *kir- ün-* (girmek- çıkmak) *ölüg tirig* (ölü- diri) vb.

2. KÖKEN AÇISINDAN İKİLEMELER

2.1. Türkçe Kökenli Kelimelerden Oluşanlar

Eski Uygur Türkçesinde görülen ikilemelerin büyük bir kısmını bu türden ikilemeler oluşturur. Türkçe kelimelerin meydana getirdiği ikilemeler anlam açısından eş, yakın veya zıt anlamlı olabilir. *Çog yalın* (ışık, parlaklık), *erüş üküş* (çok, fazla), *kuş kuzgun* (tekmil kuş türü), *kaş köz* (kaş, göz), *iniş yokuş* (iniş yokuş) vb.

2.2. Türkçe Kökenli ve Yabancı Kökenli Kelimelerin Birleşiminden Oluşanlar

Türkçe bir kelimeyle yabancı bir kelimenin bir araya gelerek oluşturduğu ikilemeler Eski Uygur Türkçesinde sıkça görülür. Kökeni farklı iki kelimenin bir araya gelişi, arada hiçbir bağlayıcı kullanılmadan yapılabileceği gibi bazen de 'atlıg', 'tigme' gibi bağlayıcılarla yapılır. Bağlayıcı kullanılmadan oluşturulan bu tür ikilemelerde Türkçe kelime başta olabileceği gibi sonda da görülebilir. Bir tamlama da böyle ikilemelerin kurucularından olabilir. Kökenleri farklı her iki kelime diğerinin o dildeki karşılığı durumundadır. O nedenle bunlar anlam açısından genellikle eş anlamlı kelimelerden kurulu ikilemelerdir. Sınırlı sayıda olsa da anlamları birbirine yakın farklı kökten gelmiş kelimelerin oluşturduğu ikilemelere rastlamak mümkündür. Ancak kökenleri farklı, anlamları zıt iki kelimenin oluşturduğu ikileme bulunmamaktadır. Ayrıca bu tür ikilemeler bir iki istisna dışında sürekli isim soylu sözcüklerden kurulmuştur. *Biş pançıkı* (beş: Türkçe+ Saskritçe), *çakır tilgen* (tekerlek, çark: Sanskritçe+ Türkçe), *darmaçakır nom tilgeni* (öğreti çarkı: Sanskritçe+ Türkçe), *ırk sun* (fal: Türkçe+ Çince), *futsı bilge* (hoca: Çince+ Türkçe) vb.

2.3. Yabancı Kökenli Kelimelerden Oluşanlar

Köken açısından en az rastlanılan ikileme türüdür. Daha ziyade tercüme eserlerde karşımıza çıkar. İkilemeyi oluşturan kelimelerin kökeni değişik dillerden olabileceği gibi aynı dilde de olabilir. Bu tür ikilemelerde kullanılan Sanskritçe kelimelerin yoğunluğu

dikkat çeker. Anlam açısından bu tür ikilemeler, eş anlamlı ya da yakın anlamlı kelimelerin birleşiminden oluşan ikileme sınıfına girer. Zıt anlamlı iki yabancı kelimenin birleşiminden oluşmuş ikilemeler görülmez. *Dıdım pasak* (taç: Soğodça+ Toharca), *dışıt kşantı* (af, bağışlanma: Sanskritçe+ Sanskritçe), *mahayan tayşıng* (büyük taşıt: Sanskritçe+ Çince), *kerem sang* (hazine: Arapça+ Çince) *padma lınhua* (nilüfer çiçeği: Sanskritçe+ Çince) vb.

3. KURULUŞLARINA GÖRE İKİLEMELER

3.1. Bağlayıcı Kullanılmadan Oluşturulanlar

Eski Uygur Türkçesi ikilemelerinin çoğu bağlayıcı kullanılmadan kurulmuştur. O nedenle örnek ikilemelerin büyük kısmı bu sınıfta karşımıza çıkar.

3.2. Bağlayıcı Kullanılarak Oluşturulanlar

Bu tür ikilemeler genel olarak Türkçe ve yabancı kelimelerin birleşmesiyle oluşan yapılarda görülür. Yabancı kelimeden sonra 'atlıg' ya da 'tigme' bağlama kelimelerinden biri getirilir; son olarak da o kelimenin Türkçe karşılığı eklenir. Yabancı kelime her zaman başta yer alır. Ancak gördüğümüz her 'atlıg' veya 'tigme' kullanılmış yapıyı ikileme olarak nitelendiremeyiz. Çünkü bu bağlama kelimelerinden önce gelen yabancı kelime özel isim de olabilir. Bu yüzden yabancı kelimenin anlamını bilmemiz gerekir. Bağlama kelimesi kullanılarak oluşturulmuş ikilemelerin Türkçe tarafı da aynı zamanda bir ikileme olabilir. *Kısarı atlıg arslan* (aslan: Sarskritçe+ Türkçe), *savlokadatu atlıg yirtinçü*, (dünya, yeryüzü: Sanskritçe+ Türkçe) *sıdarşa atlıg uz körünür* (iyice görünen: Sanskritçe+ Türkçe), *bodı tigme tuyunmak* (erme: Sanskritçe+ Türkçe) *raçaşastır tigme törü bitig* (kanun kitabı: Sanskritçe+ Türkçe), *sıdı tigme iş ködüg* (iş güç: Sanskritçe+ Türkçe)vb.

Eski Uygur Türkçesindeki ikileme kullanma alışkanlığı zaman zaman çok ileri götürülmüştür. Üçlemelere, hatta yakın anlamlı iki üç ikilemenin yan yana getirilmesiyle oluşturulmuş yapılara bu dönemde rastlamak mümkündür. Çalışmamda üçlemeleri madde başı olarak gösterdim. Bazılarının dörtleme olarak nitelendirdiği yapıları, yakın anlamlı ikilemelerin birleşimi olarak yorumladığım için çalışmamda bu tür yapılara yer vermedim.

Kaynakçada yer alan ve Uygurca metin ihtiva eden eselerin tamamı tarafımdan incelenmiştir. İncelenen eserlerin birkaç tanesinde ikileme bulunamamıştır. Bazı eserlerde bulunan ikilemeler ise pek çok kaynakta tekrarlanmıştır. Tekrar edilen ikilemelerin en anlaşılır olanı tercih edilmiştir. Bu iki sebepden dolayı, bir kısım çalışmalar kaynakçada

belirtildiği halde ikilemeler listesinde zikredilmemiştir. Tezin içerisinde doğrudan göndermeler yapılmamış ancak bahsedilen konularla bağlantılı olduğunu düşündüğüm bazı eserlere de kaynakçada yer verilmiştir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İKİLEMELER

ABARH ATLIG BOZULMAKSIZ: (Bozulmayan) *...Abarh atlıg bozulmaksız teñri yirinte...* / "...Bozulmayan tanrı yerinde..." (KAYA 1994: 124)

ABASVAR ATLIG ARIG YARUKLUG: (Temiz ışıklı) *...Abasvar atlıg arıg yaruklug ünlüg teñri yirinte...* / "...Temiz ışıklı, sesli tanrı yerinde..." (KAYA 1994: 124)

ABIMUKI YÜÜZ YÜGERÜ BOLTAÇI: (Yüz üstü olan) *Altınç abımukı yüüz yügerü boltaçı atlıg orun ol.* / "Altıncısı, yüz üstü olan adlı yerdir." (KAYA 1994:195)

ABIYAS TILTAGLIG: (Nedenli) *Kayular ol atı kötrülmiş ançulayu kelmiş ayagka tegimlig erdini yarukın yaltırtaçı atlıg burkannıñ atın eşidgüçe erser abıyas tıltaglıg alku kılınçlıg örtüglerin üzerler keserler.* / "Kimler, o, yüceltilmiş, öylece gelmiş saygıdeğer mücevher ışığını parlatıcı adlı Budanın adını işitebilen ise, nedenli amelden ibaret bütün örtülerini parçalayıp keserler." (KAYA 1994: 101)

AÇ- ADIR-: (Açıklamak, izah etmek) *Alku edgü arjılar iligi kañımız alp şakımunı burkan atı kötrülmiş burkannıñ altun agızın kentü özi aça adıra nomlamış...* / "Bütün iyi ermişlerin hükümdarı babamız kuvvetli Şakımunı adlı Buda, adı yüceltilmiş Budanın altın ağzıyla kendisi bizatihi açıklayarak vazettiği..." (ZİEME 1985:155)

AÇ- BELGÜRT-: (Açıp ortaya çıkarmak) *Ol ödke ulug ilig meñgü yarlıkançuçı körtle körkin açgay belgürtgey.* / O vakit ulu hükümdar, sonsuza dek merhametli güzel görüntüsünü, açıp ortaya koyacak. (LE COQ 1938: 11)

AÇ KIZ: (Açlık, kıtlık) *Aç kız ig kegente ulatı adaları amrılıp alku ödte yil yagmur ödinçe bolup aşlık tarıg edgü bütüp inç bolsunlar.* / "Açlık, kıtlık, hastalık ve diğer afetlerden kurtulup, rüzgar ve yağmur her vakit zamanında olup, mahsuller iyi yetişip, huzur içinde yaşamak nasip olsun." (ARAT 1991: 230)

AÇ- KOÑRUK-: (Acıkıp guruldamak) *Kanları katıp usukup karınları açıp koñrukup...* / "Kanları katılaşıp kuruyup, karınları acıkıp guruldayıp..." (ZİEME 1975b: 113)

AÇ- SUVSA-: (Acıkıp susamak) *Yime kop törlüg aş içgü açmak suvsamak oñdın erür.* / "Yine, her türlü yiyecek içecek, acıkıp susamak sağdandır."(LE COQ 1922: 13)

AÇ SUVSUZ: (Aç susuz) *Aç suvsuz dıntarka aş kılıp birmeser ///* "Aç susuz azize yemek hazırlayıp vermese..." (LE COQ 1922: 29)

AÇ- US-: (Acıkıp susamak) *Birök kim kayu tınlıglar irinçkençig irinç yok çıgay alañuk toruk açmış usmış erip basa basa aş içgü ton kedim sakınıp küsep tilep tınlıglarta birgüçi titgüçi umug ınag bolguçı yok erser...* / "Şayet hangi canlılar miskin, fakir, güçsüz, acıkıp susamış (durumda) olup sonrasında yiyecek içecek, giyecek düşünüp, dileyip, canlılar arasında (onlara) bağış yapan, ümit olan yok ise..." (KARA-ZİEME 1986: 329)

AÇ- YAD- : (Açıklamak, izah etmek) *Kaç kün ay ertmekiñe serü umadın öz köñülinteki küsüşin upasını urıka aça yada kılıp ince tip tidi.* / "Günlerin ayların geçmesine dayanamadan gönlündeki dileğini rahip delikanlıya açıklayıp şöyle dedi." (MÜLLER 1922: 82)

AÇ- YAD- YARUT-: (Açıp aydınlığa çıkarmak) *Ulatı şanavazi arhant nırvanka kirdükte upagupti arhant anıñ edgüsin açtı yadtı yarutdı.* / "Ayrıca, Şanavazi Rahip sonsuz huzura ulaştığında Upagupti Rahip onun iyiliklerini açıp aydınlığa çıkardı." (GABAİN 1938: 13)

AÇ- YARUT-: (Aydınlığa çıkarmak) *Biligsiz nızvanı üze örtülmiş biş ajun tınlıg oglanlarınıñ bilge biliglerin açdaçı yarutdaçı bir yintem yañı kün teñri erür tip...* / "Bilgisiz ihtiraslarla örtülmüş canlı soyunun hikmetli bilgilerini tekrar aydınlığa çıkaran yeni güneş tanrısıdır deyip..." (ZİEME 1985: 187)

AÇAKRAM YILAN: (Yılan) *Açakram yılan ölürgüçi olmış ersek...* / "Yılan öldürücü olmuş isek..." (BANG-GABAİN 1930b: 8)

AÇALA TEPRENÇSİZ: (Hareketsiz, kıpırtısız) *Sekizinç açala teprençsiz atlıg orun ol .* / Sekizincisi kıpırtısız adlı yerdir. (KAYA 1994:196)

AÇARI KŞİ: (Üstad, hoca) *...Açari kşi karunadaz sidu üze aktarılmışı...* / "...Üstad Karundaz Sidu sayesinde aktarılanı..." (ZİEME 1985:179)

AÇI- YIGLA-: (Üzülüp ağlamak) *Iduk arıg nomta öñrekiler suksu sav üze yañılmış üçün amtı açıyu yıglayu yarlıkadı.* / "Öncekiler kutsal, temiz öğretide ince sözlerle yanıldığı için, şimdi, üzülüp ağlayarak buyurdu." (RÖHRBORN 1996:164)

AÇIG AGRIG: (Ağrı, sancı) *Birök meniñ bo işimin bütürser sizler ulug törlüg açıg agrıg bar.* / "Eğer, benim bu işimi bitirirseniz, pek çok türlü ağrı, sancı olacak." (MÜLLER 1922: 55)

AÇIG AYAG: (Saygı, taltif) *İkinti ilinte kanınta açıgka ayagka tegdeçi bolgaylar.* / "İkincisi, hükümdar tarafından saygı görecekler." (KAYA 1994: 143)

AÇIG EMGEK: (Istırap, sıkıntı) *Anta ötrü ilig beg artukrak açıg emgek emgenip öz köñülinte ınçe tip tidi.* / "Ondan sonra hükümdar, aşırı şekilde ıstırap çekip kendi gönlünden şöyle söyledi." (MÜLLER 1922:30)

AÇIG TARKA: (Acı, tatsız, istenmeyen) *...Açıg tarka kılınç tüşin kayuma orunta aşagalı tegimlig bolmayın ajun ajunta.* / "...Ne zaman olursa olsun, bu acı tatsız hareket semeresini alem-aleminde bir daha bana tutmak nasip olmasın." (ARAT 1991: 182)

AÇIL- BİLİL-: (Âşikar olmak, bilinmek) *Anın kiginç bermekde tıdıgım tutugum telimi üze özin kentü açılur bililür kim meniñ uyatmaklıg uçuzum.* / "O nedenle, cevap vermedeki engellerimin çokluğundan dolayı, benim utanç verici değersizliğim kendiliğinden âşikar olur." (RÖHRBORN 1996: 60)

AÇIL- KİÑÜRÜL-: (Açılıp genişlemek) *Alku teñri yalañuknuñ nırvanıñ köni yolı açılsun kiñürülsün.* / "Bütün tanrı ve insanların "sonsuz huzura" götüren doğru yolu açılıp genişlesin." (ZİEME 1985: 167)

AÇIL- YADIL-: (Açılıp yayılmak) *Bo almıla sögüt hualamakı erser taypazaki nom ikileyü açılmak yadılmak belgüsi ol.* / "Bu elma ağacının çiçek açması ise Taypazaki öğreti kitabının ikinci defa açılıp yayılmasının belgesidir." (TEZCAN 1975: 25)

AÇIN- AGRIN-: (Acıyıp ilgi göstermek) *İglig kemlig bertük beçel tınlıgların açınsar agrınsar...* / "Hasta, yara bere içindeki canlılara acıyıp ilgi gösterseler ... " (TEKİN 1980: 147)

AÇIN- AYA-: (Saygı göstermek, taltif etmek) *Yene yime bo nom erdinig boşguntaçı tutdaçı tört törlüg tirin kuvragıg açınsar ayasar küyü küzetü birip adaların emgeklerin tarkarsar kiterserler...* / "Ayrıca, bu öğreti mücevherini öğrenen, tutan dört türlü cemaati saygı gösterip, gözetiverip, zahmetlerini giderseler..." (KAYA 1994: 237)

AÇIN- KÜT-: (Bakmak, gözetmek, korumak) *İnçe kaltı ilig begler uyurlarnıñ evin barkın açıngalı kütgeli kişi kim evig barkıg kereküg sipirür arıtır iter tölteyür.* / "Şöyle ki, hükümdarların, soyluların evine bakan kimse ki, evi barkı çadırı süpürüp temizler, çeki düzen verir." (BANG-GABAİN 1928: 250)

AÇIN- YADIN-: (Açıp ortaya dökmek) *Özüm amtı açınur yadınur men örtmez kizlemez yaşurmaz baturmaz men.* / "Kendim şimdi bizzat (günahlarımı) açıp ortaya dökerim, hiç birini örtüp gizlemem, saklayıp kapatmam."(ARAT 1991: 182)

AÇIT- AGRIT-: (İncitmek) *On yılan başlıg erñekin iki kırk tişin tirig özüg aş içgü teñrig neçe açıtımız agrıtımız erser...* / "Yılan başlı on parmakla, otuz iki dişle hayattaki canlıları yiyeyecek içecek (yapıp) tanrıyı nice incitti isek..." (LE COQ 1941: 24)

AÇSIZ KIZSIZ: (Tok, aç olmayan.) *İkinti igsiz kegensiz açsız kızsız yagısız yavlaksız bolgaylar.* / "İkincisi, hastalıksız, tok, düşmansız olacaklar." (KAYA 1994: 144)

AÇSIZ SUKSIZ: (Tok gözlü, ihtirassız) *Açsız suksız köni köñülin bursañ kuvragıg tapıntı uduntılar.* / "Tok gözlü ve dürüst gönülle cemaate hürmette bulundular." (TEKİN 1980: 192)

AÇUK ADIRTLIG: (Açık seçik) *Bizni irinçkeyü tsuyurkayu yarlıkap bo yörügüg biziñe aça yada bekiz belgülüg açuk adırtlıg yarlıkagay erti.* / "Bizi acıyarak bağışlayıp, bu yorumu bize açıklayarak belirgin ve açık seçik bir biçimde buyuracak idi." (KAYA 1994: 80)

AÇUK ADRUK: (Açık seçik) *Açuk adruk yorıglıg kiñürü boşgunup kamag bitiglerde üküşüg ötgürmiş topulmış ertiler.* / "Açık seçik izahlı olarak bütün kitaplardan geniş bir şekilde öğrenip bir hayli nüfuz etmişlerdi." (RÖHRBORN 1996: 20)

AÇUR- SUVSAT-: (Acıktırıp susatmak) *Kaltı adınlarıg sögmemek tokımamak sıkmamak tañmamak ürkitmemek korkıtmamak solamamak beklememek açurmamak suvsatmamak kuyaşda tumlıgda emgetmemekde ulatı tıltagların kılmamak erür.* / "Öyle ki,

başkalarını sövmemek, dövmemek, bunaltmamak, korkutmamak, bağlamamak, acıktırıp susatmamak, güneşte soğukta eziyet etmemekten başka diğer nedenleri de gerçekleştirmemektir." (KAYA 1994: 154)

AD MAÑAL: (Şan, şöhret) ...*Tilin ad mañal bulguluk ne erser edgü savlar sözleyü yarlıkasun.* / "...Diliyle, şan şöhret bulmaya dair ne varsa, güzel sözler söyleyerek (bunları) buyursun." (GABAİN 1959: 20)

AD- TEGŞİL: (Farklılaşıp değişmek) *Yiti künke tegi ne erser idi ançakıya yime admatı tegşilmeti.* / "Yedi gün geçinceye kadar hiç bir şey asla, biraz dahi olsun farklılaşıp değişmedi." (TEZCAN 1975: 42)

ADA EMGEK: (Felaket, acı) ...*Adınagunuñ aç kız ig kegente ulatı adalarıg emgeklerig tarkartaçı inç meñilig kılmak atlıg dyanıg...* / "...Başkasına ait açlık, hastalık ve diğer felaketleri uzaklaştıran, huzuru gerçekleştirme adlı istiğrakı..." (KAYA 1994: 149)

ADA KARŞI: (Tehlike, felaket) /// *Ed tavar yaraşur adası karşısı* /// "...Mal mülk uygun olur. Tehlikesi..." (ARAT 1937: 27)

ADA KORKINÇ: (Felaket, dehşet) ...*Bo biş törlüg adalartın korkınçlartın ozar kutrulur.* / "...Bu beş türlü felaketlerden kurtulur." (199/326-21,22)(KAYA 1994:)

ADA TUDA: (Tehlike, felaket) *Amrak ogulumnuñ isig özinke ada tuda tegürmegil.* / "Sevgili oğlumun tatlı canına tehlike eriştirme." (MÜLLER 1922: 47)

ADAK- ÖRLET- BULGATIL-: (Eziyet çekmek) *Takı yime birök kim kayu tözünler oglı tözünler kızı öñdün yıñak başlap tört yıñaklartakı konşı illerdeki uçar ordulardın ügilertin vuulartın çıvsaglartın ölütçilertin kıınçılartın bozguçılartın artatguçılartın yagıtın yavlaktın yilvitin kömentin ant.tın kargıştın butıtın amanujılartın yektin içgektin nayvazıkılartın ödsüz kolusuz evte barkta turup ook yık tilegüçilertin katıg kart baş ünüp ig kem adasıntın adakgalı örletgeli bulgatılgalı ugrasar...* / "Ve ayrıca hangi soylular oğlu, soylular kızı ön taraf başta olmak üzere dört taraflardaki komşu ülkelerdeki yüksek saraylardan, baykuşlardan, muskalardan, efsunlardan, cellatlardan, işkencecilerden, bozgunculardan, düşmandan, büyüden, lanet okumadan, şeytanlardan, cinlerden, ruhlardan zamansız evde barkta durup fırsat kollayanlardan, sert çıban çıkıp hastalık tehlikesinden eziyet çekmeye maruz kalsa..." (KARA-ZİEME 1986: 330)

ADAK SOÑ: (Son, bitim) /// *Adakıña soñıña tegdükte* /// "...Sonuna ulaştığında ..." (ZİEME 1985: 66)

ADAKLIG IDUK: (Saygın, kutsal) *Erdinike ogşatı bahşınıñ adaklıg ıduk kooş lınhuasıña yinçürü töpün yükünür men.* / "Mücevhere benzeyen üstadın saygın çifte nilüferine tepe üstü eğilerek secde derim." (ZİEME-KARA 1978: 78)

ADAKTUR- UMUGSIRAT-: (Eziyet vermek) *Neñ ada tudalar adakturmaz umugsıratmaz tersikdürmez tetrüldürmez.* / "Tehlikeler kesinlikle eziyet vermez, şaşırttırmaz." (KARA-ZİEME 1986: 335)

ADALIG TIDIGLIG: (Tehlikeli, engelli) *Altı törlüg adalıg tıdıglıg ajunlarta togmayın.* / "Altı türlü tehlikeli, engelli âlemlerde doğmayayım." (KAYA 1994: 114)

ADALIG TUDALIG: (Tehlikeli) *Kim yime üküş adalıg tudalıg kısga özlüg yaşlıg şakımunı burkan şazınta buşı birdiler.* / "Ki yine, çok tehlikeli, kısa ömürlü (canlılar), Şakımunı Buda öğretisinde sadaka verdiler." (TEKİN 1980: 153)

ADAR- OÑAR-: (Açıklamak) *Alku teriñ yörüglüg nom.nug yörüg.in adardaçı oñardaçı titir.* / "Bütün derin izahlı öğretilerin anlamını açıklayıcıdır." (ZİEME 1999: 132)

ADASIZ TUDASIZ: (Tehlikesiz, engelsiz) *Tigin kutı ülügi üçün adasız tudasız kaç kün içinte erdinilig otrugka tegdiler.* / "Prensin kutu ve talihi sayesinde, tehlikesiz ve engelsiz olarak, birkaç gün içinde mücevher adasına eriştiler. " (HAMİLTON 1998: 27)

ADAŞ BÖŞÜK: (Hısım, arkadaş) *Birle kavışmış ka kadaş yigen takay adaş böşük edgü ögli kim bar erser eñ kininte öñi öñi adrıltaçı ol.* / "Beraber olan kardeş, yeğen, dayı, hısım, iyi düşünceli kim varsa en sonunda birbirinden ayrılacaktır." (MÜLLER 1922: 33)

ADAŞ İŞ (Arkadaş, yoldaş, eş) *Adaşıñ işiñ men tip tilin sözlep sözlemişçe kılmadın utru sevinç utlı bilmegüçi bolsar anı adaş böşüg atın atagalı tegimsiz bolur.* / "Arkadaşınım diy dille söyleyip, söylediklerine uygun davranmadan mutluluğunu dikkate almasa, onu yoldaş diye adlandırmak değersiz olur." (MÜLLER 1946: 74)

ADAŞ KUDAŞ: (Yoldaş, arkadaş) *Et'öz sevigince yorıp yavlak eş tuş adaş kudaş savın alıp köñülin körüp yılkıka barımka bulup muñ tarkımız tegip bo on çahşapudıg*

sıdımız erser... / "Bedenin arzularına göre hareket edip, kötü eş dost, yoldaş arkadaş sözünü rehber edinip, gönüllerini görüp, mala mülke nail olup, sıkıntımız artıp bu on emri yerine getirmedi isek..." (LE COQ 1941: 38)

ADIKARMIKI ATLIG YAÑIRTI ÖGRETİNTEÇİ: (Tekrar öğrenen) *Üçünç adıkarmıkı atlıg yañırtı ögretinteçi oruntakı bodısatavlarka...* / "Üçüncüsü, tekrar öğrenen yerdeki azizlere..." (KAYA 1994: 193)

ADIL SEÇME: (Seçkin, olağanüstü) *...Ulatı adıl seçme alkınçsız tüketinçsiz edgü adruklarıg bulgu üçün erür tip.* / "...Ve ayrıca olağanüstü, bitmez tükenmez mükemmellikleri üstünlükleri bulmak içindir deyip." (BARUTÇU 1987: 103)

ADIL TAÑSUK: (Fevkalade, olağanüstü) *...Anıñ arasınta yene körtiler yol yanınta adıl tañsuk öñi öñi erdiniler üze itiglig erip adruk erdinilig koñragular bag pintavirler asıglıg salınduruklug adınçıg körkle bir kurıkarıg.* / "...Yine o arada, yol kenarında fevkalade, türlü türlü mücevherlerle süslü olarak seçkin çanlar, örtüler (in) perdeler(in) asılı, sallantılı (olduğu) fevkalade güzel bir kule gördüler." (BARUTÇU 1987: 115)

ADIN- MUÑAD-: (Hayrete düşmek, şaşırmak) *Bo savlarıg eşidip ol törüde yıgılmış kamag kişiler adıntılar muñadtılar.* / "Bu sözleri işitip, o şartlar altında bir araya gelmiş bütün kimseler hayrete düştüler." (KAYA 1994: 66)

ADIN ÖÑİ: (Başka, diğer) *Amtı ukıtmak üze bolar ikigüni adırur adın öñi öçmeklertin.* / " Şimdi, anlatmak ile bu ikisini, diğer sönmelerden ayırır." (BARUTÇU 1998: 33)

ADIN ÖZKE: (Başka) *Yime adın özke tegşilmeki agmakı inmeki bir teg ermez.* / "Yine, başkasına dönüşmesi, yükselip alçalması aynı değildir." (LE COQ 1922: 12)

ADINÇIG IDUK: (Seçkin kutsal) *Adınçıg ıduk kagan kan süüsin ançulayu ok kuñ tay kıu katun kutın raça badıra tayzıları yime adasız tudasız tümen yıl ava kavşayu küzetsün.* / "Seçkin, mübarek hükümdarın saadetini, aynı şekilde Kun-Tay-Kıu Hatun saadetini, raça badıra tayzıları da tehlikesiz on bin yıl muhafaza ve himaye ederek, korusun." (ARAT 1991: 226)

ADINÇIG ÖÑİ: (Fevkalade, olağanüstü) *Teñri tavgaç han samtso açarıka bo karaja bertükde erdini saplıg luu tili teg bir adınçıg öñi yüligü yime birle berti.* / Yüce Çin

hükümdarı, Samtso Üstad'a bu elbiseyi verdiğinde, mücevher saplı, ejderha dili gibi fevkalade bir usturayı da beraberinde verdi.(RÖHRBORN 1991: 71)

ADINÇIG TAÑLANÇIG: (Şaşırtıcı, hayret verici, fevkalade) *Adınçıg tañlançıg yime negü ergey.* / "Şaşırtıcı daha ne olacak?" (ZİEME 1985: 138)

ADINÇSIZ ADRUKSUZ: (Farksız, ayırt edilemez) *Alkugun kaltı yıpar yükmek burkan uluşıntakı yıpar ıgaç yıdı teg adınçsız adruksuz boltılar.* / "Hepsi tıpkı koku yığını Buda ülkesindeki misk ağacı kokusu gibi (bundan) ayırt edilemez oldular." (ZİEME 1999: 114)

ADINSIGSIZ TEPRENÇSİZ: (Sarsılmaz, sağlam) *Üçünç alku sakınçlartın ertip kılmaksız yorımaksız adınsıgsız teprençsiz çınju tigme ertükteg kirtü tözde köñüllerin turgurmak ornatmakka tayanıp...* / "Üçüncüsü, bütün düşüncelerden sıyrılıp hareketsiz, sarsılmaz gerçek denilen olduğu gibi doğru esasta gönüllerini yerleştirmeye dayanıp..." (KAYA 1994: 179)

ADIR- KİTER-: (Kurtarmak, uzaklaştırmak) *Alku törlüg şımnu yeklertin adırdaçı kiterdeçi titir.* / Her türlü şeytanlardan kurtarıcıdır. (ZİEME 1999: 132)

ADIR- ÜDÜR-: (Ayırt etmek) *Ötrü öñi adırmaz üdürmez belgü tutmaz bolur.* / Bundan dolayı birbirinden ayırt edilemez, belirlenemez olur. (KAYA 1994: 94)

ADIRT ADRUK: (Fark, başkalık) *...Adırtların adrukların kim yime neñ ay teñrili aydıñlı teg adırmazlar.* / ...Hiç kimse onların farklarını, başkalıklarını, ay tanrısı ve ay ışığı gibi, birbirinden ayırmaz.(ARAT 1991: 156)

ADIRT ÖÑİ:(Farklı, ayrı) *Tarkardukta alku akıglıg nomlarıg bir teg bululur mu bir bilip öçmek azu kentü kentü adırt öñi mü ol tip.* / "Bütün akıcı öğretileri uzaklaştırdığında, bir bilip sönme aynı mı bulunur, yoksa kendi kendine farklı mıdır?" (BARUTÇU 1998: 45)

ADIRT ÜDÜRT: (Fark, ayrıcalık) *...Yime inçip adırt üdürt belgü tutdaçı erser...* / "...Yine böylelikle farklı görünüş kazanıcı ise... "(ZİEME 1999: 136)

ADIRTLIG UTGURAK SİZİKSİZ: (Kesinlikle, şüphesiz) *Amtıkı kişiler öltükte adırtlıg utgurak siziksiz abıta burkan üskinte altunlug lınhuata togarlar.* / "Şimdiki

insanlar ölünce, kesinlikle Abita Budanın huzurunda, altın nilüfer çiçeği içinde doğarlar. "(ARAT 1991: 200)

ADIRTLIG UTGURAK: (Açık seçik, kesin) *Bo monça adırtlıg utgurak yaruk yaşuk belgüler erür.* / "Bu, bunca açık seçik aydınlık belirtiler olur." (ZİEME-KARA 1978: 136)

ADLA- SANLA-: (Övmek, yüseltmek) */// Kutlarıña adlayu sanlayu boşgut ///* "...Bahtlarına överek nasihat..."(ZİEME 1986: 133)

ADRIL- YİRİL-:(Bölünüp parçalanmak) *Adrılgalı yirilgeli erü erü ür keç boltı.* / "Devamlı bölünüp parçalanarak uzun zaman oldu." (RÖHRBORN 1991: 175)

ADRUK ÖÑİ: (Farklı, çeşit) *...Kılık erigke yaraşı nom nomlaguka yaraşı tınlıg adırtıña yaraşı öñi öñi adruk adruk tüü törlüg körkle belgürtme et'öz belgürtüp tınlıglarka artuk asıg tusu kılurlar.* / "...Usule uygun, öğretiyi anlatmaya uygun, canlı ayrıcalığına uygun farklı farklı çeşit çeşit, pek çok türlü güzellikte beliren beden ortaya çıkarıp, canlılara fazlasıyla yarar sağlarlar." (KAYA 1994: 84)

ADRUK TAÑSUK: (Seçkin, nadir) *Adtın belgütin adırılmış tözlüg adruk tañsuk artuk inçge işlig...* / "İsimden, işaretten ayrılmış köklü, seçkin ve nadir, çok ince işli... " (ARAT 1991: 90)

AG- TEGRİL-: (Devir yapmak) *Monuñ sanınça ok kalp ödlerke tegi togmak ölmeklig tod tolvı agmak tegrilmeklig emgeklertin ozmış kutrulmış bolur.* / "Bunun sayısınca dönemlere değin, fani, değersiz devir yapan eziyetlerden kurtulmuş olur." (KAYA 1994:241)

AG- TEÑİL-: (Yükselip alçalmak) *Ne yime men il tüzmiş birle ilkisiz sansarda berü biş ajun içinte aga teñile üç agu köñülin nızvanılar küçinte midik ugrınta yavlak iş tuş tıltagınta bilmedin ukmadın üküş törlüg tsuy irinçü kıltımız kazgantımız erinç.* / "Yine, İl Tüzmiş ile başlangıcı olmayan varlıklar âleminden beri, beş dünya içinde yükselip alçalarak, üç zehirli gönülle ihtirasların zorlamasından, bilgisizlikten, kötü dost ve arkaşlardan dolayı bilmeden anlamadan, pek çok türlü günah işledik." (BANG-GABAİN 1930. 6)

AGARLAG İÇLİG: (Hamile, gebe) *Yime bir ugurta agarlak içlig udçı kız yogrut sat-galı balıkka bartı.* / "Yine, bir vakitte hamile çoban kız, yoğurt satmak için şehre vardı." (TEKİN 1980: 166)

AGI BARIM: (Servet, mal mülk) *Men yime alku agı barım iliksiz tutuksuz köñülin buşı birtim.* / "Ben de bütün malımı mülkümü cömertçe sadaka olarak verdim." (TEKİN 1980: 47)

AGILIK KIZNAK: (Hazine, ambar) *Agılıkları kıznakları barça ed tavarlar üze tolsun toşsun.* / "Hazineleri, bütün mal mülkle dolup taşsın." (KAYA 1994: 113)

AGILIK KOMSOLUK: (Hazine odası, ambar) *...Anta ulatı aşlık küdanlık ulug kiçig kapıg kudug oçuk taş sokgu tegirmen agılık komsoluk ulatı yılkıka atlıg kişike batıglıkka tegi tüzü tüketi itmiş kergek.* / "...Bunlardan başka mutfak, misafir odası, büyük küçük kapı, dövme değirmeni, hazine odası, ayrıca sürüye ahır, insanlara ayak yoluna kadar bütünüyle düzenlemek gerek." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 22)

AGILIK SAÑ: (Hazine) *Birök kim kayu kişi kün küniñe ım tarıgım asılsun edim tavarım üklisün agılıkım sañım tolsun tip küseserler...* / "Şayet, hangi kimse(ler), günden güne hububatım artsın, malım mülküm çoğalsın, hazinem dolsun diye arzulasalar..." (KAYA 1994: 282)

AGIN KEVGEK: (Kekeme, dilsiz) *Tilin ters tetrü çulvu sözlemekleri tıltagınta yüz agın kevgek bolmışların...* / "Dilleriyle kötü küfür söylemeleri nedeniyle yüz(lerinin) kekeme ve dilsiz olduğunu..." (KAYA 1994: 187)

AGINÇSIZ EVRİLİNÇSİZ: (Kararlı, dirençli, sebat eden) *Agınçsız evrilinçsiz bek katıg kirtgünçlüg artamaksız yiti çıntan süzük köñüllüg arslan bilge teñri ilig.* / "Kararlı, sağlam imanlı, bozulmayan, sağlam, temiz gönüllü Arslan Bilge Teñri İlig."(ZİEME 1989Bb: 203)

AGINÇSIZ TEPRENÇSİZ: (Sarsılmaz, sabit) *Vajır örgün üze olurup agınçsız teprençsiz bek katıg köñülin burkan kutın küsemişimin kop...* / "Elmas taht üzerine oturup, sarsılmaz, sağlam gönülle Buda saadetini dilememi hep..." (TEKİN 1980: 119)

AGIR AGRUŞ: (Ağır başlı) *Takı yime bo ok övke bilig aşılsar küçetser ol agır agruş amıl yavaş kişilerig* /// "Ve ayrıca, bu öfke düşüncesi çoğalıp güçlense, o ağır başlı, halim selim kimseleri..." (BANG-GABAİN 1929b: 17)

AGIR AYAÇAÑ: (Saygılı, hürmetkar) *Çın kirtü köñülin tütsük köyürüp hua çeçek saçıp tapınıp udunup agır ayaçañ kirtgünç köñülin...* / "Doğru gönülle tütsü tüttürüp, çiçek saçıp, ululayıp, hürmetkar imanlı gönülle..."(KARA-ZİEME 1986: 329)

AGIR AYAG : (Saygı, hürmet) *Sankarmaz erti at küü bulunç alınç agır ayagıg.* / "Ad şan, kar kazanç, saygı ve hürmeti saymaz idi." (BARUTÇU 1987: 75)

AGIR AYAG TAPIG: (Hürmet, hizmet) *Alku azrua hormuzta teñriler kök kalıkta agır ayag tapıg kılıp ögdiler küleditler.* / "Arzua, Hormuzta başta olmak üzere bütün tanrılar gökte şarkı söyleyip çiçek saçıp hürmet ve hizmet edip övdüler." (BARUTÇU 1987: 134)

AGIR AYIG: (Kötü, fena) *...Tsuy irinçü agır ayıg kılınçların ökünüp kakınıp bilinip ukunup kşantı çamhuy kılıp...* / "...Fena, kötü amellerini pişman olup, itiraf edip, af dileyip..." (KAYA 1994: 122)

AGIR SATIGLIG: (Değerli) *Ötrü kamag buyruk.lar agır satıglıg ülgüsüz üküş buşılık erdiniler kelürtüp...* / "Sonra, bütün memurlar, değerli, sayısız sadaka olarak verilecek mücevherleri getirtip..." (MÜLLER 1922: 12)

AGIR ULUG: (Büyük, ağır) *Meni agır ulug emgeklig tilgen arasınta kemişgeli ugrayuk siz.* / "Beni, büyük ıstıraplı çarkın arasına atmayı amaçlıyorsunuz." (MÜLLER 1922: 48)

AGIRLA- AYA- TAP-: (Hürmet ve saygı göstermek) *Yime amramak biligin /// agırlañ ayañ tapıñ.* / "Yine sevme bilgisiyle ///saygı ve hürmet gösterin." (BANG-GABAİN 1929b: 10)

AGIRLIG AYAGLIG: (Saygın) *Anta basa biz bramanlar agırlıg ayaglıg bolgay biz.* / "Ondan sonra biz soylular saygın olacağız." (TEZCAN-ZİEME 1974: 36)

AGIRLIG YİNİKLİG: (Sert- yumuşak) *Ançulayu kaltı yazuklug erniñ bagı külügi bukagusı agırlıg yiniklig bar.* / "Bunun gibi, örneğin, günahkar adamın bağının kelepçesinin kösteğinin serti (var) yumuşağı var." (LE COQ 1922: 12)

AGIRSIZ AYAGSIZ: (Saygın olmayan) *Agırsız ayagsız bolmaklıg artuk teriñ oyta kemişilip tod uçuz bolmaklıg tooz toprak üze kömültiler basıltılar.* / "Saygınlığı ortadan kaldıran çok derin çukura düşüp, sefillik getiren toz toprakla gömüldüler." (TEZCAN-ZİEME 1974: 33)

AGIT- TEGŞİL-: (Değişmek, sabit olmamak) *Agıtmaz tegşilmez orunka tegürdeçi titir.* / "Değişmeyen yere ulaştırıcıdır." (ZİEME 1999: 132)

AGLAK TARKA: (Issız, sessiz) *Aglak tarka /// orunug küsep tilep inçip tiki /// ara yorıp et'özin köñülin edgü kılınç yaratsar...* / "Issız yeri dileyip böylece /// gürültü içinde yürüyüp bedeni ve gönlüyle iyi amel meydana getirse... "(ZİEME 1999: 128)

AGLATI ARTUK: (Son derece, aşırı) *Yalıñuz siz teñri kızı aglatı artuk kükülmiş siz.* / "Yalnız siz tanrı kızı, son derece tanınmışsınız." (KAYA 1994: 273)

AGRIG EMGEK: (Ağrı, ıstırap) *Kimler birök igleser agrıtsar iglig et'özinte agrıgı emgeki kayuda erser burkan et'özinte ol orunta altun yapşursar antakıya ok agrıgı sönüp igi öñedür.* / "Kimler, eğer hastalanıp ağrı çekse, hasta bedeninde ağrısı, ıstırabı nice olsa, Buda bedeninde o yere altın yapıştırsa hemencecik ağrısı dinip hastalığı iyileşir. "(TUGUSEVA 1980:28)

AGRIG İG: (Hastalık, ağrı) *Baş agrıg igig kitersün.* / "Baş ağrısını geçirsin." (MÜLLER 1911:68)

AGRIG TİKİG: (Ağrı, sancı) *Agrıgım tikigim emnir(?)* / "Ağrım sancım geçer." (ZİEME 1985: 81)

AGRIGLIG TİKİGLİG: (Hastalıklı, ağrılı) *Neçe iglig kemlig agrıglıg tikiglig añar yakın kelserler olarnı barça igintin agrıgıntın ozgurur öñedtürür erti.* / " Hastalıklı (kimseler) ne zaman onun yanına gelseler, onları bütün hastalıklardan kurtarır idi." (KAYA 1994: 311)

AGTAR- EVİR-: (Tercüme etmek, çevirmek) *...Huñfugtsi atlıg señremte agtardı evirti burkan nomıntakı kergeklig bitiglerig.* / "...Hungfugtsi adlı tapınakta Buda öğretisindeki gerekli kitapları tercüme etti." (RÖHRBORN 1991: 29)

AGTAR- TÖÑDER-: (Çevirmek, döndermek) *İkileyü üçleyü agtarıp töñderip kiñ bilgülük kıltım taplaglar yolın.* / "İkinci, üçüncü kez çevirip, arzuların yolunu geniş bilgili kıldım." (RÖHRBORN 1996: 29)

AGTARIL- TÖÑDERİL-: (Dönmek, devir yapmak) *Ol on miñ balıklar ölüm kapıgıña kirip agtarılu töñderilü agınayurlar erti.* / "O on bin balık ölüm kapısına girip döne döne akıyorlar idi." (KAYA 1994: 317)

AGTIN- İN-: (Yükselip alçalmak) *Tursarlar yime bir yirte agtınurlar inerler.* / "Bir yerde dursalar da yükselip alçalırlar." (KAYA 1994: 217)

AGTUR- İNTÜR-: (Yükselmek- alçalmak) *Montag bir otuz kata azuça yime yigirmi kata köñül iyin agturguluk intürgülük ol.* / "Bunun gibi yirmi bir defa ya da yirmi defa gönlüne göre yükselmek- alçalmaktadır." (TEMİR-KUDARA-RÖHRBORN 1984: 21)

AGTUR- ÜNTÜR-: (Yükselip çıkmak) *Hormuzta teñri tamuta yokgaru agturtı üntürt* . / Hormuzta Tanrı cehennemden yukarı yükselip çıktı.(LE COQ 1938: 12)

AJUN TOGUM: (Varlık, vücut) *Bo yalañuklar ajun togum tutmakı erür.* / "Bu insanların varlık bulmasıdır." (ZİEME-KARA 1978: 180)

AK- BARIN-: (Akmak) *Tolp et'özümüzdin kan yiriñ sül kan akar barınur.* / Bütün bedenimizden kan, irin, cerahat, kan akar. (TEKİN 1980: 173)

AK- İN-: (Süzülüp akmak) *...Ol kañ üjiktin kıl.ça teñlig tatu akıp inip kindik altınkı ootka tegmek üze...* / "...O heceden kıl nispetinde öz süzülüp göbek altındaki ateşe değmekle..." (ZİEME-KARA 1978: 172)

AK- KUDUL-: (Akıp dökülmek)) *...Atı kötrülmüş kañımızlıg mahasamudar ulug taluy ögüzke aka kudulu başlatı.* / "...Saygıdeğer babamızın olduğu büyük okyanusa akıp dökülmeye başladı." (TEZCAN-ZİEME 1974: 32)

AK- TÖKÜL-: (Akıp dökülmek) *Et'özü alku kan yiriñ akar tökülür yarsınçıg bolur.* / "Bedeninden kan, irin dökülür, iğrenç bir hal alır." (BANG-GABAİN-ARAT 1934:52)

AKA İNİ: (Ağabey, kardeş) *Men sadanıñ akam inim urugım togmışım onlukum yüzlüküm kim ne çam çarım kılmasunlar.* / "Ben Sada'nın ağabeyim kardeşim, akrabalarım, onluğum, yüzlüğüm hiç biri itiraz etmesinler." (YAMADA 1993: 23)

AKALAD- İDER-: (Peşine düşmek) *Akaladıp iderip barmış nökörlerin üküş ögdi irledip ıdtı.* / "Peşine düşüp gitmiş savaşçılarını pek fazla cesaretlendirip sevk etti."(GENG-HAMİLTON 1981: 21)

AKANIŞT ATLIG ÖÑ ALKINÇUSI: (Görüntüyü yok eden) *Akanışt atlıg öñ alkınçu.sı teñri yirinte...* / "...Görüntüyü yok eden tanrı yerinde..." (KAYA 1994:124)

AKANIŞTAPARYAN ATLIG ÖÑ ÜZLÜNÇÜSİ: (Görünüşün sona erdiği) *...Kaltı bo üç uguş yirtinçüde öñi akanıştaparyan atlıg öñ üzlünçüsi teñri yirinte...* / "Öyle ki bu üç esaslı yeryüzünden farklı, görünüşün sona erdiği tanrı yerinde..." (KAYA 1994:191)

AKAŞ KÖK KALIK: (Gök) *Akaş kök kalık yüzintin adruk adruk teñridem yıd yıpar hua çeçekler yagdılar.* / "Gök yüzünden ayrı ayrı ilahi koku ve çiçekler yağdı." (BARUTÇU 1987: 134)

AKAŞ KÖK: (Gökyüzü) *Akaş kökdeki azrua hormuzta teñrilerniñ aglatı takı tört maharança kün ay garh yultuzlarnıñ asılıp üstelip küçleri küsünleri arıg nom şasınıg turkaru küzetsünler.* / "Gökyüzündeki Azrua ve Hormuzta tanrıların, bunun yanında hükümdar tanrıların, güneş, ay ve gezegenlerin güçleri kuvvetleri artıp, daima öğretiyi gözetsinler." (KAYA 1994: 352)

AKIGSIZ İŞLETGÜSÜZ: (Durgun, işlemeyen) *Kim ol bo orunta bodısatavlar akıgsızıg işletgüsüzüg belgüsüz köñülkermekig kutrulmakıg artukrak aglatı bışrunup tıdıgsız tutugsuz arıg süzük bolurlar.* / "Ki, o yerde azizler, durgunluğu, gösterişsiz tefekkürü, kurtuluşu iyice öğrenip engelsiz ve temiz olurlar." (KAYA 1994: 196)

AKIL- KUDUL-: (Akmak) *...Ol tınlılarnıñ sanvarlıg gañ ögüz suvı akılur kudulur.* / "...O canlıların akıcı Ganj nehri suyu akar." (TEZCAN-ZİEME 1974:54)

AKIL- SERİL-: (Dalgalanmak, gel git yapmak) *Azuça erser yime köyürgen kuyaşta sakıg teprep akılıp serilip közündükte adırtlayu bilmedeçi biligsiz erenler anı suv sakınıp içgeli umunurlar.* / "Veyahut da, yakıcı güneş sıcaklığında serap titreyip, dalgalanıp göründüğünde iyice bilmeyen bilgisiz kişiler onu su olarak düşünüp içmeyi umarlar." (BARUTÇU 1987: 130)

AKIL- YADIL-: (Yayılıp dağılmak) *Küseyür men bo nom bitig akılsun yadılsun.* / "Bu öğreti kitabının yayılıp dağılmasını arzularım." (ÖLMEZ 1994: 92)

AKLANÇIG YAVIZ: (Kötü, iğrenç) *...Aklançıg yavız yılkıta togguluk biş törlüg irüleri belgüleri belgürti.* / "...İğrenç hayvan varlığında doğmaya delalet eden beş türlü işaretleri belirdi." (ZİEME 1985: 173)

AKSAK ÇOLAK: (Aksak, çolak) *Ulatı küvenç nızvanı tıltagınta burkan nom bursañ kuvrag üç erdinig ögüg kañıg bahşıların uluglarıg et'özin agır ayag kılmayuk tıltagınta eñrey bedey aksak çolak közsüz teglük bolmışların...* / "Ayrıca, gurur ihtirası nedeniyle Buda, öğreti, cemaat (ten ibaret) üç mücevheri, ana babayı, üstadları, bedenleriyle ululamamaktan dolayı, sakat, aksak, çolak ve kör olduklarını..." (KAYA 1994: 187)

AKUJAL AYIG: (Kötü) *Kavıra tutsar kılınç üç törlüg bolur eşidgil tözün oglum bir kujal edgü ikinti akujal ayıg üçünç avirakir yarlıgsız.* / "İşit! Ey asil evladım! Kavrayarak tutsa amel üç türlü olur: Birinci, iyi;ikinci, kötü; üçüncü, tarafsız." (MÜLLER 1922: 5)

AL ALTAG: (Hile, yalan, hüner) *Al altag uzanmaklarıg taşkarıp adınlarka asıglıg işig işletdiñiz.* / "Hile yalan hünerlerini bir tarafa atıp, başkaları için faydalı işler işlediniz." (ARAT 1991: 44)

AL ÇEVİŞ: (Yol, hüner, hile) *Amtı teñrim bo kutsuz kıvı tınlıglar üçün ters biligin ayıg kılınçın kitermek alın çevişin yarlıkasun.* / "Tanrım, şimdi, bu bedbaht canlılar için, yanlış bigiyi, kötü ameli giderme yolunu buyursun." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 18)

AL- KEMİŞ-: (Kabullenmek- itiraz etmek) *Tayşıñ savşıñ nomlar montag bulgamış ödte almak kemişmek yörüglüg boltılar.* / "Büyük taşıt ve küçük taşıt mezheplerine dair

öğretilerinin böylesine karışık (olduğu) dönemlerde kabul ve itiraz eden (muhalif) oldular." (ÖLMEZ 1994: 81)

AL- KOD-: (Alma- bırakma) *Algulukug kodgulukug tüz bilgü ol.* / "Almayı bırakmayı, bütünüyle bilendir." (RÖHRBORN 1996: 52)

AL- SÖK-: (Söküp almak) *Luu kanı kulgakıntakı çıntamanı erdini alıp söküp tiginke berti.* / "Ejderha Hanı, kulağındaki düşünce mücevherini söküp aldı ve prense verdi." (HAMİLTON 1998: 35)

AL- TEGİN-: (Almak, kabul etmek) *Anta ötrü teñriler iligi hormuzta teñri inçip ançulayu bo ötlerig savlarıg alıp teginip anıñ oruniña barıp supiratisdit teñri urısıña bo daranını birti.* / "Ondan sonra, tanrılar hükümdarı Hormuzta tanrı böylelikle, bu şekildeki nasihatları alıp, onun mekanına varıp Supiratisdit adlı beyzadeye bu tılsımı verdi." (MÜLLER 1911: 49)

AL- TUK-: (Alıp tutmak) *Apam birök kayu kişi bo /// alıp tukup sözleyü ///* "Ama, eğer hangi kimse bu /// alıp tutup söyleyerek..." (ARAT 1991: 170)

AL- YUL-: (Geri almak) *Erklig beg işi küçin tutup alayın yulayın tiserler bo ok ögente bo yir teñinçe iki yir birip alsunlar.* / "Kudretli han hatun gücüne sahip olup geri alayım deseler bu ırmak (kıyısında), bu araziye denk iki arazi verip alsınlar." (YAMADA 1993: 8)

AL- YUÑLA-: (Alıp harcamak) *Vıhar sanlıg sagdıçlıg tavarın altımız yuñladımız erser...* / "Tapınağa ait olan malı alıp harcadı isek ..." (BANG-GABAİN 1930b: 6)

ALAÑAD- UÇUZ BOL-:(Gücünü yitirmek) *Mani burkan teñri yalavaçı alañadtı uçuz boltı.* / "Tanrı elçisi Mani Buda gücünü yitirdi." (GENG-KLİMKEİT-LAUT 1987: 51)

ALAÑUK TORUK: (Güçsüz, zayıf) *Birök kim kayu tınlıglar irinçkençig irinç yok çıgay alañuk toruk açmış usmış erip basa basa aş içgü ton kedim sakınıp küsep tilep tınlıglarta birüçi titgüçi umug ınag bolguçı yok erser...* / "Şayet hangi canlılar miskin, fakir, güçsüz, acıkıp susamış (durumda) olup sonrasında yiyecek içecek, giyecek düşünüp, dileyip, canlılar arasında (onlara) bağış yapan, ümit olan yok ise..." (KARA-ZİEME 1986: 329)

ALAÑUR- KOGŞA-: (Bitkinleşmek, güçten düşmek) *Kayu neçe açmak suvsamak emgekin alañurmış kogşamış tınlıglar erser adruk adruk tañ tañsuk tatıglar üze todgurtaçı bolayın.* / "Öyle ki, ne kadar açlık ve susuzluk ıstırabıyla bitkinleşmiş canlılar varsa, (onları) çeşit çeşit olağanüstü lezzetlere gark olacak şekilde dünyaya getireyim." (KAYA 1994: 113)

ALASIZ BİR TEG: (İstisnasız, bütünüyle) *...Altun urugların bokunun bodunun karasın süüsin çerigin alpın alpagutın abışık birmiş ıduk bahşılarımnı ayagulug edgü ögli nomdaşlarımnı amrak sever togmış kadaşlarımnı ayıg ögli yavız sakınçlıg yagılarımnı alasız bir teg küyü küzetü tutmakları bolsun.* / "Altın soylarını, halkını, ordusunu, kahramanlarını, takdis olmuş kutsal üstadlarımı, saygıdeğer iyi düşünceli din kardeşlerimi, sevgili kardeşlerimi, (hatta) kötü düşünceli düşmanlarımı (da) istisnasız gözetip muhafaza etmeleri gerçekleşsin." (ZİEME 1985: 167)

ALBAN YASAK: (Vergi) *...Aka inilerimiz birle bagnı edlep özke alban yasak tutmayın kanlarımızka küç berip yorıtdımız erti.* / "Ağabey ve kardeşlerimizle bağını işleyip, vergiyi kendimize saklamayarak hükümdarlarımıza güç verip devam ettirdi idik." (RADLOFF 1928:31)

ALIŞSIZ BİRİŞSİZ: (Alış verişsiz) *Bo bilip öçmek ol adın öçmekler birle bir ikintike alışsız birişsiz erür.* / "Bu bilip sönme, o diğer sönmeler ile birbirine alışsız-verişsizdir." (BARUTÇU 1998: 40)

ALK- ARIT-: (Giderip temizlemek) *Kılmışça kılınç küçin kıra alkıp arıtıp...* / "Yapıldıkça yapma gücünü kırarak, giderip temizleyip..." (ARAT 1991: 140)

ALK- YOKADTUR-: (Yok etmek, ortadan kaldırmak) *Bilge bilig edremig tüketgeli itiglig bar tözlüg nomlarıg alkmaz yokadturmaz.* / "Hikmetli bilgi ve erdemi tüketerek, bayındır var olma esaslı öğretileri ortadan kaldırmaz." (ZİEME 1999: 128)

ALKA- TÖRÜT-: (Yüceltmek) *...Teñri kırkınların teñri oglanların alkamış törütmiş ol.* / "...Tanrı kızlarını, tanrı oğullarını yüceltmiştir..." (ZİEME 1975a: 31)

ALKA- YOKAD-: (Yok etmek, ortadan kaldırmak) *...Yavız yaman işleriniñ tıltagınta yene bo monı teg yazuksuz.ın kişilerig ölürürler ıdtururlar alkarlar yokadurlar tip...* / "Kötü işleri nedeniyle yine bu bunun gibi masum kişileri canını alıp yok ederler deyip..." (TEZCAN-ZİEME 1974: 41)

ALKAT- KÖTRÜL-: (Övülmek, yüceltilmek) Arka çambudıvıp yirtinçüde alkatmış kötrülmiş raçagarh atlıg kent uluşka azkaya yakın yaguk. / "Arkadaki dünyada övülmüş, Raçagarh adlı şehre birazcık yakın(dır)." (KAYA 1994: 351)

ALKIN- ARTA-: (Ortadan kalkıp mahvolmak) *Yene bo yirtünçü yir suv yilvi kömen teg ezüg igid ertüki üze üzlünçüde alkındaçı artadaçı erürler.* / "Yine, bu dünya sihir gibi yanıltıcı olduğundan sonunda ortadan kalkıp mahvolurlar." (RÖHRBORN 1971: 43)

ALKIN- BAT-: (Ortadan kaybolmak) *Bozulup aşugu barıp alkıngu batgu teg bolmış.* / "Bozulup, miyadı dolup, ortadan kalkmış gibi olmuş." (ZİEME 1989b: 200)

ALKIN- İSİL-: (Bitip tükenmek) *Alkınmaksız isilmeksiz kirtü savıg ötgürteçi nomlug ün atlıg daranı nom.* / "Bitmez tükenmez doğru sözü buyuran öğretili ses adlı tılsımlı öğreti." (KAYA 1994: 204)

ALKIN- SÖN- AMRIL-: (Ortadan kalkıp dinmek) *...Bo monça törlüg yavlak bilig alku alkınur söner amrılur.* / "Bu, bu kadar çeşitli kötü bilgi, tamamen ortadan kalkıp söner." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 20)

ALKIN- TÜKE-: (Sona erip tükenmek) *Biş ajun tınlıg oglanların süzük kirtgünç köñül öritip nom bulunçıña tegürüp alkınmaksız tükemeksiz inçkü meñi üze todurup... /* "Beş âlem canlı soyunu, temiz imanlı gönül besleyip öğreti kazancına eriştirip sonsuz saadet ile doyurup..." (KAYA 1994: 128)

ALKIN- TÜKEN-: (Kaybolup tükenmek) *Ay alkınmazlar tükenmezler kılmış ayıg kılınçlıglar.* / "Ey! Kaybolup tükenmeyenler, günah işleyenler!" (TEZCAN-ZİEME 1974: 33)

ALKIN- UVAT-: (Bitip ufalmak) *Agı barım alkınsar uvatsar yazukka tüşe teginmegey ertimiz.* / "Eğer zenginlikler ve varlıklar bitip ufalıyorsa hataya düşmeyiz." (HAMİLTON 1998: 14)

ALKIN- YOK KIL-: (Ortadan kaldırmak) *...Ol ödün kentü sürüg udug kuyanug alkınur yok kılur.* / "...O vakit kendi sürüsünü, öküzünü, tavşanını ortadan kaldırır." (LE COQ 1938: 8)

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ALKINÇSIZ TÜKETİNÇSİZ: (Bitmez tükenmez) *...Alkınçsız tüketinçsiz samadı dyanlarıg bulup ulug bügülemek edremke yime tegmiş erür.* / "...Bitmez tükenmez yoğunlaşma istiğrakını bulup büyük büyülenme erdemine de erişmiştir." (BARUTÇU 1987: 95)

ALKIŞ BAŞIK: (Hamd ü sena) *Alkış başık sözlegüg ayıg kılınçıg öküngüg amvardışn kılıp yıgıngug ayu yarlıkadıñız olarka.* / "Sana hamd ve sena etmeyi, günahlardan tövbe etmeyi, cemaat halinde toplanmayı, onlara bildirme lütfunda bulundunuz. (ARAT 1991: 56)

ALKIŞ ÖTÜG: (Dua, niyaz) *Alkışımız ötügümüz teñrike arıgın tegmeti erser...* / "Duamız, niyazımız temiz bir şekilde tanrıya erişmedi ise..." (LE COQ 1941: 43)

ALKU BARÇA: (Hepsi, tümü, tekmil) *...Ulatı tolp kamag tirilmiş tirin kuvrag teñri teñrisi burkanlarnıñ nomın eşidip ötrü alku barça ertiñü ögrünçlüg sevinçlig boltılar.* / "...Ayrıca bütün toplanmış cemaat, tanrılar tanrısı Budaların öğretisini işitip bundan dolayı hepsi ziyadesiyle mutlu oldular." (ZİEME 1999: 140)

ALKU KAMAG: (Bütün, hep, tekmil) *Olartın ünmiş yaruk üze kentü öz başlap alku kamag tınlıglarnıñ alku ayıg kılınçların alku emgek tolgakların öçürüp amırtgurup...* / "Onlardan çıkan aydınlıkla kendisi başta olmak üzere tekmil canlıların bütün kötü amellerini, bütün eziyetlerini ortadan kaldırıp..." (KARA-ZİEME 1976: 43)

ALLIG ÇEVİŞLİG: (Aldatıcı, hilekâr) *Allıg çevişlig kişiler altayu turur üskiñte.* / "Aldatıcı kimseler, huzurunda (seni) aldatıp dururlar." (BANG-GABAİN 1929a: 8)

ALP AGIR: (Çetin, zorlu.) *...Kop törlüg adaların tudaların tarkaru alp agır emgeklerin kiterü ürüg uzatı küyü küzetü tutalım.* / "Her türlü tehlikelerini uzaklaştırarak, çetin eziyetlerini gidererek, sürekli kollayarak muhafaza edelim." (KAYA 1994: 231)

ALP ALPAGUT: (Yiğit, kahraman) *Anı körüp ilig beg tegreki alpı alpagutı birle biçinler beginin et'özin agır ayag.ın tapıg udug kılıp dıvdar ıgaç üze örtgeli yarlıkadı.* / "Hükümdar yiğitleriyle birlikte onu görüp, maymunlar beyinin bedenine büyük saygı göstererek hürmet edip, Dıvdar ağaçı ile örtmelerini buyurdu." (MÜLLER 1946: 14)

ALP ATIM: (Yiğit, kahraman) *Kayu kişiler eşidip bo nom erdinig boşgunsar erklig türklüg alp atım çoglug yalınlıg bolgaylar.* / "Hangi kimseler bu öğreti mücevherini dinleyip, öğrense güçlü, yiğit ve parıltılı olacaklar." (KAYA 1994: 256)

ALP ATIM: (Cesaret, yiğitlik) *Süülüg kuvragınıñ köñülleriñe kirip alp atım edrem al çeviş bilig ayu birgey biz teñrim tip ötüntiler.* / "Askerli topluluğun gönüllerine girip, cesaret erdemini, hüner bilgisini söyleyivereceğiz tanrım, diye arz ettiler." (KAYA 1994: 143)

ALP BEGREK: (Alp, kudretli) *Erdinide yig meniñ teñrim alpım begrekim.* / "Mücevherden daha üstün benim iyi tanrım, alpım, kudretlim!" (ARAT 1991: 16)

ALP EMGEK: (Zorluk, güçlük) *Anı alpın emgekin toyın kıltı.* / "Onu güçlükle râhip yaptı." (TEKİN 1980: 160)

ALP KATIG: (Acımasız,sert, katı) *Ol dantipali ilig alp katıg avçı erenleri alpagutları birle arıg simegte avka atlanıp bardı.* / "O Dantipali Bey, acımasız erleri, yiğitleri ile atlanıp avlanmak için ormana vardı.." (MÜLLER 1946: 36)

ALP TEÑLE- ALP ÜLGÜLE-: (Hesap edilmesi güçlük çekmek) *...Ertiñü tañlaguluk muñadguluk alp teñlegülük alp ülgülegülük başdınkı ortunkı adakdakı edgüleriñe tükellig üjiki yörügi üzlünçülüg burkanlar edgüsiñe tolu tükel kılgalı udaçı titir.* / "Son derece hayret verici, hesap edilmesi güç, baştaki, ortadaki, ayaktaki güzelliklerine ait heceyi, yorumu sonuncu (olarak) Budalar güzelliğine ekleyebilecektir." (KAYA 1994:203)

ALP TİTİMLİG: (Cesur, korkusuz) *...Köñülin köñül üze alp titimlig kılıp...* / "Gönüllerini, içtenlikle korkusuz kılıp..." (RÖHRBORN 1971: 41)

ALP YİNÇGE: (Kaba- ince) /// *Azkıya savlarınıñ alpın yinçgesin neñ tükel sözlegeli bolmaz.* / "Azıcık sözlerinin kabasını- incesini asla tümüyle söylemez." (RÖHRBORN 1996: 57)

ALPAGUT URUÑUT: (Kahraman, yiğit) *Körüñler amtı kutluglar agır ayag.ka tegimlig şudodan kanımız alpagut uruñut erenlerin balık kapıgın /// oglın küzedür.* / "Görün şimdi kutlular! Büyük saygıya layık Şudodan Hanımız kahraman erleriyle şehrin kapısını/// oğlunu arar." (LAUT 1983: 95)

ALPAL- KEDLEN-: (Kuvetlenme, güçlenme) *...Kentü öz et'öz.leri yaruk yaşuk itig tümek üze itinip tümenip alpalmışları kedlenmişleri yime yene alku yagı yavlaklar barça adak asra bolmışları közünür.* / "...Kendi bedenlerinin parlak süslerle süslenip kuvvetlendiği ve de bütün düşmanların ayaklar altına serildiği gözülür." (KAYA 1994: 193)

ALPIRKAN- İRİN-: (Güçlenmek) *Tünle küntüz kılmasun alpırkanmak irinmek.* / "Gece ve gündüz gücünü ortaya koyması gerçekleşmesin." (KAYA 1994: 270)

ALSIZ ALTAGSIZ: (Hilesiz, aldatmasız) *Kaltı birök kim kayu tınlıglar yüz miñ kalp ödün alsız altagsız altı paramıt.lar içinte katıglansarlar...* / "Öyle ki, şayet hangi canlılar yüz bin dönem hilesiz, altı erdemler içinde gayret gösterseler..." (KAYA 1994: 230)

ALTUN KÜMÜŞ : (Altın gümüş) *Kitumati balık tegre yiti kat altunın kümüşin vaydurın saparırın itiglik balık kentleri bolur.* / "Kitumati şehrinin etrafında yedi kat altın gümüş ve değerli taşlarla ile süslü şehirleri vardır." (TEKİN 1980: 91)

ALTUNLUG YİNÇÜLÜG: (Altınlı, incili) *Altulug yinçülüg kap yirte yatıp yürür erki sen.* / "Altınlı, incili kap misali(?) yerde yatıp durmakta mısın? " (BANG-GABAİN 1929b: 15)

AMIL AGLAK: (Sakin, tenha) *Atkaşu turur kat kat tagta amıl aglak aranyadanta artuç söğüt altınta akar suvlukta amraçıgın uçdaçı kuşkıyalar tirinlik kuvraklıgta atkaksızın meñi tegingülüg ol.* / "Birbirine bağlı duran kat kat dağda, sakin ve tenha tapınakta, ardıç ağaçları altında, akar sular boyunda, sevinç içinde uçan kuşçukların toplanıp bir araya geldikleri yerde, hiçbir şeye bağlamnadan huzura kavuşmalı." (ARAT 1991: 66)

AMIL YAVAŞ: (Halim selim) *Takı yime bo ok övke bilig aşılsar küçetser ol agır agruş amıl yavaş kişilerig* /// "Ve ayrıca, bu öfke düşüncesi çoğalıp güçlense, o ağır başlı, sesiz sakin kimseleri..." (BANG-GABAİN 1929b: 17)

AMIRTGUR- YUÑLA- (Kurtarmak) *Iduk et'özi tümen kutlugı birle ilin uluşın amırtgurup yuñlap çakravart ilig kanlarnıñ teg edgü köñülin yadıp...* / "Kutsal bedeni, onbin kutu ile ülkeyi kurtarıp hükümdarlar gibi iyi gönlünü yayıp..." (GABAİN 1938: 14)

AMRAN- SEV-: (Sevilmek) *Yene yime alku kamag tınlıglarka amranguluk sevgülük bolur.* / "Yine, bütün canlılara sevimli gelir." (KARA-ZİEME 1986: 325)

AMRAN- TEGİN-: (Sevilip sayılmak) *Teñri teñrisi burkan yime törüsüz tokusuz amranmak teginmekig artukrak yiryük ol.* / "Tanrılar tanrısı Buda da ahlaksız sevilip sayılmayı son derece yermiştir." (MÜLLER 1922: 83)

AMRANÇIG OGŞANÇIG: (Sevimli) *Amrançıg ogşançıg kılınu akuru barır...* / "Sevimli hal alarak yavaşça gider..." (ZİEME 1985: 54)

AMRAŞ- SEVİŞ-: (Muhabbet içinde olmak) *Altın yagız yir yüzinte atı küüsi yadılmış adınçıg ıduk kan.larımız amraşıp sevişip tümen tümen yaşasun.* / "Altta yer yüzünde şöhreti yayılmış, seçkin, kutsal hükümdarlarımız muhabbet içinde on binlerce yıl yaşasın." (ZİEME 1985: 176)

AMRIL- OLUR-: (Dinip yatışmak, -istiğraka dalmak-) *Amrılıp olurup atkaksız bolsar ançata tatıgay yiligte.* / "İstiğraka dalıp her türlü bağlardan sıyrılsa o nisbette iliğin lezzetini tatmış olur." (ARAT 1991: 106)

AMRIL- TURUL-: (Dinmek, durulmak, sakinleşmek) *Ür keçtin berü burkanlarnıñ nomınta amrılıp turulup ulug kölüñü tayşıñ nomta yarp katıg ornanmış erti.* / "Uzun zamandan beri Budaların öğretisinde durulup, büyük taşıt mezhebi öğretisinde sağlam yerleşmiş idi." (ZİEME 1999: 82)

AMRU İSTİM: (Devamlı, sürekli) *Amru istim çankramit kılu yorıp azuça erser yime tikilinip turup küteyin nomçı bahşım darmaudkadi bodısatavnıñ ordusıntın ünüp nom nomlagusın.* / "Devamlı, gezip dolaşarak ve yahut da dikilip ayakta durarak vaiz üstadım Darmaudkadi Aziz'in, sarayından çıkıp vazetmesini bekleyeyim." (BARUTÇU 1987: 139)

AMRU ÜZÜKSÜZ: (Sürekli, daima) *Amru üzüksüz agır ayıg kılınçlarıg kılu teginmek alp emgek titir.* / "Sürekli, çok kötü amelleri gerçekleştirmek, şiddetli eziyetdir." (KAYA 1994: 110)

AMTI KÖZÜNÜR: (Şimdiki, hal) *...Burkanlar kaltı neteg öñre ertmiş kin kelteçi amtı közünür bo üç ödlerte...* / "...Budalar, öyle ki, nasıl geçmiş, gelecek ve şimdiki, bu üç zamanlarda..." (KAYA 1994: 136)

ANA ATA: (Ana baba) *Anaka ataka yazmışnıñ ayıg kılınçlarımznı sakınıp ayagka tegimliglerniñ üskinde alku kşantı kılu teginür biz.* / "Anaya babaya karşı gelmeden doğan günahlarımızı düşünüp, hürmete layık olanların önünde hep bağışlanma dileyerek secde ederiz." (ZİEME 1985: 79)

ANA BABA: (Ana baba) ... *Ançulayu amrar erti tözügü anasın babasın severçe.* / "...Öylece, evladın annesini babasını sevdiği gibi sizi sever idi." (BANG-GABAİN 1930a: 12)

ANABARAK ATLIG BULITSIZ: (Bulutsuz) ...*Anabarak atlıg bulıtsız teñri yirinte...* / "...Bulutsuz tanrı yerinde..." (KAYA 1994: 124)

ANAGAT KELMEDÜK ÖD: (Gelecek zaman) *Anagat kelmedük ödte burkan kutın bulup alkuka asıg kılayın sizni teg ok.* / "Gelecek zamanda Buda saadetini bulup aynı sizin gibi herkese fayda sağlayayım." (BARUTÇU 1987: 136)

ANANTIMATI BAŞLAGSIZ : (Başlangıcı olmayan) *Anantımatı başlagsız uzun aglançıg sansar içindeki arasız oksuz agtınu ine...* / "Başlangıcı olmayan uzun ve beğenilmeyen(?) varlıklar âlemi içinde ara vermeden yükselip alçalarak..." (ARAT 1991: 86)

ANANTRAŞ ATLIG AGIR TSUY AYIG KILINÇ: (Büyük günah) *Bo biş törlüg anantraş atlıg agır tsuy irinçü ayıg kılınç kıltımız erser...* / "Bu beş türlü büyük günahı işledi isek..." (BANG-GABAİN 1930b: 6)

ANANTRAŞ AYIG KILINÇ: (Günah) *Kıltaçılar bar erser anantraş ayıg kılınçıg burkanlarnıñ yarlıgı yavalturur bogurur.* / "Günah işleyenler var ise Budanın buyruğu (bunların) etkisini yitirtir." (KAYA 1994:277)

ANASVARATATU TİGME AKIGSIZ UGUŞ: (Akıcı olmayan esas) *Anasvaratatu tigme akıgsız uguş nomlug et'özlüg ...* / "Akıcı olmayan esas öğretili bedenli..." (ARAT 1991:90)

ANAZ UMUGSUZ: (Umutsuz, dayanaksız, zavallı) *Takı yime meniñ anaz umugsuznuñ belgüke ilinmemek köñültin belgüdin yime öñi bolmamak köñültin togmış neçe buyan edgü kılınçlarım erser...* / "Ve ayrıca benim, (yani) zavallının, belirtiye

bağlanmayan gönülden, beliritden de farklı olmayan gönülden zuhur etmiş nice sevaplarım var ise..." (KAYA 1994: 134)

ANÇA MONÇA: (Şöyle böyle) *Ança monça yıgıp koşdum.* / "Şöyle böyle toplayıp, bizzat nazmettim." (ARAT 1991: 152)

ANÇAMAN KUVRAG: (Cemaat, topluluk) *Ançaman kuvrag /// azag nomluglarta biligsiz öçeşçilerte ///* "...Cemaat /// hatalı öğretililerden, cahil intikamcılardan (oluşur)" (GABAİN-WİNTER 1958: 18)

ANÇULA- TAPIN-: (Hürmet göstermek) *Kimniñ birök bar erser yaruk yaşuk kirtgünçi ol kirtgünçi üze özlerdeki özeklerdeki yava çigidem suvlardakı ögenlerdeki sargan otı yaşı yaş bolarnı alıp kut vahşık teñrilerke agır ulug ulug iliglerke kanlarka ançulasar tapınsar bo tapıgı yarayur.* / "Kimin eğer parlak imanı varsa, o imanı ile derelerdeki Yava, Çigdem bitkileri, nehirlerdeki Sargan otu yaprağı, bunları alıp (kutsal) ruhlara, tanrılara, büyük hükümdarlara hürmet gösterse bu hürmeti yerindedir." (BANG-GABAİN 1932: 28)

AÑAN- ERKSİN-: (Gasp edip kendine mal etmek) *Kuvraglıg evlerig yalıñuz añandımız erksintimiz.* / "Cemaate ait olan evleri tek başına gasp edip kendimize mal ettik." (TEKİN 1980: 187)

AÑÇI MAÑÇI KEYİKÇİ: (Avcı) *Kim yime ol örtlüg yalınlıg torlar içinte yörgenmiş emgeklig tınlıglar erser olar öñre ajunta añçı mañçı keyikçi ertiler.* / "Hakeza, yine o ateşli tuzaklar içinde tutlmuş canlılar ise, bunlar evvelki âlemde avcı idiler."(194/75-5) (TEKİN 1980: 194)

AÑÇI TUZAKÇI: (Avcı) *Toñuzçı balıkçı keyikçi añçı tuzakçı boltumuz erser...* / "Domuzları, balıkları ve geyikleri öldüren avcı olmuş isek..." (BANG-GABAİN 1930b: 8)

AÑLA- BİL-: (Anlayıp bilmek) *İnçip ol tañlançıg belgü körüp mogoçlar añlap bilip korkup töpün tüşüp yüküntiler.* / Böylece, o olağanüstü işareti görüp, büyücüler, anlayıp bilip, korkup başlarını eğip secde ettiler. (MÜLLER 1908: 8)

ANI MONI: (Onu bunu) *Anılı monılı bir ikintike tıdışılmaz üçün.* / "Onu bunu, birbirine karşılıklı engellemez oldukları için." (BARUTÇU 1998: 36)

ANITYATLIG ÜRLÜKSÜZ: (Dönek, istikrarsız) *Anıtyatlıg ürlüksüz yagınıñ yarlıkançuçı köñüli arıtı yok.* / "Dönek düşmanın merhametli gönlü asla yoktur." (MÜLLER 1922: 43)

ANT KARGIŞ: (Lanet okuma) *Takı yime birök kim kayu tözünler oglı tözünler kızı öñdün yıñak başlap tört yıñaklartakı konşı illerdeki uçar ordulardın ügilertin vuulartın çıvsaglartın ölütçilertin kıınçılartın bozguçılartın artatguçılartın yagıtın yavlaktın yilvitin kömentin anttın kargıştın butıtın amanujılartın yektin içgektin nayvazıkılartın ödsüz kolusuz evte barkta turup ook yık tilegüçilertin katıg kart baş ünüp ig kem adasıntın adakgalı örletgeli bulgatılgalı ugrasar...* / "Ve ayrıca, hangi soylular oğlu, soylular kızı ön taraf başta olmak üzere dört taraflardaki komşu ülkelerdeki yüksek saraylardan baykuşlardan, muskalardan efsunlardan, çellatlardan işkencecilerden, bozgunculardan, düşmandan, büyüden, lanet okumadan, şeytanlardan, cinlerden, ruhlardan zamansız evde barkta durup fırsat kollayanlardan sert çıban çıkıp hastalık tehlikesinden eziyet çekmeye maruz kalsa..." (KARA-ZİEME 1986: 330)

ANTA MONTA: (Orada burada) *Başıntakı birer evin saçı anta monta saçılıp...* / "Başındaki birer bölük saçı orada burada saçılıp..." (GABAİN 1959: 30)

ANTAG OSUGLUG:(Böylesi, bu şekilde) *Ol antag osuglug çoglug yalınlıg küçlüg küsünlüg ilig kanın ulugı katunınta togmış körgeli seviglig körklüg meñizlig üç oglanı erti.* / "O böylesi nurlu, güçlü hükümdarın büyük hatunundan doğmuş görülmeye değer sevimlilikte, yakışıklı üç oğlu vardı." (KAYA 1994: 321)

ANUN- BIŞRUN-: (Hazır hale gelip olgunlaşmak) *Alku anunmış bışrunmış nomlarıg asra mensiz sakınçlarıg turum ara top yokadturur yitlintürür.* / "Bütün hazır hale gelip olgunlaşmış öğretileri, mütevazi düşünceleri bu durumda tümüyle yok eder." (BANG-GABAİN 1929b: 17)

ANUT- İT-: (Hazırlamak, düzenlemek) *Kentü kentü kuvragımız birle közünmez et'özin ol anutmış itmiş arıg turug nomlug orunta nom eşidgeli barı tegingey biz.* / "Kendi topluluğumuzla birlikte görünmeyen bedenle, o hazırlanmış, temiz öğretili yerde öğretiyi dinlemek için, varacağız." (KAYA 1994:246)

ANUTARA ÜZELİKSİZ: (En üstün, erişilmez) *...Anutara üzeliksiz tapıgıg tutalım.* / "...En üstün hürmeti sunalım." (ARAT 1991: 134)

ANUTPATTIDHARMIK TOGMAKSIZ TÖRÜLÜG: (Doğmayan öğretili) *...Eski yıllar aylar künler kşanlar lavlar muhurtlar iyin öçmeki keçmeki arımakı silimeki alkınmakı yokadmakı anutpattıdharmık togmaksız törülüg bolu...* / "...Eski yıllar, aylar, günler, anlar, lahzalar, saatler üzerine geçmesi, temizlenmesi, kaybolması doğmayan öğretili olarak..." (ZİEME 1984: 342)

AP ARIG SÜP SÜZÜK: (Tertemiz) *...Köñüllerin edgüke ayıgka ilintürmedin yapşınturmadın atkaksızın ap arıg süp süzük tüp tüz kılurlar.* / "Gönüllerini iyiye ve kötüye iliştirmeden, bağsız bir şekilde tertemiz, dosdoğru kılarlar." (KAYA 1994: 184)

APIG TIDIG: (Muhafaza, engel) *Amtı titrü tıñlañ altı kaçıglıg ogrılarnıñ apıgın tıdıgın kiterip.* / "Şimdi, altı kaçkın hırsızların engelini, muhafazasını kaldırarak iyice dinleyin." (KARA-ZİEME 1970: 22)

APRAMANAB ATLIG ÜLGÜSÜZ YARUKLUG: (Hesapsız ışıklı) *...Apramanab atlıg ülgüsüz yaruklug teñri yirinte...* / "...Hesapsız ışıklı tanrı yerinde..." (KAYA 1994: 124)

APRAMANAŞUB ATLIG ÜLGÜSÜZ ARIG: (Hesapsız temiz) *...Apramanaşub atlıg ülgüsüz arıg teñri yirinte...* / "Hesapsız temiz tanrı yerinde..." (KAYA 1994: 124)

AR- AZGUR-: (Kandırıp saptırmak) *İnçe körüñ kolulañ tolp barça tevin kürün armakın azgurmakın itmiş yaratmış ol.* / "Şöyle ki, bütün hileleri, kandırıp saptırarak gerçekleştirdiğini görüp anlayın."(LE COQ 1922: 9)

AR- EZÜGLE-: (Kandırmak, aldatmak) *Azu yime teñin tırazugın çıgın tsunın şiñin kavın kürin kürilikin tınlıgların artım ezügledim erser...* / "Ve dahi ağırlık ölçüsüyle, uzunluk ölçüsüyle, hacim ölçüsüyle, miktar ölçüsüyle canlıları kandırdım ise..." (KAYA 1994: 120)

AR- SÖN-: (Usanıp bıkmak) *Bo üç törlüg adrukka tükellig bilge biliglerig tünle küntüz armaksızın sönmeksizin bışrunup ögretinip bilirler ukarlar.* / "Bu üç türlü ayrıcalığa sahip hikmetli bilgileri bıkıp usanmaksızın öğrenip anlarlar." (KAYA 1994: 150)

AR- YOV-: (Kandırmak, aldatmak) *Üç yig savın sımaklı azmış munmış ters azag nomluglar dıntar atın tutarlar ara yova buşı alırlar.* / "Üç üstün sözünü tahrip eden yoldan

çıkmış hatalı öğreti sahipleri, rahiplerin adını takınırlar, kandırarak sadaka alırlar." (LE COQ 1922: 29)

ARASIZ OKSUZ: (Arasız, sürekli) *Anantımatı başlagsız uzun aklançıg sansar içindeki arasız oksuz agtınu ine...* / "Başlangıcı olmayan uzun ve tiksindirici varlıklar âlemi içinde ara vermeden yükselip alçalarak..." (ARAT 1991: 86)

ARÇIŞMATI YALINLAYUR BİLGE BİLİG: (Aydınlatıcı hikmetli bilgi) *Törtünç arçışmatı yalınayur bilge bilig atlıg orun ol.* / "Dördüncüsü, aydınlatan hikmetli bilgi adlı yerdir." (KAYA 1994: 195)

ARHANT DINTAR: (Rahip, din adamı, veli) *Bu üçünç boşgutsuz arhant dıntar titir.* / "Bu üçüncüsü nasihatsiz dindardır." (TEKİN 1980: 29)

ARI- ALKIN-: (Temizlenip gitmek) *...Közünür ajunta agır tsuy irinçü ayıg kılınçlarım arısun alkınsun.* / "Görünen âlemde büyük günahlarım temizlenip gitsin.." (KAYA 1994: 70)

ARI- SİLİ-: (Temizlemek, arıtmak) *Öñdünkü kılınçlarımın kışantı kılınıp ökünü kakınu arıyu siliyü kiterip tüketip öñi kılmaduk ayıglartın özüm tıdınıp...* / "Bundan önceki kötü amellerim affedilip, onları pişmanlıkla tamamen temizleyerek giderip, bitirip, başka, henüz işlenmemiş günahlardan kendimi alıkoyup..." (ARAT 1991: 182)

ARI- SÜZÜL-: (Temizlenmek) *Bilge biligniñ tıdıgları artukrak arımış süzülmiş üçün nomlug et'öz közünür.* / "Hikmetli bilginin engelleri ziyadesiyle temizlendiği için öğretili beden görünür." (KAYA 1994: 98)

ARI- YİNİ-: (Etkisini yitirmek) *...Olarnıñ agır tsuyı ötegi arıyur yiniyür.* / "...Onların ağır günahları, borçları, etkisini yitirir." (KARA-ZİEME 1970: 47)

ARIG AMIL: (Durgun, dingin) *Amtı tört taluy içre arıgı amılı tokuz ulug çeularnıñ inçi inçgülügi bolar barça teñri ilig kutıñın kutı buyanı erür.* / "Şimdi dört deniz içindeki (ülkenin) durgunluğu dinginliği; dokuz büyük bölgenin huzuru, bunlar bütün efendimiz hükümdar hazretlerinin soyluluğu, iyiliğidir." (ÖLMEZ 1994: 50)

ARIG EDGÜ: (Saf, güzel) *Kaltı bo biş törlüg nomlarıg akıglıg akıgsız üze adırtlap akıgsız tözlüg nomlarnıñ yintem arıgın edgüsin akıglıg tözlüg nomlarnıñ kkirligin ayıgın*

adırtlıg bilmek ukmak erür. / "Öyle ki bu beş türlü öğretileri akıntılı ve akmayan olarak ayırıp, akmayan esaslı öğretilerin bütün saflığını, güzelliğini akıntılı esaslı öğretilerin çirkinliğini iyice anlamaktır." (KAYA 1994: 190)

ARIG IDUK: (Lekesiz, kutsal) *...Alkatmış ıduk ilig uluşug arıg ıduk umugsızın bokunsar tıtdursar...* / "...Yüceltilmiş kutsal ülkeyi, mukaddesleri umutsuz olarak esaret altına alsa..." (ARAT 1937: 48)

ARIG KÖRKLE: (Saf, güzel) *Señrem içinte kiñ alkıg arıg körkle adınçıg muñadınçıg itig yaratıgların toglar taoçañlar erdinilig kötürgüler hualar bralar oyun bediz señrem içinte tolu körtiler.* / "Tapınak içinde geniş, açıklık (bir yerde) temiz, güzel olağanüstü süsleri, tuğları, sunguları, mücevherle işlenmiş tahtırevanları, çiçekleri, sayebanları müzik çalındığını, resimleri, manastır içine dolmuş olarak gördüler." (TEZCAN 1975: 23)

ARIG SAKA: (Orman, koru) *Neçe bar erser kuş keyik arıgka sakaka tayaklıg öz orunların kemişip ozdılar kaçdılar.* / "Ormanlarda korularda yaşayan ne kadar hayvan var ise yuvalarını terkedip kaçtılar." (KAYA 1994: 330)

ARIG SEMEK: (Orman, koru) *Öñre ertmiş ödün adın bir arıgda semekte tişi aslannıñ togurguluk ödi kolusı yakın kelti.* / "Geçmiş zamanda başka bir ormanda dişi aslanın doğurma zamanı yaklaştı." (ÖLMEZ 1993:181)

ARIG SİLİG: (Saf, temiz) *...Ol ayıg kılınçlıg bulıtdın arıgın siligin ündiler.* / "...O günahkar buluttan saf bir şekilde çıktılar." (TEZCAN-ZİEME 1974: 45)

ARIG SÜZÜK SOGIK: (Temiz, berrak) *Teñriye ertiñü arıg süzük sogık yaruklug siz .* / "Ey tanrı, son derece temiz, berrak ışıklısınız!" (KAYA 1994: 111)

ARIG SÜZÜK: (Temiz, saf) *Ol oruntakı alku tınlıglarnıñ artukrak arıg süzük bolmakı bolur.* / "O yerdeki canlıların son derece temiz olmaları gerçekleşir." (MÜLLER 1911: 38)

ARIG TAG: (Orman, dağ) *Ol antag tiki çogı üni işidip ırak ırak arıglarta taglarda* ... / "O böylesi gürültüden ibaret sesi işitip pek uzak ormanlarda, dağlarda..." (TEKİN 1980: 98)

ARIG TURUG SÜZÜK: (Temiz, saf) *...Arıg yaruk küçlüg friştilerniñ kongusı arıg turug süzük manistanlar içinte...* / "...Arı, parlak, güçlü meleklerin durağı temiz, saf Manistanlar içinde..." (LE COQ 1938: 21)

ARIG TURUG: (Temiz, duru) *Anın bilge kişi köñülüg kögüzüg arıg turug tutmış kergek.* / "Bu nedenle bilge kişinin, kalbini temiz tutması gerekir." (TEKİN 1980: 188)

ARIG YÜRÜÑ: (Berrak, duru) *Kayu köñüllüg kezigimde yıgılmış karlıg gratırakut tagka ogşatı arıg yürüñ buyanlarım erser...* / "Gönüllü silsilemde yığılmış, karlı Gratırakut dağına benzeyen ne kadar berrak sevabım varsa..." (KAYA 1994: 73)

ARIGSIZ BIRIK: (Pis, kokuşmuş) *Arıgsız bırık edler yidiñ erser...* / "Pis, kokuşmuş şeyler yedin ise..." (TEKİN 1980: 80)

ARIGSIZ YAVLAK: (Murdar, pislik, tiksindirici) *Ol yarsınçıg et'özinteki kan yiriñ arıgsız yavlak taşıltı tökülti.* / "O iğrenç bedenindeki kan, irin tiksindirici (şeyler) taşılp döküldü."(LE COQ 1938: 6)

ARIGSIZLIG YIDIG: (Pis, kokuşmuş) *Antran arıgsızlıg yıdıg köllerte çoma bata vajır tumşuklug kuşlar kişi karakların sokup emgetirler erdi.* / "Orada pis, kokuşmuş göllerde batarak, elmas gagalı kuşlar insan gözlerini sokup eziyet ederlerdi." (TEKİN 1980: 252)

ARIN- SÜZÜL-: (Temizlenmek) *Arınur süzülür ülgüsüz kalplartın berüki avantlar tıltaglar.* / "Sayısız dönemlerden beri süregelen nedenler, sebepler temizlenir."(23/B-62) (KARA-ZİEME 1970: 23)

ARIŞ ARIG: (Pak,temiz) *Arış arıg çın nom tözin ayıglap yertimiz.* "Pak, temiz, doğru öğretinin esasını kötüleyip yerdik." (ARAT 1991: 142)

ARIT- ALKINTUR-: (Temizleyip gidermek) *Kaltı neçök kin keligme ödteki alku ulug bodısatavlar burkan kutıña katıglantuklarınta tsuy irinçü agır ayıg kılınçların kşantı çamhuy kılıp neteg arıtdılar alkınturtılar erser...* / "Tıpkı, nasıl ki gelecek zamandaki bütün ulu azizler Buda saadetine gayret gösterdiklerinde günahlarını pişmanlık duyup ne şekilde temizleyip giderdiyseler..." (KAYA 1994: 122)

ARIT- KİTER-: (Gidermek, temizlemek) *Bo yaña erdinini buşı birmekimiz üze yavız körümlerig arıtıp kiterip üzelksiz kölüñüke kölürüp alkunı bilteçiniñ balıkıña barmakımız bolsun.* / "Bu fil mücevherini sadaka olararak vermemiz sayesinde kötü görüşleri giderip, eşsiz taşıta binip herşeyi bilenin şehrine varmamız gerçekleşsin."(KARA-ZİEME 1976: 59)

ARIT- SİLİT-: (Temizletmek) *Neçe balık iç.inte taştın teñsiz tapsız ed tavarlar bar erser alku arıtur silitür.* / "Şehrin içinde, haricî uygunsuz ne kadar mal mülk varsa, bütünüyle temizletir." (TEKİN 1980: 96)

ARIT- SÜZ-: (Arıtmak, süzmek) *...Agır ayıg kılınçımızını arıtur men süzür men tip köñül öritgil.* / "...Büyük günahımızı arıtırım süzerim diye gönül besle." (KAYA 1994: 71)

ARIT- YU-: (Yıkamak, temizlemek) *Anta ötrü tükel bilge teñri burkan yilin yumşak oglayu iligin iglig toyunug arıtı yudı.* / "Ondan sonra, eksiksiz, bilge tanrı Buda nazik elleriyle hasta rahibi yıkadı." (MÜLLER 1922: 38)

ARJI DINTAR: (Dindar, münzevi) *Tuşup ol begnin avka ünmişiñe yala üze biçilti kesilti ol arjı dıntar et'özi.* / "O beyin ava çıktığı zamana denk getirilerek, iftira ile o dindarın vücudu parçalandı." (KARA-ZİEME 1970: 32)

ARKIŞ TİRKİŞ: (Kervan) *...Kopdın sıñar nom bilteçilerke arkış tirkiş ıdıñlar.* / "...Dört bir yandaki, öğretiyi bilenlere kervan gönderin." (MÜLLER 1922: 29)

ARKURU TURKURU: (Dört bir yana, öteye beriye) *Yene tokuz yüz öñi adrılıp arkuru turkaru saçılur.* / "Tekrar dokuz yüz parçaya ayrılıp dört bir yana saçılır." (KARA-ZİEME 1970: 37)

ART BASUT: (Yardımcı) */// Bütgüsüñe bışgusuña katıglanıp emgenip iyin ögirteçiler kılmış işimke küç birdeçiler buyan edgü kılınçka art basut boldaçı üçün...* / "...Olgunlaşmasına çaba sarf edip bundan dolayı sevinenler, gerçekleştirdiğim işime destek olanlar, sevaba yardımcı oldukları için..." (RÖHRBORN 1971: 47)

ARTA- ALKIN-: (Bozulmak, kaybolmak) *Nomlug et'öz tözi yene artamaz alkınmaz meñü erür.* / "Öğretili bedeni de bozulup kaybolmaz, ebedidir." (KAYA 1994:78)

ARTA- BOZUL-: (Bozulmak, tahrip olmak) *Uzun ödün artamaksız bozulmaksız togmaksız öçmeksiz meñü titir basa basa közünteçi belgürteçi tözlüg ermez.* / "Uzun zaman bozulmaz, doğup sönmez, ebedidir, sonradan belirecek esaslı değildir." (KAYA 1994: 90)

ARTA- YOKADTUR-: (Mahvolup kaybolmak) *Az nızvanıka agukup artayu yokadtururta amvrdşnlıg ot üze aña yörüngeg kıltıñız.* / "İhtiras tutkusuyla zehirlenip, mahvolup kaybolurken Amvrdşnlıg ilaçla ona çare oldunuz." (BANG-GABAİN 1930a: 6)

ARTAK YAVIZ: (Kötü, bozulmuş) *Artak yavız içgü suvsuşug birtim...* / "Kötü içecekleri verdim..." (ZİEME 1985:96)

ARTANÇSIZ YANINÇSIZ: (Bozulup değişmez) *Yad üze artançsız yanınçsız tözlüg yavalturu udaçı yañgarınçsız işlig yavalmaz tepremez yañı arıg vajır yavrımaz artamaz yarp katıg toñ şir yavlak şımnulug yagısın utup...* / "Yabancı tesiri ile bozulup değişmez köklü, güçsüzleştirmeye muktedir, yenilmez işli, zayıflayıp bozulmaz, sağlam, katı Tong Şir, kötü şeytan düşmanını mağlup edip..." (ARAT 1991: 84)

ARTUK ERÜŞ: (Çok fazla) */// Artuk erüş erür.* / "...Çok fazladır." (BANG-GABAİN 1929b: 8)

ARTUKRAK AGLATI: (İyice, son derece) *Kim ol bo orunta bodısatavlar akıgsızıg işletgüsüzüg belgüsüz köñülkermekig kutrulmakıg artukrak aglatı bışrunup tıdıgsız tutugsuz arıg süzük bolurlar.* / "Ki, bu yerde azizler, durgunluğu, gösterişsiz tefekkürü, kurtuluşu iyice öğrenip engelsiz ve temiz olurlar." (KAYA 1994: 196)

ARTUKSUZ EGSÜKSÜZ: (Fazlasız- eksiksiz) *...Artuksuz egsüksüz miñ küün yakturup üleyü tegintim.* / "...Ne fazla ne eksik bin gün düzenleyip dağıtarak eriştim." (ZİEME 1985: 125)

ARTUKSUZ YAÑLUKSUZ: (Şaşmaz) *Kutrulmak kapıgın açdaçı üç törlüg bodı tigme tuyunmak yolug körkitdeçi artuksuz yañluksuz köni kirtü yorıgıñız ol.* / "Kurtuluş kapısını açan, üç türlü erme yolunu gösteren, şaşmaz, doğru izahınızdır." (KAYA 1994: 341)

ARU- SIZ-: (Bitkin olmak, bîtap düşmek) *...Bıçışu uşuşu aru-yu sıza ulıyu möñreyü emgek emgenürler.* / "...Biçişip kesişerek, bitkin düşerek, ağlayıp hıçkırarak eziyet çekerler." (TEKİN 1980: 235)

ARUŞ ARKAG: (Arka, zemin, temel) *Azlı üküşli buşınıñ aruşı arkagı kirtgünç ol.* / "Az ve çok sadakanın arkasında iman yatar." (ZİEME 1985: 107)

ARVIŞÇI OTACI: (Halk hekimi) *Ara turdaçı bar mu tip aşuka tavranu yügürüp arvışçı otaçı kelürüp...* / "Yardım eden yok mu ? Deyip acele ederek yürüyüp tabib getirip..." (ZİEME 1985: 81)

ARYASAÑ TÖZÜN BURSAÑ KUVRAG: (Asil cemaat) *Aryasañ tözün bursañ kuvraglar adırtlıg umugum tini.* / "Asil cemaatler seçkin ümidimin yularıdır." (ARAT 1991: 112)

AS- SALINTUR-: (Asıp sallandırmak) *Kasınçıg körkle ol orun üzesinte karkumı barçınta ulatı orun töşek suk sunçuklarıg kat kat yaraşturu töltep töşep kaş yinçülüg toorlarıg asarlar salındururlar.* / "Korkunç güzel o tahtın üzerine, cins cins ipekli kumaşlardan minderleri, yastıkları, kat kat düzelterek döşeyip değerli taş (ve) incili ağları asıp sallandırırlar." (BARUTÇU 1987: 89)

AS- ÜKLİT-: (Artırıp çoğaltmak) *...Asdım üklitdim kılınçımın montaglar üze.* / "...Hareketimi böyle şeyler ile artırıp çoğalttım." (ARAT 1991: 180)

AS- ÜSTE-: (Çoğalmak, artmak) *...Nom erdinig kiñürü aça yada nomlaguluk yitlingeli batgalı ıdmaguluk ulug küsüşin asa üsteyü teginür biz.* / "...Öğreti mücevherini yayarak buyurmak için, kaybolup gitmemesi için büyük arzumuzu çoğaltarak varırız." (KAYA 1994: 257)

ASAN MANÇAK: (Oturma yeri) *Monta togup toyın başlıg şu şutsi asan mançak tölet töşek takar keviz sunçuk isiç bukaç burnaç et'özlüg erür.* / "Burada doğup rahip başlı, hücre, oturma yeri, yastık, döşek, çuval, duvar halısı, yorgan yastık, kap kacak bedenli olur." (TEKİN 1980: 185)

ASAN ORUN: (Taht) *...Ol balıktakı urılar kızlar olurup nom nomlaguluk asan orunug ogşatınçsız körkle erdiniler üze iterler yaraturlar.* / "...O şehirdeki oğlanlar, kızlar öğreti vazetme tahtını benzersiz, güzel mücevherlerle düzenlerler." (BARUTÇU 1987: 88)

ASANKAVIBAGABUMI ATLIG ASANKILARIG BÖLÜP ERTÜRMEK ORUN: (Sayılamayanları bölüp tamama erdirme yeri) *Asankavıbagabumı atlıg*

asankılarıg bölüp ertürmek orunlug altınç oruntakı bodısatavlarka... / "Sayılamayanları bölüp tamama erdirmek yerli altıncı yerdeki azizlere..." (KAYA 1994: 194)

ASGANÇU TAGUN: (Riyakârâne, yaltakça) *Asgançu tagun sav sözledimiz.* / "Yaltaklanıp riyâkârâne sözler sarfettik." (TEKİN 1980: 187)

ASGANÇULA- TAGUNLA-: (Yaltaklık etmek, pohpohlamak) *Asançuladımız tagunladumız erser...* / "Yaltaklık etti isek..."(BANG-GABAİN 1930b: 8)

ASIG EDGÜ: (Yarar, mükafat) *Ol iligler kanlarıg biz kamagun küyü küzetü tutup ulug törlüg asıgka edgüke tegürgelir üçün...* / "O hükümdarları, biz, gözeterek muhafaza edip, pek çok türlü yarara ulaştırmak için..." (KAYA 1994:246)

ASIG TUSU: (Fayda, yarar) *Kamag sansardakı tınlıglarnıñ kop ödin asıg tusu kıltacı edgü öglisi yime men ok erür men.* / "Bütün varlıklar dünyasındaki canlıların her zaman fayda sağlayan iyi düşüncelisi de şüphesiz benimdir." (MÜLLER 1922: 42)

ASIGLIG EDGÜLÜG: (Yararlı, mükafatlı) *Ançulayu yime bodısatavlar bo köñül küçi ugrınta burkanlar yarlıgı çahşapud törünüñ asıglıgın edgülügin tuyunup...* / "Böylece yine, azizler bu gönül gücü sayesinde Budaların buyruğu öğretinin yararlılığını kavrayıp..." (KAYA 1994: 148)

ASIGLIG KERGEKLİG: (Gerekli, lazım) *...Monçulayu kamag tınlıg.arka asıglıg kergeklig ötüg ötüntüñ.* / "Bunun gibi bütün canlılara gerekli dileği arz ettin." (KAYA 1994: 293)

ASIGLIG MEÑİLİG: (Yararlı, mutluluk verici) *Okıguka sarıt kılguka sakınguka bışrunguka ögüke tapınguka tutguka boşgunguka montagın alku teñri yirlerinte erteçi teñri urıları birle çambudıvıptakı tınlıglarnıñ asıglıgı meñiligi üçün bo daranı birle mudurnı iliga sini üze tutguluk ol.* / "Ey hükümdar! Bildirip beyan etmeye, düşünüp öğrenmeye , öğüp hürmet göstermeye, dikkate alıp anlamaya, bu şekilde bütün tanrı yerlerindeki beyzadeler ile birlikte, yeryüzündeki canlıların yararı için bu tılsım ile damgayı seninle muhafaza etmelidir." (MÜLLER 1911: 33)

ASIGLIG SALINTURUKLUG: (Asılı, sallantılı) *...Anıñ arasınta yene körtiler yol yanınta adıl tañsuk öñi öñi erdiniler üze itiglig erip adruk erdinilig koñragular bag pintavirler asıglıg salınturuklug adınçıg körkle bir kurıkarıg.* / "...Yine o arada, yol

kenarında fevkalade, türlü türlü mücevherlerle süslü olarak seçkin çanlar, örtüler (in) perdeler(in) asılı, sallantılı (olduğu) fevkalade güzel bir kule gördüler." (BARUTÇU 1987: 115)

ASIGLIG TUSUGLUG: (Faydalı, yaralı) *Kamagun barça teginür yorıp asıglıg tusuglug bolurlar.* / "Hepsi birlikte yerine getirerek hareket edip canlılara faydalı olurlar." (ZİEME 1999:70)

ASIGSIZ BITADI: (Faydasız, karışık) *Asıgsız bıtadı öd kün keçürmekim üze...* / "Faydasız, karışık zaman geçirmemle..." (ARAT 1991: 180)

ASIGSIZ KURUG: (Fayasız, boş) *Birök iligi yok erser asıgsız kurug kalır.* / "Eğer eli yok ise boş kalır."(BANG-GABAİN 1932: 33)

ASIL- KORA-: (Artıp eksilmek) *Sekizinç togmaksız nom taplagın bütün tolu tanuklamak üze bir yime kkirlig kkirsiz nomlarnıñ asılmakın koramakın körmedeçi belgüli yirtinçüli erkinçe tayak boltaçı atlıg ertükteg tözüg...* / "Sekizinci, doğumu olmayan öğreti arzusunu bütünüyle kanıtlamak ile, bir de kirli kirsiz öğretilerin artıp eksilmesini görmeyecek belirtili ve dünyevi kuvvetince dayanak olacak adlı ihatalı esası..." (KAYA 1994: 165)

ASIL- KÜÇET-: (Kuvvetlenmek, güçlenmek) *İnçe kaltı 'eñ'ilki ol balık uluşdakı ili kanınıñ süülüg küçi asılgay küçetgey.* / "Şöyle ki, ilk olarak o memleketteki hükümdarın askerî gücü kuvvetlenecek." (KAYA 1994: 102)

ASIL- ÜKLİ-: (Artıp çoğalmak) *Alku törlüg törü /// asılur ükliyürler.* / "Her türlü töre /// artıp çoğalır." (TEKİN 1980: 125)

ASIL- ÜSTEL-: (Artmak, fazlalaşmak) *Üçünç süülüg küçi asılıp üstelip yagısız yavlaksız bolgay.* / "Üçüncüsü, askerî gücü artıp düşmansız olacak." (KAYA 1994: 142)

ASIRA- İGELE-: (Yetişip gelişmek) *Asırap igelep /// açıglıg.* / "Yetişip gelişerek /// merhametli! "(ZİEME 1985: 184)

ASRA MENSIZ: (Mütevazi) *Alku anunmış bışrunmış nomlarıg asra mensız sakınçlarıg turum ara top yokadturur yitlintürür.* / "Bütün hazır hale gelip olgunlaşmış

öğretileri, mütevazi düşünceleri bu durumda tümüyle yok eder." (BANG-GABAİN 1929b: 17)

AŞ AŞANGU ÇAİŞİ: (Ziyafet) *Aş aşangu çaişi kelti.* / "Ziyafet zamanı geldi." (ZİEME 1999: 112)

AŞ AZUK: (Yiyecek) *Altı ay solanıp azuksuzın sançışıp aşımız azukumuz tükel alkınmışında ok yagımız özin neçe artuk alınıp...* / "Altı ay hapsedilip azıksız olarak vuruşup yiyrceğimiz tamamen tükendiğinde aşağalık düşmanımız kendisini ne kadar kalabalık sayıp..." (GENG-HAMİLTON 1981: 18)

AŞ İÇGÜ SUVSUŞ: (Yiyecek içecek) *Bo ödlerniñ içinte yaragınça yonınça itip tüzüp uz katıp aşıg içgüg suvsuşug...* / "Bu dönemlerde usulünce yiyeceği içeceği düzenleyip kemale erdirip..." (KAYA 1994: 313)

AŞ İÇGÜ: (Yiyecek içecek) *Aşıñız içgüñüz ediñiz tavarıñız egsüki yok.* / "Yiyeceğinizin içeceğinizin, malınızın mülkünüzün eksiği yok." (MÜLLER 1946: 44)

AŞ SUV: (Yiyecek ve su) *Tigin ol beş yüz koltguçılara aşın suvın tonı etüki kopı tüketi kaltı.* / "Prens, o beş yüz dilenciye yemekleri, suyu elbise ve ayakkabıların hepsini birden tamamen verdi." (HAMİLTON 1998: 48)

AŞ SUVSUŞ: (Yiyecek, içecek.) *Ödinçe aşın suvsuşın süzük köñülin tapıg udug kılsun.* / "Zamanında yiyecek ve içecekle, temiz gönülle hürmet göstersin." (KAYA 1994: 251)

AŞ TON : (Yiyecek, giyecek) *Ulsuz tüpsüz ontın sıñar yirtinçülerte tolu erdiniler teñridem aş ton uluş kogı sanınça kalp ödler üze uzun ödün burkanlarka tapıg kılgu.* / "Köksüz olan on yöndeki dünyalarda bir çok mücevher, ilahî yiyecek ve giyecek toplayıp, yerin zerreleri sayısınca devirler içinde uzun zaman Budalara kulluk edilmelidir." (ARAT 1991: 168)

AŞ YİGÜ: (Yemek, yiyecek) *Anı tileyü barmış ödte korkmagıl tumlıgka kuyaşka ömegil udıguñın aş yigüñin.* / "Onu arzu ederek gittiğin vakitte, soğuktan- sıcaktan korkma, uykunu, yemeğini düşünme!" (BARUTÇU 1987: 75)

AŞA- YAŞA-: (Yaşamak, hayat sürmek) *...Aşaguluk yaşaguluk buyanları asılıp üstelip alku tınlıglar asıgı üçün burkan bolsunlar.* / "...Yaşama dair sevapları artıp, canlıların faydası için Buda olsunlar." (ZİEME 1985: 125)

AŞA- Yİ-: (Yemek) *Yime nomlug tatıg aşaguda yigüde kirtgünçlüg ilig kergek.* / "Yine, öğreti yemeğini yemeye imanlı el gerek." (BANG-GABAİN 1932: 24)

AŞIL- KÜÇET-: (Çoğalıp güçlenmek) *Takı yime bo ok övke bilig aşılsar küçetser ol agır agruş amıl yavaş kişilerig...* /// "Ve ayrıca, bu öfke düşüncesi çoğalıp güçlense, o ağır başlı, sesiz sakin kimseleri..." (BANG-GABAİN 1929b: 17)

AŞTAMABUMI ATLIG SEKİZİNÇ ORUN: (Sekizinci mekan) *Aştamabumı atlıg sekizinç orunta alkınçsız agılık atlıg daranı nomug bulurlar.* / "Sekizinci mekanda tükenmeyen hazine adlı tılsım öğretisini bulurlar." (KAYA 1994: 198)

AŞUK- TAVRAN-: (Acele etmek) *Ara turdaçı bar mu tip aşuka tavranu yügürüp arvışçı otaçı kelürüp...* / "Yardım eden yok mu? Deyip acele ederek yürüyüp tabip getirip..." (ZİEME 1985: 81)

AT ADGIR: (At aygır) *Sever amrak at adgır yügrük yañada ulatı ançulayu ok yime kamagun saçılurlar kalısız.* / "Sevimli at aygır, hızlı fil ve başkaları da öylece bütünüyle, istisnasız saçılır." (KAYA 1994: 298)

AT BAG: (Ad san) *Yene bir adın atı bagı belgüsüz bilge kelip moña yiveti biş şlök sözledi.* / "Tekrar, adı sanı belirsiz bir bilge gelip bunlara ek olarak beş şiir daha söyledi." (KARA-ZİEME 1970: 19)

AT BELGÜ: (İsim işaret) *Atdın belgütin adırılmış tözlüg adruk tañsuk artuk inçge işlig...* / "İsimden işaretten ayrılmış köklü, seçkin ve nadir, çok ince işli..." (ARAT 1991: 90)

AT KÜÜ: (Ad şan) *Yükünür biz atı küüsi çavıkmış atlıg teñri burkan kutıña.* / "Adı şanı yayılmış adlı tanrı Buda saadetine saygıyla eğiliriz." (RÖHRBORN 1971: 30)

AT YAÑA: (At, fil, -binek-) *Aş içgü ton kedim orun töşek at yaña kañlı kölük erdini yinçü ed tavar üze tapıntım.* / "Yiyecek içecek, giyecek, yatak yorgan, binek, taşıt, mücevher, mal mülk ile hizmet ettim." (KAYA 1994: 323)

AT YOL: (Şan şöhret) *Azu ırak bargalı sakınsar azu süü süleser azu at yol tileser azu satıgka yulugka barsar alkusı asılur.* / "Uzağa gitmeyi düşünse, ordu sevk etse, şan şöhret dilese, alış verişe gitse hepsi çoğalır. " (ODA 1986: 337)

ATA KAÑ: (Ata, baba) *Ay yarlıkançuçı köñüllüg atam kañım.* / "Ey merhametli gönüllü atam, babam! " (KAYA 1994: 312)

ATA- SÖZLE-: (Adlandırmak, anmak) *Birök bolarka edgü ögli törüsinçe tapıg udug kılmasar men işlerim adaşlarım tip atamışım sözlemişim yoksuz bolgay.* / "Şayet, bunlara iyi niyet gereğince hürmet göstermesem, arkadaşlarım diye adlandırmam anlamsız olacak." (MÜLLER 1946: 74)

ATA- YÜKÜN-: (Ululamak) *...Bo nom erdininiñ başdınkı atın yime boşgunup tutup öser sakınsar atasar yükünser agır ayag tapıg udug kılsarlar olarnı barça küyü küzetü tegingey men.* / "...Bu öğreti mücevherinin başındaki adını da öğrenip düşünse, ululasa, saygı ve hürmet gösterseler, onları bütünüyle gözeterek muhafaza edeceğim." (KAYA 1994: 290)

ATAP ATLIG ÇOLMAKSIZ: (Çekilmeyen) *...Atap atlıg çolmaksız teñri yirinte...* / "...Çekilmeyen tanrı yerinde..." (KAYA 1994: 124)

ATIK- KÜKÜL- : (Ünlenip tanınmak) *Bo iki açarılar barça üstünki yig yorıguluk iç taş boşgutka tükellig közünççi beglerte atıkmış kükülmiş ertiler.* / "Bu iki üstadlar, üstün davranışlar vazeden iç- dış öğretilere bağlı bütün yönetici beğler arasında ünlenmiş idi." (RÖHRBORN 1991: 66)

ATKAKLIG VIŞAYLIG: (-Dünya bağlarıyla- bağlı) *Atkaklıg vışaylıg meñiler al altag uzanmaklarıg üntürüp...* / "Dünyaya bağlayan zevklerini, hile hünererini uzaklaştırıp..." (ARAT 1991:52)

ATKAN- İLİN-: (Bağlanıp ilişme) *Atkanmakı ilinmeki kimniñ birök anaçıma sizte yime boltukmasar...* / "Eğer bir kimsenin bağlanıp ilşmesi, ey anacığım, sizde de bulunmamış olsa idi..." (ARAT 1991: 158)

ATKAN- YAPŞIN-: (Bağlanmak, yapışmak) *...Kaltı kut bulmaduk yalañuklarnıñ teg sansarka ilinteçi yapşıntaçı atkanmak yapşınmak köñüllerin amırtgururlar.* / "...Tıpkı

saadet bulmamış insanlar gibi varlıklar dünyasına bağlanacak bağlanma gönüllerini yatıştırırlar." (KAYA 1994: 183)

ATLIG YOLLUG: (Namlı, şöhretli) *Tokuzunç kirtgünç erser atlıg yollug kılmaknıñ yiveki erür.* / "Dokuzuncusu, iman ise namlı kılmanın malzemesidir." (BANG-GABAİN 1932: 26)

ATLIG KÜLÜG BELGÜLÜG: (Tanınmış, şöhretli, bilinen) *...Erigi barıgı ulug törlügin atlıg külüg belgülüg bolur.* / "...Tavrı çok çeşitli olarak tanınmış olur." (LE COQ 1922: 20)

ATLIG KÜLÜG: (Ünlü, şöhretli) /// *Arıg süzük kılınçlarıg yıgmakka ülgüsüz sansız atlıg külüg yarlıkayur siz.* / "...Temiz amelleri biriktirmeye sayısız ve şöhretli (olarak) buyuruyorsunuz." (ZİEME 1999: 68)

ATLIG MAÑALLIG: (Ünlü, namlı, şanlı) *Kutlug kıvlıg adlıg mañallıg erür.* / "Saadetli ve şöhetli olur. " (MÜLLER 1911: 36)

ATLIG TÖZÜN: (Ünlü, soylu) *Yime kamag atlıg.lar tözün.ler kim öñinte olurur ertiler.* / "Yine ünlüler soylular ki önünde otururdular." (GENG-KLİMKEİT-LAUT 1989: 337)

ATLIG YÜZLÜG: (Asil, saygın) *...Kuanşi im pusar ol tınlıglarka adın adın öge bilge atlıg yüzlüg er iişi körkin körtgürü nomlayur kutgarur.* / "...Kuanşi im pusar, o canlılara başka başka bilge, saygın erkek- kadın suretinde görünerek vazeder, kurtarır." (MÜLLER 1911: 19)

ATSIZ BELGÜSÜZ: (Nişânesiz, alametsiz) *Atsız belgüsüz avantsız tıltagsız ogşatıgsız yöleşürügsüz başlagı üzlüngçü.si amrılmış süü.din berü kentü ilinçsiz titirler.* / "Nişanesiz, nedensiz, emsalsiz, başı sonu belirsiz, başlangıçtan beri kendilerinden geçmiç vaziyettedirler." (KAYA 1994: 222)

AV- KAVŞA-: (Muhafaza ve himaye etmek) *Adınçıg ıduk kagan kan süüsin ançulayu ok kuñ tay kıu katun kutın raça badıra tayzıları yime adasız tudasız tümen yıl ava kavşayu küzetsün.* / "Seçkin, mübarek hükümdarın saadetini, aynı şekilde Kung Tay Kıu Hatun saadetini raça badıra tayzıları da tehlikesiz on bin yıl muhafaza ve himaye ederek, korusun." (ARAT 1991: 220)

AVANT TILTAG: (Neden, sebep) *Amtı bo pıravarıklıg törünüñ avantın tıltagın sözleyü berelim.* / "Şimdi, bu uygulanan törenin nedenini söyleyiverelim." (TEZCAN-ZİEME 1974: 29)

AVANTSIZ TILTAGSIZ: (Nedensiz, sebepsiz) *Atsız belgüsüz avantsız tıltagsız okşatıgsız yöleşürügsüz başlagı üzlünçüsü amrılmış süüdin berü kentü ilinçsiz titirler.* / "Adsız işaretsiz, nedensiz, benzersiz, başı sonu yatışmış, başlangıştan beri kendine bağlantısızdırlar." (KAYA 1994: 222)

AVAVANAŞANPRAŞTITI ATLIG YANMAKSIZ: (Dönmeyen, sabit) *Avavanaşanpraştıtı atlıg yanmaksızda turmış bişinç oruntakı bodısatavlarka...* / "Dönmeyende durmuş beşinci yerdeki azizlere..." (KAYA 1994: 194)

AVAYVARTIK ATLIG EVRİLİNÇSİZ: (Çevrilmez, kararlı) *Avayvartık atlıg evrilinçsiz törtünç oruntakı bodısatavlarka...* / "Çevrilmez dördüncü yerdeki azizlere..." (KAYA 1994: 193)

AVÇI KEYİKÇİ: (Avcı) *Ne üçün tiser avçı keyikçi /// avlaguluk yirke tegip...* / "Ne için desen, avcı /// avlanacak yere varıp..." (MÜLLER 1946: 28)

AVIÇGA KURTGA: (Yaşlı) *İgil çokan kişilerke /// avıçga kurtga erksimez.* / "Düşkün kimselere /// yaşlılara güç kullanmaz." (LE COQ 1922: 11)

AVINGUTA AVINGU TİLİNGÜTE TİLİNGÜ: (Son derece ferahlatıcı, son derece iç açıcı) *Ol sögütlerte tagdın üzüksüz akar suv ögenler avınguta avıngu tilingüte tilingü.* / "O ağaçlar(ın altın)da kuzey yönünde kesintisiz akmakta olan çay ve derecikler (vardı), son derece ferahlatıcı son derece iç açıcı (bir yerdi)." (TEZCAN 1975: 14)

AVIRAKIT YARLIGSIZ: (Tarafsız, yansız) *Kavıra tutsar kılınç üç törlüg bolur eşidgil tözün oglum bir kujal edgü ikinti akujal ayıg üçünç avırakıt yarlıgsız.* / "İşit! Ey asil evladım! Kavrayarak tutsa amel üç türlü olur: Birinci, iyi; ikinci, kötü; üçüncü, tarafsız." (MÜLLER 1922: 5)

AVIŞ ATLIG TEGİNÇSİZ TAMU: (En aşağı cehennem) *...Avış atlıg tegінçsiz tamuda togmış tüşmiş tınlıglar yalınlayu turur ört yalın üze.* / "...En aşağı cehennemde doğan canlılar ateşin içinde yanıp dururlar." (KAYA 1994: 106)

AVLA- YORT-: (Av yapmak) *Ötrü ol dantipali ilig alku alpagutı birle keyik avlap yortup...* / "Sonra, o Dantipali Bey bütün yiğitlri ile birlikte geyil avı yapıp..."(MÜLLER 1946:36)

AY- BAŞLA-: (İdare etmek) *Boşgutsuz bursañ kuvrag işin ködügin aygalı başlagalı kılınsar yanturu yene agır münlüg kadaglıg bolgay men.* / "İzinsiz olarak, cemaatın işi idare edilse tekrar büyük günahlı olacağım." (RÖHRBORN 1991: 96)

AY KÜN: (Ay, gün) *Ayı küni ertiñü yaruk ertiñü edgü yılı ödi ertiñü edgü yavaş.* / "Ayı günü son derece aydınlık, son derce güzel; ömrü son derece güzel, sevimlidir."(BANG-GABAİN-ARAT 1934: 40)

AY- TUTUZ-: (Tembihlemek, söylemek) *Kentü öznüñ aymış tutuzmış yarlıgın bütürü turur sakınmak erser bo tañarıglıg nom şasın küzetçilerniñ mantalı erür.* / "Kendisinin tembihlediği buyruğu tamamlamayı düşünmek ise adaklı öğretiyi gözetenlerin maharetidir." (KARA-ZİEME 1976: 64)

AYA- AÇIN-: (Saygı ve ihtimam gösreme) *Señrem sanlıg edin tavarın artatımız ayamadımız açınmadımız.* / "Tapınağa ait malı mülkü mahvettik, saygı ve ihtimam göstermedik." (TEKİN 1980: 187)

AYA- AGIRLA-: (Saygı gösterme) *Kamag yalañuklar ayayu agırlayu tutmış kergek kim tünle küntüz unıtmasar.* / "Bütün insanların, (onu) gece-gündüz unutmamaları için daima saygı göstermeleri gerekir. " (TEKİN 1993: 12)

AYA AVUT: (Avuç) *Ayasınta avutınta ulayu altı arıg edgü nomlarıg.* / "Temiz, iyi öğretileri birleştirerek avucuna aldı." (RÖHRBORN 1996: 42)

AYA- ÇİLTE-: (Saygı göstermek) *Yirtinçüg asıgıg tilemedin at küü bulunç alınç özin ök kelip kamagka ayaguluk çiltegülük bolgaylar.* / "Dünya faydasını dilemeden şöhret, kazanç kendiliğinden gelip herkes tarafından saygı görecekler." (KAYA 1994: 143)

AYA- KÖR-: (Saygı gösterme) *Kin keligme ödlerte kayu kayu ajunlarta orunlarta tursarlar turkaru kişili tenrilike ayaguluk körgülük bolurlar.* / "Gelecek zamanlarda hangi dünyalarda yerlerede dursalar sürekli, insan ve tanrılar tarafından saygı görürler. "(KAYA 1994: 116)

AYA- KÖTÜR-: (Yüceltmek) *Kaçan yeuvañ han il ornıña olurtukta nomug şasınıg artukrak ayadı kötürdi.* / "Yeu-vang adlı hükümdar, devletin tahtına oturduğunda öğretiyi son derece yüceltti." (RÖHRBORN 1996: 56)

AYA- KÜLE-: (Yüceltip övmek) *...Ayagulug arya sañga kuvraglarka ayap külep alku ödte ınanur men.* / "...Saygıdeğer kutsal cemaatlara yüceltip överek bütün zamanlarda inanırım." (ARAT 1991: 150)

AYAG ÇİLTEG: (Saygı, hürmet) *Et'özüñde ayag· çilteg ornanu birti.* / "Vücudunda saygı ve hürmet yerleşti." (ARAT 1991: 294)

AYAGLIG AGIRLIG: (Saygıdeğer) *Anta yime ayaglıg agırlıg bolgay siz.* / "Orada da saygıdeğer olacaksınız."(GABAİN 1935: 10)

AYAGLIG ATLIG: (Saygıdeğer, tanınmış) *Ayaçañ köñülin yüküngü ayaglıg atlıg kañım mani burkanım.* / "Hürmet dolu gönülle yüceltilecek, saygıdeğer tanınmış babam, Mani Budam."(GABAİN 1930a: 4)

AYAGLIG ÇİLTEGLİG: (Saygıdeğer) *Tınlıglar uguşı barça bir yañlıg ayaglıg çilteglig bolsunlar.* / "Canlı soyu bütünüyle aynı şekilde saygıdeğer olsunlar." (KAYA 1994: 224)

AYAGLIG TATIGLIG: (Sayılıp sevilen) *Ayaglıg tatıglıg atlıg teñri marvakhmankhıaryazd toyın...* / "Sayılıp sevilen adlı, yüce Marvakhmankhıaryazd Rahip..." (LE COQ 1938: 21)

AYAGSIZ TOD UCUZ: (Değersiz) *Ayagka çiltegke tegimlig tınlıgarıg ayagsız tod uçuz kıltım erse...* / "Saygıdeğer canlıları değersiz tuttum ise..." (MÜLLER 1911: 77)

AYAGULUK IDUK: (Saygın kutlu) *Adakın yorıyur tin tarıglag titmiş ayaguluk ıduk bursañ kuvrag erdini kutıña...* / "Ayaklarıyla yürüdükleri arazileri dağıtmış saygın kutsal cemaat mücevheri saadetine..." (ZİEME 1985: 105)

AYAL- AÇIL-: (Yüceltilip hürmet gösterilmek) *Ayalmış açılmış yinçge savıg süzük ermeginçe neñ ornantgalı umaz anıñ yörigin.* / "Yüceltilip hürmet gösterilmiş ince sözü temiz olmayınca, onun yorumunu asla yerleştiremez. "(RÖHRBORN 1991: 18)

AYAŞ- AMRAŞ-: (Sevgi ve saygı duymak) *İnçe kaltı 'eñ'ilki ol yir oruntakı begler buyruklar ınançlar bir ikintiske ayaşdaçı amraşdaçı bolgaylar.* / "Şöyle ki, en başta o yerdeki beyler, amirler, memurlar birbirlerine saygı ve sevgi duyacaklar." (KAYA 1994: 143)

AYAŞ- ÇİLTEŞ-: (Karşılıklı sevip sayma) *Basa basa aşka okışıp ayaşu çilteşü meñü meñüleyürler.* / "Devamlı birbirlerini, yemeğe çağırıp karşılıklı sevgi saygı duyarak saadet sürerler." (TEKİN 1980: 249)

AYAT- AGIRLAT-: (Saygı göstertmek) *...Ötrü biz kamagun ol ilig kanıg küyü küzetü tutup kamag yalañuka barçaka bir yañlıg ayatgay agırlatgay biz.* / "...Bundan dolayı, o hükümdarı kollayarak muhafaza edip, bütün insanların hepsine aynı şekilde saygı gösterteceğiz."(KAYA 1994: 408)

AYATIL- AMRIL-: (Sayılıp sevilmek) /// *İnçip ayatılmış amrılmış* /// "...Böylelikle sayılıp sevilmiş..." (MÜLLER 1911: 60)

AYAZ YAGIZ: (Gök, yer) *...Adınlarka yumgı ülemiş ağır buyanlarımız küçinte ayazka yagızka tayaklıg arka kamag kut vahşık arıg nom aşlıg teñrilerniñ asılsun nomlug küçleri.* / "...Başkalarına toptan paylaştırılmış büyük sevaplarımız sayesinde göğe- yere dayanak (olan) bütün ruhlar ve temiz öğreti yemekli tanrıların öğretili güçleri artsın." (ZİEME 1985: 156)

AYI KODURU: (Pek çok) *Ança sakınu tüketip bodısatav turmış yirintin tepremetin ayı koduru emgenip yıglayu sıgtayu yene inçe tip sakıntı.* / "O şekilde düşünerek bitirip aziz, durduğu yerden kımıldamadan pek çok ıstırap çekip ağlayarak yine şöyle diyerek düşündü."(BARUTÇU 1987: 79)

AYIDIŞ- KİÑEŞ-: (Danışmak, görüşmek) *...İşileri birle ayıdışıp kiñeşip artamış bozulmış şıñ işlerin asuru yasaşıp akalap olururta aşnukı tayançıkları aşlaşıp...* / "...Yöneticileri ile danışıp şehrin bozulmuş işlerine çeki düzen verip oturduğunda, önceki can sıkıcı meseleleri yoluna girip..." (GENG-HAMİLTON 1981: 21)

AYIG KILINÇLIG ANATRAŞKI: (Günahkar) *Bo karaja tonlug toyın öz iligin anasın ölürmiş ayıg kılınçlıg anatraşkı tınlıg ermiş.* / "Bu (rahip) elbiseli aziz kendi eliyle annesini öldürmüş günahkar bir canlı imiş." (MÜLLER 1922: 53)

AYIG KÖRKSÜZ: (Fena, çirkin) *...Ol tınlıg közünür ajunta ayıg körksüz uduz örmen kart yiriñ iglig bolur.* / "...O canlı, görünen dünyada fena, çirkin, uyuz, çıbanlı, irinli bir şekilde illetli olur." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 52)

AYIG ÖGLİ YAVIZ SAKINÇLIG: (Kötü düşünceli)) *...Altun urugların bokunun bodunun karasın süüsin çerigin alpın alpagutın abışık birmiş ıduk bahşılarımnı ayagulug edgü ögli nomdaşlarımnı amrak sever togmış kadaşlarımnı ayıg ögli yavız sakınçlıg yagılarımnı alasız bir teg küyü küzetü tutmakları bolsun.* / "Altın soylarını, halkını, ordusunu, kahramanlarını, takdis olmuş kutsal üstadlarımı, saygıdeğer iyi düşünceli din kardeşlerimi, sevgili kardeşlerimi, (hatta) kötü düşünceli düşmanlarımı (da) istisnasız gözetip muhafaza etmeleri gerçekleşsin." (ZİEME 1985: 166)

AYIG YAVIZ: (Fena, kötü) *...Bo montag münlüg kadaglıg ayıg yavız körümlerig et'özümtin ıratu tegingey men.* / "Bu tür hatalı, fena görüşleri bedenimden uzaklaştırarak davranacağım." (ZİEME 1999: 136)

AYIG YAVLAK: (Kötü. fena) *Bo kuvrag yime bizniñ ayıg yavlak kılınçımızını ukmazunlar.* / "Bu cemaat de bizim kötü amellerimizi bilmesin." (TEKİN 1980: 190)

AYIGLA- TAN-: (Kötülemek, aşağılamak) *Köni kirtü nomug ayıgladım tantım erser...* / "Doğru öğretiyi kötüledim ise..."(KAYA 1994: 120)

AYIGLAMAKSIZ ÇULVUSUZ: (Kötülemeksiz, hakaretsiz) *İkinti tütrüm teriñ yörüglüg nom tözinte ayıglamaksız çulvusuz erser...* / "İkincisi, derin anlamlı öğreti esasında kötülemeksiz (olmak) ise..." (KAYA 1994: 126)

AYINÇLIG BASINÇLIG: (Ezilip çiğnenmiş) *Turultup köñülin içtin sıñarkı kölüklerde yerinti köni nomnuñ ayınçlıg basınçlıg bolmışıña.* / "Gönlünü iç tarftaki taşıtlarda durultup öğretinin ezilip çiğnenmiş oluşuna üzüldü." (ÖLMEZ 1994: 83)

AYIT- İSTE-:(Talep etmek) *Men adıg tarkannıñ inim içim kam kadaşım ayıtmasun istemesün.* / "Ben Adıg Tarkan'ın ağabeyim kardeşim, akrabalarım talep etmesin." (YAMADA 1993: 4)

AYIT- ÖTÜN-: (Talep etmek, ricada bulunmak) *Anın amtı men atam begke barıp ot em şastırnıñ özen kergeklig tügünin ig agrıg emlemek uzanmakın ayıtayın ötüneyin.* / "O nedenle, ben, şimdi bey babama varıp ilaç kitabının kendim için gerekli sırlarını, hastalığı tedavi etmenin inceliklerini rica edeyim." (KAYA 1994: 312)

AYITGUÇI İSTEGÜÇİ: (Talip, sorup isteyen) *Ulug ünin mañrayu orlasar men yime ulatı eñ mıntın birkiye yime ayıtguçı istegüçi.* / "Yüksek sesle bağırdıysam da , peşine en azından bir kere bile, talip olan çıkmadı." (BARUTÇU 1987: 99)

AYMAN- ÜRKÜN-: (Korkup ürkmek) *Aymanu ürkünü buyanta yaratındaçı.* / "Korkup ürkerek sevap için çabalayan(dır). " (ZİEME 1985: 152)

AYMANÇSIZ KORKINÇSIZ: (Korkusuz, çekincesiz) *Amtı aymançsız korkınçsız köñülin nom tıñlalım.* / "Şimdi korkusuz bir gönül ile öğretiyi dinleyelim."(TEKİN 1980: 72)

AYUKŞANI ATLIG ÖZ ALKINÇU: (Hayatın sona erişi) *...Ayukşanı atlıg öz alkınçu emgekim yakın kelip isig özüm üzülgeli turur.* / "...Hayatın sona ermesine dair zahmetim yaklaşıp tatlı canım çekilmeye başlar. " (MÜLLER 1922: 37)

AZ SARAN: (Aç gözlü, hasis) *Anılayu ok takı utsarlar azlı saranlı nızvanıg ötgürü topulu umazlar kirtü töznüñ taplagın.* / "Böylece, yine aç gözlülük, hasislik tutkusunu alt etseler, gerçek esasın gereklerini özümseyemezler." (KARA-ZİEME 1970: 37)

AZ AMRANMAK: (Hırs, aç gözlülük) *Tavar buşı yalañuz az amranmak uguş yirtinçüdin yime üntürü ermez.* / "Mal sadakası tek başına hırs kök (lü) dünyadan dahi çıkaramaz. "(KAYA 1994: 131)

AZ KİÇİG: (Az, küçük) *Vaçıra upam dyan az kiçig köñül uguşınta togar.* / "Vaçıra upam istiğrakı küçük gönül kökünde doğar."(ZİEME-KARA 1978: 148)

AZ KÖP: (Az-çok) *Az köp negü erser köñülüñin iyin birgil.* / "Az- çok ne verirsen, gönlüne göre ver".(BARUTÇU 1987: 100)

AZ- MUN-: (Yoldan çıkmak, azmak) *Üç yig savın sımaklı azmış munmış ters azag nomluglar dıntar atın tutarlar ara yuva buşı alırlar.* / "Üç üstün sözünü tahrip eden yoldan

çıkmış hatalı öğreti sahipleri, rahiplerin adını takınırlar, kandırarak sadaka alırlar." (LE COQ 1922: 29)

AZ ÖVKE: (Hırs öfke) *...Yirtünçülük.ke tayanıp tarkarguluk ol azıg övkeg.* / "...Dünyevîliğe dayanıp hırsı ve öfkeyi uzaklaştırabilir. "(KARA-ZİEME 1970: 41)

AZ ÜKÜŞ: (Az- çok) *Azlı üküşli buşınıñ aruşı arkagı kirtgünç ol.* / "Az ve çok sadakanın arkasında iman yatar." (ZİEME 1985: 107)

AZ- YAÑIL-: (Şaşırmak, yanılmak) *Altı yollug sansarta azıp yañılıp tegzinür anaz umugsuz tınlıgarıg altı üjik üze ozgurur.* / "Altı yollu varlıklar dünyasında şaşırıp dolaşan zavallı canlıları altı hece sayesinde kurtarır." (ZİEME 1985: 123)

AZ YUKA: (Az, ufak) *Az yuka tip yere yarlıkamasun.* / "Az, ufak deyip, yererek buyurmasın." (RÖHRBORN 1991: 174)

AZAG TETRÜ: (Yanlış, hatalı) *Tartdaçı ol tınlıgarıg azag tetrü törülerintin.* / "Canlıları yanlış törelerinden uzaklaştıracaktır. "(RÖHRBORN 1991: 20)

AZIGLIG TIÑRAGLIG: (Dişli tırnaklı) *...Kadır yavlak azıglıg tıñraglıg tınlıg kuş siñek tiler çömeli koñuzta ulatı bo bo tınlıglar ajunınta neñ kaçan erser togmakı bulmaz tip bilgülüg ol.* / "...Sert dişli tırnaklı canlı, kuş, sinek, böcek, karınca, kurtçuk ve başkaları bu canlılar aleninde asla hiçbir vakitte varlık bulamaz diye bimelidir."(MÜLLER 1911: 35)

AZKIYA ANÇAKIYA: (Az, biraz) *Bo yat bo montag törlüg emgeklerig körüp azkıya ançakıya yime ajunlarıg ögmez men alkamaz men.* / "Bu tanınmamış, bu böylesi çeşitli acıları görüp varlık şekillerinden birazını olsun övmem." (TEKİN 1980: 213)

AZKIYA KİÇİGKİYE: (Azıcık) *Körki belgüsi közünüri azkıya kiçigkiye erser yime biligsizler yime yañılmazlar.* / "Güzelliği, belirtisi, görüntüsü, azıcık olsa da, bilgisizler bile yanılmazlar." (ÖLMEZ 1994: 74)

AZLAN- KIVIRKAKLAN-: (Cimrilik et, hasislik et.) *Nom buşıda tavar buşıda azlantım kıvırkaklantım erser...* / "Öğreti sadakasında, mal sadakasında, cimrilik etti isem..." (KAYA 1994: 121)

AZLAN- KÜNİLE-: (Haset etmek) *Köñülin adın kişiniñ edgüsiñe azlanmamak künilememek övke köñül tutmamak ters körüm öritmemek erür.* / "Gönlünle başka kimselerin iyiliğine haset etmemek, öfkeli gönül barındırmamak, yanlış görüş beslememektir." (KAYA 1994: 154)

AZLAN- TUTYAKLAN-: (Tutku sahibi olmak) *İnçip bodısatavlar bo montag yañın kentü et'özlerin isig özleri üzeki azlanmakın tutyaklanmakın özlerini örletdeçi bulgadaçılarka övkelemekin kakımakın basmakları küçsiretmekleri üze ...* / "Şöyle ki, azizler bu şekilde kendi bedenlerini, canları üzerine tıtku sahibi olmayı, kendilerini rahatsız edenlere hiddetlenmeyi bastırmalarıyla ..." (KAYA 1994: 157)

AZSIZ ESİRKENÇSİZ: (Cömert) *...Azsız esirkençsiz köñülüg...* / "...Cömert gönüllü..".(RÖHRBORN 1971: 52)

AZSIZ SUKSIZ: (Hırssız, tamahsız) *Kök kalık teg yoklunmaksız azsız suksız körgülüg neñ üjik akşar tapgulugsuz.* / "Gök yüzü gibi, bulaşılmaz, hırssız ve tamahsız, görülecek hiç bir şey, harf veya hece bulunmaz." (ARAT 1991: 156)

AZSIZ TUTYAKSIZ: (Hırssız, ihtirassız) *Ol ödün bo tınlıglar azsız tutyaksız siziksiz bolgayar.* / "O zaman bu canlılar, hırssız, ihtirassız ve endişesiz olacaklar." (TEKİN 1980: 83)

AZU- EGSÜ-: (Azalıp eksilmek) *Kaltı bo biş çöpdik yavlak öd.teki kut.ı buyan.ı azu-mış egsü-miş sansız sakışsız tınlıg oglan.ları kamagun barça ...* / "Öyle ki bu beş kötü zamanda ki saadeti, iyiliği azalıp eksilmiş sayısız canlı soyları hepsi birlikte..." (KAYA 1994: 223)

BA- BAGLA-: (Bağlamak, düğümlemek) *Yime ölmemek bars baglamak erser körmek kıñırtmak üze ok bamak baglamak erür.* / "Yine, ölmemek, pars bağlamak ise göz dikmekle düğümlemektir."(ZİEME-KARA 1978: 142)

BA- BEKLE-: (Bağlamak, zincire vurmak) *Süñüş atış bamak beklemekde ulatı irig yavgan iş ködüglerig kılmasarlar...* / "Çatışma ve (birbirlerini) bağlamaktan başka işleri de gerçekleştirmeseler." (KAYA 1994: 239)

BA- BUKAGULA-: (Bağlayıp kösteğe vurmak) *Basar bukagulasar bo nom bitigig üç kata /// boş bolur.* / "Bağlayıp kösteğe vursa bu öğreti kitabını üç defa /// (okusa) kurtulur."(ODA 1986: 329)

BA- ULA--: (Bağlamak) *İkinti kentü köñül.in nıgoşak.lar üze ba-maz ula-maz./* "İkincisi, gönlünü dinleyenler üzerine bağlamaz." (LE COQ 1922: 22)

BAG BORLUK KALVALAK: (Bağ, bahçe, yemişlik) *Takı yime hua çeçeklig öleñlig çimgenlig /// sekiz tümen tört miñ bag borluk kalvalaklar alku belgürüp közüntüler.* / "Ve ayrıca, çiçekli, yeşillik, çimenlik /// seksen dört bin bağ, bahçe, yemişlik bütünüyle belirip göründü."(TEKİN 1980: 85)

BAG BORLUK: (Bağ bahçe) *...Azu yir suv bag borlukı tarıg tarımak ugurınta suvdakı tınlıgların kurgakta kemişip ölürtüm erser...* / "...Veya, yeryüzünde bağ bahçe, hububat işleri nedeniyle suda yaşayan canlıları kurulukta bırakıp öldürdüm ise..." (MÜLLER 1911: 86)

BAG BUKAGU KERİG: (Bağ, köstek, gergi) *Kim yime tınlıgların bagda bukaguda kerigde beklep emgek tolgak körkütserler...* / "Ki yine, canlıları bağda, köstekde gergide sıkıştırıp ıstırap gösterseler..." (TEKİN 1980: 206)

BAG BUKAGU: (Bağ, köstek) *Kamag bag bukagularıg tarkarguçıka yinçürü töpün yükünü teginür men.* / "Bütün bağları uzaklaştırana secde ederek baş aşağı eğilip saygıda bulunurum." (ZİEME 1999: 72)

BAG ÇUG: (Bağ, köstek) *Bagtın öñi üdrülmek tigüçi savta ne yörüg ol tip tiser bag erser bag çug tip yorüg ol.* / " 'Bağdan ayrılmak' denilen şeyde ne mâna var dersen, bağ, 'bağ-köstek' demektir. "(BARUTÇU 1998: 40)

BAG KUSUK : (Pislik, kusmuk) *Bag kusuk tigli kkir yolatmaksız...* / "Pislik kusmuk denilen kir yaklaştırmayan ..." (ARAT 1991: 94)

BAG KÜLÜG BUKAGU: (Bağ, kelepçe, köstek) *Ançulayu kaltı yazuklug erniñ bagı külügi bukagusı agırlıg yiniklig bar.* / "Bunun gibi, örneğin, günahkar adamın bağının kelepçesinin kösteğinin serti (var) yumuşağı var." (LE COQ 1922: 12)

BAG PINTAVIR: (Örtü, perde) *...Anıñ arasınta yene körtiler yol yanınta adıl tañsuk öñi öñi erdiniler üze itiglig erip adruk erdinilig koñragular bag pıntavırlar asıglıg salınduruklug adınçıg körkle bir kurıkarıg.* / "...Yine o arada, yol kenarında fevkalade, türlü türlü mücevherlerle süslü olarak seçkin çanlar, örtüler(in), perdeler(in) asılı, sallantılı (olduğu) fevkalade güzel bir kule gördüler." (BARUTÇU 1987: 115)

BAG TUTUG: (Bağ kelpçe) *Erklig kan yene yumışçı yeklerig ıdıp bag tutug kayusı tınlıglar arasınta istetgeli ıdtı.* / "Kudretli hükümdar tekrar cinleri gönderip, bağ kelepçe, hangisi canlılar arasında varsa, istemeye sevk etti." (KAYA 1994: 65)

BAG TÜGÜN: (Düğüm, bağ) *...Bo üç tamırlar bir ikintike naru berü kirip bag tügün bamış teg bolup turmak üze tamırlar kanı irkek közi teg tegirmi ornanıp.* / "...Bu üç damarların birbirine sağlı sollu girip düğüm atılmış gibi bir hal almaları nedeniyle, damarlardaki kanı erkek gözü gibi yuvarlak olarak yerleşir." (ZİEME-KARA 1978: 100)

BAGIR BÖŞÜK: (Akraba) *Ogulı kızı urugı tarıgı bagrı böşüki üküş bolur.* / "Oğulu kızı, soyu sopu, akrabası çok olur." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 22)

BAGLIG BAŞLIG: (Yaralı, bereli) *Bo iki törlüg nomlar ugrınta bodısatavlar kentü özlerin baglıg başlıg kılıp nom bilge biligke tegü umazlar.* / "Bu iki türlü öğretiler uğrunda dindarlar kendilerini bereleyip öğretiden ibaret hikmetli bilgiye erişemezler." (ZİEME 1999: 136)

BAGLIG TUTUGLUG: (Bağlı, köstekli) *Seniñ isig öz alımçılarıñ otuz artuk baglıg tutuglug tınlıglar öñin öñin erklig kannıñ karşısınta kıñ közin salınmış karaklıgın sini küte tururlar.* / "Senin tatlı canını alanlar, otuzdan fazla bağı taşıyan canlılar, farklı farklı, kudretli hükümdarın karşısında, hiddeti gözlerle, çatık kaşlarla seni gözleyip dururlar." (KAYA 1994: 63)

BAHŞI AÇARI: (Hoca, üstad) *Ayagka tegimlig ulug bahşı açarı yime toga yarlıkagu teg mu ol tip monçulayu ötünti.* / "Saygıya layık büyük üstat da doğarak buyuracak gibi midir? Deyip böylece arz ettiler."(TEZCAN 1975: 41)

BAHŞI KAÑ: (Ulu, üstad) *Kaltı bo biziñ bahşımız kañımız umug.umuz ınagımız ulug yarlıkançuçı köñüllüg tükel bilge teñri teñrisi burkan...* / "Şöyle ki, bu bizim ulumuz, üstadımız, dayanağımız büyük merhametli gönüle sahip tamamen bilge, tanrılar tanrısı Buda..."(KAYA 1994: 135)

BAHŞI ULUG: (Üstad, ulu) *Bahşılarnıñ uluglarnıñ körkitmiş boşgunmış ötinçe erigінçe inçip evrilmedim erser...* / "Üstadların, ulu ların gösterdiği, öğrettiği, nasihatlar doğrultusunda hiçbir şekilde hareket etmedim ise..." (KAYA 1994: 121)

BAHŞISIZ NOMÇISIZ: (Hocasız, üstadsız) *Kaltı burkan kutın bulmış kşan ödki alku nom.larıg bahşısızın nomçısızın kentün tuyunmış kkirsiz arıg akıgsız bilge bilig erür.* / "Öyle ki, Buda saadetini bulmuş dönemdeki bütün öğretileri hocasız olarak kendiliğinden kavramış olan, temiz ve durgun hikmetli bilgidir." (KAYA 1994: 153)

BAKIR YARTMAK: (Para) *Asıg tusu çog yalın bay ayaglıg tigüçi at küü bakır yartmak erdinilig ed tavar bolar yime ok yalañuklarıñ özlerin yaşların uzatgalı umazlar.* / "Yarar, ışık, zengin ve itibarlı denilmesi, şöhret, para, mücevherli mal mülk, sahip bunlar da insanların ömrünü uzatamazlar." (RÖHRBORN 1971: 43)

BALI PARAMIT TİGME KÜÇ KÜSÜN PARAMIT: (Güç kuvvet erdemi) *Tokuzunç orunta balı paramıt tigme küç küsün paramıt içinte katıglanurlar.* / "Dokuzuncu mekanda, güç kuvvet erdemi içinde gayret ederler." (KAYA 1994: 198)

BALI TAPIG: (Kurban, ibadet) *Anta basa balı tapıg er ser ...* / "Ondan sonra, kurban ise..." (KARA-ZİEME 1976: 44)

BALIG BAŞLIG: (Yaralı) *...Balıg başlıg kanlıg yinlig kençkiyesin iki emigi ikin ara kuçup sever amrayur erser...* / "...Yaralı, kanı derisi ortaya dökülmüş, yavrucuğunu bağrına basıp kucaklayarak sever ise..." (TEKİN 1980: 103)

BALIK ORDU: (Şehir, saray) *Luu kanı erdinilig balıkka orduka teggey siz.* / "Ejderhalar Hanı'nın mücevherli şehrine, sarayına ulaşacaksınız." (HAMİLTON 1998: 30)

BALIK SUZAK: (Kent, belde) *Aña yakın balıklartakı suzaklartakı kişiler yime bo savıg eşidip yumgı arıg buyan edgü kılınçlıg isig öz iyin boltılar.* / "Ona yakın kentlerdeki, beldelerdeki kimseler de bu sözü işitip hepsi temiz sevaplı hayata sahip oldular." (KAYA 1994: 68)

BALIK ULUŞ: (Memleket, ülke, şehir) *Balıkımtakı uluşumtakı adasın körüp bo meniñ kılıçım sizlerniñ kanıñızlarnı içgeli tapım ol.* / "Ülkemdeki tehlikeyi gördükçe bu kılıcımla sizlerin kanınızı içmek istiyorum." (MÜLLER 1945: 20)

BALIKÇI AVÇI: (Deniz avcısı) *Tarıg tarıyu amarı tınlıgarıg kuşçı keyikçi balıkçı avçı torçı tuzakçı bolup ayıg kılınç kılur tınlıgarıg ölürür.* / "Toprak işlerken, kara avcısı, deniz avcısı, hava avcısı olup kötü işler yapıyor, canlıları öldürüyorlar." (HAMİLTON 1998: 11)

BALTIR YOLTA: (Baldır bacak) Temir tumşuklug vajır azıglıg itler böriler kelip baltırların yoltaların alayu /// "Demir çeneli elmas dişli itler kurtlar gelip baldırlarını bacaklarını ısırarak..." (LAUT 1984: 125)

BAÑ ÜJİK: (Hece) *Bañ üjikdin belgürmiş padma lınhuata törümiş parvişlanmış ay üze bagdaşını olurur.* / "Heceden belirmiş, nilüfer çiçeğinden türemiş, dolun ay üzerine bağdaş kurup oturur." (ZİEME 1985: 122)

BAR KEL: (Git- gel) *Bar kel kılmaklıg bügülenmeki barçaka asıglıg at mañgal bolmış.* / "Git-gel yapma büyülenmesi herkese faydalı ad ve nam olmuş! "(ARAT 1991: 96)

BAR BAYAGUT: (Zengin, itibarlı) *Bar bayagut bolgalı toyın braman bolgalı...* / "Zengin olmak için, din adamı, soylu olmak için..." (KAYA 1994: 171)

BAR ET'ÖZ KÖRÜMLÜG: (Var olan, mevcut) *Bar et'öz körümlüg tınlıgarnıñ birtem öçmek üzeki korkınçların tarkarıp ögirtdürgelir sevintürgelir üçün...* / "Var olan canlıların, birlikte kaybolmaya dayalı korkularını uzaklaştırıp, (onları) sevindirmek için..." (KAYA 1994: 85)

BAR- KEL-: (Gitmek- gelmek) *Kanta barsar kelser kirser taşıksar olursar tursar bo tört sav agızınta tutar erti.* / "Ne zaman gitse- gelse, girse- çıksa, otursa- ayakta dursa bu dört söz ağızından eksik olmazdı." (GENG-KLİMKEİT-LAUT 1987: 50)

BAR- ÖL-: (Ölüp gitmek) *Yok çıgay bolup ödsüz kolusuz adrılıp barıglı ölügli üküş.* / "Yoksul olup, zamansız ayrılıp, ölüp giden çok." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 40)

BAR YOK: (Var - yok) *Negök ömezler tip tiser kaltı barıg yokug arıglıg ömezler tüplügüg tüpsüzüg ömezler.* / "Neyi düşünmezler dese, öyle ki varı yoğu duru bir biçimde düşünmezler, köklüyü köksüzü düşünmezler. "(KAYA 1994:183)

BARÇA ALASIZIN: (İstisnasız, bütünüyle) *...Alkusı barça alasızın tüzü yapa adakıña tegi uz yaraşı edgüti bütürüldi.* / "...Hepsi, istisnasız, bütünüyle sonuna kadar uygun olarak iyice tamamlandı." (ZİEME 1985:179)

BARÇA KALISIZ YUMGI: (Bütünüyle, eksiksiz) *Olar barça kalısız yumgı arısun alkınsun dışıt kşantı bulsunlar.* / "Onlar bütünüyle kaybolsun, bağışlanma bulsunlar." (KAYA 1994:122)

BARÇA KALISIZ: (Eksiksiz, istisnasız) *Siziñe ınanıp yaşlıg közin yıglayu kamag kamın kadaşımın ev bark ulatı ilinmek yapşınmaklarıg barça kalısız titdim ıdaladım.* / "Size inanıp yaşlı gözlerle ağlayarak, bütün akrabalarımı, evi barkı ve diğer bağlanmaları istisnasız boş verdim." (MÜLLER 1922: 36)

BARÇA TOLP: (Hep, bütün) *Mona ertimlig et'özümüz ertip barsar alku ed tavar barça tolp karılsar alp bulgulug kişi et'özin bulmışım yoksuz bolgay.* / "İşte bu fâni vücudumuz göçüp gidince, bütün mal mülk hepsi birbirine karışınca, bulunması güç insan vücuduna ulaşmış olmam boşa gidecek." (TEKİN 1980: 23)

BARÇA TÜZÜ: (Hepsi, istisnasız) *Orduları karşıları ergülük turguluk yir orunları erser olarka barçaka tüzüke tegip...* / "(Ne kadar) Sarayları köşkleri, oturulacak yerleri varsa onların hepsine varıp..." (KAYA 1994: 244)

BARHATPAL ATLIG KİÑ TÖŞLÜG: (Geniş bağırlı) *...Barhatpal atlıg kiñ töşlüg teñri yirinte...* / "...Geniş bağırlı tanrı yerinde..." (KAYA 1994: 124)

BARIŞ KELİŞ: (Gidiş geliş) *Yarım nom taplagın örü tikmeklig barış keliş arasınta savlıg küç küsünte yok ermedi edizi.* / "Yarım öğreti arzusunu yukarıda tutmak için gidiş gelişi arasında, sözlü güç kuvvetde aşırılığı yok olmadı." (RÖHRBORN 1991: 179)

BART BAŞ: (Paramparça) *Yiti enüklerin ozgurtı bart baş bolmak emgekdin.* / "Yedi eniğini paramparça olma ıstırabından kurtardı. "(KAYA 1994: 330)

BAS- KİZLE-: (Basıp gizlemek) *Bassar kizleser kuo keliglig küçin ötrü neñ kodı çökmez.* / "Basıp gizlemek (istese) dönüşüm gücünden dolayı kesinlikle aşağıya çökmez." (ÖLMEZ 1994: 75)

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

BAS- KÜÇSİRE-: (Bastırmak, yenmek) *Kaltı et'özli isig özli üzeki bodulmak yapşınmakıg yene emgetdeçilerke kor kıltaçılarka bulganmak kakımakıg basmak küçsiretmek erür.* / "Şöyle ki, bedene ve cana bağlanmayı, ayrıca eziyet verenlere lanet etmeyi bastırmaktır." (KAYA 1994: 157)

BASIN ÖRLET: (Bunaltmak, eziyet vermek) *...Ol alku kamag ada tuda alkugun barça kitip tarıkıp basıngalı örletgeli umazlar.* / "O bütün tehlikeler hep birlikte uzaklaşıp, (canlıları) bunaltamazlar. " (KARA-ZİEME 1986: 330)

BASIN- YAVLAKAN-: (Basıp yağmalamak) *Sekizinç uzatı kişiler birle iş tuş bolup adın balık uluşlug.larıg basınmak yavlaklanmak.* / "Sekizincisi, sürekli (kötü) adamlarla eş dost olup başka memleketten olanları basıp yağmalamak(tır). " (RÖHRBORN 1971: 25)

BASINÇ AYINÇ: (Baskı, korku) *...Ötrü özde örükilerniñ basınçın ayınçın özde kodıkılarnıñ todın uçuzın ayıg ögli yagılarnıñ örletmekin emgetmekin kop ugurın sererler serinürler.* / "...Bundan dolayı, kendilerinden üstünlerin baskılarını, kendilerinden alttakilerin değersizliklerini, kötü düşünceli düşmanların eziyetlerini her fırsatta dindirirler." (KAYA 1994: 157)

BASINÇSIZ UNÇSUZ: (Baskısız, minnetsiz) *...Barçada baştın açsız kızsız kısıgsız kavrıgsız yagısız börisiz basınçsız unçsuz irtsiz birtsiz muñsuz taksız telim taşım bay barımlıg sansız üküş kötişvr bayagutlar evleri barkları öz ///* "...Hepsinden üstün, tok, hür, düşmansız, minnetsiz, vergisiz, müreffeh, çok varlıklı, sayısız zenginlerin evleri barkları öz..." (TEKİN 1980: 32)

BASUT TUSU: (Yardım, yarar) *Adınagunuñ toyın bolgusıña basut tusu kılurlar.* / "Başkasının rahip olmasına yardım ederler. " (TEKİN 1980: 87)

BASUTÇI İŞ: (Yardımcı, eş) *Kaltı kiçigkiye ot üçüni yilig esinig basutçı iş bulup ükliyür bedüyür ançulayu yime az kılınç tıltagınta alku nızvanılar ükliyür asılurlar.* / "Nasıl küçücük bir ateş için rüzgarın yardımcı olmasıyla fırsat bulup, çoğalıp büyüyor ise, onun gibi hırs dolu işlerin neden olmasıyla, bütün ihtiraslar artıp çoğalır. " (TEKİN 1980: 122)

BAŞ ADAK: (Baş- son) *Başlagsız uzun sansarnıñ başın adakın sakınsar barçası yumgı yıgılsar parmanu kog kıçmuk nom aymış.* / "Başlangıcı olmayan varlıklar âleminin

başını sonunu düşünse, hepsi bir araya toplansa, zerreler öğretiyi söylemiştir." (ZİEME 1985: 148)

BAŞ BALIG: (Yara bere) *Amtı siziñ bo et'özüñüz meniñ ugurumta baş balıg boltı.* / "Şimdi sizin bu bedeniniz benim yüzümden yara bere oldu." (BARUTÇU 1987: 107)

BAŞ BAŞGUT: (Başkan, önde gelen) *Şakımunı burkanıñ şarıputr mutklayan atlıg iki baş başgut tıtısısı erdi.* / "Şarıputr ve Mutklayan, Şakımunı Budanın önde elen iki talebesiydi." (TEKİN 1980: 137)

BAŞ BAŞTIÑ: (En baş, ilk) *Eñ mıntın azrua teñri ordusıña tegi kayu erklig küçlüg baş baştıñ teñrilerniñ luularnıñ tişi irkek kut vahşıklarnıñ ordu karşıları erser.* / "İlkden Azrua Tanrı sarayına dek hangi güçlü(lerin), en başta tanrıların(olmak üzere), ejderhaların, dişi erkek ruhların sarayları varsa ..." (KAYA 1994: 243)

BAŞ GÖZ: (Baş, göz) *Teñrike yagış ayık birmeyükke başın közin agrıtur.* / "Tanrıya adak sunmayarak başının gözünün ağrımasına neden olur." (ARAT 1937: 35)

BAŞ TAŞ: (Başı sonu, bütünü) *Bo on tenk kepezni küz yañıta başı taşı birle berür men.* / "Bu on denkten ibaret pamuğu güz başında her şeyiyle veririm." (RADLOFF 1928: 2)

BAŞLA- ERKSİN-: (Hakimiyet göstermek) *...Kat kat teñri yirlerinte yalañuk ara kayu.da yime kaçan erser başlap erksinip...* / "Kat kat tanrılar diyarında, insanlar arasında, nerede ve ne zaman olursa olsun, hakimiyet gösterip..." (ARAT 1991: 76)

BAŞLAYUÇA EÑ ÖÑDÜN: (En önce, başlangıçta) *...Başlayuça eñ öñdün edgü yaraşı orunta tüz bagdaşınu olurup...* / "...En önce uygun bir yerde düz bağdaş kurarak oturup..." (ZİEME-KARA 1978: 162)

BAŞSIZ BOYUNSUZ: (Başsız boyunsuz) *Başsız boyunsuz kögüzte yüzlüg meñizlig et'özümüz erür.* / "Başsız boyunsuz göğüste, yüzlü benizli benenimiz vardır." (TEKİN 1980: 198)

BAŞSIZ KÖZSÜZ:(Çarpıtılmış -söz-) *İnçip yime agı barımka azlanmakın başsız közsüz ezük yalgan savın seni sögti.* / "Böylelikle, yine, mal mülk yüzünden cimrileşerek, çarpık, yalan yanlış sözlerle sana hakaret etti." (TEKİN 1980: 50)

BATUDLUG KİZLEKLİG: (Gizli, saklı) *Açtaçı ol üç agılıkdakı badutlug kizleklig yörüglerig.* / "Üç hazinedeki gizli yorumları açacaktır." (RÖHRBORN 1991: 20)

BAVAN ORDU: (Saray) *Tuşıt bavan orduka ogşatı ol ordu karşıta tolpnuñ umugı darmaudkadı bodısatav tolu tükel altı tümen sekiz miñ apsarılar üze kavşatılu tutçı alku ödte biş törlüg küsençig meñilerig teginür.* / "Cennet köşesi saraya benzer o sarayda herkesin ümidi Darmaudkadi Aziz, tam olarak altmış sekiz bin semavî genç kızlarla kuşatılıp durmadan, her vakit beş türlü arzu edilen zevkleri duyar." (BARUTÇU 1987: 87)

BAY AYAGLIK: (Zengin, itibarlı) *Asıg tusu çog yalın bay ayaglıg tigüçi at küü bakır yartmak erdinilig ed tavar bolar yime ok yalañuklarıñ özlerin yaşların uzatgalı umazlar.* / "Yarar, ışık, zengin ve itibarlı denilmesi, şöhret, para, mücevherli mal mülk, sahip bunlar da insanların ömrünü uzatamazlar." (RÖHRBORN 1971: 43)

BAY BAR: (Zengin) *Bay bar ertim.* / "Zengin idim." (DREVNETYURKSKİY SLOVAR 1969: 79)

BAY BARIMLIG: (Zengin, itibarlı) *Bay barımlıg tınlıglar az yok çıgay tınlıglar üküş teñrim.* / "Zengin canlılar az; yoksul canlılar çok, tanrım. " (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 16)

BAY BAYAGUT: (Zengin, itibarlı) *Amtı şakımunı burkan şazınınta bay bayagutlar señrem itip buşı birser...* / "Şimdi, Şakımunı Buda öğretisinde zenginler tapınak inşa edip sadaka olarak verseler..." (TEKİN 1980: 146)

BAY BEDÜK: (Zengin, itibarlı) *Antada basa baranaslıg bay bedük kişiler oglanı yaşı purnı vimali gavanpati subahuda ulatı biş ınallar arhant kutın bultılar.* / "Bundan sonra, Banaras eşrafının çocukları Yaşa, Purna, Vimala, Gavampati ve Subahu'dan ibaret beş vekil, veliliğe ulaştılar." (TEKİN 1980: 40)

BAY MEÑİLİG: (Refah içinde, mutlu) *İlenmiş başlamış bodunug bay meñilig bolgay üzüksüz.* / "Yönettiği halk sürekli refah içinde olacak." (KAYA 1994: 305)

BEG BEGET: (Bey) *Atlıg yüüzlüg beg beget barça yıgılışıp...* / "Saygın beyler hep birlikte toplaşıp..." (GENG-HAMİLTON 1981: 17)

BEG BUYRUK: (Amir, memur) *Anta ötrü tirmiş begler buyruklar iki tizin çökütü olurup ayaların kavşurup kançasari ilig begke ince tip ötüntiler.* / "Ondan sonra, bütün amirler memurlar, iki dizinin üstüne çökerek oturup, ayalarını birleştirip Kançasari beye şöyle söyleyip bildirdiler." (MÜLLER 1922: 28)

BEG İSİ: (Bey ve eşi) *Beg isi iş.inte ködüginte yıçangalı ötledi.* / "Bey ve eşinin işinde, dikkat etmelerini tembihledi." (RÖHRBORN 1991: 125)

BEG YUTUZ: (Karı koca) *Ka kadaş beg yutuz yime bir ikintike ertiñü amrak bolur.* / "Kardeşler ve karı koca da birbirlerine karşı fazlasıyla sevecen olur. " (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 24)

BEGED- ERKLEN-: (Güçlenip kudretlenmek) *Yime ilenmekim et'öz meñisi begedmekim erklenmekim közümte idi uçuz yinik boltı.* / "Ayrıca, saltanat sürmem, vücut huzurunu güçlenip kudretlendirmem gözümde büsbütün değersiz oldu. " (BANG-GABAİN 1929b: 8)

BEK BEDÜK: (Kavi, saglam) *Kim ol yalañuklar kanı bek bedük agır ulug süzük kirtgünç köñülin katıg kınıg kirtü sakınçın kentü iliginte tütsüg tutup...* / "...Ki o insanlar hükümdarı kavi, büyük, yüce, temiz, imanlı gönlüyle, kararlı doğru düşüncesiyle, elinde tütsü tutarak ..." (KAYA 1994: 244)

BEK ÇUG: (Zincir, bağ) *Kayu berke kagal üze berkekip bekde çugda beklelmiş erserler...* / "Ne zaman kırbaçla eziyet görüp zincirle bağlanmış iseler..." (KAYA 1994: 113)

BEK KATIG: (Sağlam, kararlı) *Antag törlüg alp erdemlig kanamlıg yüreklig beg katıg köñüllüg tınlıg bolur.* / "O derece yüksek fazîletli, istekleri yerine getirilmiş, cesur ve kararlı bir canlı olur." (TEKİN 1980: 46)

BEK MEÑÜ: (Kalıcı, ebedi) *Oglumın kızımın kamın kadaşımın tört törlüg süümin balıkımın ulışımın kent suzak küntki yinçke kırkınlarımın barça bek meñü sakıntım erti.* / "Oğlumu kızımı, kardeşlerimi, dört türlü ordumu, ülkemi, kenti, köyü, haremdeki narin cariyelerimi, hep ebedi sandım." (MÜLLER 1946: 50)

BEKİZ BELGÜLÜG : (Belirgin, net) *Bizni irinçkeyü tsuyurkayu yarlıkap bo yörügüg biziñe aça yada bekiz belgülüg açuk adırtlıg yarlık-gay erti.* / "Bizi, acıyarak

bağışlayıp, bu yorumu bize açıklayarak, belirgin ve açık bir biçimde buyuracak idi." (KAYA 1994: 80)

BEKLE- BUKAGULA: (Bağlayı zincire vurmak) *Yintem beklemek bukagulamak ölürmek emgetmek tütüzmek karışmak yoñarışmak ayıglaşmak yazuksuzug yalarmakda ulatı ayıg törüler bolgay.* / "Yeniden bağlayıp zincire vurma, öldürüp işkence etme, savaşma, iftirâlaşma, suçsuzlardan şüphelenme (ve) diğer kötü âdetler olacak." (KAYA 1994: 247)

BEKLE- SOLA-: (Bağlanmak, zincire vurulmak) *Kaltı adınlarıg sögmemek tokımamak sıkmamak tañmamak ürkitmemek korkıtmamak solamamak beklememek açurmamak suvsatmamak kuyaşda tumlıgda emgetmemekde ulatı tıltagları kılmamak erür.* / "Öyle ki, başkalarını sövmemek, dövmemek, bunaltmamak, korkutmamak, bağlamamak, acıktırıp susatmamak, güneşte soğukta eziyet etmemekden başka diğer nedenleri de gerçekleştirmemektir. " (KAYA 1994: 154)

BEKLE- TÜMEN-: (Takviye edilmek) *...Ol tuyunmakları küçinte beklemek tümenmeklig küçin atlıg katıglanmakın...* / "...O vakıf oluşları sayesinde takvyelii gücü adlı gayret edişi ..." (KAYA 1994: 149)

BEKLİG SOLAGLIG: (Bağlı, zincire vurulmuş) *...Ulatı kınlıkta beklig solaglıg alku kınıg kızgutug tegindeçiler erip...* / "...Ayrıca hapishanede bağlanmış vaziyette bütün işkenceleri çekenler olup..." (RÖHRBORN 1971: 47)

BEKSİZ MEÑÜSÜZ: (Fâni, geçici) *Bo mamika kızınñ et'özi yime beksiz meñüsüz ol.* / "Bu Mamika kızın vücudu da fânidir." (GABAİN 1959: 36)

BEKÜT- ORNAT-: (Yerleşmek, kalıcılaşmak) *Küsemek erser kaltı bo tört törlüg yanmamaksız nomlarta bulmışın takı bekütgeli ornatgalı bulmayukın yañırtı bulgalı küsemek erür.* / "Arzulamak ise tıpkı bu dört türlü geri dönüşü olmayan öğretilerde bulduğunu ve yerleşerek bulamadığını yeniden elde etmeyi dilemektir." (KAYA 1994: 162)

BELGÜ YÜÜZ: (Görüntü, yüz) *...Kök kalıknıñ yiili avatudıka kirmiş belgüsi yüüzi şışmış teg köñülte sakınur.* / "...Gökyüzünün rüzgarı Avatudıka'ya girmiş, görüntüsü, yüzü şişmiş gibi gönülde düşünür." (ZİEME-KARA 1978: 134)

BELGÜLÜG LAKŞANLIG: (Alametli, belirtili) *Yime utmış çavıkmış vajır pasaklıg lınhua belgülüg lakşanlıg adınlarka utsukmaksız pasaklıg.* / "Ayrıca kudretli, mücevherden taçlı, nilüfer çiçeği alametli, başkalarına yenilmeyen taçlı (dır)." (MÜLLER 1911: 59)

BELGÜLÜG UTGURAK: (Aşikar) *Neñ inçip monı teg belgülüg utgurak tüşiñe tegmişlerin idi körtüküm yok erti.* / "Bunun gibi aşikar semerelere ulaşanları hiçbir şekilde, kesinlikle gördüğüm yoktu." (KAYA 1994: 63)

BELGÜR- KÖZÜN-: (Belirip görünmek) *Taştın sıñarkı belgüsi erser yüüz utru yilvi ogşatı tütün teg belgüler kergeklemeser yime katın belgürür közünür.* / "Dış taraftaki işareti ise yüzüne karşı büyüye benzer duman gibi işaretler gerektirmese de yeniden belirip görülür." (ZİEME-KARA 1978: 170)

BELGÜRT- ÜNDÜR-: (Ortaya çıkarmak) *...Altı yigirmi teñri kızlarınıñ tapıgı üze yürektin belgürtüp ündürüp tapıngu ol.* / "...On altı tanrı kızlarının hürmeti ile yürekten ortaya çıkıp tapınmasıdır." **(ZİEME-KARA 1978: 190)**

BELİÑLE- BUSAN-: (Endişelenip kederlenmek) *Bo savıg tıtsıları eşidip ertiñü beliñlediler busantılar.* / "Bu sözü öğrencileri işitip son derece endişelenip kederlendiler." (TEZCAN 1975: 30)

BERG ARIG: (Koruluk, orman) *Anta monta ınaru berü yorıyu bir ulug kamışlıg berk arıgka kirip ötrü anta tıngalı olurtılar.* / "Oraya buraya, öteye beriye yürüyerek büyük kamışların bulunduğu bir koruluğa girip, sonra, orada dinlenmek için oturdular." (KAYA 1994: 321)

BERİM ALIM: (Borç harç) *Bo yirke ekin tutsa berim alım kelse men temür buga bilür men.* / "Bu yerde ekin büyüse, borç harç (zamanı) gelse ben Temür- Buga bilirim" (RADLOFF 1928: 11)

BERK KATIG: (Kuvvetli, sağlam) *...Adruk berk katıg küsüş turgurmış agınçsız kınıglıg vikirandagamini ataçım siziñe yükünür men.* / "...Çok kuvvetli arzu izhar etmiş olan tereddütsüz istekli Vikirandagamini babacığım, sizin önünüzde hürmetle eğilirim." (ARAT 1991: 98)

BERK YARP: (Sağlam, kavi) *Partagçanlarnıñ sizik sakınçların berk yarp kılıglı iki kırk lakşan sekiz on nayrag tıltag tözlüg ornanmış erür.* / "Dindar sınıfından olmayanların karasız düşüncelerini sağlamlaştıran otuz iki alamet, seksen nişan nedenli esas, yerleşmiştir." (ZİEME-KARA 1978: 118)

BERK YİGİ: (Sıkı, kalın) *Togum ulayur nızvanı kılınçlıg topulup önünçsüz berk yigi arıgıg tuyunmak tözlüg yalını üze topça kalısız tuyu örtedeci...* / "Doğum ile ilgili tutku hareketlerinin aşılıp-geçilmez sık, kalın ormanını, nüfuz etmek kökünün alevi ile toptan, baştan-başa idrak ederek yakan..." (ARAT 1991: 86)

BERKE KAGAL: (Kırbaç, kamçı) *Birök kınlıkka kirser azu ogrı ogırlasar tutsuksar bagta bukaguda kirip berke kagal ulatı kısıg kavrıg emgeki kelser...* / "Eğer, zindana girse yahut hırsızlık yapsa, tutuklansa, zincire vurulup kırbaç ve diğer zindan cezaları gelse..." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 24)

BERKSİZ MEÑİSİZ : (Sağlam olmayan, fâni) *Kuvranmış kuvrag añsız korkup ayınıp sansarlıg meñi toña neñ berksizin meñüsüzin münin kadagın sakınıp ince tip tiyürler.* / "Toplanmış cemaat pek korkup, ürküp varlıklar dünyasının saadetinin ve kudretinin geçiciliğini, suçunu günahını idrak ederek şöyle der." (TEKİN 1980: 182)

BERTÜK BEÇEL: (Sakat, yara bere içinde) *İglig kemlig bertük beçel tınlıgarıg açınsar agrınsa ...* / "Hasta, yara bere içindeki canlılara acıyıp ilgi gösterseler..." (TEKİN 1980: 147)

BEZ TİTRE-: (Titremek): *İnçe ök korkınçı sönmeti bezer titreyür erti.* / "Böylelikle korkusu geçmedi, titreyip duruyordu." (TEKİN 1980: 48)

BI BIÇGU: (Bıçak, keski) *Kamagda yig itigleri yaratıgları bı bıçgu üzeki bolur.* / "Hepsinden üstün donanımları bıçaktan ibaret olur." (TEKİN 1980: 62)

BI BIÇKU KILIÇ: (Bıçak, kılıç) *Yalın içinte titrü körser irinç yarlıg tınlıglar örtenürler bı bıçgu kılıçın bıçışurlar.* / "Ateşin içine dikkatlice baksa, zavallı canlılar yanarlar, bıçaklarla, kılıçlarla kesilirler. " (TEKİN 1980: 167)

BI BİÇEK: (Bıçak, bıçkı) *Amarıları ulug bedük ineglerin eñinlerinte yüte et'özleri üze örtlüg yalınlıg bı biçek yaga kelirler.* / "Bazıları büyük, iri husyelerini omuzlarına yükleyip bedenleri üzerine alevli bıçaklar yağarak gelirler." (TEKİN 1980: 192)

BIÇ- ÇIMKI-:(Kesmek, doğramak) */// Erser bıçmış çımkımış /// sorgu urmış kergek.* / "...İse kesmek /// sondaj vurmak gerek." (ARAT 1932: 30)

BIÇ- KES-: (Bıçıp kesmek) *Tutturkan kendir berk kamış yap yavışgu alkınçsız bo edlerig kalısız bıçıp kesip barça alsar...* / "Pirinç, kendir, sağlam kamış, geniş yaprak tükenmeyen bu nesneleri istisnasız bıçıp keserek hepsini alsa ..." (KAYA 1994: 219)

BIÇ- UŞ-: (Biçmek doğramak) *Olarnı yime amtı örtlüg temirlig tilgenler kolların koltukların bıçar uşar.* / "Onları da şimdi, alevli demir çarklar kollarını koltuklarını biçip doğrar. " (TEKİN 1980: 191)

BIÇIL- KESİL-: (Parçalanmak, kesilmek) *Tuşup ol begnin avka ünmişiñe yala üze bıçiltı kesilti ol arjı dıntar et'özi.* / "O beyin ava çıktığı zamana denk getirilerek, iftira ile o rahibin vücudu parçalandı." (KARA-ZİEME 1970: 32)

BIÇIL- OSUL-:(Biçilip kesilmek) *Tepmiş adakları bıçılur osulur.*/ "Adımladığı ayakları biçilip kesilir." (LAUT 1984: 125)

BIÇIL- ÜZÜL-: (Kesilip parçalanmak) *Bıçılıp kesilip yime ölmegey.* / "Kesilip parçalansa da ölmeyecek " (DREVNETYURKSKİY SLOVAR 1969: 105)

BIÇIŞ- UŞUŞ-: (Biçişip kesişmek) *...Bıçışu uşuşu aruyu sıza ulıyu möñreyü emgek emgenürler.* / "...Biçişip kesişerek, bitkin bîtap düşerek, ağlayıp hıçkırarak eziyet çekerler." (TEKİN 1980: 235)

BIÇUŞ- KESİŞ-: (Biçişip kesişmek) *Bir ikintiske bıçuşurlar kesişürler tokışurlar sançışurlar yançışurlar öçeşürler boguşurlar örlüşürler.* / "Birbirleri ile biçişip kesişirler, vuruşup sançışırlar, kapışıp öç alırlar, boğuşup didişirler." (TEKİN 1980: 204)

BILTUR BARMA YIL: (Geçen yıl) *Yene bıltur barma yıl enetkekdin keligli arkıştın drmaguptake atlıg nomçı açarı bahşımızını kıyıltı tip eşidip sınmakımız bozulmakımızını tüketgeli umadımız.* / "Yine, geçen yıl Hindistan'dan gelen kervandan Drmaguptake adlı vaiz ve üstad hocamızın öldüğünü işitip, yıkılışımızı engelleyemedik." (RÖHRBORN 1991: 163)

BIRAHMASIVAR IDUK AZRUA ÜNİ: (Kutsal tanrı Brahmanın sesi) *Çetavan señremniñ kapıgın bek bekletip kurug yalanıñ açılgusın küte yarlıkap sekiz törlüg adrukka*

tükellig bırahmasıvar ıduk azrua ünin toyınlarıg okıp nom nomlayu yarlıkayur erti. / "Çetavan tapınağının kapısını sıkıca kapatıp kuru iftiranın ortaya çıkmasını gözleyerek, lutfedip, sekiz türlü ayrıcalığa sahip kutsal tanrı Brahma'nın sesiyle azizleri çağırıp öğretiyi vazederek buyuruyor idi." (TEZCAN-ZİEME 1974: 39)

BIRŞI KARŞI: (Burada orada) *Yakın yaguk bırşı karşı kiçig suzaklar tıkmış yıkı (?) tınlıglar birle közüntüler.* / "Yakındaki orada buradaki küçük beldeler dolu canlılarla göründüler." (TEKİN 1980: 86)

BISIZ BIÇGUSUZ: (Bıçaksız, kesicisiz) *İnçe kaltı eñ ilki bodun kara bısız bıçgusuz bay meñilig bolgaylar.* / "Şöyle ki halkları, bıçaksız, refah içinde olacaklar." (KAYA 1994: 144)

BIŞ – İTİL: (Olgunlaşmak, erişmek) *Ötrü kop törlüg ı tarıg yimiş ulatı bışur itilür.* / "Bunun üzerine her türlü hububat, meyve ve diğerleri olgunlaşır." (DREVNETYURKSKİY SLOVAR 1969: 105)

BIŞRUN- ÖGRETİN-: (Öğrenmek) *Birök montag sakınıp kolulap bışrunsar ögretinser sukavatı uluş.ta utgurak adırtlıg toggalı abıta burkanıg yüüz yügerü körgeli bulur.* / "Eğer böyle düşünüp öğrense Sukavatı ülkesinde kesin bir şekilde doğmaya ve Abita Buda'yı yüz yüze görmeye muvaffak olur." (SERTKAYA-RÖHBORN: 107)

BIŞRUN- TUT-: (Öğrenip kavramak) *Üklimeki esilmeki erser ol yime tülke yilvike ogşatı erür bışrunguluksuz tutguluksuz titir.* / "Artıp eksilmesi ise, o da, büyüye benzer, öğrenip kavranılamaz." (KAYA 1994: 96)

BİL- UK- ÖTGÜR-: (Bilip anlayıp nüfuz etmek) *Atkanguluksuz yokug biltiler uktılar ötkürtiler.* / "Bağlantısız yokluğu bilip anlayıp nüfuz ettiler." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 54)

BİL- UK-: (Bilip anlamak) *Siz alkınçsız kögüzlüg bodısatav inçe biliñ ukuñ.* / "Siz tükenmez gönüllü aziz, işte bunu böyle bilip anlayın."(TEKİN 1993: 11)

BİLERZÜKLÜG ÜZÜKLÜG: (Bilerzikli, yüzüklü) *Bilerzüklüg üzklüg kolları iliglerig üze kitimutı balıkta küle oynayu şank çakaravart ilig kanka yakın kelgeyler.* / "Bilerzikli, yüzüklü kolları, elleriyle güle oynaya Kitimuti şehrinde Şanki (denilen) hükümdara yakın varacaklar." (TEKİN 1980: 83)

BİLGE BİLİG PARAMIT: (Hikmetli bilgi) *Sen terk tavrak öñdün yıñak yorıgıl bulgay sen bilge bilig paramıtıg.* / "Sen derhal doğu istikametinde yürü, hikmetli bilgiyi bulacaksın." (BARUTÇU 1987: 75)

BİLİG BOŞGUT: (Malumat, anlayış) *Kim ol lütsai begniñ biligi boşgutı kiñ.* / "Ki, o Lütsai adlı beyin malumatı geniştir." (RÖHRBORN 1996: 72)

BİLİG ÖG KÖÑÜL: (Akıl fikir) *Birök ol kişi biligin ögin köñülin ıçgınsar kodsar anıng belgüsi antag bolur.* / "Eğer, o kimse aklını fikrini yitirse onun belirtisi şöyle olur." (18/9) **(LE COQ 1922:)**

BİLİGLİG BİLGE: (Bilgili, bilge) *Vajırda ötvi biligligim bilgem yañam.* / "Elmastan daha keskin benim bilgilim, bilgem, filim." (ARAT 1991: 16)

BİLİGLİG EDREMLİG: (Bilgili, erdemli) *Kaçıgları arıg süzük et'öz itigleri tolu tükel münsüz kadagsız yig adruk biliglig edremlig tuzlug yaraglıg eriglig barıglıg bolurlar.* / "Uzuvları temiz, beden yapıları eksiksiz, dertsiz, üstün, bilgili, erdemli, faydalı, yol yordam bilen olurlar." (KAYA 1994: 116)

BİLİGSİZ ÖGSÜZ: (Şuursuz) *Ayıg kılınçlıg şımnu ögümüzni sakınçımızını azgurdıkın /// biligsiz ögsüz boltukumuz üçün...* / "Kötü amelli şeytan aklımızı fikrimizi çeldiği /// şuursuz olduğumuz için..." (LE COQ 1941: 17)

BİLİGSİZ TÜMKE:.(Bilgisiz, cahil, ahmak) *Anı teg yilvi küçinde közünür edlerig.atkansar barmakı kelmeki bolur tip artukrak biligsiz tümke atanur.* / "Onun gibi büyü gücünden gözüken şeyleri "gitmesi gelmesi vardır" diyerek (kişi) bağlansa son derece bilgisiz diye adlandırılır." (BARUTÇU 1987: 129)

BİLİGSİZLİG KARAÑKU: (Cehalet) *Biligsizlig karañku üze örtülmek.* / "Cehaletle kaplanmak(tır). " (ZİEME 1985: 97)

BİLİK SALIK: (Saldırma, silah) *İliginte öñi öñi bı bıçgu bilik salıklarıg öñi ///* "Elinde farklı farklı bıçakları, saldırmaları, başka..." (KARA-ZİEME 1976: 69)

BİLİN- TUYUN: (İdrak etmek) *...Anı yene bilinmedin tuyunmadın ertiñü irinçkençig tsuyurkançıg yorımışların körürler.* / "...Onu tekrar idrak etmeden ziyadesiyle acınacak hale geldiklerini görürler." (KAYA 1994: 184)

BİLİN- UKUN-: (İtiraf etmek, açıklamak) *...Tsuy irinçü agır ayıg kılınçların ökünüp kakınıp bilinip ukunup kşantı çamhuy kılıp...* / "... Fena, kötü amellerini pişman olup, itiraf edip, af dileyip..." (KAYA 1994: 123)

BİLİŞ BÖŞÜK: (Arkadaş, tanıdık) *Birök kim kayu tözün.ler oglı tözünler kızı edgü ögli biliş böşükke tuş bolup anıñ öti erigi üze bo ıduk üç küün nomug akdarsar bititser...* / "Eğer, hangi soylular kızı, soylular oğlu iyi düşünceli arkadaşa uyup onun tavsiyesiyle bu kutsal üç tomar öğreti metnini tercüme etse, yazdırsa..." (KARA-ZİEME 1986: 329)

BİLTİZ- TUYUZ-: (Farkına vardırmak, haber vermek) *...Edgü kılınçın kamag tınlıglarnıñ kararıg ayıg kılınçına katıp biltizmedin tuyuzmadın tınlıglarka asıg tusu kılu yorıyur ertiler.* / "...İyi amelini bütün canlıların kötü ameline katıp, fark ettirmeden, canlılara fayda sağlayarak hareket ediyorlardı." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 44)

BİLTÜR- TANUKLAT: (Bildirip tanıtmak) *Adınlarka yime biltürgeli tanuklatgalı anın adruk adruk yirtinçülüg atıg savıg sözüg sözleyürler körkitürler tip tidi.* / "Başkalarına da bildirip tanıtarak, böylelikle, farklı farklı yeryüzüne ait ismi ve sözü söylüyorlar, gösteriyorlar diye söyledi." (KAYA 1994: 228)

BİLTÜR- UKTUR-: (Bildirip anlatmak) *...Bodısatavlarka sansarlı nırvanlı tözin tüpin bir tatıglıg ertükin biltürgelir ukturgalır üçün...* / "...Azizlere varlıklar dünyası ve sonsuz huzurlu esasın aynı tatda olduğunu bildirip anlatmak için..." (KAYA 1994: 85)

BİR- AL-:(Vermek-almak) *Men adıg tarkan yime tükel birdim aldım.* / "Ben Adıg-Tarkan dahi hepsini verdim-aldım."(YAMADA 1993: 4)

BİR ÖÑİ: (Aynı- farklı) *Tılangurmak ugrınta birin öñisin biltürtgeli ötrü olar yañılmatın saşıtmatın turgaylar mu.* / " Güzel konuşma sayesinde aynılığını- farklılığını bildirtip bundan dolayı onlar yanılıp şaşırmadan duracaklar mı? "(RÖHRBORN 1996: 41)

BİR TEG ADRUKSUZ: (Aynı, farksız) *Bo iki kişiniñ edgü kılınçı bir teg adruksuz titir.* / "Bu iki kişinin iyi ameli aynıdır." (MÜLLER 1911: 16)

BİR TEG TEÑ TÜZ: (Eşit, aynı) *...Kamagu.nı bir teg teñ tüz alku emgeklerintin ozgurgalı küsemek erür.* / "Hepsini eşit şekilde eziyetlerinden kurtarmayı arzulamaktır." (KAYA 1994: 174)

BİR TEG TÜZ ADRUKSUZ: (Aynı, farksız) *Bo iki kişiniñ edgü kılınçı bir teg tüz adruksuz titir* . / " Bu iki kişinin iyi ameli, birbirine dek birbirinin aynıdır." (TEKİN 1993: 12)

BİR- TİT-: (Bağışlamak, dağıtmak) *Yiti erdinilerig /// birmek titmekte yorısar bilgeli bultukgay altı erklig yıgmaklarıg.* "Yedi mücevheri /// bağışlama yolunda yürüse, anlayarak altı güçlü yığınları bulacak." (KARA-ZİEME 1970: 43)

BİR YALIÑUZ: (Yalnız, tek) *İnçe kaltı edgü ögli köñüllüg anasınıñ bir yalıñuz ertiñü tokılıg körkle titik bilge ogulkıyası erip surt ok ölser...* / "Nasıl iyi düşünen gönül sahibi annesinin biricik pek yakışıklı, zeki, bilge oğulcuğu olup (o) aniden ölse..." (BARUTÇU 1987: 80)

BİR YİNDEM: (Sadece) *Ogşatı tıltag erser bir yintem itiglig erür.* / "Benzer sebep ise sadece şartlı durumdur." (BARUTÇU 1998: 51)

BİRGER SARIT: (Ahenkle mırıldamak) *...Daranısın tegince yaragınça birger sarıt kılu sözlegü ol.* / "Tılsımını münasip bir şekilde ahenkle mırıldıyarak (?) söylesin. " (KAYA 1994: 71)

BİRGERT- BİRİKDÜR-: (Birleştirip bir araya getirmek) *Karikda sözlemeki erser ulatı tip birgertmek birikdürmek tartıp turgurmak tip yorüg ol.* / "İzahta 've' diye söylemesinde, "bir araya getirip birleştirmek, çekip çıkarmak" diye bir mana vardır." (BARUTÇU 1998: 32)

BİRGERT- YIG-: (Birleştirip yığmak) *Monta yüz arkulardakı öñi öñi akınlarıg birgertdi yıgdı ermez mu.* / "Bunda yüz nehirdeki farklı farklı akıntıları birleştirip yığdı mı ki?" (RÖHRBORN 1991: 25)

BİRGÜÇİ TİTGÜÇİ: (Bağış yapan, dağıtan) *Birök kim kayu tınlıglar irinçkençig irinç yok çıgay alañuk toruk açmış usmış erip basa basa aş içgü ton kedim sakınıp küsep tilep tınlıglarta birüçi titgüçi umug ınag bolguçı yok erser...* / "Şayet hangi canlılar miskin, fakir, güçsüz, acıkıp susamış (durumda) olup sonrasında yiyecek içecek, giyecek düşünüp, dileyip, canlılar arasında (onlara) bağış yapan, ümit olan yok ise..." (KARA-ZİEME 1986: 329)

BİRTEMLE- ÖÇ-: (Tükenip sönmek) *Yaruk yula birtemledi öçti tip ince yirinti busantı.* / "Işık veren kandil tükendi, söndü deyip böyle dertlenip kederlendi." (TEZCAN 1975: 46)

BİŞ PANÇIKI: (Beş) *...Nomlug tilgen tevirip biş pançıkı toyınlarıg sekiz tümen teñrilerig kutgarmışın...* / "Öğreti tekerleğini çevirip beş din adamını ve seksen bin tanrıyı kurardığını..." (TEKİN 1980: 24)

BİTİ- OKI-: (Yazıp okumak) *Bitiyü okıyu ayayu agırlayu tapınur udunur ertiler.* / "Yazıp okuyarak, yüceltip hürmet göstererek, tapınıp hizmet ederlerdi." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 24)

BİTİG ÜJİK: (Yazı, harf) /// *Sav söz bitig üjik arıtı yok erser savın tözin nomlap kutrulmakı yime bar inçip sanmaz.* / "...Söz ve yazı kesinlikle olmasa da sözü, esası vazedip kurtuluşunun olabileceğini, böylece düşünmez. " (ZİEME 1999: 116)

BİTİT- KOTUR-: (Yazdırıp tertib etme) *Bititgeli koturgalı küsüş turgursarlar kaltı öñdün tavgaç ilinteki kuotau atlıg beg teg yügerü utgurak ulug tüşiñe utlısıña tegirler.* / "Yazdırıp tertib etme arzusunu besleseler, tıpkı doğuda Çin ülkesindeki Kuatu adlı bey gibi yüce, kesin ve büyük semerelere kavuşurlar. " (KAYA 1994: 69)

BİTİT- KOTURT-: (Yazdırıp düzenletmek) *Anın monı üze bilmiş kergek bo nom erdinig bititip koturtup tapınmak udunmaknıñ edgüsin edremin.* / "O nedenle bu öğreti mücevherini yazdırıp düzenleterek hürmet etmenin faziletini bununla bilmek gerek." (KARA-ZİEME 1986: 331)

BOD SIN: (Boy) *Teñri bolgalı samtso açarı bodı sını yiti çıg.* / "Tanrı olan (ölen) Samtso üstadın boyu yedi ayak (uzunluğundaydı)." (TEZCAN 1975: 44)

BODI TİGME TUYUNMAK: (Erişme, vakıf olma) *Bodı tigme tuyunmak köñül erser öñre ertmiş ödki ermez kin keligme ödki ermez yügerü közünür ödki ermez.* / " Ermiş gönül ise, geçmiş zamandaki değildir, gelecek zamandaki değildir, şimdiki zamandaki değildir." (KAYA 1994: 147)

BODI TUYUNMAK: (Erme, vakıf olma) *Ol üzeliksiz köni tüz bodı tuyunmakda olurtı.* / "O, eşsiz, doğru düzgün ermede durdu. "(101/85-18) (KAYA 1994: 101)

BODIMANT NOMLUG ORUN: (Öğreti tahtı) *Anın bo daranınıñ küçi küsüni üze bodımant nomlug orunka tegginçe monuñ ikin arasınta arıg togum ajunug bulmakı tapmakı bolur.* / "O nedenle, bu tılsımın gücü sayesinde öğretili tahta erişince, bunun ikisi arasında saf varlık buluşu, bulup elde etmesi gerçekleşir." (MÜLLER 1911: 36)

BODIPAKŞIK ATLIG TUYUNMAK ARKALIG: (Erişme arkalı) ...*Bo yirtinçüde yiti kırk törlüg bodıpakşık atlıg tuyunmak arkalıg nomlar öçmedin üzülmedin turgay.* / "Bu yeryüzünde otuz yedi türlü erişme arkalı öğretiler son bulup kesilmeden duracak." (KAYA 1994: 144)

BODISATAV MAHASATAV: (Aziz, büyük ermiş) *Yene inçip burkan kutın küsedeçi bodısatavlar mahasatavlar yime kirtü.din kelmişlerniñ kkirsiz arıg teriñde teriñ inçge yörüglüg nomlug yarlıglarınta örtüglüg kizleglig bodısatavlar yorıgınta netegin bışrunurlar netegin yorıyurlar erki tip ötünti.* / "Yine, böylelikle Buda saadetini kollayan azizler, büyük ermişler de, gerçek kaynaklıların temiz, derinden daha derin, iç içe izahlı, öğretili buyruklarında, azizler anlayışınca nasıl öğrenirler, nasıl davranırlar diye sordu." (KAYA 1994: 83)

BODLA- BAK-: (Seyretmek, gözle süzmek) *Bo orunlarta turup siz busuşlug emgeklig tınlıgların bodlayu baka yarlıkar siz.* / "Bu yerlerde durup kederli canlıları gözünüzle süzerek buyurursunuz." (ZİEME 1985: 128)

BODLUG BELGÜLÜG: (Görünüşlü) *Amtı isterser biz ulug üzlünçü bodsuz belgüsüz erip yañırtı bodlug belgülüg togurur.* / "Şimdi biz istesek büyük bir son buluşla görüntüsüz olup yeniden görüntülüyü doğururuz." (RÖHRBORN 1996: 108)

BODSUZ BELGÜSÜZ: (Görünmeyen) *Bodsuz belgüsüz ölümlüg madar utru keldükte kim bolgay anı tıdgalı sergürgeli udaçı.* / "Görünmeyen ölüm şeytanı karşına geldiğinde onu engelleyebilen kim olacak." (RÖHRBORN 1971: 43)

BODSUZ KÖLİGESİZ: (Boysuz, gölgesiz) *Bodsız köligesiz barırlar.* / "Boysuz, gölgesiz varırlar." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 22)

BODUL- YAPŞIN-: (Bağlanma, yapışma) *Aş içgü ton kedim tıltagınta azu yime tişi tınlıgka bodulmak yapşınmak ugurınta nızvanılıg oot üze örtenip anın men kıltım erser kamag ayıg kılınçların...* / "Yiyecek, içecek, giyecek nedeniyle ve dâhi kadınlara

bağlanmak uğrunda ihtiras ateşiyle yanıp böylece bütün günahları işledim ise..." (KAYA 1994: 107)

BODUL- YUDUL- İLİŞ-: (Bağlanıp birleşmek) *Bir ikintiske amranmakın bodulup yudulup ilişip böşük körtük boltumuz.* / "Birbirine sevgi duymakla bağlanıp birleşerek hısım akraba olduk." (184/176-22) (TEKİN 1980: 184)

BODUN BOKUN: (Halk) *Kent tegreki bodunug bokunug ölürgeli alkıp mona amtı balık içiñe kirgeli turur.* / "Şehrin etrafında bulunan halkı burada ödürerek yok edip, şimdi şehrin içine giriyor." (GABAİN 1959: 12)

BODUN KARA: (Halk) *...Tokuz ulug çeudakı imrerigme bodunı karası yumgı nom aşın aşagalı boltılar.* / "...Dokuz büyük bölgedeki bütün halk, toptan öğreti yemeğini yiyebildiler." (ÖLMEZ 1994: 67)

BOG- AMRIL-: (Dinmek, kaybolmak) *Aç kız başlap üç törlüg yavız adalar amtıkıya ok tavrak bogup amrılıp arka kamag biş ajun tınlıg.lar uguşı alasız bir teg meñilig bolsunlar.* / "Açlık başta olmak üzere üç türlü kötü tehlikeler hemencecik dinip bütün beş âlemdeki canlılar soyu istisnasız mutlu olsunlar." (ZİEME 1985: 171)

BOGA KODUZ ÖKÜZ: (Boğa, öküz) *Adgır atların yaratıglıg körtle kañlılar ulug bedük ud iñek bogalar koduz öküzler tadun turpı buzagular irk erkeç teke oglak tölet orun eşük döşek ton etük itig yartıg aş içgü ı tarıg /// ed tavar miñ miñ tümen tümen kurla birtiñiz.* / "Aygırların, atların koşulduğu güzel arabalar; büyük, iri sığırlar, inekler, boğalar yak türü öküzler, körpe danalar, buzağılar, koçlar, keçiler, tekeler, oğlaklar; yastık, sedir, örtü döşek, elbise, ayakkabı, süs eşyası, yiyecek, içecek, hububat, tohum /// mal mülk binlerce on binlerce defa verdiniz" (TEKİN 1980: 49)

BOGUR- TID- ARIT-: (Yok etmek, ortadan kaldırmak) *Kutrulmak küsüşlüg tözünler üç agu köñülüg bogurgalı tıdgalı arıtgalı katıglanıñlar.* / "Kutulmayı arzulayan soylular, üç zehirli gönülü yok etmeye gayret gösterin!" (HAZAİ 1975: 95)

BOGUŞ- ÖRLÜŞ-: (Boğuşup didişmek) *Bir ikintiske bıçuşurlar kesişürler tokışurlar sançışurlar yançışurlar öçeşürler boguşurlar örlüşürler.* / "Birbirleri ile biçişip kesişirler, vuruşup sançışırlar, kapışıp öç alırlar, boğuşup didişirler. " (TEKİN 1980: 204)

BOKUN BODUN KARA: (Halk) *...Altun urugların bokunun bodunun karasın süüsin çerigin alpın alpagutın abışık birmiş ıduk bahşılarımnı ayagulug edgü ögli nomdaşlarımnı amrak sever togmış kadaşlarımnı ayıg ögli yavız sakınçlıg yagılarımnı alasız bir teg küyü küzetü tutmakları bolsun.* / "Altın soylarını, halkını, ordusunu, kahramanlarını, takdis olmuş kutsal üstadlarımı, saygıdeğer iyi düşünceli din kardeşlerimi, sevgili kardeşlerimi, (hatta) kötü düşünceli düşmanlarımı (da) istisnasız gözetip muhafaza etmeleri gerçekleşsin." (ZİEME 1985: 166)

BOR BEÑİ: (Şarap, içki) *Borka beñike tokıtmış kişi azuttı.* / "İçkiye, şaraba müptela olmuş kişi kendini bilmez oldu." (GABAİN 1954: 58)

BOŞGUN- TUT-: (Öğrenip kabullenmek) *Birök kim kayu tınlıglar bo nom erdinig boşgunsar tutsar okısar nomlasar süzük kirtgünç köñülin tıñlasar eşidserler...* / "Şayet hangi canlılar bu öğreti mücevherini öğrenip kabullense, tebliğ etse, temiz imanlı gönülle dinlese..." (KAYA 1994: 203)

BOŞGUR- BİLTÜR-: (Öğretmek, bilgilendirmek) *Kaltı bo montag teriñde teriñ yinçgede yinçge tütrüm teriñ yörüglüg nom.larta adınlarıg yaratmak ögretmek boşgurmak biltürmek erür.* / "Şöyle ki, bu, böyle derinden daha derin inceden daha ince keskin anlamlı öğretilerde başkalarını eğitmek öğretmektir." (KAYA 1994: 186)

BOŞU- KUTGAR-: (Azad etmek) *...Emgek üze yürekleri yançılmış korkınçda sıkışda turmış irinç yarlıg umugsuz ınagsız tınlıgların boşumak kutgarmak buyan edgü kılınçka yitmez.* / "...Istırapla yürekleri burkulmuş, tehlikede sıkıntıda kalmış, zavallı umutsuz canlıları kurtarmak (da) sevâba yetişemez." (KAYA 1994: 138)

BOŞUG KŞANTI: (Bağışlanma, af) *Bursañ kuvrag birgerü boşug kşantı birdiler olarka.* / "Cemaatlar onların hepsine birlikte bağışlanma bahşettiler." (ZİEME 1985: 79)

BOŞUN – KUTRUL-: (Kurtulmak) *...Ol emgekinte kuanşi im pusar atın atasar kut kolu yalvara ötünser bagda bukaguda yime ol tınlıg boşunur kutrulur.* / "...O eziyetinde Kuanşi im pusar adını söylese, saadet dileyerek, yalvararak ricada bulunsa bağdan köstekden de o canlı kurtulur. " (TEKİN 1993: 11)

BOZ- ARTAT-: (Bozup tahrip ermek) *İlkideki çakıravart ilig kanlar turgurmış çahşabudlıg tor neñ bozma artatma.* / "Başlangıçtaki hükümdarlarının vazettikleri ahlak düzeninden ibaret ağı asla bozup tahrip etme." (TEKİN 1980: 129)

BOZ- SÖK-: (Bozup sökmek, tahrip etmek) *Vıhar señrem boztumuz söktümüz erser...* / "Tapınakları bozup söktü isek..." (BANG-GABAİN 1930b: 6)

BOZGUÇI ARTATGUÇI: (Bozucu, tahrip edici) *Takı yime birök kim kayu tözünler oglı tözünler kızı öñdün yıñak başlap tört yıñaklartakı konşı illerdeki uçar ordulardın ügilertin vuulartın çıvsaglartın ölütçilertin kınçılartın bozguçılartın artatguçılartın yagıtın yavlaktın yilvitin kömentin anttın kargıştın butıtın amanujilartın yektin içgektin nayvazıkılartın ödsüz kolusuz evte barkta turup ook yık tilegüçilertin katıg kart baş ünüp ig kem adasıntın adakgalı örletgeli bulgatılgalı ugrasar...* / "Ve ayrıca, hangi soylular oğlu, soylular kızı ön taraf başta olmak üzere dört taraflardaki komşu ülkelerdeki yüksek saraylardan baykuşlardan, muskalardan efsunlardan, çellatlardan işkencecilerden, bozgunculardan, düşmandan, büyüden, lanet okumadan, şeytanlardan, cinlerden, ruhlardan zamansız evde barkta durup fırsat kollayanlardan sert çıban çıkıp hastalık tehlikesinden eziyet çekmeye maruz kalsa..." (KARA-ZİEME 1986: 330)

BOZUL- ARTA-: (Bozulup fenalaşmak) *...Bozulmaz artamaz nırvan meñisin bulgulug küsüşi uz bütmiş kanmış busuşsuz kutlug aşuka şiri burkan kutıña yükünür men.* / "Bozulup fenalaşmaz sonsuz huzur saadetini bulma arzusu iyice tatmin olmuş, kedersiz, mesut Aşuka Şiri Buda saadeti önünde hürmetle eğilirim." (ARAT 1991: 94)

BOZUL ARTAT: (Bozulup mahvolmak) *...Burkanıñ kirtü köni özleri bozulıglı artatıglı erür.* / "...Budanın doğru düzgün özleri bozulup mahvolmuş olur." (BANG-GABAİN 1932: 14)

BOZUL- BERTİN-: (Tahrip olmak, bozulmak)*Yene birök umay tüşmedin karın içinte ök umay bozulup bertinip ölgü teg bolup emgenser...* / "Yine, şayet, plezenta düşmeden, o plezenta karın içinde tahrip olup ölü gibi hal alıp eziyet çekse..." (KARA-ZİEME 1986: 327)

BOZUL- ÇOL-: (Bozulup tahrip olmak) *Bozulmaksız çolmaksız burkan kutın tileyür men.* / "Bozulup tahrip olmayan, Buda saadetini dilerim." (KAYA 1994: 324)

BOZUL- ÖRTEN-: (Bozulup tahrip olmak) *Birök törtünç kat sıñdakı kalıg kaçan bozulsar örtenser...* / "Eğer dördüncü katmandaki gök ne zaman ki bozulup tahrip olsa..." (KARA-ZİEME 1970: 20)

BOZUL- TEGŞİL: (Bozulup değişmek) *Iduk öñi kırtışı yime neñ ıdı artamışı tegşilmişi teginmez.* / "Kutsal dış görünüşü de asla bozulup değişikliğe uğramış değildir." (TEZCAN 1975: 30)

BOZUL- YOKAD-: (Mahvolmak, ortadan kalkmak) *Dyan sakınçlıg yiti kılınç köñüllüg iligte kirser tutulsar togmak ölmeklig sansarlıg şımnu süüsi ötrü timin bozulur yokadur.* / "İstiğrak düşünceli yedi amel gönüllü ele girip tutulsa, doğmak ve ölmekten ibaret olan varlıklar dünyasındaki şeytan ordusu, akabinde hemen mahvolur." (KARA-ZİEME 1970: 20)

BÖL- ADIR-: (Bölüp ayırmak) *Takı yime tözünler oglıya üç et'özüg bölser adırsar tört törlüg bolur.* / "Dahası, Ey asiller oğlu, üç bedeni bölüp ayırsa dört türlü olur." (KAYA 1994: 93)

BÖL- ADIRTLA-: (Bölüp ayırmak) *İtigligniñ yorügi üküş üçün bölüp adırtlap kergekinçe kiñürmüş erür.* / "Şartlı durumun izahı çok olduğu için, bölüp-ayırt ederek gereğince genişletmiştir." (BARUTÇU 1998: 34)

BÖLÜK PADAK: (Bölüm, cüz) *Ötrü körti ontın sıñar gang ögüzteki kumnuñ sanı birle teñ yirtinçü yirlerteki alku kirtüdin kelmişlerniñ bodısatavlar mahasatavlar kuvragıña bo ok üjik akşar bölük padak osug yañ üze taypajaki tigme mahapıratya paramıt sudur erdinig nomlamışların.* / "Bunun üzerine, on yöndeki, Ganj nehrindeki kumun sayısı ile denk dünyalardaki bütün gerçek kaynaklıların azizler ve büyük ermişlerden oluşan cemaatine tam bu harf, hece, bölük, tarz ile taypajaki denen hikmet erdemi akaid mücevherini vazettiklerini gördü. " (BARUTÇU 1987: 145)

BÖL-YAD-: (Dağıtmak) *Yaşaguluk isig özininiñ sanın sakışın ertürgeli itmedin olarnı ölürüp irkliklerig isiçlerig böle yada...* / "Yaşanacak tatlı canlarının hayat müddeti sona ermeden onları öldürüp kap kacağı dağıtarak..." (RÖHRBORN 1971: 24)

BÖRİDİG KUÇMAK: (Temas edip sarmak) *Ton kedimke böridigke kuçmakka tükelligig monı üze kök kalıkıg toşgurup tapınur biz.* / "Giyim kuşama, temas edip sarmaya erişmişle, bununla gök yüzünü doldurup hürmet gösteririz." (KARA-ZİEME 1976: 40)

BÖRK DIDIM PASAK: (Börk, taç) *Takı yime kutlug ülüglüg buyanlıg tınlıglar kuvraglıgın yürüñ ton kedip yañalar atlarka minip yürüñ kañlılarta olurup yürüñ börkler dıdımlar pasaklar başlarınta urup...* / "Ve ayrıca saadetli, sevaplı canlılar topluluğuyla

beyaz elbise giyip, beyaz fillere, atlara binip, beyaz kağnılarda oturup, beyaz börkler, taçlar takıp..." (TEKİN 1980: 98)

BÖŞÜK KÖRTÜK: (Hısım akraba) *Bir ikintiske amranmakın bodulup yudulup ilişip böşük körtük boltumuz.* / "Birbirimize sevgi duymakla bağlanıp birleşerek hısım akraba olduk." (TEKİN 1980: 184)

BÖY TİLER: (Haşere) *...Yılkı ajunınta togdukda böy tiler kayır yılan bolmışların...* / "...Hayvanlar aleminde doğduklarında haşere, sürüngen olduklarını..." (KAYA 1994: 187)

BRA ASGUK: (Çardak, gölgelik) *Bulıt teg bra asguk kuşatri köligelik altınta olurup altun küvrüg tokıyurlar.* / "Bulut gibi çardak, gölgelik altında oturup, altından davulu dövdüler. " (TEKİN 1980: 98)

BRA ASKUG KÖLİGELİK: (Gölgelik çardak) *Kök kalıkda bra askug köligelik ed tavarlar közünti.* / "Gökte çardak, gölgelik türü nesneler göründü.." (TEKİN 1980: 58)

BRA KUŞATRI: (Sayeban, gölgelik) *Toyınlarnıñ yañınça oyun bediz bra kuşatrı üze uduzup yañı señremke kigürdi.* / "Rahiplerin geleneğince şarkılar, süsler, sayebanlarla peşinden götürüp yeni manastıra soktu." (TEZCAN 1975: 16)

BRAHMAKAYIK ATLIG AZRUA KUVRAGI: (Azrua cemaatı) *...Azu yime brahmakayık atlıg azrua kuvragı teñri yirinte...* / "...Ya da, Azrua cemaatı (denilen) tanrı yerinde..." (KAYA 1994: 124)

BRAHMAPUROHIT ATLIG AZRUA BUYRUKLARI: (Azrua memurları) *...Brahmapurohıt atlıg azrua buryukları ergülük teñri yirinte...* / "... Azrua memurlarının bulunduğu tanrı yerinde..." (KAYA 1994: 124)

BUDIK ÇIBIK: (Dal budak) *Kinki üç törlüg yöleşürügler olarta /// butık çıbık yöleşürügler erürler.* / "Sonraki üç türlü karşılaştırmalar onlardan (farklı) /// dal budak (misali) karşılaştırmalardır." (KARA-ZİEME 1976: 42)

BUGDAY ARPA: (Buğday arpa) *Bugday arpa ked bolsun bodun bokunka kadgu busuşlug savlar bolmasun.* / "Buğday arpa bol olsun, halka sıkıntılı kederli sözler gelmesin." (ÖLMEZ 1994: 104)

BUKAGULUKÇI ÖLÜTÇİ: (İşkenceci, cellat) *İnçe tip yarlıkadı öz bukagulukçı ölütçi yarganlarka.* / "İşkenceci ve cellat hafiyelerine şöyle söyleyip buyurdu." (MÜLLER 1908: 9)

BUKUN- TIDTUR-: (Çeki düzen vermek) *Aşılmış üzülmiş küçlügin küsünlügin alkatmış ıduk ilig uluşug arıg ıduk umugsızın bukunsar tıdtursar bo buyan edgü kılınç tüşin bo közünür ajunta ok bulur.* / "Yükseltilmiş (tanrılar tarafından), yok edilmiş (kötü ruhlar tarafından), güçü kaybolmuş, günahsız, kutsal ülkeye- ki bu temiz, kutsal ve umutsuzdur- çeki düzen verse, bu sevabın meyvesini görünen âlemde süphesiz bulur. " (ARAT 1937: 48)

BUL- KAZGAN-: (Elde edip kazanmak) *Ülgülençsiz teñlençsiz ulug buyan edgü kılınçıg bulgaylar kazgangaylar.* / "Hadsiz hesapsız sevabı elde edip kazanacaklar." (KAYA 1994: 240)

BUL- TAP-: (Bulup elde etmek) *Ed tavar tileser bultuñ taptıñ.* / "Mal mülk diler isen bulup elde ettin." (BANG-GABAİN 1929a: 7)

BUL- TEGİN-: (Bulup erişmek) *Bulmış teginmiş körk meñizleri üze barça körkle bolsunlar.* / "Bulup eriştikleri görünüşleri ile bütünüyle güzel olsunlar." (KAYA 1994: 114)

BUL YET-: (Erişmek, elde etmek) *Öñi öñi törlüg edgülerin bulguka yetgüke katıglanmışların tavranu...* / "Çeşit çeşit, türlü güzellikleri elde etmeye gayret göstermeleri, harekete geçerek..." (TEZCAN-ZİEME 1974: 46)

BULAK ÖGEN: (Pınar, ark, dere) *Kudug kazsar bulak ögen kazsar edgü.* / "Kuyu kazsa, pınar, ark kazsa bu iyidir." (ARAT 1937: 41)

BULGA- YAYKAN-: (Dalgalanmak) *Yime kaltı kün batsıkdın sıñar yil yiltriser ol bulgamakıg yaykanmakıg kün togsıkdın sıñar iletür yanturur.* / "Yine, dahası, batıdaki rüzgar esse o dalgalanmayı doğuya geri götürür." (LE COQ 1922: 10)

BULGAK TALGAK: (Dalga) *Ançula meñizlig erürler kaltı ulug taluy samutri kim bulgak talgak üküş ol yime kamagda kopda.* / "Aynı, hepsinden (denizlerden) dalgası daha çok olan büyük Samutri denizi gibi görünüşleri vardır." (LE COQ 1922: 9)

BULGAN- ÇUG BOL-: (Bulanmak, kirlenmek) *Kirtgünç erser suv süzdeçi utakaparasat atlıg erdini monçuk teg kirtgünçsüz töz üze bulganmış çug bolmış köñülüg süzer.* / "İman ise, suyu arıtan Utakaparasat adlı mücevher gibi, imnansız esası yüzünden bulanmış gönlü temizler." (BANG-GABAİN 1932: 26)

BULGAN- ÖVKESİ KEL-: (Tahrik olup sinirlenmek) *Anı körüp ol tişi arslan bulganıp övkesi kelip köñülünte ince sakıntı.* / "Onu görüp o dişi aslan tahrik olup sinirlenerek gönlünde şöyle düşündü." (ÖLMEZ 1993: 182)

BULGAN- TALGAN-: (Alt üst olmak, karışmak) *Buluñ yıñak üstün altın bulganmış talganmışın ukup ince sakınç sakınur.* / "Her tarafın alttan üsttan karıştığını anlayıp şöyle bir düşünce düşünür." (GENG-KLİMKEİT-LAUT 1993b: 374)

BULGAN- TERKİŞLEN-:(Sinirlenip hiddetlenmek) *Bulganıp terkişlenip niridani braman ince tip tidi.* / "Kızıp hiddetlenerek, Niridani adlı soylu şöyle dedi. " (TEKİN 1980: 48)

BULGAN- YAYKAN-: (Dalgalanmak) *Kaltı yime yirde sıñarkı yil tursar ol suv bulgakı köpikleri bulganmakı yaykanmakı esmeki kün ortudın sıñar tegürür yanturur.* / "Dahası, yine, kuzeydeki yel gelse, o suyun dalgalanmasından oluşan köpükleri, dalgalanmayı, fırtınayı güneye geri götürür. " (LE COQ 1922: 10)

BULGANYUK YAVIZ: (Kötü çirkin) *Yene bo biş çöpdik kelyük bulganyuk yavız ödte koluda ...* / "...Yine bu beş iğrenç ve kötü zamanda ..." (KAYA 1994: 348)

BULGANYUK YAVLAK: (Kötü,uygunsuz) *...Bo biş çöpik kelyük bulganyuk yavlak ödte koluta ...* / "...Bu beş (türlü) iğrenç, kötü zamanda..." (RÖHRBORN 1971: 21)

BULIT KALIK: (Bulut, gök) *...Kat kat laulug ükşürü ükşürü yaylıklıg bulıt kalık ütli pryanlıg kıltı.* / "...Kat kat holleri olan, üst üste geçmiş yazlık odalı, bulut (misali) hücreli olarak kurdu." (RÖHRBORN 1991: 47)

BULIT TUMAN: (Bulut, sis) *Tümen bere taglarta arkular satdap bulıtıg tumanıg bardı öñrekilerniñ barmış belgüsinçe.* / " On bin 'bere' dağlarda bulutu, sisi, vadiler aralar, (oralarda) öncekilerin gittiği iz doğrultusunca gitti." (ÖLMEZ 1994: 85)

BULUNÇ KILINÇ: (Kazanç, iş) *Ulug bulunç kılınçka tegdimiz.* / "Büyük kazanca ve işe eriştik." (TEKİN 1980: 218)

BULUNÇ ALINÇ: (Kazanç, kâr) *Adın erür inçip bulunç alınçlıg tıltag samsarnıñ tıltagı.* / "Varlıklar dünyasının nedeni ile kazancın nedeni şüphesiz farklıdır." (GABAİN 1954: 38)

BULUÑ SEÑİR: (Köşe bucak) *Ötrü ol mlunki aşçı buluñta señirte yaşa olurup kaydakı oglanlarıg ogurlap klmaşapati begke yidürür erti.* / "Bunun üzerine, o Mlunki adlı aşçı köşede bucakta yaşayarak ikamet edip, caddedeki oğlanları çalıp, Klmaşapati Bey'e yedirir idi." (MÜLLER 1922: 65)

BULUÑ YIÑAK: (Yön, taraf) *İlig beg siziksiz bo tün ök alku yeklerig barça buluñ yıñak saçgay.* / "Hükümdar, kuşkusuz, bu akşam bütün şeytanları, eksiksiz, her tarafa saçacak." (MÜLLER 1945: 32)

BULUÑSUZ BUÇGAKSIZ: (Sınırsız, uçsuz bucaksız) *Uluşı balıkı buluñsuz buçgaksız.* / "Ülkeleri uçsuz bucaksızdır." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 50)

BUR- KÖTİ-: (Kokmak, koku salmak) *Öñisig edgü yıd yıparlar bura kötiyü turdı.* / "Olağanüstü güzel kokular, ıtırlar etrafa yayıldı." (TEZCAN 1975: 27)

BURK ŞARK: (Cart- curt) *...Burk şark kılıp ugulugsuz uluş itigin bun orunı birer kogta bütürü itelim.* / "...Cart- curtla yapılmayan memleket nizamının temelini, yerini her noktada hep birlikte tanzim edelim." (ARAT 1991: 140)

BURSAÑ KUVRAG: (Cemaat, topluluk) *Bursañ kuvrag erdinisin yime körmelim erdi.* / "Cemaat mücevherini de görmeyelim." (TEKİN 1980: 131)

BUSAN- BULGAN-: (Üzülmek, sıkılmak) *İl orniña olurdaçı inisi oglı bolmayıp kamag kara bodun busantılar bulgantılar.* / "Ülkenin tahtına oturacak kardeşi, oğulu olmadığı için bütün halk üzüldü." (TUGUSEVA 1980: 19)

BUSAN- BUSURKAN-: (Daralmak, bunalmak) *Et'özüm busanur busurkanur ootka örtenip köyer teg.* / "Bedenim ateşle yanıp, kavrulur gibi daralıyor." (KAYA 1994: 327)

BUSAN- EMGEN-: (Üzülüp ıstırap çekmek) *Neñ sen busanmagıl emgenmegil.* / "Hiç üzülüp ıstırap çekme! " (KARA-ZİEME 1986: 331)

BUSAN- KAGRUL-: (Üzülmek, sıkılmak) *Anı körüp ol ilig beg ertiñü busantı kagrultı.* / "Onu görüp o hükümdar ziyadesiyle üzüldü." (KAYA 1994: 312)

BUSUŞ SAKINÇ: (Keder, dert, endişe) *Amtı köñülüñte ne busuşuñ sakınçıñ bar erser mini körmiş sevinçike ırak tartgıl.* / "Şimdi gönlünde ne kederin varsa, beni görme sevinciyle bunları uzaklaştır." (GABAİN 1959: 18)

BUSUŞ KADGU: (Keder, kaygı) *Şımnu teñriniñ busuş kadgulug togı tepredi kamşadı.* / "Şeytan tanrının kederli sancağı dalgalandı." (TEKİN 1980: 83)

BUSUŞLUG KADGULUG: (Üzüntülü kaygılı) *Yime bodısatav tigin bo uluş bodun kılınçlıg kılmışın körüp ertiñü busuşlug kadgulug bolup ıglayu balıkka kirti.* / "Yine, aziz prens, bu ülke halkının kötü işler yaptığını görüp, son derece üzüntü ve kaygı duyarak ağlaya ağlaya şehre girdi." (HAMİLTON 1998: 12)

BUSUŞLUG SAKINÇLIG: (Kaygılı, kederli) *Bo savıg eşidip çoglug yalınlıg bimbazari ilig busuşlug sakınçlıg bolup ince tip tidi.* / "Bu sözü işitip Bimbazari Bey kederlenip şöyle dedi." (GABAİN 1959: 12)

BUSUŞSUZ KADGUSUZ: (Dertsiz sıkıntısız) *Yime köñülümüz kögüzümüz turkaru busuşsuzun kadgusuzun tursun.* / "Yine aklımız fikrimiz daima dertsiz sıkıntısız olarak dursun." (LE COQ 1938: 22)

BUSUŞSUZ KUTLUG: (Kedersiz, mesut) *...Bozulmaz artamaz nırvan meñisin bulgulug küsüşi uz bütmiş kanmış busuşsuz kutlug aşuka şiri burkan kutıña yükünür men.* / "Bozulup fenalaşmaz sonsuz huzur saadetini bulma arzusu iyice tatmin olmuş, kedersiz, mes'ud Aşuka Şiri Buda saadeti önünde hürmetle eğilirim." (ARAT 1991: 94)

BUSUŞSUZ SAKINÇSIZ: (Kaygısız kedersiz) *Yekler begi vayşıravanıa bo savka busuşsuz sakınçsız bolgıl.* / "Ey cinler beyi Vayşıravanı! Bu sözden dolayı kederlenme! " (GABAİN 1959: 24)

BUŞ- BUŞRUL-: (Üzülüp dert etmek) *Tözünüme sen neñ buşma buşrulma.* / "Ey asilim, sen asla üzülüp dert etme!" (KAYA 1994: 327)

BUŞ- KAGURUL-: (Sıkılıp tedirgin olmak.) *Yene üstelti buşmak kagurulmak emgeki.* / "Yine, sıkılıp tedirgin olma eziyeti arttı. " (KAYA 1994: 332)

BUŞIÇI KOLTGUÇI: (Dilenci) *Kamag agılıkımtakı ed tavarımın buşıçı koltguçı dıntarlar ilitdiler.* / "Hazinemdeki bütün malımı mülkümü dilenci rahipler götürdüler." (TEKİN 1980: 50)

BUŞRUL- BUSAN-: (Üzülmek) *Ayagka tegimligler a buşrulu busanu yarlıkamasunlar.* / "Ey saygıdeğerler! Üzülerek buyurmasınlar." (RÖHRBORN 1996: 75)

BUŞUR- EMGET-: (Rahatsız etme, eziyet vermek) *Kaltı bo köñül içinte ilkisizdin berüki töz tüp ornag tutmış kamag biş ajun tınlıgların çaşurtaçı bulgadaçı kentü köñülüg buşurtaçı emgetdeçi az övke biligsiz küni küvenç körüm sizikde ulatı kamag nızvanılar erür.* / "Öyle ki bu gönül içinde başlangıçtan beri kök tutup yerleşmiş bütün beş âlemdeki canlıları birbirine düşüren, gönüllerini rahatsız eden, hırs öfke, bilgisiz kıskançlık ve gururdan ibaret bakış, şüphe ve diğer ihtiraslardır." (KAYA 1994: 164)

BUTARLA- ÜZ- BİÇ-: (Parçalayıp kesmek) *...Antag terkin butarlayu üze kese yırtıp taşgaru kemişti.* / "...Bölyece çabucak parçalayıp keserek, yırtıp dışarı attı." (LE COQ 1938: 7)

BUTI AMANUJI: (Cin şeytan) *Alku butı amanujılarka alku vıknıvınayıkılarka amraguluk bolgay.* / "Bütün cinlere şeytanlara, bütün Vıknıvınayıkı'lara dost olacak." (MÜLLER 1911: 71)

BUTI YEK İÇKEK: (Cin şeytan) *Alku butı yek içgeklerig tıdtaçı.* / "Bütün cinleri şeytanları engelleyici(dir)." (MÜLLER 1911: 58)

BUTIK ÇUPIK: (Dal budak) *...Alku sögütlerniñ begi osuglug butık çupık yap yavışgu hua çeçeklerin tegriklemiş çambu sögüt tapa bardı.* / "...Bütün ağaçların beyi gibi, dal budak, yaprak ve çiçekler ile çevrelenmiş Çambu ağacına doğru gitti." (TEKİN 1980: 109)

BUTIK YALPIRGAK: (Dal, filiz) *Bir ulug sögüt üze agtınıp butıkların yalpırgakların sıp alıp ol balık üze örtüp köşige kılıp...* / "Büyük bir ağacın üzerine çıkıp dallarını kırarak alıp o balık üzerine örtüp gölge yapıp..." (KAYA 1994: 318)

BUU- SİKSİL-: (Etki, tesir) *Buşug turur nızvanılarnıñ buusın siksilin kiterip...* / "Sıkıntı verip duran ihtirasların etkisini giderip..." (ZİEME 1985: 77)

BUYAN ALKIŞ: (Şan, onur) *...İlke kanka buyan alkış birip yorısun tip...* / "...Hükümdara şan, onur versin, deyip..." (ADAMS 1989: 62)

BUYAN BÖGTEG: (İyi amel) *Teñri teñrisi burkan gautamı katun ugrınta yiti törlüg sañalamban atlıg buyan bögteg kılmaknıñ utlısın tüşin kiñüri yarlıkadı.* / "Tanrılar tanrısı Burda, kraliçe Gautamı'nın hatırı için yedi çeşit Samghalambana adlı iyi amel işlemenin faydasını geniş bir biçimde buyurdu." (TEKİN 1980: 74)

BUYAN EDGÜ KILINÇ: (Sevap) *Uzatı bu dyan sakınçıg sakınıp işleser ölügsüz buyan edgü kılınç et'öz üze asılır.* / "Sürekli bu istiğrakı düşünerek hareket etse, ebedî sevap, bedeninde çoğalır." (BANG-GABAİN 1932: 6)

BUYANÇI BÖGTEÇI: (Sevap işleyen) *...Teñri yalavaçı burkanlarka buyançı bögteçi arıg dıntarlarka bilmetin neçe yazıntımız erser...* / "...Tanrı elçisi Budalara sevap işleyen masum rahiplere (karşı) bilmeden nice hata etti isek..." (LE COQ 1941: 25)

BUYANSIZ EDGÜ KILINÇSIZ: (Sevapsız) *Arıtı buyansız edgü kılınçsız tekin kurugın yorımak alp emgek titir.* / "Asla sevabı olmayan, boşuna hareket etmek şiddetli eziyetttir." (KAYA 1994: 110)

BUYRUK BEG: (Memur, amir) *...Dakşaşıldakı buyrukların beglerin atlıgın yüzlügin barça sürtürdi.* / "...Dakşaşıl'daki memurları amirleri, şöhretli kimseleri bütünüyle sürdürdü." (TUGUSEVA 1980: 17)

BUYRUK BÜTRÜK: (Yönetici) *Erüş üküş iligler begler buyruklar bütrükler kunçuy katunlar evdin barktın ünüp toyın şamanç bolmışlar.* / "Sayısız hükümdarlar, yöneticiler, prensesler, evden barktan çıkıp rahip, rahibe olmuşlar." (TEKİN 1980: 144)

BÜDİ- OYNA-: (Dans edip oynamak) *İçtinki belgüte et'özte yaruk tilgen ünmek kalturmış teg bolmak büdimek oynamaklıg köñül turgurur.* / "İçteki belirtiden, bedenden parlak çark çıkarma, yükselmiş gibi olma, oynayıp dans etme içerikli gönül besler." (ZİEME-KARA 1978: 154)

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

BÜGÜ BİLİGLİG: (Hikmetli) *İkinti kamag gang ögüz içinteki kum sanınça üç ödteki bügü biliglig burkanlarnıñ bakşısı bolmış uşnır lakşanlıg töpüleri üze yinçürü töpün yükünmiş erdini üküş ol.* / "İkincisi, Ganj nehri içindeki kum sayısınca üç zamandaki Budaların üstadı olmuş, nişanlarıyla önünde saygıyla eğildikleri mücevher çoktur." (TEKİN 1980: 27)

BÜGÜLÜG EDREMLİG: (Erdemli) *Ol ödün sekiz ulug küçlüg bügülüg edremlig bodısatavlar bar ertiler.* / "O vakit sekiz büyük güce sahip, erdemli azizler vardı." (MÜLLER 1945: 333)

BÜGÜN- SAKIN-: (Tefekkür edip düşünmek) *Amtı men bo tınlıglarka ol antag ters tetrü körümlerin biltüreyin nızvanılıg sıkıg tañıglartın ozgurayın tip öñrekin monçulayu bügünü sakınu yarlıkamaz.* / "Şimdi ben bu canlılara o böylesi yanlış görüşlerini bildireyim, ihtiraslı sıkıntılarından kurtarayım deyip önceki gibi bu şekilde tefekkür edip düşünerek buyurmaz." (KAYA 1994: 82)

BÜGÜR- SAÇ-: (Serpip saçmak) *Kolup alıp sogık suv bügürtüm saçdım olarka.* / "Soğuk su alıp onlara serperek saçtım." (KAYA 1994: 334)

BÜGÜŞ SAKINÇ: (Anlayış, düşünüş) *İkegüni tüz yorıtmakları erser inçip bodısatavlar bo montag yañın tolp kamag bügüşüg sakınçıg turgurmamakdın barlı yoklı atkanmakıg birle kitermekleri üze...* / "İkisini bir arada devam ettirmeleri ise şüphesiz azizler bu tür tarzla her türlü anlayışı barındırmamaktan, varlı ve yoklu bağlanmayı beraber gidermekle..." (KAYA 1994: 184)

BÜK- KAT-: (Dürüp katlamak) *Antada basa bo tonug büküp katıp başınta tuta ürüg amıl nırvanka bardı.* / "Ondan sonra bu giysiyi dürüp katlayarak, başında tutarak ebedî, ıssız sonsuz huzura vardı." (TEKİN 1980: 158)

BÜK- YAŞ-: (Gizlenmek) *Men ilkisizdin berü bo sansarlıg tilgen içinte tegzinü biligsiz bilig karañu tünte büküp yaşıp körümlüg berk arıg içinte azıp munup...* / "Ben başlangıçtan beri varlıklar âleminden oluşan çark içinde dönüp, hikmetsiz bilgili karanlık gecede gizlenip, zevk ormanı içinde kaybolup..." (SCHARLİPP 1986: 125)

BÜR BUTIK: (Tomurcuk, budak) *Tegreki büri butıkı alku toyın şamanç başlıglar...* / "Etraftaki tomurcuk ve budakları hep rahip ve rahibe başlılar..." (TEKİN 1980: 238)

BÜRT- KAVRA-: (Sarmalayıp kucaklamak) *Lınhua teg yumşak bürtüklüg oglagu iligin ilig beg uzatı bizni bürter erti kavrayur erti.* / "Hükümdar nilüfer çiçeği gibi yumuşak dokunuşlu narin eliyle sürekli bizi sarmalayıp kucaklardı." (MÜLLER 1922: 17)

BÜT- BIŞ-: (Olgunlaşmak) *Alku törlüg ı tarıg tükel bütüp bışıp...* / "Her türlü tahıl tamamıyla olgunlaşıp..." (ZİEME 1985: 167)

BÜT- EDİK-: (Tamamlanıp iyi olmak) *Ugramış iş bütmez edikmez.* / "Uğraştığı iş tamamlanıp iyi olmaz." (ARAT 1991: 290)

BÜT- KAN-: (Tatmin olmak, kanmak) *...Bozulmaz artamaz nırvan meñisin bulgulug küsüşi uz bütmiş kanmış busuşsuz kutlug aşuka şiri burkan kutıña yükünür men.* / "Bozulup fenalaşmaz sonsuz huzur saadetini bulma arzusu iyice tatmin olmuş, kedersiz, mesut Aşuka Şiri Buda saadeti önünde hürmetle eğilirim." (ARAT 1991: 94)

BÜTGÜSÜZ KAVIŞGUSUZ: (Birleşmez, kavuşmaz) *Kimler birök altun taşın küseyü alku yir orunlarta tilep altun taşın bulsar yinçge sıp /// bütgüsüz kavışgusuz kılıp...* / "Kimler şayet altın taşı arzulayıp her yerde altın taşı arayıp (onu) bulsa, küçük parçalara ayırıp /// birleşmeyecek bir hale sokup..." (KAYA 1994: 96)

BÜTÜN TOLU: (Bütün, tam) *Sekizinç togmaksız nom taplagın bütün tolu tanuklamak üze bir yime kkirlig kkirsiz nomlarnıñ asılmakın koramakın körmedeçi belgüli yirtinçüli erkinçe tayak boltaçı atlıg ertükteg tözüg...* / "Sekizincisi, doğumu olmayan öğreti arzusunu bütünüyle kanıtlamak ile, bir de kirli kirsiz öğretilerin artıp eksilmesini görmeyecek belirtili ve dünyevi kuvvetince dayanak olacak adlı ihatalı esası." (KAYA 1994: 165)

BÜTÜN TÜKEL: (Tam, mükemmel) *Amtı bo siziñ baş balıg bolmış et'özünüñüzni aşnukısında yig bütün tükel kılguluk küç küsünüm bar erür.* / "Şimdi bu sizin yara bere olmuş bedeninizi öncekisinden daha iyi ve mükemmel yapmak için gücüm kuvvetim vardır." (BARUTÇU 1987: 107)

BÜTÜR- BIŞUR-: (Kemale erdirmek, olgunlaştırmak) *...Nom meñisin aşanmaklıg bilge biligin tınlıgların bütürmek bışurmaklıg bilge biligin bo iki törlüg bilge biligler üze tıdıgsız tutugsuz bolurlar.* / "...Öğreti mutlululğunu tattıran hikmetli bilgiyle ve canlıları kemale erdiren hikmetli bilgiyle, bu iki türlü hikmetli bilgiler sayesinde engelsiz olurlar." (KAYA 1994: 151)

BÜTÜR- BÜTKER-: (Bitirip tamamlamak) *Örü kodı adırt sakınç öçürüp kiterip özke adınka asıglıg iş bütürüp bütkerip ölür togar bo sansartın üntürür ozgurur.* / "Altta üstte ayrılık düşüncesini ortadan kaldırıp, kendisine ve başkalarına faydalı işleri bitirip, tamamlayıp, ölür- doğar bu varlıklar âleminden çıkarıp kurtarır." (ARAT 1991: 142)

BÜTÜR- KANTUR-: (Yerine getirmek, tatmin etmek) *Seniñ neteg kergeklig bütürgülük tüş utlılıg küsüşüñ erser küsüşüñ tegiçe bütüreyin kanturayın.* / "Senin ne türlü gerekli sonucu olan arzun varsa isteğin doğrultusunda yerine getireyim." (KARA-ZİEME 1986: 326)

ÇAHŞAPUT TÖRÜ: (Öğreti, yasa) *...Ançulayu yime bodısatavlar bo köñül küçi ugrınta burkanlar yarlıgı çahşapud törünüñ asıglıgın edgülügin tuyunup...* / "...Öylece yine, azizler bu gönül gücü sayesinde Budaların buyruğu öğretinin yararlılığını kavrayıp..." (KAYA 1994:148)

ÇAK- ÜS-: (Çakıp üflemek) *Kaltı otlug ir kurug kavagu erniñ çakmışı üsmişi bo üç tıltag.da ötrgürü ot belgülüg bolur.* / "Şöyle ki, çakmak taşı, kuru kav ve adamın çakıp üflemesi, bu üç nedenden dolayı ateş ortaya çıkar." (TEKİN 1980: 142)

ÇAKARAVART İLİG KAN:(Dünya hükümdarı) *Ogul törüsinçe tigin öge atıña tegip burkan çakaravart ilig kan yir suvda belgürer.* / "Oğuların (tahta geçme) âdetine göre veliaht adına ulaşıp, bir Buda, dünya hükümdarı (olarak) dünyada ortaya çıkar." (TEKİN 1980: 45)

ÇAKIR TİLGEN: (Çark, tekerlek) *Ol üjik tegşilip otlug çakır tilgen bolmışın sakınmak kergek .*/ "O harfin değişip ateşli çark olduğunu düşünmek gerek." (BANG-GABAİN 1932: 6)

ÇAKIRAVART KAN: (Hükümdar) *Yene çakıravart kanlarnıñ yiti erdinileri üze tapınur men.* / "Ayrıca hükümdarların yedi mücevherleri üzerine hürmette bulunurum." (ZİEME-KARA 1978: 190)

ÇALSIK- BASTIK-: (Ezilip yenilmek) *Kirtgünç küç bar bolmış üçün tört törlüg şımnularka çalsıkmaz bastıkmaz.* / "İman gücü var olduğundan dört türlü şeytanlara ezilip yenilmez." (BANG-GABAİN 1932: 22)

ÇAM ÇARIM: (İtiraz) *Men ozmış togrılnıñ inim içim togmışım kadaşım kim yime çam çarım kılmasunlar.* / "Ben Ozmış-Togrıl'ın ağabeyim kardeşim bütün akrabalarım kim varsa itiraz etmesinler. " (YAMADA 1993: 12)

ÇAM KARGAŞA: (İtiraz) *Men özüm oglanım aka inim onlukum yüzlüküm kim kim ne çam kargaşa kılmasunlar.* / "Ben kendim, oğlum, ağabeyim kardeşim, onluğum, yüzlüğüm hiçbiri itiraz etmesinler." (YAMADA 1993: 170)

ÇAMBUDIVIP ATLIG YİRTİNÇÜ: (Yeryüzü) *Bo çambudıvıp atlıg yirtinçü içinte on yıñaklartakı uluşlarıg /// neçe edgü kılınç kıltaçılar bar erserler...* / "Bu yeryüzü içinde on taraftaki memleketleri /// nice iyi amel gerçekleştiren var ise..." (KAYA 1994: 109)

ÇAMBUDIVIP YİR SUV: (Dünya, yeryüzü) *Anta kin çambudıvıp yir suv tolu ulug yil turgurmışın sakınmış kergek.* / "Ondan sonra, yeryüzünün bütün büyük rüzgarları harekete geçirdiğini düşünmek gerek." (BANG-GABAİN 1932: 8)

ÇAMBUNAD ALTUN: (Altın) *Törinde yene bir erdinilig kurikar içinte törtgil çambunad altun üzeki orun erti.* / "Yine, en birinci mücevherden kule içinde, şeref mevkiinde, dört köşeli altın kaplamalı taht vardı." (BARUTÇU 1987: 115)

ÇAMBUNAT SOBAK ALTUN: (Altın) *...Çambunat sobak altun üze burkanlarnıñ körkin kuddurup bütürmektin turmış buyanlarıg neteg ülgülegeli teñlegeli bolmaz erser...* / "Altınla Budaların görüntüsünü kalıba döküp şekilendirmekten doğan sevapları hesap etmek nasıl mümkün değil ise..." (KARA-ZİEME 1986: 329)

ÇANDANA ŞİRİ ÇINDAN ÜLÜGLÜG: (Sandal saadetine eren) *...Çandana şiri çından ülüglüg çavıkmış küülügke yükünür men.* / "...Sandal saadetine eren nam salıp ün bulmuşa saygıyla eğilirim." (ARAT 1991: 92)

ÇANKRAMİT KIL- YORI-: (Gezip dolaşmak) *Amru istim çankramit kılu yorıp azuça erser yime tikilinip turup küteyin nomçı bahşım darmaudkadi bodısatavnıñ ordusıntın ünüp nom nomlagusın.* / "Devamlı, gezip dolaşarak ve yahut da dikilip ayakta durarak vaiz üstadım Darmaudkadi Aziz'in, sarayından çıkıp vazetmesini bekleyeyim." (BARUTÇU 1987: 139)

ÇAR KEÑES KESEK: (Süprüntü, tortu) *Çarın keñesin kesekin çapıp kıdıgka üntürsün.* / "Süprüntüsünü, tortusunu itip kıyıya bıraksın." (ZİEME- MOLNAR 1989: 143)

ÇARAMABAVIKI ATLIG EÑ KİNKİ : (En sonki) *Çaramabavıkı atlıg 'eñ kinki bir togum ajunlug ikinti orunlug tokuzunç oruntakı bodısatavlarka...* / "En sonki bir varlık buluşlu ikinci mekanlı dokuzuncu yerdeki azizlere..." (KAYA 1994: 194)

ÇARLA- KUMLA-: (Süprüntü haline gelmek) *Çapça birle kötürüp salmışta çarlayu kumlayu kudulsun.* / "Su kabıyla götürüp bıraktığında süprüntü gibi dökülsün." (ZİEME- MOLNAR 1989: 143)

ÇAŞUR- BULGAT-: (Birbirine düşürmek) *Kaltı bo köñül içinte ilkisizdin berüki töz tüp ornag tutmış kamag biş ajun tınlıgların çaşurtaçı bulgadaçı kentü köñülüg buşurtaçı emgetdeçi az övke biligsiz küni küvenç körüm sizikde ulatı kamag nızvanılar erür.* / "Öyleki bu gönül içinde başlangıçtan beri kök tutup yerleşmiş bütün beş âlemdeki canlıları birbirine düşüren, gönüllerini rahatsız eden, hırs öfke, bilgisiz kıskançlık ve gururdan ibaret bakış, şüphe ve diğer ihtiraslardır." (KAYA 1994:164)

ÇAŞUT YOÑAG: (Dedikodu, iftira) *Til talaşur çaşut yoñag tikileşür.* "Diller dalaşır, iftira, dedikodu mırıldanır." (ARAT 1991: 290)

ÇATURTABUMI ATLIG TÖRTÜNÇ ORUN: (Dördüncü mekan) *Çaturtabumı atlıg törtünç orunta ulug asıg tusu kılmak atlıg daranı nomug bulurlar.* / "Dördüncü mekanda, büyük fayda sağlamak adlı tılsım öğretisini bulurlar." (KAYA 1994: 198)

ÇATUŞKOTİ TÖRT PADAK: (Dört bölüm) *Nomta bulunguluk bolmış öçmekig çatuşkoti tört padak kılmış kergek.* / "Öğretide bulunması olmuş sönmeyi dört bölüm kılmak gerek." (BARUTÇU 1998: 61)

ÇAVIKMIŞ KÜÜLÜG: (Nam salmış, ünlenmiş) ...Çavıkmış küülügke yükünür men." / "... Nam salmışa saygıyla eğilirim." (ARAT 1991: 92)

ÇEÇ KAŞ: (Firuze vb.) *Neteg çıntamanı erdinike tayanıp ülgülençsiz teñlençsiz öñi öñi adruk adruk yinçü çeç kaş altun kümüş ed tavarlar barça belgürer erserler...* / "Nasıl, Çintamanı mücevherine dayanıp hesapsız, çeşit çeşit, ayrı ayrı inci, firuze, altın gümüş, mal mülkler bütünüyle belirir iseler..." (KAYA 1994: 95)

ÇEÇEK YİMİŞ: (Çiçek, yemiş) *Altunlug tal sögütnüñ kümüşlüg yapırgakı yavışgusı çeçeki yimişi bolur.* / "Altından palmiye ağacının gümüşten yaprağı, filizi, çiçeği, yemişi olur." (TEKİN 1980: 95)

ÇI ÇIMGUK: (Üflemeli çalgı) *Bılur keñrenek çıñırçak pıpa kopuz çı çımguk bımlıg.ın tüzülmiş beş sıbar birgeçe belgürdi.* / "Flüt, çıngırak, saz, üflemeli çalgı ve Bımlıg (denilen) müzik aletinden oluşan beş değişik müzik birlikte belirdi." (TEZCAN-ZİEME 1974: 68)

ÇIG TSUN: (Uzunluk ölçüsü) *Azu yime teñin tırazugın çıgın tsunın şiñin kavın kürin kürilikin tınlıgarıg artım ezügledim erser...* / "Ve dahi, ağırlık ölçüsüyle, uzunluk ölçüsüyle hacim ölçüsüyle, ölçekle vb. canlıları aldattım ise..." (KAYA 1994: 120)

ÇIGAY BULGAK: (Sıkıntılı karışık) *Tolp kamag çıgay bulgak işlerin amırtgurup...* / "Bütün sıkıntılı, karışık işlerini yatıştırıp..." (GENG-HAMİLTON 1981: 22)

ÇIGSIZ ÜLGÜSÜZ: (Ölçüsüz) *...Çıgsız ülgüsüz edgü nomlarlıg çupıkı budıkı yapa yadılmış çınju nom tözinte uz ornaşıglıg çın sala sögütke yükünür men.* / "Ölçülemez iyi öğretilerden ibaret dalı budağı, etrafı kapatıp yayılmış, hakiki öğreti kökünde iyice yerleşmiş, gerçek Sala ağacına saygıyla eğilirim." (ARAT 1991: 100)

ÇIN BIŞIG: (Açık yürekli, dürüst) *...Çının bışıgın ermek edgü kılınç kılmak tüz köñüllügün ermek yarukun yaşukun ermek bo erür.* / "...Açık yürekli olmak, iyi amel işlemek,doğru gönüllü olmak, nurlu olmak budur." (LE COQ 1922: 17)

ÇIN KİRTÜ KÖNİ: (Doğru düzgün) *Ay ulug ilig çın kirtü köni savlıg ermiş sen.* / Ey ulu hükümdar, doğru düzgün sözlüymüşsün! (MÜLLER 1922: 70)

ÇIN KİRTÜ TÜZ: (Doğru dürüst) *Yürüñ nomlar erser kaltı bo igid ezüg atkangularnıñ ezügin armakın çınınça kirtüsinçe bilteçi çın kirtü tüz bilge bilig erür.* / "Beyaz öğretiler ise, bu yanlış bağların sahteliğini, doğruluğuyla bilen doğru düzgün hikmetli bilgidir." (KAYA 1994: 190)

ÇIN KİRTÜ: (Doğru, gerçek) *Çın kirtü tözüg tuyunsar körki timin belgürer.* / "Doğru esasa vakıf olsa, görüntüsü derhal ortaya çıkar." (KARA-ZİEME 1970:29)

ÇIN KÖNİ: (Doğru dürüst) *...Sogançıg edgü çın köni nomlug suv teñrisiñe yükünür men.* / "...Tatlı, güzel, doğru dürüst öğretili su tanrısı önünde hürmetle eğilirim." (ARAT 1991: 92)

ÇINJU TİGME ERTÜKTEG KİRTÜ TÖZ: (Olduğu gibi gerçek) *Yüz törlüg edlerniñ ugrayu atın bilmek çınju tigme ertükteg kirtü tözke iltdeçi ermez.* / "Yüz türlü nesnenin adını bilmek 'olduğu gibi gerçek' esasa ulaştırmaz." (ÖLMEZ 1994: 93)

ÇINKAR- ADIRTLA-: (Araştırıp ayırt etmek) *Bilge bilig edgüli ayıglı nomlarıg çınkarıp adırtlap ayıgıg kodup edgüg alır üçün...* / "Hikmetli bilgi, iyi ve kötü öğretileri araştırıp ayırt ederek kötüyü bırakıp iyiyi aldığı için..." (BANG-GABAİN 1932: 24)

ÇINKAR- BÜGÜN- BİL-: (Düşünüp anlamak) *Kinki tüpin çınkaru bügünü bilü umazlar.* / "Sonraki esasını düşünüp anlayamazlar." (KAYA 1994: 226)

ÇINKAR- TÜPKER-: (İtina göstermek) *Açıg yıglamakımız üze künte üç kata biziñ kut çınkaru tüpkerü ayayu umadukumuz üçün ölmiş hatunumuzını anın köñülümüzni kılıp buyanka yañırtı ittimiz bo vharıg.* / "Acıklı ağlayışımızla günde üç kez kendi kutumuzla itina göstererek ölmüş ilahemizi ululayamadığımız için, bu nedenle gönlümüzü sevaba yönlendirip bu tapınağı imar ettik." (RÖHRBORN 1996: 158)

ÇINSIZ YARPSIZ: (Aldatıcı, hayalî) *Yorıguluk nomlarnıñ çınsızın yarpsızın bilirler.* / "Anlatılan öğretinin aldatıcılığını bilirler." (KAYA 1994: 227)

ÇINU- SAKLAN-: (Titiz davranıp dikkat göstermek) *Çınumak saklanmak köñüli sökilerniñke idi ogşamaz erti.* / "Titiz davranıp dikkat göstermek düşüncesi eskilerinkine hiç benzemez idi." (TEZCAN 1975: 21)

ÇINU- BİL-: (Araştırıp bilmek) *Çınumış bilmişler ol iki yıl atlıg bitiglerig.* / "Araştırıp bilmişlerdir iki yıl adlı kitapları." (RÖHRBORN 1996: 118)

ÇINU- TÖZGER-: (Araştırmak) *Çınuyur tözgerür barlı yoklı tözlerig.* / "Var olan ve olmayan esasları araştırır." (RÖHRBORN 1996: 18)

ÇİGZİN ÜRGE: (Lapa, marmelat) *Çigzin ürge buşılıg çıgay erig böküñler.* / "Fakir adamı lapadan (ibaret) sadakayla doyurun." (ZİEME 1985: 107)

ÇİMSİZ SİLVİSİZ: (Mürerffeh) *...Çimsiz silvisiz münsüz kadagsız çınlayu udumbar alp tapışgulug...* / "...Müreffeh, kusursuz, eksiksiz hakiki udumbar bitkisi gibi, güç elde edilen..." (ARAT 1991: 100)

ÇİPİN ÇIYAN: (Sivrisinek, akrep, sürüngen) *Kaltı birök neçede çipinniñ çıyannıñ adakkayaları üze idiz kalıkda ısırka itip bütürgeli bultuksar...* / "Öyle ki, şayet ne zaman sivrisineğin, akrebin küçücük ayakları ile yüksek gök yüzünde kule yapıp bitirmeye muvaffak olsa..." (KAYA 1994: 77)

ÇİTİKA ATLIG KIRKIN: (Genç kız, cariye) *Anta ötrü çitika atlıg kırkın arıgtın ulug ünin ünteyü ınçe tip tidi.* / "Ondan sonra genç kız ormandan yüksek sesle seslenerek şöyle dedi." (TEKİN 1980: 65)

ÇİTİKA KIRKIN: (Genç kız, cariye) *Ötrü çitika kırkın ınçe tip tidi.* / "Bunun üzerine genç kız şöyle söyledi." (TEKİN 1980: 65)

ÇİU TÖÑÜRKE: (Kelepçe, bağ) *...Meñisi az emgeki üküş kişen bukagu çiu töñürke et'özinte arıtı öñi kitmedeçiler...* / "Mutluluğu az, ıstırabı fazla pranga, köstek, kelepçe, bağ, bedeninden hiç eksik olmayanlar... " (RÖHRBORN 1971: 48)

ÇOG KÜÇ: (Başarı) *Montagı törüçe evrilserler ötrü sizlerniñ teñridem çogıñızlar küçüñüzler asılıp üstelip çoglug yalınlıg tolu tükel bolgay sizler.* / "Bunun gibi öğreti doğrultusunda hareket etseniz, bundan dolayı sizlerin ilahî başarınız artıp parlak bir şekilde olgunluğa ulaşacaksınız." (KAYA 1994: 239)

ÇOG YALIN: (Işık, parlaklık) *...Bo çambudıvıp uluş üç törlüg ulug çog yalınka tükellig bolgay.* / "...Bu dünya üç çeşit büyük ışığa sahip olacak." (TEKİN 1980: 67)

ÇOGLUG YALINLIG: (Işıltılı, aydınlık) *Kaltı yıltızlar arasınta ay neteg çoglug yalınlıg közünür erser ançulayu yime ilig beg olar arasınta çoglug yalınlıg közünti.* / "Şöyle ki, yıldızlar arasında ay nasıl ışıltılı görünüyorsa, onun gibi hükümdarda onların arasında ışıltılı köründü." (MÜLLER 1922: 13)

ÇOGSUZ YALINSIZ: (Işıksız, karanlık) *...Teñri ajunınta togdukda çogsuz yalınsız tirinsiz kuvragsız bolmışların...* / "...Tanrı aleminde doğduklarında ışıksız, cemaatsiz olduklarını..." (KAYA 1994: 187)

ÇOKRA- KAMŞA-: (Galeyana gelip titreşmek) *İçdin sıñar üküş erürler küçlügler köñüller biligler sakınçlar kim çokrayurlar kamşayurlar.* / "İçteki kuvvetler, hisler, bilgiler, düşünceler çoktur ki (onlar) galeyana gelip titreşirler." (LE COQ 1922: 9)

ÇOL- SUGUL-: (Çekilmek, kurumak) *Ançagınça ol köl suvı kün çogı üze çolup sugulup azkaya kalmış erti.* / "Böylece, o göl suyu gün ışığından dolayı çekilip azıcık kalmış idi. " (KAYA 1994: 317)

ÇOM- BAT-: (Batmak) *...Ötrü ol tınlıg bo yirtinçüdeki taluy ögüz tegzinçiñe çomar batar tegzinür.* / "...Böylece, o canlı, yeryüzündeki okyanus girdabına batar ve dönmeye başlar." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 32)

ÇOMAK BERKE: (Değnek, kırbaç) *Kim yime kişi ajunınta erken kişig tokıguçı toñlaguçı erserler ogrı igid erseler ol tınlıgarıg sañat tamuda örtlüg yalınlıg temirlig çomakın berken tokıyurlar tültürürler.* / "Ki yine, insanlar âleminde iken insanları dövüp hırpalayıcı ve yalan dolancı iseler, bu tür canlıları Sangat cehenneminde ateşli, demirli değnekle, kırbaçla vurup döverler." (TEKİN 1980: 205)

ÇOMUN- BAT-: (Batmak) *...Ötrü ol tınlıglar bo yirtinçüteki ögüzde tegzinürçe çomunur batar tegzinür.* / "...Bu sebeple o canlılar bu yeryüzündeki denizde dolaşırcasına batarak dolaşır." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 30)

ÇOMUR- BATAR-: (Batmak) *...Biz kamag tınlıglar sansarlıg uzun tünte çomurmuş batarmış bolmaz mu.* / "...Biz bütün canlılar varlığa bağlanmadan ibaret uzun gecede batmış olmazmıyız? " **(GABAİN 1935: 19)**

ÇÖK- BAT-: (Çöküp batmak) *Birök bodısatavlar yalañuz dyanıg ok bışrunup inçip bilge biligig bışrunmasar ötrü köñülleri çöker batar erinçeñ ermegü bolur.* / "Öyle ki, azizler yalnız istiğraki öğrenir fakat hikmetli bilgiyi öğrenmezlerse bundan dolayı gönülleri çöküp batar, tembelleşir." (KAYA 1994: 183)

ÇÖK- KORK-: (Üzülüp korkmak) *Köñülüm çökdi korktı.* / "Gönlüm üzülüp korktu." (BANG-GABAİN 1929b: 8)

ÇÖK- KURGUR-: (Endişelenme, kaygılanma) *...Ol tuyunmakları küçinte çökmekig kurgurmakıg belgüke azlanmakıg öñi kiterip...* / "...O kavrayışları sayesinde endişelenmeyi, belirtiye hasislik etmeyi uzaklaştırıp..." (KAYA 1994: 149)

ÇÖKE KARI: (İhtiyar, yaşlı) *...On yaşınta çöke karı bolurlar.* / "...On yaşında ihtiyar olurlar." (TEKİN 1980: 62)

ÇÖPİK BULGANYUK: (İğrenç, kötü) *Bo montag biş çöbik bulganyuk iritmiş kısga özte yaşta burkanlar yirtinçüde belgürdi tip timiş savıg kirtgürür mu erki.* / "Bu böyle beş kötü iğrenç, kısa hayatta burkanlar dünyada belirdi diye söylenen söze acaba inanılır mı? " (TEKİN 1980: 46)

ÇÖPİK YAVLAK: (Kötü, fena, pis) *Ol antag biş çöbik yavlak ödteki evdin barktın önmiş toyınlar körksüz kılınç erseler...* / "Beş kötü devirde evden barktan çıkmış olan râhipler böyle çirkin amelli olurlarsa..." (TEKİN 1980: 161)

ÇUPIK BUDIK: (Dal budak) *...Çıgsız ülgüsüz edgü nom.larlıg çupıkı budıkı yapa yadılmış çınju nom tözinte uz ornaşıglıg çın sala sögütke yükünür men.* / "Ölçülemeaz iyi öğretilerden ibaret dalı budağı etrafı kapatıp yayılmış, hakiki öğreti kökünde iyice yerleşmiş, gerçek Sala ağacına saygıyla eğilirim." (ARAT 1991: 100)

DANA PARAMIT TİGME BUŞI PARAMIT: (Sadaka erdemi) *Başdınkı orunta dana paramıt tigme buşı paramıt içinte katıglanurlar.* / "Baştaki mekanda sadaka erdemi içinde gayret gösterirler." (KAYA 1994: 197)

DANAŞIRI ATLIG ED TAVAR KUTLUG: (Mala mülke doymuş) *Daranı samadı nomların tolu darma pidaka agılık tutdaçı daşabal on küçlüg tuyunmuşlarlıg danı şırıştı baylar ormagı darta vaçıra bek katıg vajır datu uguşnuñ adı mañgalı danaşırı atlıg ed tavar kutlug dakşinaki dıntarka yükünür men.* / "Tılsım ve istiğrak öğretilerini tam olarak öğreti hazinesinde saklayan, on kuvvetli nüfuz etmişlerden oluşan zenginler yeri, çok sert elmas soyunun şanı şöhreti mala mülke doymuş eli bol azize saygıyla eğilirim." (ARAT 1991: 96)

DANI SIRIŞTI BAYLAR ORNAGI: (Zenginler yeri) *Daranı samadı nomların tolu darma pidaka agılık tutdaçı daşabal on küçlüg tuyunmuşlarlıg danı şırıştı baylar ormagı darta vaçıra bek katıg vajır datu uguşnuñ adı mañgalı danaşiri atlıg ed tavar kutlug dakşinaki dıntarka yükünür men.* / " Tılsım ve istiğrak öğretilerini tam olarak öğreti hazinesinde saklayan, on kuvvetli nüfuz etmişlerden oluşan zenginler yeri, çok sert elmas soyunun şanı şöhreti mala mülke doymuş eli bol azize saygıyla eğilirim." (ARAT 1991: 96)

DARANI ARVIŞ: (Sihir duası, tılsım, büyü) *Anta ötrü arvışçı kara küji alıp yiti kata daranı arvış sözlemiş kergek.* / "Ondan sonra büyücü, kara tütsü alıp yedi defa sihir duası söylelidir." (BANG-GABAİN 1932: 12)

DARMAÇAKIR NOM TİLGENİ: (Öğreti tekerleği) *Üç tegzinç iki yigirmi bölüklüg darmaçakır nom tilgen.in evirip...* / "Üç kısım on iki bölüm olan öğreti tekerleğini çevirip..." (KAYA 1994: 245)

DARMAÇAKIR NOMLUG TİLGEN: (Öğreti tekerleği) *...Baranas kentte irsivadan arıgta sıgunlarnın berkinte üç tegzinç iki yigirmi bölük darmaçakır nomlug tilgenig tegzintürü yarlıkap...* / "...Baranas adlı kentde, İrsivadan adlı ormanda, geyiklerin yuvalarında üç kısım on iki parça öğreti tekerleğini çevirerek buyurup..." (TEZCAN-ZİEME 1974: 30)

DARMAMIG NOM BULIT: (Öğreti bulutu) *Onunç darmamıg nom bulıt atlıg orun ol.* / "Dokuzuncusu, öğreti bulutu adlı yerdir." (KAYA 1994: 196)

DARTA VAÇIRA BEK KATIG VAJIR: (Çok sert elmas) *Daranı samadı nom.ların tolu darma pidaka agılık tutdaçı daşabal on küçlüg tuyunmuşlarlıg danı şırıştı baylar ornagı darta vaçıra bek katıg vajır datu uguşnuñ adı mañgalı danaşiri atlıg ed tavar kutlug dakşinaki dıntarka yükünür men.* / "Tılsım ve istiğrak öğretilerini tam olarak öğreti hazinesinde saklayan, on kuvvetli nüfuz etmişlerden oluşan zenginler yeri,çok sert elmas soyunun şanı şöhreti mala mülke doymuş eli bol azize saygıyla eğilirim." (ARAT 1991: 96)

DAŞABAL ON KÜÇLÜG: (On güce sahip) *Daranı samadı nom.ların tolu darma pidaka agılık tutdaçı daşabal on küçlüg tuyunmuşlarlıg danı şırıştı baylar ornagı darta vaçıra bek katıg vajır datu uguşnuñ adı mañgalı danaşiri atlıg ed tavar kutlug dakşinaki dıntarka yükünür men.* / "Tılsım ve istiğrak öğretilerini tam olarak öğreti hazinesinde saklayan, on kuvvetli nüfuz etmişlerden oluşan zenginler yeri,çok sert elmas soyunun şanı şöhreti mala mülke doymuş eli bol azize saygıyla eğilirim." (ARAT 1991: 96)

DAŞAMABUMI ATLIG ONUNÇ ORUN: (Onuncu mekan) *Daşamabumı atlıg onunç orunta vajır tagıg sıdaçı atlıg daranı nomug bulurlar.* / "Onuncu mekanda, elmas dağını parçalayan adlı tılsım öğretisini bulurlar. " (KAYA 1994: 199)

DATU UGUŞ:(Soy, kök, esas) *Daranı samadı nom.ların tolu darma pidaka agılık tutdaçı daşabal on küçlüg tuyunmuşlarlıg danı şırıştı baylar ornagı darta vaçıra bek katıg vajır datu uguşnuñ adı mañgalı danaşiri atlıg ed tavar kutlug dakşinaki dıntarka yükünür men.* / "Tılsım ve istiğrak öğretilerini tam olarak öğreti hazinesinde saklayan, on kuvvetli nüfuz etmişlerden oluşan zenginler yeri,çok sert elmas soyunun şanı şöhreti mala mülke doymuş eli bol azize saygıyla eğilirim." (ARAT 1991: 96)

DIDIM PASAK: (Taç) *Töpüdeki dıdım pasak teg üzeliksiz yig üstünki bahşınıñ adaklıg kooş lınhuasıña eñitür men.* / "Tepedeki taç gibi eşsiz, üstün üstadın saygıdeğer çifte çiçeği önünde eğilirim." (ZİEME-KARA 1978: 78)

DIŞIT KŞANTI: (Tövbe, bağışlanma, af) *Tsuyda irinçüde boş bolalım dışıt kşantı bolsun.* / "Günahlarımızdan kurtulalım, bağışlanma gerçekleşsin." (BANG-GABAİN 1930b: 6)

DRMİKA NOMLUG TÖRÜLÜG: (Öğretili) *Drmika nomlug törülüg adınçıg ıduk kagan kan yarlıgı üze...* / "Öğretiye uygun, mukaddes hükümdar buyruğuyla..." (ZİEME 1985: 162)

DURAÑGAMA SIÑARKI YORIGLIG: (Etrafında hareket edilen) *Yitinç durañgama sıñarkı yorıglıg atlıg orun ol.* / "Yedincisi, etrafında hareket edilen adlı yerdir." (KAYA 1994: 195)

DUŞKARAÇAR EMGEK : (Istırap, çile) *...Altı yıl tapavan berkte duşkaraçar emgek emgenmişin vaçırazan örgün üze olurup...* / "...Altı yıl inziva ormanında çile çıkararak elmas tahtın üzerine oturup..." (TEKİN 1980: 24)

DUVUTIYABUMI ATLIG İKİNTİ ORUN: (İkinci mekan) *Duvutıyabumı atlıg ikinti orunta inçin meñilig.in ermek atlıg daranı nomug bulurlar.* / "İkinci mekanda, huzur ve mutluluğa ulaşma adlı tılsım öğretisini bulurlar." (KAYA 1994: 198)

DYAN PARAMIT TİGME DYAN PARAMIT: (İstiğrak erdemi) *Bişinç orunta dyan paramıt tigme dyan paramıt içinte katıglanurlar.* / "Beşinci mekanda, istiğrak erdemi içinde gayret gösterirler." (KAYA 1994: 197)

DYAN SAKINÇ: (İstiğrak, iç bakış) *Törtünç ayaglıg bolmak dyan sakınç ötin ayu birelim.* / "Dördüncü olarak saygıdeğer olma istiğrakının öğüdünü söyleyiverelim."(BANG-GABAİN 1932: 10)

DYAN SAMAR: (İstiğrak) *Alku nızvanılarıg arıtı alkmış alku dyan samarlar üze erk türk bolmış bo erür.* / "Bütün ihtirasları istisnasız yok etmiş, bütün istiğraklara hâkim olmuş budur." (TEKİN 1980: 30)

ED İDİŞ: (Mal, eşya) *Ol bulunçsuz edler idişler kim olarka ayaglıg asıglıg erti.* / "O eşsiz mallar ki onlara yücelik veren ve faydalı idiler." (GENG-KLİMKEİT-LAUT 1989: 337)

ED TAVAR: (Mal mülk) *Vıhar señrem sanlıg ed tavarıg alıp işletip yañısın yantutın birmetim erser...* / "Tapınağa ait malı mülkü, alıp işletip karşılığını vermedim ise..." (MÜLLER 1911: 77)

EDED- İTİL-: (İmar edilip düzenlenmek) *Ötrü ol yir orun ededip itilip meñi ögrünçü üküş telim bolgay tip ötünti.* / "Sonra o yer imar edilip, düzenlenip (orada) huzur ve sevinç fazlalaşacak diye bildirdi." (KAYA 1994: 288)

EDETDÜR- BEDÜT-: (Gerçekleştirip geliştirmek) *Vaynikilig tınlıglarnıñ kut kolunmaklıg koluñaların edetdürkelir bedütkelir üçün...* / "Buda talebesi olan canlıların saadet dileyen dualarını gerçekleştirip geliştirmek için..." (TEZCAN-ZİEME 1974: 29)

EDGÜ AYIG: (İyi- kötü) *Edgüke ayıgka yime tepremegü ol.* / "İyiye de kötüye de yönelmemelidir." (KARA-ZİEME 1970: 24)

EDGÜ EDREM: (İyilik, fazilet) *Bilge biliglig şravaklar bodısatavlarnıñ edgülerin edremlerin ülgülegeli teñlegeli sakınsarlar...* / "Hikmetli bilgili talebeler dindarların faziletlerini hesap ederek düşünseler..." (ZİEME 1999: 124)

EDGÜ ESEN: (İyi, güzel) *Ötünü teginür biz edgü mü esen mü neteg yarlıkar siz.* / "Arz ederek ihtiramda bulunuruz, iyi mi güzel mi nasıl buyurursunuz siz? " **(TEZCAN-ZİEME 1971:45)**

EDGÜ KILINÇ BUYAN BÖKTEG: (İyi amel, sevap) *Anın ol tıltagın antada berü üzüksüz kamag tınlıglar neçe küçleri yitmişçe edgü kılınç buyan bökteg kılsarlar...* /

"O sebeple, bu nedenden, o zamandan beri sürekli, bütün canlılar güçleri yettiği kadar sevap işleseler..." (TEKİN 1980: 86)

EDGÜ KILINÇ BUYAN: (Sevap, iyi amel) *Amtı et'öz.in tilin köñülin edgü kılınç buyan bulup* /// " Şimdi, bedenle, dille, gönülle sevap bulup..." (TEKİN 1980: 61)

EDGÜ KÖNİ: (İyi, doğru) *Edgü köni yolçı yerçi bolup* /// "İyi ve doğru rehber olarak..." (HAMİLTON 1998: 30)

EDGÜ MEÑİ : (Güzel, hoş) *Ançama edgü meñü erür küsemiş küsüşler kanmakı.* / "Arzu edilmiş arzuların yerine getirilmesi bu kadar güzel ve hoştur." (TEKİN 1980: 130)

EDGÜ ÖGLİ YARLIKANÇUÇI KÖÑÜLLÜG: (Merhamet sahibi) *Edgü ögli yarlıkançuçı köñüllüg küçleri üze artukrak bir teg tuta içgerü yarlıkasunlar.* / "Merhamet sahibi güçleri ile ayrımcılık yapmamaya itina gösterip, (varlıkları) sahiplenerek buyursunlar." (RÖHRBORN 1971: 38)

EDGÜ YARAŞI: (Uygun, yaraşır) *Bo nom erdini içinteki yörügleri adruk adruk nom belgüleri ögretingülük yorıgları yene burkan kutın bulguka ertiñü edgü yaraşı erürler.* / "Bu öğreti mücevheri içindeki izâhları, ayrı ayrı öğreti belirtileri, öğrenilmesi gereken usûlleri de Buda saadetini bulmak için fazlasıyla uygundurlar." (KAYA 1994: 139)

EDGÜ YAVLAK: (İyi -kötü) *Edgü yavlak bulsar birle bulalım.* / "İyiyi de kötüyü de bulursak birlikte bulalım." (HAMİLTON 1998: 25)

EDGÜLE- SEV-: (Arzulayıp istemek) *Ür keç öd.ün turgalı anın edgülep sevip taipıg bilgeniñ yañın sözleti.* / "Bunun için, uzun süre devamlı olarak bu şekilde arzulayıp, Tai-pıg bilgenin tarzını dile getirdi." (RÖHRBORN 1996: 127)

EDGÜLE- TAPLA-: (Takdir etmek, yerinde bulmak) *Ötrü bo savıg edgülep taplap iki begler samtso açarıka ötünüp* /// "Sonra iki bey bu sözü takdir edip Samtso Üstada arz edip..." (RÖHRBORN 1996: 135)

EDGÜLÜG ASIGLIG: (İyi, yararlı) *Köni tüz tuymak burkan kutın bulmış üküş telim tınlıgların inç meñilig kılmakları tolp yirtinçü.g irinçkemekleri üküş telim ulug kuvragnıñ teñrili yalañuklınıñ edgülüg asıglıgıña nomlug tilgenig evirmekleri erser...* / "Doğru düzgün kavramaktan ibaret Buda saadetini bulmuş pek çok canlıları, huzurlu

kılmaları, bütün yeryüzüne acımaları, pek çok büyük topluluğun, insanlı ve tanrılının yararına öğreti çarkını çevirmeleri ise..." (KAYA 1994: 99)

EDGÜLÜG EDREMLİG: (Liyakatlı, erdemli) *Yükünür biz çoglug yalınlıg edgülüg edremlig küçlüg küsünlüg atlıg teñri burkan kutıña.* / "Nurlu, liyakatlı, kuvvetli adlı tanrı Buda saadetine saygıyla eğiliriz." (RÖHRBORN 1971: 27)

EDGÜLÜG KUTLUG: (Kutlu) *Körüñler tözünlerim bo edgülüg kutlug tınlıgıg.* / "Ey soylularım! Bu kutlu canlıyı görün!" (MÜLLER 1946: 86)

EDGÜLÜG MEÑİLİG: (İyilik, mutluluk) *Uluştın uluşka edgüligin meñiligin asıglıgın tusulugun keze yorıñlar.* / "Ülkeden ülkeye iyilikle, mutlulukla, faydalı olarak gezip dolaşın." (TEKİN 1980: 42)

EDGÜR- BINIK-: (İyileşmek) */// Yagurudın berü yene edgürdümüz bınıktımız.* / "...Yanında tekrar iyileştik." (RÖHRBORN 1991: 79)

EDGÜTİ TÜKETİ: (Mükemmel) *Yime korkmatın ermegürüp edgüti tüketi alkanmadımız erser...* / "Yine, (tanrıdan) korkmadan tembellik gösterip (tanrıyı) mükemmel olarak yüceltmedi isek..." (LE COQ 1941: 39)

EDİZ BOGA: (Aşırılık, ifrat) *Yarım nom taplagın örü tikmeklig barış keliş arasınta savlıg küç küsünte yok ermeti edizi bogası.* / "Yarım öğreti arzusunu yukarıda tutmak için gidiş gelişi arasında, sözlü güç kuvvetde aşırılığı yok olmadı." (RÖHRBORN 1991: 179)

EDLE- TID-: (Müdahale edip engel olmak) *Yene il içinteki kişiler kılıp ayıg kılınçıg il kan sımtap boş itip uu körüp edlemeser tıdmasar neñ ermez bo yene.* / "Yine ülke içindeki kimseler günah işleyip, hükümdar boş vererek uykuya düşse, müdahale edip (bunları) engellemese bu asla olmaz." (KAYA 1994: 296)

EDLİG SANLIG: (İtibarlı) *Edlig sanlıg bolup yorımakıñ...* /// "İtibarlı olup yaşaman..." (BANG-GABAİN 1929a : 10)

EDLİGSİZ YAVIZ: (Kötü, değersiz) *Edligsiz yavız özümin edgükerü uzkıya ötlediñ.* / "Benim değersiz kötü benliğimi, iyiliğimi isteyerek, iyice öğütledin." (ZİEME 1985: 82)

EG- INANTUR-: (İtaat ettirmek) *Edgü ögli yarlıkançuçı köñülin bısızın bıçgusuzın bodunın karasın üç erdinike eggey ınanturgay.* / "İyi kalbi ve merhametli gönlüyle zorlamadan, halkı üç mücevhere itaat ettirecek." (KAYA 1994: 103)

EGİRT- KAVŞAT-: (Sarmalayıp kucaklamak) *Yiti enükleriñe egirtip kavşatıp açmak suvsamak üze sıkılıp turmış yavrımış sınmış et'özleri alañurup küçi küsüni üzülüp unakaya ölgeli yatur erti.* / "Yedi eniği sarmalayıp kucaklayarak açlık, susuzluk yüzünden bunalıp dermansızlaşmış, bedeni zayıplayıp kuvveti kaybolmuş Unakaya ölü gibi yatıyordu." (KAYA 1994: 321)

EGRİK BAG: (Bağ, kelepçe) *Kutrulmakdın bekütdeçi timeki erser kutrulmak egriklerig baglarıg birtem amırtgurdaçı üçün.* / "Kurtulmayı sağlamlaştırıcı demek ise, kurtulmak, bağlarını büsbütün etkisizleştirdiği içindir." (BANG-GABAİN 1932: 24)

EGRİL- BÜKÜL-: (Eğrilip bükülmek) *Anta ötrü badari braman kentü egrilmiş bükülmiş et'özin körüp köñülü yiriñüyü ince tip...* / "Bunun üzerine Badari adlı soylu, kendisinin eğrilip bükülmüş bedenini görüp, gönlü bulanarak şöyle deyip..." (TEKİN 1980: 50)

EGSÜ- TÜŞ-: (Eksilip azalmak) *Birök törtünç kat sıñdakı kalıg kaçan bozulsar örtenser anta bitimiş üjikler şlökler egsüser tüşser...* / "Eğer dördüncü kattaki gök ne zaman yıkılıp yansa orada yazılmış yazılar, nazımlar eksilip azalsa..." (KARA-ZİEME 1970: 20)

EGSÜ- KERGE-: (Kusurlu, eksik olmak) *Neçe egsütümüz kergetimiz erser...* / " Nice kusurlu oldu isek..." (LE COQ 1941: 38)

EGSÜK KERGEK: (Eksik, gerekli) *Ulatı egsükin kergekin tüketeyin tip tidi.* / "Ayrıca, eksiklerini tamamlayayım diye söyledi." (RÖHRBORN 1991: 87)

EGSÜKLÜG YAZUKLUG: (Kusurlu günahlı) *Teñrim egsüklüg yazuklug biz ötegçi birimçi biz.* / "Tanrım! Kusurluyuz, günahlıyız, borçluyuz!" (48/308) (LE COQ 1941: 48)

EGSÜKSÜZ KERGEKSÜZ: (Eksiksiz, tamam) *...Kop törlüg tapıgın udugın egsüksüz kergeksiz tapınmak udunmak agır ayag kılmak erür.* / "Her türlü hürmeti göstererek eksiksiz bir şekilde itibar ve saygı göstermektir. " (KAYA 1994: 167)

EGSÜKSÜZ TÜKEL TOLU: (Eksiksiz, tam) *Yene anta toggu edgü kılınçlarıg yime egsüksüz tükel tolu yarlıkayuk ol.* / "Yine orada doğmaya yarayacak sevapları, iyi eylemleri de eksiksiz ve tamam olarak yerine getirmiştir. " (TEZCAN 1975: 41)

EGSÜKSÜZ TÜKEL: (Tam, eksiksiz) *Bimbazari iligniñ ötügin teñri burkanka egsüksüz tükel ötünti.* / " Bimbazari Bey'in isteğini tam olarak tanrı Budaya arz etti."(GABAİN 1959: 16)

EGSÜT- ASUT-: (Eksiltmek- çoğalmak) *Vasubandu bahşı bo bilmetin öçmekniñ yörüginte bar kılmış erür egsütmek asutmakıg.* / "Vasubandu Üstad bu bilmeden sönmenin izahında eksiltmek- çoğaltmakı var etmiştir." (BARUTÇU 1998: 56)

EKE BALTIR: (Teyze, yenge -kadın akrabalar-) *Ögli kañlı ulatı kisi ogul beg yutuz içi ini yime ka kadaş eke baltır birkerü bolar tüşer adrılmak alp açıg tarka emgekke.* / "Anne ve baba ayrıca hanım, oğul, karı koca, ağabey kardeş, yine, erkek akrabalar, kadın akrabalar hepsi birlikte, bunlar şiddetli ıstırap veren ayrılık eziyetine düşer." (KAYA 1994: 298)

EM YÖRÜNDEK: (İlaç, deva) *Alku kamag nızvanılıg igniñ emi yöründeki bolmış ayaguluk ıduk nom erdini kutıña...* / "Bütün ihtiraslı hastalığın ilacı olmuş saygın, kutsal öğreti mücevheri saadetine..." (ZİEME 1985: 105)

EMGEK ADA: (Sıkıntı) *Neñ artuk emgek ada kelmegey.* / "Asla büyük sıkıntılar gelmeyecek." (MÜLLER 1911: 71)

EMGEK KIYIT: (İşkence, zulüm) *Tüü törlüg emgekler kıyıtlar tükel tegip et'özleri alañurmışlar erser...* / "Pek çok türlü işkencelerin hepsini çekip bedenleri zayıflamış ise..." (KAYA 1994:113)

EMGEK TOLGAK: (Sıkıntı, dert) *Emgekdin tolgakdın ozgurgay men.* / "Dertlerden kurtulacağım." (KAYA 1994: 293)

EMGEKLİ MEÑİLİ: (Istıraplı- sevinçli) *Öleyin tiser yime ölü umaz emgekli meñili kentün kötürür.* / "Öleyim dese de ölemez, ızdıraplı, sevinçli olarak yaşamaya devam eder." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 52)

EMGEKLİG BUSUŞLUG: (Sıkıntılı, dertli) *Emgeklig busuşlug bolmañ.* / "Dertlenip tasalanmayın!" (TEKİN 1980: 55)

EMGEKLİG SIKIGLIG: (Sıkıntılı, kederli) *Anın amtı öñin öñin bir uçlug köñülin bir teg bir emgeklig sıkıglıglar birle biş tilgenimizni yirke tegürüp...* / "Bu yüzden şimdi, her bir huşu içindeki gönülle, eşit olarak sıkıntı çekenlerle birlikte, beş uzvumuzu yere değdirip..." (RÖHRBORN 1971: 45)

EMGEKLİG TOLGAKLIG: (Eziyet çeken, ıstıraplı) *Eşsiz ıduk tiliñiz üze edgü titik nomlug erdinig esirkençsizin üleyü yarlıkatınız emgeklig tolgaklıg tınlıglarka.* / "Eşi benzeri olmayan kutsal diliniz ile, iyi, doğru öğreti mücevherini cömertçe paylaştırarak, eziyet çeken canlılara buyurdunuz." (BANG-GABAİN 1930a: 14)

EMGEKSİZ İGSİZ: (Zahmetsiz, dertsiz) *...Emgeksiz igsiz inç bolup edgülüg işlerim terk bütüp...* / "Zahmetsiz, dertsiz huzur içinde, iyi işlerim derhal tamamlanıp..." (ARAT 1991: 226)

EMGEKSİZ TOLGAKSIZ: (Sıkıntısız,dertsiz) *İl orunın yigedtürüp kentüleri inç mengilig bodun kara emgeksiz tolgaksız bolsunlar tip ötünti.* / "Ülke tahtını yüceltip, kendileri huzurlu, halk sıkıntısız olsun, diye arz etti." (KAYA 1994: 294)

EMGEKSİZ UÇUZ: (Kolay, zahmetsiz) *Ötrü ayagka tegimlig bodısatav sansarnıñ berü evrilmekin ukup naru tevrilmekin emgeksiz uçuz ukar.* / "Bunun üzerine, saygıdeğer aziz, varlıklar aleminin o yana dönmesini anlayıp bu yana devir yapmasını (da) kolayca anlar." (MÜLLER 1911: 11)

EMGEN- BUŞRUL-: (Eziyet görmek, sıkılmak) *Aç kız ig kegen yagı yavlak adası üze basıtıp üküş emgenser buşrulsar sıkılsar tañılsarlar...* / "Kıtlık, hastalık ve düşman tehlikesiyle ezilip, ziyadesiyle sıkılıp bunalsalar..." (KAYA 1994: 233)

EMGEN- TOLGAN-: (Sıkıntı çekip üzülmek) *Kim et'öz. üçün emgenser tolgansar yime añ utlısı et'özke ölmek artamak bulunçı ol.* / "Ki, beden için sıkıntı çekip üzülse de, bedene en büyük mutluluk, ölüp çürüme kazancıdır." (LE COQ 1922: 11)

EMGET- ÖLÜR-: (Eziyet verip öldürmek) *Bo iki yigirmi asanvarukıkılar işin işlegüçi bolup yarlıkançsız köñülin isig özlerinte adırdımz emgetdimz ölürdümz erser...* / "Bu on iki (çeşit) büyük günahlara dair işleri gerçekleştirip, merhametsiz gönülle

(canlıları) tatlı canlarından ayırmış, eziyet verip öldürmüş isek..." (BANG-GABAİN 1930b: 8)

EMGET- TOLGAT-: (Rahatsız etmek, eziyet vermek) *Bo tolp sansar içinteki tınlıgarıg neçe emgetgülüg tolgatguluk irintürgülük busanturguluk işler ködügler erser barça övke bilig iyin tetrülmektin törüyür belgürür.* / "Bu, bütün varlıklar alemi içindeki canlıları, nice rahatsız eden, bunaltan işler varsa, tümüyle öfke bilgisine göre aldanmaktan ortaya çıkar." (BANG-GABAİN 1929b: 16)

EMİT- KAMIT-: (Eğilip bükülmek) *Körser ertiñü toruk erip inçip yime emitmişi kamıtmışı /// girmişi artamışı yog dyan olurgalı yiti yüz yıl bolmış.* / "Görsen, son derece zayıf olup eğilip büküldüğünü /// bozulduğunu yoga istiğrakine dalalı yedi yüz yıl olduğunu." (TUGUSEVA 1980: 13)

EMLE- OTA-: (Tedavi edip iyileştirmek) *...İg agrıglıg kişig satıgsız tersiz içgü ot üntürüp emlese otasar...* / "...Hastalıklı kimseyi ücretsiz, bedava ilaç vererek tedavi edip iyileştirse..." (TEKİN 1980: 142)

EMLET- ÖÑEDTÜR-: (Tedavi edip iyileştirmek) *Yumgı ol bayagut oglı tapa barıp kentü kentü iglerin agrıgların emletgeli öñedtürgeli ötüntiler.* / "Hepsi o bey oğluna doğru varıp hastalıklarını tedavi edip iyileştirmesini rica ettiler." (KAYA 1994: 316)

EMRENÇ ATLIG: (Asil, itibarlı) *Birök ulug emrençler atlıglar körkin körü kurtulgu tınlıglar erser kuanşi im pusar ol tınlıglarka ulug emrençler körkin körtgürü nomlayur kutgarur.* / "Eğer, büyük asiller görünüşünü görerek kurtulabilecek canlılar iseler, Kuanşi im pusar o canlılara büyük asiller görünüşünü göstererek (öğretiyi) öğretir, kurtarır." **(TEKİN 1993:14)**

EMSİZ YÖRÜNDEGSİZ: (İlaçsız, dermansız) *...Emsiz yörüngdegsiz kılmış erser...* / "...Devasız kılmış ise..." (TEKİN 1980: 200)

EÑEK TAMGAK: (Damak, çene) *Agusı küçetip ad /// erni yirüp eñeki tamgakı aprap /// ölüp bardı.* / "Zehiri etkisini artırıp, (yanakları) /// dudakları kuruyup, çenesi, damağı titreyip /// ölüp gitti." (BANG-GABAİN 1929b: 16)

EÑİT- YÜKÜN-: (Eğilip secde etmek) *Alku olar monuñ adakınta eñitgeli yüküngeli tegimlig erürler.* / "Bunların hepsi bunun ayaklarına kapanıp (önünde) eğilmeye layık olurlar." (TEKİN 1980: 112)

EÑREY BEDEY: (Sakat) *Ulatı küvenç nızvanı tıltagınta burkan nom bursañ kuvrag üç erdinig ögüg kañıg bahşılarıg uluglarıg et'özin agır ayag kılmayuk tıltagınta eñrey bedey aksak çolak közsüz teglük bolmışların...* / "Ayrıca, gurur ihtirası nedeniyle Buda, öğreti, cemaat, üç mücevheri, ana babayı, üstadları, bedeniyle ululamamaktan dolayı, sakat, aksak, çolak ve kör olduklarını..." (KAYA 1994: 187)

ER AT: (İnsan ve hayvan gücü) *Küçümüzke küvenip törüsüzün señik vıhar sanlıg erin atın kızın kırkının işke küçke irtke birtke ıdtımız yumşadımız.* / "Gücümüze güvenip, kanunsuz olarak, tapınağa ait insan ve hayvan gücünü, kızları, cariyeleri, işe güce, vergiye gönderip kullandık." (TEKİN 1980: 174)

ER BEG:(Koca, bey) *Mente kin erke begke tegmetin evimni tutup oglum altmış kagan asırap yorısın.* / "Benden sonra kocya varmayıp, evimi sahiplenip oğlum Altmış Kagan'ı yetiştirip hayatını sürdürsün." (DREVNETYURKSKİY SLOVAR 1969: 175)

ER İİSİ: (Kadın-erkek) *...Kuanşi im pusar ol tınlıglarka adın adın öge bilge atlıg yüzlüg er iisi körkin körtgürü nomlayur kutgarur.* / "...Kuanşi-im-pusar o canlılara başka başka bilge, saygın erkek- kadın suretinde görünerek vazeder, kurtarır." (MÜLLER 1911: 19)

ER TİŞİ: (Erkek- kadın) *Er tişi ikigü.ke yumgı edgü.* / "Erkek- kadın ikisine birden güzeldir." (ARAT 1937: 41)

ER- TUR-: (Durmak, kalmak) *Ötrü bir balıkta uzatı ermez turmaz.* / "Bunun üzerine, bir şehirde devamlı durmaz." (LE COQ 1922: 20)

ER- YARA-: (Uygun ve yararlı olmak) *...Ertmiş kıyılmışög kañ aka ini kız kelinlerimiz ermez yaramaz orunlarta togmış erser...* / "Heba olmuş ana baba, ağabey kardeş, kız gelinlerimiz yakışıksız yerlerde doğmuş ise..." (ZİEME 1985: 176)

ERDEM BÜGÜ BÜGÜLENMEK: (Erdem hikmet) *Yime sizlerke ayu birtim bo üç ilig teñriler kelmekin ünmekin erdemin bügüsin bügülenmekin.* / "Yine, bu üç hükümdar

tanrıların gelmesini, çıkmasını erdemlerini, hikmetlerini, size söyleyiverdim." (LE COQ 1922: 15)

ERDİNİ YİNÇÜ: (Mücevher, inci) *Ulug miñ yeitinçüde tolu sogançıg körkle erdini yinçü yıd yıparlıg hua çeçek /// yime tatıglıg aş içgü...* / "Pek çok bin dünyalar dolusu latif, güzel mücevher, inci, güzel kokulu çiçek ve /// lezzetli yiyecekler ve içecek..." (TEZCAN 1975: 22)

EREN İSİ: (Koca- karı) *Yir suv tepremişiñe asankı sanınça teñri yalañuk üstün kökte altın yagızta tişi irkek eren isiler satyasatriş teñri yirinteki teñriler osuglug ögrünçülüg seviçligin kükütpat tagda tükel bilge maytrı burkan tapa yıgılurlar.* / "Yeryüzünün sallanmasından dolayı, yukarıda gökte bulunan sayısız isan ve tanrı; altta, toprakta bulunan kadın erkek, koca karı, Satyasatriş tanrı yerindeki tanrılar gibi sevinerek, Kükütpat dağında eksiksiz, bilge Maytrı Budaya doğru toplanırlar." (TEKİN 1980: 167)

ERGÜR- TARKAR-: (Ortadan kaldırıp uzaklaştırmak) *Bişinç erdem sevinçi yil teñri küçiñ bo bo yime kim isigig ergürür tarkarur.* / "Rüzgar tanrısı kücünün beşinci erdemi ve sevinci budur. Bu da sıcağı ortadan kaldırıp uzaklaştırır." (BANG-GABAİN 1928: 250)

ERİG BARIG: (Tavır, davranış) *Kayu kişi kentü et'özin üze erklig bolup il kan törüsi tutmış erser il kan törüsi erigi barıgı biş törlüg savdan utru belgülüg bolur.* / "Hangi kimse, kendi bedeni sayesinde kudretli olup, hükümdar âdetini düstur edinmiş ise, hükümdar âdetinin tavrı beş türlü söz dolayısıyla belli olur." (LE COQ 1922: 20)

ERİG ORNAG: (Mekan, yer) *...Sın supurgan arasınta erig ornag tapladaçı analar kuvragı üze yüküntürülmişke yükünür men.* / "...Türbenin ortasında mekan arzulayan anneler topluluğuyla ululanmışa saygıyla eğilirim." (MÜLLER 1911: 54)

ERİGLİG BARIGLIG: (Yol yordam bilen) *Kaçıgları arıg süzük et'öz itigleri tolu tükel münsüz kadagsız yig adruk biliglig edremlig tuzlug yaraglıg eriglig barıglıg bolurlar.* / "Uzuvları temiz, beden yapıları eksiksiz, dertsiz, üstün, erdemli, faydalı, yol yordam bilen olurlar." (KAYA 1994: 116)

ERİN- ERMEGÜR-: (Erinip tembellik göstermek) *Monta bo uluşta tegzinü yorıp sözçilerniñ yerinte ediz savın ked sözleyürler arıtı erinmedin ermegürmedin.* / "Bunda, bu

ülkede dolaşarak gezip sözcülerin yerinde yüksek sözlerle, asla erinip tembellik göstermeden iyice söylüyorlar." (RÖHRBORN 1991: 122)

ERİNÇEÑ ERMEGÜ: (Tembel, ihmalkar) *Bilge biligig bışrunmakları küçinte kaltı kut bulmaduk yalañuklarnıñ teg edgü yıltızlarıg bışrunup umadaçı erinçeñ ermegü köñüllerin kiterürler.* / "Hikmetli bilgiyi öğrenmeleri sayesinde, tıpkı saadet bulmamış insanlar gibi iyi esasları öğrenememiş tembel gönüllerini giderirler. " (KAYA 1994: 183)

ERK TAP: (İrade) *Azu yime tört.din sıñarkı bursañ kuvraglarka sanlıg edig tavarıg kuntum altım ogurladım erkimçe tapımça işletdim erser...* / "...Ve dahi dört taraftaki cemaate ait malları gasb ettim iradem doğrultusunda kullandım ise..." (KAYA 1994: 121)

ERK TÜRK: (Güç, kudret) *Ol ok teginmek tıltagınta ajunlarka ed tavarka erkke türkke azlanmak turur.* / "O, sahip olma nedeniyle varlık buluşlara, mala mülke, güce kudrete haset etmek vücuda gelir." (MÜLLER 1911: 10)

ERKEÇLEN- YAYKAL-: (Dalgalanmak, huruç etmek) *Ögüzler köller erkeçlenip yaykalıp tetrü oñaru savrıltı.* / "Irmaklar göller dalgalanıp sağa sola savruldu." (KAYA 1994: 330)

ERKLİG İLÇİ: (Efendi, hakim) *Bo ok bursañlarıg yumak arıtmaknıñ tıltagınta azu yalañuklarnıñ erkligi ilçisi bolur...* / "Bu cemaatları temizlemenin etkisiyle ya insanların efendisi olur..." (ZİEME KUDARA 1988: 185)

ERKLİG KÜÇLÜG: (Güçlü kudretli)*Yime kirtü erklig küçlüg teñri tipen kirtgünmedimiz erser...* / "Yine, güçlü kudretli tanrı deyip iman etmedi isek..." (LE COQ 1941: 21)

ERKLİG TÜRKLÜG: (Güçlü, yiğit) *Kayu kişiler eşidip bo nom erdinig boşgunsar erklig türklüg alp atım çoglug yalınlıg bolgaylar.* / "Hangi kimseler bu öğreti mücevherini dinleyip öğrense, güçlü, yiğit ve parıltılı olacaklar." (KAYA 1994: 256)

ERKSİN- İLEN-: (Hükmetmek) *Yime anta kin erksinür ilenürler iligler kanlar kentü öz ilin içre.* / "Yine, ondan sonra, hükümdarlar kendi ülkeleri içinde hüküm sürerler." (LE COQ 1922: 19)

ERMEKSİZ ERİNÜKSÜZ: (Gayretli, erinmeyen) *Bo üç törlüg adrukka tükellig dyanıg uzun turkaru ermeksizin erinüksüzin bışrunurlar ögretinürler.* / "Bu üç türlü, başkasına bağlı istiğraki sürekli, gayretli bir şekilde öğrenirler. " (KAYA 1994: 150)

ERT PRAYAN: (Oda, hücre) *Kamag on ulug yınlar ol tört miñ ert pryanlar titir.* / "Toplam on büyük avlu bulunmaktadır, dört bin oda ve hücre vardır." (TEZCAN 1975: 15)

ERT- AŞ-: (Aşmak, Geçmek) /// *Ertmiş aşmış on küçlüg* /// "...Aşmış on güce sahip..." (ZİEME 1984: 338)

ERT- AŞUN-: (Geçmek, mazide bırakmak) ...*Teñri yalañuk erkliglerinte telim uguın ertmiş aşunmış teñkergülügsüz çoglug yalınlıg...* / "...Tanrı ve insanların kudretleri arasında çok zamanını geçirmiş, kıyaslanamaz ateşli alevli..." (ARAT 1991: 92)

ERT- BAR: (Geçip gitmek) *İkileyü bar kayu adın bilig ertdükte bardukta bulguluk bilmetin öçmek.* / "Yeniden hangi başka şuur geçip gittiğinde bilmeden sönme, bulma var." (BARUTÇU 1998: 58)

ERT- KEÇ- KET-: (Geçip gitmek) *Ne üçün sözlegülüksüz titir tip tiser alku belgülertin ertmiş keçmiş ketmiş üçün anın antag titir.* / "Ne için söylenmezdir denirse, bütün belirtilerden geçip gittiği için, bundan dolayı böyledir." (KAYA 1994: 125)

ERT KEÇ: (Geçip gitmek) *Turkaru öd.ün köñül bilig basutçılıgın tutçı yistim erter keçer.* / "Her zaman gönül bilgisinin yardımcılığı ile durmadan geçer gider." (ARAT 1991: 74)

ERT- KIRIL-: (Heba olmak) *Mahasatvı bodısatav ertimlig törüke siñirtip erte kırılu teginmiş.* / "Mahasatvı Aziz, fani devranı koyverip heba olup gitmiş." (KAYA 1994: 333)

ERT- KIYIL-: (Heba olmak) *Esen erken öglüg kañlıg ıduklar ertmişte kıyılmışta soñ kalıp esirkep...* / "Sağ iken anne ve baba (gibi) mukaddesler heba olduğunda sona kalıp, koruyup..." (ZİEME 1985: 153)

ERT- OZ-: (Uzaklaşıp kurtulmak) *İnçip men kavşıkıya ol ödtin berü burkan kutın bulgınçaka tegi tört törlüg yavlak yollartın ertip ozup iki ajunlarta togdum.* / "Böylelikle

ben, ey Kavşiki, o zamandan beri Buda saadetini buluncaya dek dört türlü kötü yollardan uzaklaşıp kurtularak iki âlemde doğdum." (KAYA 1994: 140)

ERT- TÜKE-: (Tükenmek, sona ermek) *Erüş üküş asıglar ertmez tükemez meñiçe.* / "Pek çok faydalar, tıpkı tükenmeyen mutluluk gibidir." (ZİEME 1985: 129)

ERTİMLİG ÜRLÜKSÜZ : (Fani, sonlu) *Et'öziniñ küçi küsüni kevilmşin alkınmışın ertimlig ürlüksüz törü kentü öziñe yakın kelmişin bilip tıtsılarıña ınçe tip yarlıkadı.* / "Vücudunun gücünün kuvvetinin zayıflayıp eksildiğini, fani olma kanununun yaklaşmakta olduğunu anlayıp, öğrencilerine şöyle dedi." (TEZCAN 1975: 29)

ERTİNÇSİZ TÜKETİNÇSİZ: (Bitip tükenmeyen) *Yükünür biz ertinçsiz tüketinçsiz atlıg teñri burkan kutıña.* / "Bitip tükenmeyen adlı tanrı Buda saadetine saygıyla eğiliriz." (WARNKE 1983: 246)

ERTİÑÜ SANSIZ ASANKI: (Sayısız, hesapsız) *Ertiñü sansız asankı paramıtlarıg eñrek sokımı yirinte ertürmiş bolur.* / "Sayısız, hesapsız erdemleri bir parmak ucu kadar yerden geçirmiş olur." (ARAT 1991: 122)

ERÜŞ ÜKÜŞ: (Pek çok, sayısız) *Erüş üküş edgü kılınç bolur.* / "Pek çok iyi amel gerçekleşir." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 38)

ESEN TÜKEL: (Sağ salim) *Beşer yüz erin barıp esen tükel kelmiş erti.* / "Beşer yüz adamıyla yola çıkıp, sağ salim geri gelmiş idi." (HAMİLTON 1998: 22)

ESENGÜ ÖGRÜNÇÜ: (Huzur, mutluluk) *Kutadmak kıvadmak yañı esengü ögrünçü alkış alkamak kiñin alkıgın ermek yañı yigedmek utmak kelsün ornansun.* / "Saadet bulma, yeni huzur ve mutluluk, övgüde bulunma, geniş olma, yeni galibiyet, gelip yerleşsin." (ZİEME 1975a: 54)

ESİL- KUVRA-: (Toplanıp bir araya gelmek) *Teñri yiri kişi ajunı esilgey kuvragay.* / "Tanrı mekânı, insanlar âlemi toplanıp bir araya gelecek." (KAYA 1994: 246)

ESİL- TOL-: (Eksilmek- dolmak) *Kün teñri neñ esilteçi toltaçı ermez.* / "Güneş tanrı asla eksilen- dolan değildir." (RÖHRBORN 1996: 79)

ESİRGER- KIZGAN-: (Cimrilik etmek) *Yime törlüg agı barım elgingerü kelser esirgerü kızganu tutmaz kizlemez.* / "Yine, çeşitli hazineler eline geçse, cimrilik ederek saklamaz. " (LE COQ 1922: 21)

ESİRKENÇSİZ ÖKÜNÇSİZ: (Pişman olmayan) *...Amtı men alku kamag tınlıglar birle alkunı barça esirkençsiz ökünçsiz köñülin kamag biş ajun.takı tınlıglarka evire teginür biz.* / "Bütün yaratıklarla birlikte, hepsini, pişman olmayan gönülle bütün beş âlemdeki canlılara tevcih ederek yerine getiririz." (KAYA 1994: 134)

ESKİ YAÑI: (Eski- yeni) *Kirtü töznüñ bultukmaz eskisi yañısı.* / "Gerçek esasın eskisi yenisi bulunmaz." (KARA-ZİEME 1970: 32)

ESRİ KUSRI: (Alacalı) *Tüü törlüg kök sarıg kızıl yürüñ yüpün öñlüg esri kusrı suvdakı kurgakdakı çeçekler yarılıp açılıp...* / "Pek çok türlü sarı, kızıl, beyaz, menekşe renkli alacalı sudaki- karadaki çiçekler yarılıp, açılıp..." (TEKİN 1980: 157)

ESRİ TORKU: (Renkli, alacalı) *Erdini dıdımlıg esringü erdiniler üze itiglig tümeglig esri torku bildürüklüg vaçır bagdaşınu olurur.* / "Mücevher taçlı, büyüleyici mücevherlerle süslü, renkli kemerlerle donanmış elmas, bağdaş kurarak oturur." (KARA-ZİEME 1976: 68)

ESRÜK BİLİGSİZ: (Sarhoş olup kendini bilmeyen) *Yime esrükün biligsizin üçün ölügüg kuçup uvutsuz bilig sürüp ol ölügke katıltı.* / "Yine, sarhoş olup kendini bilmediği için ölüyü kucaklayıp, edepsiz bilgiyi devam ettirip, o ölüye sahip oldu."(LE COQ 1938: 17)

EŞ ADAŞ (Arkadaş, yoldaş) *Yok biligsizte eş adaş bolmak yalıñuzın yorımışı yig erür.* / "Bilgisi olmayanın yanında yoldaş olmaktansa, yalnız hareket etmeksi iyidir."(GABAİN 1954: 23)

EŞ TUŞ: (Eş dost) *Amrak kadaşım eşiñ tuşuñ biziñ beş yüz eren kança bartı.* / "Sevgili kardeşim, beş yüz eşimiz dostumuz nereye gittiler? " (HAMİLTON 1998: 37)

EŞİD- TIÑLA-: (Dinlemek) *Lütsai begniñ yörüg bitigin çuñ ünin yañkurtup eşidü tıñlayu yarlıkasunlar.* / "Lütsai adlı beyin izah kitabını çan sesiyle yankılatıp, dinleyerek buyursunlar." (RÖHRBORN 1996: 74)

EŞÜK TÖŞEK: (Yorgan, döşek) *Adgır atların yaratıglıg körtle kañlılar ulug bedük ud iñek bogalar koduz öküzler tadun turpı buzagular irk erkeç teke oglak tölet orun eşük döşek ton etük itig yartıg aş içgü ı tarıg /// ed tavar miñ miñ tümen tümen kurla birtiñiz.* / "Aygırların, atların koşulduğu güzel arabalar; büyük, iri sığırlar, inekler, boğalar Yak türü öküzler, körpe danalar, buzağılar, koçlar, keçiler, tekeler, oğlaklar; yastık, sedir, yorgan, döşek, elbise, ayakkabı, süs eşyası, yiyecek, içecek, hububat, tohum /// mal mülk binlerce on binlerce defa verdiniz." (TEKİN 1980: 49)

ET KIRTIŞ: (Görünüş) *Kim bo tonug alıp teñri teñrisi burkanka kedürgeli buşı birser ol tınlıg ajunta odguratı altun ögnlüg eti kırtışı bulur.* / "Kim bu giysiyi alıp tanrılar tanrısı Budaya giydirmek için sadaka verse, o canlı mutlaka dünyada altın renkli görünüşü bulur." (TEKİN 1980: 65)

ET YİN: (Et, deri) *Ol emgekke süñükümüzke tegi etimiz yinimiz yarılur yırtılur örtenür yalar.* / "Bu ıstıraptan, kemiğimize kadar etimiz, derimiz yarılıp yırtılır, yanıp alev alır." (TEKİN 1980: 173)

ETİÑGİRİ YAÑKULUG: (Nağmeli, yankılı) *Tolun ay teg arıgın süzük yaruk yime etiñgiri yañkulug körkle ünüñüz ol.* / "Dolun ay arılığında temiz, parlak ve de nağmeli güzelliği olan sesinizdir." (KAYA 1994: 336)

ETİZ- ÜR-: (Çalmak, müzik icra etmek) *Etizgü ürgü tıg labay egzig yamtsan yır takşut ete seviglig çı çımguk et emirkeşgü teg eşitildi.* / "Çalınan kahverengi(?) trampet, ezgi, övgü, şarkı, şiir ve neşeli flüt, bedenin sevinç dolu ürpertisi gibi işitildi." (TEZCAN-ZİEME 1974: 69)

EV BARK KEREKÜ: (Ev bark çadır) *İnçe kaltı ilig begler uyurlarnıñ evin barkın açıngalı kütgeli kişi kim evig barkıg kereküg sipirür arıtır iter tölteyür.* / "Şöyle ki, hükümdarların, soyluların evine bakan kimse ki, evi barkı çadırı, süpürüp temizler, çeki düzen verir. " (BANG-GABAİN 1928: 250)

EV BARK: (Ev bark) *Et'öz ertimligin sakınıp evtin barktın öntiler.* / "Bedenin fâniliğini düşünüp, evden barktan ayrıldılar." (BANG-GABAİN 1930a: 16)

EV ORUN: (Ev, yer) *Evlerig orunlarıg yalıñuz erksinip olurur erdimiz.* / "Evleri, yerleri tek başına sahiplenip oturur idik." (TEKİN 1980: 184)

EVİN TÜŞ: (Meyve, ürün) *Büri büküklenür agırlag bolur togar belgürer evin tüş birür.* / "Tomurcuk, dolgunlaşır, kabarık(hamile) olur, ortaya çıkar, meyve verir." (BANG-GABAİN 1928: 249)

EVİN YİMİŞ: (Meyve, yemiş) *Ol ödke kamag biş törlüg tınlıg turalıg ı ıgaç evin yimiş taş toyagu kop til bulgay.* / "O zamanda, beş türlü canlı, bitki, yemiş, taş çakıl bütünüyle dile gelecek." (ZİEME 1975a: 40)

EVİR- AGTAR-: (Tercüme etmek, çevirmek) *...Tümke biligsiz tömeninç kulut kamıllıg arya açari tükellig bilge iştonpa bahşınıñ boşug yarlıgı üze evire agtaru tegintim.* / "...(Ben) Cahil, kaba hizmetkar, Kamıl'lı Arya (adlı) öğrenci, eksiksiz, bilge, İştonpa üstadın izin buyruğu sayesinde tercüme etmeye muvaffak oldum." (ZİEME-KARA 1978: 160)

EVİR- TEVİR-: (Döndürmek, çevirmek) *Ürüg uzatı üzeliksiz nomlug tilgenin evireyin tevireyin.* / "Daima, benzeri olmayan öğreti tekerleğini döndüreyim." (KAYA 1994: 112)

EVLİG BARKLIG: (Evli barklı) /// *Anı üçün evlig barklıg örtlüg* /// "...Onun için evli barklı, ateşli..." (MÜLLER 1922: 8)

EVRİK SARSIG: (Hakaretvâri) *Çagurdım evrik sarsıg sav sözletim erser...* / "Çağırdım(?), hakaretvari sözler söyledim ise..." (MÜLLER 1911: 85)

EVRİL- KIL-: (Gerçekleştirmek, karşılamak) *Neñ ötünç evrilmeserler kılmasarlar...* / "Hiç bir dileği gerçekleştirmeseler..." (KAYA 1994: 301)

EVRİL- TEVRİL-: (Evrilip çevrilmek) *...Kañlı tilgeni teg üstün altın arkuru turkuru agtarılu töñderilü evrilü tevrilü toga tegzinü.* / "...Kağnı tekerleği gibi yukarı aşağı, enine boyuna aktarılı dönderili, evrile çevrile, döne dolaşa ..." (KAYA 1994: 120)

EVRİL- YORI-: (Davranmak, hareket etmek) *Teñri teñrisi burkannıñ ıduk nomlug yarlıgınça evrilmedim yorımadım erser...* / "Tanrılar tanrısı Budanın kutsal öğretili buyruğunca davranmadım ise..." (KAYA 1994: 121)

EVRİLİNÇSİZ YANIGSIZ: (Dönmeyen, kararlı) *İki törlüg kiçig kölüglüglerniñ vijayıntın köyükintin ertip aşıp bodısatavlar yolıña çın kirtü kirip adiçit köñültin agmaksız*

burkan kutıntın evrilinçsiz yanıgsız bolayın. / " İki türlü küçük taşıtlıların yanından yakınından uzaklaşıp, azizler yoluna doğru bir şekilde girip, karalı gönülden ayrılmayan, Buda saadetinden dönmeyen olayım." (RASCHMANN 1987: 166)

EVRİNÜKSÜZ AGINÇSIZ: (Hareketsiz, sabit) *Bir yılka tegi evrinüksüzin agınçsızın katıg çın köñülin küseyü yalbaru katıglansun.* / "Bir yıla kadar hareketsiz olarak, kararlı, doğru gönülle talep ederek gayret göstersin." (KAYA 1994: 271)

EZÜG İGİT KİRTÜ ERMEZ: (Yalan yanlış) *Ezüg igit kirtü ermezig yigedtürüp...* / "Yalanı yanlışı üstün tutup..." (ZİEME 1985: 95)

EZÜG ARMAK: (Hile, yalan) *Tek yilviçi erniñ yilvi küçi üze yalañuklar közin bamakdın ötgürü ezügin armakın bo montag at yañada ulatı tınlıglar kuvragın altun kümüşde ulatı ed tavarlar yükmekin körkitmiş közüntürmiş erür.* / "Bir büyücü adamın sihir gücüyle insanların gözünü bağlamasından dolayı, hileyle, böylesi at ve filden başka canlılar topluluğunu, altın ve gümüşten başka mal yığınını, göstermiştir." (KAYA 1994: 226)

EZÜG KİRTÜ ERMEZ: (Doğru olmayan, yalan) *...Azu yavızıg edgü tip kökedtürüp edgüg yavız tip kodıkarturup ezügüg kirtü ermezig erür tip tidim erser...* / "...Veya, kötüye iyi deyip yüceltip, iyiye kötü deyip aşağılayıp, yalanı doğru olmayanı doğrudur deyip söyledim ise..." (KAYA 1994: 120)

EZÜG YALGAN: (Yalan yanlış) *Tilin ezük yalgan sav sözletim erser...* / "Dille yalan yanlış söz söyledim ise..." (MÜLLER 1911: 76)

EZÜGÇİ YOÑAGÇI: (İftiracı, düzenbaz) *Monıñ ugrayu tıltagı ezügçi yoñagçı kişi erür.* / "Bunun gerçekleşme nedeni iftiracı kimselerdir." (KAYA 1994: 303)

EZÜGSÜZ İGİDSİZ: (Eksiksiz, yalansız) *Yarlıg yarlıkasarlar tözinçe yarlıkadaçı çınınça yarlıkadaçı ezügsüz igidsiz yarlıkadaçı yarlıkayurlar.* / "Emir buyursalar, öze göre buyurmayı, gerçeğe göre buyurmayı, eksiksiz yalansız buyurmayı emrederler." (KAYA 1994: 275)

FUTSI BİLGE: (Üstad, hoca) *Soñ futsı bilgeniñ alı yine edikmegey.* / Son üstadın çaresi de bir fayda vermeyecektir.(ARAT 1991: 294)

GANGAVALUK GANG ÖGÜZ İÇİNTEKİ KUM SANI: (Ganj nehri içindeki kum tanelerinin sayısı) *...Monı monçulayu kamag gangavaluk gang ögüz içinteki kum sanınça bügü biliglig burkanlar üze...* / "Bunu, bu şekilde Ganj nehri içindeki kum taneleri sayısınca bilge Budalar ile..." (TEZCAN-ZİEME 1974: 28)

GARH YULTUZ: (Gezegen, yıldız) *Kün ay garhlar yultuzlar yorıgı tegşilmez.* / "Günlerce, aylarca gezegenlerin hareketi değişmez. " (KAYA 1994: 239)

GAVSAR ÇINDAN:(Kokulu ağaç, sandal ağacı) *Asan orunuñ törtdin yıñakınta yüzer yoçan yirte adınçıg muñadınçıg gavsar çından yıdı bura kötiyi yıdıtı.* / "Tahtın dört yönünde yüzer uzunluk birimi yerde, olağanüstü kokulu ağaç kokusu etrafa dağılarak koktu." (BARUTÇU 1987: 143)

GÜG HUA KÜÑ ATLIG KAŞ ÇEÇEK TİGLİ ORDU: (Mücevher çiçek sarayı) *Kan güg hua küñ atlıg kaş çeçek tigli orduta agtarsun tip tapladı.* / "Hükümdar mücevher çiçek sarayında aktarsın diye uygun gördü." (TEZCAN 1975: 181)

HUA ÇEÇEK: (Çiçek) *...İlig.lerinte tañ teg teñridem hua çeçek tuta kamag burkanlar bir ünin daranı sözlemişin sakınıp...* / "...Ellerinde mucizevî ilahî çiçekler tutarak, bütün Budaların aynı ahenkle tılsım söylediğini düşünüp..." (BANG-GABAİN 1932: 10)

HUALIG ÇEÇEKLİG: (Çiçekli) *Ötrü arçuni toña kilimbi yekniñ kızı birle hualıg çeçeklig yirte oynayu iliçüleyü olurtı.* / "Sonra, Arçuni adlı yiğit Kilimbi adlı cinin kızıyla, çiçekli yerde, oynayıp dans ederek oturdu." (MÜLLER 1911: 26)

I IGAÇ OOT: (Bitki) *Yime kamag üküş ı ıgaç ootlar ol yil teñri küçin ilgünmekin togar kolıñaları ulgadur ededür ögirer.* / "Yine, bütün pek çok bitkiler o rüzgar tanrısının gücü ve tesiriyle doğar, filizleri gelişip varlık bulur, sevinir(ler)." (BANG-GABAİN 1928: 249)

I IGAÇ SÖGÜT: (Ağaç, nebat) *Bişinç tınlıglarnıñ nızvanılıg ı ıgaç sögütleriniñ tözin yıltızın kesmekke tayanıp...* / "Beşincisi, canlıların ihtiraslı ağaçlarının kökünü kesmeye dayanıp..." (KAYA 1994: 163)

I IGAÇ: (Bitki, ağaç) *Biş törlüg ıda ıgaçda tirigin erürler.* / "Beş türlü ağaçtan daha diridirler." (ZİEME 1975a:34)

I TARIG: (Hububat, bitki) *Alku törlüg ı tarıg tükel bütüp bışıp...* / "Her türlü hububat tamamıyla olgunlaşıp..." (ZİEME 1985: 167)

I YİMİŞ: (Hububat, yemiş) *Ol sekiz yigirmi kaylarnıñ uçınta erdinin itmiş bag borluklar içinte tüü törlüg ı yimiş aş içgü hua çeçek ton etük egsüksüz kergeksiz bolur.* / "O on sekiz caddenin sonunda, mücevherle süslenmiş bağ bahçeler içinde pek çok türlü hububat, yemiş, yiyecek içecek, çiçek, giyim kuşam eksiksiz bir biçimde bulunur." (TEKİN 1980: 95)

IÇGIN- KOD-: (Kaybedmek, yitirmek) *Birök ol kişi biligin ögin köñülin ıçgınsar kodsar anıñ belgüsi antag bolur.* / "Eğer, o kimse aklını fikrini yitirse onun belirtisi şöyle olur." (LE COQ 1922: 18)

ID- YUMŞA-: (-İşe- gönderip kullanmak) *Küçümüzke küvenip törüsüzün señik vıhar sanlıg erin atın kızın kırkının işke küçke irtke birtke ıdtımız yumşadımız.* / "Gücümüze güvenip, kanunsuz olarak, tapınağa ait insan ve hayvan gücünü, kızları, cariyeleri, işe güce, vergiye gönderip kullandık." (TEKİN 1980: 174)

IDALA- TİT-: (Dağıtmak, bağışlamak) *...Alku edin tavarın alkuka ıdalayu tite berü kılu ınçe ök buşı koltguçılarıg idi toduru kanturu umaz erti.* / "Bütün malını mülkünü hepsine dağıtarak verir yine de sadaka isteyenleri asla tatmin edemezdi." (GENG--KLİMKEİT-LAUT 1993: 228)

IDIT- SASIT-: (Kötü kokutmak) *Kaçan ölüm yagı kelser tolp et'özin ıdıtıp sasıtıp iç.i içegüsi taşılıp karnı kiberip bagırsukları salınıp kan yiriñ arıgsız birle katı üzüksüz akar.* / "Ne zaman ölüm düşmanı gelse, bütün vücudunu kötü kokutup, iç organları dışarı çıkıp, karnı patlayıp, bağırsakları sallanıp, kan ve irin iğrenç bir şekilde devamlı akar." (GABAİN 1959: 36)

IDMA BELGÜRTME: (Gelip geçici) *Idma belgürtme et'öznüñ tayangulukı ermez.* / "Gelip geçici bedenin dayanağı olmaz." (KAYA 1994: 90)

IDTUR- YOKADTUR-: (Ortadan kaldırmak, uzaklaştırmak) *Bo yirtünçü yirig suvug örtdeçi köşitdeçi biligsiz biliglig kararıgların birtem yirke kirmiş teg ıdturdı yokadturdı.* / "Bu yeryüzünü kaplayan hikmetsiz bilgili cahilleri toptan, toprağa gömülmüş gibi ortadan kaldırdı." (TEZCAN-ZİEME 1974: 31)

IDUK KUTLUG: (Kutsal) *Tükel bilge teñrisi burkannıñ ıduk kutlug sekiz çaytı kılmış yir orunların tükel körüp...* / "Eksiksiz bilge Tanrılar tanrısı Budanın sekiz kutsal tapınağı kurduğu kutsal yerleri hep görüp..." (KAYA 1994: 61)

IGLA- BUSAN-: (Ağlayıp üzülmek) *Ögi kañı atlıgı yüzlügi ıglayu busanu turgurup neñ unamadı.* / "Annesi, babası,(onların) ünvanlı ve önemli kişileri ağlayıp üzülerek onu ayağa kaldırmaya çalıştılar (ama) o hiç razı olmadı." (HAMİLTON 1998: 20)

IGLA- SIGTA-: (Ağlayıp sızlamak) *Ogrı kelip iki közümin teglerü sançtı tip ıgladı sıgtadı.* / "Hırsızlar gelip, iki gözümü oyup beni kör ettiler diye ağlayıp sızladı." (HAMİLTON 1998: 39)

ILIL- TAMTUL-: (Isınıp yanmak) *Alnın ılılur tamdulur adruklug uygur bizniñ ilimiza* / Ey bizim alnımızda ısınıp yanan seçkin Uygur devletimiz! (ZİEME 1985: 154)

INAG TAYAK: (Dayanak, yardımcı) *Ulug yarlıkançuçı köñülleri üze irinçkesünler tsuyurkasunlar yalañuz mini tınlıglarnıñ idi yok ınagı tayakı yime neñ yok umugı küzetçisi.* / "Büyük, merhametli gönülleri ile, hiçbir dayanağı olmayan ve hiçbir umudu, bulunmayan canlıların gözeticisi (olan) yalnız beni bağışlasınlar." (KAYA 1994: 106)

INAL ÇOR: (Makam sahibi) *Inallar çorlar evlerin barkların kodup toyın dıntar boltılar erti.* / "Makam sahipleri, evlerini barklarını terk edip rahip olmuştular. " (TEKİN 1980: 41)

INAN- KİRTGÜN-: (İnanmak, iman etmek) *Ol bayagut bo savka ınanıp kirtgünüp antakıya ok bitkeçini ötünüp...* / "O varlıklı kimse bu söze inanıp hemencecik yazıcısını çağırıp..." (KARA-ZİEME 1986: 331)

INAN- TAYAN-: (İnanıp güvenmek) *Azrua teñrike kün ay teñrike küçlüg teñrike burkanlarka ınantımız tayantımız.* / "Azrua tanrıya, güneş ve ay tanrıya, kudretli tanrıya, Budalara inanıp güvendik." (LE COQ 1941: 35175)

INAN- UMUN-: (İnanıp umut bağlamak) *İsig özüm.tin berü ınanıp umunup...* / "Yaşamımdan beri inanıp umut bağlayarak..." (ZİEME 1985: 92)

INANÇ BUYRUK: (Nedim, vekil) *Anta ötrü vayşarvan maharaçnıñ üç ulug küçlüg ınanç buyrukları erti.* / "Bundan dolayı Vayşarvan adlı büyük hükümdarın pek çok güçlü üç nedimi, vekili idi." (TEKİN 1980: 40)

INANÇ TAYANÇ: (Yardımcı, müşavir) *Brahmatadi ilig alpı alpagutı ınanç.ı tayançı birle adın bir arıgka simegke atlanıp bartı.* / "Brahmatadi hükümdar yiğitleri ve yardımcılarıyla birlikte, atlanıp başka bir ormana vardı. " (MÜLLER 1922: 62)

INARU BERÜ: (Öteye beriye) *Arslanlarınıñ yorıgın yorıp uçayan balıknıñ kidininte turup ınaru berü yorıdı.* / "Arslanlar gibi yürüyerek, Uçayan şehrinin batısından kalkıp öteye beriye yürüdü." (MÜLLER 1945: 14)

IR OYUN: (Şarkı) *...Ülgüsüz sansız teñriler kök kalıkta tolu turup teñridem ır oyun tepretip mkintrasini ilig beg üze kuzişay mıntırakta ulatı hua çeçek saçtılar yagıtdılar.* / "...Sayısız tanrılar gökyüzünü doldurarak durup, ilahi şarkılar söyleyip, Mkintrasini hükümdarın üzerine kuzişay, mıntırak ve başka çiçekler saçıp yağdırdılar." (MÜLLER 1922: 46)

IRA- YATIKA-: (Uzaklaşmak, yabancılaşmak) *Ulug yarlıkançuçı köñülte yime ırayur yatıkayur.* / "Merhametli gönülden de uzaklaşır." (KAYA 1994: 183)

IRAK YAKIN: (Uzak- yakın) *Kim bilgey ol samtso açarınıñ ırak yakın edremin.* / "Samtso Üstad'ın o uzak- yakın erdemini kim bilecektir? " (RÖHRBORN 1996: 94)

IRGAL- TEPRE-: (Sallanıp titremek) *Eñ başlayukı taştın sıñarkı tört irü belgüler erser yir mahabud suvka siñmek üze et'öz.i naru berü ırgalur tepreyür.* / "En baştaki dış taraftaki dört işaretler ise yer unsurunun suya girmesiyle bedeni, öteye beriye sallanıp titrer." (ZİEME-KARA 1978: 84)

IRK SUN: (Fal, kehanet) *Boşug bolmuşta ok bramanlar kögüzlerin bögseklerin bırınu körüm bitiglerin aça ırkların sunların saça...* / "Azad olur olmaz soylular, göğüslerini karınlarını tırmalayarak, fal kitaplarını açarak, kehanetlerini saçarak..." (TEZCAN-ZİEME 1974: 38)

IRLA- BÜDİ-: (Şarkı söyleyip dans etmek) *Kınarı gandarvıta ulatı teñriler ırın oyunın ırlayu büdiyü ayaların kavşurup ıraktın teñri burkanıg öge yıva turdılar.* / "Kınarı,

Gandarvı ve diğer tanrılar nağmelerle, şarkı söyleyip dans ederek, avuçlarını birleştirip uzaktan tanrı Budayı övmeye başladılar." (GABAİN 1959: 16)

IRŞI KARŞI: (Kavga, niza) *Öñdün ırşı karşı bolmış bursañ kuvragıg burkan bahşı şravaklarıg tüz baz kılıp raçagarh kentde pıppılañuh ögüzde edgü ögli buluñlug yıñaklıg çaytıka yükünür men.* / "Doğuda kavgalı olan cemaati, Buda, üstad ve müritleri barıştırıp Raçagarh şehrinde Pıppılanguh ırmağında, iyi düşünceli istikâmetli tapınağa hürmette bulunurum." (KAYA 1994: 73)

IRŞISIZ KARŞISIZ: (Kavgasız) *İkinti ordu karşı içinteki katunlar tigitler begler buryuklar tevsüz kürsüz ezügsüz armaksız ırşısız karşısız tüz baz iliñe kanıña ayaguluk agırlaguluk erür.* / "İkincisi, saray içindeki hatunlar prensesler, amirler memurlar, hilesiz, yalansız, kavgasız, barışık bir şekilde hükümdara saygılı olur." (KAYA 1994: 102)

ISUR- SOK-: (Isırıp sokmak) *...Bo montag tınlıglar bir künte uç kata kelip aşunmaklaşu tegip mini ısururlar sokarlar.* / "Bu tür canlılar bir günde üç kez gelip, üşüşerek varıp, beni ısırıp sokarlar." (KAYA 1994: 67)

ITSI KÖTÜRGÜ: (Araba, teskere) *Sansız sakışsız altun kümüş üzeki ıtsılarda kötürgülerte bo yirtinçüde körülmedük öñi öñi* /// " Hesapsız altın ve gümüşlerle süslü arabalarda, teskerelerde bu yer yüzünde görülmedik türlü türlü..." (TEZCAN 1975: 32)

IY- TAY-: (Üstüne düşmek) *Netegin ıya taya ödte arıtı sakınmatın bügünmetin montag tip sözleyür sizler.* / "Neden vaktinde üstüne düşüp hiç derinlemesine düşünmeden böyle diyerek söylersiniz? " (BARUTÇU 1998: 52)

İÇ İÇEGÜ: (İç –organ-) *Kaçan birök bo ok süñükleri adrılıp içi içegüsi taşılsar...* / "Ne zaman ki, eğer bu kemikleri ayrılıp, içi dışına çıksa..." (MÜLLER 1922:78)

İÇ TAŞ: (İç- dış) *Kirtü töz.te bultukmaz iç taş timek söz.* / "Gerçek esasta iç- dış deme sözü bulunmaz." (KARA-ZİEME 1970: 40)

İÇGÜ SUVSUŞ: (İçecek) *Artak yavız içgü suvsuşug birtim...* / "Kötü içecekleri verdim..." (ZİEME 1985: 96)

İÇİ İNİ: (Ağabey, kardeş) *Men yarp yañanıñ edgünüñ içimiz inimiz kamız kadaşımız oglımız kızımız ayıtmasun istemesün.* / "Ben Yarp-Yanga ve Edgü'nün

ağabeyimiz kardeşimiz, akrabalarımız, oğlumuz kızımız talep etmesin." (YAMADA 1993: 8)

İD- AL-: (Almak) *...Ulug agılık nomlarta idip alıp bütürmiş.* / "...Büyük hazine misali öğretilerden alıp tamamlamış." (RÖHRBORN 1971: 20)

İDEÑ TUTÇI: (Sürekli, daima) *İdeñ tutçı korkınçsız köñül ületgey.* / "Daima korkusuz gönül dağıtacak." (ZİEME 1985: 133)

İDERT- ID-: (Kovup uzaklaştırmak, göndermek) *...Antakıya ok iş küç bütürgüke yaraglıg uvutsuz avyatsız irig sarsıg bramanlarıg idertü ıdtılar.* / "...Hemen işi gücü tamamlamaya uygun, utanmaz, iğrenç soyluları kovup uzaklaştırdılar." (TEZCAN-ZİEME 1974: 36)

İDİ İGE: (Sahip, efendi) *İrig kadır yavlak içkekler üze ısırtılmaktın kutsıratılmış irinç emgekke basıtılmışlarıg ikileyü yene kutadturdaçı ıduk erdini ülüglüg kutlug idi igeke yükünür men.* / "Kaba, vahşi, kötü şeytanlar tarfından ısırılmaktan dolayı bedbaht olan sefalet ve eziyet altında ezilenleri, tekrar saadete kavuşturan kutsal mücevherin kısmet ve saadeti "sahip" önünde hürmetle eğilirim." (ARAT 1991: 88)

İDİ- YIG-: (Toplayıp yığmak) *Ötrü ol ödün ilig beg ulatı iki oglanı birle ulışu sıgtaşu kitermeyük yiviglig tizigligin kamag begler birle yumgı bodısatavnıñ kalmış süñüklüg şarırın ididiler yıgdılar.* / "Sonra, o vakit hükümdar ve iki oğlu ağlaşarak, sırayı bozmadan, bütün beylerle birlikte toptan, azizden kalmış kemiklerden ibaret olan hatırayı toplayıp yığdılar." (KAYA 1994: 328)

İDİŞ TAVAR: (Mal, mülk) *Vaydurılıg kurıgarlar içinte sapırırlıg idiş tavarlar bolur.* / "Elmastan kule şeklindeki tapınakların içinde, kristalden mal mülk olur." (TEKİN 1980: 93)

İDİZ TİKİM: (Yüksek, engin) *Bardı kat kat tıdıglıg yirlerde bitig tileyü yorıdı idiz tikim yollarta nom isteyü.* / "Kat kat engelli yerlerde kitabı arayarak gitti, yüksek yollarda (uçurumlarda) öğretiyi isteyerek yürüdü." (ÖLMEZ 1994: 65)

İDİZ UÇRUGLUG: (Yüksek) *İlki tözi arıg bilge biliglig idiz uçruglug tog örü tikip...* / "Aslı-esası temiz hikmetli bilgi olan, yükseklere çıkan tuğunu dikip..." (ARAT 1991: 96)

İDİZ ULUG: (Yükseklik) *Birök bo daranını tutayın tip sakınsarlar 'eñ aşnu meniñ körkümin idizi ulugı tört çıg turkı azu biş çıg turkı kılıp iki iligimde bügde baltu tuta bedizetsün.* / "Şayet bu tılsımı gerçekleştireyim diye düşünseler, en başta benim görüntümü yüksekliği dört birim ipekli ya da beş birim ipekli olarak, iki elimde balta tutacak şekilde resmetsinler." (KAYA 1994: 292)

İDİZ YÜKSEK: (Yüksek, engin) *Anta ötrü tükel bilge maytrı burkan idiz yüksek orun üze olurup katıg katgı irig köñüllüg tınlıgarıg yavalturgalır üçün altun öñlüg yarukın ıdu yarlıkar.* / "Bunun üzerine eksiksiz, bilge Maytrı Buda yüksek taht üzerine oturup kaba, vahşi gönüllü canlıları sakinleştirmek için altın renkli ışığını saçarak buyurur." (TEKİN 1980: 167)

İG AGRIG: (Hastalık) *Bo yitiken sudurnuñ yigin adruk eşidip igtin agrıgtın ozayın.* / "Bu Yitiken (adlı) vaazın üstünlüğünü, seçkinliğini işitip, bu hastalıklardan kurtulayım." (ARAT 1991: 238)

İG AGRIGLIG: (Hasta, dertli) *...İg agrıglıg kişig satıgsız tersiz içgü ot üntürüp emlese otasar...* / "...Hastalıklı kimseyi ücretsiz, bedava ilaç vererek tedavi edip iyileştirse...." (TEKİN 1980: 142)

İG EMGEK: (Hastalık, sıkıntı) *Seniñ uluşıntakı ig emgekniñ tözi yıltızı ol erür.* / "Senin ülkendeki hastalığın, sıkıntının kökü, odur." (MÜLLER 1945: 24)

İG KEGEN: (Hastalık) *Aç kız ig kegente ulatı adaları amrılıp alku ödte yil yagmur ödinçe bolup aşlık tarıg edgü bütüp inç bolsunlar.* / "Açlık kıtlık, hastalık ve diğer afetlerden kurtulup, rüzgar ve yağmur her vakit zamanında olup, mahsuller iyi yetişip, huzur içinde yaşamak nasip olsun. " (ARAT 1991: 230)

İG KEM: (Hastalık) *Agır ig kem bolur.* / "Ağır hastalık olur." (ARAT 1937: 38)

İG TAPSIZ: (Hasta, keyifsiz) *Ol kün ig tapsız bolu yarlıkadı.* / "Aynı gün hasta olarak buyurdu. " (TEZCAN 1975: 31)

İG TOGA: (Hastalık) *İg toga egirdi sini emgetgeli özüñin.* / "Hastalık canını yakarak seni sarstı." (BANG-GABAİN 1929a : 7)

İGELE- AL-: (Sahip olmak, malik olmak) *Yiti küntin keçser men kaytsotu igelep alıp kün egsükin köni birür men.* / "Yedi günden fazla zaman geçse, ben Kaytso-Tu sahip olup eksik künlerin karşılığını doğru bir şekilde veririm." (YAMADA 1993: 124)

İGİD- BELTÜR-: (Yetiştirmek, büyütmek) *Sütin emizip igidti beltürtdi.* / "Sütünü emzirip yetiştirdi." (TEKİN 1980: 69)

İGİD EZÜG: (Yanlış, yalan) *Yükmeklerniñ uguşlarnıñ igidi ezügi ukulur.* "Yığınlarının, köklerinin yanlışları anlaşılır. " (KARA-ZİEME 1970: 25)

İGİD YAÑLUK: (Hatalı, yanlış) *İnçe kaltı igid yañluk sakınçlar bügüşler tayakıña adruk adruk nızvanılar tip sözlelür.* / "Şöyle ki, hatalı düşüncelerin temeli farklı farklı ihtiraslardır diye söylenir." (KAYA 1994: 88)

İGİL ÇOKAN: (Düşkün, zavallı, sıradan) *İgil çokan kişilerke /// avıçga kurtga erksimez.* / "Düşkün kimselere /// yaşlılara güç kullanmaz." (LE COQ 1922: 11)

İGİLE- ASIR-: (Geliştirmek) *Men şivsay tayşıka kisimke ulug ogul bolup evimni barkımnı igilep asırap yorısun.* / "Ben Şivsay-Tayşı'ya ve hanımıma büyük oğul olup evimi barkımı geliştirerek devam ettirsin." (YAMADA 1993: 130)

İGİRT ADA: (Tehlike, tehdit) *Birök tuş tulum bolsar sü çerig yagı yavlak igirtiñe adasıña ...* / "Eğer ordu, düşman tehlikesine maruz kalsa...." (RÖHRBORN 1976: 94)

İGİRT- SIKIL-: (Kuşatılmak, çevrelenmek) *Nızvanılıg kadgularka igirtmiş sıkılmış erürler.* / "İhtiras dolu kaygılar tarafından kuşatılmışlardır." (KAYA 1994: 82)

İGİSİZ TOGASIZ ADASIZ: (Hastalıksız, sıkıntısız) *Bo buyan küçinte közünür et'özlerig igsiz togasız adasız ermekleri bolsun.* / "Bu sevap sayesinde görünen bedenlerinin, hastalıksız ve sıkıntısız olması gerçekleşsin." (TEKİN 1980: 76)

İGLE- AGRIT-: (Hastalanıp ağrı çekmek) *Kimler birök igleser agrıtsar iglig et'özinte agrıgı emgeki kayuda erser burkan et'özinte ol orunta altun yapşursar antakıya ok agrıgı sönüp igi öñedür.* / "Kimler, eğer hastalanıp ağrı çekse hasta bedeninde ağrısı ıstırabı nice olsa Buda bedeninde o yere altın yapıştırsa hemencecik ağrısı dinip hastalığı iyileşir." (TUGUSEVA 1980: 28)

İGLİG AGRIGLIG: (Hasta) *...İrinç yarlıg tınlıgarıg sevser amrasar iglig agrıglıg tınlıgarıg...* /// "...Zavalı canlıları sevip ilgi gösterse, hasta canlıları..." (TEKİN 1980: 141)

İGLİG KEMLİG AGRILIG: (Hastalıklı, sancılı) *İnçip tatıgsırap tüşsirep ol ugu.ta ol ilte anı yideçi kişi yalañuklar iglig kemlig agrıglıg öñsiz kırtışsız bolurlar.* / "Öyle ki canı çekip o zamanda, o memlekette onu yiyen insanlar, hastalanır benizleri solar." (KAYA 1994: 299)

İGLİG KEMLİG: (Hasta) *İglig kemlig bertük beçel tınlıgarıg açınsar agrınsar...* / "Hasta, yara bere içindeki canlılara acıyıp ilgi gösterseler..." (TEKİN 1980: 147)

İGSİZ ADASIZ: (Tehlikesiz) *İgsizin adasızın turalım.* / "Tehlikesiz olarak yaşayalım." (LE COQ 1938: 22)

İGSİZ AGRIGSIZ: (Hastalıksız) *İnçe kaltı 'eñ'ilki ol yir oruntakı ili kanı igsiz agrıgsız adasız tudasız bolgay.* / "Şöyle ki birincisi, o yerdeki hükümdarı hastalıksız ve tehlikesiz olacak." (KAYA 1994: 142)

İGSİZ KEGENSİZ: (Hastalıksız, sağlıklı) *İkinti igsiz kegensiz açsız kızsız yagısız yavlaksız bolgaylar.* / "İkincisi, sağlıklı, tok, düşmansız olacaklar. " (KAYA 1994: 144)

İGSİZ KEMSİZ: (Sağlıklı, hastalıksız) *Ötrü antada kin ol kunçuylar kün küniñe edgü bolup öñreki teg igsiz kemsiz boltı.* / "Bunun üzerine, ondan sonra o prensesler günden güne iyileşip önceki gibi sağlıklı oldu." (KAYA 1994: 68)

İGSİZ TOGASIZ: (Hastalıksız) *Yüz yılka tegi uzun özün kalın kutın igsiz togasız adasız tudasız öğrünçü meñin yirtinçü meñisin ürke öğrünçlüg ermeki bolsun.* / "Yüz yıla dek uzun ömürle, büyük saadetlerle, hastalıksız, tehlikesiz, sevinçlerle, dünyevî saâdetlerle her zaman neşeli ve bahtiyar olsun." (TEKİN 1980: 25)

İKİLEYÜ TAKI: (Yeniden, tekrar) *...Ol il uluş içinte ikileyü takı süü çerig adası üzeki korkınç ayınç bultukmagay teñrim tip ötüntiler.* / "...O ülke içinde yeniden askeri tehlikeye dayalı korkular bulunmayacak tanrım, diye bildirdiler." (KAYA 1994: 238)

İKİLEYÜ YENE: (Tekrar, yeniden) *Kuo kelig edremin yıga yarlıkadukda ötrü ol astup ikileyü yene yirke batıp közünmez boltı.* / "Dönüşüm erdemini, bir araya getirerek buyurduktan sonra, o türbe tekrar, yere gömülüp görünmez oldu. " (KAYA 1994: 335)

İKİRÇGÜ SİZİK: (Şüphe) *Men meniñlig köñül üze ikirçgü sizikig öritgeli sevip ol ikirçgü sizikleri tıltagınta üküşi edgü yolka barmazlar.* / "Benlik dolu gönül ile şüphe besleyip, o şüpheleri sevmeleri nedeniyle pek çoğu doğru yola ulaşamazlar." (RÖHRBORN 1971: 25)

İL BODUN: (Halk) *Alku il bodun açıp körüp arturu sevinişip...* / "Bütün halk açıp, bakıp son derece sevinip..." (GENG-HAMİLTON 1981:17)

İL KAN: (Hükümdar) *Yükünür biz alku ügnüñ ili kanı atlıg teñri burkan kutıña.* / "Bütün değerlerin hükümdarı adlı tanrı Buda saadetine saygıyla eğiliriz." (RÖHRBORN 1971: 33)

İL- TART-: (Bağlamak- ayırmak) *İlmek tartmak kılgu üçün alkunı iliginte iriñek tutdaçı ıduk takkıraça vaçirapanka eñite et'özin /// yükünür biz.* / "Hepsini bağlama ve ayırma için elinde çengel tutan Takkıraça ve Vaçirapanka'ya /// bedenimizi eğerek secde ederiz." (ZİEME 1985: 135)

İL TÖRÜ: (Devlet, kanun) *İlig törüg agı barım tutar.* / "Devleti zenginlik ayakta tutar." (HAMİLTON 1998: 15)

İL ULUŞ ORNAG: (Yer yurt) *İliñ uluşuñ ornagıñ inçkülüg bolgay turkaru.* / "Yerin yurdun daima huzurlu olacak." (KAYA 1994: 305)

İL ULUŞ: (Memeleket, ülke) *Kutrulgu yol yıñaklarıg tileyü kopdın sıñar il uluşlarıg keztiñiz.* / "Kurtuluş yolunu dileyerek dört bir yandaki memleketleri dolaştınız." (BANG-GABAİN 1930a: 10)

İLÇİ YALAVAÇ: (Elçi) *Birök erklig beg isi ilçi yalavaç küçin tutup çamlasar bo ok ögente bo borluk teñinçe iki borluk birip sözleri yorımasunlar.* / "Eğer, kudretli han hatun, elçi gücüne sahip olup itiraz etseler, bu ırmak kıyısında bu bağa denk iki bağ verip sözleri geçerli sayılmasın." (YAMADA 1993: 23)

İLEN- BAŞLA: (Hükmetmek, yönetmek) *İlenmiş başlamış bodunug bay meñilig bolgay üzüksüz .* / "Yönettiği halk sürekli refah içinde olacak." (KAYA 1994: 305)

İLEN- ERKSİN-: (Hüküm sürmek) *Bo şilavantılar bar ergînçe bolar ilensünler erksinsünler.* / "Bu din adamları, var oldukları sürece hüküm sürsünler". (ZİEME 1981: 244)

İLET- TEGÜR-: (Götürmek, eriştirmek) *Yime kaltı kün ortuda sıñar yil tursar ötrü ol bulgaklarıg yirdin sıñar iletür tegürür.* / "Yine, dahası, güneydeki rüzgar gelse, bundan dolayı o dalgaları kuzeye götürür." (LE COQ 1922: 10)

İLGERÜ KİRÜ: (İleri- geri) *Yime yokaru kodı atı işitilmiş yime ilgerü kirü küsi sorulmış kutlug uluş...* / "Yine, yukarıda- aşağıda adı işitilmiş, ayrıca, ileride- geride şöhreti sorulmuş Kutlu Uluş..." (LE COQ 1938: 21)

İLİG ADAK: (El ayak) *İlgin adakın beklep kınlıkta urdılar.* / "Elini ayağını bağlayıp onu hapse attılar." (HAMİLTON 1998: 42)

İLİG ATKAK: (Bağ, ilinti) *Köñülteki alku ilig atkak sakınçlarnı inyana bilge bilig erür tip monçulayu bilip...* / "Gönlündeki bütün bağlanma düşüncelerini hikmetli bilgidir diye bu şekilde düşünüp..." (KARA-ZİEME 1976: 46)

İLİG BEG ATLIG: (Hükümdar, itibarlı kimse) *Teñrim biz yalañuk ajunınta erken iligler begler atlıglar bolup kentü erkimizte ötrü vıhar señrem sanlıg señik edin tavarın basınıp kuntumuz tartdımız yaşuru baturu ogurladımız.* / "Tanrım, biz insanlar âleminde iken hükümdarlar, itibarlı kimseler olup, kendi gücümüzden dolayı tapınağa ait malı mülkü basıp yağma ettik, çektik ve gizleyip çaldık." (TEKİN 1980: 189)

İLİG BEG: (Hükümdar, bey) *Anta basa tört yıñakdakı iligler begler barça öz öz uluşlarınka bartılar.* / "Ondan sonra, dört bir yandaki hükümdarlar, toptan kendi ülkelerine vardılar." (MÜLLER 1911: 23)

İLİG KAN: (İmparator, hükümdar) *Ol iligler kanlarnıñ itmiş itigleri yaratıgları neñ idi bo señrem itigiñe yaratıgıña yitmedi.* / "O hükümdarların yaptırdığı süslemeler asla bu tapınağın süslemelerine erişmedi." (TEZCAN 1975: 15)

İLİGLİG ADAKLIG: (Elli, ayaklı) /// *Yumşak iliglig adaklıg erür.* / "...Yumuşak elli, ayaklıdırlar." (GABAİN 1954: 52)

İLİKSİZ TUTUKSUZ: (Cömert, dünya malına bağlanmayan) *Men yime alku agı barım iliksiz tutuksuz köñülin buşı birdim.* / "Ben de bütün malımı mülkümü cömertçe sadaka olarak verdim." (TEKİN 1980: 47)

İLİLDÜR- TUTULTUR-: (Bağlayıp tutturmak) *Bo kök kalıknıñ basasında bar ulatı üjik ilildürmiş tutulturmış erür iki törlüg öçmeklerig.* / "Göğün arkasında bulunan o 've' denen kelime, iki türlü sönmeleri (göğe) bağlayıp tutturmuştur." (BARUTÇU 1998: 33)

İLİNÇSİZ TUTUNÇSUZ: (Bağlantısız, yapışmaksız) *İnçip bodısatavlar bo montag yañlıg ilinçsiz tutunçsuz küsüşsüz köñülleri üze alku ed tavarların alkuka bir teg esirkençsizin titerler ıdalayurlar buşı birürler.* / "Şöyle ki azizler bu tür bir tarzda bağlantısız, hevessiz gönülleri ile bütün mallarını, herkese eşit olarak, cimrilik göstermeden dağıtırlar, sadaka verirler." (KAYA 1994: 153)

İLİNÇÜ MEÑİ: (Eğlence) *...Azu ilinçü meñi oyun kırı ugurınta azu yime busuş kadgu emgek tolgak tıltagınta azlı övkeli yagılarka igirtip anın men kıltım erser kamag ayıg kılınçlarıg...* / "...Veya eğlence, şarkı söyleyip güzel vakit geçirme uğrunda, ya da sıkıntı, eziyet nedeniyle hırs ve öfkeden ibaret düşmanlarla kuşatılıp, böylece bütün kötü amelleri gerçekleştirdim ise..." (KAYA 1994: 107)

İLİNÇÜLE- MEÑİLE-: (Neşelenmek, eğlenmek) *İlinçüleyürçe meñileyürçe yorıyur bo kıdıgta.* / "Bu kıyıda neşe içinde yaşıyor." (KUDARA-ZİEME 1983: 302)

İLİNTÜR- YAPŞINTUR: (İliştirmek, yapıştırmak) *...Köñüllerin edgüke ayıgka ilintürmedin yapşınturmadın atkaksızın ap arıg süp süzük tüp tüz kılurlar.* / "Gönüllerini iyiye ve kötüye iliştirmeden, bağsız bir şekilde tertemiz, dosdoğru kılarlar." (KAYA 1994: 184)

İLİŞLİG TUTUŞLUG: (Sahip, malik) *İgitdeçi köñülin ilişlig tutuşlug bolsunlar.* / "Geliştiren gönüle sahip olsunlar." (RÖHRBORN 1991: 74)

İLİŞTÜR- SOLAŞTUR-: (Bağlamak) */// İliştürüp solaşturup urmışta ///* "...Bağlayıp tutukladığında ..." (ZİEME 1985: 37)

İLK TÖZ: (Asıl, esas) *İlki tözi arıg bilge biliglig idiz uçruglug tug örü tikip...* / "Aslı esası temiz hikmet olan, yükseklere çıkan tuğunu dikip..." (ARAT 1991: 96)

İLKİ SÜÜ: (Başlangıç) *Yene ilkidin süüdin berü togmış siz titir.* / "Yine, başlangıçtan beri doğmuşsunuzdur." (KAYA 1994: 79)

İLT- KÖTÜR-: (İlet, götürmek) *Orun orun sayu oñaykaya iltü kötürü uçdukda ançada timin tilegülük ol teñri teñrisi burkan şarırın tip tidi.* / "Ongaykaya, her yere ileterek uçtuğunda, o zaman hemen tanrılar tanrısı Budanın hatırasını dile, diye söyledi." (KAYA 1994: 78)

İMİRT KARAÑU: (Karanlık) *İmirt karañu bo sansarta yöletgey.* / "Bu karanlık varlıklar âleminde destek olacak." (ZİEME 1985: 133)

İMRE- SÖZLE-: (Müzakere etmek, görüşmek) *Birök belgüsüz buşıg imreser sözleser buyan edgü kılınçın ertiñü alp teñlegülüg ol.* / "Eğer gösterişsiz sadakayı müzakere etse, (bunun) sevabı takdir edilemeyecek kadar fazladır." (KARA-ZİEME 1970: 25)

İN- AGTIN-: (İnip çıkmak) *Tamu.dakı bı bıçgulug örtlüg yalınlıg şalmalı atlıg sögüt üzeine agtınu üküş yıl ay emgek emgentiler.* / "Cehennemdeki bıçaklı, ateşli Şalmalı adlı ağaç üzerine ine çıka yıllarca aylarca eziyet çektiler." (TEKİN 1980: 252)

İNÇ ESEN: (Huzurlu, sağ salim) *...Alku tutdaçılartın inç esen kılsun mini.* / "...Bütün hapsedicilerden beni emin kılsın." (MÜLLER 1911: 64)

İNÇ İNÇGÜLÜG: (Huzur) *Amtı tört taluy içre arıgı amılı tokuz ulug çeularnıñ inçi inçgülügi bolar barça teñri ilig kutıñın kutı buyanı erür.* / "Şimdi dört deniz içindeki (ülkenin) durgunluğu dinginliği; dokuz büyük bölgenin huzuru, bunlar bütün efendimiz hükümdar hazretlerinin soyluluğu, iyiliğidir." (ÖLMEZ 1994: 51)

İNÇ MEÑİ: (Huzur, sevinç) *Nırvanıg sevmemek erser kaltı öz et'öznüñ inçin meñisin küsep nırvanka kirmemek erür.* / "Sonsuz huzuru sevmemek ise, sadece kendi bedeninin saadetini dileyip 'sonsuz huzura' girmemektir." (KAYA 1994: 191)

İNÇ MEÑİLİG: (Huzurlu, sevindirici) *Üküş tınlıgarıg inç meñilig kılu...* / "Pek çok canlıyı huzurlu kılarak..." (KAYA 1994: 99)

İNÇ SIMTAG: (İhmal, boş verme) *İnç sımtag kılguluk ermez.* / "İhmal etmek olmaz." (RÖHRBORN 1971: 45)

İNÇ TINÇ: (Mutluluk, huzur) *Yalañuklar oglanı yime inçke tınçka teggeyler.* / "İnsanoğlu da mutluluğa kavuşacak." (KAYA 1994: 248)

İNÇKÜ ESENGÜ: (Huzur) *Ürüg ürgüt bulgay sen inçkü esengü inç meñig.* / "Sürekli olarak huzur ve mutluluğu bulacaksın." (KAYA 1994: 305)

İNÇKÜ MEÑİ: (Huzur, mutluluk) *İnçküñ meñiñ bultukmaz.* / "Huzurun, mutluluğun bulunmaz." (BANG-GABAİN 1929a : 7)

İNÇKÜLÜG ESENGÜLÜG: (Huzurlu) *İletür siz olarnı inçkülüg esengülüg kiñ yolta.* / "Siz onları huzurlu yolda götürürsünüz." (KAYA 1994: 336)

İNÇLİK ESENLİK: (Sağlık mutluluk-selam-) *...Irak yirtin yakın köñülin inçlik esenlik ayıtu ıdur biz.* / "...Uzak yerden, yakın gönülle sağlık mutluluk dileyerek göndeririz." (TEZCAN-ZİEME 1971: 457)

İNÇSİRE- EMGEN-: (Darda kalmak, sıkıntılı olmak) *Birkeye tınlıg inçsiregülük emgengülük erser ol inçig meñig küsemezler.* / "Bir tanecik canlı (bile) darda ise, (onlar) o huzuru istemezler." (KAYA 1994: 158)

İNÇSİRET- EMGET-: (Rahatsız edip zahmet çektirmek) *İnçsiretgü emgetgüte ivip terk tavranu intki yarag kılıngu üçün inilü yalvaru iyin ögirmeklig işig ınaru kemişip istim tutçı edgü yıltız isilgü kıltımız* / "Rahatsız edip zahmet çektirmekte acele edip çabuk davranarak aşağılık işleri yapmak için, alçalıp yalvararak gönülden sevinme işini bir tarafa atıp iyi kökü durmadan gittikçe azalttık." (ARAT 1991: 142)

İNEK KAP: (Husye) *Tamudın kurtulup amtı bo kiçig tamularda togup kentü altınkı ineklerin kapların yüte yorıyurlar.* / "Cehennemden kurtulup, şimdi bu küçük cehennemlerde doğup, kendilerinin altlarındaki husyelerini yüklenerek yürürler." (TEKİN 1980: 195)

İNİ İÇİ: (Kardeş, ağabey) *Men adıg tarkannıñ inim içim kam kadaşım ayıtmasun istemesün.* / Ben Adıg-Tarkan'ın ağabeyim kardeşim, akrabalarım talep etmesin. (YAMADA 1993: 4)

İNİL- YALVAR-: (Alçalıp yalvarmak) *İnçsiretgü emgetgüte ivip terk tavranu intki yarag kılıngu üçün inilü yalvaru iyin ögirmeklig işig ınaru kemişip istim tutçı edgü yıltız*

isilgü kıltımız. / "Rahatsız edip zahmet çektirmekte acele edip çabuk davranarak aşağılık işleri yapmak için, alçalıp yalvararak gönülden sevinme işini bir tarafa atıp iyi kökü durmadan gittikçe azalttık." (ARAT 1991: 142)

İNİŞ YOKUŞ: (İniş- yokuş) *Körkitü yarlıkasun teñridem tüşrük üjiklerig iniş yokuş ülgüsi üze.* / "İlâhi renkli yazıları iniş- yokuş hesabıyla göstererek buyursun." (RÖHRBORN 1996: 183)

İNTKİ YARAG: (Çıkar, yarar) *Kaltı biş ajuntakı tınlıglar üçün öz et'öznüñ inçin meñisin intkisin yaragın tutmadın özlerin başların birü isig özlerin tite sermek serinmek erür.* / "Öyle ki beş alemdeki canlılar için kendi bedeninin huzurunu, çıkarını gözetmeden canlarını başlarını vererek, tatlı canlarını feda ederek dayanmaktadır." (KAYA 1994: 158)

İNTRİ KAÇIG: (Duyu organı) *Ayıg kılınçlıg kişiniñ ölümi yakın keldükte eñ aşnu et'özinteki intriları kaçıgları başıntın ölüp barır.* / "Kötü amelli kimsenin ölümü yaklaştığında en önce duyu organları başından ölüp gider. " (LAUT 1984: 124)

İNTÜR- BASINTUR-: (Baskı yapmak) *Bu yirte muñlugın intürü basınturu yorıyur sizler.* / "Bu yerde, sıkıntı vererek baskı yapıp hareket ediyorsunuz." (LE COQ 1922: 30)

İNYANA BİLGE BİLİG: (Hikmetli bilgi, anlayış) *Köñüldeki alku ilig atkak sakınçlarnı inyana bilge bilig erür tip monçulayu bilip...* / "Gönlündeki bütün bağlanma düşüncelerini hikmetli bilgidir diye bu şekilde düşünüp..." (KARA-ZİEME 1976: 46)

İR- KINA: (Yerip kınamak) *Monta sañgabadari bahşı irgelir kınagalır üçün...* / "Bunda Sanggabadari Üstad yerip kınadığı için..." (BARUTÇU 1998: 57)

İR- MÜNE-: (Yerip ayıplamak) *Birök toyınlara bar erser meniñ azkıya erser yime münim kadagım irmedin münemedin turmañlar iriñler müneñler.* / "Ey dindarlar, şayet, benim azıcık dahi günahım olsa dahi yermeden durmayın, (beni) ayıplayın." (TEZCAN-ZİEME 1974: 50)

İR- YALAR-: (Berbatlaşmak, kötüleşmek) *Anı eşidmek üze yañınta köñülinte kılıp yinçürü sakınç turgurup katıglanmak küçinte irmek yalarmaklıg ayıg kılınçlıg örtügleri barça tarıkar.* / "Onu işitmekle, usulünde, gönlünde gerçekleştirip, taparak düşünceye

dalıp, gayret etmek sayesinde iğrenç günahlardan ibaret gizlileri tümüyle uzaklaşır. " (KAYA 1994: 96)

İR- YALK-: (Aşağılamak, küçük görmek) *İkinti burkanlar yarlıkamış teriñ nomlarıg irmedin yalkmadın eşidigsemekke tayanıp bilge bilig paramıtıg netegin bütürürler.* / "İkincisi, Budaların buyurduğu derin öğretileri küçük görmeden işitmek istemeye dayanıp hikmetli bilgi(den ibaret) kusursuzluğu nasıl gerçekleştirirler? " (KAYA 1994: 167)

İRİG AÇIG TATIGSIZ: (Tatsız, acı) *Bolar barça yene tegşilip irig açıg tatıgsız tüş yimişler yime töriyür.* / "Bunlar bütünüyle değişip tatsız yemişler de türer." (KAYA 1994: 299)

İRİG KADIR YAVLAK: (Kaba, vahşi, kötü) *İrig kadır yavlak içkekler üze ısırtılmaktın kutsıratılmış irinç emgekke basıtılmışlarıg ikileyü yene kutadturdaçı ıduk erdini ülüglüg kutlug idi igeke yükünür men.* / "Kaba, vahşi, kötü şeytanlar tarfından ısırılmaktan dolayı bedbaht olan sefalet ve eziyet altında ezilenleri, tekrar saadete kavuşturan kutsal mücevherin kısmet ve saadeti "sahip" önünde hürmetle eğilirim." (ARAT 1991: 88)

İRİG PUN: (Kütle) *Purani tırtı başlap bramanlar irig pun bakırça yime idi kergeki bilmetin...* / "Purani adlı imansız başlarında olmak üzere soylular maden kütlesi gibi kesinlikle gereğini de bilmeden ..." (TEZCAN-ZİEME 1974: 34)

İRİG SARSIG KÖRÜGSÜZ: (Kaba, görgüsüz) */// Künici irig sarsıg körügsüz erdiler.* / "...Haset, kaba ve görgüsüz idiler." (TEKİN 1980: 160)

İRİG SARSIG: (Kötü, kaba, terbiyesiz) */// Anı eşidip üküş tınlıglar irig sarsıg sözlemektin tıdılsunlar.* / "...Onu işitip, pek çok canlı, kötü söylemekten uzaklaşsınlar." (MÜLLER 1922: 24)

İRİG YAVGAN: (Kaba, kötü) *...İrig yavgan çandallar olar yime kamagun sıñar küçüg inçip yiverler.* / "...Kaba cellatlar, onlar da her taraftaki gücü şüphesiz kırarlar." (KAYA 1994: 296)

İRİN BURUN: (Dudak burun) *Ol ulug küçlüg yaglıg semiz kotuz öküz.üg körüp artukrak suklanıp irnin burnın yalganu öz et'özüñe ince tip tidi.* / "O çok güçlü, semiz Yak

cinsi öküzü görüp son derece imrenip damağını burnunu yalayarak bedenine şöyle dedi." (ÖLMEZ 1993: 183)

İRİN- ÖVKELE-: (Öfkelenmek, sinirlenmek) *Neñ kimke yime iringülük övkelegülük ermez tip monçulayu köni oñaru bügünüp ol ok emgeklerin süzük köñülin teginmek aşamak erür.* / "Hiç kimseye de öfkelenmez deyip böylece doğru düzgün anlayıp, o sıkıntıları temiz gönülle çekmektir." (KAYA 1994: 158)

İRİNÇ ÇIGAY: (Zavallı, yoksul) *İrinç çıgaylarka buşı birdi.* / "Zavallılara, yoksullara sadaka verdi." (TEZCAN 1975: 17)

İRİNÇ EMGEK: (Sefalet, eziyet) *İrig kadır yavlak içkekler üze ısırtılmaktın kutsıratılmış irinç emgekke basıtılmışlarıg ikileyü yene kutadturdaçı...* / "İri, kaba, fena şeytanlar tarafından ısırılmaktan dolayı bedbaht olan, sefalet ve eziyet altında ezilenleri bir defa daha saadete kavuşturan..." (ARAT 1991: 88)

İRİNÇ UMUGSUZ: (Zavallı, umutsuz) *...Bizni teg irinç umugsuz tınlıg oglanların kutgargalı...* / "...Bizim gibi zavallı canlı soyunu kurtarmak için..." (TEZCAN-ZİEME 1974: 59)

İRİNÇ YARLIG YAZUKSUZ: (Zavallı, masum) *İrinç yarlıg yazuksuz kişilerniñ oglın kızın bulgatım erser...* / "Zavallı, günahsız kimselerin, oğlunu kızını rahatsız ettim ise..." (MÜLLER 1911: 78)

İRİNÇ YARLIG: (Zavallı, acınacak) *Neçe irinç yarlıg koltguçılar bar erse alku anta kuvradı.* / "Nice zavallı ve acınacak dilenci varsa, hepsi oraya toplandılar." (HAMİLTON 1998: 46)

İRİNÇKENÇİG İRİNÇ: (Tembel, miskin) *Birök kim kayu tınlıglar irinçkençig irinç yok çıgay alañuk toruk açmış usmış erip basa basa aş içgü ton kedim sakınıp küsep tilep tınlıglarta birüçi titgüçi umug ınag bolguçı yok erser...* / "Şayet hangi canlılar miskin, fakir, güçsüz, acıkıp susamış (durumda) olup sonrasında yiyecek içecek, giyecek düşünüp, dileyip, canlılar arasında (onlara) bağış yapan, ümit olan yok ise..." (KARA-ZİEME 1986: 329)

İRİNÇKENÇİG TSUYURKANÇIG: (Zavallı, acınacak) ...*Anı yene bilinmedin tuyunmadın ertiñü irinçkençig tsuyurkançıg yorımışların körürler.* / "...Onu tekrar idrak etmeden ziyadesiyle acınacak hale geldiklerini görürler." (KAYA 1994: 184)

İRİNÇKENÇÜÇİ YARLIKANÇUÇI: (Merhametli, bağışlayıcı) *Kim tükel bilge teñri teñrisi burkan öglüg ögsüz teñri yirinteki teñriler üçün irinçkençüçi yarlıkançuçı köñül ugrınta inçsiz bo yarlıkar erti.* / "Ki, eksiksiz, bilge tanrılar tanrısı Buda, tanrı mekanındaki bilinçli bilinçzis tanrılar için, merhamet dolu gönül uğrunda, huzursuz, bunu buyurur idi." (TEKİN 1980: 232)

İRİNTÜR- BURÇINTUR-: (Üzmek, rahatsız etmek) ...*Köni nomda yorıdaçılarıg körüp sögüp sarsıp todap uçuzlap köñüllerin karınların irintürtüm burçınturtum örletdim emgetdim erser...* / "Doğru öğretide ilerleyenleri görüp (onlara) hakaret edip, değer vermeyip, kalplerini gönüllerini üzdüm, eziyet ettim ise..." (KAYA 1994: 121)

İRİNTÜR- BUSANTUR-: (Bualtmak, sıkıntı vermek) *Bo tolp sansar içinteki tınlıgların neçe emgetgülüg tolgatguluk irintürgülük busanturguluk işler ködügler erser barça övke bilig iyin tetrülmektin törüyür belgürür.* / "Bu, bütün varlıklar alemi içindeki canlıları, nice rahatsız eden, bunaltan işler varsa, tümüyle öfke bilgisine göre aldanmaktan ortaya çıkar." (BANG-GABAİN 1929b: 16)

İRK ERKEÇ: (Koç, keçi) *Adgır atların yaratıglıg körtle kañlılar ulug bedük ud iñek bogalar koduz öküzler tadun turpı buzagular irk erkeç teke oglak tölet orun eşük döşek ton etük itig yartıg aş içgü ı tarıg /// ed tavar miñ miñ tümen tümen kurla birtiñiz.* / "Aygırların, atların koşulduğu güzel arabalar; büyük, iri sığırlar, inekler, boğalar yak türü öküzler, körpe danalar, buzağılar, koçlar, keçiler, tekeler, oğlaklar; yastık, sedir, örtü döşek, elbise, ayakkabı, süs eşyası, yiyecek, içecek, hububat, tohum /// mal mülk binlerce on binlerce defa verdiniz" (TEKİN 1980: 49)

İRKEK TİŞİ: (Erkek- dişi) ...*Tañarıgka tükellig irkek tişi tözünlerke çeçek ülep yıgıp közüngü mandalka tize urup közüngü mandal ötüngül.* / "...Adak sunmaya layık erkek- dişi asillere çiçek devşirip yığarak, ayna tılsımı (için) sıraya geçerek, ayna tılsımını rica et." (ZİEME-KARA 1978: 184)

İRKLİK İSİÇ: (Kap kacak) *Yaşaguluk isig özini̇ñ sanın sakışın ertürgeli ıdmadın olarnı ölürüp irkliklerig isiçlerig böle yada...* / "Yaşanacak tatlı canlarının hayat müddeti sona ermeden onları öldürüp kap kacağı dağıtarak..." (RÖHRBORN 1971: 24)

İRT BİRT: (Vergi) *Bo yirni̇ñ negü yime irti birti yok.* / "Bu yerin hiçbir vergisi yok." (YAMADA 1993: 16)

İRTEKİ SÖKİ: (Eski, kadîm) *İç teri̇ñ kat bük tagta irteki söki arayadanta idiz tikim kayalık basguklug erip idi tikisizte...* / "İç- içe, derin, kat-kat, kıvrım kıvrım dağlarda, eski kadîm tapınakta yüksek kayalık tepelik olup tam bir sessizlikte ..." (ARAT 1991: 66)

İRTSİZ BİRTSİZ: (Vergisiz) *...Barça.da baştın açsız kızsız kısıgsız kavrıgsız yagısız börisiz basınçsız unçsuz irtsiz birtsiz muñsuz taksız telim taşım bay barımlıg sansız üküş kötişvr bayagutlar evleri barkları öz* /// "...Hepsinden üstün, tok, hür, düşmansız, minnetsiz, vergisiz, müreffeh, çok varlıklı, sayısız zenginlerin evleri barkları öz..." (TEKİN 1980: 32)

İRÜ BELGÜ: (Belirti, işaret) *...Tükel törlüg yavlak irü belgüler alku evde barkta közünür kelip örletür.* / "...Her türlü kötü belirtiler bütün evde görülür, gelip rahatsız eder." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 20)

İRÜK EGSÜK: (Yanlış, eksik) *Söki evirmiş bitigde yime ançakıya irüki egsüki bar.* / "Önceki çevirdiği kitapta da azıcık yanlışı eksiği var." (RÖHRBORN 1991: 84)

İSİÇ BUKAÇ BURNAÇ: (Kap kacak) *Monta togup toyın başlıg şu şutsi asan mançak tölet töşek takar keviz sunçuk isiç bukaç burnaç et'özlüg erür.* / "Burada doğup rahip başlı, hücre, oturma yeri, yastık, döşek, çuval, duvar halısı, yorgan yastık, kap kacak bedenli olur." (TEKİN 1980: 186)

İSİÇ İRKLİG: (Kap, kazan) *Olar amtı kızartmış isiçler irklikler üze kötürüp sızgurmış kızıl bakır örtlüg kamıçın susup içerler.* / "Onlar şimdi, kızgın kaplarla getirilmiş sızıcı durumdaki kızıl bakırı ateşten kepçelerle kaşıklayarak içerler." (TEKİN 1980: 191)

İSİG AMRAK: (Sevimli,müşfik) *Togmışımdın berü alku tınlıglarka isig amrak sakınçlıg uzun turkaru övke köñül öritmeyük tınlıg men erür men.* / "Doğduğumdan beri, bütün canlılara karşı müşfik düşünceli, daima öfkeli gönül beslemeyen canlı benimdir." (MÜLLER 1922: 42)

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İSİG TUMLUG: (Sıcak- soğuk) *...Uçuzkıya bolur barmakı terk tavrak tört başlaglarta isig tumlug üze.* / "...Sıcak- soğuk nedeniyle dört mevsime hemen varması değersiz olur." (RÖHRBORN 1996: 170)

İSİL- ÇOL-: (Azalmak, çekilmek) *Yene inçip nızvanılıg oot yalının örtenü köye turtaçı isilmiş çolmış köñüllüg irinç yarlıg tınlıg oglanların nomlug yagmur yagıtıp inç tınçka tegürü yarlıkadılar.* / "Şöyle ki ihtiras ateşiyle kavrulup duran çekilmiş gönüllü zavallı canlıları, öğreti yağmurunu yağdırıp huzura ulaştırarak, lutfettiler." (KAYA 1994: 275)

İSİN- AMRAN-: (Sevimlileşmek) *Yene yene ertiñü üküş isinmek amranmaklıg savı amtıka tegi bar erdi.* / "Yine, pek çok sevimli sözü şimdiye dek var idi." (RÖHRBORN 1991: 168)

İSİŞ- AMRAŞ-: (Sevmek) *Keçgeli isişmek amraşmaklıg tikentin nırvanka kirgüke siziksiz bolur.* / "Sevmeden ibaret dikeni aşarak sonsuz huzura girmeye tereddütsüz olur." (KUDARA-ZİEME 1983: 282)

İSİZ KERGEKSİZ: (Değersiz) *Yok yodun boluñur(?) isiz kergeksiz yançılıñlar ootka örten.ke tüşüñür atıñ(?) kalıñar(?) teglük teg tip sögüşürler yöntüşürler.* / "Yok olun, değersiz olarak mahvolun, ateşe düşün, kör gibi atılıp(?) kalın(?), deyip sövüşürler. (LE COQ 1938: 9)

İSİZ YAVIZ: (Kötü) *Kunçuylarnıñ isiz yavız sakınçın uzun turkaru brahmatadi iligke yalkanturur erdi.* / "Prenseslerin kötü düşüncelerini sürekli Brahmatadi (Brahmadatta) adlı hükümdara yetiştirirdi." (MÜLLER 1922: 54)

İSKE- EVDİ-: (Toplamak, devşirmek) *İskep evdip hua çeçek ikileyü alaçuka kirtiler.* / "Çiçek toplayıp yeniden meskenlerine girdiler." (ZİEME 1985: 40)

İSKE- YANÇ-: (Ufalayıp ezmek) *Ayıg kılınçlıg eren kelip et'özümüzni ururlar yararlar iskeyürler yançarlar üveyürler küveyürler örteyürler.* / "Kötü amelli adamlar gelip, bedenimizi vurup yararlar, ufalayıp ezerler, parçalayıp bölerler, yakarlar." (TEKİN 1980: 251)

İSTET- TİLET-: (İstetmek, diletmek) *Küsüşüm ol ilig beg istetsün tiletsün tavratı.* / "Dileğimi o hükümdar çabucak istetsin." (KAYA 1994: 331)

İSTİM TUTÇI: (Sürekli, aralıksız) *Ögli kişi istim tutçı yazmaksız baçar.* / "Akıllı kişi sürekli, yanılmadan dikkat eder." (ARAT 1991: 120)

İŞ KÖDÜG: (İş, güç) *Amtı işlegülük işim ködüg.üm tükedi.* / "Şimdi yapacak işim gücüm tükendi." (TEZCAN 1975: 29)

İŞ KÜÇ: (İş güç) *Tüş et'öz erser belgürtme et'öz üze alku iş küçlerig bütürür.* / "Hayal beden ise, belirgin beden üzerinde bütün işi gücü tamamlar." (ZİEME-KARA 1978: 72)

İŞ TUŞ: (Eş dost) Antag iş.ke+(2) tuş.ka edgü sakınç sakın-ıp ötrü edgüleş-miş kergek . / Böylesi eşe dosta iyi düşünce besleyip, bundan dolayı iyileşmesi gerek. (MÜLLER 1946: 72)

İŞ YUMIŞ: (İş, görev) *Amtı altın yıñak iş yumış kılguçı nom şasın küzetçiler kuvragılıg mantalıg sakınmak erser...* / Şimdi alt tarafta iş yapan öğretiyi gözetenlerden oluşan cemaata sahip çarkı düşünmek ise... (KARA-ZİEME 1976: 64)

İŞLE- BÜTÜR-: (Gerçekleştirip yerine getirmek) Altınç öz tapı iyin küçen-ip alku yavız iş.lerig işle-mek bütür-mek . / Altıncısı, dilediğince güç sarf edip, bütün kötü işleri gerçekleştirip yerine getirmek(tir). (RÖHRBORN 1971: 25)

İŞLET- YUÑLA-: (İşletmek) *Neçökin bökünki künte monı teg kergeklig işletgülük yuñlaguluk orun tapıp bo montag yıdıg kergeksiz et'özümin sidmiş kemişmiş yiñ yar teg titip ıdalap bo irinç yarlıg aç barska negülük umug ınag bolmaz men.* / "Niçin, bugünkü günde bunun gibi gerekli, kazanç getiren muhit isteyip, böyle yararsız, iğrenç bedenimi boşaltılmış sümük salya gibi sebil edip bu zavallı aç parsa neden umut olmuyorum." (KAYA 1994: 322)

İŞLİG KÜÇLÜG: (İşli güçlü, zahmetli) *Yime meniñ et'özüm kiñlig işlig küçlüg ed ol.* / "Yine, benim bedenim, ehemmiyetli ve zahmet gerektiren bir nesnedir." (LE COQ 1922: 12)

İŞTÜR- TUYUR--: (Duyurmak, işittirmek) /// *İştürmez tuyurmaz kaltı ogrı kişiçe tuyumsuzın kelir.* / "...Duyurmaz, tıpkı hırsız gibi sessizce gelir." (LE COQ 1922: 10)

İŞTÜR- TUYUZ-: (Duyurmak, işittirmek) *Sen caraki altı kat teñri yirinte erigme tişi irkek teñri kuvrag.ınka iştürgeli tuyuzgalı...* / "Sen, Caraki (denilen) tanrı yerinde bulunan dişi erkek tanrı cemaatına duyurmak için..." (TEKİN 1980: 88)

İT- TİME-: (Düzenlemek) *Señrem sayukı neçe itig yaratıg erser tug taoçañta ulatı barça uz itsün timesün.* / "Bütün tapınaklardaki sancak ve gölgelikler başta olmak üzere ne kadar süs varsa, hepsini tam olarak düzenlesin." (RÖHRBORN 1991: 100)

İT- ARIT-: (Süslemek, arındırmak) *Bo taypazaki nomnuñ baştınkı kuvragta burkanlar uluşın itmek arıtmak atlıg bölük bar.* / "Bu Taypazaki öğretisinin ilk bölümünde "Budhalar ülkesini süslemek, arındırmak" adlı kısım var." (TEZCAN 1975: 22)

İT BÖRİ: (İt, kurt) *Temir tumşuklug vajır azıglıg itler böriler kelip baltırların yoltaların alayu* /// "Demir çeneli elmas dişli itler kurtlar gelip baldırlarını bacaklarını ısırarak..." (LAUT 1984: 125)

İT- SAP-:(Düzenlemek, tanzim etmek) *...Kirmiş tüşi üze aranyadanıg itip sapıp artmışın kiñeşip işletsünler.* / "...Gelen akarlarıyla tapınağı düzenleyip, geliştirmeyi istişare edip işletsinler." (ZİEME 1981: 244)

İT- TOKI-: (Kurmak, inşa etmek) *Ötrü arşidati arhant birle señrem itgeli tokıgalı tyan yip tuta ülügleyürler.* / "Sonra, Arşidati veli ile bir manastır kurmak için tyan (?) ipini tutup paylaşırlar." (TEKİN 1980: 145)

İT- TÖLTE-: (Çeki düzen vermek) *İnçe kaltı ilig begler uyurlarnıñ evin barkın açıngalı kütgeli kişi kim evig barkıg kereküg sipirür arıtır iter tölteyür.* / "Şöyle ki, hükümdarların, soyluların evine bakan kimse ki, evi barkı çadırı, süpürüp temizler, çeki düzen verir." (BANG-GABAİN 1928: 250)

İT- TURGUR-: (Kurmak, ina etmek) *Ölütlük etlik itdimiz turgurdumuz erser...* / "Mezbaha inşa etti isek...." (BANG-GABAİN 1930b: 6)

İT- TÜZ-: (Düzenlemek) *Bo ödlerniñ içinte yaragınça yonınça itip tüzüp uz katıp aşıg içgüg suvsuşug...* / "Bu dönemlerde usulünce yiyeceği içeceği düzenleyip kemale erdirip..." (KAYA 1994: 313)

İT- YARAT-: (Süslemek, donatmak, imar etmek) *Amtı siz ol sögüt erdinig adruk adruk itigin itiñ yaratıñ.* / "Şimdi, siz, o ağaç mücevherini ayrı ayrı süslerle süsleyin." (TEKİN 1980: 109)

İTİG SİMEK: (Hazırlık, araştırma) *Ol kışıg itig simek birle ötürüp hinli atlıg yılnıñ beşinç yılınta yaz ram ay bir yañıka taypazaki aktargalı başlatı.* / "O kışı hazırlık ve araştırma ile geçirip, Hinli adlı dönemin beşinci yılında, ilkbaharda, birinci ayın birinci günü Taypazaki (sutrayı) çevirmeye başladı." (TEZCAN 1975: 18)

İTİG TÜMEG: (Süs, ziynet) *...Közüngü tutar seviglig et'özke itig tümegke tükellig monı üze kök kalıkıg toşgurup tapınur biz.* / "Aynada görülebilen sevimli bedene, süslere erişip, bu şekilde gökyüzünü doldurup hürmet ederiz." (KARA-ZİEME 1976: 40)

İTİG YARATIG: (Süs, donanım) *İlkidin berü eşidmedük burkanlar uluşı yig itigin yaratıgın amtı eşidü tegintim.* / "Başlangıçtan beri işitmediğim Budalar ülkesinin güzel süsünü işitmeye şimdi muvaffak oldum." (ZİEME 1999: 78)

İTİGLİG YARATIGLIG: (Süslü, donanımlı) *Birök yorısar itigligde yaratıglıgda itig yaratıgıg tilemiş bolur nom inçip tilemiş bolmaz.* / "Şayet, süslü olanda dolaşsa süsü dilemiş olur, lakin öğretiyi dilemiş olmaz." (ZİEME 1999: 100)

İTİN- TÜMEN-: (Düzenlemek, tertiplemek) *Birök yene bo nom erdinig tutdaçı iligler kanlar tört törlüg süülüg kuvragıg itinip tümenip...* / "Şöyle ki bu öğreti mücevherlerini kabullenen hükümdarlar dört türlü askerî topluluğu düzenleyip..." (KAYA 1994: 238)

İTİN- YARATIN-: (Süslenmek, donanmak) *...Agulug yılanın et'özlerin itinip yaratınıp kay beltir sayu yorıyurlar erti.* / "...Zehirli yılanla bedenlerini süsleyip bütün caddeleri dolaşıyorlardı." (MÜLLER 1945: 14)

İTLİN- ERT-: (Kaybolup geçmek) *Alku basutçılar itlinür erter közünür ödlüg tuşta.* / "Bütün yardımcı sebepler şimdiki vakte ait durumda kaybolup geçer." (BARUTÇU 1998: 60)

İV- TERK TAVRAN-: (Acele edip çabuk davranmak) *İnçsiretgü emgetgüte ivip terk tavranu intki yarag kılıngu üçün inilü yalvaru iyin ögirmeklig işig ınaru kemişip istim tutçı edgü yıltız isilgü kıltımız.* / "Rahatsız edip zahmet çektirmekte acele edip çabuk

davranarak aşağılık işleri yapmak için, alçalıp yalvararak gönülden sevinme işini bir tarafa atıp, iyi kökü durmadan, gittikçe azalttık." (ARAT 1991: 142)

İY- BAS-: (Bastırmak, ezmek) *Anın tınlıglar övke nızvanıların iye basa umadın ok uzun sansar içinteki otça öpelür opuça kinlenürler tegzinürler.* / "Bundan dolayı canlılar öfke tutkularını bastıramadıkları için uzun varlıklar âlemi içindeki ateş gibi parlayıp girdap gibi dönerler." (BANG-GABAİN 1929b: 17)

İY- BAS-: (Yardım etmek) *Kamag kutlar vahşıklar turkaru iye basa küyü küzetü tutarlar.* / " Bütün iyi ruhlar, sürekli yardım ederek, gözeterek muhafaza ederler." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 20)

İY- TAY-: (Sıkılmak, çekinmek) *Bo savıg işidip emgeklig yüzin iye taya badari braman ınçe tip tidi.* / "Bu sözleri işitince ızdıraplı bir yüzle Badari adlı soylu korka korka şöyle dedi." (TEKİN 1980: 47)

İYE İDİ: (Sahip, mâlik) *Yalañuz nom tözi erser kelmeksiz barmaksız teprençsiz üze iye idi titir.* / "Sadece öğreti esası gelip gitmeyen, sabit (ev) sahibidir." (KAYA 1994: 81)

İYİN- BASIN-: (Ezilmek, baskı görmek) *Uluş sayu balık sayu kim begleri azu karı başları erser iyinür basınur.* / "Her memketteki, her kentteki, beyleri yahut ihtiyarlarının büyükleri varsa, ezilir." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 16)

İYİN KEZİG: (Sıra, dizi, silsile) *İyin kezigçe yorıyu baranas balıkka tegip öz ordusıña kirti.* / "Sıra halinde yürüyerek Baranas (adlı) şehre ulaşıp sarayına girdi." (MÜLLER 1922: 67)

İYİNÇ BASINÇ: (Zulüm, baskı)*Yüzümüz utru ulug iyinç basınç alp emgekler erür.* / "Yüzümüze karşı büyük baskılar, şiddetli eziyetler vardır." (BANG-GABAİN 1929b: 6)

İYİNÇSİZ BASINÇSIZ: (Yenilemeyen) İyinçsiz basınçsız bek bolmak. / "Yenilemeyen, sağlam olmak(dır)." (ZİEME 1984: 344)

İZ ORUK: (İz, alamet) *Uzatı çommak batmakı üzmek üze üklitdi izin orukın ulug közüngü tutdaçı artuk ulug buyan kılmakıg.* / "Çöküp batmayı sürekli ortadan kaldırması sayesinde, büyük ayna tutan çok sevap işlemenin izini artırdı." (RÖHRBORN 1996: 157)

KA KADAŞ: (Akraba, kardeş) *Ulug erñek üze meñ bolsar ka kadaşka tartınguçı bolur.* / "Baş parmağı üzerinde ben olsa, akrabaya karşı lütufkar olur." (ARAT 1937: 46)

KADAŞ KÜN: (Hısım akraba) *Kadaşım künimke ayıta adırıltım.* / "Hısım akrabama söyleyerek ayrıldım." (DREVNETYURKSKİY SLOVAR 1969: 402)

KADGU BUSUŞ: (Keder sıkıntı) *Bugday arpa ked bolsun bodun bokunka kadgu busuşlug savlar bolmasun.* / "Buğday arpa bol olsun, halka sıkıntılı kederli sözler gelmesin." (ÖLMEZ 1994: 104)

KADGULUG EMGEKLİG: (Kederli, ızdırap çeken) *...Kadgulugnuñ emgekligniñ yaragı iyin kara bodun başlagulug törü yorıtıp...* / "...Kederli ve ıstırap çeken kimselerin menfaati için halkı idare eden kanunlar tatbik edip..." (ARAT 1991: 76)

KADIR KATGI KATIG: (Hiddetli, sert, kaba) *Kadır katgı katıg sav yügerü kelti üsküñde.* / "Huzurunda, hiddetli, sert ve kaba sözler artış gösterdi." (BANG-GABAİN 1929a:7)

KADIR KATGI TOSIN: (Kaba vahşi) *Tözün yumşak yavaş tınlıglar az kadır katgı tosın tınlıglar üküş teñrim.* / "Halim selim canlılar az kaba vahşi canlılar çok tanrım! " (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 16)

KADIR KATIG: (Sert, katı) *Üçünç yiilte ögretinmek erser amıl yavaş yiilte ögretinmek kadır katıg yiilte ögretinmek tolgurmaklıg ündürmeklig yiilte ögretinmek erür.* / "Üçüncü, rüzgarda öğrenmek ise, sakin rüzgarda öğrenmek, sert rüzgarda öğrenmek, doldurup boşaltmalı rüzgarda öğrenmektir." (ZİEME-KARA 1978: 128)

KADIR SARSIG ÖVKELİG: (Sert, hiddetli) *Ev iyesi turkaru bulganyuk köñüllüg kadır sarsıg övkelig bolur.* / "Ev sahibi, sürekli sinirli tabiatlı, sert, hiddetli olur." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 20)

KADIR SARSIG YAVLAK: (Sert, hırçın, kötü) *Ev iyesi turkaru bulganyuk köñüllüg kadır sarsıg yavlak bolur.* / "Ev sahibi sürekli karmaşık gönüllü, sert, hırçın ve kötü olur." (GABAİN 1954: 72)

KADIR YAVLAK: (Kızgın, kötü) *Azu yime kadır yavlak keyikler kişig tutar bolur.* / "Bir yandan kızgın, kötü canavarlar insanı yakalamaktadır." (TEZCAN 1975: 19)

KAGAN KAN: (Hükümdar) *Adınçıg ıduk kagan kan süüsin ançulayu ok kuñ tay kıu katun kutın raça badıra tayzıları yime adasız tudasız tümen yıl ava kavşayu küzetsün.* / "Seçkin, mübarek hükümdarın saadetini, aynı şekilde Kun - Tay - Kıu hatun saadetini, raça badıra tayzıları da tehlikesiz on bin yıl muhafaza ve himaye ederek, korusun." (ARAT 1991: 226)

KAGAN KATUN: (Han hatun) *Bo buyanıñ arış arıg edgülüg tüşinte bodısatav uluşlug kagan katun tüg tümen yaşasun.* / "Bu sevabın saf iyiliği neticesinde dindar memleketli han hatun sayısız (yıl) ömür sürsün." (ZİEME 1985: 125)

KAGIL BAGSAL: (Kamçı, sopa) *Kadır yavlak tınlıgların yavalturgu üçün kagıl bagsal eriglig il kan beg iişi bolup...* / "Zorba ve kötü canlıları yola getirmek için kamçı, sopa olan hükümdar, bey ve bey eşi olup..." (ARAT 1991: 76)

KAGRUL- BUSAN-: (Üzülmek, rahatsız olmak) *...Kamagunuñ bir yañlıg kagrulur busanur köñülleri.* / "...Hepsinin aynı şekilde gönülleri üzülür." (KAYA 1994: 301)

KAKITIŞ- İTİŞ-: (İtişip kakışmak) *Kalıngulayu üşüşü katguruşu külüşü kakıtışu itişü kavışışu yıgılışu süçig cıvşagun içgülerig süzüp sermep kudturup sökrek ilgeysük urıların kızların sürügin toyın büditip...* / "Üşüştürerek, kahkaha atarak, itişip kakışarak, toplaşarak tatlı - ekşi içkileri süzüp, akıtıp, olgun anlayışlı erkek ve kız çocukları gruplar halinde dans ettirip..." (BARUTÇU 1987: 83)

KAL MUNTUZ: (Çılgın, şaşkın) *Ertiñü kal muntuz ermiş siz.* / "Siz çok çılgın ve şaşkın birisi imişsiniz." (HAMİLTON 1998: 58)

KAL TELTÜK ESRÜK: (Sersem, divane) *Tsun tsun yırılıp yırtılıp ülgüsüz üküş emgeki tolgakı bir ödte birgerü yıgılıp ögi biligi alkınıp busup kal teltük esrük teg bolup ...* / "Parça parça yırtılıp, sayısız ıstırabı aynı zamanda bir araya gelerek toplanıp, aklı başından gidip, kederlenip, sersem gibi olup ..." (RÖHRBORN 1971: 44)

KAL TELTÜK: (Bilinçsiz) *...Burkan kutın bulgınçaka tegi ikileyü takı kal teltük bolup yañılıp...* / "...Buda saadetini buluncaya dek yeniden bilinçsiz olup, yanılıp..." (RÖHRBORN 1971: 40)

KAL TELVE: (Akılsız, şuursuz) *Kamag tınlıg uguşı kararıg nızvanıları üze kal telve teg ertiler kas içinte törümiş.* / "Bütün canlı varlıklar, karanlık ihtiraslar dolayısı ile kabuk içinde dünyaya gelmiş gibi akılsız ve şuursuz bir halde idiler." (ARAT 1991: 50)

KAL TELVE: (Şuursuz, kendinden geçmiş, deli) *Kamag tınlıg uguşı kararıg nızvanıları üze kal telve teg ertiler.* / "Bütün canlı soyu karanlık ihtiraslar yüzünden deli gibiydiler." (BANG-GABAİN 1930a: 14)

KAL- UNITIL-: (Unutulup kalmak) *Kayuda birök padakları üjikleri kalsar unıtılsar köñüllerinte kelürüp açuk adırtlıg közüntürü tegingey men.* / "Ne zaman, eğer, bölümleri, harfleri unutulup kalsa, akıllarına getirip açık seçik göstereceğim." (KAYA 1994: 264)

KAL- YOKAD-: (Yok olmak) *...İligler kanlar yaratmış süüler kalgay yokadgay tip korkup anın agır ayamakın bo stupug iter men.* / "...Hükümdarların kurduğu ordular yok olacak deyip, korkup bu yüzden büyük bir saygıyla bu türbeyi inşa ederim." (RÖHRBORN 1991: 152)

KALAK ISIRGALIK: (Saray) *...Ulatı erdiniler üze aralaşturu ıdmış yitirer kat tamlıg adınçıg körkle yitirer kat kalakları ısırgalıkları ol.* / "...Ve diğer mücevherler ile eşit aralıklarla yapılmış, yedişer kat damlı, muhteşem, güzel, yedi katlı sarayları vardır." (BARUTÇU 1987: 81)

KALIN ERÜŞ: (Kalabalık) *Ol kalın erüş yagı yavlakta ozar kurtulurlar.* / "O kalabalık yol kesicilerden kurtulurlar." (TEKİN 1993: 11)

KALIN ÜKÜŞ TELİM: (Kalabalık) *Kalın üküş telim tolp kamag tirin kuvragka kavşatılu kurşatılu nom nomlagalı ugradukda...* / "Kalabalık (durumdaki) bütün cemaat tarafından çevrelenip öğretiyi anlatmak için vardığında..." (KAYA 1994: 351)

KALINÇU ÇÖP: (Kaba, kötü) *Birök kalınçu çöp nomta togdum erser kimke umug ınag tutguluk erti.* / "Şayet kaba öğretide doğsaydım kime umut bağlardı ?" (RÖHRBORN 1991: 144)

KALINGULA- ÜŞÜŞ-: (Kalabalıklaştırmak, üşüştürmek) *Kalıngulayu üşüşü katguruşu külüşü kakıtışu itişü kavışışu yıgılışu süçig cıvşagun içgülerig süzüp sermep kudturup sökrek ilgeysük urılarıg kızlarıg sürügin toyın büditip...* / "Üşüştürerek, kahkaha atarak, itişip kakışarak, toplaşarak tatlı - ekşi içkileri süzüp, akıtıp, olgun anlayışlı erkek ve kız çocukları gruplar halinde dans ettirip..." (BARUTÇU 1987: 83)

KALISIZ BARÇA: (Eksiksiz, bütünüyle) *Kamag burkanlar işlerin kalısız barça işlemiş kalısız nırvanka kirgeli kan ınçe ayıtu yarlıkap...* / "Bütün Budaların işlerini tümüyle gerçekleştirmiş, eksiksiz (olarak) sonsuz huzura giren hükümdar şöyle söyleyerek buyurup..." (ZİEME 1985: 65)

KALP ÖD: (Zaman, dönem) *Öz yaş uzunı üze üküş kalp ödlerig ertüreyin.* / "Hayatın uzunluğu sayesinde pek çok zamanı geçireyim." (KAYA 1994: 114)

KALVALIK BORLUK: (Asma, bağ) *Señik señrem sanlıg tarıglag yirin kalvalıkların borlukların sögütin yimişin erksinip adın igil kertilerka birdimiz.* / "Tapınağa ait tarlaları, asmaları, bağları, ağacı meyveyi gasp, edip başka müminlere verdik." (TEKİN 1980: 186)

KAMAG ALKU: (Hepsi, bütünü) *Olar yime kamagka alkuka bilsikmiş ulug bilge biligig...* / "Onlar da herkes tarafından bilinen yüce hikmetli bilgiyi..." (ZİEME 1999: 68)

KAMAG KOP: (Hepsi, tamamı) *Ançula meñizlig erürler kaltı ulug taluy samutri kim bulgak talgak üküş ol yime kamagda kopda.* / "Aynı, hepsinden (denizlerden) dalgası daha çok olan büyük Samutri denizi gibi görünüşleri vardır." (LE COQ 1922: 9)

KAMAGUN BARÇA: (Hepsi, bütün) *Ol ödün sansız sakışsız azrua teñriler teñri kanı hormuzta teñri gang ögüz katunı tört maharanç teñriler kuvragı kamagun barça olurmış orunlarıntın örü turup...* / "O zaman sayısız yüce tanrılar, tanrılar hanı Hormuzta Tanrı, Ganj nehri hatunu, dört hükümdar tanrılar topluluğu, hepsi bütünüyle oturdukları yerlerden kalkıp..." (KAYA 1994: 138)

KAMAGUN YUMGI: (Hepsi, tamamı) ... *Kamagun yumgı kirür kalısız nırvan meñisiñe.* / "Hepsi, eksiksiz "sonsuz huzur" mutluluğuna erişir." (KARA-ZİEME 1970: 40)

KAMÇI BERGE: (Kamçı, kırbaç) *Yiti kamçı berge yip yidsün.* / "Yedi kırbaç yiyip yüklesin." (DREVNETYURKSKİY SLOVAR 1969: 415)

KAN- BÜT-: (Tatmin olmak, yerine gelmek) *...Alku törlüg küsüşleri kanıp bütüp alkunı bilteçi burkan kutın bulmakları bolsun.* / "...Her türlü istekleri tatmin olup, her şeyi bilen Buda saadetini bulmaları gerçekleşsin." (ARAT 1937: 52)

KAN YİRİÑ: (Kan irin) *Kaçan ölüm yagı kelser tolp et'özin ıdıtıp sasıtıp içi içegüsi taşılıp karnı (karını) kiberip bagırsukları salınıp kan yiriñ arıgsız birle katı üzüksüz akar.* / "Ne zaman ölüm düşmanı gelse, bütün vücudunu kötü kokutup, iç organları dışarı çıkıp, karnı patlayıp, bağırsakları sallanıp, kan ve irin iğrenç bir şekilde devamlı akar." (GABAİN 1959: 38)

KANÇANAÇAKIR ALTUNLUG YİR: (Altınlı dünya) *Şarapayı atlıg açarı tayıp tüşüp kançanaçakır altunlug yir üze tıdılıp turur.* / "Şarapayı adlı rahip, kayıp düşerek altınlı dünya üzerinde bağlanıp kalır." (TEKİN 1980: 66)

KAÑLI KÖLÜK: (Taşıt) *Aş içgü ton kedim orun töşek at yaña kañlı kölük erdini yinçü ed tavar üze tapıntım.* / "Yiyecek içecek, giyecek, yatak yorgan, binek, taşıt, mücevher, mal mülk ile hizmet ettim." (KAYA 1994: 323)

KANIMLIG TODUMLUG: (Doymuş, tatmin olmuş) *Kayu ödün toyın dıntarlar kanımlıg todumlug bolsarlar ol ödün timin ök sımtagsız köñüllüg bolurlar.* / "Ne zaman, rahipler tatmin olsalar, o zaman, hemen, hevesli gönüllü olurlar." (TEKİN 1980: 159)

KANLIG YİNLİG: (Kanlı, derili) *...Balıg başlıg kanlıg yinlig kençkiyesin iki emigi ikin ara kuçup sever amrayur erser...* / "...Yaralı, kanı derisi ortaya dökülmüş, yavrucuğunu bağrına basıp kucaklayarak sever ise..." (TEKİN 1980: 103)

KANLIG YİRİÑLİG: (Kanlı, irinli) *Kim men ilkisizdin berü bo yıdıg sarsıg kanlıg yiriñlig sevgüsüz taplagusuz yarsınçıg et'özke inçip ınantım ...* / "Ki ben, başlangıçtan beri bu tiskindirici, kanlı, irinli, istenmeyen, iğrenç bedene böylelikle inandım ..." (KAYA 1994: 323)

KANTUR- BÜTÜR-: (Tatmin etmek, yerine getirmek) *Anın bizniñ kop kamag küsemiş küsüşümüz alku sakınmış sakınçımızını köñülümüzçe kanturuñ bütürüñ teñrim.* /

"Bundan dolayı her türlü arzuladığımız dileklerimizi ve düşündüğümüz niyetlerimizi gönlümüze göre tatmin edin, tanrım." (ARAT 1937: 51)

KAP TOLKUK: (Tencere, kazan) *...Üküş telim kaplarta tolkuklarta ol yañalarka küçi yitmişçe suv yüdtürüp...* / "...Pek çok tencerelerde, kazanlarda o fillere gücü yettiğince su yükleyip..." (KAYA 1994: 318)

KAPIG TÜÑLÜK: (Kapı pencere) *Yalañuk ajunınta erken vıhar señrem sanlıg señik evin barkın linin prayanın söküp bozup kapıgın tüñlükin ıgaç itigin vıhar kapıgın señrem kapıgların altımız ogurladımız erti.* / "İnsanlar âleminde iken, tapınağa ait evi barkı, hücreleri tahrip edip kapısını penceresini, ağaç işlemeli türbe kapısını, tapınak kapılarını, alıp çalmış idik." (TEKİN 1980: 168)

KAR KIRAGU SALKIM: (Kar, kırağı, çiğ) *Kaltı neteg kün teñriniñ çogı üze kar kıragu salkım suvı erür erser...* / "Öyle ki, güneş tanrısının ışığı ile kar, kırağı, çiğ, suyu nasıl erirse..." (ARAT 1991: 158)

KARA AYIG: (Kara, kötü) *Üküş kara ayıg yollug urugug saçar.* / "Bir çok kara, kötü yolların tohumunu saçar." (ARAT 1991: 120)

KARA BODUN: (Halk) *Yime begke kara bodunka edgü yarlıg yarlıgkadı.* / "Yine beye, halka güzel buyruk buyurdu." (BANG-GABAİN 1929b: 8)

KARAJA TON: (Elbise, giysi) *Körüñ siz kaujiki ançama körkle karaja ton birle yaraşmış erür.* / "Bakın! Kaujiki'ye güzel elbise ne de yakışmış." (TEKİN 1980: 59)

KARAÑGU KARARIG: (Karanlık) *Kün teñri yarukı togsar alku karañgu kararıglarıg tarkarur.* / "Güneş tanrı ışığı doğsa bütün karanlıkları uzaklaştırır." (ZİEME 1999:130)

KARANLIG KARARIG TÜNERİG: (Karanlık) *Ol yime karanlıg kararıg tünerig bukagu içinte beklemiş yalañuk ajunınta togguluk tınlıglar...* / "O, karanlık işkence içinde kalmış, insanlar âleminde doğan canlılar da..." (TEKİN 1980: 248)

KARAR- TÜNER-: (Kararmak, karanlık olmak) *Yinçge nomnuñ avantın tıltagın sözlegeli kılınsar togmak /// ök kararur tünerür.* / "Derin anlamlı öğretinin nedenlerini söylese doğmak /// kararır." (RÖHRBORN 1996: 40)

KARARIG AYIG: (Kötü) *Katıra münemiş kararıg ayıg kılınçlarımızını kalısız kşantı kılur biz.* / "Tekrar işlediğimiz kötü amellerimizden bütünüyle pişman oluruz." (ZİEME 1985: 85)

KARARIG BİLİGSİZ: (Cahil, bilgisiz) *Birök kim ayıg kılınçlıg kararıg biligsiz kögüzlü erser...* / "Eğer, kim, kötü amelli, cahil ve bilgisiz gönüllü ise..." (TEKİN 1993: 11)

KARARIG TÜNERİG: (Karanlık) *Kararıg tünerig ögsüz bolurlar.* / "Karanlık ve akılsız olurlar." (LE COQ 1922: 9)

KARGA KUZGUN: (Karga, kuzgun) *Kim olarnıñ ara et yumgak et'özlügler temir tumşukluglar kargalar kuzgunlar örtlüg yalınlıg et'özin et yumgak et'özlüglerig soka tarmayu yiyürler erser...* / "Ki, onların arasındaki et yumağı bedenliler, demir gagalılar, kargalar, kuzgunlar ateşten bedenleriyle et yumağı bedenlileri sokup tırmalayanlar varsa..." (TEKİN 1980: 193)

KARGAN- ALKAN-: (Lanetlemek) *Yime bir ikintike karganurlar alkanurlar.* / "Yine birbirlerini lanetlerler." (LE COQ 1938: 9)

KARI- ÖL-: (İhtiyarlayıp ölmek) *Togmak tıltagıntın karımak ölmek bolur.* / "Doğmaktan dolayı ihtiyarlayıp ölmek olur." (TEKİN 1980: 125)

KARI- YAŞA-: (İhtiyarlamak, kocamak) *...Berim alım telim bolup alımçılarım ma telim bolup turgu teg bolmayın karıp yaşap barmış üçün...* / "...Borç harç çok olup, alacaklılarım da çok olup durmuş gibi olmayarak ihtiyarlayıp gittiğim için..." (RADLOFF 1928: 49)

KARI YAŞLIG: (İhtiyar, yaşlı) *Karı yaşlıg ol anam kayguda mu yaşın akıtur.* / "O ihtiyar, yaşlı annem kaygı içinden mi göz yaşlarını akıtır." (ARAT 1991: 248)

KARIŞ- KAVIŞ-: (Birbirine karışmak) *Künli aylı karışu kavışu yorıyur.* / "Gün ve ay birbirine karışarak devam eder." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 42)

KARIŞ- YARSIMALAŞ-: (Adileşmek) */// Öz köñülçe karışmak yarsımalaşmaklıg üze işlegülük bulguluk ermez.* / "...Kendi gönlüne göre adileşmekle, işleme, elde etme gerçekleşmez." (RÖHRBORN 1971: 23)

KARKUMI BARÇIN: (İpekli kumaş) *Kasınçıg körkle ol orun üzesinte karkumı barçınta ulatı orun töşek suk sunçuklarıg kat kat yaraşturu töltep töşep kaş yinçülüg toorlarıg asarlar salındururlar.* / "Korkunç güzel o tahtın üzerine, cins cins ipekli kumaşlardan minderleri, yastıkları, kat kat düzelterek döşeyip değerli taş (ve) incili ağları asıp sallandırırlar." (BARUTÇU 1987: 89)

KARLIG BUZLUG: (Karlı, buzlu) *Kinki iki aylar kavışıp karlıg buzlug öd bolur.* / "Sonraki iki ay tamamlanıp, karlı buzlu dönem olur." (KAYA 1994: 313)

KARMAYU TEGİRMİLEYÜ: (Çepe çevre) *Kasınçıg körkle ol orun üzesinde karkumi barçın süñim üzeki kat kat suk sunçuklar yadılıg tölteglig erip karmayu tegirmileyü erdinilig koñragular salınduruklug kasınçıg körkle bra kuşatri bag pintavirler keriglig tartıglıg erti.* / "Korkunç güzel o taht üzerinde cins cins ipeklerden hazırlanmış kat kat yastıklar minderler yayılı döşeli olup, çepe çevre etrafında mücevherli çanlar sallantılı, harikulade güzel bayrak gölgelik ve perdeler gerilip çekilmiş idi." (BARUTÇU 1987: 116)

KART BEZ: (Yara bere) *Altı yollarta tegzinip adruk adruk et'özlerig tegindükte adınlar üze bıçturup azuça erser yime kart bez bolup asıgsız ança teg kanım akdı.* / "Altı yollarda gezinip ayrı ayrı bedenleri idrak ettiğimde başkalarına parça parça kestirip ve yahut da yara bere olup faydasız, öylesine kanım aktı." (BARUTÇU 1987: 141)

KART YİRİÑ: (Çıbanlı, irinli) *...Ol tınlıg közünür ajunta ayıg körksüz uduz örmen kart yiriñ iglig bolur.* / "...O canlı, görünen dünyada fena, çirkin, uyuz, çıbanlı, irinli bir şekilde illetli olur." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 52)

KARUNAAVAKIRAMANTIK ATLIG ULUG YARLIKANÇUÇI KÖÑÜLKE İNMEKLİG: (Büyük merhametli gönüle inilen) *Karunaavakıramantık atlıg ulug yarlıkançuçı köñülke inmeklig sekizinç oruntakı bodısatavlarka...* / "Büyük merhametli gönüle inilen sekizinci yerdeki azizlere..." (KAYA 1994: 194)

KASINÇIG KORKINÇIG: (Korkunç) *...Erklig kan süsin başlaguçı kasınçıg korkınçıg erkliglerniñ atları bu.* / "...Kudretli hükümdarın ordusunun başındaki korkunç bahadırların adları şudur." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 22)

KAŞ KAPAK: (Kaş, göz kapağı) *Tuyo köz kaşı kapakı közünü turur.* / "Her iki gözünün kaşı kapağı görünüp durur." (GABAİN 1959: 30)

KAŞ KİRPİK: (Kaş kirpik) *Körki meñizi ay teñri tilgeninte sevigligrek közi kapakı tüp tüz kaşı kirpiki kök rajıvart.* / "Görünüşü ay tanrı çarkından sevimli, gözü düm düz, kaşı kirpiği mavi (dir)." (MÜLLER 1946: 18)

KAŞ KÖZ: (Kaş, göz) *Kaşı közü kiñ yaruk yaşuk tokılıg erti.* / "Kaşı gözü açık, aydınlık, ışıklı; yakışıklı idi." (TEZCAN 1975: 44)

KAT BÜK: (Kat kat, kıvrım kıvrım) *İç teriñ kat bük tagta irteki söki arayadanta idiz tikim kayalık basguklug erip idi tikisizte...* / "İç - içe, derin, kat - kat, kıvrım kıvrım dağlarda, eski kadîm tapınakta yüksek kayalık tepelik olup tam bir sessizlikte..." (ARAT 1991: 66)

KAT- KAR-: (Katıp karıştırmak) *Señik kaplarıg katdımız kardımız.* / "Tapınağa ait eşyayı katıp karıştırdık." (174/62-21) **–91-**

KAT- KAVŞUR-: (Dahil etmek) *Teñri ilig kan teñridem amranmakın biziñe evire yarlıkap bulıtlayu edgüsiñe kata kavşuru yarlıkadı erser...* / "Yüce hükümdar ilahî sevecenliğiyle bize yönelerek lutfedip, bulut misali güzelliğine dahil ederek buyurdu ise..." (RÖHRBORN 1991: 73)

KAT SIÑ: (Kat) *Birök törtünç kat sıñdakı kalıg kaçan bozulsar örtenser anta bitimiş üjikler şlöklar egsüser tüşser...* / "Eğer dördüncü kattaki gök ne zaman yıkılıp yansa orada yazılmış yazılar, nazımlar eksilip azalsa ..." (KARA-ZİEME 1970: 20)

KATGURUŞ- KÜLÜŞ-: (Kahkaha atmak, gülüşmek) *Kalıngulayu üşüşü katguruşu külüşü kakıtışu itişü kavışışu yıgılışu süçig cıvşagun içgülerig süzüp sermep kudturup sökrek ilgeysük urıların kızların sürügin toyın büditip...* / "Üşüştürerek, kahkaha atarak, itişip kakışarak, toplaşarak tatlı - ekşi içkileri süzüp, akıtıp, olgun anlayışlı erkek ve kız çocukları gruplar halinde dans ettirip..." (BARUTÇU 1987: 83)

KATI KARI: (Sert, haşin) *Bar antag tınlıglar biligsizi küçlüg bar antag tınlıglar katı karı nızvanıları küçlüg.* / "Öyle canlılar var (ki) bilgisizliği güçlü; öyle canlılar var (ki) sert ihtirasları güçlü." (KAYA 1994: 171)

KATI- USUK-: (Katılaşıp kurumak) *Kanları katıp usukup karınları açıp koñrukup...* / "Kanları katılaşıp kuruyup, karınları acıkıp guruldayıp..." (ZİEME 1875b: 113)

KATIG KAÇIG: (Duyarlı) *Kimni körser oñtın savlıg tözün yumşak köñüllüg katıg kaçıg sakınçlıg bolurlar burkanlar.* / "Budalar kimi görse, sağdan sözlü, müşfik gönüllü ve duyarlı düşünceli olurlar." (MÜLLER 1922: 73)

KATIG KATGI İRİG: (Kaba, vahşi) *Anta ötrü tükel bilge maytrı burkan idiz yüksek orun üze olurup katıg katgı irig köñüllüg tınlıgların yavalturgalır üçün altun öñlüg yarukın ıdu yarlıkar.* / "Bunun üzerine eksiksiz, bilge Maytrı Buda yüksek taht üzerine oturup kaba, vahşi gönüllü canlıları sakinleştirmek için altın renkli ışığını saçarak buyurur." (TEKİN 1980: 167)

KATIG KINIG: (Acımasız, kıyıcı) *Montag sakınıp bodısatav uguşlug tavışgan katıg köñülin isig özin titgeli katıg kınıg köñül öritdi.* / "Aziz soylu tavşan, böylece düşünüp, katı gönülle canını almak için, acımasız gönül besledi." (MÜLLER 1946: 76)

KATIGLAN- EMGEN-: (Gayret edip emek çekmek) *Yoksuz bıtadı bolur kılmışıñızlar katıglanmak emgenmekig.* / "Gayret edip emek çekmeyi ifa etmeniz boşuna olur." (BARUTÇU 1998: 58)

KATIGLAN- TAVRAN-: (Gayret etmek, çaba göstermek) *...Uzun turkaru adın tınlıgarıg edgügerü katıglantı tavrantı.* / "...Uzun zaman, başka canlıları iyiliğe yöneltmeye gayret etti." (MÜLLER 1945: 34)

KATIL- KARIL-: (Katılıp karışmak) *Bo üç törlüg edgü töz birle köñüli katılu karışu turgalı /// erser...* / "Bu üç türlü iyi esas ile gönlü katılıp karışarak durmadan /// olsa ..." (TEKİN 1980: 163)

KATIL- KAVIŞ-: (Karışmak) *Neñ karañgu kararıglar birle katılmaz kavışmaz tip tidi.* / "Asla karanlıklarla karışmaz diye söyledi." (ZİEME 1999: 130)

KATILIŞ- BULGALIŞ-: (Katılıp karışmak) *Tört kutlarnıñ ötrü büter katılışmak bulgalışmakı.* / "Dört kutluların, o zaman birbirine katılıp karışması biter." (BARUTÇU 1998: 48)

KATILIŞ- BULGAŞ-: (Hiddetlenmek, sinirlenmek) *...Katılışmaksız bulgaşmaksız köñülüg...* / "...Hiddetlenmeyen gönlü ..." (RÖHRBORN 1971: 52)

KATUN KIRKIN: (Hatun, cariye) *Ol ilig kannıñ katunların kırkınların ınançların ulatı bodunın karasın alpınta emgekinte adasınta tudasınta isig özlüg korkınçınta küyü küzetü tutuñlar tip yarlıkadı.* / "O hükümdarın hatununu, cariyelerini, yöneticilerini ve halkını zorluklarından, tehlikelerinden, canlı korkularından kollayarak muhafaza edin diye buyurdu." (KAYA 1994: 240)

KATUN TİGİT: (Hatun, prens) *İkinti ordu karşı içinteki katunlar tigitler begler buryuklar tevsüz kürsüz ezügsüz armaksız ırşısız karşısız tüz baz iliñe kanıña ayaguluk agırlaguluk erür.* / "İkinci, saray içindeki hatunlar prensler, amirler memurlar, hilesiz, yalansız, kavgasız, barışık bir şekilde hükümdara saygılı olur." (KAYA 1994: 102)

KAVIR- KİTER-: (Kısaltıp gidermek) *...Amtı kavırıp kiterip küçinte bululguluk bolmış tigüçi üç üjikin yintem sözlemiş ol bilip öçmek tip.* / "Şimdi "gücünde bulunması olmuş" denilen üç kelimeyi kısaltıp gidererek, yalnızca "bilip sönme" diye söylemiştir." (BARUTÇU 1998: 44)

KAVIR- SÜR-: (Toplayıp çıkarmak) *Bilip körüp yavızıg kavırmadın sürmedin sımtamaknıñ tüşi erür.* / "Kötüyü bilip görüp, toplayıp çıkarmadan boş vermenin sonucudur." (KAYA 1994: 301)

KAVIR- TİR-: (Kısaltmak, özetlemek) *Anı üçün atavaki yekniñ avdanın kavıra tire sözleyin.* / "Onun için, Adavaki cinin hikayesini özetleyerek anlatayım." (GABAİN 1959: 10)

KAVIR- TÜG-: (Özetlemek, toparlamak) *Kavırıp tügüp sözleser bolmış bolmaduk...* / "Olup olmadığını özetleyerek söylese..." (ZİEME 1985: 136)

KAVIŞ- KÖRÜŞ-: (Görüşme, karşılaşma) *Montagın ötrü kinki boşgutçılar kavışmakda körüşmekde ınangulukug tutgulukug bilmegeyler tip...* / "Bundan dolayı sonraki talebeler görüşmelerinde inanıp yerine getirmeyi bilmeyecekler deyip..." (RÖHRBORN 1991: 147)

KAVIŞDUR- KÖRÜŞDÜR-: (Kavuşturup görüştürmek) *Taştın sınarkı törütgülük yaratıg birle içtin sınar uçukguluk yaratıgıg bir ikintike kavışdursar körüşdürser...* / "Dış

taraftaki türeyen yaratık ile iç taraftaki kaybolan yaratığı birbirine kavuşturup görüştürse..." (ZİEME-KARA 1978: 102)

KAVIŞIŞ- YIGILIŞ-: (Toplaşmak, birikmek) *Kalıngulayu üşüşü katguruşu külüşü kakıtışu itişü kavışışu yıgılışu süçig cıvşagun içgülerig süzüp sermep kudturup sökrek ilgeysük urılarıg kızlarıg sürügin toyın büditip...* / "Üşüştürerek, kahkaha atarak, itişip kakışarak, toplaşarak tatlı - ekşi içkileri süzüp, akıtıp, olgun anlayışlı erkek ve kız çocukları gruplar halinde dans ettirip..." (BARUTÇU 1987: 83)

KAVŞATIL- KURŞATIL-: (Çevrelenmek, kuşatılmak) *Kalın üküş telim tolp kamag tirin kuvragka kavşatılu kurşatılu nom nomlagalı ugradukda...* / "Kalabalık (durumdaki) bütün cemaat tarafından çevrelenip öğretiyi anlatmak için vardığında..." (KAYA 1994: 351)

KAY BELTİR: (Yol, meydanlık) *Señrem içinte neçe kay beltir erser...* / "Tapınak içinde ne kadar yol, kavşak varsa ..." (TEZCAN 1975: 23)

KAY EV: (Cadde, ev) *Kılmış kılınçımızını ökünmedin kay ev sayu yorır biz.* / "İşlediğimiz amellerden pişman olmadan bütün caddeleri evleri dolaşırız." (ZİEME 1985: 111)

KAYA KUM: (Kaya kum) *Ne tagları ı ıgaç kaya kum barı kop basar.* / "Ne kadar dağları ve ağaç, kaya kum varlığı varsa hepsi çöker." (LE COQ 1922: 8)

KAYALIK BASGUKLUK: (Kayalık, tepelik) *İç teriñ kat bük tagta irteki söki arayadanta idiz tikim kayalık basgukluk erip idi tikisizte...* / "İç - içe, derin, kat - kat, kıvrım kıvrım dağlarda, eski kadîm tapınakta yüksek kayalık tepelik olup tam bir sessizlikte..." (ARAT 1991: 66)

KAYIN- BIŞ-: (Kaynayıp pişmek) *Ötrü ol tamuluglar ür kiç ödün çadır ögüz suvınta kayınıp bışıp emgek emgenip...* / "Bunun üzerine, o cehennemlikler uzun zaman kül nehrinin suyunda kaynayıp, pişip, eziyet çekip..." (TEKİN 1980: 262)

KAYIR YILAN: (Sürüngen) *...Yılkı ajunınta togdukda böy tiler kayır yılan bolmışların...* / "...Hayvanlar aleminde doğduklarında haşere, sürüngen olduklarını..." (KAYA 1994: 187)

KAZGAN- EMGEN-: (Uğraşıp emek çekmek) *Agısı barımı artuk kazganmadın emgenmedin ügün kirür.* / "Serveti, çok fazla uğraşıp emek çekmeden zahmetsizce gelir." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 22)

KEÇ- BAR-: (Geçip gitmek) *...Keçip barmış tözünlerniñ keligin barıgın bilelim...* / "...Geçip giden soyluların gelişini gidişini bilelim..." (ZİEME 1985: 76)

KEÇİG KÖPRÜG: (Geçit, köprü) *Öñdün keçigi köprügü ol tınlıglarnıñ yarukug karañgug tutmadın.* / "Canlıları, aydınlık karanlık diye ayırmadan (ileten), önlerindeki geçittir." (RÖHRBORN 1991: 129)

KED- TONA-: (Giyinip kuşanmak) *Mahakaşip arhant bo tonug burkança sakınu süzük köñülin ayayu agırlayu keder tonayur.* / "Mahakaşip aziz, bu giysiyi Buda imiş gibi düşünüp, temiz gönülle saygıda bulunarak giyip kuşanır." (TEKİN 1980: 158)

KED UZ: (Güzel, olgun) *Azu yime kaltı birök eşgek irinin neçede bımba atlıg yimiş teg kızıl öñlüg bultukup ked uz oynayu yırlayu bödigeli udukda ançada timin tilegülük ol teñri teñrisi burkan şarırın.* / "Şöyle ki şayet eşek pisliğini ne zaman Bimba adlı yemiş gibi kırmızı renkli bulup güzel şarkılar söyleyip, dans edersen, o zaman hemen Tanrılar tanrısı Buda'nın hatırasını dile." (KAYA 1994: 78)

KEDGİR- TÜŞ-: (Sendeleyip düşmek) *Utgurak bar bolgay kedgirmekimiz tüşmekimiz.* / "Kesinlikle, sendeleyip düşmemiz var olacak." (RÖHRBORN 1991: 98)

KEDGÜ TONANGU: (Giyim kuşam) *Alku kedgü tonangu böz ara bo böz erdini yig erür.* / "Bütün giyim kuşam bezleri arasında bu bez mücevheri en iyisidir." (74/24v-14) (TEKİN 1980: 74)

KEDİM TON ETÜK: (Giyim kuşam) *Tün bir antag kedim ton etük yivig tizig kedmiş tonamış körü kanınçsız yaruk yaşuk yaltrıdı.* / "Gece, öylesi bir giyim kuşam ve gerdanlıkla donanmış, bakmaya doyulmayan ışık parladı." (TEKİN 1980: 45)

KEKREŞ- YÖNTÜŞ: (Hınç alma) *Bo kargantukın alkantukın kekreştükin yöntüştükün bilmez kişi teg sögüşçe oyunça sakınur.* / "Bu lanetlemeyi, hınç alışları (?) , bilmeyen kişi gibi sögüşçe (?) oyun gibi düşünür." (LE COQ 1938: 9)

KEL- BAR-: (Gelip gitmek) *Üçünç satıgçılar kuvragı keli barı üküş ed tavar bultaçı bolgaylar.* / "Üçüncü, satıcılar topluluğu gele gide pek çok mal mülk elde edecekler." (KAYA 1994: 144)

KEL- KET-: (Gelip gitmek) *Kaltı kelip ketilür bo kamag edler üze.* / "Öyle ki, bu bütün şeyler üzerinden gelip gidilir." (LE COQ 1922: 15)

KEL- ÜN-: (Gelmek - çıkmak) *Yime sizlerke ayu birtim bo üç ilig teñriler kelmekin ünmekin erdemin bügüsin bügülenmekin.* / "Yine, bu üç hükümdar tanrıların gelmesini, çıkmasını erdemlerini, hikmetlerini, size söyleyiverdim." (LE COQ 1922: 15)

KELEM ŞUK: (Kalem, fırça) */// Yalınlıg kelemin öz ilgin öz et'özümüzni karnımızını uçamızını eniñümizni butumuzını başımızını yüzümüzni bitiyür biz.* / "... Alevli kalemle, fırçayla, kendi bedenimizi, karnımızı, sırtımızı, omuzumuzu, kalçamızı, başımızı, yüzümüzü yazarız." (TEKİN 1980: 172)

KELEN KEYİK: (Gergedan, vahşi hayvan) *Et'özüñin küzetser sen kelen keyik müyüzi teg atıñ küñ kötrülgey.* / "Vücudunu muhafaza edersen, bir gün, gergedan boynuzu gibi adın sanın yükselir." (ARAT 1991: 286)

KELİG BARIG: (Geliş gidiş) *...Keçip barmış tözünlerniñ keligin barıgın bilelim...* / "... Geçip giden soyluların gelişini gidişini bilelim ..." (ZİEME 1985: 76)

KEM ÇER: (Hastalık, illet) *...Öz köñül atkakıntın belgürmiş öñi öñi kem çer ada tudalarka ölümsüz kıltaçı rasıyan teg umug ınag erip...* / "Kendi gönlünün bağlanmasından belirmiş türlü türlü hastalık ve tehlikelere (karşı) ölümsüz kılan hayat iksiri gibi umut olup ..." (ZİEME 1985: 187)

KEMİŞ- SIMTA-: (Atmak, değer vermemek, elden çıkar) *Kemişip sımtap boş itser anın alku teñriler yumgın arka kuvragın küyü küzetü tutarlar.* / "Atıp boş verse bundan dolayı bütün tanrılar hep birlikte arkadaki topluluğu kollayarak tutarlar." (KAYA 1994: 302)

KEMİŞ- TİT-: (Dağıtmak, boş vermek, değersiz görmek) *Teñriler erkligi ol ilig küzetmeser ömeser adın yime teñriler kamagun barça kemişürler titerler.* / "Tanrıların kudretlisi, o ülkeyi gözetip düşünmese, başka tanrılar hepsini dağıtırlar." (KAYA 1994: 298)

KEMİŞ- TÜŞ-: (Bırakıp düşürmek) *Balıkta uluşta kezig ig kigen kılguçı evde barkta ada kılguçı yek içkeklerig yirteki yamtın yil tokıp kötürü iltip kirsiz tınlıgsız yirte süre iltü barıp kemişmişin tüşmişin sakınmış kergek.* / "Memleketde sıtma hastalığı çıkaran, evde barkta tehlike oluşturan şeytanları, yerdeki Yam'dan rüzgar değip götürerek sevk edip, canlı olmayan, temiz yerden sürükleyerek ulaştırıp düşürdüğünü, düşünmek gerek." (BANG-GABAİN 1932: 10)

KEMİŞ- UÇUZ KIL-: (Değer vermemek, bir kenara atmak) *Men sizni kemişser men uçuz kılsar men üküş erüş bodun sayu ayıg atlıg körksüz bolgay siz.* / "Ben size değer vermesen pek çok sayıdaki halk arasında kötü şöhretli ve çirkin olacaksınız." (GENG-KLİMKEİT-LAUT 1987: 50)

KENÇ KİÇİG: (Küçük, genç) *Amrak ataçıma kenç kiçig özte togmış sever oguluñ ermez mü men.* / "Ey sevgili babacığım, küçücük, senden zuhur etmiş, sevimli oğlun değil miyim ?" (MÜLLER 1922: 64)

KENÇÜKİ ÇAGA: (Genç) *...Körünçlük kençüki çaga birle küsençig meñiler belgürti.* / "...Gösteri yapan gençlerle birlikte, arzulanan mutluluklar belirdi." (TEZCAN-ZİEME 1974: 67)

KİÑEŞ- AYTIŞ-: (Danışmak, müzakere etmek) *...Şinkuy tutuñ begke küdegüm likeke kiñeşip aytışıp kevşite togmış burkan kulı atlıg ogulanka ögke kañka buyanı tegsün tip boş bitig birtim.* / "...Şinkuy Tutung Bey'e, damadım Like'ye danışıp sevabı anneme babama erişsin diye Kevşi'de doğan Burkan Kulu adlı oğlana azadlık belgesi verdim." (YAMADA 1993: 136)

KEÑRENEK ÇIÑIRÇAK: (Çıñırak) *Bılur keñrenek çıñırçak pıpa kopuzçı çımguk bımlıgın tüzülmiş beş sıbar birgeçe (?) belgürti.* / "Flüt, çıngırak, saz, üflemeli çalgı ve (Bımlıg denilen) müzik aletinden oluşan beş değişik müzik birlikte belirdi." (TEZCAN-ZİEME 1974: 68)

KENT SUZAK: (Kent, köy) *Oglumın kızımın kamın kadaşımın tört törlüg süümin balıkımın ulışımın kent suzak küntki yinçke kırkınlarımın barça bek meñü sakıntım erti.* / "Oğlumu kızımı, kardeşlerimi, dört türlü ordumu, ülkemi, kenti, köyü, haremdeki ince cariyelerimi, hep ebedi sandım." (MÜLLER 1946: 50)

KENT ULUŞ: (Şehir, memleket) *Kanyu tınlıg itiglig yaratıglıg iş ködüg kent uluş ev bark itgeli yaratgalı sakınç sakınsar...* / "Hangi canlı muntazam iş, şehir ve ev bark düzenleme düşüncesinde olsa..." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 22)

KENTÜ ÖZ: (Kendi) *...Terkin tavratı alkugun barça kentü kentü öz öz orunlarıntın örü turup...* / "...Hepsi, hemen, bütünüyle kendi yerlerinden kalkıp..." (KAYA 1994: 231)

KEREM SAÑ: (Ambar, kiler) *Keremke sañka kudsa turka taşa tursun.* / "Ambara dökse yukarı doğru taşarak dursun." (ZİEME 1875b: 115)

KERGEKLİG BÜTÜRGÜLÜK: (Gerekli, lazım) *Seniñ neteg kergeklig bütürgülük tüş utlılıg küsüşüñ erser küsüşüñ tegiçe bütüreyin kanturayın.* / "Senin ne türlü gerekli sonucu olan arzun varsa isteğin doğrultusunda yerine getireyim." (KARA-ZİEME 1986: 326)

KERGİ BALTU: (Satır, balta) *Et'özümüz üze sögüt yapırgakı osuglug bı bıçgu kergi baltular belgülüg bolup tolp et'özümüzni bıçar uşar.* / "Bedenimizin üzerinde ağaç yaprağı gibi bıçaklar, satırlar, baltalar yönelip bütün bedenimizi kesip doğrar." (TEKİN 1980: 250)

KERİGLİG TARTIGLIG: (Gerilip çekilmiş) *Kasınçıg körkle ol orun üzesinde karkumi barçın süñim üzeki kat kat suk sunçuklar yadılıg tölteglig erip karmayu tegirmileyü erdinilig koñragular salınduruklug kasınçıg körkle bra kuşatri bag pintavirler keriglig tartıglıg erti.* / "Korkunç güzel o taht üzerinde cins cins ipeklerden hazırlanmış kat kat yastıklar minderler yayılı döşeli olup, çepe çevre etrafında mücevherli çanlar sallantılı, harikulade güzel bayrak gölgelik ve perdeler gerilip çekilmiş idi." (BARUTÇU 1987: 116)

KERTİ İGİL: (Sun'î, bayağı, dünyevî) *...Kerti igil et'özin bahşısı badarıka ol savlarıg ögrünçü iştürgeli dkşanpt ilke önüp bardı.* / "...Sun'î ve bayağı bedeni ile üstâdı Badarı'ya bu sözleri sevinçle bildirmek için Dkşanpt ülkesine çıkıp gitti." (TEKİN 1980: 60)

KEV- BAS-: (Etkisizleştirmek, bastırmak) *Kim ol bo orunta bodısatavlar bışrunmaklıg al altagları üze yigedteçi bilge bilig erksinmekleri üze körmek bışrunmak atlıg yollartakı alp kevgülük nızvanılarıg kevgeli basgalı uyurlar.* / "Ki o yerde azizler, öğrendikleri yetenekleri ile, üstünleştiren hikmetli bilgiye hakim olmaları ile, görmek,

öğrenmek adlı yollardaki bastırılması zor tutkuları, etkisizleştirebilirler." (KAYA 1994: 195)

KEV- KISGAR-: (Güçsüzleştirmek) *Adın keçiglig tırtılarıg kevmek kısgarmak kılıp küvenç yokay köñültin öñi üdrülmekte yigin bulmakımız bolsun.* / "Başka yolda ilerleyen imansızları güçsüzleştirip kibirli gönülden ayrılmakta üstünlüğü bulmamız gerçekleşsin." (KARA-ZİEME 1976: 60)

KEV- KÜÇSİRET-: (Güçten düşürmek) *Tavar buşı yalañuz az nızvanıg ok kever küçsiretür.* / "Mal sadakası sadece cimrilik tutkusunu güçten düşürür." (KAYA 1994: 131)

KEV- TARKAR-: (Zayıflamak) *İnçip bodısatavlar bo montag yañın köñülteki kkirlerig körmek bışrunmak yollar içinte kevip tarkarıp on orunlar sayudakı sırnayu yinçgeleyü arıtıp...* / "Şöyle ki, azizler bu şekilde, gönüllerindeki kirleri görüp, öğrenme uğraşısı içinde zayıflayıp, on bölgelerin her birini inceletip temizleyerek..." (KAYA 1994: 165)

KEVİG YERSİG: (Mahvolmuş) *Montag osuglug kevig yersig...* / "Bunun gibi mahvolmuş..." (RÖHRBORN 1996: 110)

KEVİL- ALKIN-: (Zayıflayıp eksilmek) *Et'öziniñ küçi küsüni kevilmişin alkınmışın ertimlig ürlüksüz törü kentü özine yakın kelmişin bilip tıtsılarıña ince tip yarlıkadı.* / "Vücudunun gücünün kuvvetinin zayıflayıp eksildiğini, fâni olma kanununun yaklaşmakta olduğunu anlayıp, öğrencilerine şöyle dedi." (TEZCAN 1975: 29)

KEVİL- ARTA-: (Zayıflamak, bozulmak) *Küçüm küsünüm kevilmişke artamışka korku teginür men.* / "Gücümün kuvvetimin zayıflamasından korkarım." (RÖHRBORN 1991: 95)

KEVİZ SUNÇUK: (Yorgan yastık) *Monta togup toyın başlıg şu şutsi asan mançak tölet töşek takar keviz sunçuk isiç bukaç burnaç et'özlüg erür.* / "Burada doğup rahip başlı, hücre, oturma yeri, yastık, döşek, çuval, duvar halısı, yorgan yastık, kap kacak bedenli olur." (TEKİN 1980: 186)

KEYİKÇİ AÑÇI: (Avcı) *Toñuz ölürgüçi boltum erser keyikçi añçı boltum erser...* / "Domuz öldürücü oldu isem, avcı oldu isem..." (MÜLLER 1911: 84)

KEZ- EVRİL-: (Gezip dolaşmak) *Brahmatadi ilig arıg simeglerig kezip evrilip öz uluşıña bartı.* / "Brahmatadi adlı hükümdar ormanları gezip dolaşıp kendi memleketine vardı." (MÜLLER 1922: 63)

KEZ- TEGZİN-: (Gezip dolaşmak) *Ol kutlug orunlarıg kezser tegzinser ögser yükünser...* / "O kutlu yeri gezip dolaşsa, ululayıp yüceltse..." (GABAİN 1935: 11)

KEZ- YORI-: (Gezip dolaşmak) *...Ulug yarlıkançuçı köñül öritip kapıg sayu keze yorıyu...* / "...Büyük merhametli gönül besleyip bütün kapıları gezip dolaşarak..." (KARA-ZİEME 1986: 331)

KEZE YAPA: (Sırasıyla) *...Bahşılarıg keze yapa vidiş boşgut almakdın kiñürü ayıtıp ötgürdüm öñrekiler kirtgünçin.* / "...Hocalardan sırasıyla nasihat almamdan dolayı, öncekilerin imanını söyleyip geniş bir biçimde açıkladım." (RÖHRBORN 1991: 146)

KEZİG TİZİG: (Silsile, dizi) *Kezig tizig titmeki igit köñül uguru ol.* / "Silsileyi bozması yanlış gönül yüzündendir." (KARA-ZİEME 1970: 32)

KIÇURGUÇI TAPLAGUÇI: (Kötülükten haz alıp memnun olan) */// Kıçurguçı taplaguçı erserler...* / " (Başkalarının zararından) Haz alıp memnun olan iseler..." (TEKİN 1980: 206)

KIDIGSIZ BULUÑSUZ: (Uçsuz bucaksız, sınırsız) *Kalp ödi ulug tolu atlıg uluşı kıdıgsız buluñsuz atlıg bodını alku bodısatavlar yorıgınça yorıyurlar bulunçsuz nom boşgunurlar.* / "Devresi büyük dolu adlıdır; ülkesi, sınırsız adlıdır; halkı bütünüyle azizler yolundan gider ve eşi benzeri olmayan öğretiyi öğrenir." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 26)

KIG YAM: (Pislik, süprüntü) *Yene bo nom erdinig nomlamış yir tayçu kılmış yir orunug kişi yılkı ud eşgekde ulatı tınlıglar tepgülük satgaguluk kıg yam arıgsız üze ılıkturguluk ermez.* / "Yine, bu öğreti mücevherini anlattığı yeri ve tılsım söylediği yerdi, insan, at, öküz, eşek ve başka canlılar istenmeyen pisliklerle kirletemez." (KAYA 1994: 206)

KIIN- KATIGLAN- TAVRAN-: (Çalışıp çabalamak, gayret etmek) *Ötrü kınmak katıglanmak tavranmak işsiz bolgu kergek.* / "O zaman çalışıp çabalamak, gayret etmek sonuçsuz olsa gerek !" (BARUTÇU 1998: 58)

KIIN KIRKIN: (Istırap, dert) *Kıın kırkın tegürür alañadturur köni yolka kigürür.* / "Istırap verir, güçsüzleştirir, doğru yola girdirir." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 34)

KIIN KIZGUT: (Istırap, zarar) *Kunçuy bolup yañalar beginke kın kızgut tegüreyin.* / "Prenses olup, filler hükümdarına ıstırap vereyim." (MÜLLER 1911: 20)

KIINÇI ÖLÜTÇÜ: (İşkenceci, cellat) *Ötrü ol ödün yir altınkılar kınçılar ölütçüler alku kitgey.* / "Bunun üzerine, o vakit yer altındakiler, işkenceciler, cellatlar hep kaybolacaklar." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 22)

KIKIR- ALAKIR-: (Bağırıp haykırmak) *Anta ötrü ol atavaki yek korkgu teg yavlak katıg ünin kıkırtı alakırtı.* / "Ondan sonra Atavaki cin korkunç kötü ve kaba bir sesle bağırıp haykırdı." (GABAİN 1959: 26)

KIKRIŞ- ALAKIRIŞ-: (Bağrışıp çağrışmak) *Anta ötrü beliñteg çaştani ilig tegresinte koltı sanınça yekler katıg ünin kıkrıştılar alakırıştılar.* / "Onun üzerine korkunç şekilde Çaştani Bey'in çevresindeki sayısız şeytanlar sert bir sesle bağrışıp çağrıştılar." (MÜLLER 1945: 34)

KIL- İŞLE-: (Gerçekleştirmek) *Avantlardın tıltaglardın togarlar alku nomlar yok men yok kılmış işlemişi yok.* / "Nedenlerden doğan bütün öğretiler yok, kişi yok, gerçekleştirdiği yok." (ZİEME 1999: 70)

KIL- KAZGAN-: (Oluşturmak, yerine getirmek) *Kılmış kazganmış tsuy ayıg kılınçımızını ökünü boşunu aça yada kşanti ötünür biz.* / "İşlediğimiz günahlarımızı pişmanlıkla itiraf ederek tövbemizi dile getiririz." (BANG-GABAİN 1930b: 4)

KIL- KURAT-: (Gerçekleştirmek, işlemek) *Bo biş törlüg utrunmak atlıg tsuy ayıg kılınçlarıg kıltım kuratdım erser...* / "Bu beş türlü karşı gelmek adlı günahları işledim ise..." (KAYA 1994: 120)

KIL- SİMEKLE-: (Çalışmak) *Kılmaklıg simeklemeklig kezigde turmış bodısatavlarka nom nomlap kılmaksız simeklemeksiz kezigde turgurmak.* / "Çalışmalı silsilede duran azizlere öğreti vazedip çalışmasız silsilede durdurmak." (KAYA 1994: 189)

KIL- YARAT-: (Yapmak, gerçekleştirmek) *Bolarnıñ alku kamag butılarnıñ kılmış yaratmış arvışların kılıç üze keser men.* / "Bunların, bütün cinlerin yaptığı büyüleri kılıçla keserim." (MÜLLER 1911: 61)

KIL- YORI-: (Gerçekleştirmek, davranmak) *Üçünç alku sakınçlartın ertip kılmaksız yorımaksız adınsıgsız teprençsiz çınju tigme ertükteg kirtü tözde köñüllerin turgurmak ornatmakka tayanıp...* / "Üçüncüsü, bütün düşüncelerden sıyrılıp hareketsiz, sarsılmaz "gerçek" denilen olduğu gibi doğru esasta gönüllerini yerleştirmeye dayanıp..." (KAYA 1994: 179)

KILIK ERİG: (Usül, tarz) *...Kılık erigke yaraşı nom nomlaguka yaraşı tınlıg adırtıña yaraşı öñi öñi adruk adruk tüü törlüg körkle belgürtme et'öz belgürtüp tınlıglarka artuk asıg tusu kılurlar.* / "...Usule uygun, öğretiyi anlatmaya uygun, canlı ayrıcalığına uygun farklı farklı çeşit çeşit, pek çok türlü güzellikte beliren beden ortaya çıkarıp, canlılara fazlasıyla yarar sağlarlar." (KAYA 1994: 84)

KILINÇ ERİG: (Tavır, hareket) *Kurtultaçı tınlıglarnıñ köñül kögüz töz yıltız kılınç eriglerin odguratı körür erti.* / "Kurtulacak olan yaratıkların gönlünü, kalbini, kökünü, esasını, tavır ve hareketlerini tamamıyle görür idi." (TEKİN 1980: 34)

KIN KIZGUT: (Ceza, işkence) *Ol yazuk uñuzlarnıñ kının kızgutın kötürüñler.* / "Bu günahlarınızın cezasını çekin." (TEKİN 1980: 179)

KIN- KÜSE-: (Kaygı duymak) *Teriñ ujiklerniñ emezig yañluk bolmışıña kıntı küsedi.* / "Derin sözlerin hatalı, yanlış (bir biçime girmiş) olmasından kaygı duydu." (ÖLMEZ 1994: 84)

KIN- TAVRAN-: (Gayret göstermek) *Kaltı bo biş buyan edgü kılınç arkalıg biş bilge bilig arkalıg kamag sanı on paramıtlarıg toşgurgalı tüketgeli kınmak tavranmak sevmek taplamak erür.* / "Öyle ki bu beş sevap destekli, hikmetli bilgi destekli (olmak üzere) toplam sayısı on olan erdemleri tamamlamaya gayret göstermek, arzulamaktır." (KAYA 1994: 175)

KINAGUÇI BUKAGUÇI: (Zulmedici, işkenceci) */// Kınaguçı bukaguçı boltumuz erser...* / "...İşkenceci olmuş isek..." (BANG-GABAİN 1930b: 8)

KINAGUÇI- EMGETGÜÇİ-: (İşkenceci) *Tört butlug tınlıgarıg kınaguçı emgetgüçi boltum erser...* / "Dört ayaklı canlılara işkence edici oldum ise..." (MÜLLER 1911: 85)

KIÑIRTI YAVLAK: (Kızgın, kötü) *Ol kamag yekler ol kişi tapa kıñırtı yavlak közin körü umagaylar anı takı ne timiş kergek kim ol kişig ölürü usar azu adın kor yas kılu usar.* / "O kimseye karşı kızgın ve kötü bakışlarla bakamazlar; nerede kaldı ki bu bütün cinler, o kimseyi öldürebilsin veya türlü türlü zarar ve ziyan verebilsinler." (TEKİN 1993: 10)

KINIG KATIG: (Acımasız, kıyıcı) *Kınıg katıg köñülin edgülüg sıgun beginiñ boyınıñ bıçıp başın yirte yıktı.* / "Acımasız gönülle faziletli geyik beyinin boynunu kesip başını yer yuvarladı." (MÜLLER 1946: 46)

KIR KIRTIŞ: (Görünüş) *Kan lagkika yarlıkamış ödte ança ançakıya tapsızı bar erser yime kırı kırtışı ögi köñüli neñ esilmedük erti.* / "Han, Lagkika'nın buyurduğu günde, azıcık rahatsız ise de görünüşünden ve bilincinden hiç bir şey kaybetmemişti." (RÖHRBORN 1991: 116)

KIRAGU SALKIM: (Kırağı, çiğ) *Yüz kata tumlıgta isigde irklep kıragularıg salkımlarıg yorıdı aşnukılar izinçe.* / "Yüz kat soğukta sıcakta, kırağılara, çiğlere basıp öncekilerin izince yürüdü." (ÖLMEZ 1994: 85)

KIRI BITADI: (Faydasız, boş) *Kırı bıtadı yirtünçü ///* / "Faydasız dünya ..." (ZİEME 1985: 111)

KIRTYAANUSTANAINYANA PARAMIT TİGME BÜTMİŞ BIŞMIŞ BİLGE BİLİG PARAMIT: (Kemale ermiş hikmetli bilgi erdemi) *Onunç orunta kırtyaanustanaınyana paramıt tigme bütmiş bışmış bilge bilig paramıt içinte katıglanurlar.* / "Onuncu mekanda, kemale ermiş hikmetli bilgi erdemi içinde gayret gösterirler." (KAYA 1994: 198)

KIS- TAÑ- BOG-: (Sıkıştırıp boğmak) *Örtlüg temirlig kısgaçlar kelip kısıp tañıp bogup ölürürler.* / "Ateşli demirden kıskılar gelip sıkıştırıp boğarak öldürürler." (TEKİN 1980: 210)

KISARI ARSLAN: (Arslan) *Kısarı arslan etinlig kirtü savlıg kañımka kininte aña tuşguka kilileşmek kılayın.* / "Arslan sesine sahip doğru sözlü babama, sonunda ona tesadüf etmeye, hürmet göstereyim." (ZİEME 1985: 141)

KISARI ATLIG ARSLAN: (Aslan) *Ulug ilig kısarı atlıg arslan men.* / "Büyük hükümdar aslanım !" (GEİSSLER-ZİEME 1970: 41)

KISGA KAVIRA: (Özet, kısaca) *Kısga kavıra sözleyin sakınu yitinçsiz kurug nomug.* / "Düşünülmesi imkansız boşluk öğretisini kısaca söyleyeyim." (KAYA 1994: 216)

KISGAR- KEV-: (Zayıflamak, güçsüzleşmek) *Şıravasat balıkda erken adınlarnıñ küçin küsünin kısgarıp kevip...* / "Şıravasat şehrinde iken başkalarının gücünü zayıflatıp..." (KAYA 1994: 72)

KISIG KAVRIG: (Zindan, tutku) *Birök kınlıkka kirser azu ogrı ogırlasar tutsuksar bagta bukaguda kirip berke kagıl ulatı kısıg kavrıg emgeki kelser...* / "Eğer, zindana girse yahut hırsızlık yapsa, tutuklansa, zincire vurulup kırbaç ve diğer zindan cezaları gelse..." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 24)

KISIG TAÑIG: (Sıkıntı, dert) *Neçeke tegi bo sansar içinte togmış tınlıglar ajunlug çadır ögüz içinte aga teñilü biş ajunlug tegzinç suv içinte çoma bata tört togumlug kısıg tañıgta kısılur tañılur erserler...* / "Ne zamana dek bu varlıklar âlemi içindeki canlılar, dünyevî kül nehri içinde yükselip alçalarak, beş dünyadan ibaret girdap içinde batarak, dört varlık buluşlu sıkıntıda bunalırlar ise..." (TEKİN 1980: 28)

KISIGSIZ KAVRIGSIZ: (Hür, müstakil) *...Barçada baştın açsız kızsız kısıgsız kavrıgsız yagısız börisiz basınçsız unçsuz irtsiz birtsiz muñsuz taksız telim taşım bay barımlıg sansız üküş kötişvr bayagutlar evleri barkları öz* /// "...Hepsinden üstün, tok, hür, düşmansız, minnetsiz, vergisiz, müreffeh, çok varlıklı, sayısız zenginlerin evleri barkları öz..." (TEKİN 1980: 32)

KISIL- TAÑIL-: (Bunalmak, sıkıntı çekmek) *Neçeke tegi bo sansar içinte togmış tınlıglar ajunlug çadır ögüz içinte aga teñilü biş ajunlug tegzinç suv içinte çoma bata tört togumlug kısıg tañıgta kısılur tañılur erserler...* / "Ne zamana dek bu varlıklar âlemi içindeki canlılar, dünyevî kül nehri içinde yükselip alçalarak, beş dünyadan ibaret girdap içinde batarak, dört varlık buluşlu sıkıntıda bunalırlar ise..." (TEKİN 1980: 28)

KISIL- UZA-: (Kısalmak - uzamak) *Adırtlañ tişi erkek naylarnıñ kısılırın uzayurın.* / "Dişi erkek, neylerin kısalıp uzamasını ayırt edin." (RÖHRBORN 1996: 25)

KIVIRKAK SARAN: (Hasis, cimri) */// Kıvırkak saranlar taluy ögüzteki balıklar... ///* "... Cimri kimseler, okyanustaki balıklar ..." (BANG-GABAİN 1930a: 12)

KIYIK KAMGI: (Dönek, çarpık) *Beg er bolsar çın kirtü il içinte bultukmaz kıyık kamgı erki söz sav.* / "Hükümdar doğru olsa, ülke içinde dönek söz bulunmaz herhalde." (KAYA 1994: 304)

KIYIN KIYIT: (İşkence, eziyet) *Köñülleri uyalıp sıkılıp batmış köñüllüglerig olarnı barça birkerü bek çug emgeklerintin boşutup berke kagal kıyın kıyıtlar teggülük kadguların tarkartaçı bolayın.* / "Gönülleri utanıp sıkılıp batmış gönüllüleri, onların hepsini birlikte bağ eziyetlerin kurtarıp, kırbaç, işkence getiren kaygılarını uzaklaştırayım." (KAYA 1994: 113)

KIZ KELİN: (Kız, gelin) *...Ertmiş kıyılmış ög kañ aga ini kız kelinlerimiz ermez yaramaz orunlarta togmış erser...* / "...Heba olmuş ana baba, ağabey kardeş, kız gelinlerimiz yakışıksız yerlerde doğmuş ise ..." (ZİEME 1985: 176)

KIZ KIRKIN: (Cariye, kız) *Tavgaç ilintin ünmiş kızlarka ogşatı tama turur kutlug buyanlıg kızlar kırkınlar...* / "Çin ülkesinden gelmiş kızlara benzeyen, yakın duran saadetli cariyeler..." (TEZCAN-ZİEME 1974: 32)

KIZ KISGA: (Az, sınırlı) *...Ançulayu yime mini osuglug kız kısga bilge biligler neñ biligin tözün maytrınıñ bilge biligiñe yöleşürgeli bolmaz.* / "...Onun gibi, yine, benim gibi pek az bilgili kimselerin bilgisi, asil Maytrı'nın bilgisi ile mukayese edilmez." (TEKİN 1980: 112)

KIZ KIVIRKAK SARAN: (Hasis cimri) *Buşı birgeli akı tınlıglar az kız kıvırkak saran tınlıglar üküş teñirim.* / "Sadaka veren cömert canlılar az, hasis canlılar çok Tanrım !" (ODA 1986: 336)

KIZ KIVIRKAK: (Hasis, cimri) *Edgü kutlug tınlıglarnıñ ayagın çiltegin körüp kız kıvırkak köñül turgurmazlar.* / "Kısmeti iyi olan yaratıklara gösterilen hürmeti ve saygıyı görüp hasislik hisleri beslemezler." (TEKİN 1980: 163)

KIZGAN SAZGAN: (Pembe) *Ayagka tegimlig samtso açarınıñ öñi kırtışı ertiñü kızgan sazgan /// körkle bolup öñrekide öñisigrek bolu yarlıkadı.* / "Saygıya layık Samtso üstadın görünüşü son derece pembe /// güzel olup, öncekinden daha hayranlık verici bir durum aldı." (TEZCAN 1975: 42)

KİÇ TAVRAK: (Geç - erken) *Kkirlig nomlarıg salmatın kkirsiz nırvanıg almadın kiçin tavrakın timedin kirtü çın burkan kutın bulturur.* / "Kirli öğretileri salmadan, kirsiz sonsuz huzuru almadan, geç erken demeden, gerçek Buda saadetini buldurur." (ZİEME 1985: 123)

KİÇİG YİGİT: (Genç) *Kiçig yigit yaşınta saçı başı yürüñerser...* / "Genç yaşında saçı başı beyazlaşsa..." (KAYA 1994: 315)

KİÇİG YİNÇGE: (Küçük, ince) *Tayangulukı ediz üçün ötrü kiçig yinçge edler ilişgeli umaz.* / "Yetiştiği yükseklikten dolayı küçük, ince nesneler (ona) ilişemez." (ÖLMEZ 1994: 91)

KİM KAYU: (Kim) *Kimniñ kayunıñ küçin tutup çam çarım kılsar men yasatakı kıyınka tegirim men.* / "Kimin gücüne sahip olup itiraz etsem yasadaki cezaya çarptırılırım." (YAMADA 1993: 150)

KİN KELİGME: (Gelecek, âti) *Bodı tigme tuyunmak köñül erser öñre ertmiş ödki ermez kin keligme ödki ermez yügerü közünür ödki ermez.* / "Ermiş gönül ise, geçmiş zamandaki değildir, gelecek zamandaki değildir, şimdiki zamandaki değildir." (KAYA 1994: 147)

KİN KELİR: (Gelecek - zaman) *...Kin kelir ödün sekiz tümen yaşlıg tınlıglarnıñ özinte yaşınta tört erdinilig yaratıglıg sekiz tümen tört miñ uluşlarta...* / "...Gelecek zamanda, seksen bin yaşında canlıların ömründe, dört mücevherle süslenmiş seksen dört bin memlekette..." (TEKİN 1980: 32)

KİN KELTEÇİ: (Gelecek, âti) *...Burkanlar kaltı neteg öñre ertmiş kin kelteçi amtı közünür bo üç ödlerte...* / "...Budalar, öyle ki, nasıl geçmiş, gelecek ve şimdiki, bu üç zamanlarda ..." (KAYA 1994: 136)

KİN YIPAR: (Anber, misk) *Kireyin tiser kiçigkiyem kirü yime umaz men kin yıpar yıdlım.* / "Gireyim desem, küçüğüm, giremiyorum da anber, misk kokulum." (ARAT 1991: 20)

KİNET- OGAD-: (Geciktirip ertelemek) *...Kinetmedin ogadmadın kin yakın barsunlar.* / "... Geciktirip ertelemeden, arkasından, yakından takip etsinler..." (ARAT 1991: 146)

KİÑ ALKIG: (Geniş) *Turkaru kiñ alkıg köni ulug yolug kodup ters tetrü törüke tar yolka kirmişke sanur.* / "Daima geniş, doğru büyük yolu bırakıp, yanlış öğretiye, dar yola girmeyi düşünür." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 36)

KİÑ BOOŞ: (Geniş, serbest) *Öçme amrılma yintem bir tözin tutsar ütkiyete kök kalıkıg kiñ booş sıgurur.* / "Sönüp dinme kökünü her vakit bir tutarsa, küçücük deliğe gök yüzünü kolayca ve rahatça sığdırır." (ARAT 1991: 122)

KİÑ KISGA: (Uzun - kısa - zaman) *Yene bo kişi et'özi erser yig burnaçka ogşatı kiñin kısgasın alp küzetgülüg erür.* / "Yine, bu insan bedeni ise fevkalade bir küpe benzer, miyadını gözetmek zordur." (RÖHRBORN 1991: 182)

KİÑ KÖVŞEK: (Müşfik, yumuşak huylu) *...Anın kamagda seçilmiş kiñ kövşek kılıklıg alkuda adrumış butıklıg tañsuk ulug edremlig yarlıkar erti.* / "...Bu yüzden herkesten seçkin, yumuşak huylu, fevkalade iyi, bereketli, olağanüstü, yüce erdemli (olarak) buyururdu." (RÖHRBORN 1991: 164)

KİÑ TERİÑ: (Genişlik, derinlik) *Neñ inçip kiñin teriñin tüpkergeli arıtı yime bolmaz.* / "Böylelikle, derinliğini ortaya koymak da asla mümkün olmaz." (KARA-ZİEME 1970: 19)

KİNG ULUG: (Büyük) *Arıgı üze kiñ ulug adınlar sevip körgülük miñ kün teñri yarukı birkerü yarutu turur teg.* / "Temizliği sayesinde, büyük başkalıklar sevip, görülmeye değer bin gün Tanrı ışığı birlikte aydınlatır gibi durur." (KAYA 1994: 338)

KİÑ YAZI: (Geniş, açıklık) *Ötrü ilig beg kiñ yazı arıg silig orunug tañsuk körkle esringü erdini yinçün uz itdi.* / "Sonra, hükümdar geniş, temiz yeri, olağanüstü güzel, büyüleyici mücevherlerle tamam etti." (KAYA 1994: 307)

KİÑ YETİZ: (Yüksek, erişilmez) *Kiñ yetiz kirsiz münsüz arıg süzük tillig erdinisi agızınta tev emgekin emgenmetin çoglug yalınlıg bolup yatur.* / "Erişilmez, masum, temiz dil mücevheri, hile eziyetini çekmeden, aydınlık olup, ağzında yatar." (MÜLLER 1922: 72)

KİÑÜR- YAD-: (Açıp yaymak) *Edgüti kiñürüp yadıp nom padakınıñ yörügin yolka tayaklıgın kentü özi öz iltindeçi erip...* / "İyice açıp yayarak öğreti bölümünün izahını, yola destek oluşunu kendisi bizzatihi iletici olup..." (KUDARA-ZİEME 1983: 282)

KİNLEN- TEGZİN-: (Dönmek) *Anın tınlıglar övke nızvanıların ıya basa umadın ok uzun sansar içinteki otça öpelür opuça kinlenürler tegzinürler.* / "Bundan dolayı canlılar öfke tutkularını bastıramadıkları için uzun varlıklar âlemi içindeki ateş gibi parlayıp girdap gibi dönerler." (BANG-GABAİN 1929b: 17)

KİR MÜN: (Ayıp, günah) *Kitmiş erser alku kamag kiri müni...* / "Bütün ayıbı gitmiş ise..." (ZİEME 1985: 133)

KİR- SIG-: (Yerleşmek) *Olarnıñ köñül uguşında kirmez sıgmaz üçün kizlegülük erür.* / "Onların gönül esasında yerleşmediği için gizli kalır." (ZİEME-KARA 1978: 160)

KİR TAPÇA: (Kir, pasak) *Yükünür biz kirig tapçag öçürmiş atlıg teñri burkan kutıña.* / "Kiri pasağı ortadan kaldırmış adlı tanrı Buda saadetine saygıyla eğiliriz." (RÖHRBORN 1971: 37)

KİR- TAŞIK-: (Girmek - çıkmak) *Kanta barsar kelser kirser taşıksar olursar tursar bo tört sav agızınta tutar erti.* / "Ne zaman gitse - gelse, girse - çıksa, otursa - ayakta dursa bu dört söz ağzından eksik olmazdı." (GENG-KLİMKEİT-LAUT 1987: 50)

KİR- ÜN-: (Girmek - çıkmak) *Amtı biz yirçünser isteser biz alku dyanlarnıñ tözin arıtı yok erür kirgülüki üngülüki.* / "Şimdi biz bütün istiğrakların esasını arayıp istesek, hiç bir suretle girileni çıkılanı yoktur." (BARUTÇU 1987: 93)

KİRİŞ- TUTUL-: (Girişip başlamak) *Yitinç kirişmeklerin tutulmakların bilmek üze kalısız bilmek ukmak neteg ol tip tiser...* / "Yedincisi, girişip başlamalarını bilmekle istisnasız bilip anlamak nasıldır dese..." (KAYA 1994: 178)

KİRİT ATLIG DIDIM: (Taç) *Kim hormuzta teñrite ulatı ulug küçlüg teñriler kirit atlıg dıdımlıg başları üze yinçürü töpün yükünmiş tözün bursañ kuvrag erdini kutıña.* / "Ki, Hormuzta tanrı ve diğer büyük, güçlü tanrılar, taçlı başlarıyla asil cemaat mücevheri saadetine saygıyla eğilmiş." (TEKİN 1980: 31)

KİRLİG TAPÇALIG ARIGSIZ: (Kirli, pis) *Kaltı bodısatavlarnıñ kirlig tapçalıg arıgsız yir suvka kelmeki erser inçip tınlıglarka asıg tusu kılgu üçün tururlar.* / "Şöyle ki, azizlerin kirli yeryüzüne gelmeleri ise şüphesiz canlılara fayda sağlamak içindir." (ZİEME 1999: 72)

KİRSİZ ARIG SÜZÜK: (Kirsiz, temiz) *...Kirsiz arıg süzük bügülüg bir et'öz bütti tip sakınmış kergek.* / "...Kirsiz, temiz, hikmetli bir beden tamamlanmış diye düşünmek gerek." (BANG-GABAİN 1932: 8)

KİRSİZ MÜNSÜZ: (Günahsız, hatasız, masum) *Kiñ yetiz kirsiz münsüz arıg süzük tillig erdinisi agızınta tev emgekin emgenmetin çoglug yalınlıg bolup yatur.* / "Erişilmez, masum, temiz dil mücevheri, hile eziyetini çekmeden, aydınlık olup, ağzında yatar." (MÜLLER 1922: 72)

KİRTGÜN- EDKER-: (İnanmak, hesâba almak) *Birök yene teñrim kayu iligler kanlarnıñ ilinte uluşınta bo nom erdini bar erip kirtgünmeser edkermeser eşidmeser tıñlamasar ayamasar agırlamasar...* / "Şayet, yine Tanrım hangi hükümdarların ülkesinde bu öğreti mücevheri var olup (onu) dikkate almasa, dinlemese, saygı göstermeseler..." (KAYA 1994: 246)

KİRTGÜN- SÜZÜL-: (İman edip temizlenmek) *Üç erdinike kirtgünmiş süzülmiş üçün üç yavlak yoltın ozar kutrulur.* / "Üç mücevhere iman edip temizlendiği için üç kötü yoldan kurtulur." (BANG-GABAİN 1932: 22)

KİRTGÜN- UK-: (İman etmek) *İkinti tayşıñ mahayan nomlarıg kirtgünser uksar...* / "İkincisi, "büyük taşıt mezhebine" ait öğretilere iman etse..." (ZİEME 1999: 136)

KİRTÜ ÇIN: (Gerçek, doğru) *Kkirlig nomlarıg salmatın kkirsiz nırvanıg almadın kiçin tavrakın timedin kirtü çın burkan kutın bulturur.* / "Kirli öğretileri salmadan, kirsiz sonsuz huzuru almadan, geç erken demeden, gerçek Buda saadetini buldurur." (ZİEME 1985: 123)

KİRTÜ KATIG: (İmanlı) *Anı üçün men özüm kirtü katıg çın kirtü köñülin töpün yinçürü yükünüp ınanur men siziñe tip tidi.* / "Onun için ben kendim, imanlı, dürüst gönülle başımı aşağıya eğerek secde edip inanırım size diye söyledi." (KAYA 1994: 273)

KİRTÜ OÑARU: (Doğru düzgün) *Kayu meniñ kirtü oñaru et'özüm tilim köñülüm üze yükünüp ögüp burkanlarnıñ ulsuz tüpsüz edgüsin ince teñlig bar erser yig tüşlüg buyanları evirer men.* / "Benim doğru düzgün bedenim, dilim, gönlümle Budaların sonsuz iyiliğini secde edip ögdüğüm üstün sonuçlu ne kadar sevap var ise tevcih ederim." (KAYA 1994: 210)

KİŞEN BUKAGU: (Pranga, köstek) *...Meñisi az emgeki üküş kişen bukagu çiu töñürke et'özinte arıtı öñi kitmedeçiler...* / "Mutluluğu az, ıstırabı fazla pranga, köstek, kelepçe, bağ, bedeninden hiç eksik olmayanlar..." (RÖHRBORN 1971: 47)

KİŞİ ÖLÜRGÜÇİ ÇANTAL: (Cellat) *Kişi ölürgüçi çantal boltumuz erser...* / "İnsan öldüren, cellat olmuş isek..." (BANG-GABAİN 1930b: 8)

KİŞİ YALAÑUK: (İnsan, kişi) *Neñ bilsikmiş kişi yalañuk bolguluk ermez.* / "Hiç bir şekilde tanınan bir insan olamaz." (GABAİN 1954: 39)

KİŞİDİRA TARIGAG: (Arazi, tarla) *Bo kişidira tarıglag erür.* / "Bu arazidir. (KARA-ZİEME 1976: 33)

KİT- ARI-: (Ortadan kalkmak, temizlenmek) */// Kizlemetin bir kşanta ökünü kakınu açıyu kiter arıyur kılınçı montag kşanti ///* "Gizlemeden bir anda pişman olup acınarak (kötü) amelleri bu şekildeki bağışlanmayla ortadan kalkar." (ZİEME 1985: 101)

KİT- TARIK-: (Geçmek, uzaklaşmak) *...Pişmiş yaglıg etin isig isig yidürser timin ok ol erniñ igi togası kalısız kiter tarıkar tip ötüntiler.* / "...Pişmiş yağlı eti sıcak sıcak yedirse, o adamın hastalığı hemen, bütünüyle geçer diye arz ettiler." (MÜLLER 1922: 41)

KİTER- TARKAR-: (Uzaklaştırmak) *Yüz törlüg adalarıg kiterdeçi tarkardaçı erür siz teñrim.* / "Yüz çeşit tehlikeyi uzaklaştıransınız, tanrım." (ARAT 1937: 51)

KİTER- TÜKET-: (Gidermek, bitirmek) *Öñdünki kılınçlarımın kşanti kılınıp ökünü kakınu arıyu siliyü kiterip tüketip öñi kılmaduk ayıglartın özüm tıdınıp...* / "Bundan

önceki hareketlerim affedilip, onları nedametle, pişmanlıkla temizleyerek tamamen giderip, bitirip..." (ARAT 1991: 182)

KİZLE- BEKLE-: (Gömüp toprağa vermek) *İkinti kün beş yigirmike tañda erte samtso açarı et'özin kizletiler bekletiler.* / "Ertesi gün, (ayın) on beşinde tan vakti, erkenden Samtso üstadın vücudunu gömüp toprağa verdiler." (TEZCAN 1975: 50)

KİZLE- YAŞUR-: (Saklayıp gizlemek) *Bekrü kizle yaşurgıl adın kişi körmesün.* / "İyice saklayıp gizle, başka kimse görmesin." (LE COQ 1922: 29)

KİZLEGLİG BATUTLUG: (Gizli, saklı) *Tek inmelun şastırnıñ yörügü kizleglig batutlug için sözlegüçiler öñi öñi sözleyür.* / "Sadece akide kitabının yorumu, gizli olduğundan söyleyenler farklı farklı söyler." (RÖHRBORN 1996: 73)

KKİR KAKAÇ: (Kir, pislik) *...Kkir kakaç teg üç agutın kiñ alkıg törümiş kintsü münlüg yazukların kiñürü açınıp...* / "...Kir, pislik gibi üç zehirden geniş bir şekilde türemiş hatalı kusurlu günahlarımızı açıkça itiraf edip..." (ARAT 1991: 134)

KKİRLİG AYIG: (Çirkin, kötü) *Kaltı bo biş törlüg nomların akıglıg akıgsız üze adırtlap akıgsız tözlüg nomlarnıñ yintem arıgın edgüsin akıglıg tözlüg nomlarnıñ kkirligin ayıgın adırtlıg bilmek ukmak erür.* / "Öyle ki bu beş türlü öğretileri akıcı ve akıcı olmayan olarak ayırıp, akmayan esaslı öğretilerin bütün güzelliğini, akıntılı esaslı öğretilerin çirkinliğini iyice anlamaktır." (KAYA 1994: 190)

KKİRLİG TAPÇALIG: (Kirli, pasaklı) *Kkirlig tapçalıg yalañuklar yirtinçüsinte turup...* / "Kirli insanlar âleminde durup..." (KAYA 1994: 85)

KKİRSİZ ARIG: (Tertemiz) *Teñrim sizniñ altun öñlüg et'özüñüznüñ yarukı kkirsiz arıg titir.* / "Tanrım, sizin altın renkli bedeninizin ışığı tertemizdir." (KAYA 1994: 110)

KKİRSİZ MÜNSÜZ: (Lekesiz, masum) *Yaruk yaltrıkka tükellig kkirsiz münsüz süp süzük süzülmiş yaruk biligiñiz...* / "Işığa ait, lekesiz, tertemiz aydınlık bilginiz... (KAYA 1994: 336)

KKİRSİZ TAPÇASIZ: (Kirsiz, arı) *...Çambunat altun inçip ertiñü kkirsiz tapçasız ertiñü arıg süzük ertiñü amrançıg ertiñü seviglig erür.* / "...Altın, böylelikle, son derece

kirsiz, son derece temiz, son derece sevimli ve son derece gönül çekicidir." (MÜLLER 1911: 37)

KLYAKASAPRŞ BÖRTMEK: (Temas, dokunuş) *Bişinç klyakasaprş börtmeki üze asıg tusu kılmak antag erti.* / "Beşincisi, teması ile hizmet etmesi şöyle idi." (TEKİN 1980: 38)

KOD- IDALA-: (Terk etmek, bırakmak) *Ol ugurka şanki çakaravart ilig kan bizni kodup ıdalap toyın boltı.* / "Bu sebepten dünya hükümdarı Şanki bizi terk edip rahip oldu." (TEKİN 1980: 143)

KOD- KEMİŞ-: (Vazgeçmek, bırakmak) *Biznide adın balık uluş ordu karşı kügçi küzetçi neçe tözün yavaş teñriler erserler olar barça biziñçileyü ök titip ıdalap kodgay kemişgeyler.* / "Bizden başka, memleket, saray sorumlusu nice asil tanrılar varsa, onların hepsi bizim gibi (bunları) dağıtıp vazgeçecekler." (KAYA 1994: 247)

KODIKI ASRAKI: (Aşağıdaki) *Ol kodıkı asrakı yavız yollarta tüşteciler ootlug balıkdakı temirlig torda turup...* / "O aşağılardaki kötü yollara düşenler ateşli şehirdeki demir ağda durup..." (RÖHRBORN 1971: 23)

KODTUR- TID-: (Kovup engellemek) *Birök körüp yavızıg kodturmasar tıdmasar ermez törüler anta ötrü erü erü üstelür.* / "Şayet kötüyü görüp, kovup engellemese gerçekleşmeyen anlayışlar bundan dolayı gerçekleşe gerçekleşe artar." (KAYA 1994: 296)

KOG KIÇMUK: (Atom, zerre) *Bo yagız yir arkasıntakı idiz taglarıg basgukları barça kog kıçmuk teg uşatu sıp sanın sakışın bilgeli bolgay.* / "Bu yeryüzünün arkasındaki yüksek dağları, tepeleri atom misâli parçalayıp (bunların) sayısını bilen olacak." (KAYA 1994: 111)

KOG KİNDİK: (Yiv, yuva) *Ongalı sav sözlüg ongalı iş kögüglüg ongalı öz iltinmeklig kogı kindiki erür.* / "Sağdan sözlü, sağdan işli, sağdan kendini götürmeli, yivi yuvasıdır." (TEKİN 1980: 131)

KOG PARMANU: (Zerre, atom) *Ançulayu ok yime men evrinçkençig kog parmanular sanınça tınlıg uguşları birle kop kamag kılmış buyan edgü kılınçlarımın üzeliksiz üstünki yig köni tüz tuymak burkan kutıña tükel bilge biligke evire teginür men.* / "Aynı şekilde bende dönüp dolaşan zerreler sayısınca canlı soyları ile, her türlü işlediğim

sevaplarımı eşi benzeri olmayan üstünlükte, doğru düzgün kavrama (adlı) Buda saadetine, eksiksiz hikmetli bilgiye saygıyla tevcih ederim." (KAYA 1994: 135)

KOGSA- YARSI-: (İğrenmek, midesi bulanmak) *Neçe yügürür erti ança kogsar yarsıyur erti.* / "Ne kadar koşuyor idi (ise) o kadar midesi bulanıp iğreniyordu." (LE COQ 1938: 7)

KOGSAK PÜRGE: (Zayıf, buruşuk) *Suvsalag bolsar kogsak pürge bolur.* / "İçki müptelası olsa zayıf ve buruşuk olur." (GABAİN 1954: 57)

KOL- AL-: (Almak) *Kolup alıp sogık suv bügürtüm saçdım olarka.* / "Soğuk su alıp onlara serperek saçtım." (KAYA 1994: 334)

KOL BUT: (Kol, ayak) *Kolın butın sızlatur yürekilen bilin kolbıçın agrıtur.* / "Kolunu ayağını sızlatır, yüreğiyle belini ve omuzunu ağrıtır." (ARAT 1937: 35)

KOL İLİG: (Kol, el) *Bilerzüklüg üzklüg kolları iliglerig üze kitimuti balıkta küle oynayu şanki çakaravart ilig kanka yakın kelgeyler.* / Bilezikli, yüzüklü kolları, elleriyle güle oynaya Kitimuti şehrinde Şanki (denilen) hükümdara yakın varacaklar." (TEKİN 1980: 83)

KOL KOLTUK: (Kol, koltuk) *Olarnı yime amtı örtlüg temirlig tilgenler kolların koltukların bıçar uşar.* / "Onları da şimdi, alevli demir tekerlekler, kollarını, koltuklarını biçip doğrar." (TEKİN 1980: 191)

KOL- ÖTÜN-: (Dilemek, rica etmek) *...Kalınçu nomug aça yada tegingü bo meniñ ugrayu küsüşüm teginür kolu ötünü teginür men.* / "...Eskiden kalmış öğretiyi açıp yaymaya muvaffak olmak, dileyip rica ettiğim tüm arzumdur." (ÖLMEZ 1994: 45)

KOLLAŞ- KÖTÜR-: (Çekip götürmek) *Kollaşıp kötürüp tagarlarnı kuduz /// yüklesün.* / "Çuvallarını çekip götürerek Yak (türü öküze) yüklesin." (ZİEME- MOLNAR 1989: 144)

KOLTI NAYUT: (Sayısız) *...Sansız tümen koltı nayut sanınça kiçig tamuluglar kelirler.* / "...Sayısız, ufak cehennemlikler gelirler." (TEKİN 1980: 188)

KOLULA- ÜLGÜLE-: (Arzulayıp istemek) *...Kolulayu ülgüleyü bulgulugsuz kurug bilge bilig saña yükünür men.* / "...Arzulayıp istemekle bulunmayan, saf hikmet, senin önünde hürmetle eğilirim." (ARAT 1991: 156)

KOOL BUT: (Kol, bacak) *Birtim adınka közümin koolug butug ulatı kulgakımın kisim oglum tapıgçıg esirkençsiz çın köñülin.* / "Başkalarına, gözümü, kolumu, bacağımı ve kulaklarımı; hizmetçi olarak hanımımı, oğlumu cömertçe, dürüst gönülle verdim." (KAYA 1994: 219)

KOOLLUG ULDUÑLUG: (Sütunlu) *Otıra koollug ulduñlug iligiñiz adakıñız eñrekleri tüzü turur.* / "Ortada sütün (?) misali eliniz ayağınız, tırnakları düzgün şekilde durur." (KAYA 1994: 254)

KOOR KOGUZ: (Zarar ziyan) *Biz kamagun ürüg uzatı küyü küzetü tutup koor koguz kılmagay biz teñrim tip ötüntiler.* / "Biz hepimiz daima gözeterek muhafaza edip zarar ziyan vermeyeceğiz tanrım diye bildirdiler." (KAYA 1994: 206)

KOP KAMAG: (Hep, bütün) *Ol sütlerniñ küçinte kop kamag tınlıgarıg emgeksiz meñilik kılayın erdi.* / "Bu sütler sayesinde bütün yaratıkları ızdırapsız ve mutlu kılsa idim." (TEKİN 1980: 102)

KOR AYIG: (Zarar ziyan) *Alku kor ayıg tütüş keriş karışmakıg amırtgurdaçı erür.* / "Bütün zarar ziyan, kavga niza ve dalaşmayı yatıştırıcıdır." (MÜLLER 1911: 58)

KOR YAS: (Zarar ziyan) *Yılın ayın turkaru ev bark içinte ada tuda kor yas egsümez.* / "Yıllarca aylarca, sürekli olarak, ev bark içinde tehlike ve zarar ziyan eksilmez." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 20)

KORILA- ARTA-: (Yok olmak) *Kolulayu körser men bo et'özümin korıladaçı artataçı erür.* / "Bu vücuduma derinlemesine düşünerek bakarsam, (o) fânidir." (BARUTÇU 1987: 96)

KORK- AYIN-: (Korkup ürkmek) *Ol tamuluglarıg körüp samantavrkiş yazıdakı kuvranmış kuvrag añsız korkup ayınıp sansarlıg meñi toñanıñ berksizin meñüsüzin münin kadagın sakınıp ince tip tiyürler.* / "O cehennemlikleri görüp Samantavrkiş ovasındaki toplanmış cemaat, pek korkup ürkerek, dünyanın saadetinin ve kudretinin çürüklüğünü, geçiciliğini, suçunu günahını idrak ederek şöyle der." (TEKİN 1980: 182)

KORK- AYMAN-: (Korkup çekinmek) *Amrak oglanlarım amtı korkmañlar aymanmañlar.* / "Sevgili oğullarım, şimdi korkup çekinmeyiniz !" (EHLERS 1983: 86)

KORK- BELİÑLE-: (Korkup çekinmek) *...Kentü özi korkmış beliñlemiş teg bolup köñülüg et'özüg andirabu tutar.* / "...Kendisi korkup çekinmiş gibi olup, gönlü, bedeni iki varlık arasında kalır." (ZİEME-KARA 1978: 60)

KORK- BEZ-: (Korkup titremek) *Anın korkdı bezdi köñüli kogşadı.* / "Bu nedenle korkup titredi, gönlü sarsıldı." (BANG-GABAİN 1929b: 6)

KORK- BUSAN-: (Korkup üzülmek) *Teñrim korkmañ busanmañ.* / "Efendim, korkup üzülmeyin." (HAMİLTON 1998: 30)

KORK- ÖKÜN-: (Korkup pişman olmak) *Teñri burkan ol kim tsuy ayıg kılınç kılıp yitinçsiz korkmasar ökünmeser ol tınlıg üç yavlak yolka tüşer tip yarlıkadı.* / "Tanrı Buda, o (kimse) ki çok büyük günah işleyip, korkup pişman olmasa, o canlı, üç kötü yola düşer diye buyurdu." (LE COQ 1922: 44)

KORK- TİTRE-: (Korkup titremek) *Samtso açarı anı körüp korkup titrep özi ozar bolur tip tüşedi.* / Samtso üstat onları görüp korkup, titreyip kendisi kurtulmaktadır, diye düş gördü. (TEZCAN 1975: 19)

KORK- ÜRK- BELİÑLE-: (Korkup ürkmek) *Anta ötrü ol teñri urısı ol ünüg eşidip korkıp ürkip beliñlep tüüleri yokaru turup ıya taya tavranu...* / "Bundan sonra o beyzade, o sesi işitip, korkup ürküp, tüyleri ayağa kalkıp titreyerek acele edip..." (MÜLLER 1911: 29)

KORK- YIÇAN-: (Korkup endişelenmek) *Korka yıçanu kikişişi mürkimni bilip...* / "Korkup endişelenerek (ben) Kikişişi cahilliğimi bilip..." (ZİEME 1985: 93)

KORKIN- AYIN-: (Korkmak, çekinmek) *...Kamag keyikler kuvragı korkınu ayınu turmışları közünür.* / "...Bütün hayvanlar topluluğunun korkarak durduğu görülür." (KAYA 1994: 194)

KORKINÇ AYINÇ: (Korku) *Antran kopup teñri burkanın köligesiñe sıgıntı anta timin korkınçı ayınçı sönti.* / "Oradan kalkıp tanrı Buda'nın gölgesine sığındı, orada hemen korkusu geçti." (TEKİN 1980: 37)

KORKINÇ AYMANÇ: (Korku) *Teñleser biz öz et'özümüzni bo ögdike tegmişimizke korkınçlı aymançlı birle kelir.* / "Biz kendi bedenimizi bu övgüye eriştirmeyi hesap etsek, korku da beraberinde gelir." (RÖHRBORN 1991: 36)

KORKINÇ EMGEK: (Korku sıkıntı) *Bo savıg eşidip men ötrü takı utgurak korkınçım emgekim üstelti.* / "Bu sözü işittikten sonra korkum sıkıntım daha belirgin bir şekilde arttı." (KAYA 1994: 64)

KORKINÇ SIKIŞ: (Zor durum) *Alku emgeklig tolgaklıg tınlıgların ozgurguka kutgarguka ötlemiş buyan edgü kılınç emgek üze yürekleri yançılmış korkınçda sıkışda turmış irinç yarlıg umugsuz ınagsız tınlıgların boşumak kutgarmak buyan edgü kılınçka yitmez.* / "Bütün eziyet çekenleri kurtarmayı öğütleyen sevap, ızdırab ile yürekleri parçalanmış, zor durumda olan, zavallı, ümitsiz canlıları kurtarmak sevabına yetişmez." (KAYA 1994: 138)

KORKINÇ SİZİNÇ: (Korku, endişe) *Korkınçıg sizinçig kentü tarkarırlar.* / "Korkuyu endişeyi kendiliğinden uzaklaştırırlar." (ZİEME 1975a: 37)

KORKINÇIG KASINÇIG: (Korkunç) *...Korkınçıg kasınçıg şamnu kanın ülgüsüz sansız süülüg kuvragı birle barçanı utup yigedip...* / "...Korkunç şeytan hükümdarı sayısız asker topluluğuyla beraber hepsini yenip..." (KAYA 1994: 135)

KORKINÇLIG EMGEKLİG: (Dertli, sıkıntılı) *Korkınçlıg emgeklig tınlıgların kumaru... ///* "Dertli canlıları emanet ..." (TEZCAN-ZİEME 1974: 76)

KORKINÇSIZ AYINÇSIZ: (Korkusuz) *Anı körüp toñalar begi teg kşatrik begler meñiz meñlep korkınçsız ayınçsız köñülin ol yekler arasınta kirip bardı.* / "Onu görüp, savaşçılar beyi gibi, asker beylerin görünüşüne bürünüp korkusuz gönülle o şeytanların arasına girdi." (MÜLLER 1945: 14)

KORKIT- ÜRKİT-: (Korkutup ürkütmek) *...Montın bolmış körksüz yavız öñler kişilerig korkıtur ürkitür tip yarlıkamış erür.* / " "...Bundan meydana gelmiş çirkin ve kötü görüntüler insanları korkutup ürkütür" deyip buyurmuştur." (RÖHRBORN 1971: 45)

KORKUNÇLUG BUSUŞLUG: (Korkulu ve sıkıntılı) *Ol kalın yagı yavlak ara kalın satıgçılar yolayu ertgeli sakınsar korkunçlug busuşlug erser...* / "Bu bir sürü yol

kesici arasından, bir çok satıcı yola çıkıp geçmeyi düşünseler, korkup sıkıntıya düşseler..." (TEKİN 1993: 11)

KORUL- ÖRLET-: (Bozulmak, tahrip olmak) *Alku biligler turmaz üçün atı bolmış ol korulmış örletmiş tip.* / "Bütün şuurlar durmadığı için "bozulmuş" diye adı olmuştur." (BARUTÇU 1998: 60)

KORULDUR- ÖRLET-: (Zarar verip bozmak) *Azuça yene bar erser koruldurdaçı örletteçi basutçı yime ok atamış ol basutçısı egsük tip.* / "Ve yahut da zarar verip bozan yardımcı sebep var ise de (onu) "yardımcı sebebi eksik" diye adlandırmıştır." (BARUTÇU 1998: 60)

KORUM KAYA: (Çakıl kaya) *Korum kayalayu ükülsün.* / "Çakıl kaya misali çoğalsın." (ZİEME- MOLNAR 1989: 144)

KOŞUG BAG: (Ek, bağ) *Monı üze bilmiş kergek kayu nızvanılar ükliser asılsar anıñ atı bolur koşug bag tip.* / "Bu suretle hangi ihtiraslar çoğalıp artsa onun adı "ek, bağ" olur, diye bilinmelidir." (BARUTÇU 1998: 41)

KOŞUL- BAL-: (Koşulup bağlanmak) *Kayu tınlıgnıñ iyin yatdaçıları kayu vastuta ükliser asılsar bo tınlıgnıñ bo iyin yatdaçıları birle ol vastuta atamış ol koşulmış balmış tip.* / "Hangi canlının temayülleri hangi maddede çoğalıp artsa, bu canlının temayülleri ile o maddede çoğalıp artanlar "koşulup bağlanmış" diye adlandırılmıştır." (BARUTÇU 1998: 41)

KOŞUR- SUGUR-: (Kurutmak) *Monçulayu onsuz kötrünçsiz emgeklig ulug taluy suvın bilge biliglig yarukuñuz üze barçanı koşurtuñuz sugurtuñuz.* / "Bunun gibi derman bulmayan sıkıntıdan ibaret büyük deniz suyunu hikmetli bilgili ışığınız sayesinde kuruttunuz." (KAYA 1994: 111)

KOV- KIZGUTLA-: (Zulmetmek) *...Kayu yorıtaçılar erser /// kovarlar kızgutlayurlar.* / "...Nasıl hareket etseler /// zulmederler." (KARA-ZİEME 1990: 138)

KOV- YİTER-: (Kovalayıp takip ederek) *İglemek karımak ölmek emgekler kova yiterü yitip amrakta adrılmak açıg emgek teginürler.* / "Hastalanmak, yaşlanmak, ölmek eziyetleri, kovalayıp takip ederek (onlara) yetişip, sevgiliden ayrılmanın acı ıstırabını çekerler." (TEKİN 1980: 248)

KOVUK KURUG: (Boşluk) *Üçünç bir kşanta öz et'özin pıntsuin men tip sakınıp et'öz içinde yürüñ kovuk kurug sakıngu ol.* / "Üçüncüsü, bir zamanda kendi bedeniyle Pıntsuin'im diye düşünüp beden içinde beyaz boşluk düşünmektir." (ZİEME-KARA 1978: 164)

KOVUK SUVIK: (Katı - sıvı) *Biz ilkide kişi et'özinte erken vıharka yakın yirgerü olurup vıhar içinte kovuk suvık arıgsız kemiştimiz.* / "Biz başlangıçta insan bedeninde iken tapınağa yakın yerlere oturup tapınağın içine katı - sıvı çöpler attık." (TEKİN 1980: 175)

KOYUN KUZI: (Koyun kuzu) *Yarlıkançsız köñülin erüş üküş koyun kuzıg isig özlerinte adırtılar.* / "Merhametsiz bir kalple pek çok koyun ve kuzunun canına kıydılar." (TEKİN 1980: 193)

KOYUN ÖLÜRGÜÇİ TUJİ: (Kasap) *İnçe kaltı koyun ölürgüçi tuji boltumuz erser...* / "Şöyle ki, kasap oldu isek ..." (BANG-GABAİN 1929a : 8)

KOYUN YILKI: (Sürü) *Men ne törlüg tilekin kergekin tükel ayıtıp ed tavar agı barım altun kümüş koyun yılkı ı tarıg aş içgü ton kedim üze küsüşlerig kanturu tegingey men.* / "Ben her türlü isteği tümüyle dile getirerek mal mülk, servet, altın, gümüş, sürü, hububat, yiyecek, içecek, elbiseden ibaret arzuları kandırıp varacağım." (KAYA 1994: 285)

KÖÇ- BAR-: (Göçüp gitmek) *...Köçer barır yirtinçünüñ yolıntın ozalım.* / "...Göçer - gider dünyanın yolundan kurtulalım." (ARAT 1991: 138)

KÖGÜZ BÖGSEK: (Göğüs, karın) *Boşug bolmışda ok bramanlar kögüzlerin bögseklerin bırınu körüm bitiglerin aça ırkların sunların saça...* / "Azad olur olmaz soylular, göğüslerini, karınlarını tırmalayarak, fal kitaplarını açarak, kehanetlerini saçarak.." (TEZCAN-ZİEME 1974: 38)

KÖGÜZ YİZ: (Omurga, bel kemiği) *Kögüz yiz /// sumir tag.* / "Omurgası, bel kemiği /// Sumir dağıdır." (KARA-ZİEME 1976: 32)

KÖK KALIK: (Gökyüzü) *Kök kalıkda uçar kuş uçu umadın turdı.* / "Gök yüzünde uçan kuş uçamaz oldu." (BANG-GABAİN 1929a : 7)

KÖK RAJIVART: (Mavi, lacivet) *Körki meñizi ay teñri tilgeninte sevigligrek közi kapakı tüp tüz kaşı kirpiki kök rajıvart.* / "Görünüşü ay tanrı çarkından sevimli, gözü düp düz, kaşı kirpiği mavi (dir)." (MÜLLER 1946: 18)

KÖK TEÑRİ: (Gök yüzü) *Ol ödün kañı kan bo sav eşidip kök teñri tapa ulıdı sıgtadı.* / "O zaman babası han, bu sözleri işitince gök yüzüne doğru feryat edip sızladı." (HAMİLTON 1998: 41)

KÖL YUUL: (Göl, pınar) *Alku erdinilerin itiglig amrançıg köl yuullar içinte aştañik obıt suvları amrılıp tolu tururın...* / "Her türlü mücevher ile süslü, güzel göller pınarlar arasında Aştangik ve Obıt suları sükunet içinde dolu durduğunu ..." (ARAT 1991: 202)

KÖLÜK YILKI: (Yük binek hayvanı) *Kölükler yılkılar kirgey tip kügçi küzetçi turgurup...* / "Yük binek hayvanları girecek diye gözcü bırakıp..." (ZİEME 1875b: 114)

KÖMÜL- BASIL-: (Gömülmek) *Agırsız ayagsız bolmaklıg artuk teriñ oyta kemişilip tod uçuz bolmaklıg tooz toprak üze kömültiler basıltılar.* / "Saygınlığı ortadan kaldıran çok derin çukura düşüp sefillik getiren toz toprakla gömüldüler." (TEZCAN-ZİEME 1974: 33)

KÖÑÜL BİLİG: (Bilinç, zeka) *Montag üküş iş ködüg ava kelser yime inçip yene köñülin biligin erte kiñ ıdur erti.* / "Böylesi çok iş güç toplanarak gelse de yine bilinci sayesinde (bunları) çok uzağa savardı." (RÖHRBORN 1991: 121)

KÖÑÜL KARIN: (Gönül, kalp) *Anı körüp edgü savlar üze köñülin karnın ögirtürüp sav keziginte nom nomlaguluk savıg sözleti.* / "Onu görüp güzel sözler ile gönlünü, kalbini sevindirip, sözler arasında öğretiyi açıklamaya dair sözü söyledi." (KARA-ZİEME 1970: 17)

KÖÑÜL KÖGÜZ: (Gönül, kalp) *Köñüli kögüzi adruksuz teñri yiri titir.* / "Gönlü tıpkı tanrı mekanıdır." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 50)

KÖÑÜL TAP: (Arzu, istek) *Edgülüg işimizniñ köñülçe tapça bütmeki bolgay tip tidiler.* / "İyi işimizin arzumuz doğrultusunda tamamlanması gerçekleşecek diye söylediler." (TEZCAN-ZİEME 1974: 51)

KÖÑÜL TÜPLÜG KÖÑÜL TÖZLÜG: (Gönül köklü, gönül esaslı) *Yene başdınkı asanki içinte bışrungulug ögretingülüg alp kılgulug alp bütürgülüg köñül tüplüg köñül tözlüg adınçıg muñadınçıg agır iş ködüglerte eñ başı süzük kirtgünç köñül ol.* / "Ayrıca, başlangıçtaki sayısızlık içinde öğrenilecek, gerçekleştirilip tamamlanması güç, gönül köklü, gönül esaslı, hayrete şayan, büyük işlerin en başı, saf imanlı gönüldür." (BANG-GABAİN 1932: 20)

KÖÑÜL YÜREK: (Kalp, gönül) *Kentü özüniñ katıglanmakınka köñülin yürekin vajır teg kılıp alku bizni barça utup yigedip biznide öñre burkan kutın bultaçı boltı.* / "Kendisinin gayret göstermesiyle, kalbini elmas gibi kılıp, bizim hepimizi mağlup edip, bizden önce Buda saadetini bulan oldu." (MÜLLER 1945: 32)

KÖÑÜLİ KÖGÜZİ ARTAMIŞ KAKAKSİ AVAZŞAY: (Gönlü ve kalbi bozuk) *Kaltı köñüli kögüzi artamış kakaksi avazşay tınlıglar erser ///* "Şöyle ki, gönlü ve kalbi mahvolmuş canlılar ise..." (TEKİN 1980: 163)

KÖNİ BIŞIG: (Doğru dürüst) *Könin bışıgın tapınıp...* / "Doğru dürüst tapınıp..." (DREVNETYURKSKİY SLOVAR 1969: 315)

KÖNİ KİRTÜ ÇIN: (Doğru düzgün gerçek) *Küseyür men kolur men köni kirtü çın savıg.* / "Doğru düzgün gerçek sözü arzulayıp dilerim." (KAYA 1994: 278)

KÖNİ KİRTÜ: (Doğru, gerçek) *Agızımtın ünmiş köni kirtü savıg küzetgeli barayın tip tidi.* / "Ağzımdan çıkan doğru sözü gözeterek varayım diye söyledi." (MÜLLER 1922: 68)

KÖNİ OÑARU: (Sağlam, doğru) *Boşguntı köni oñaru boşgutug aşnukı bilgelerde.* / "Sağlam, doğru öğretiyi önceki bilgelerden öğrendi." (ÖLMEZ 1994: 87)

KÖNİ TÜZ: (Doğru düzgün) *Yükünür men maytrı arıgın kelmiş ayagka tegimlig köni tüz tuyuglıka kut kolu teginür men.* / "Secde ederim Maytrı'ya, temizlikle gelmiş olana, saygıya layık doğru düzgün kavrayana yalvarırım." (TEZCAN 1975: 38)

KÖNTÜL- OÑARIL-: (İyileşmek, düzelmek) *Kamagun barça köntülüp oñarılıp atayurlar arjılar iligin.* / "Hepsi tamamen iyileşip zahidler hükümdarını anıyorlar." (KAYA 1994: 106)

KÖNTÜL- OÑUL-: (İyileşmek) *Ol ogulnuñ igi kemi köntülmiş oñulmış bolmışta kin erklig kan bir yek ol bayagutka yumşap ince tip tidi.* / "O oğlanın hastalığı iyileşmiş olduğunda Erklig Kan, o varlıklı kimseye bir cin gönderip şöyle söyleyip buyurdu." (KARA-ZİEME 1986: 332)

KÖNTÜR- BAS-: (Dümdüz etmek) *Yavlak sakınçlıg yagılarıg alkını barça adak asra kılıp köni nom üze köntürgey basgay utgay yigedgey tip yarlıkadı.* / "Kötü düşünceli düşmanların hepsini tümüyle ayaklar altına alıp doğru öğreti sayesinde dümdüz edecek, yenecek diye buyurdu." (KAYA 1994: 243)

KÖNTÜR- ORNAT- ÇINGART-: (Düzeltip doğrulaştırmak) *Ötrü üç bunta teñkeşip yañlukın köntürüp ornatıp çıngartıp timin ok ol üjiklerig urur erti.* / "Üç temelden karşılaştırıp, yanlışını düzeltip doğrulaştırarak hemen o (doğru) kelimeleri yazardı." (TEZCAN 1975: 21)

KÖP KALIN: (Kalabalık, çok) *...Körtiler ol balıknıñ sudarşan kentte takı yigirek sogançıg erdiniler üze itilmişin yaratılmışın balık içinteki bodunınıñ bokunınıñ bay meñilig köp kalının.* / "...O şehrin Sudarşan kentinden de daha fevkalade, enfes mücevherler ile süslendiğini, şehir içindeki halkının zengin, mutlu ve kalabalık olduğunu gördüler." (BARUTÇU 1987: 113)

KÖP KAMAG: (Bütün, hep) *Köp kamag kişiler kuvragı eşidiñler.* / "Bütün mevcut kişiler topluluğu işitin! " (BARUTÇU 1987: 97)

KÖPİRT- YAŞART-: (Dallanıp budaklandırmak) *...Köp vaynikiler kuşalamulın köpirtü yaşartu üklitü udaçı kür luular erkligi ilig kan atlıg kükürt ünlügke yükünür men.* / "...Bir çok öğrenci topluluğunun köklerini dallanıp budaklandırarak çoğaltabilen, kuvvetli ejderler hakimi hükümdar adlı, gür sesli önünde hürmetle eğilirim." (ARAT 1991: 86)

KÖR- BIŞRUN-: (Kavramak, anlamak) *İnçip bodısatavlar bo montag yañın köñülteki kkirlerig körmek bışrunmak yollar içinte kevip tarkarıp on orunlar sayudakı sırnayu yinçgeleyü arıtıp...* / "Şöyle ki, azizler bu şekilde, gönüllerindeki kirleri görüp, öğrenme uğraşısı içinde zayıflayıp, ön bölgelerin her birini gözden geçirip temizleyerek..." (KAYA 1994: 165)

KÖR- KIÑIRT-: (Göz dikmek, bakmak) *Yime ölmemek bars baglamak erser körmek kıñırtmak üze ok bamak baglamak erür.* / "Yine, ölmemek, pars bağlamak ise göz dikmekle düğümlemektir." (ZİEME-KARA 1978: 142)

KÖR- KOLULA-: (Görüp anlamak) *İnçe körüñ kolulañ tolp barça tevin kürin armakın azgurmakın itmiş yaratmış ol.* / "Şöyle ki, bütün hileleri, kandırıp saptırarak gerçekleştirdiğini görüp anlayın." (LE COQ 1922: 9)

KÖR- TAPIN: (İtaat etmek, bağlı olmak) *Körtteçi tapındaçı tirini kuvragı yokatdı.* / "Kendisine bağlı topluluğu yok oldu." (RÖHRBORN 1991: 42)

KÖRGÜÇİ BAKGUÇI: (Görücü - falcı) *Kürümçi tagçuk kanıgçuk kişen ilturmış barıçuk körgüçi bakguçı bulmadın köñülleri çöküp...* / "Kürümçi, Tagçuk, Kanıgçuk, Kişen, Elturmış, Barıçuk görücü bulamadan gönülleri çöküp..." (TEZCAN-ZİEME 1974: 73)

KÖRK BEDİZ: (Görüntü, şekil) *Teñri teñrisi burkannıñ bo nom erdinig nomlayu yarlıkamış körkin bedizin bedizetsünler.* / "Tanrılar tanrısı Buda'nın bu öğreti cevherini anlatarak vaaz eden görüntüsünü resmetsinler." (KAYA 1994: 69)

KÖRK MEÑİZ: (Güzellik, yakışıklılık, görünüş) *...Körki meñizi ançakıya yime tegşilmedin artamadın turmaz mu.* / "...Güzelliği, azıcık dahi değişip bozulmadan durmaz mı ?" (MÜLLER 1922: 23)

KÖRKİ YARAŞI: (Beğenilir, güzel) *Nipur itigin itiglig adakın mañlap yorısar oyun küg arasınta aya yapınıp körki yaraşı yorıyur.* / "Halhallarla süslü ayağıyla adımlayarak yürüse, şarkılar arasında el çırpıp beğenilir bir şekilde yürür." (GABAİN 1959: 30)

KÖRKİT- BELGÜRT-: (Göstermek) *Asıg tusu kılgalır üçün tınlıglarka körkitür belgürtürler öçmek alkınmakıg.* / "Fayda sağlamak için, canlılara yok olmayı gösterirler." (KAYA 1994: 79)

KÖRKİT- KÖZÜNTÜR-: (Göstermek) *Antag erip yene kün ay teñrilerniñ yaruklarıña tayanmak üze öñlüg belgülüg köligeg körkitür közüntürür.* / "Öyle olup, yine gün ay tanrılarının ışıklarına dayanmakla belirgin gölge gösterir." (KAYA 1994: 89)

KÖRKİT- KÖZÜNTÜR-: (Göstermek) *Tek yilviçi erniñ yilvi küçi üze yalañuklar közin bamakdın ötgürü ezügin armakın bo montag at yañada ulatı tınlıglar kuvragın altun kümüşde ulatı ed tavarlar yükmekin körkitmiş közüntürmiş erür.* / "Bir büyücü adamın sihir gücüyle insanların gözünü bağlamasından dolayı, hileyle, böylesi at ve filden başka canlılar topluluğunu, altın ve gümüşten başka mal yığınını göstermiştir." (KAYA 1994: 226)

KÖRKLE KÖVŞEK: (Yakışıklı, güzel) *Körkle kövşek tokılıg inimiz ertiñ küveze.* / "Yakışıklı görünüşlü kardeşimiz idin ey gururlu !" (KAYA 1994: 325)

KÖRKLÜG MEÑİZLİG: (Yakışıklı, güzel) *Ol ok kiçe içlig bolup bir körklüg meñizlig urı ogul kelürgey.* / "O gece hamile kalıp, güzel bir erkek evlat dünyaya getirecek." (ARAT 1937: 37)

KÖRTLE KÖRKLE: (Güzel, beğenilir) *...İki kırk kut buyanlıg irü belgüke tükellig sekiz on törlüg nayragın yaratıglıg körtle körkle kulaça yarukın yaltrıyu...* / "...Otuz iki mukaddes alâmet ve seksen türlü nişan ile donatılmış, güzel, beğenilir, kulaç ölçüsünde ışığı parlayarak..." (TEKİN 1980: 52)

KÖRTLE OGLAGU: (Güzel, sevecen) */// Körtle oglagu közleri, üstün altın çöp çökşig irinleri yinçü tizigi teg körtle tişleri könülümin yürekimin ertiñü tebretdi titretdi.* / "...Güzel, sevimli gözleri, altta üstte kıp kırmızı dudakları, inci dizisi güzel dişleri gönlümü ve kalbimi fazlasıyla titretti." (GABAİN 1959: 30)

KÖRTLE SEVİGLİG: (Sevimli, güzel) *Tañ körtle seviglig közin karakın kalılıgın uçar kuşlar sokup kök kalıkka iltü barırlar.* / "Olağanüstü sevimli gözünü, göz bebeğini gökte uçan kuşlar gagalayıp, gökyüzüne taşırlar." (GABAİN 1959: 38)

KÖRÜKSE- KÜSE-: (Özleyip arzulamak) *Ol yarlıkançuçı körtle münsüz yaruk körküñüzin ol külçire seviglig yaltırıklıg isig yüzüñüzin körükseyür biz küseyür biz.* / "O, merhametli, güzel, masum, nurlu görünüşünüzü, o gülümseyen, sevimli, aydınlık, sıcak yüzünüzü özleyip arzuluyoruz." (LE COQ 1938: 10)

KÖRÜM SİZİK: (Anlayış, bakış açısı) *Birök adınlarnıñ az övke biligsiz küni küvenç körüm sizik ulatı nızvanıları teprep tsuy alguluk erserler...* / "Şayet başkalarının hırs, öfke, bilgisiz haset ve kibir (olan) anlayışlarını harekete geçirip günah kazanacak duruma gelseler..." (KAYA 1994: 159)

KÖRÜŞ- KAVIŞ-: (Görüşüp kavuşmak) *...Adasız tudasız yanıp kelip körüşüp kavışıp adak soñınta alkunı bilteçi burkan bolalım.* / "...Tehlikesiz olarak geri dönüp, görüşüp kavuşarak baştan sona her şeyi bilen Buda olalım." (ZİEME 1985: 126)

KÖSÜL- YAT-: (Uzanmak) *Köz yumup kösülüp yatmışta köpke kölgülük bolur sen.* / "Sen gözlerini yumup uzandığında hepsine gölge olursun." (ZİEME 1985: 191)

KÖŞİGSİZ TÜZ: (Dümdüz) *İnçe kaltı bulıt toz tuman parmanular üze köşigsiz tüz kök kalık uguşı neteg arımış erser ançulayu ok kök kalık antag arıg süzük bolur ok.* / "Şöyle ki bulut (denilen) zerrelerle dümdüz gökyüzü ögesi nasıl arınmış ise, o şekilde gökyüzü böyle temiz olur." (KAYA 1994: 97)

KÖTİ- YIDI-: (Koku saçmak) *Ol lınhua çeçek yıdı yıparı prayan içinte ok berk kötiyü yıdıyu turdı.* / "O nilüfer çiçeklerinin güzel kokusu, hücre içinde öylece keskin keskin koku saçarak kaldı." (TEZCAN 1975: 40)

KÖTİŞVR BAYAGUT: (Zengin) *...Barçada baştın açsız kızsız kısıgsız kavrıgsız yagısız börisiz basınçsız unçsuz irtsiz birtsiz muñsuz taksız telim taşım bay barımlıg sansız üküş kötişvr bayagutlar evleri barkları öz ///* "... Hepsinden üstün, tok, hür, düşmansız, minnetsiz, vergisiz, müreffeh, çok varlıklı, sayısız zenginlerin evleri barkları öz ..." (32/3-21) (TEKİN 1980: 32)

KÖTÜR- TUT-: (Barındırmak, muhafaza etmek) *İnçe kaltı yitinçsiz yidiz yagız yir alku edlerin neteg kötürür tutar erser...* / "Şöyle ki sonsuz yeryüzü bütün maddeleri nasıl barındırır ise..." (KAYA 1994: 148)

KÖVDÜÑ ET'ÖZ: (Beden, vücut) *...Kövdüñ et'özin alku açıg tarka emgeklerig teginmesünler.* / "...Bedenleriyle bütün acı ıstırapları çekmesinler." (RÖHRBORN 1971: 41)

KÖVRÜ TORUK: (Güçsüz, çelimsiz) *Küntemek açın ertmektin küçi küsüni üzülmiş kövrü toruk et'özlüg köyüre ///* "Her gün acı çekmekten dolayı gücü kuvveti azalıp güçsüz bedenle yanarak..." (ZİEME 1985: 33)

KÖY- ÖRTEN-: (Yanmak) *Körüp emgeklig ört içinte köye örtenü tururların...* / "Istıraplı ateş içinde yanıp duranları görüp..." (TEZCAN-ZİEME 1974: 63)

KÖY- SUSA-: (Yanıp kavrulmak) *Yarındak tikente ulatılarıg yapgutça yuñça sakınıp köygey susagay tip körüp bakıp...* / "Yarındak dikeni ve başkalarını yapağı gibi yün gibi düşünüp yanıp kavrulacaklar diye bakıp..." (ZİEME 1875b: 114)

KÖY- YALA-: (Kavrulup yanmak) *Kurug otun osuglug köyer yalar biz.* / "Kuru odun gibi kavrulup yanarız." (TEKİN 1980: 250)

KÖYÜR- ÖRTE-: (Yakmak) *Ot otunug neñ /// köyürür örteyür ince kaltı buzagu kim arslanka kedilip /// titretir butarlayur.* / "Ateş odunu nasıl /// yakar (ise) buzağı ki arslana yakalanıp /// dağıtıp parçalar." (LE COQ 1938: 15)

KÖZ KAPAK: (Göz, göz bebeği) *Körki meñizi ay teñri tilgeninte sevigligrek közi kapakı tüp tüz kaşı kirpiki kök rajıvart.* / "Görünüşü ay tanrı çarkından sevimli, gözü düp düz, kaşı kirpiği mavi (dir)." (MÜLLER 1946: 18)

KÖZ KARAK: (Göz) *Yalın teg közi karakı yalınayu tegzintürüp olurmaz mu.* / "Alev gibi gözü parıldayarak devir yapıp oturmaz mı ? " (MÜLLER 1945: 30)

KÖZ KULGAK: (Göz kulak) *Kızartmış temirlig bıçakların bir ikintiske közre kulgakra sançışur biz.* / "Kızgın demirden bıçakları birbirimizin gözüne kulağına batırırız." (TEKİN 1980: 176)

KÖZGEŞ- KÖR-: (İncelemek, gözden geçirmek) *...Ulatı begler közgeşteçi körteçi ujiklerig ornatdaçı ertiler.* / "...Başka beyler de inceleyici ve harfleri düzenleyici idiler." (RÖHRBORN 1996: 134)

KÖZSÜZ TEGLÜK: (Kör, gözsüz) *Bo kamag tapıgçı kulutları biligsiz bilig üze közsüz teglük erür.* / "Bütün bu hizmetteki memurlar bilgisizliklerinden dolayı kör (gibi) dir." (ÖLMEZ 1994: 66)

KÖZÜN- BELGÜR-: (Belirmek, görünmek) *Basa basa közünteçi belgürteçiler üçün...* / "Çok sonra belirecekleri için..." (KAYA 1994: 90)

KŞAN ÖD: (An, lahza) *Adınlarnıñ emgekin körser bir kşan ödün yime serip turgalı umaz.* / "Başkalarının zahmet çektiğini görse bir an dahi dayanamaz." (GABAİN 1959: 14)

KŞANTI PARAMIT TİGME SERİNMEK PARAMIT: (Pişman olma erdemi) *Üçünç orunta kşantı paramıt tigme serinmek paramıt içinte katıglanurlar.* / "Üçüncü mekanda, pişman olma erdemi içinde gayret gösterirler." (KAYA 1994: 197)

KŞİ AÇARI: (Hoca, öğretmen) *Alku şastırlarıg ötgürmiş tüpkermiş vaybaşşastır boşgunmış aryaçantri bodısatav kşi açarı entekek tilintin tohrı tilinçe yaratmış.* / "Bütün akide metinlerini özümseyip hıfzetmiş, Vaybaşşastır (akide kitabını) öğrenmiş Aryaçantri aziz hoca Hintçe'den Toharçaya çevirmiş." (TEKİN 1980: 75)

KUDULUŞ- AGILUŞ-: (Alçalmak - yükselmek) *Kurşatılu yüz miñ koltı sanınça yoçan kuduluşu agıluşu yaruklar üner.* / "Sayısız uzunluk birimince kuşatılıp, alçalıp - yükselerek (ondan) ışıklar çıkar." (ARAT 1991: 72)

KUJAL EDGÜ: (Kötü) *Kavıra tutsar kılınç üç törlüg bolur eşidgil tözün oglum bir kujal edgü ikinti akujal ayıg üçünç avirakir yarlıgsız.* / "İşit ! Ey asil evladım ! kavrayarak tutsa amel üç türlü olur: Birinci, iyi; ikinci, kötü; üçüncü, tarafsız." (MÜLLER 1922: 5)

KUM KIÇMUK: (Kum, zerre) *Anta şrinalandrm señremig tepitip kum kıçmuk kılgay men.* / "Ondan sonra Şrinalandrm adlı tapınağı parçalayıp kum, zerre haline getireceğim." (GABAİN 1935: 19)

KUMLA- SAYLA-: (Süprüntü haline gelmek) *Koldamlayu kötürüp salmışta kumlayu saylayu kudusun.* / "Çekerek götürüp bıraktığında süprüntü gibi dökülsün." (ZİEME- MOLNAR 1989: 144)

KUN- AL- OGURLA-: (Gasp edip yağmalamak) *Azu yime törtdin sıñarkı bursañ kuvraglarka sanlıg edig tavarıg kuntum altım ogurladım erkimçe tapımça işletdim erser...* / "...Ve dahi dört taraftaki cemaate ait malları gasb edip yağmalayarak iradem doğrultusunda kullandım ise ..." (KAYA 1994: 120)

KUN- KARMALA-: (Çalıp yağmalamak) *Yol yorıtaçı yalañuklarnıñ edin tavarın kunup karmalap özlerin ölürür ertimiz.* / "Yolda yürüyen insanların malını mülkünü çalıp yağmalayarak, canlarını alırdık." (TEKİN 1980: 253)

KUN- OGURLA-: (Gasp edip çalmak) *...Töleç kunup ogurlap boltum señgikke yukmış.* / "...Bağışları gasp edip çalarak tapınağa musallat oldum." (ZİEME 1985: 96)

KUN- TART-: (Çekip almak, çalmak) *Oglagu yavaş ünin yırlap köñülümin /// kunup alıp iltmiş teg ///* / "Tatlı sesiyle şarkı söyleyip gönlümü /// çalıp götürmüş gibi ..." (GABAİN 1959: 30)

KUNNDİ ÜKEK: (Kule, burç) *...Küsençig körkle kunndileri ükekleri kün teñri tilgeni uday tag töpüsinte togmış teg közüg sakınçıg köñülüg öçrüldürü turur.* / "... Hoş, güzel kuleleri, burçları güneş tanrısının çarkı Uday dağının tepesinden doğmuş gibi, gözü, düşünceyi, gönlü devamlı olarak söndürür." (BARUTÇU 1987: 82)

KUNUŞ KIRMA: (Yağmalama, savaş) *Barçada bir ikintiske basıraşıp kunuş kırma kılurlar kişiler.* / "İnsanlar bütünüyle birbirine saldırıp yağmalama yaparlar." (KAYA 1994: 297)

KUR KEZİG: (Sıra, silsile) *Kut bulmış tözünler kurınta keziginte barmaknıñ eñ başlayuka tıltagı kirtgünç ol.* / "Saadet bulmuş asiller silsilesinde ilerlemenin en ilk nedeni, imandır." (BANG-GABAİN 1932: 20)

KURI- İSİRKE-: (Kuruyup isiliklenmek) *Uzatı kurımak isirkemek buşmaklık bolur.* / "Sürekli kuruyup isiliklenme ve heyecanlanma olur." (GABAİN 1954: 57)

KURI- KATI-: (Kuruyup katılaşmak) *Öñ kürtük tegi prit bolup kurıp katıp yorıdıñızlar.* / "Issız yerler misali aç ruh olup, kuruyup katılaşarak ömür sürdünüz." (TEKİN 1980: 149)

KURI- SUGUL-: (Kurumak, suyu çekilmek) *Ulug ulug ögüz suvıña tegserler ögüz suvları tepesiñe kurıp sugulup barır.* / "Büyük büyük ırmak suyuna erişseler ırmak suları tepe üstü kuruyup gider." (GENG-KLİMKEİT-LAUT 1993b: 376)

KURIMIŞ KATIG: (Sert, kuru) *Ötrü kurımış katıg kamış alıp anı üze ömgen tamırın sançıp kan üntürüp akuru akuru barska yakın bartı.* / "Sert kamış alıp onu göğüs damarına bastırıp, kan çıkarıp sessizce parsın yanına vardı." (KAYA 1994: 324)

KURİKAR KALIK: (Çatı, veranda) *Altunlug kaylarta kümüşlüg barklarda vaydurılıg sıparırlıg erdinilig kurikar kalıklarda meñi meñileyürler.* / "Altından caddelerde, gümüşlü yapılarda değerli taş ve mücevherlerden çatılarda eğleniyorlar." (TEKİN 1980: 98)

KURŞATIL- KAVŞATIL-: (Kuşatılıp çevrelenmek) *Men inçip teñri kızlarılıg tirin kuvrag üze kurşatılu kavşatılu...* / "Ben böylelikle tanrı kızlarından ibaret toplulukla kuşatılıp çevrelenerek..." (MÜLLER 1911: 30)

KURT KOÑUZ: (Kurtçuk) *Tal yapırgaklıgnıñ ujikiñe ınanmakı üze edgüsin yetürü yarlıkadı kurt koñuzka tegi.* / "Sayfanın (kitabın) harflerine inanması sayesinde kemale ererek, kurtçuklara dek buyurdu." (RÖHRBORN 1991: 23)

KURTUL- BOŞUN-: (Kurtulup azad olmak) *Üzütümüz kurtulmak boşunmak yigedmek utmak teñri yirinte tegimlig bolsun.* / "Ruhumuz kurtulup azad olmaya, yenip kazanmaya ve (böylece) tanrı yerinde doğmaya layık olsun." (LE COQ 1938: 22)

KURUG AKIGSIZ: (Akmayan, kuru) *Busuşsuz kadgusuz kurug akıgsız ulug meñilig bozulmaz artamaz ürlük inç ölüm nirvan balıklıg.* / "Istırapsız, akmayan, büyük sevinçli, bozulmayan, ebedi, sonsuz huzur şehirli !" (KAYA 1994: 350)

KURUG KOVUK: (Kuru, boş) *Takı tolp et'özümüzni yörgep kurug kovuk sögüt osuglug örteyür yalar köyürür.* / "Ayrıca bütün bedenimizi çevreleyip kuru, boş ağaç gibi yakıp kavurur." (TEKİN 1980: 169)

KURUG ÖL: (Kuru - yaş) *...Emgetir biz biş teñri yaruk ın kurug öl yirig biş türlüg tınlıgıg otug ıgaçıg.* / "...Beş türlü tanrı ışığını, kuru - yaş yeri, beş türlü canlıyı, otu ağacı cefalandırırız." (LE COQ 1941: 49)

KUŞ KEYİK: (Bütün hayvan türü) *Neçe bar erser kuş keyik arıgka sakaka tayaklıg öz orunların kemişip ozdılar kaçdılar.* / "Ormanlarda korularda yaşayan ne kadar hayvan var ise yuvalarını terkedip kaçtılar." (KAYA 1994: 330)

KUŞ KUZGUN: (Kuş türü) *Kuş kuzgun konsa ışıgıg tartgı men.* / "Kuşlar kondukları zaman ben ipi çekeceğim." (HAMİLTON 1998: 50)

KUŞALAMUL TİGME EDGÜLÜG TÖZ YILTIZ: (İyi kök, esas) *...Kuşalamul tigme edgülüg töz yıltızları tikser tarısarlar...* / "...İyi kökleri ekip biçseler..." (KAYA 1994: 133)

KUŞATRI BRA: (Gölgelik, şemsiye) *Ol yaruklarta köp kalın ulug toog kuşatrı bralar...* / "O ışıklarda çok kalabalık büyük tuğ, gölgelikler..." (ARAT 1991: 194)

KUŞATRI KÖLİGELİK: (Gölgelik, çardak) *Bulıt teg bra asguk kuşatrı köligelik altınta olurup altun küvrüg tokıyurlar.* / "Bulut gibi çardak, gölgelik altında oturup, altından davulu dövdüler." (TEKİN 1980: 98)

KUŞÇI İTERÇİ: (Kuş avcısı) *Torçı çıvgaçı kuşçı iterçi uçugma bagrın yorıgma tınlıgarıg ölürgüçü boltumuz erser...* / "Tuzakçı, kuş avcısı, uçan, sürünen canlıları öldürücü olmuş isek..." (BANG-GABAİN 1930b: 8)

KUŞÇI KEYİKÇİ: (Kara avcısı) *Tarıg tarıyu amarı tınlıgarıg kuşçı keyikçi balıkçı avçı torçı tuzakçı bolup ayıg kılınç kılur tınlıgarıg ölürür.* / "Toprak işlerken, kara avcısı, deniz avcısı, hava avcısı olup kötü işler yapıyor, canlıları öldürüyorlar." (HAMİLTON 1998: 11)

KUŞÇI UÇUGMA TINLIGLARIG ÖLÜRGÜÇİ: (Kuş avcısı) *Kuşçı uçugma tınlıgarıg ölürgüçi boltum erser...* / "Kuş avcısı oldu isem..." (MÜLLER 1911: 84)

KUT BUYAN: (Saadet, bahtiyarlık) *Teñridem kut buyan utmak yigedmek kentün ornantı.* / "İlâhî saadet ve üstünlük kendiliğinden yerleşti." (BANG-GABAİN 1929a : 7)

KUT KIV: (Uğur, baht) *Bo barça teñri ilig kutınıñ ıduk kutı kıvı üze bütmiş iş ködük titir.* / "Bu, bütünüyle yüce hükümdar hazretlerinin kutsal uğuru sayesinde tamamlanmış iş güçtür." (ÖLMEZ 1994: 66)

KUT ÜLÜG: (Talih, kut) *Tigin kutı ülügi üçün adasız tudasız kaç kün içinte erdinilig otrugka tegdiler.* / "Prensin kutu ve talihi sayesinde, tehlikesiz ve engelsiz olarak, birkaç gün içinde mücevher adasına eriştiler." (HAMİLTON 1998: 27)

KUT VAHŞIK: (Ruh) *Kamag kutlar vahşıklar küyü küzetü tutarlar.* / "Bütün ruhlar (onu) kollayarak muhafaza ederler." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 24)

KUTAD- ASIL-: (Saadet bulup âbad olmak) *Bitig okıp iş işleser yitinç uguşka tegi alku kutadur asılur.* / "Kitap okuyup iş işlese, yedi sülalesine dek bütünüyle saadet bulup âbad olur." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 40)

KUTAD- KIVAD-: (Saadet bulmak) *Kutadmak kıvadmak yañı esengü ögrünçü alkış alkamak kiñin alkıgın ermek yañı yigedmek utmak kelsün ornansun.* / "Saadet bulma,

yeni huzur ve mutluluk, övgüde bulunma, geniş olma, yeni galibiyet, gelip yerleşsin." (ZİEME 1975a: 54)

KUTLUG KIVLIG: (Saadetli, kutlu) *Ança yime kutlug kıvlıg ermez mu men.* / "Azıcık dahi kutlu olamam mı ? " (MÜLLER 1922: 7)

KUTLUG ÜLÜGLÜG: (Kutlu, bahtlı) *...Ötrü könülteki teg körkle kutlug ülüglüg urı ogıl kelirür.* / "...Bundan dolayı gönlüne göre, güzel, bahtlı bir erkek çocuğu (dünyaya) getirir." (TEKİN 1993: 12)

KUTSUZ BUYANSIZ KOVI: (Talihsiz, bahtsız) *...Amtıkı kutı buyanı azumış kutsuz buyansız kovı tınlıgların ozgurgalı kutgargalı anın bo montag kirlig tapçalıg yirtinçü yir suvug körkitür men.* / "...Şimdiki, talihi azalmış, talihsiz canlıları kurtarmak için, bu yüzden böyle kirli dünyayı gösteririm." (ZİEME 1999: 78)

KUTSUZ KIVSIZ: (Talihsiz, bahtsız) *Kutsuz kıvsız özümin kurug orunta yatgurdı.* / "Talihsiz benliğimi kuru yerde yatırdı." (ZİEME 1985: 80)

KUTSUZ ÜLÜGSÜZ: (Talihsiz, bahtsız) *Anı üçün bo yirtinçüdeki tınlıglar kutsuz ülügsüz erür teñrim.* / "Onun için bu yeryüzündeki canlılar talihsizdir, tanrım." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 16)

KUTUL- MANTIL-: (Talihlileşerek) *Koşar koşar buyanlıg yiti erdinilig kut tagda kutlug kıvlıg vaçırasan vajırlıg örgünnüñ kutulu mantılu turur.* / "Çifter çifter sevaplı, yedi mücevherli saadet dağında, bahtlı elmas işlemeli tahtın, âleme şöhret olmuş vaziyette talihlileşerek (?) durur." (KAYA 1994: 350)

KUTUR ÖGSÜZ: (Deli, akılsız) *Kaltı utmat apsmar köñülüg saçıp kutur ögsüz kılur.* / "Şöyle ki, çılgınlık, sara ve rüzgar gönlü dağıtıp deli eder." (ARAT 1932: 22)

KUUDARAÇA KİÇİG İLİG KAN: (Vali) *Bar antag tınlıglar kuudaraça kiçig iligler kanlar bolgalı tapladaçı.* / "Vali olmayı arzulayan böyle canlılar var." (KAYA 1994: 171)

KUVRAG YÜKMEK: (Topluluk, yığın) *Sekiz törlüg yaruk bilge bilig bir kuvrag bir yükmek bolup bir nom bitig boltuk üçün sekiz yükmek yaruk nom bitig tip atanur.* /

"Sekiz türlü aydınlık hikmetli bilgi bir topluluk bir yığın, bir öğreti kitabı olduğu için 'Sekiz Yığın Aydınlık' öğreti kitabı diye adlandırılır." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 48)

KUYAŞ TUMLIG: (Güneş - soğuk) *Kaltı adınlarıg sögmemek tokımamak sıkmamak tañmamak ürkitmemek korkıtmamak solamamak beklememek açurmamak suvsatmamak kuyaşda tumlıgda emgetmemekde ulatı tıltagları kılmamak erür.* / "Şöyle ki başkalarını sövüp dövmemek, bunaltmamak, korkutmamak, bağlamamak, acıktırıp susatmamak, güneşte soğukta eziyet etmemekten başka nedenleri de gerçekleştirmemektir." (KAYA 1994: 154)

KUZGUN KOBURGA: (Karga, akbaba) *Ötrü kamag ayıg kılınçlıg şımnu ters tetrü nomlug tirtiler oñjın yilpik yekler kuzgun koburga ulatı yavlak belgülüg korkınçıg ünlüg kuşlar tükel törlüg yavlak irü belgüler alku evde barkta közünür kelip örletir.* / "Bundan dolayı bütün günahkar şeytanlar, yanlış öğretili sahte hocalar, şeytanlar cinler, akbabalar, kargalar ve diğer kötü görünüşlü korkunç sesli kuşlar, her türlü kötü belirtiler bütün evde görünür, gelip rahatsız eder." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 20)

KÜ AT: (Şan şöhret) *Ol edgü kü at tört buluñta yadıltı.* / "Bu iyi şan şöhret dört bir yana yayıldı." (HAMİLTON 1998: 14)

KÜ KED: (Şöhret, meth) *Vidya bügülenmekin küsin kedin kamag teñri yirinteki teñriler üze ine belgürtür yarutur yaşutur.* / "Şuurlanmasını, şöhretini, methini bütün tanrı yerindeki tanrılar üzerinde böylece belirtir, aydınlığa çıkarır." (LE COQ 1938: 17)

KÜ- KÖZÜN-: (Gözetmek, kollamak) *Ürüg uzatı turkaru ol tınlıgıg kümek közünmek kılgaylar.* / "Sürekli o canlıyı gözetecekler." (MÜLLER 1911: 72)

KÜ- KÜZET-: (Kollamak, korumak) *Teñridem közin berü kayıp balık uluşug burkan şazının kop adata küyü küzetü tutmakı bolsun.* / "İlâhî gözlerini beriye çevirip şehirleri, Buda öğretisini, bütün tehlikelerden koruyarak muhafaza etsin." (TEKİN 1980: 27)

KÜÇ BASUT: (Yardım) *Otlı suvlı bir ikintike küç basut bolup ötrü kop törlügı tarıg yimiş ulatı bışarlar.* / "Ateş ve su birbirine yardım edip, her türlü tohum, yemiş ve diğerleri olgunlaşır." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 42)

KÜÇ EDREM: (Güç, erdem) *Kuanşi im pusarnıñ kutadmış küçi edremi antag ulug erür.* / "Kuanşi im pusar'ın saadet bulmuş gücü, erdemi bu derece büyüktür." (MÜLLER 1911: 14)

KÜÇ KÜSÜN: (Güç kuvvet) *Bo buyan küçinte teñridem küçleri küsünleri tirinleri kuvragları aşılıp...* / "Bu sevap sayesinde ilahî güçleri kuvvetleri ve cemaatları artıp..." (GABAİN-WİNTER 1958: 18)

KÜÇ TÖLÜK: (Güç, kudret) *...Bodısavatlarnıñ ulug küçin tölükin ///* "... Azizlerin büyük gücü ..." (MÜLLER 1922: 60)

KÜÇ TÜŞ: (Neden, etken) *Anta basa arıg bo buyan edgü kılınç küçinte tüşinte yügerüte men bodıtuvaçanıñ alkunu bilteçi bolguluk nomlug küsüşüm kanıp bütüp...* / "Ondan sonra bu temiz sevap sayesinde şu anda ben Bodıtuvaçanıng hepsini bilecek olan öğretili arzum yerine gelip ..." (ZİEME 1985: 167)

KÜÇ YARUK: (Kudret) *Kamag yir üzekiniñ kutı kıvı öñi meñzi özi özüti küçi yarukı tözi yıltızı biş teñri ol.* / "Bütün yer üstündekilerin talihi, görünüşü, özü, kudreti, kökü beş tanrıdır." (LE COQ 1941: 24)

KÜÇLÜG ALP: (Yiğit, güçlü) *Kamag küçlügler alplar friştilerke kin bizni ögrünçün tutugma edgü ///.* / "Bütün yiğitler, meleklere, sonra bizi mutlu eden güzel..." (ZİEME 1975a: 36)

KÜÇLÜG İLİG: (Kudretli) *...Kamag küçlüglerte iliglerte üze erür.* / "...Bütün kudretlilerin üzerindedir." (LE COQ 1922: 6)

KÜÇLÜG KASINÇIG: (Zalim, kudretli) *...Altıntakılar küçlügler kasınçıglar ölütçüler kınçılar...* / "...Alttakiler, zalimler, işkenceciler..." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 22)

KÜÇLÜG KUTLUG: (Güçlü, kutlu) *Ulug küçlüg kutlug bodısatavlar ermeser bo yirke neñ tegmegey.* / "Büyük güçlü ve kutsal ruhla donatılmış azizlerden (biri) olmasaydı, buraya kadar gelemezdi." (HAMİLTON 1998: 33)

KÜÇLÜG KÜSÜNLÜG: (Güçlü kudretli) *Teñriler iligiya anın bo daranı erser ulug küçlüg küsünlüg erür.* / "Ey ! tanrılar hükümdarı, o sebeple bu tılsım ise fazlasıyla güçlü kuvvetlidir." (MÜLLER 1911: 36)

KÜÇLÜG YAVLAK: (Hiddetli, haşin) *Ötrü ol yekler çaştani ilig begniñ monçulayu küçlüg yavlak savın eşidip...* / "Bunun üzerine, o şeytanlar Çaştani hükümdarın böylesi hiddetli sözünü işitip..." (MÜLLER 1945: 16)

KÜÇSİRE- KEVİL-: (Zayıflamak, güçten düşmek) *Küçi küsüni yime alkınıp küçsireyür kevilür.* / "Gücü kuvveti de yok olup zayıflar." (KAYA 1994: 300)

KÜÇSİRE- YAVRU- TORU-: (Güçten düşüp zayıflamak) *Küçsiremiş yavrumış torumış umugsuz ınagsız irinçlerig alkunuñ barçanıñ emgeklerin kiterteçi öñedtürteçi bolayın.* / "Güçten düşüp zayıflamış umutsuz zavallıları, hepsinin ıstıraplarını uzaklaştırıcı olayım." (KAYA 1994: 113)

KÜÇSÜZ TORUK: (Güçsüz, zayıf) *Küçsüz toruk kişiler ///* "Güçsüz, zayıf kimseler ..." (BANG-GABAİN 1930a: 12)

KÜÇSÜZREK YAVIZRAK: (Güçsüz, düşkün) */// Küçsüzrek yavızrak ///* "Daha güçsüz daha düşkün... " (ZİEME 1975a: 26)

KÜDE- YIRLA-: (Haykırmak) *...Yekler ötin üneyü küdeyü yırlayu ayaların yapını...* / "...Şeytanlar, hiddetlerini kabartıp haykırarak, ellerini yumarak..." (MÜLLER 1945: 16)

KÜDEN TAŞ ELLİG: (Konuk, yabancı) *Küden taş ellig entekeklerke üledi.* / "Konuk, yabancı Hintlilere paylaştırdı." (TEZCAN 1975: 17)

KÜGÇİ KÜZETÇİ: (Gözcü, bekçi) *Kölükler yılkılar kirgey tip kügçi küzetçi turgurup...* / "Yük, binek hayvanları girecek diye gözcü bırakıp..." (ZİEME 1875b: 114)

KÜGLÜG KÜZETİGLİG: (Korumalı, kollamalı) *Ötrü et'özi küglüg küzetiglig bolgay korkınç ayınç bolmagay.* / "Bunun üzerine bedeni korumalı olacak, korku olmayacak." (KAYA 1994: 289)

KÜKRET- ÇIKRAT-: (Kükretmek) *Arslan kölüküñüzni kükretü çıkratu kölürüp kök teñrike agtınıñ teñrim.* / "Arslanlı taşıtınızı kükreterek harekete geçirip göğe yükseltin tanrım !" (ZİEME 1985: 139)

KÜKÜL- ÇAVIK-: (Ünlenmek, şöhret bulmak) *Anı üçün maytrı tip atıñız bo yirtünçüte kükülti çavıktı teñrim.* / "Onun için tanrım, Maytrı denilen adınız bu yeryüzünde ünlendi." (TEZCAN-ZİEME 1974: 58)

KÜL- OYNA-: (Gülüp oynamak) *Bilerzüklüg üzüklüg kolları iliglerig üze kitimuti balıkta küle oynayu şanki çakaravart ilig kanka yakın kelgeyler.* / "Bilezikli, yüzüklü kolları, elleriyle güle oynaya Kitimuti şehrinde Şanki (denilen) hükümdara yakın varacaklar." (TEKİN 1980: 83)

KÜLEL- ÇAVIK-: (Ünlenmek, şöhretlenmek) *Tuyunmışlar iligi tip birtem külelmiş çavıkmış tüzüni tuymış tutunçsuz bilge.* / "Ermişler hükümdarı diye büsbütün ünlenmiş, her şeyi kavramış erişilmez mâlumatlı bilge !" (KAYA 1994: 351)

KÜLEL- KÖTRÜL-: (Övülüp yüceltilmek) *Yime külelmiş kötrülmiş köni nomug bilge ermegince neñ kiñürtgeli bolmaz anıñ ujikin.* / "Yine övülüp yüceltilmiş doğru öğretisi olmayınca onun hecesini genişletmesi asla gerçekleşmez." (RÖHRBORN 1991: 17)

KÜLETİL- KÖTRÜL-: (Yüceltilmek, öğülmek) *Kületilmiş kötrülmiş baştınkıta baştınkı.* / "Yüceltilmiş, en üstün !" (ZİEME 1985: 92)

KÜLÜŞ- KATGURUŞ-: (Gülüp kahkaha atmak) *Yinçge katunlarnıñ külüşmek katguruşmak ünüg kök kalık yañkurdı.* / "Zarif kadınların gülüp kahkaha atma sesleriyle gök yankılandı." (TEKİN 1980: 59)

KÜMÜŞLÜG ALTUNLUG: (Gümüşlü, altınlı) *Kümüşlüg altunlug hua çeçeklerig saçalım.* / "Gümüşlü altınlı çiçekler saçalım." (TEZCAN-ZİEME 1974: 62)

KÜN AY: (Gün, ay) *Küniñe ayıña monçulayu berip agılıktakı agı barım azkıya kaltı.* / "Günlerce, aylarca böyle verdiği için hazinedeki zenginlikler ve varlıklar çok az kaldı." (HAMİLTON 1998: 14)

KÜN TÜN: (Gündüz - gece) *Kiñürü asıg kılur erser küni tüni.* / "Gündüz gece ne zaman olursa büyük faydalar sağlar." (ZİEME 1985: 133)

KÜÑ KUL: (Köle, hizmetçi) *Tözün yavaş edgü köñülüg tınlıgarıg küñ kul kılıp uçuz yinik tutıp emgetip irintürdüm erser...* / "Halim selim, iyi düşünceli canlıları köle yapıp, değersiz tutup eziyet verdi isem..." (MÜLLER 1911: 78)

KÜNİ KIVIRKAK: (Hasis) *Küni kıvırkak köñülnüñ tölüki ugurınta yok çıgay bolup...* / "Hasis gönlün iradesi nedeniyle yoksul olup..." (KAYA 1994: 107)

KÜNİ KÜVENÇ: (Haset, gurur) *Az övke biligsiz bilig küni küvenç sizik körüm nızvanılar ugurınta nomka bursañ kuvragka yaztım erser...* / "Hırs, öfke, hikmetsiz bilgi, haset, gurur, müstereddit görüş ve tutkular uğruna cemaata karşı hata etti isem..." (MÜLLER 1911: 86)

KÜNİÇİ YAGIÇI: (Haset, düşman, ikiyüzlü) *Kim yime kın kızgut kıltaçı erseler küniçi yagıçı yutıçı irinç yarlıg tınlıgarıg yazuk yañlukka tüşürgüçi erseler...* / "Ki yine, işkence edici iseler, haset, düşman, ikiyüzlü; zavallı canlıları günaha, hataya düşürücü iseler..." (TEKİN 1980: 205)

KÜNİLE ÖVKELE: (Haset etmek, ihtirasa kapılmak) /// *Tirini kuvragı kamag sözlemiş savı asıglıg tusulug künilemeksiz övkelemeksiz köni körümlüg tınlıglar anta togarlar.* / "...Topluluğu, söylediği sözü faydalı; hıssız, doğru görüşlü canlılar orada doğarlar." (ZİEME 1999: 76)

KÜNİLE- TAPLAMA-: (İstememezlik, çekememe) *İnçip bodısatavlar bo montag yañın adınlar künilegülük taplamaguluk tsuy alguluk kılınçlarıg kentü özleriñe asıg tusu bulgu erser...* / "Şöyle ki, azizler bu şekilde, başkalarını kıskanma (biçimindeki) günah getiren işleri, kendilerine faydalı bulur ise ..." (KAYA 1994: 159)

KÜNLÜG TÜNLÜG: (Gündüzlü geceli) *...Tört künlüg tünlüg isimeklig kezig igig...* / "... Dört gündüzlü geceli (süren) ateş nöbeti hastalığını ..." (MÜLLER 1911: 68)

KÜNTEMEK TII: (Hergün, daima) *Küseyürler erti birgerü küntemek tıı sizni körgü üçün.* / "Birlikte, hergün, daima sizi görmeyi arzuluyorlardı." (BANG-GABAİN 1930a: 12)

KÜNTÜZ KEÇE: (Gündüz - gece) *Küntüz keçe /// yaruкı bo erür.* / "Gündüz - gece /// ışığı budur." (ZİEME 1999: 104)

KÜR KÜRİLİK: (Ölçek, hacim ölçüsü) *Azu yime teñin tırazugın çıgın tsunın şiñin kavın kürin kürilikin tınlıgların artım ezügledim erser...* / "Ve dahi, ağırlık ölçüsüyle, uzunluk ölçüsüyle hacim ölçüsüyle, ölçekle vb. canlıları aldattım ise..." (KAYA 1994: 120)

KÜRE- KAZ-: (Kazmak) *...Çetavan señremniñ karımınta kürep kazıp bek beklediler.* / "...Çetavan adlı tapınağın mezarlığında çukur kazıp üzerini kapattılar." (TEZCAN-ZİEME 1974: 37)

KÜRÜÑ- KAYNIK-: (Pençe) *Kürüñlerin kaynıkların itinü...* / "Pençelerini iterek..." (BARUTÇU 1987: 86)

KÜS KÜÇ: (Güç kuvvet) *Küsi küçi ulug kop birsün.* / "Gücü kuvveti çok versin." (TEZCAN-ZİEME 1971: 456)

KÜSE- KEREGSE-: (Arzulayıp gereksemek) *Anın kim kayu tınlıg kop edgü bütmekin küseser keregseser ol tınlıg sımtagsız edgüke katıglanmış kergek.* / "O nedenle, hangi canlı, bütün iyilikleri tamamlamayı arzulayıp gereksese, o canlı hevesli bir şekilde iyiliğe gayret sarfetmelidir." (TEKİN 1980: 159)

KÜSE- KERGEKLE-: (Arzulayıp ihtiyaç duymak) *Ötrü brhmayu purohit artukta artuk teñri teñrisi burkanıg körgeli küseyü kergekleyü...* / "Bunun üzerine Brhmayu Purohit, tanrılar tanrısı Budayı görmeyi son derece arzulayıp ihtiyaç duyarak..." (TEKİN 1980: 139)

KÜSE- KOLU-: (Arzulayıp dilemek) *Küseyür men kolur men köni kirtü çın savıg.* / "Doğru düzgün gerçek sözü arzulayıp dilerim." (KAYA 1994: 278)

KÜSE- KÖGLE-: (Arzulamak) *Anın küseyü kögleyü teginür biz.* / "Bu yüzden arzulayarak itaat ederiz." (RÖHRBORN 1971: 43)

KÜSE- KÖRÜGSE-: (Özlemek, arzu duymak) *Kamag kişili teñrilike küsegülük körügsegülük bolsunlar.* / "Bütün kişi ve tanrılılar tarafından özlem duyulsunlar." (KAYA 1994: 113)

KÜSE- ÖTÜN-: (Rica etmek, istemek) */// Bitigig kentü özi küsedi ötünti.* / "...Kitabı, bizzatihi rica etti." (LE COQ 1922: 43)

KÜSE- TİLE-: (Arzu etmek, dilemek, istemek) *Yarlıkançuçı köñülin ok umug bolgu çıgaylarka tüşin utlısın küsemegü tilemegü kergek.* / "Merhametli gönülle yoksullara yardımcı olup, karşılığını arzu etmemek gerek." (KARA-ZİEME 1970: 26)

KÜSE- TUTUZ-: (İsteyip ricada bulunmak) *Edgü sav söz tatıglıg süçiglig aş içgüler üze mini ozgurgıl kutgargıl tip kimke erser küsegeli tutuzgalı bolmaz.* / "Güzel söz, lezzetli yiyecek içecekler karşılığında "beni kurtar" diye kimseye istekte bulunup rica edemez." (RÖHRBORN 1971: 43)

KÜSE- UMUN-: (Dileyip ummak) *Küseyür umunur ertim inçin esenin yaşagusın.* / "Sağ salim yaşamasını dilerdim." (RÖHRBORN 1991: 168)

KÜSE- YALBAR-: (Arzulayıp talep etmek) *Bir yılka tegi evrinüksüzin agınçsızın katıg çın köñülin küseyü yalbaru katıglansun.* / "Bir yıla kadar harekersiz olarak, kararlı, doğru gönülle arzulayıp talep ederek gayret göstersin." (KAYA 1994: 271)

KÜSEL EDGÜ: (Güzel, iyi) *Kuşanagır balıkda alku kamag tınlıgarıg küsel edgü kılınçda inçip yaratmak kılıp toñalar erigi kooş şala sögütnüñ ikin arasınta nırvan bolmış ol ıduk çaytıka yükünür men.* / "Kuşanagır şehrinde bütün canlıları güzel, iyi amelde böylece düzenlemeyi gerçekleştirip, kahramanların bulunduğu Koş ve Şala ağaçlarının ikisinin arasında bulunan o kutsal tapınağa saygıyla eğilirim." (KAYA 1994: 73)

KÜSENÇİG KÖRKLE: (Şirin, güzel) *Kımavanti tagnıñ yıñakınta bagirati atlıg ögüz kıdıgınta kapilvastu atlıg küsençig körkle balık bar.* / Kımavanti dağı yönünde Bagirati adlı ırmağın kıyısında, Kapilvastu adlı şirin ve güzel bir şehir vardır." (TEKİN 1980: 51)

KÜSİ TÜTSÜG: (Buhur, tütsü) *Hua yavışgu küsi tütsüg hualıg pasak türtüñü tog uçrug töpü tartıgta ulatı itig tümekler üze teginür men.* / "Çiçek yaprağı, buhur, tütsü, çiçekli taç, sürülecek merhemler (?), bayrak, baş şeridi ve başka süslerle varırım." (MÜLLER 1911: 40)

KÜSÜŞ KÜVENÇ: (İhtiras gurur) *Küsüşleri küvençleri yime ükliyür.* / "İhtirasları ve gururları da artıyor." (GABAİN 1954: 38)

KÜSÜŞ SAKINÇ: (Dilek, amaç) *Meniñ küsüşüm sakınçım yime antag ok titir.* / "Benim dileğim, amacım da şöyledir." (GABAİN 1935: 16)

KÜSÜŞ TAP: (Arzu, istek) *Birök ulug bilig küsüşüñüz tapıñız bar erser aşnuca señrem itiñ.* / "Eğer büyük bilgiye (erişme) arzunuz varsa ilk önce tapınak inşa edin." (TUGUSEVA 1980: 24)

KÜSÜŞ TİLEK: (İstek dilek) *Birök bar erser kişiler küsüş tilek koltaçı olarnı barça iyin uyup kanturur siz küsüşlerin.* / "Eğer, isteklerinin dileklerinin (yerine getirilmesini) dileyen canlılar varsa, onları (isteklerini) uygun bir şekilde gerçekleştirip, isteklerini yerine getirirsiniz." (KAYA 1994: 274)

KÜT- BAK-: (Gözlemek) *...Erdinisin ıdturmış sartvahı teg anta munta küte baka tileyü yorıyurlar erken...* / "...Mücevherini yitirmiş kervan sahibi gibi orayı burayı gözleyip aranarak yürürler iken..." (TEZCAN-ZİEME 1974: 35)

KÜÜ ATLIG: (Şöhret, ün) *Yumgını turulturdı edgü küü atlıgta üjik sakınç üze körgeli bolmagulukta.* / "Hepsini, iyi şöhretde, harf endişesiyle görücü olmamakta dindirdi." (RÖHRBORN 1991: 52)

KÜÜ ÇAV: (Ün, şöhret) *Küüsi çavı kiñ alkıg kötitmiş yig yorıglıg.* / "Şöhreti sınırsız yücelmiş, üstün yorumlu !" (ZİEME 1985: 141)

KÜÜLE- KÖTÜR-: (Öğüp yüceltmek) *Kentü özi ermedi erti erser ürde berüki tarımış tikmiş yig tıltagların neçökin küülegey kötürgey erti.* / "Kendisi, geçmişten beri ekip biçilen üstün nedenlere vakıf olmadı ise nasıl öğüp yüceltecekti ?" (RÖHRBORN 1991: 30)

KÜÜN TEGZİNÇ: (Tomar) */// Küün tegzinç sanı bir miñ üç yüz sekiz kırk ///* "...Tomar sayısı bin üç yüz otuz sekiz ..." (TEZCAN 1975: 34)

KÜVENÇ YOKAY: (Kibir, gurur) *Adın keçiglig tırtıların kevmek kısgarmak kılıp küvenç yokay köñültin öñi üdrülmekte yigin bulmakımız bolsun.* / "Başka yolda ilerleyen imansızları güçsüzleştirip kibirli gönülden ayrılmakta üstünlüğü bulmamız gerçekleşsin." (KARA-ZİEME 1976: 60)

KÜVEZ BAGŞAL: (Gurur, bencillik) *Küvez bagşal itigtin küsüş kangu /// kün küniñe kılayın.* / "Gurur süsünden (doğan) arzuları tatmin etmeyi, /// (hızlandırarak) günden güne gerçekleştireyim." (ZİEME 1985: 141)

KÜZED- SAKLAN-: (Koruyup saklamak) *Neçe yime arhant kutıntın taygulug tıltaglar ötrü tursar inçip et'özin küzedmeser saklanmasar yime arhant kutıntın arıtı taymaz.* / "Her ne kadar velîlikten ayrılma sebepleri sonra ortaya çıksa ya da, bedenini koruyup saklamasa da, yine de velîlikten katiyen ayrılmaz." (TEKİN 1980: 29)

KÜZET- KÜ-: (Kollamak, gözetmek) *...Arıg süzük küzetü küyü tutgalı seviglig taplaglıg serimlig kılıklıg yiti katıglanmaklıg ülgüsüz sansız ür kiç ödlertin berü...* / "Temiz (olarak) kollayıp muhafaza etmek için sevimli, mülayım, yedi gayretli sayısız uzun dönemlerden beri..." (KAYA 1994: 75)

KÜZET- Ö-: (Gözetip düşünmek) *Teñriler erkligi ol ilig küzetmeser ömeser adın yime teñriler kamagun barça kemişürler titerler.* / "Tanrıların kudretlisi, o ülkeyi gözetip düşünmese, başka tanrılar hepsini dağıtırlar." (KAYA 1994: 298)

KÜZET- TUT-: (Gözetip korumak) *Yekler kuvragın erkçe evirteçi tagdın yıñakıg küzetdeçi tutdaçıya öñi öñi körklüge sizni öge yükünür men.* / "Şeytanlar sürüsünü kuvvetiyle döndüren, dağdan tarafı gözetip kollayan, türlü türlü güzelliğe sahip olana, (yani) size övgüde bulunarak saygıyla eğilirim." (KAYA 1994: 72)

LAB BUŞI: (Sadaka) *Tözünlerniñ ed tavarın lab buşı birmiş.* / "Soyluların malını mülkünü sadaka olarak vermiş !" (ZİEME 1985: 96)

LAKŞAN BELGÜ: (Belirti, işaret, nişan) *İki kırk lakşan belgüler yirtinçülükçe yılayu at ol.* / "Otuz iki belirti, dünyevî alatıcılığı olan addır." (KARA-ZİEME 1970: 26)

LAKŞAN NAYRAG: (Nişan, alamet) *Ol üç tözünlerniñ et'özleri kölige teg erip sobag altun öñlüg lakşanlar nayraglar üze itilmiş yaratılmış tokılıg körkle et'özlüg erdinilig lınhua üzesinte oluru turur.* / "O üç soylunun bedenleri gölge gibi olup, altın renkli, nişanlarla süslenmiş, güzel bedenli, mücevherli nilüfer üzerinde oturup durur." (TEMİR-KUDARA-RÖHRBORN 1984: 20)

LAKŞAN TİGME İRÜ BELGÜ: (Belirti, işaret, nişan) *...Bölünüp bütmiş otuz iki lakşan tigme irü belgüler...* / "...Bölünüp tamamlanmış yirmi iki belirtiler..." (KARA-ZİEME 1970: 38)

LANHAN KARIM: (Kanal, su yolu) *Yig üstünki körkle ol kalaklarıg yitirer kat kavşayu turur erdinilig lanhanları karımları kezigçe tizigçe tal sögütleri ol.* / "O fevkalade güzel sarayları, yedi kez çevreleyip duran mücevherli kanalları, dizi dizi palmiye ağaçları vardır." (BARUTÇU 1987: 82)

LİM KİİN: (Dinginlik) *...Üze akturmış limleri kiinleri birle ///* "...Yukarıya yükselmiş dinginlikleriyle (?) beraber..." (RÖHRBORN 1991: 46)

LİM TİRGÜK: (Destek, direk) *Çın kirtü nomlug kapıgnıñ limı tirgüki erti.* / "Doğru öğretili kapının direği desteği idi." (RÖHRBORN 1991: 166)

LİN- PRAYAN-: (Hücre, oda) *Ayagka tegimligniñ linin prayanın pintso tutuñ igelesün.* / "Saygıdeğerin hücresini Pintso Tutung sahiplensin." (ZİEME 1981: 254)

LİV AŞ: (Yemek, kurban yemeği) *Livi aşı konak tükisi titir.* / "Kurban yemeği darıdır." (ARAT 1937: 23)

LUGAN KARTI: (Saçma sapan) *Alku ödte lugan kartı köñülüm üze...* / "Her zaman saçma sapan gönlümle..." (ZİEME 1985: 98)

MAHABRAHMI ATLIG ULUG AZRUA: (Yüce Azrua) *...Mahabrahmı atlıg ulug azrua ergüsi teñri yirinte...* / "...Yüce Azrua'nın bulunduğu tanrı yerinde..." (KAYA 1994: 124)

MAHABRAHMI ULUG AZRUA TEÑRİ: (Yüce Azrua Tanrı) *Ol ödün savlokadatu yirtinçü yir suv iyesi mahabrahmı ulug azrua teñri ötrü ol alokaçıntamanı atlıg teñri kızıña ince tip ayıtdı.* / "O zaman, yeryüzünün sahibi yüce Azrua Tanrı, bunun üzerine o Alokaçıntamanı adlı tanrı kızına şöyle deyip söyledi." (KAYA 1994: 223)

MAHAKRUN ULUG YARLIKANÇUÇI KÖÑÜL: (Büyük merhamet sahibi gönül) *...Alku kamag tınlıglarka asıg tusu kılgu küsüşin mahakrun ulug yarlıkançuçı köñül turguru teginür men.* / "Bütün canlılara fayda sağlama arzusuyla büyük merhametli gönül muhafaza ederek hürmet gösteririm! " (KARA-ZİEME 1986: 324)

MAHAPURUŞ ULUG ER: (Ulu er) *Manuçap rıdı kuo kelig üze mañlayu keze bar kel kıltaçı manuşa yalañuk başdıñlıglarnıñ maytrı köñüllüg çın edgü öglisi mayaçal yilvi toor al altag üze matyamarg yolça uz başladaçı mahapuruş ulug er suu vikiranda şiri mañgalım siziñe yükünür men.* / "Manuçap dönüşümüyle dolaşıp gezerek git - gel yapan insan başta olmak üzere (tüm yaratıkların) müşfik gönüllü gerçekten iyi düşüneni, sihir ağı ve hünerle mukaddes yol üzere usta rehberlik eden ulu er Suu Vikiranda Şiri şöhretlim, size saygıyla eğilirim." (ARAT 1991: 98)

MAHASAMUDAR ULUG TALUY ÖGÜZ: (Büyük okyanus) *...Atı kötrülmüş kañımızlıg mahasamudar ulug taluy ögüzke aka kudulu başlatı.* / "...Saygıdeğer babamızın olduğu büyük okyanusa akıp dökülmeye başladı." (TEZCAN-ZİEME 1974: 32)

MAHAYAN TAYŞIÑ: (Büyük taşıt mezhebi) *Antag erip yene bo biş nomlarnıñ tözi erser tütrüm teriñ mahayan tayşıñ nom nomladaçı burkan kutıña kındurtaçı edgü edgü ögli artukrak basutçı tıltagı erür.* / "Öyle olup, yine bu beş öğretinin kökü ise derin büyük taşıt mezhebine dair öğretiyi vaz'eden, Buda saadetine gayret ettiren çok iyi düşünceli son derece yardımcı nedenidir." (BANG-GABAİN 1932: 22)

MAHAYAN TİGME TAYŞIÑ ULUG KÖLÜK: (Büyük taşıt mezhebi) *Bo nomlug et'öz mahayan tigme tayşıñ ulug kölük erür.* / "Bu öğretili beden, büyük taşıt mezhebidir." (KAYA 1994: 94)

MAHAYAN ULUG KÖLÜÑÜ: (Büyük taşıt mezhebi) *...Ayıgların tegşürüp edgülerte bışrunup barça mahayan ulug kölüñüke köñül öritip...* / "...Kötü taraflarını değiştirip, iyiliklerde olgunlaşıp bütünüyle büyük taşıt mezhebine gönül bağlayıp..." (RÖHRBORN 1971: 50)

MAÑLA- KEZ-: (Dolaşıp gezmek) *Manuçap rıdı kuo kelig üze mañlayu keze bar kel kıltaçı manuşa yalañuk başdıñlıglarnıñ maytrı köñüllüg çın edgü öglisi mayaçal yilvi toor al altag üze matyamarg yolça uz başladaçı mahapuruş ulug er suu vikiranda şiri mañgalım siziñe yükünür men.* / "Manuçap dönüşümüyle dolaşıp gezerek git - gel yapan insan başta olmak üzere (tüm yaratıkların) müşfik gönüllü gerçekten iyi düşüneni, sihir ağı ve hünerle mukaddes yol üzere usta rehberlik eden ulu er Suu Vikiranda Şiri şöhretlim, size saygıyla eğilirim." (ARAT 1991: 98)

MAÑRA- ÜNLE-: (Bağırıp haykırmak) *Ölürgeli iletserler mañrayur ünleyür.* / "Öldürülmek için götürülse bağırıp haykırır." (LE COQ 1922: 33)

MANTIRA ARVIŞ: (Büyü, sihir, tılsım) *...Budayahartya atlıg mantıra arvışıg kop köñülin eşitserleri tınlamışları kergek.* / "...Budayahartya adlı tılsımı bütün içtenlikleriyle işitip dinlemeleri gerek." (TEZCAN-ZİEME 1974: 56)

MANUŞA YALAÑUK: (İnsan, yaratık) *Manuçap rıdı kuo kelig üze mañlayu keze bar kel kıltaçı manuşa yalañuk başdıñlıglarnıñ maytrı köñüllüg çın edgü öglisi mayaçal yilvi toor al altag üze matyamarg yolça uz başladaçı mahapuruş ulug er suu vikiranda şiri mañgalım siziñe yükünür men.* / Manuçap dönüşümüyle dolaşıp gezerek git - gel yapan insan başta olmak üzere (tüm yaratıkların) müşfik gönüllü gerçekten iyi düşüneni, sihir ağı ve hünerle mukaddes yol üzere usta rehberlik eden ulu er Suu Vikiranda Şiri şöhretlim, size saygıyla eğilirim." (ARAT 1991: 98)

MARANABAV ÖLÜM ÖDİ: (Ölüm zamanı) *...Bo montag tınlıgnıñ maranabav ölüm ödinte turmışta...* / "...Bu türlü canlının ölüm zamanında hazır olduğunda..." (LAUT 1984: 123)

MARIM ET'ÖZ: (Uzuv, beden) *...Anta ok tolp marımları et'özleri kogşayur.* / "...Ondan sonra bütün bedeni sarsılır." (MÜLLER 1908: 37)

MAYAÇAL YİLVİ TOOR: (Sihir ağı) *Manuçap rıdı kuo kelig üze mañlayu keze bar kel kıltaçı manuşa yalañuk başdıñlıglarnıñ maytrı köñüllüg çın edgü öglisi mayaçal yilvi toor al altag üze matyamarg yolça uz başladaçı mahapuruş ulug er suu vikiranda şiri mañgalım siziñe yükünür men.* / "Manuçap dönüşümüyle dolaşıp gezerek git - gel yapan insan başta olmak üzere (tüm yaratıkların) müşfik gönüllü gerçekten iyi düşüneni, sihir ağı ve hünerle mukaddes yol üzere usta rehberlik eden ulu er Suu Vikiranda Şiri şöhretlim, size saygıyla eğilirim." (ARAT 1991: 98)

MAYTRI EDGÜ ÖGLİ: (İyi kalpli, müşfik) *Teñri burkan yene maytrı edgü ögli sakınç öritip...* / "Tanrı Buda, yine müşfik düşünceler besleyip..." (GABAİN-WİNTER 1958: 26)

MEN KİŞİ: (İnsan, nefs) *İgid köñül küçetip öçürgeli umasar menli kişili körümke ikileyü evrilür.* / "Hatalı gönül güçlenip, (kişi bunu) ortadan kaldıramasa nefse dair görüşe yeniden döner." (KARA-ZİEME 1970: 25)

MEN MENİÑ KÜVENÇ: (Gururlu, kibirli) ...*Men meniñ küvenç köñülin kiterip...* / "...Kibirli gönlü giderip..." (KAYA 1994: 240)

MEÑİ İLİNÇÜ: (Neşe, mutluluk) ...*Aşayır erken birkerü meñi ilinçü ır oyın...* / "...Neşeli şarkılarla, beraber yemek yerken ..." (KAYA 1994: 330)

MEÑİ ÖGRÜNÇ: (Sevinç, mutluluk) *Anta basa yılayu tözlüg bodı köñüllüg tigli tamgakka tolmak üze birle sakınçlıg yig üstünki meñi ögrünç togar.* / "Ondan sonra aldatıcı esaslı, erme gönüllü damla, damağa dolmakla birlikte üstün sevinç doğar." (ZİEME-KARA 1978: 148)

MEÑİ TOÑA: (Saadet) *Ol buyan küçinte üstün teñri yirinte altın yalañuk et'özünte köñülteki teg meñi toña teginip kiniñe burkan kutınlıg kölüg üze nırvanlıg konuklukta konar.* / "O sevap sayesinde üstte tanrı yerinde, altta insan bedeninde, gönlünden geçirdiği saadete erişip, sonrasında Buda saadetinden ibaret taşıtla "sonsuz huzur" dan oluşan konukluğa konar." (MÜLLER 1915: 8)

MEÑİLE- İLİNÇÜLE-: (Neşelenmek, haz almak) ...*Sogık esinler üze neteg sogınu meñileyür ilinçüleyür erser...* / "...Soğuk rüzgarlarla nasıl serinleyerek neşeleniyor ise..." (KAYA 1994: 149)

MEÑİLİG TOÑALIG: (Kudretli) *Meñilig toñalıg bolur.* / "Kudretli olur." (MÜLLER 1911: 45)

MENSİZ KİŞİSİZ: (İnsansız) ...*Kirtüdin kelmiş mensiz kişisiz tınlıgsız yaşaglısız üze yarlıkançuçı belgü tözlüg nomlarta töz üze tutsar...* / "...Gerçek kaynaklı, insansız, canlısız olarak, bağışlayıcı belirti esaslı öğretilerde, yaradılış ile tutsa ..." (KAYA 1994: 125)

MİDİK PARTAGÇAN: (Cahil, bilgisiz) *İnçe kaltı iki törlüg kiçig kölüklüglerke kut bulmaduk midik partagçan tınlıglarka...* / "Şöyle ki iki türlü küçük taşıtlara, saadet bulmamış câhil canlılara..." (KAYA 1994: 85)

MİÑÜ KÖLÜK: (Binek, taşıt) ...*Ton etükleri miñü kölükleri birle ögrünçüleyürler.* / "... Giyim kuşamları ve binekleri ile sevinirler." (TEKİN 1980: 99)

MİÑÜ KÖLÜÑÜ: (Binek, taşıt) *...Erdinilig köligelik başınta tegzinü sekiz tümen tört miñ miñü kölüñüke minmiş yinçke kırkınlar birle tegriglep...* / "Mücevherli gölgelik başında dönerek, seksen dört bin bineğe binmiş narin cariyelerle kuşatılıp..." (TEKİN 1980: 106)

MOKŞANABAKI ATLIG KUTRULMAK ÜLÜŞLÜG: (Kurtulmak kısımlı) *İkinti mokşanabakı atlıg kutrulmak ülüşlüg oruntakı bodısatavlarka...* / "İkincisi, kurtulmak kısımlı yerdeki azizlere ..." (KAYA 1994: 193)

MÖÑRE- INÇIKLA-: (Hıçkırıp inlemek) *Ol yazı içi yene bütürü yalbarmak agırınmak möñremek ınçıklamakda ulatı eşidgeli umaguluk ünleri üze yañkura turur.* / "O düzlüğün içi de bütünüyle yalvarıp sızlanma ve hıçkırıp inlemekten başka işitilebilecek hiç bir sesleri olmadan yankılanıp durur." (KAYA 1994: 65)

MUDUR TAMGA: (Mühür, damga) *Nomlug mudur tamganıñ tört törlüg keziglerig yol kılıp bütürmek bışrunmaklıg nomlug yañıg sözleyin.* / "Öğretili mührün dört türlü dizileri yol yapıp kemale erdiren öğretili tarzını bildireyim." (ZİEME-KARA 1978: 78)

MUÑ EMGEK: (Istırap, sıkıntı) *Kanta atasar anta ok eşidür ıçgınmaz muñınta emgekinte ara kirür ozgurur.* / "Nerde ansalar hemen orada işitir, onulmaz ızdıraplar arasına girer, kurtarır." (TEKİN 1993: 18)

MUÑ KEY: (Sıkıntı, dert) *...Muñ key kılu kşanti kılur men kılınçlarımın.* / "... Sıkıntı çekerek, (kötü) amellerim için pişmanlık duyarım." (ZİEME 1985: 98)

MUÑ TAK: (Felaket, acı) *Teñrim ne muñ tak boltı kim antag teñri teg erdini teg ögüküñüzni ölüm yiriñe ıdur siz.* / "Haşmetlim, nasıl bir felaket oldu da, böyle gök gibi, mücevher gibi yavrunuzu ölüm yerine gönderiyorsunuz ? " (HAMİLTON 1998: 23)

MUÑ TAR: (Sıkıntı) *İnçip yene tamu prit yılkıda ulatı biş ajun içinteki irinç yarlıg emgeklig tolgaklıg muñka tarka tegmiş tınlıglarka umug ınag bolup ol emgeklerintin ozgurur kutgarur ertim.* / "Böylelikle cehennem, hayalet, hayvanlar (dünyasından) başka beş alem içindeki ıstıraplı, sıkıntı içindeki canlılara dayanak olup o eziyetlerinden kurtarır idim." (KAYA 1994: 329)

MUÑ TARK (Dert, sıkıntı) *Anıñ ara bir kuşlagu kuşka kovıtmış kögürçgün muñka tarka tegip şariputri arhantnıñ köligesiñe sıgıntı.* / "O sırada bir yırtıcı kuş tarafından takip edilen güvercin sıkıntılı bir halde Şariputri azizin gölgesine sığındı." (TEKİN 1980: 37)

MUÑAD- ADIN-: (Hayret etmek, şaşırmak) *Anı işidip badari braman küler yüzin kutgurur kaşın teñridem uruñu tapa körü muñadu adınu ince tip tidi.* / "Onu işitip Badari adlı soylu güler yüzle, saadetler bahşeden kaşları ile ilâhî kumandana hayret ve şaşkınlıkla baktı." (TEKİN 1980: 50)

MUÑAD- TAÑLA-: (Hayrete düşmek, şaşırmak) *Eñ mıntın yılkı ajunıntakı tınlıglar yime burkanlarıg körserler muñadıp tañlap süzük köñül öritürler.* / "En başta, hayvanlar âlemindeki canlılar da Budaları görseler hayrete düşüp temiz gönül beslerler." (MÜLLER 1922: 72)

MUÑGUL KAL: (Şuursuz, akılsız) *Kutrultı umugsuz anaz muñgul kal agulug yılkıda.* / "Ümitsiz, zavallı şuursuz, akılsız hayvan âleminden kurtuldu." (ARAT 1991: 38)

MUÑSUZ TAKSIZ: (Dertsiz, sıkıntısız) *...Barçada baştın açsız kızsız kısıgsız kavrıgsız yagısız börisiz basınçsız unçsuz irtsiz birtsiz muñsuz taksız telim taşım bay barımlıg sansız üküş kötişvr bayagutlar evleri barkları öz ///* "...Hepsinden üstün, tok, hür, düşmansız, minnetsiz, vergisiz, müreffeh, çok varlıklı, sayısız zenginlerin evleri barkları öz..." (TEKİN 1980: 32)

MUNMIŞ BİLİGSİZ: (Akılsız, cahil) *Ay munmış biligsiz braman.* / "Ey akılsız, cahil soylu !" (TEKİN 1980: 48)

MURVANT MONÇUK: (Değerli taş, mücevher) */// Amtı murvant monçuk ///* "Şimdi değerli taş ..." (MÜLLER 1922: 15)

MÜN AŞ: (Çorba, yemek) *İgleser yiti künki mün aş men çintso şila birür men.* / "Hastalansa, Rahip Çintso'ya yedi gün boyunca çorbasını yemeğini ben veririm." (YAMADA 1993: 124)

MÜN KADAG: (Suç, günah) *Arıg çahşapud küzetip adınlarnıñ münin kadagın körmemek burkanlar uluşı titir.* / "Temiz yasaları gözetip başkalarının suçlarını görmemek Budalar devletidir." (ZİEME 1999: 74)

MÜN YAZUK: (Günah) *Men neñ kılmaz erken mün yazuklar idişin yılım yaşım adırtlıg bilmez ödte erür erken...* / "Yaşımı tam olarak bilmediğim zamanda günahları biriktirerek asla işlememiş iken..." (RÖHRBORN 1991: 40)

MÜNLÜG KADAKLIG: (Kusurlu, günahkar) *Artukrak turmış adın münlüg kadaglıglar anta üzülsün.* / "Son derece fazlalaşmış başka kusurlular o zaman mahvolsun." (RÖHRBORN 1991: 74)

MÜNSÜZ BEÇESİZ: (Günahsız kusursuz) *Ançulayu yime üzüt üçün münsüz beçesiz arıg turug orduta turmış kergek.* / "Böylece, yine ruh için günahsız kusursuz, temiz pak sarayda durmak gereklidir." (LE COQ 1938: 19)

MÜNSÜZ KADAKSIZ: (Hatasız kusursuz) *Akıgsız nomlar münsüz kadaksız erür.* / "Akıcı olmayan öğretiler hatasız, kusursuzdur." (BARUTÇU 1998: 61)

NARA SINHA IDUK YALAÑUK ASLANI: (Kutsal insan aslanı) ...*Nata umug ınag bolgalı udaçı nara sınha ıduk yalañuk aslanı narayana - şiri küçlüg küsünlüg nayaka yirçike yükünür men.* / "...Melce ve ümit olmaya muktedir kutsal insan arslanı Narayana - Şiri güçlü kuvvetli rehbere saygıyla eğilirim." (ARAT 1991: 94)

NARAKA SEVİGSİZ: (İstenmeyen yer – cehennem-) ...*Nayut asankı koltı sanınça naraka sevigsiz emgeklerinte...* / "...Sayısız, milyonlar sayısınca cehennem eziyetleri içinde..." (ARAT 1991: 94)

NARU BERÜ: (Öteye beriye) *Eñ başlayukı taştın sıñarkı tört irü belgüler erser yir mahabud suvka siñmek üze et'özi naru berü ırgalur tepreyür.* / "En baştaki dış taraftaki dört işaretler ise, yer unsurunun suya girmesiyle bedeni öteye beriye sallanıp titrer." (ZİEME-KARA 1978: 84)

NATA UMUG INAG: (Ümit, dayanmak) ...*Nata umug ınag bolgalı udaçı nara sınha ıduk yalañuk aslanı narayana - şiri küçlüg küsünlüg nayaka yirçike yükünür men.* / "...Dayanak ve ümit olmaya muktedir kutsal insan arslanı Narayana - şiri güçlü kuvvetli rehbere saygıyla eğilirim ..." (ARAT 1991: 94)

NAYAKA YİRÇİ: (Rehber, kılavuz) ...*Nata umug ınag bolgalı udaçı nara sınha ıduk yalañuk aslanı narayana - şiri küçlüg küsünlüg nayaka yirçike yükünür men.* /

"...Melce ve ümit olmaya muktedir kutsal insan arslanı Narayana - Şiri güçlü kuvvetli rehbere saygıyla eğilirim." (ARAT 1991: 94)

NAYUT ASANKI KOLTI: (Sayısız, milyonlarca) *...Nayut asankı koltı sanınça naraka sevigsiz emgeklerinte...* / "...Sayısız, milyonlar sayısınca cehennem eziyetleri içinde ..." (ARAT 1991: 94)

NE TILTAGIN NE ÜÇÜN: (Hangi nedenle, niçin) *Ne tıltagın ne üçün teginmek bolur erki.* / "Hangi nedenle erişmek olur ki ?" (MÜLLER 1911: 10)

NIRATMA MENSİZ: (Benliksiz, nefssiz) *...Nıratma mensiz nıruda öçmiş tegşilmeksiz nırvanlıg orunta edgüti ornanmış kirsizke yükünür men.* / "...Benliksiz, sönmüş, değişmeyen sonsuz huzurlu mekanda iyice yerleşmiş kirsiz önünde saygıyla eğilirim." (ARAT 1991: 90)

NIRMALA KİRSİZ: (Kirsiz, lekesiz, temiz) *...Nıratma mensiz nıruda öçmiş tegşilmeksiz nırvanlıg orunta edgüti ornanmış nırmala kirsizke yükünür men.* / "...Benliksiz, sönmüş, değişmeyen sonsuz huzurlu mekanda iyice yerleşmiş kirsiz önünde saygıyla eğilirim." (ARAT 1991: 90)

NIRUDA ÖÇMİŞ: (Sönmüş, dinmiş, geçmiş) *...Nıratma mensiz nıruda öçmiş tegşilmeksiz nırvanlıg orunta edgüti ornanmış kirsizke yükünür men.* / "...Benliksiz, sönmüş, değişmeyen sonsuz huzurlu mekanda iyice yerleşmiş kirsiz önünde saygıyla eğilirim." (ARAT 1991: 90)

NIYAYA YÖRÜG: (İzah, yorum, tefsir) *...Nıyaya yörüg yolınça barıp...* / "İzah yolu doğrultusunda gidip..." (ARAT 1991: 88)

NİROTA SAMAPADİ TİGME ÖÇMEK DYAN: (Dinginlik istiğrakı) *Nirota samapadi tigme öçmek dyanıg öritmedin alku tsi törü iryapatlarıg körkitser ol temin dyan olurmakka sanur.* / " "Dinginlik istiğrakını" beslemeden bütün kanun uygulamalarını gösterse, o derhal istiğraka dalmaya karar verir." (ZİEME 1999: 88)

NOM DİN: (Öğreti, din) */// Arıg turug nomın dinin ///* "...Arı temiz öğretisini..." (GABAİN-WİNTER 1958: 18)

NOM ŞASIN: (Öğreti, şeriat) *Birök nomug şasınıg külegülük yaltrıtguluk küsüşi erser ol küsüşin men neçük adınsıg kılgay men.* / "Eğer onun isteği öğretiyi yüceltip aydınlatmak ise, ben nasıl olur da böylesi bir isteği geri çevirebilirim !" (ÖLMEZ 1994: 47)

NOM TÖRÜ: (Öğreti, din, töre) *Olarnı nomça törüçe vinaydakı yañça toyın kılturdı.* / "Onları öğretiye, Vinaydaki geleneğe göre rahip yaptı." (TEZCAN 1975: 16)

NOM YARLIG: (Öğreti, buyruk) *...Nırvanka kirü yarlıkamakdın kalınçu nomı yarlıgı artukrak yaltrıdı üç miñ yirtinçüde.* / "...Sonsuz huzura girerek buyurmasından buyruğu üç bin alemde ziyadesiyle ışıdı." (RÖHRBORN 1996: 85)

NOMÇI AÇARI: (Üstad, hoca) *Nomçı açarı külçire yüzin men lütsaika ince tip tidi.* / "Üstad, gülümseyen yüzüyle ben Lütsai'ye şöyle söyledi." (RÖHRBORN 1996: 24)

NOMÇI TÖRÜÇİ: (Vaiz) *Kim yime tözün yumşak köñüllüg tevsiz kürsüz kılınçlıg burkanıg nomug bursañ kuvragıg nomçı törüçülerig sevgüci erserler ötrü tükel bilge maytrı burkanıg körüp antag sakınç sakınurlar.* / "Ki, yine, necip, yumuşak gönüllü, hilesiz işli Budayı, öğretiyi, cemaati, vaizleri sevici iseler, bundan dolayı Maytrı Budayı görüp şöyle düşünürler." (TEKİN 1980: 189)

NOMLA- SÜZ-: (Öğretiye kazandırmak) *...Olarnı barça samtso açarı nomlap süzüp yirçilep uduzup barçanı burkan kutıña köñül örittürür erti.* / "...Samtso Üstad, onları toptan öğretiye kazandırıp, yönlendirip, hepsinin Buda saadetine gönül bağlamalarını sağlardı." (RÖHRBORN 1991: 123)

NOMLUG TÖRÜLÜG: (Öğretili, kanunlu) *Nomlug törülüg balıkta kiñ alkıg orduda ontın sıñarkı burkanlar uluşıntın kelmiş erüş üküş bodısatav bo yirteki tört törlüg tirin kuvrag birle yarlıkayur.* / "Öğretili şehirde, geniş sarayda, on tarafda bulunan Budaların memleketinden gelmiş sayısız azizler, bu yerdeki dört türlü cemaatle birlikte buyuruyor." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 14)

NOMSUZ TÖRÜSÜZ: (Kanunsuz, öğretisiz) *Birök kayu ilig kannıñ ili uluşı içinte bilser körser kılmışın nomsuz törüsüz kılınçıg raçaşastır törüsinçe kavırmış kergek yazuklap.* / "Eğer, hangi hükümdarın, ülkesi içinde kanunsuz işler yaptığını görse, hükümdarlar kanuna göre (bunu) ayıplayıp (ülkeyi) toparlaması gerek." (KAYA 1994: 302)

NOŞ RASIYAN: (Hayat iksiri) *...Noş rasıyanlıg özgen yagmurlar üze...* / "Hayat iksiri bahşeden verimli yağmurlarla ..." (TEZCAN-ZİEME 1974: 28)

NOŞ TATIG: (Hayat iksiri) *Saçılıp monta noş tatıg tüzüni ölitip yaşartdı ulunlanturdı.* / "Burada hayat iksiri saçılarak hepsini sulayıp, yeşertip filizlendirdi." (RÖHRBORN 1991: 58)

NOVAMABUMI ATLIG TOKUZUNÇ ORUN: (Dokuzuncu mekan) *Novamabumı atlıg tokuzunç orunta ülgüsüz başlaglıg atlıg daranı nomug bulurlar.* / "Dokuzuncu mekanda hesapsız başlangıçlı adlı tılsım öğretisini bulurlar." (KAYA 1994: 199)

ODUG SAK: (Uyanık, bilinçli) *Oglanlarım toyınlar odugın sakın eriñler.* / "Oğullarım ! Rahipler ! Uyanık olun !" (ZİEME 1985: 108)

ODUG- SAKLAN-: (Uyanmak, akıllanmak, bilinçlenmek) *İnçe katıglanıñ kim ürke odugun saklanmakın eriñler.* / "Bu şekilde gayret gösterin ki önceden uyanmaya muvaffak olabilin." (LE COQ 1922: 9)

ODUNTUR- SAKINTUR-: (Uyarmak, bilinçlendirmek) *Kayu kayu yörügleri unıtılsar kalsar biz kamagun ol nomçınıñ köñüliñe kirip odunturu sakınturu teginip unıtduru teginmegey biz.* / Hangi izahları unutulup kalsa, biz hepsini o öğreti anlatıcısının gönlüne girip (onu) uyarıp unutturmayacağız." (KAYA 1994: 257)

OGAT- ŞAŞ-: (Şaşmak, yanılmak) *Tözünlerim bo avant tıltag üze kinki yime maytrı burkanta ulatı alku burkanlarıg ogatmadın şaşmadın utgurak tuşgay sizler.* / "Soylularım ! Bu nedenle sonrakileri de, Maytrı Budadan başka bütün Budaları, şaşmadan (özenle) karşılayacaksınız." (KAYA 1994: 70)

OGLAGU YAVAŞ: (Yumuşak, sevecen) *Oglagu yavaş ünin yırlap köñülümni /// kunup tartmış iltmiş teg ///.* / "... Yumuşak, sevecen sesiyle şarkı söyleyip gönlümü /// çalıp götürmüş gibi ..." (GABAİN 1959: 30)

OGLAN KIZ: (Oğlan, kız) *Meniñ ilim içinte neçe iki yaşda altın oglan kızlar bar erser barçanı ölürüñler tip yarlıkadı.* / "Benim ülkem içindeki iki yaşın altında ne kadar oğlan - kız var ise hepsini öldürün diye buyurdu." (MÜLLER 1908: 10)

OGRI İGİD: (Yalancı hilekar) *Kim yime kişi ajunınta erken kişig tokıguçı toñlaguçı erserler ogrı igid erseler ol tınlıgların sañat tamuda örtlüg yalınlıg temirlig çomakın bergen tokıyurlar tültürürler.* / "Ki yine, insanlar âleminde iken insanları dövüp hırpalayıcı ve yalan dolancı iseler, bu tür canlıları Sangat cehenneminde ateşli, demirli değnekle, kırbaçla vurup döverler." (TEKİN 1980: 205)

OGRI KARAKÇI: (Hırsız, kanunsuz) *Alku kamag ilke uluşka nomka şasınka karşı ayagsızlıg ogrı karakçı yagı yavlaklarniñ ayıg yavız sakınçları kitsün tarıksun.* / "Bütün ülkelere, öğretiye karşı saygısız hırsız düşmanların kötü düşünceleri ortadan kalksın." (ZİEME 1985: 167)

OGRI TEV: (Hile, aldatma) *Ogulkıya çintso şilanıñ evintekiler birle yorıp ogrı tev kılsar tutgu kapgu yok yitük kılsar men çintso şilanıñ başıña bolur.* / "Oğlum, Rahip Çintso'nun evindekilerle birlikte hareket edip hile yapsa, ben, meşgul olmayı bıraksam, Rahip Çintso'nun başına kalır." (YAMADA 1993: 124)

OGRI YALGAN: (Kandırma, yalan) *Bo yuñçınıñ soñ bayan ogrısı yalganı bolsa tevi kazası bolsa onlukı yüzlüki bolup çam çarım kılsar...* / "Bu Yungçı'nın sonra ortaya çıkan yalanı olsa, hilesi olsa onluğu yüzlüğü olup itiraz etseler..." (YAMADA 1993: 57)

OGSUZ TEGİNÇSİZ: (Gelişi - güzel, zamansız) *...Üç adrı süñün olarnı ogsuz teginçsiz öz konukra sançarlar tartarlar.* / "Üç dişli mızraklar ile bunları, gelişi güzel yakınlarındaki komşusunu vurup çekerler." (TEKİN 1980: 194)

OGŞA- AMRA-: (Okşayıp sevmek) *Ol ulug yarlıkançuçı köñülleri küçinte tört togum biş ajun tınlıg oglanın bir yañlıg ogşayu amrayu sansarta ok yorıp asıg tusu kılurlar.* / "Büyük, merhametli gönülleri sayesinde dört doğum, beş âlemdeki canlıları aynı biçimde okşayıp severek varlıklar dünyasında yürüyüp fayda sağlarlar." (KAYA 1994: 191)

OGŞA- YÖLEŞ-: (Benzemek, denk olmak) *Yime bo üçünç yaruk kün kün teñrike ogşayur yöleşür.* / "Yine, bu üçüncü aydınlık güneş güneş tanrısına benzer." (LE COQ 1922: 18)

OGŞANÇIG AMRANÇIG: (Sevimli, beğenilen) *Ogşançıg amrançıg küvençsiz ulug yarlıkançuçı köñüllüg.* / "Sevimli, alçakgönüllü, büyük merhamet sahibi gönüllü! " (KAYA 1994: 350)

OGŞAT- YÖLEŞTÜR: (Karşılaştırmak, benzetmek) *Yene bo iyin ögirmeklig buyan edgü kılınçıg ogşatsar yöleştürser miñ ülüşinte biriñe yime yitmez.* / "Yine bundan dolayı sevinçli sevabı karşılaştırsa bin parçasından birine dahi erişmez." (KAYA 1994: 129)

OGŞATIGSIZ YÖLEŞÜRÜGSÜZ: (Emsalsiz) *Atsız belgüsüz avantsız tıltagsız ogşatıgsız yöleşürügsüz başlagı üzlünçüsi amrılmış süüdin berü kentü ilinçsiz titirler.* / "Nişânesiz, nedensiz, emsalsiz, başı sonu belirsiz, başlangıçtan beri kendilerinden geçmiş vaziyettedirler." (KAYA 1994: 222)

OGUL KIZ: (Oğul - kız) *Takı yime kayu uzun tonluglarnıñ oglı yok erip ogul kız küseser ...* / "Ve ayrıca, hangi kadının çocuğu olmayıp oğul kız dilese..." (ARAT 1937: 36)

OKI- NOMLA-: (Tebliğ etmek, bildirmek) *Birök kim kayu tınlıglar bo nom erdinig boşgunsar tutsar okısar nomlasar süzük kirtgünç köñülin tıñlasar eşidserler...* / "Şayet hangi canlılar bu öğreti mücevherini öğrenip kabullense, tebliğ etse, temiz imanlı gönülle dinlese..." (KAYA 1994: 203)

OKI- SARIT KIL-: (Bildirip beyan etmek) *Okıguka sarıt kılguka sakınguka bışrunguka ögüke tapınguka tutguka boşgunguka montagın alku teñri yirlerinte erteçi teñri urıları birle çambudıvıptakı tınlıglarnıñ asıglıgı meñiligi üçün bo daranı birle mudurnı iliga sini üze tutguluk ol.* / "Ey hükümdar ! Bildirip beyan etmeye, düşünüp öğrenmeye, öğüp hürmet göstermeye, dikkate alıp anlamaya, bu şekilde bütün tanrı yerlerindeki beyzadeler ile birlikte, yeryüzündeki canlıların yararı için bu tılsım ile damgayı seninle muhafaza etmelidir." (MÜLLER 1911: 33)

OKI- SÖZLE- YAD-: (Tebliğ etmek, yaymak) *...Bo kopda kötrülmiş nom iligi atlıg nom erdinig kayu kayu balıkda uluşda kentde suzakda tagda arıgda vıharta señremde okısarlar sözleserler yadsarlar...* / "Bu her şeyden üstün öğreti hükümdarı adlı mücevheri hangi memleketde, beldede, dağda, ormanda, tapınakta tebliğ etseler..." (KAYA 1994: 267)

OKI- ÜNTE-: (Çağırıp seslenmek) *Aşnu togmış nom kutı kamag arhantlar birle okıglı üntegli teñri.* / "Önceden doğmuş, öğreti saadeti, bütün ermişlerle birlikte çağırıp seslenen hazret !" (LE COQ 1922: 6)

OKIT- BİLTÜR-: (Bildirmek) *Men sizlerke toyınlara okıtu biltürü nomladım.* / "Ben, sizlere (yani) azizlere bildirerek anlattım." (KAYA 1994: 335)

OKIT- SÖZLE-: (Duyurmak, bildirmek) *Bo montag emgek tolgakka tegmiş ödte bo muñumuznı emgekimizni aça yada okıtu sözlegeli uguluk küçümüz küsünümüz yok erti.* / "Bu türlü sıkıntılı zamanda bu ıstırabımızı itiraf edip duyurabilecek kuvvetimiz yoktu." (KAYA 1994: 62)

OKŞA- AMRA-: (Şefkat göstermek, sevmek) *...Kamag biş ajun tınlıg oglanların tüzü köni bir teg okşayur amrayur siz teñrim.* / "... Bütün beş âlemdeki canlı soyuna doğru dürüst, istisnasız şefkat gösteriyorsunuz tanrım." (TEZCAN-ZİEME 1974: 58)

OKŞAT- MEÑZET-: (Benzetmek, kıyaslamak) *Kimke erser okşatgalı meñzetgeli bolur mu.* / "Kimseye benzetmek olur mu ? " (RÖHRBORN 1991: 134)

OLUR- ORNAN-: (Yerleşmek, oturmak) *...Altun örgün erdinilig taoçañ üze oluru ornanu yarlıkamakı kutlug kıvlıg bolmakı bolsun.* / "Altın taht, mücevherli sancakla (hükümranlığa) oturup buyurması ve bahtlı oluşu gerçekleşsin." (LE COQ 1922: 34)

OLUR- TUR-: (Oturmak - ayakta durmak) *Kanta barsar kelser kirser taşıksar olursar tursar bo tört sav agızınta tutar erti.* / "Ne zaman gitse - gelse, girse - çıksa, otursa - ayakta dursa bu dört söz ağzından eksik olmazdı." (GENG-KLİMKEİT-LAUT 1987: 50)

OLUR- YAT-: (Oturup yatmak) *Amtı maña yaramagay olurgalı yatgalı.* / "Şimdi, bana oturup yatmak netice vermeyecek." (BARUTÇU 1987: 139)

ON- YAŞ-: (Saklanmak, sinmek) *Eşidser olar bo daranı sözlemişig kentün ök ongay yaşgaylar.* / "...Onlar, bu tılsımı söylediğini işitseler kendiliğinden saklanacaklar." (RÖHRBORN 1976: 94)

OÑ- KAVRIL-: (Solup kavrulmak) *Ödün oñmaz kavrılmaz kut küçinte tıdıgsız tutugsuz bolur.* / "Zaman solmaz kavrulmaz kut sayesinde engelsiz olur." (TEKİN 1980: 90)

OÑJIN YİLPİG YEK: (Cin şeytan) *...Ötrü kamag ayıg kılınçlıg şımnu ters tetrü nomlug tırtıler oñjın yilpik yekler kuzgun koburga ulatı yavlak belgülüg korkınçıg ünlüg kuşlar tükel törlüg irü belgüler evde barkta közünür.* / "Bunun üzerine, bütün kötü amelli

şeytanlar, yanlış öğretili cahiller, cinler şeytanlar, kuzgun, baykuş ve diğer kötü görünüşlü, ürkütücü sesli kuşlar, her türlü kötü işaretler evde barkta görünür." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 20)

OÑJIN YİLPİK: (Cin şeytan) *...Oñjın yilpik yek içkeklerig eşidserler olar bo daranı sözlemişig umagaylar emgetgeli.* / "...Cinleri şeytanları, bu tılsımı söylediğini onlar işitse eziyet veremeyecekler." (RÖHRBORN 1976: 92)

OÑUL- ÖGLEN-: (Kendine gelmek) *Künçiñ atlıg begniñ kisisi oñultı öglenti.* / "Künçing adlı beyin hanımı kendine geldi." (KAYA 1994: 67)

ONSUZ KÖTRÜNÇSÜZ: (Deva bulmaz, geçmez) *Monçulayu onsuz kötrünçsiz emgeklig ulug taluy suvın bilge biliglig yarukuñuz üze barçanı koşurtuñuz sugurtuñuz.* / "Bunun gibi derman bulmayan sıkıntıdan ibaret büyük deniz suyunu hikmetli bilgili ışığınız sayesinde kuruttunuz." (KAYA 1994: 111)

OOG YIK: (Fırsat) *...Bo ok kunçuylarnıñ karınınta ajun tutup öz anasın ölürgülük oogug yıkıg tileyü...* / "...Bu prenseslerin karnında varlık bulup öz anasını öldürme fırsatı kollayıp..." (KARA-ZİEME 1986: 334)

OOGSIZ TUTÇI: (Sürekli, arasız) *...On törlüg bo kut küsüşüg edgüti tutalım oogsuz tutçı tınlıglarnıñ asıgın kılgu üçün.* / "...Sürekli, canlılara fayda sağlamak için bu on türlü saadet arzusunu iyice tutalım." (ARAT 1991: 136)

OOGSUZ TEGİNÇSİZ: (Fasılasız, sürekli) *Tört törlüg ög turugları üze berü tartıp yir suvda başdınkı nomta oogsuz üzüksüz eñ ilki iki kşan ödlerte amranmak uluştakı on törlüg nızvanılar tegmekin bulmakın üzer biçer.* / "Dört türlü fikir karargahlarıyla beri çekip, dünyadaki baştaki öğretide, fasılasız, ilk olarak iki zamanda sevilmek ülkesindeki on türlü ihtirasların ulaşmasını kesip biçer." (TEKİN 1980: 131)

OOT IGAÇ: (Ot ağaç, yeşillik, bitki) *Kurug öl yirke biş törlüg tınlıgka biş törlüg ootka ıgaçka neçe yazıntımız erser...* / "Kuru - yaş yere, beş türlü canlıya, ota ağaca (karşı) nice hata etti isek..." (LE COQ 1941: 25)

OOT ÖRTEN: (Ateş, alev) *Yok yodun boluñur (?) isiz kergeksiz yançılıñlar ootka örtenke tüşüñür atıñ (?) kalıñar (?) teglük teg tip sögüşürler yöntüşürler.* / " "Yok olun,

değersiz olarak mahvolun, ateşe düşün, kör gibi atılıp (?) kalın (?) " deyip sövüşürler." (LE COQ 1938: 9)

OOT YALIN: (Alev, ateş) *Ol kudug içinte bir korkınçıg ulug yaruk oot yalın birle ünüp kök kalıkka tegi turur erti.* / O kuyunun içinden korkunç bir büyük ışık, alevlerle birlikte çıkıp gökyüzüne dek yükseliyordu. (MÜLLER 1908: 8)

OP- SİÑİRT-: (İçine çekmek, sindirmek) *Sever amrak küsençig ataykayam et'özi ertimlig törülüg rakşaska opa siñirtü tüketmiş.* / "Sevimli evladımın bedenini fani yaratılışlı şeytan içine çekerek tüketmiş." (KAYA 1994: 334)

OPRAK TEPREK: (Kırık dökük) *...Ol balıkta erigme kiçig yavız et'özlüg irinç yarlıg oprak teprek tınlıglar erser...* / "O şehirde bulunan zavallı, küçük, kötü kırık dökük canlılar ise..." (TEKİN 1980: 244)

ORDU KARŞI: (Saray, köşk) *Üküş buyanlıg erser edgü ordu karşıka ermeser edgü evke kirmiş teg bolup ajun togum tutar.* / "Sevabı çok ise güzel saraya girmese (de) güzel eve girmiş gibi varlık bulur." (ZİEME-KARA 1978: 180)

ORLA- KIKIR-: (Bağırıp çağırmak) *Torma teg yidüreyin sizler tip orlayu kıkıra* /// "" Sizleri kurban gibi yedireyim" diye bağırıp çağırarak ..." (ZİEME- MOLNAR 1989: 143)

ORNAG ORUN: (Yer, muhit) *...Kamag teñrilerniñ bek katıg tepremez kamşamaz ornagları orunları ol.* / "...Bütün tanrıların sağlam, sarsılmaz yerleridir." (ZİEME 1975a: 32)

ORNAGSIZ İKİRÇGÜ: (Kuşkulu, dengesiz) *Yime ornagsız ikirçgü köñül tutmakda özin tarkaru tutar.* / "Yine, kuşkulu gönül muhafaza etmekten kendini uzak tutar." (LE COQ 1922: 21)

ORNAŞ- TOG-: (Dünyaya gelmek) *On yir orunta ornaşayın togayın.* / "On mekanda dünyaya geleyim." (KAYA 1994: 109)

ORPAK TELÜK: (Pılı pırtı) *Men toynak şila yime minite soñ prayanımtakı negü orpakım telüküm bar erser ogulum sambodu bile tüz üleşip alsunlar.* / "Ben Toynak - Şila,

benden sonra odamdaki ne kadar pılım pırtım varsa oğlum Sambodu ile doğru bir şekilde paylaşıp alsınlar." (YAMADA 1993: 118)

ORUN AJUN: (Dünya, yer) *Kin keligme ödlerte kayu kayu ajunlarta orunlarta tursarlar turkaru kişili teñrilike ayaguluk körgülük bolurlar.* / "Gelecek zamanlarda hangi dünyalarda, yerlerde dursalar sürekli, insan ve tanrılar tarafından saygı görürler." (KAYA 1994: 116)

ORUN EV: (Yer, ev) *İnçip yime tokuz törlüg tınlıglarnıñ ilki öcürüleri (?) yakuru kañlarınıñ evleri barkları osuglug avış tamu orunları evleri erür.* / "Şöyleki, yine, dokuz çeşit canlıların başlangıçtaki öcürüleri (?) , yakınlarındaki babalarının evleri barkları gibi Avış cehennemi yerleri, evleridir." (TEKİN 1980: 210)

ORUN KEZİG: (Makam mevki) *Anı eşidip birer orunka kezigke tegmeyük bodısatav adın yime partagçan toyınlarnıñ köñülinte antag osuglug sizikleri yügerü boltı.* / "Onu işitip bir makama mevkiye erişememiş aziz ve dahi şuursuz dindarların gönüllerinde şuna benzer sorular vücuda geldi." (BARUTÇU 1987: 146)

ORUN KUR: (Mahal, huzur) *Yime ol nıgoşaklar neñ ornınka kurınka artuk ///* "O dinleyiciler, asla, huzuruna fazla ..." (LE COQ 1922: 22)

ORUN ORDU: (Köşk, saray) *...Bolarnıñ neçe orunları orduları erser...* / "...Bunların ne kadar saraylarım varsa." (KAYA 1994: 244)

ORUN ORNAG: (Mekan, yer) *Kutlug buyanlıg erser apsari kızlar birle teñri yiriniñ orunları ornagları közünür.* / "Faziletli ise, ilahî kızlarla beraber tanrı yerinin mekanları (ona) görünür." (ZİEME-KARA 1978: 180)

ORUN TÖŞEK: (Minder, döşek) *Kasınçıg körkle ol orun üzesinte karkumi barçınta ulatı orun töşek suk sunçukların kat kat yaraşturu töltep töşep kaş yinçülüg toorların asarlar salındururlar.* / "Korkunç güzel o tahtın üzerine, cins cins ipekli kumaşlardan minderleri, yastıkları, kat kat düzelterek döşeyip değerli taş (ve) incili ağları asıp sallandırırlar." (BARUTÇU 1987: 89)

ORUN UYA: (Yer yurt) *Yorıgma kurt koñuz üstün uçugma kuş kuzgunnuñ uyala kalıkı bolup yarsıku ornı uyası bolgay.* / "Yürüyen sürüngenlerin, uçan kuşların utanç verici durağı olup, tiskindirici yeri yurdu olacak." (MÜLLER 1922: 32)

ORUN YASTUK: (Yatak yastık) *Takı yime kim kayu tözünler oglı tözünler kızınıñ et'özleri agır ig agrıglara tuşup yıl ertürüp ay yogurup orunka yastuka yatup...* / Ve ayrıca, hangi soylular oğlu, soylular kızının bedeni ağır hastalığa tutulup, yıl tükenip, ay geçip, yatağa yastığa düşüp... (KARA-ZİEME 1986: 328)

ORUN YURT: (Yer yurt) *...Burkanlarnıñ togguluk belgürgülük orunı yurtı üçün anın bo ilinmeksiz atlıg daranı nom kapıgda yig nom kapıgı yok titir tip yarlıkadı.* / "...Budaların ortaya çıktığı yeri yurdu (olduğu) için bu "bağlanmayan" adlı tılsım (denilen) öğreti kapısından üstün öğreti kapısı yoktur diye buyurdu." (KAYA 1994: 259)

ORUNÇAK KUMARU: (Emanet, miras) *...İlki ertmiş kañlarıñız burkanlartın orunçak kumaru alu tegintiniz irinç beş ajun tınlıg oglanların teñrim.* / "...Başlangıçtaki geçmiş atalarınız Budalardan beş âlemdeki zavallı canlı soyunu emanet, miras alarak buyurdunuz tanrım !" (TEZCAN-ZİEME 1974: 59)

OSAL SIMTAG: (İlgisiz, kayıtsız) Ol anı teg savlarta osal sımtag bolmanglar. / "O, böylesi sözlere ilgisiz olmayın." (ZİEME 1985: 107)

OSUG YAÑ: (Tarz, usül) *Ötrü körti ontın sıñar gang ögüzteki kumnung sanı birle teñ yirtinçü yirlerteki alku kirtüdin kelmişlerniñ bodısatavlar mahasatavlar kuvragıña bo ok üjik akşar bölük padak osug yañ üze taypajaki tigme mahapiratya paramit sudur erdinig nomlamışların.* / "Bunun üzerine, on yöndeki, Ganj nehrindeki kumun sayısı ile denk dünyalardaki bütün gerçek kaynaklıların azizler ve büyük ermişlerden oluşan cemaatine tam bu harf, hece, bölük, tarz ile taypajaki denen hikmet erdemi akaid mücevherini vazettiklerini gördü." (BARUTÇU 1987: 145)

OT AÑIZ: (Ot, anız) *Biz kişi öñre kişi et'özinte erken vıhar señrem sanlıg yirinteki otın kovukın samanın altımız vıhar señrem sanlıg otın añızın yılkıka otladımız.* / "Biz, önceden insan bedeninde iken, tapınağa ait arazideki otu, küspeyi, samanı aldık, tapınağa ait otla anızla, sürüleri otlattık." (TEKİN 1980: 251)

OT EM: (İlaç) *Ot em kılgalı yime ürgürmetiler.* / "İlaç vermek için de vaktinde yetişemediler." (TEZCAN 1975: 45)

OT IGAÇ: (Ot, ağaç) *...Emgetir biz biş teñri yarukın kurug öl yirig biş türlüg tınlıgıg otug ıgaçıg.* / "...Beş türlü tanrı ışığını, kuru - yaş yeri, beş türlü canlıyı, otu ağacı cefalandırırız." (LE COQ 1941: 49)

OT KOVUK SAMAN: (Ot, küspe, saman) *Biz kişi öñre kişi et'özinte erken vıhar señrem sanlıg yirinteki otın kovukın samanın altımız vıhar señrem sanlıg otın añızın yılkıka otladımız.* / "Biz, önceden insan bedeninde iken, tapınağa ait arazideki otu, küspeyi, samanı aldık, tapınağa ait otla anızla, sürüleri otlattık." (TEKİN 1980: 251)

OT YALIN: (Ateş, alev) *Ol ot yalın içinte alañadturgu biligler belgürtmiş kergek.* / "O ateş içinde güçsüzleştirici bilgiler belirmesi gerek." (BANG-GABAİN 1932: 10)

OT YAŞ: (Bitki, ot) *Kimniñ birök bar erser yaruk yaşuk kirtgünçi ol kirtgünçi üze özlerdeki özeklerdeki yava çigidem suvlardakı ögenlerdeki sargan otı yaşı yaş bolarnı alıp kut vahşık teñrilerke agır ulug ulug iliglerke kanlarka ançulasar tapınsar bo tapıgı yarayur.* / "Kimin eğer parlak imanı varsa, o imanı ile derelerdeki Yava, Çiğdem bitkileri, nehirlerdeki Sargan otu yaprağı, bunları alıp (kutsal) ruhlara, tanrılara, büyük hükümdarlara hürmet gösterse bu hürmeti yerindedir." (BANG-GABAİN 1932: 28)

OT YEM: (İlaç) *Birök otaçı emçi erser ot yem algay tip bir kabanta urup kigürtiler.* / "Şayet hekim ise ilaç alacak deyip, bir kaba koyarak teslim ettiler." (MÜLLER 1908: 7)

OTA- EMLE-: (Tedavi etmek) *Anta kin balık uluş sayu keze yorıp tınlıglarnıñ iglerin agrıgların otayın emleyin.* / "Ondan sonra bütün memleketleri gezip dolaşarak canlıların hastalıklarını tedavi edeyim." (KAYA 1994: 312)

OTAÇI BAHŞI: (Hekim) *Bo alku kartlarka otaçı bahşılar yaragın körüp...* / "Hekimler bütün bu çıbanlara iyi geldiğini görüp..." (ARAT 1932: 8)

OTAÇI EMÇİ: (Hekim, doktor) *Birök otaçı emçi erser ot yem algay tip bir kabanta urup kigürtiler.* / "Şayet hekim ise ilaç alacak deyip, bir kaba koyarak teslim ettiler." (MÜLLER 1908: 7)

OTLUG KOZLUG: (Ateşli, korlu) *Ayıg kılınç küçinte otlug kozlug yagmur yagar.* / "Kötü amel nedeniyle ateşli korlu yağmur yağar." (GENG-KLİMKEİT-LAUT 1993b: 376)

OTLUG SUVLUG: (Otlu, sulu) *Monta turmalım adın otlug suvlug hualıg çeçeklig yirke baralım.* / "Burada durmayalım, otlu sulu, çiçekli başka bir yere varalım." (MÜLLER 1922: 56)

OTUN YAVIZ: (Kaba, kötü) *Otun yavız tınlıg seniñ bo ezügleyü sözlemiş savıñın neñ kirtgüngüm ermez.* / "Kaba, kötü canlı, senin bu yalan olarak söylediğin sözüne asla inanasım gelmez." (GEİSSLER-ZİEME 1970: 39)

OY- KOD-: (Ara vermek, araya girmek) *Birök küniñe üçer kata azuça yime /// kata kılıp ikin ara oymasar kodmasar kılınçlıg tıdıgı yinik yuka kişi erser...* / "Şayet günde üç defa ya da /// defa gerçekleştirip ikisi arasında ara vermese, amelli engeli zayıf kimse ise..." (TEMİR-KUDARA-RÖHRBORN 1984: 22)

OY KÖTKİ: (Çukur - çıkıntı) *Örü kodı yirlerig kize oy kötki tüze...* / "Yukardaki - aşağıdaki yerleri ortalayıp, çukur - çıkıntı düzleyerek..." (ZİEME 1875b: 113)

OYA- EMGET-: (İşkence etmek) *...Tınlıglarnıng adınlarıg sögmek tokımak oyamak emgetmekde ulatı yavlak kılınçlarıg kodturup...* / "...Canlıların, başkalarını sövüp dövmek ve işkence etmekten başka kötü işlerini (de) bıraktırıp..." (KAYA 1994: 138)

OYIN KIRI: (Şarkı söyleyip güzel vakit geçirme) *...Azu ilinçü meñi oyun kırı ugurınta azu yime busuş kadgu emgek tolgak tıltagınta azlı övkeli yagılarka igirtip anın men kıltım erser kamag ayıg kılınçlarıg...* / "...Veya eğlence, şarkı söyleyip güzel vakit geçirme uğrunda, ya da sıkıntı, eziyet nedeniyle hırs ve öfkeden ibaret düşmanlarla kuşatılıp, böylece bütün kötü amelleri gerçekleştirdim ise..." (KAYA 1994: 107)

OYNA- GÜL-: (Oynayıp gülmek) *Kayusı muñadu adınu oynayu küle yorırlar.* / "Bazısı şaşırarak, güle oynaya yürüyorlar." (TEKİN 1980: 217)

OYNA- İLİNÇÜLE-: (Oynayıp dans etmek) *Ötrü arçuni toña kilimbi yekniñ kızı birle hualıg çeçeklig yirte oynayu ilinçüleyü olurtı.* / "Sonra, Arçuni adlı yiğit Kilimbi adlı cinin kızıyla, çiçekli yerde, oynayıp dans ederek oturdu." (MÜLLER 1911: 26)

OYNA- YIRLA-: (Şarkı söylemek, neşelenmek) *Azu yime kaltı birök eşgek irinin neçede bımba atlıg yimiş teg kızıl öñlüg bultukup ked uz oynayu yırlayu bödigeli udukda ançada timin tilegülük ol teñri teñrisi burkan şarırın.* / "Şöyle ki şayet eşek pisliğini ne zaman Bımba adlı yemiş gibi kırmızı renkli bulup güzel şarkılar söyleyip, dans edersen, o zaman hemen Tanrılar tanrısı Buda'nın hatırasını dile." (KAYA 1994: 78)

OYUG BEDİZ: (İşleme, süsleme) *Çekürü yaltrıyur oyugı bedizi üze tokılanıp.* / "Tapınağın tepesi işlemesiyle süslemesiyle tezyin edilip parlıyor." (RÖHRBORN 1996: 175)

OYUGLUG BEDİZLİG: (İşlemeli süslemeli) *Oyuglug bedizlig tüpi ///* "İşlemeli süslemeli zemini ..." (RÖHRBORN 1996: 175)

OYUN BEDİZ: (Süs, ziynet) *Tütsüglüg bulıtka oyun bedizke tükelligig monı üze kök kalıkıg toşgurup tapınur biz.* / "Dumanlı buluta, süslere eriştirerek, bu şekilde gök yüzünü doldurarak hürmette bulunuruz." (KARA-ZİEME 1976: 39)

OYUN KÜG: (Şarkı, türkü) *Nipur itigin itiglig adakın mañlap yorısar oyun küg arasınta aya yapınıp körki yaraşı yorıyur.* / "Halhallarla süslü ayağıyla adımlayarak yürüse, şarkılar arasında el çırpıp beğenilir bir şekilde yürür." (GABAİN 1959: 30)

OYUNLA- ERİGLE-: (Oynayıp şakalaşmak) */// Köñülin oyunlayu erigleyü /// sakınmış kergek.* / "...Gönlüyle oynayıp şakalaşarak /// düşünmek gerek." (MÜLLER 1922: 78)

OZ- ADRIL-: (Kaçıp kurtulmak) *...Edgüli ayıglı kılınçlarnıñ tüşleri teggüde neñ olartın ozgalı adrılgalı bolmaz.* / "...İyi ve kötü amellerinin neticeleri ortaya çıktığında hiç bir şekilde onlardan kaçıp kurtulamaz." (RÖHRBORN 1971: 43)

OZ- KEÇ-: (Kurtulup sıyrılmak) *Ozayın keçeyin togmak ölmeklig kelgintin.* / "Doğmak ve ölmekten ibaret olan dönüşümden kurtulup sıyrılayım." (KAYA 1994: 108)

OZ- KUTRUL-: (Kurtulmak) *Tamuta ulatı alku yavız yollartın artukrak ozmakı kutrulmakı bolur.* / "Cehennemden ve başka kötü yollardan kurtuluşu ziyadesiyle gerçekleşir." (MÜLLER 1911: 43)

OZ- ÜN-: (Kurtulup çıkmak) *...Togmak ölmek sansarıg titip ıdalap üç uguş yirtinçüdin terk ozup ünüp...* / "...Doğmak ve ölmekten ibaret olan varlıklar âlemini uzaklaştırıp üç unsurlu dünyadan derhal kurtulup çıkarak ..." (RÖHRBORN 1971: 42)

OZGUR- KUTGAR-: (Kurtarmak) *Alkunı barça kamag açıg emgeklerintin ozgurayın kutgarayın.* / "Hepsini bütün acı ıstıraplarından kurtarayım." (KAYA 1994: 112)

OZGUR- ÖÑEDTÜR-: (Kurtarmak, iyileştirmek) *Neçe iglig kemlig agrıglıg tikiglig añar yakın kelserler olarnı barça igintin agrıgıntın ozgurur öñedtürür erti.* / "Ne kadar hastalıklı, ağrılı (kimseler) onun yanına gelseler onları bütün hastalıklarından kurtarır idi." (KAYA 1994: 311)

Ö- BİL-: (Düşünüp bilmek) *Tözin yıltızın yime tıdıgsız tutugsuz ötgürü öyür bilir.* / "Aslını esasını da engelsiz olarak nüfuz ederek düşünüp bilir." (ZİEME 1985b: 131)

Ö- KÖÑÜLKER-: (Merhamet etmek, düşünmek, gözetmek) *...Ömekde köñülkermekde yanmaksız turıtmaksız kılgalı...* / "...Merhamet etmekten bıkmamak için..." (KAYA 1994: 291)

Ö- ÖDİKLE-: (Düşünüp gözetmek) *...Ulunçıg emgekke sokışmışlarıg uzatı turkaru öyü ödükleyü...* / "...Kötü eziyetlere uğrayanları sürekli düşünüp gözeterek..." (ARAT 1991: 96)

Ö- SAKIN-: (Düşünmek) *Ol ugurta meniñ sözlemiş savımın ögil sakıngıl.* / "O zaman benim söylemiş olduğum sözümü düşün." (GEİSSLER-ZİEME 1970: 39)

ÖÇ- ALKIN-: (Dinip ortadan kalkmak) *Alku ada tuda öçer alkınur.* / "Bütün tehlikeler dinip ortadan kalkar." (BANG-GABAİN 1932: 10)

ÖÇ- AMRIL-: (Sönmek, dinmek) *Altı kaçıg orunlar öçser börtmek öçer amrılur.* / "Altı duyu sönse, dokunma (duyusu) söner." (MÜLLER 1911: 12)

ÖÇ- ARI-: (Geçip temizlenmek) *Antag tsuy irinçü agır ayıg kılınç yok öçmegülük arımaguluk bilinü ukunu kşantı kılsar.* / "Böyle bir büyük günah yok ki itiraf edip af dilese, geçip temizlenmesin." (KAYA 1994: 125)

ÖÇ- KEÇ-: (Geçmek, sona ermek) *...Eski yıllar aylar künler kşanlar lavlar muhurtlar iyin öçmeki keçmeki arımakı silimeki alkınmakı yokadmakı anutpattidharmik togmaksız törülüg bolu...* / "...Eski yıllar, aylar, günler, anlar, lahzalar, saatler üzerine geçmesi, temizlenmesi, kaybolması doğmayan öğretili olarak..." (ZİEME 1984: 341)

ÖÇ KEK: (İntikam) *Öçüg kekig kiterip övke tölükin sergürüp ögüg kañıg tapınu özte ulugların ayañlar.* / "İntikamı ortadan kaldırıp, öfke gücünü bastırıp, anne ve babaya hürmette bulunarak kendinizden büyüklere saygı gösterin." (ZİEME 1985: 107)

ÖÇ- TARIK-: (Yok olmak, gitmek) *Açıg emgek timedin kaçan tegser ol yir orunta ötrü bolsar eşidgeli monçulayu bo nomug öçgey tarıkgay olarnıñ üküş ayıg kılınçı.* / "Acı ve ıstırap demeden ne zaman varsa o yere, sonra bu öğretiyi bu şekilde dinlese onların pek çok günahı yok olacak." (KAYA 1994: 311)

ÖÇ- ÜZÜL-: (Son bulup kesilmek) *Adırmaz üdürmez belgü tutmaz bolsar ötrü ikin ara öçmeksiz üzülmeksiz bolmış üçün...* / "Ayrılamaz, belirti taşıyamaz olsa, bundan dolayı ikisinin arasında son bulup kesilmeksiz olduğu için ..." (KAYA 1994: 94)

ÖÇEŞ- KÜREŞ-: (Kavga etmek) *Biziñe bo öçeşmek küreşmek kergek ermez.* / "Bize bu kavga ediş gerekli değildir." (GENG-KLİMKEİT-LAUT 1987: 51)

ÖÇLÜG KEKLİG: (İntikamlı) *Ol kunçuylarnıñ üçünç ajunta öñdün agulug ot birip ölürmiş adın bir öçlüg keklig yagısı bar erti.* / "O prenseslerin üçüncü alemde, önceden zehirli ilaç verip öldürdükleri başka bir intikamlı düşmanı var idi." (KARA-ZİEME 1986: 332)

ÖÇÜL- ALKIN-: (Ortadan kaybolmak, gitmek) *...Ol ayıg kılınçları barça öçülür alkınur.* / "...O kötü amelleri bütünüyle ortadan kalkar." (KAYA 1994: 108)

ÖÇÜR- ARIT-: (Giderme, kaldırma) *...Ökünmek yalbarmak kşantı kılmak üze anın agır ayıg kılınçlıg kkir tapçaların birtem öçürmekin arıtmakın yarlıkayur men.* / "...Pişman olmak, yalvarmak, af dilemekle bu şekilde pek günahkar kirlerini bütünüyle gidermesini buyuruyorum." (KAYA 1994: 125)

ÖÇÜR- İS-: (Söndürmek, dindirmek) *Bo ok tıltagdın et'özde bışurtaçı aş ootın öçürmekli ismekli yalañuk et'özinte törümiş tört ulug iglerin...* / "Bu nedenle bedende olgunlaşan yeme ateşini söndüren insan bedeninde türemiş dört büyük hastalıklarını..." (KAYA 1994: 312)

ÖÇÜR- KİTER-: (Söndürüp gidermek, ortadan kaldırmak) *Örü kodı adırt sakınç öçürüp kiterip özke adınka asıglıg iş bütürüp bütkerip ölür togar bo sansartın üntürür ozgurur.* / "Altta üstte ayrılık düşüncesini ortadan kaldırıp, kendisine ve başkalarına faydalı işleri bitirip, tamamlayıp, ölür - doğar bu varlıklar âleminden çıkarıp kurtarır." (ARAT 1991: 142)

ÖÇÜR- TARKAR-: (Ortadan kaldırıp uzaklaştırmak) *...Nızvanılarıg öçürüp tarkarıp iñir ödinte törtünç dyan öritür.* / "... İhtirasları ortadan kaldırıp uzaklaştırarark akşam vaktinde dördüncü istiğrakı besler." (TEKİN 1980: 117)

ÖD KALP: (Dönem, devir, zaman) *Sansız üküş öd kalpta sanyiti atlıg urı erken kimavant tagnıñ üñürinte kirip dyanka olurmış kirtüdin kelmiş tişi burkanta kirtgünç köñül öritsün.* / "Sayısız dönemlerde Sanyiti adlı delikanlı iken, Kimavant dağının koruluğunda istiğraka dalarak oturmuş gerçek kaynaklı Tişi adlı Budaya imanlı gönül beslesin." (ZİEME 1985: 34)

ÖD KEZ: (An, zaman) *Bilip öçmek bir bolu tüketmek üze bir ödte kezte tanuklagu kergek.* / "Bilip sönme tamamiyle bir olduğundan dolayı, bir anda tanıklamak gerek." (47-(BARUTÇU 1998: 47)

ÖD KOLU: (Zaman, dönem) *Kimniñ kurtulmaklıg ödin kolısın utgurak bilser timin ök anıñ eviñe bargalı taplayur.* / "Kimin kurtulma zamanını kesin olarak bilse hemencecik onun evine varmayı arzular." (GABAİN 1959: 22)

ÖD KÜN: (Zaman, ömür) *Asıgsız bıtadı öd kün keçürmeküm üze...* / "Faydasız, karışık bir hayat geçirmekle ..." (ARAT 1991: 180)

ÖD UGUR: (Zaman, çağ) *Teñriler iligiye men ol ödte ol ugurta ratnaprabi atlıg kız ertim.* / "Ey tanrılar hanı, ben o çağda Ratnaprabi adlı kız idim." (KAYA 1994: 140)

ÖDSÜZ ERKSİZ: (Münasebetsiz) *Ödsüz erksiz boş itdik.* / "Münasebetsiz bir biçimde boş ettik." (TEKİN 1980: 187)

ÖDSÜZ KEZİGSİZ: (Vakitsiz, sırasız) *Ödsüz kezigsiz kün ay tutungay.* / "Güneş ve ay, vakitsiz tutulacak." (KAYA 1994: 247)

ÖDSÜZ KOLUSUZ KEZİGSİZ: (Zamansız, sırasız) *Ödsüz kolusuz kezigsiz tolı tüşer kar yagar.* / "Zamansız olarak dolu düşer, kar yağar." (KAYA 1994: 299)

ÖDSÜZ KOLUSUZ: (Zamansız) *Özi yaşı uzun bolur ödsüz kolusuz ölmez.* / "Ömrü uzun olur, zamansız ölmez." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 20)

ÖDÜŞ ÖZLÜG: (Diri, canlı) *Alku tirig tınlıg ödüş özlüg tınlıglar siziñe yükündiler.* / "Bütün canlı, diri yaratıklar size secde ettiler." (TEKİN 1980: 114)

ÖG- ALKA-: (Öğüp yüceltmek) *Öge alkayu yarlıkadıñız.* / "Öğüp yücelterek buyurdunuz." (TEKİN 1980: 82)

ÖG ANA: (Anne) *Üzeliksiz ög ana üstünkiler ögüki üzüksüzin tı tutçı ödün ödün bolayın.* / "Eşsiz anne ! Üstünlerin sevgilisi ! Fasılasız, ebedi, zaman zaman olayım." (ZİEME 1985: 143)

ÖG- BİLİG-: (Akıl, fikir) *Tsun tsun yırılıp yırtılıp ülgüsüz üküş emgeki tolgakı bir ödte birgerü yıgılıp ögi biligi alkınıp busup kal teltük esrük teg bolup...* / "Parça parça yırtılıp, sayısız ıstırabı aynı zamanda bir araya gelerek toplanıp, aklı başından gidip, kederlenip, sersem gibi olup..." (RÖHRBORN 1971: 44)

ÖG KAÑ: (Ana baba) *Ögü kañı ol ogul kızka yarlıkançuçı köñüllüg bolur.* / "Anası babası, oğluna kızına karşı merhametli gönüllü olur." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 24)

ÖG KÖÑÜL: (Akıl fikir) *Öz tözlerin ukıtıp öglerin köñüllerin yıgtıñız.* / "Kendi esaslarını anlatıp akıllarını fikirlerini topladınız." (BANG-GABAİN 1930a: 6)

ÖG- KÜLE-: (Öğmek, methetmek) *Ögdi küledi edgüsin mahayan nomnuñ.* / " "Büyük taşıt mezhebi" öğretisinin güzelliğini öğdü." (RÖHRBORN 1991: 34)

ÖG- KÜVEN-: (Öğünüp kibirlenmek) *Yime turkaru özün öger küvenür erti.* / "Yine, sürekli kendini öğüp kibirlenirdi." (GENG-KLİMKEİT-LAUT 1987: 51)

ÖG SAKINÇ: (Akıl fikir) *Ayıg kılınçlıg şımnu ögümüzni sakınçımızını azgurdıkın /// biligsiz ögsüz boltukumuz üçün...* / "Kötü amelli şeytan aklımızı fikrimizi çeldiği /// şuursuz olduğumuz için..." (LE COQ 1941: 17)

ÖG- TAPIN-: (Öğüp hürmet göstermek) *Okıguka sarıt kılguka sakınguka bışrunguka ögüke tapınguka tutguka boşgunguka montagın alku teñri yirlerinte erteçi teñri urıları birle çambudıvıptakı tınlıglarnıñ asıglıgı meñiligi üçün bo daranı birle mudurnı iliga sini üze tutguluk ol.* / "Ey hükümdar ! Bildirip beyan etmeye, düşünüp öğrenmeye, öğüp hürmet göstermeye, dikkate alıp anlamaya, bu şekilde bütün tanrı yerlerindeki beyzadeler ile birlikte, yeryüzündeki canlıların yararı için bu tılsım ile damgayı seninle muhafaza etmelidir." (MÜLLER 1911: 33)

ÖG- TAPLA-: (Öğüp takdir etmek) /// *Ögmez men taplamaz men.* / "...Öğüp takdir etmem." (TEKİN 1980: 81)

ÖG- TEGİN-: (Ululamak, yüceltmek) ...*Teñri teñrisi burkannıñ yarlıgın eşidü teginip üküş telim ögirtiler sevintiler ögdiler tegintiler.* / "...Tanrılar tanrısı Budanın buyruğunu işitip yerine getirerek fazlasıyla sevindiler, (onu) ululadılar." (KAYA 1994: 347)

ÖG- YIV-: (Övmek, methetmek) *Sansız üküş teñri katunları ıraktın turup seviglig ünin ırlayu ilig begig ögüp yıvıp ince tip tidiler.* / "Sayısız tanrı hatunları, uzakta durup, hoş bir sesle hükümdarı öğüp şöyle söylediler." (MÜLLER 1922: 46)

ÖG- YÜKÜN-: (Ululayıp yüceltmek) *Ol kutlug orunlarıg kezser tegzinser ögser yükünser...* / "O kutlu yeri gezip dolaşsa, ululayıp yüceltse..." (GABAİN 1935: 11)

ÖGDİ ASTAB: (Övgü, methiye) *Alku adalarta umug boltacı bo nom erdinig arış arıg ögdi astab yükünçi birle bititip...* / "Bütün tehlikelerde umut olacak bu öğreti mücevherini temiz, övgülü hürmetiyle birlikte yazdırıp..." (ZİEME 1985: 125)

ÖGDİ YIVDI: (Övgü, meth) *Törtünç eti yini yaş atışlıg coglug yalınlıg edgüsü ulug kamagdın ögdi yıvdı altaçı yalañuz seçilmiş tüzgergülüksüz bolur.* / "Dördüncüsü, eti derisi diri, nurlu, iyiliği büyük, herkesten övgü alan, emsalsiz, seçkin ve çekici olur." (ZİEME KUDARA 1988: 184)

ÖGDİ YÜKÜNÇ: (Övme, tazim gösterme) ...*Ögdi yükünç yaratgalı kim titingey.* / "...Övme ve tazim göstermeye kim cesaret eder." (ARAT 1991: 160)

ÖGE BİLGE: (Bilge) ...*Kuanşi im pusar ol tınlıglarka adın adın öge bilge atlıg yüzlüg er iişi körkin körtgürü nomlayur kutgarur.* / "...Kuanşi im pusar o canlılara başka başka bilge, saygın erkek - kadın suretinde görünerek vaz'eder, kurtarır." (MÜLLER 1911: 19)

ÖGEN ÖGÜZ: (Akarsu, pınar) *Ol luşyanta burkan özi bar kamag yir tag taş kum ögen ögüz suvı kamag tuş başı yulat suvlar kamag ı ıgaç barça tınlıg yalañuk.* / "Bütün zeminde, dağ taş kum (da), akarsu (larda), bütün göl ve yatak su (larında), bütün bitkiler (de) bütün insan (larda) o Luşyanta Buda'nın özü var." (BANG-GABAİN 1932: 15)

ÖGİR- SEVİN-: (Sevinmek, mutlu olmak) *Ol antirabaua anta toggusın bilip ögirür sevinür.* / "O iki varlık arasındaki, orada doğduğunu bilip sevinir." (ZİEME-KARA 1978: 180)

ÖGİRTDÜR- SEVİNTÜR-: (Sevindirmek, mutlu etmek) *...Bar et'öz körümlüg tınlıglarnıñ birtem öçmek üzeki korkınçların tarkarıp ögirtdürgelir sevintürgelir üçün...* / "Mevcut, görünen bedendeki canlıların toptan kaybolmaya dayalı korkularını uzaklaştırıp (onları) sevindirmek için..." (KAYA 1994: 85)

ÖGİRTÜR- TAPLATUR-: (Sevindirip memnun etmek) *Törtünç ögirtürmek taplaturmaklıg tapıg erser...* / "Dördüncüsü, sevindirip memnun etme hürmeti ise..." (ZİEME-KARA 1978: 192)

ÖGİT- ALKIT-: (Öğülüp yüceltilmek) *Yime ögitmiş alkıtmış çerig türk uluş...* / "Yine öğülüp yüceltilmiş asker Türk ulusu ..." (LE COQ 1938: 21)

ÖGİT- YİGED-: (Öğülmek, yüceltilmek) *Bu iki birle kavışur ulug ögitmiş yigedmiş bilge bilig tip burkan belgürer.* / "Bu ikisi birleşir, büyük övgüye mazhar olmuş hikmetli bilgi diyerek Buda belirir." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 50)

ÖGİTİL- ALKATIL-: (Öğülmek, yüceltilmek) *...Ögitilmiş alkatılmış sevitilmiş taplatılmış bökünki kutlugta kutlug pıravrıklıg yañı künniñ edgülerin sözlemek...* / "Öğülmüş, sevilmiş bu günkü kutludan kutlu, özel yeni günün güzelliklerini söylemek..." (TEZCAN-ZİEME 1974: 28)

ÖGLÜG KAÑLIG: (Analı babalı) *Esen erken öglüg kañlıg ıduklar ertmişte kıyılmışta soñ kalıp esirkep...* / "Sağ iken anne ve baba (gibi) mukaddesler heba olduğunda sona kalıp, koruyup..." (ZİEME 1985: 153)

ÖGMEK ALKIŞ: (Övgü, hamd u sena) *...Yükünç yüküdiler ögmek alkış ötüdiler.* / "... Saygıyla eğildiler, övgüde bulundular." (MÜLLER 1908: 6)

ÖGRÜNÇ SEVİNÇ: (Sevinç, mutluluk) *Kayu kişi uzun turkaru ölütçi bolsar özlüg ölürmekte ögrünç sevinç bolup ölüt ayıg kılınçtın evrilmeser...* / "Hangi kimse sürekli can alıcı olsa, canlı öldürmekten mutlu olup öldürme kötü amelinden dönmese..." (MÜLLER 1922: 4)

ÖGRÜNÇLÜG MEÑİLİG: (Sevinçli, mutlu) *Burkanlar bodısatavlarnıñ köñüli ögrünçlüg meñilig bolmış bolur.* / "Budaların, azizlerin gönülleri sevinçli, mutlu olmuş olur." (TEZCAN 1975: 20)

ÖGRÜNÇLÜG SEVİNÇLİG: (Sevinçli, mutlu) *Adası erter ulug ögrünçlüg sevinçlig bolur.* / "Tehlikesi geçer, çok mutlu olur." (ARAT 1937: 23)

ÖGRÜNÇÜN MEÑİN: (Sevinçli, mutlu) *Turkaru ögrünçün meñin ermeki bolur.* / "Sürekli sevinçli, mutlu olması gerçekleşir." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 22)

ÖGSİRE- TAL-: (Kendinden geçip bilincini yitirmek) *Ögsiredi taltı ölüg teg kamılu tüşti.* / "Bilincini yitirip kendinden geçti, ölü gibi boylu boyunca yere düştü." (HAMİLTON 1998: 41)

ÖGSİRE- TINSIRA-: (Kendinden geçmek) *Ne anı körüp ök et'özlerin ol süñük üze kemişip ögsirep tınsırap kamıltılar.* / "Bunları, böyle görüp bedenleriyle o iskeletin üzerine düşüp, kendilerinden geçerek devrildiler." (KAYA 1994: 325)

ÖGSİRET- TINSIRAT-: (Kendinden geçirmek) *Anasınıñ yürekin bagırın tançkayur ögsiretür tınsıratur yıglatur sıgtatur erti.* / "Anasının yüreğini parçalar, kendinden geçirir, ağlatır idi." (KARA-ZİEME 1986: 333)

ÖGSİZ TINSIZ: (Kendinden geçmiş) *Körü tegintim iki tiginig ögsiz tınsız yaturlar.* / "İki prensi görmeye muvaffak oldum, kendinden geçmiş bir vaziyette yatıyorladı." (KAYA 1994: 333)

ÖGSÜZ KAL TELVE: (Bilinçsiz, şuursuz) *Ögsüz kal telve bolup et'öz kodsar sekiz ulug tamularda utgurak togar.* / "Bilinçsiz olup kendini kaybetse, şüphesiz sekiz büyük cehennemlerde doğar." (MÜLLER 1922: 76)

ÖGSÜZ KÖÑÜLSÜZ: (Şuursuz) *Övke nızvanı üze kuturup ögsüz köñülsüz ertiler.* / "Öfke tutkusu ile çıldırıp şuursuz idiler." (BANG-GABAİN 1930a: 6)

ÖGÜT- ALKAT-: (Öğülmek, yüceltilmek) *Alku burkanlarka ögütmüş alkatmış teñri burkan titsileriñe ulatı teñrili yalañuklı tirin kuvragka kamagka ///* "Bütün budalara, öğülmüş tanrı Buda talebelerine ayrıca tanrılardan ve insanlardan oluşan topluluğa, hepsine..." (ZİEME 1999: 82)

ÖGÜZ KÖL: (Irmak, göl) *Bo çambudıvıp uluş içinteki neçe ögüzler köller yuullar yulaklar sögüt ıgaçlar otlar yaşlar arıglar semeklerig yene adruk adruk hua çeçek tüş yimişlerniñ yıltızların ulunların butıkların yapırgakların yene yime ı tarıg koluñasın içinin taşının barça añsız körkle sevgülük taplaguluk öñlüg yıdlıg yigüke aşaguka yaraglıg kılu tegingey men.* / "Bu yeryüzü içindeki nice ırmaklar göller, dereler, ağaçlıklar, bitkiler (ve) ormanları, ayrıca farklı farklı çiçeklerin, yemişlerin köklerini, tomurcuklarını ve de hububat filizini içiyle dışıyla bütün olarak, eşsiz güzellikte, çekici görünüşlü ve kokulu yemeye içmeye yararlı hale getireceğim." (KAYA 1994: 286)

ÖKÜN- BİLİN- KŞANTI KIL-: (Pişman olmak) *...Monçulayu ökünser bilinser kşantı kılsar monuñ küçinte terk tavrak alkugalı uyur.* / "...Böylece pişmanlık gösterse bunun sayesinde hemen ortadan kalkar." (KAYA 1994: 108)

ÖKÜN- BOŞUN- KŞANTI KIL-: (Pişman olup af dilemek) *Men yırda bolmış kamag törlüg ayıg kılınçımın ökünüp boşunup kşantı kılıp kut kolur men.* / "Ben Yırda Bolmış, her türlü günahlarımdan pişman olup af dileyerek saadet dilerim." (ZİEME 1975a: 23)

ÖKÜN- BOŞUN-: (Pişman olmak) *Kılmış kazganmış tsuy ayıg kılınçımızını ökünü boşunu aça yada kşantı ötünür biz.* / "İşlediğimiz günahlarımızı pişmanlıkla itiraf ederek tövbemizi dile getiririz." (BANG-GABAİN 1930b: 4)

ÖKÜN- BUSURKAN-: (Sıkılıp üzülmek) *...Teñridem çakır erdini anın inçip ökünmegil busurkanmagıl.* / "İlahi çark mücevheri, o sebeble böyle sıkılıp üzülme !" (KARA-ZİEME 1990: 132)

ÖKÜN- KAKIN- KŞANTI KIL-: (Pişman olmak) *...Kılmış ayıg kılınçın ökünüp kakınıp kşantı kılıp antada kin oñ tizin çökitip ayasın kavşurup bo daranı nomug miñ sekiz kata sözlesün.* / "... İşlediği kötü amellerinden pişman olup, ondan sonra sağ dizini çöküp, ayalarını kavuşturup bu tılsımlı öğretiyi bin sekiz defa söylesin." (KAYA 1994: 215)

ÖKÜN- KAKIN-: (Nedamet ve pişmanlık göstermek) *Öñdünki kılınçlarımın kşantı kılınıp ökünü kakınu arıyu siliyü kiterip tüketip öñi kılmaduk ayıglartın özüm tıdınıp...* / "Bundan önceki hareketlerim affedilip, onları nedametle, pişmanlıkla temizleyerek tamamen giderip, bitirip..." (ARAT 1991: 182)

ÖKÜN- KATIN-: (Pişman olmak) *Ol tınlıgarıg ölürtmiş ayıg kılınçka ökünü katınu koduru süzük kirtgünç köñülte turup...* / "O, canlıları öldürme kötü ameline pişman olup, baştan sona temiz imanlı gönülde karar kılıp..." (KAYA 1994: 64)

ÖKÜN- KEÑREN-: (Pişman olup hayıflanmak) *Ötünmemiş ayıtmamışka bo savlarıg ökünü keñrenü turur erken üskimte yene belgürtme burkan belgürti.* / "Bu sözleri arz edip sormadığıma pişman olup hayıflanıp dururken, yine önümden belirme kabiliyetli bir Buda belirdi." (BARUTÇU 1987: 124)

ÖKÜN- KŞANTI ÇAMHUY KIL-: (Pişman olup af dilemek) *Ol ün içinte yene agır ayıg kılınçlarıg ökünmek kşantı çamhuy kılmaklıg şlök nomlar eşidilür bolur tüşedi.* / "O ses (ler) arasında yine büyük günahlardan pişman olup af dilemeyi (anlatan) nazım şeklindeki öğretilerin işitildiği düşledi." (KAYA 1994: 104)

ÖKÜN- TUYUN-: (Pişman olmak) *...Yalañuk yirtinçüsinteki çañ baglıg kuotau atlıg kişi özlüglerig ölürtmiş üçün ökünüp tuyunup...* / "...İnsanlar âlemindeki Çang sülalesinden Kuotau adlı kimse canlılar öldürdüğü için pişman olup..." (KAYA 1994: 65)

ÖKÜN- YALVAR- KŞANTI KIL-: (Pişman olup af dilemek) *Amtı kelteçi arkış sözleyü kelti ökünü yalvara kşantı kılu ıdmışıñızn.* / "Şimdi gelen kervan, pişman olup yalvararak (günahları) savdığımızı söyleyerek geldi." (RÖHRBORN 1991: 180)

ÖL- ARTA-: (Ölüp çürümek) *Kim et'öz üçün emgenser tolgansar yime añ utlısı et'özke ölmek artamak bulunçı ol.* / "Ki, beden için sıkıntı çekip üzülse de, bedene en büyük mutluluk, ölüp çürüme kazancıdır." (LE COQ 1922: 11)

ÖL ÖDÜŞ: (Nem, ıslaklık) *Et'özlerinteki yarukları öñsüz ölez bolur et'özlerinke öl ödüş yukulur.* / "Bedenlerindeki ışıltıları solgun olur, bedenlerine su toplanır." (GENG-KLİMKEİT-LAUT 1993b: 377)

ÖL ŞI: (Nem, rutubet, ıslaklık) *Ol ölte şıta togmak erür.* / "O, nemde rutubette doğmaktır." (ZİEME-KARA 1978: 64)

ÖLEÑLİG ÇİMGENLİG: (Yeşillik, çimenlik) *Takı yime hua çeçeklig öleñlig çimgenlig /// sekiz tümen tört miñ bag borluk kalvalaklar alku belgürüp közüntüler.* / "Ve ayrıca, çiçekli, yeşillik, çimenlik /// seksen dört bin bağ, bahçe, yemişlik bütünüyle belirir göründü." (TEKİN 1980: 85)

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ÖLÜG TİRİG: (Ölü - diri) *Amtı monta ol tiginniñ ölügi tirigi neteg ol bar mu idi bilteçi.* / "Şimdi, burada o prensin ölü mü diri mi olduğunu bilen hiç kimse var mı ? " (KAYA 1994: 332)

ÖLÜM NIRVAN: (Ölüm, sonsuz huzur) *Busuşsuz kadgusuz kurug akıgsız ulug meñilig bozulmaz artamaz ürlük inç ölüm nırvan balıklıg.* / "Istırapsız, akmayan, büyük sevinçli, bozulmayan, ebedi, sonsuz huzur şehirli !" (KAYA 1994: 350)

ÖLÜR- ADAKTUR-: (Öldürmek, eziyet vermek) *Tözün ıduk nayzvakılar künli tünli uzatı küyü küzetü tutgu üçün sini neñ ölürgeli adakturgalı umaz.* / "Kutsal ruhlar geceli gündüzlü sürekli gözeterek muhafaza ettiği için seni asla öldürmeye, eziyet etmeye muvaffak olamaz." (KARA-ZİEME 1986: 334)

ÖLÜR- IDTUR-: (Canını almak, öldürmek) ...*Yavız yaman işleriniñ tıltagınta yene bo monı teg yazuksuzın kişilerig ölürürler ıdtururlar alkarlar yokadurlar tip...* / " "Kötü işleri nedeniyle yine bu bunun gibi masum kişileri canını alıp yok ederler" deyip..." (TEZCAN-ZİEME 1974: 41)

ÖLÜR- ÖRLET-: (Öldürüp eziyet etmek) *Takı yime birök bo üç miñ ulug miñ yir suvda tolu yavlak yek içgek erser kelip ol kişig ölürgeli örletgeli sakınsar...* / "Ve ayrıca, bu üç bin büyük bin dünyada ne kadar kötü ruh var ise, gelip kimseyi öldürüp eziyet etmeyi düşünseler..." (TEKİN 1993: 10)

ÖLÜTÇİ ÇANTAL: (Cellat) *Takı yime şıvasi atlıg ölütçi çantal erdi.* / "Ve ayrıca, Şıvasi adlı cellat idi." (TEKİN 1980: 162)

ÖLÜTÇİ KIINÇI: (Cellat, işkenceci) *Takı yime birök kim kayu tözünler oglı tözünler kızı öñdün yıñak başlap tört yıñaklartakı konşı illerdeki uçar ordulardın ügilertin vuulartın çıvsaglartın ölütçilertin kınçılartın bozguçılartın artatguçılartın yagıtın yavlaktın yilvitin kömentin anttın kargıştın buditin amanujilartın yektin içgektin nayvazikilartın ödsüz kolusuz evte barkta turup ook yık tilegüçilertin katıg kart baş ünüp ig kem adasıntın adakgalı örletgeli bulgatılgalı ugrasar...* / "Ve ayrıca, hangi soylular oğlu, soylular kızı ön taraf başta olmak üzere dört taraflardaki komşu ülkelerdeki yüksek saraylardan baykuşlardan, muskalardan efsunlardan, cellatlardan işkencecilerden, bozgunculardan, düşmandan, büyüden, lanet okumadan, şeytanlardan, cinlerden, ruhlardan

zamansız evde barkta durup fırsat kollayanlardan sert çıban çıkıp hastalık tehlikesinden eziyet çekmeye maruz kalsa...” (KARA-ZİEME 1986: 330)

ÖLÜTLÜK ETLİK: (Mezbaha) *Ölütlük etlik itdimiz turgurdumuz erser...* / “Mezbaha inşa etti isek...” (BANG-GABAİN 1930b: 6)

ÖÑ KIRTIŞ: (Dış görünüş) *Iduk öñi kırtışı yime neñ idi artamışı tegşilmişi teginmez.* / “Kutsal dış görünüşü de asla bozulup değişikliğe uğramış değildir.” (TEZCAN 1975: 30)

ÖÑ KÖRK: (Görünüş, sima) *Ol tınlıg turkaru bilge bilig közün adruk adruk alkınçsız körtle öñ körk körür.* / “O canlı sürekli, hikmetli bilgili gözüyle farklı farklı tükenmez güzellikte olan görünüş görür.” (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 26)

ÖÑ KÜRTÜK: (Issız yer) *Öñ kürtükler yaş arıg semekler üze teñridem hua çeçekler birle katı esiriñirip...* / “Issız yerler, yeşil ormanlar ve ilâhi çiçeklerle süslenip...” (RÖHRBORN 1991: 22)

ÖÑ YAPIG: (Dış görünüş) *Öñ yapıg yok kurug erür.* / “Dış görünüş gerçeksizdir.” (TEZCAN 1975: 37)

ÖÑED- BINIK-: (İyileşmek, deva bulmak) *Ol bayagut oglı urı kaçan dıvaındıraprabı atlıg ilig begniñ ilinteki bodunın karasın emlep öñedtiler bınıkdılar.* / “O bey oğlu delikanlı, o zamanda Dıvaındıraprabı adlı hükümdarın ülkesindeki halkını tedavi etmesi sayesinde (halk) iyileşti.” (KAYA 1994: 316)

ÖÑİ ÜDRÜLMİŞ: (Ayrılmış) *İnçip tikirtsiz tepirtsiz alku tiki çogı ırak öñi üdrülmiş...* / “Böylelikle sessiz sedasız bütün gürültü patırtı uzak ve ayrılmış...” (KAYA 1994: 132)

ÖÑLÜG BELGÜLÜG: (Görünüşlü, belirgin) *Antag erip yene kün ay teñrilerniñ yaruklarıña tayanmak üze öñlüg belgülüg köligeg körkitür közüntürür.* / “Öyle olup, yine gün ay tanrılarının ışıklarına dayanmakla belirgin gölge gösterir.” (KAYA 1994: 89)

ÖÑLÜG KIRTIŞLIG: (Güzel görünüşlü) /// *Öñlüg kırtışlıg bolup* /// “...Güzel görünüşlü olup...” (MÜLLER 1922: 85)

ÖÑLÜG MEÑİZLİG: (Güzel, alımlı, yakışıklı) *Kök rajvart öñlüg közin açılmış yipün lınhua teg öñlüg meñizlig körkin külçire yüzin ol ilig beg tapa titrü kördi.* / "Mavi gözleriyle, açılmış kırmızı çiçek gibi güzel görünüşüyle o hükümdara doğru dikkatlice baktı." (MÜLLER 1922: 23)

ÖÑRE ERTMİŞ: (Geçmiş, mazi) *...Burkanlar kaltı neteg öñre ertmiş kin kelteçi amtı közünür bo üç ödlerte...* / "...Budalar, öyle ki, nasıl geçmiş, gelecek ve şimdiki, bu üç zamanlarda..." (KAYA 1994: 136)

ÖÑRE KİN: (Önce - sonra) *Közin körüp ol kuvragnıñ öñresin kinin bilgeli bolmatı.* / "O cemaatın öncesini sonrasını gözüyle görüp bilemedi." (RÖHRBORN 1991: 104)

ÖÑREKİ SÖKİ: (Önceki, evvelki) *Öñreki söki yaşlıg karı üküş eşidmiş biliglig yaraşı seçme tılangurmaklıg bo esen sözleşmek ///* "Önceki yaşlıların çok işittiği, bilgili, beğenilir, seçkin, mükemmel bu güzel söyleşmek..." (KUDARA-ZİEME 1983: 292)

ÖÑSİZ KIRTIŞSIZ: (Solgun, renksiz) *İnçip tatıgsırap tüşsirep ol ugurta ol ilte anı yideçi kişi yalañuklar iglig kemlig agrıglıg öñsiz kırtışsız bolurlar.* / "Böylece bozulup, o zaman o ülkede onu yiyen insanlar hastalıklı ve solgun olurlar." (KAYA 1994: 299)

ÖÑSÜZ BELGÜSÜZ: (Belirtisiz) *İnçip bo kök kalık yene özi öñsüz belgüsüz titir.* / "Öyle ki bu gökyüzünün kendisi de belirtisizdir." (KAYA 1994: 89)

ÖÑSÜZ BODSUZ: (Görüntüsüz) *Bir yintem akıgsız arıg edgü nomlar üze tanuklamış öñsüz bodsuz togmaksız öçmeksiz alku belgülertin ırak kitmiş tepremez kabşamaz turulmış amrılmış ertüktegin erteçi kirtünüñ kirtüsi kirtüde kirtü bilge bilig erser...* / "Tekrar, akmayan temiz güzel öğretilerle kanıtlamış, görüntüsüz, doğup kaybolmayan, bütün işaretlerden uzaklaşmış, hareket etmeyen, durgun, sonsuzluğu yakalamış gerçeğin gerçeği, gerçekten daha gerçek hikmetli bilgi ise..." (KAYA 1994: 87)

ÖÑSÜZ MEÑİZSİZ: (Betsiz benizsiz) *..Öñsüz meñizsiz çogsuz yalañuk belgürtir.* / "...Betsiz benizsiz, nursuz insan ortaya çıkarır." (TEKİN 1980: 226)

ÖÑSÜZ ÖLEZ:(Solgun, renksiz) *Et'özlerinteki yarukları öñsüz ölez bolur et'özlerinke öl ödüş yukulur.* / "Bedenlerindeki ışıltıları solgun olur, bedenlerine su toplanır." (GENG-KLİMKEİT-LAUT 1993b: 377)

ÖÑSÜZ YARUKSUZ: (Benzi solmuş) *İkinti kamag tınlıglar öñsüz yaruksuz inçip bolurlar.* / "İkincisi, bütün canlılar benzi solmuş bir hal alırlar." (KAYA 1994: 299)

ÖÖÇE- KEKLEN-: (Öç ve kin bağlamak) *Özni ögüp yadnı yirip ölümgü azlanu övke üze örletilip ööçeyü keklenü ürgüt tutçı ters körümüg öritmek başlaglıg öñi öñi tsuy irinçü yazuklar yazdımız.* / "Kendisininkileri övüp yabancıları yerip, ölümlerini iple çekerek , öfke ile taciz edip, öç ve kin bağlayarak sürekli yanlış görüşü beslemek başta olmak üzere türlü türlü günahlar işledik." (ARAT 1991: 142)

ÖÖÇSÜZ KEKSİZ: (İntikamsız) *Yene ordu karşı içinteki katunlar tigitler begler buryuklar ınançlar tayançlar arkası bir ikintike ööçsüz keksiz övkesiz kakıgsız aymançsız köñülin ertiñü ögrünçlüg sevinçlig bolmış kergek.* / "Yine, saray içindeki hatunlar, prensesler, amirler memurlar, danışmanlar, vezirler ve diğerlerinin birbirlerine hırsız, öfkesiz, çekincesiz gönülle, ziyadesiyle mutlu olmaları gerekir." (KAYA 1994: 241)

ÖPÜŞ- KUÇUŞ-: (Öpüşüp kucaklaşmak) *İki kadaş esen tükel kavışıp öpüşti kuçuştı ıglaştı ötrü sıgtaştılar.* / "İki kardeş, sağ salim kavuşup öpüştüler, kucaklaştılar, ağlaştılar, hıçkırdılar." (HAMİLTON 1998: 37)

ÖRİT- BÜTÜR-: (Yetişip gelişme) *Ülgüsüz sansız ulug tüşiñe utlısıña tegirler üçün yene ulug bodısatavlarnıñ köñülinte öritgülük bütürgülük üçün anın antag titir.* / "Sayısız büyük neticelere ulaştıkları için, yine büyük azizlerın gönlünde yetişip geliştikleri için bundan dolayı böyledir." (KAYA 1994: 174)

ÖRKÜÇLEN- ES-: (Fırtına) *Kaltı kün togsıkdınkı yil tursar ötrü ol bulgakıg talgakıg örküçlenmekig esmekig kün batısıkıñaru iletür.* / "Şöyle ki, doğudaki rüzgar gelse, bu nedenle, o dalgayı, fırtınayı batıya götürür." (LE COQ 1922: 9)

ÖRLE- TOG-: (Yükselip doğmak) *Keçmedin ara bo yirtinçü yir suvda burkanlıg kün teñri örleyü toga kelgey.* / "Aradan (çok) geçmeden, bu dünyada Budalı güneş tanrı, yükselip doğarak gelecek." (MÜLLER 1945: 34)

ÖRLET- BULGA-: (Rahatsız etmek) *...Özlerini örletdeçi bulgadaçılarka övkelemekin kakımakın basmakları küçsiretmekleri üze ötrü özde örükilerniñ basınçın ayınçın özde kodıkılarnıñ todın uçuzın ayıg ögli yagılarnıñ örletmekin emgetmekin kop ugurın sererler serinürler.* / "...Kendilerini rahatsız edenlere hiddetlenmeyi bastırmaları sayesinde, kendilerinden yukarıdakilerin baskısını, kendilerinden aşağıdakilerin

değersizliklerinin, kötü düşünceleri, düşmanların zararlarını her vesileyle engeller." (KAYA 1994: 157)

ÖRLET- BUŞUR-: (Üzmek, eziyet vermek) *İkinti tınlıgarıg örletgülük buşurguluk tıltagları kılmamakka tayanıp...* / "İkincisi, canlıları üzen nedenleri oluşturmamaya dayanıp ..." (KAYA 1994: 154)

ÖRLET- EMGET-: (Eziyet vermek) *Amtı takı sini örletgeli emgetgeli kelmez biz.* / "Şimdi sana tekrar eziyet vermek için gelmedik." (KAYA 1994: 68)

ÖRLETİL- EMGEN-: (Istırap çekmek) */// Örletilmegey emgenmegey. ///* " ...Istırap çekmeyecek." (ZİEME 1999: 98)

ÖRT- KİZLE-: (Gizleyip saklamak) *Üküş telim yazuklarımın bilinür men özüm amtı açınur men yadınur men örtmez kizlemez yaşurmaz baturmaz men.* / "Sayısız günahlarımın bilinmesini sağlarım, kendim şimdi ortaya koyarım, gizleyip saklamam." (ZİEME 1985: 99)

ÖRT- KKİRİKTÜR-: (Paslandırma, kirletme.) *Kaltı bo kamag nızvanılar köñül içinte turup çınju tigme köñülnüñ ertükteg çın kirtü arıg süzük tözin örterler kkiriktürürler.* / "Öyle ki bu bütün tutkular gönül içinde yerleşip gerçek denilen gönlün fazlasıyla doğru, temiz esasını paslandırırlar." (KAYA 1994: 165)

ÖRT- KÖŞİGE KIL-: (Örtmek, gölge yapmak) *Bir ulug sögüt üze agtınıp butıkların yalpırgakların sıp alıp ol balık üze örtüp köşige kılıp...* / "Büyük bir ağacın üzerine çıkıp dallarını kırarak alıp o balık üzerine örtüp, gölge yapıp." (KAYA 1994: 318)

ÖRT- KÖŞİT-: (Kaplamak, örtmek) *Bo yirtünçü yirig suvug örtdeçi köşitdeçi biligsiz biliglig kararıgların birtem yirke kirmiş teg ıdturdı yokadturdı.* / "Bu yeryüzünü kaplayan hikmetsiz bilgili cahilleri toptan, toprağa gömülmüş gibi ortadan kaldırdı." (TEZCAN-ZİEME 1974: 31)

ÖRT OTLUG: (Ateşli) *Bayakı teg et'öz tegşürüp burkan et'özin belgürtip ört otlug dyan sakınçka kirmiş kergek.* / "En baştaki gibi beden değiştirip, Buda bedeniyle ortaya çıkıp, ateşli istiğrak düşüncesine girmek gerek." (BANG-GABAİN 1932: 10)

ÖRT- TID-: (Örtüp engellemek) *...Kayu barınça mahabutlar ulatı bolmış öñlüg kuvrag alku barça umaz üçün örtgeli tıdgalı...* / "...Büyük elementler ve olmuş renk topluluğundan her ne varsa hiç biri (göğü) örtüp engelleyemediği için..." (BARUTÇU 1998: 38)

ÖRT YALIN: (Alev, ateş) *Yavlak sakınçlıg atavaki yek iki közintin ört yalın üntürüp teñri burkan üze ıdu turur.* / "Kötü düşünceli Atavaki cin iki gözünden alev çıkartıp, tanrı Budanın üzerine doğru gönderdi." (GABAİN 1959: 26)

ÖRT YALINLIG OTLUG: (Ateşli alevli) *Ört yalınlıg otlug kaoçao tamga bo uzak ilig üç erñek ayada eñgil.* / "Ateşli alevli Kaoçao damgayı bu diğer (?) elinde üç parmak (nisbetindeki) avuçta eğ." (BANG-GABAİN 1932: 12)

ÖRT- YÖRGE-: (Örtüp kuşatmak) *Adın baglarıg et'özleri üze örtüp yörgep ulug bedük /// orgaklar içinte sokarlar.* / "Başka bağları bedenleri üzerine örtüp kuşatıp, büyük /// oraklar içine sokarlar." (TEKİN 1980: 205)

ÖRTE- KÖYÜR-: (Yanmak) */// Örteyü köyürü yapaş ///* "...Yanarak yapışsın (?)... " (ZİEME 1985: 50)

ÖRTE- YALA- KÖYÜR-: (Yakıp kavurmak) *Takı tolp et'öz ümüzni yörgep kurug kovuk sögüt osuglug örteyür yalar köyürür.* / "Ayrıca bütün bedenimizi çevreleyip kuru, boş ağaç gibi yakıp kavurur." (TEKİN 1980: 169)

ÖRTEN- KÖY-: (Yanıp kavrulmak) *Takı yime tamuluglarnıñ örtenmek köyimek emgekleri...* / "Ve ayrıca, cehennemliklerin yanıp kavrulma eziyetleri..." (TEKİN 1980: 120)

ÖRTEN- TERİT-: (Yanıp terlemek) *Karnı et'özi örtenür teriter.* / "Karnı, bedeni yanıp terler." (ARAT 1932: 22)

ÖRTEN- YALA-: (Yanmak) *Kaltı kurug otuñ tıltagınta ot tamıtur idiz köyer örtenür ançulayu yime tutyak nızvanılıg otuñta ötrü kılınçlıg otlar örtenür yalarlar.* / "Nasıl kuru odun etkisiyle ateş tutuşur yüksek bir şekilde yanarsa, onun gibi, ihtiraslı odundan dolayı amelli ateşler de yanar." (MÜLLER 1911: 9)

ÖRTÜG BAG: (Örtü bağ) *Öñte ulatı ögmeklig şımnu örtüg bag başlap...* / "...Renk ve diğer övme şeytanları örtü, bağ başta olmak üzere..." (ARAT 1991: 98)

ÖRTÜG EGRİG: (Örtü, bağ) *Yükünür men örtüglerig egriglerig ıdalamışlarka.* / "Bağları, örtüleri dağıtmışlara saygıyla eğilirim." (KAYA 1994: 277)

ÖRTÜG KÖŞİG: (Örtü, muhafaza) *Yükünür biz örtügüg köşigig kemişmiş atlıg bodısatav kutıña.* / "Örtüsünü, muhafazasını atmış adlı aziz saadetine saygıyla eğiliriz." (RÖHRBORN 1971: 34)

ÖRTÜG YAPIG: (Örtü) *Antag yok erti tınlıglar togmadaçı hatunlug uluşta tayanmadaçı kök kalıgnıñ örtügiñe yapıgıña.* / "Bunun gibi ilaheli ülkede doğmayan ve gökyüzünün örtüsüne sığınmayan canlı yoktu." (RÖHRBORN 1996: 152)

ÖRTÜGLÜG KİZLEGLİG: (Gizli saklı) *Örtüglüg kizleglig yañı üze işleşmiş ol.* / "Gizli saklı tarzıyla işlemiştir." (RÖHRBORN 1996: 113)

ÖRTÜGLÜG SOLAGLIG: (Muhafazalı, bağlı) *Takı yime örtüglüg solaglıg edgü nomlarıg açıp yadıp...* / "Ve ayrıca muhafazalı iyi öğretileri aşikar edip..." (RÖHRBORN 1996: 95)

ÖRTÜGSÜZ TIDIGSIZ: (Engelsiz, örtüsüz) *Örtügsüz tıdıgsız bilge biligke tükellig bolup ulug bodısatavlar köñüli birle teñ köñül bulmakı bolur.* / "Engelsiz hikmetli bilgiye sahip olup, ulu azizlerin gönlüne denk gönlü bulması gerçekleşir." (MÜLLER 1911: 48)

ÖRTÜL- KİZLEL-: (Örtülüp gizlenmek) */// Üjiki yörügi örtülüp kizlelip erte alp ukguluk bolmışka ...* / "...Yazımının ve anlamının örtülüp gizlenerek son derece güç anlaşılır olmasına ..." (RÖHRBORN 1996: 34)

ÖRTÜL- KÖLİTİL-: (Örtülüp kapatılmak) *Ulug tünüñ uzatı karañgu bolmışıña emgenü yarlıkap yinçge nomnuñ örtülmüşüñe kölitilmişiñe ///* "Büyük gecenin sürekli karanlık oluşuna üzülerek buyurup, derin anlamlı öğretinin (Anlamlarının) örtülüp kapatılmasına ..." (RÖHRBORN 1996: 164)

ÖRTÜL- YÖRGEN- : (Örtülüp kuşatılmak) *Yime amarı pritler kentü saçları üze örtülüp yörgenip yaşlıg közin ıglayu sıktayu suv içgeli küsüşin uzun kürtüklerde*

yügürürler. / "Yine, bazı aç ruhlar kendi saçlarıyla örtülüp kuşatılarak, yaşlı gözlerle ağlaya sızlaya, su içme arzusuyla uzun tenhalıklarda yürürler." (TEKİN 1980: 247)

ÖRTÜN- KİZLEN-: (Örtüp gizlemek) *İlkide berü kılmış münlerin yazukların örtünü kizlenü ögrenmiş tevlig kürlüg körksüz kılınçlıg erserler...* / "Başlangıçtan beri gerçekleştirdikleri hatalarını günahlarını örtüp gizleyerek, hile öğrenmiş çirkin amelli iseler ..." (TEKİN 1980: 183)

ÖRÜ KODI: (Yukarı - aşağı) *Nomta örüsi kodısı bultukmaz nom meñün turup tepremeksiz kamşamaksız erür.* / "Öğretiler arasında yukarısı aşağısı bulunmayan öğreti ebediyyen durup hareketsiz olur." (ZİEME 1999: 90)

ÖRÜ YOKARU: (Yukarı, üst) *Ol yime yürekniñ bagı tügüni şeşilip yürek uçı örü yokaru yüülüg bolmaktın lınhua agızı açılmış tip atanur.* / "O da yüreğinin düğümü çözülüp yürek ucu yukarı çevrilmekten dolayı çiçeğin ağzı açılmış diye anılır." (ZİEME-KARA 1978: 144)

ÖRÜG AMIL TİKİSİZ: (Sakin, telaşsız) *Örüg amıl tikisiz katıgdı sözlesün bo daranıg.* / "Bu tılsımı sakin bir şekilde iyice söylesin." (KAYA 1994: 269)

ÖRÜG AMIL: (Sakin, sükut bulmuş) *Kamagka yolçı yerçi bolup örüg amıl nırvanıg bulturdaçı siz.* / "Herkese rehber olup sükut içindeki sonsuz huzuru bulduracaksınız." (ZİEME 1999: 68)

ÖT- AK-: (Süzülüp akmak) *Tokuz ögüzlerniñ öli ödüşi yagız yir tıltagınta öter akar.* / "Dokuz nehrin suyu, yeryüzü etkisiyle süzülüp akar." (RÖHRBORN 1991: 33)

ÖT BİLİG: (Nasihat, bilgi)*Yime teñri aymış ötçe biligçe yorımadımız erser...* / "Yine tanrının buyurduğu nasihat, bilgi doğrultusunda hareket etmedi isek..." (LE COQ 1941: 50)

ÖT ERİG: (Öğüt) *Sizler kumaru meniñ ötümçe erigimçe kılguka anuk boluñlar tip yarlıkadı.* / "Sizler vasiyeti benim öğütlerime göre yerine getirmek için hazır olunuz, deyip buyurdu." (TEZCAN 1975: 30)

ÖT SAV: (Nasihat, öğüt) *Anta ötrü teñriler iligi hormuzta teñri inçip ançulayu bo ötlerig savlarıg alıp teginip anıñ orunıña barıp supiratisdit teñri urısıña bo daranını birti.*

/ "Ondan sonra, tanrılar hükümdarı Homuzta tanrı böylelikle, bu şekildeki nasihatları alıp, onun mekanına varıp Supiratisdit adlı beyzadeye bu tılsımı verdi." (MÜLLER 1911: 49)

ÖT- TOPUL-: (Nüfuz etmek) *...Ötmiş topulmış bodısatavlarka sansarlı nırvanlı tözin tüpin bir tatıglıg ertükin biltürgelir ukturgalır üçün...* / "...Nüfuz etmiş azizlere varlıklar dünyası ile sonsuz huzurun esasının aynı lezzette olduğunu bildirdiği için..." (KAYA 1994: 85)

ÖTEK BİRİM: (Borç) *Mona bo yok tözlüg övke nızvanı iyin utsukup uzun turkaru öç kek alışu ötek birim ötemekleri erser...* / "Buna, bu esası olmayan öfke tutkusundan dolayı yenilip, sürekli olarak, intikam alarak borç ödemeleri ise..." (BANG-GABAİN 1929b: 17)

ÖTEK EMGEK: (Eziyet, zorluk) *Kamagun ikileyü yene yılkı ajunınta togguluk ötekke emgekke teger biz.* / "Hepimiz, yeniden hayvanlar âleminde doğma eziyetine maruz kalırız." (KAYA 1994: 62)

ÖTEKÇİ BİRİMÇİ: (Borçlu) *Teñrim egsüklüg yazuklug biz ötekçi birimçi biz.* / "Tanrım ! Kusurluyuz günahlıyız ! Borçluyuz." (LE COQ 1941: 48)

ÖTGÜR- OÑAR-: (Anlamak) *...Bar tözlüg nomlarnıñ sogançıg barın ötgürüp oñarıp ötrü alku edleriñe tavarlarıña ilinmeksiz yapşınmaksız bolup...* / "...Var esaslı öğretilerin lezzetli varlığını anlayıp sonra bütün malına mülküne değer vermez olup..." (KAYA 1994: 153)

ÖTGÜR- TOPUL-: (Nüfuz etmek, girmek) *Açuk adruk yorıglıg kiñürü boşgunup kamag bitiglerde üküşüg ötgürmiş topulmış ertiler.* / "Açık seçik izahlı olarak bütün kitaplardan çoğuna nüfuz etmişlerdi." (RÖHRBORN 1996: 20)

ÖTGÜR- TÜPKER: (Özümseyip hıfzetmek) *Alku şastırlarıg ötgürmiş tüpkermiş vaybaşşastır boşgunmış aryaçantri bodısatav kşi açarı entekek tilintin tohrı tilinçe yaratmış.* / "Bütün akide metinlerini özümseyip hıfzetmiş, Vaybaşşastır (akide kitabını) öğrenmiş Aryaçantri üstad hoca Hintçe'den Toharca'ya çevirmiş." (TEKİN 1980: 75)

ÖTLE- ERİGLE-: (Nasihat etmek, öğütlemek) *Ol edgülüg sıgunlar begi biş yüz sıgunlarıg ötleyü erigleyü ınçe tip tidi.* / "O faziletli geyikler beyi, beş yüz geyiği öğütleyerek şöyle dedi." (MÜLLER 1946: 42)

ÖTLE- TAVRAT- KATIGLANTUR-: (Tavsiye ve teşvik etmek) *Yime kutlug ülüglüg ilig kan ol kamag bodunka edgü kılınç kılmakka turkaru ötleyür tavratır katıglanturur.* / "Yine, kutlu hükümdar, bütün halka, iyi amel işlemeyi, sürekli olarak tavsiye ve teşvik eder." (BANG-GABAİN 1929b: 10)

ÖTLE- TUTUZ-: (Öğütlemek) *Bo sakınmış sakınçıñızlarka amtı sizlerni ötleyür men tutuzur men.* / "Bu düşündüğünüz düşüncelerinize (uygun olarak) şimdi sizleri öğütlerim." (KAYA 1994: 103)

ÖTLEŞ- ERİGLEŞ-: (Tembihleşmek) *Ne üçün tükel bilge teñri teñrisi burkan bir ikintiske ötleşgeli erigleşgeli kşanti kılışgalı yarlıkadı erki tip tiser...* / " "Niçin eksiksiz, bilge tanrılar tanrısı Buda birbirlerine tembihlemelerini, pişmanlık göstermelerini buyurdu ki ? " diye söylese..." (TEZCAN-ZİEME 1974: 51)

ÖTLEŞ- SÖZLEŞ-: (Danışmak, tembihleşmek) *Bir ikintisine agır ayag köñülin üç törlüg tıltaglar üze ötleşgeli sözleşgeli ugramışları kergek.* / "Saygılı gönülle, üç türlü nedenler üzerinde birbirlerine danışıp anlaşmaları gerek." (TEZCAN-ZİEME 1974: 28)

ÖTRÜ ANTADA KİN: (Sonra, ertesinde) *Ötrü antada kin ol kunçuylar kün küniñe edgü bolup öñreki teg igsiz kemsiz boltı.* / "Sonrasında, o prensesler günden güne iyileşip önceki gibi hastalıksız oldular." (KAYA 1994: 68)

ÖTÜG SAV: (Rica, istek) *Ötüg savka yorıma.* / "Ricayla hareket etme." (BANG-GABAİN 1929a : 8)

ÖTÜGÇİLİG SAVÇILIG: (Ricacılık, sözcülük) *Bo açarılar yime bitig tutup ötügçiligin savçılıgın samtso açarıta töz nomug boşgunup nom nomlamakta uz teriñ yörügüg tüketmekte ked boltılar.* / "Bu üstadlar da kitabı rehber edinip, ricacılıkla Samtso Üstad'dan esas öğretiyi öğrenip, öğretiyi vazetmekte uzman; derin izahları hıfz etmekte başarılı oldular." (RÖHRBORN 1996: 20)

ÖTÜGÇİSİZ SAVÇISIZ: (Ricacısız, şefaatçısız) *...Han oglı tigin çuñtsi kentüsi neñ ötügçisiz savçısız bolmakta titinmedi.* / "...Han oğlu prens Çungtsi, kendisi asla ricacısız olmada ısrar etmedi." (RÖHRBORN 1996: 127)

ÖTÜN- AYIT-: (Arz edip sormak) *Ötünmemiş ayıtmamışka bo savlarıg ökünü keñrenü turur erken üskimte yene bir belgürtme burkan belgürti.* / "Bu sözleri arz edip

sormadığıma pişman olup söylenip dururken önümde bir Buda sureti belirdi." (BARUTÇU 1987: 124)

ÖTÜN- KESÜR-: (Ricada bulunmak) *...Alku burkanlar bodısatavlarnıñ kavşatılmışınta ödünüp kesürüp tapıngu ol.* / "...Bütün Budalar ve azizler tarafından çevrildiğinde ricada bulunup hürmet etmelidir." (KARA-ZİEME 1976: 36)

ÖTÜN- SÖZLE-: (Cevap vermek, arz etmek) *Ögümüz kañımız biziñe utru körüp ayıtsar biz ikegü negü tip ötünelim sözlelim.* / "Annemiz babamız yüzümüze bakıp sorsa, biz ikimiz ne cevap verelim." (KAYA 1994: 326)

ÖTÜN- YALBAR-: (Yalvarmak, af dilemek) *Amtı men sizlerke ötünür men yalbarur men.* / "Şimdi ben sizlere yalvarıyorum." (KAYA 1994: 64)

ÖTVİ YİTVİ: (Herşeye nüfuz eden) *Ötvi yitvi öçme yaruk top tolub erip üç ödki alku tözünler montın törüyür.* / "Her şeye nüfuz eden, sakin ışık dop - dolu olup, her üç zamanın bütün asilleri bundan türer." (ARAT 1991: 122)

ÖVKE AZ ALMIR: (Öfke hırs) *Kanyu tınlıg uvutsuz biligi ertiñü küçlüg erip övke az almır kılınçı artuk küçlüg erip ertiñü emgenser...* / "Hangi canlı, edepsiz bilgisi son derece güçlü olup, öfkeden, hırstan ibaret işleri son derece güçlü olup, son derece eziyet çekse...." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 20)

ÖVKE KAKIG: (Hiddet, öfke) *Azu korku yinik köñül tıltagınta azu yime övke kakıg öç kek ugurınta ulatı açmak suvsamak emgekke sıkılıp anın men kıltım erser kamag ayıg kılınçlarıg...* / "Ya korkarak ürkek gönül sebebiyle veya hiddet, hırs uğruna ya da acıkmak susamak eziyetine dayanamayıp bu yüzden bütün kötü işleri gerçekleştirdim ise ..." (KAYA 1994: 107)

ÖVKELE- BULGAN- : (Öfkelenip sinirlenmek) *Ödsüz kolusuz övkelemez bulganmazlar.* / "Vakitli vakitsiz öfkelenip sinirlenmezler." (TEKİN 1980: 163)

ÖVKELE- KAKI-: (Hiddetlenmek, öfkelenmek) *...Özlerini örletdeçi bulgadaçılarka övkelemekin kakımakın basmakları küçsiretmekleri üze ötrü özde örükilerniñ basınçın ayınçın özde kodıkılarnıñ todın uçuzın ayıg ögli yagılarnıñ örletmekin emgetmekin kop ugurın sererler serinürler.* / "...Kendilerini rahatsız edenlere hiddetlenmeyi bastırmaları sayesinde, kendilerinden yukarıdakilerin baskısını,

kendilerinden aşağıdakilerin değersizliklerinin, kötü düşünceleri düşmanların zararlarını her vesileyle engeller." (KAYA 1994: 157)

ÖVKELEN- KAKI-: (Hiddetlenme) *Yene alku tınlıg oglanı üze edgü ögli yarlıkançuçı köñül turgursun övkelengü kakıgu ermez.* / "Yine bütün canlı soyuna karşı iyi düşünceli merhametli gönül muhafaza etsin, hiddetlenmek olmaz." (KAYA 1994: 251)

ÖVKESİZ KAKIGSIZ: (Öfkesiz) *Yene ordu karşı içinteki katunlar tigitler begler buryuklar ınançlar tayançlar arkası bir ikintike ööçsüz keksiz övkesiz kakıgsız aymançsız köñülin ertiñü ögrünçlüg sevinçlig bolmış kergek.* / "Yine, saray içindeki hatunlar prensesler, amirler memurlar, danışmanlar, vezirler ve diğerlerinin birbirlerine hırssız, öfkesiz, çekincesiz gönülle, ziyadesiyle mutlu olmaları gerekir." (KAYA 1994: 241)

ÖZ BAŞ: (Can baş) *Kaltı biş ajuntakı tınlıglar üçün öz et'öznüñ inçin meñisin intkisin yaragın tutmadın özlerin başların birü isig özlerin tite sermek serinmek erür.* / "Öyle ki beş âlemdeki canlılar için kendi bedeninin huzurunu, çıkarını gözetmeden canlarını başlarını vererek, tatlı canlarını feda ederek dayanmaktadır." (KAYA 1994: 158)

ÖZ KENTÜ:(Kendi) *Tınlıg asıgın kılmakta katıglamaksız özin kentün ok körmek bütmiş işlig bilge bilig erür.* / "Canlı yararına çabalamayan kendini görmek işli, bitmiş hikmetli bilgidir." (ZİEME-KARA 1978: 158)

ÖZ ÖZEK: (Dere, pınar) *Kimniñ birök bar erser yaruk yaşuk kirtgünçi ol kirtgünçi üze özlerdeki özeklerdeki yava çigidem suvlardakı ögenlerdeki sargan otı yaşı yaş bolarnı alıp kut vahşık teñrilerke agır ulug ulug iliglerke kanlarka ançulasar tapınsar bo tapıgı yarayur.* / "Kimin eğer parlak imanı varsa, o imanı ile derelerdeki Yava, Çigdem bitkileri, nehirlerdeki Sargan otu yaprağı, bunları alıp (kutsal) ruhlara, tanrılara, büyük hükümdarlara hürmet gösterse bu hürmeti yerindedir." (BANG-GABAİN 1932: 28)

ÖZ ÖZÜT: (Öz) *Kamag yir üzekiniñ kutı kıvı öñi meñzi özi özüti küçi yarukı tözi yıltızı biş teñri ol.* / "Bütün yer üstündekilerin talihi, görünüşü, özü, kudreti, kökü beş tanrıdır." (LE COQ 1941: 23)

ÖZ YAŞ: (Hayat, ömür) *Özüg yaşıg yime uzun kıltaçı erür siz teñrim.* / "Ömrü de uzun kılansınız, tanrım !" (ARAT 1937: 51)

ÖZ YAT: (Kendisi- başkası) *Öz yat tip adırt tutmak köñülüg kiterser...* / "Kendisi ve diğerleri diyerek ayrımcılık yapan gönlü giderse..." (KARA-ZİEME 1970: 40)

ÖZİRKEN- İŞEN-: (Samimi bulup inanmak) *Üde birle taytuka sovıladıp özirkenip işenip üskinde yakın tutdı.* / "Sonrasında birlikte başkente yerleşip, samimi bulup inanarak huzurunda yakın tuttu." (GENG-HAMİLTON 1981: 21)

ÖZLÜG YAŞLIG: (Ömürlü) *Kısga özlüg yaşlıg tınlıglarnıñ üçün...* / "Kısa ömürlü canlılar için ..." (MÜLLER 1911: 42)

PADMA LINHUA: (Nilüfer çiçeği) *Bañ üjikdin belgürmiş padma lınhuata törümiş parvişlanmış ay üze bagdaşını olurur.* / "Heceden belirmiş, nilüfer çiçeğinden türemiş, dolun ay üzerine bağdaş kurup oturur." (ZİEME 1985: 122)

PANÇAMABUMI ATLIG BİŞİNÇ ORUN: (Beşinci mekan) *Pançamabumı atlıg bişinç orunta adruk adruk edgü edremlerig itilmiş atlıg daranı nomug bulurlar.* / "Beşinci mekanda ayrı ayrı iyi erdemleri teçhiz edilmiş adlı tılsım öğretisini bulurlar." (KAYA 1994: 198)

PANÇAMANTAL BİŞ TİLGEN: (Beş uzuv) *Ötrü azrua teñri kamag teñriler teñri teñrisi burkannıñ bo yarlıgın töpülerinte tuta pançamandal biş tilgenin yinçürü töpün yükünüp ikileyü yene öz öz kurlarınça keziglerinçe olurtılar.* / "Bunun üzerine, Azrua Tanrı ve bütün tanrılar, Budanın bu buyruğunu işitip, beş uzuvlarıyla secde ederek kapanıp, tekrar sıralarına göre oturdular." (KAYA 1994: 232)

PANŞUKUL YAMAGLIG: (Yamalı) *Kendirin örmiş panşukul yamaglıg ton titir.* / "Kendirle ördüğü yamalı elbisedir." (TEKİN 1980: 178)

PARAMARTA YİG YÖRÜG: (Üstün tefsir) *Başlagsız uzun sansartın berü bala partagçan bolmak ugrında paramarta yig yörüg töziñe karşıp...* / "Başlangıcı olmayan uzun varlıklar âleminden beri idraksiz olmak uğrunda üstün tefsir esasına karışıp..." (ARAT 1991: 92)

PARITAB ATLIG AZ YARUKLUG: (Az ışıklı) *...Parıtab atlıg az yaruklug teñri yirinte ...* / "...Az ışıklı tanrı yerinde..." (KAYA 1994: 124)

PARITAŞUB ATLIG AZ ARIG : (Az temiz) *...Parıtaşub atlıg az arıg teñri yirinte...* / "...Az temiz (denilen) tanrı yerinde..." (KAYA 1994: 124)

PARIVAR KUVRAG: (Cemaat, maiyet) *Bo buyan edgü kılınç küçinte teñridem küçleri küsünleri parıvar kuvragları asılıp üstelip...* / "Bu sevap sayesinde ilahi güçleri kuvvetleri, cemaatları artıp..." (MÜLLER 1911: 80)

PARMANU KOG KIÇMIK: (Zerre, atom) *Birök yagız yir arkasıntakı topraknıñ parmanu kog kıçmık sanı neçe erser...* / "Şayet, yeryüzü arkasındaki toprağın zerre sayısı ne kadar ise..." (MÜLLER 1945: 32)

PATA ORDU: (Saray) *Ötrü atası kilimbi yek öz pata ordusıña kelip amrak kızın bulmadın inçe tip tidi.* / "Sonra babası Kilimbi şeytan kendi sarayına gelip, sevgili kızını bulamadığından şöyle deyip söyledi." (MÜLLER 1911: 25)

PIDAKA AGILIK: (Hazine) *Daranı samadı nomların tolu darma pıdaka agılık tutdaçı daşabal on küçlüg tuyunmuşlarlıg danı şırıştı baylar ormagı darta vaçıra bek katıg vajır datu uguşnuñ adı mañgalı danaşiri atlıg ed tavar kutlug dakşinaki dıntarka yükünür men.* / "Tılsım ve istiğrak öğretilerini tam olarak öğreti hazinesinde saklayan, on kuvvetli nüfuz etmişlerden oluşan zenginler yeri, çok sert elmas soyunun şanı şöhreti mala mülke doymuş eli bol azize saygıyla eğilirim." (ARAT 1991: 96)

PIPA KOPUZ: (Saz, kopuz) *Bılur keñrenek çıñırçak pıpa kopuz çı çımguk bımlıgın tüzülmiş beş sıbar birgeçe (?) belgürti.* / "Flüt, çıngırak, saz, üflemeli çalgı ve (Bımlıg denilen) müzik aletinden oluşan beş değişik müzik birlikte belirdi." (TEZCAN-ZİEME 1974: 68)

POSAT BAÇAG: (Oruç) *...Agır ulug posat baçag kün üze...* / "...Büyük, yüce oruç gününde..." (KARA-ZİEME 1976: 66)

PRABAÑKARI YARUTDAÇI YAŞUTDAÇI: (Aydınlatıcı, parlatıcı) *Üçünç prabañkarı yarutdaçı yaşutdaçı atlıg orun ol.* / "Üçüncüsü, aydınlatıcı adlı yerdir." (KAYA 1994: 195)

PRAMUDIT ERTİÑÜ ÖGRÜNÇÜ: (Son derece sevinçli) *İnçe kaltı 'eñ ilki başdınkı pramudıt ertiñü ögrünçü atlıg orun.* / "Öyle ki en ilki, baştaki son derece sevinçli adlı yerdir." (KAYA 1994: 195)

PRANIDANI PARAMIT TİGME KUT KOLUNMAK PARAMIT: (Saadet dileme erdemi) *Sekizinç orunta pranıdanı paramıt tigme kut kolunmak paramıt içinte katıglanurlar.* / "Sekizinci mekanda, saadet dileme erdemi içinde gayret gösterirler." (KAYA 1994: 197)

PRATAMABUMI ATLIG BAŞDINKI ORUN: (Baştaki mekan) *Takı yime bodısatavlar mahasatavlar pratamabumı atlıg başdınkı orunta edgü edremleri tayakı atlıg daranı nomug bulurlar.* / "Ve ayrıca, azizler, büyük ermişler baştaki mekanda, iyi erdemlerin dayanağı adlı tılsım öğretisini bulurlar." (KAYA 1994: 198)

PRATYA BİLGE BİLİG: (Hikmetli bilgi) *Bo kız erdinini ötünmekimiz üze biligsiz biliglig karañularımız tarıkıp pratya bilge biligniñ yörügin bilip ukup al atlıg bilge biligig berktürmekimiz bolsun.* / "Bu kız mücevherini sunmamız sayesinde hikmetsiz bilgiden ibaret karanlıklarımız uzaklaşıp, hikmetli bilginin izahını anlayıp, hüner denilen hikmetli bilgiyi sağlamlaştırmamız gerçekleşsin." (KARA-ZİEME 1976: 59)

PRATYA PARAMIT TİGME BİLGE BİLİG PARAMIT: (Hikmetli bilgi erdemi) *Altınç orunta pratya paramıt tigme bilge bilig paramıt içinte katıglanurlar.* / "Altıncı mekanda hikmetli bilgi erdemi içinde gayret gösterirler." (KAYA 1994: 197)

PRATYA TİGME BİLGE BİLİG: (Hikmetli bilgi) *Bo titir tözünler oglıya biş törlüg nomlarka tayanıp altınç pratya tigme bilge bilig paramıtıg tükel bütürmek.* / "Ey asiller oğlu, beş türlü öğretilere dayanıp, altıncı (konumundaki) hikmetli bilgi erdemini eksiksiz tamamlamak budur." (KAYA 1994: 170)

PUDGUL ARIG: (Temiz, arı) *Burkan atlıg bahşıka pudgul arıg nomıña bursañ kuvrag erdinike bodumın tutuzu ınanur men.* / "Buda adlı üstada, (onun) temiz öğretisine, cemaat mücevherine bedenimi teslim ederek ınanırım." (ZİEME 1985: 122)

PUNYAPARSAB ATLIG BUYAN TOGMA: (Sevabın doğumu) *Punyaparsab atlıg buyan togma teñri yirinte...* / "Sevabın doğumu tanrı yerinde..." (KAYA 1994: 124)

PUSAT BAÇAG: (Oruç) *...Bir yañı agır ulug pusat baçag kün üze...* / "İlk günahsız ve büyük oruç gününde..." (ARAT 1937: 52)

RAÇA İLİG KAN: (Hükümdar) *Raga az başlap ayıg nomlarlıg rakşaz uguşlug ada kıltaçı rahu üze abıtılmaksız raça ilig kan erkiñe tegmiş raşayan tatıglıg nomlug suv*

akıdıp rama ögrünçüg üklitdeçi ratnaçatıra erdini ay teñri raşma yaruklugka yükünür men. / "Hırs başta olmak üzere fena öğretili, şeytan soylu, tehlike oluşturan kötü ruh tarafından engellenmeden hükümdar kudretine erişmiş, ab-ı hayat tadında öğretili su akıtıp mutluluğu artıran mücevherli ay tanrı ışıklıya hürmetle eğilirim." (ARAT 1991: 88)

RAÇABUMI ATLIG ARTUK İLİG KAN: (Büyük hükümdar) *Raçabumı atlıg artuk ilig kan orunı yitinç oruntakı bodısatavlarka...* / "Büyük hükümdar mekanı yedinci yerdeki azizlere..." (KAYA 1994: 194)

RAÇAŞASTIR TÖRÜ BİTİG: (Kanun kitabı) *Men ötrü ol raçaşastır törü bitigke tayaklıgın iki tümen yıl başladım.* / "Ben, bu nedenle, o kanun kitabına dayanarak yirmi bin yıl hükmettim." (KAYA 1994: 294)

RAÇAŞASTIR TİGME BEGLER TÖRÜSİN: (Hükümdarlar kanunu) *Anta ötrü uluş ulugı tükel bilge biliglig teñri teñrisi burkan ol kamag tirin kuvragka raçaşastır tigme begler törüsin nomlayu yarlıkap yene ince tip yarlıkadı.* / "O nedenle, ülkenin ulusu, eksiksiz, hikmetli bilgili, tanrılar tanrısı Buda, o bütün cemaate hükümdarlar kanunu vazederek buyurup, yine şöyle deyip buyurdu." (KAYA 1994: 306)

RAÇAŞASTIR TİGME TÖRÜ BİTİG: (Kanun kitabı) *Monta biziñ ilkide berü ulalu kelmiş ulug küçlüg mahabrahmı ulug azrua teñri aymış iliglerke kanlarka tutguluk raçaşastır tigme törü bitig bar.* / "Bunda, bizim başlangıçtan beri devam ederek gelmiş, çok güçlü yüce Azrua tanrının buyurduğu, hükümdarların gözetmesi gereken kanun kitabı var." (KAYA 1994: 294)

RAGA AZ: (Hırs, ihtiras) *Raga az başlap ayıg nomlarlıg rakşaz uguşlug ada kıltaçı rahu üze abıtılmaksız raça ilig kan erkiñe tegmiş raşayan tatıglıg nomlug suv akıdıp rama ögrünçüg üklitdeçi ratnaçatıra erdini ay teñri raşma yaruklugka yükünür men.* / "Hırs başta olmak üzere fena öğretili, şeytan soylu, tehlike oluşturan kötü ruh tarafından engellenmeden hükümdar kudretine erişmiş, ab-ı hayat tadında öğretili su akıtıp mutluluğu artıran mücevherli ay tanrı ışıklıya hürmetle eğilirim." (ARAT 1991: 88)

RAMA ÖGRÜNÇ: (Sevinç, mutluluk) *Raga az başlap ayıg nomlarlıg rakşaz uguşlug ada kıltaçı rahu üze abıtılmaksız raça ilig kan erkiñe tegmiş raşayan tatıglıg nomlug suv akıdıp rama ögrünçüg üklitdeçi ratnaçatıra erdini ay teñri raşma yaruklugka yükünür men.* / "Hırs başta olmak üzere fena öğretili, şeytan soylu, tehlike oluşturan kötü

ruh tarafından engellenmeden hükümdar kudretine erişmiş, ab-ı hayat tadında öğretili su akıtıp mutluluğu artıran mücevherli ay tanrı ışıklıya hürmetle eğilirim." (ARAT 1991: 88)

RAŞMA YARUKLUG: (Işıklı, parıltılı) *Raga az başlap ayıg nomlarlıg rakşaz uguşlug ada kıltaçı rahu üze abıtılmaksız raça ilig kan erkiñe tegmiş raşayan tatıglıg nomlug suv akıdıp rama ögrünçüg üklitdeçi ratnaçatıra erdini ay teñri raşma yaruklugka yükünür men.* / "Hırs başta olmak üzere fena öğretili, şeytan soylu, tehlike oluşturan kötü ruh tarafından engellenmeden hükümdar kudretine erişmiş, ab-ı hayat tadında öğretili su akıtıp mutluluğu artıran mücevherli ay tanrı ışıklıya hürmetle eğilirim." (ARAT 1991: 88)

RATNAALAÑKARI ATLIG ERDİNİN İTİGLİG YİRTİNÇÜDE: (Mücevherle süslü) *...Bo sablokadatu atlıg yirtinçünüñ soka öñdün yıñakınta yüz miñ gang ögüz.deki kum sanınça burkanlar uluşınta ratnaalañkarı atlıg erdinin itiglig yirtinçüde oluru ornanu yarlıkap...* / "Bu yeryüzünün tam sağ tarafında, Gang nehrinde bulunan yüz bin kum tanesi sayısınca Budalar ülkesinde, mücevherle süslü yeryüzünde yerleşip, buyurup ..." (KAYA 1994: 141)

RATNAÇATIRA ERDİNİ AY TEÑRİ: (Mücevherli ay tanrı) *Raga az başlap ayıg nomlarlıg rakşaz uguşlug ada kıltaçı rahu üze abıtılmaksız raça ilig kan erkiñe tegmiş raşayan tatıglıg nomlug suv akıdıp rama ögrünçüg üklitdeçi ratnaçatıra erdini ay teñri raşma yaruklugka yükünür men.* / "Hırs başta olmak üzere fena öğretili, şeytan soylu, tehlike oluşturan kötü ruh tarafından engellenmeden hükümdar kudretine erişmiş, ab-ı hayat tadında öğretili su akıtıp mutluluğu artıran mücevherli ay tanrı ışıklıya hürmetle eğilirim." (ARAT 1991: 88)

RIDI BÜGÜLENMEK: (Sihir, büyülenmek) *Rıdı bügülenmekig bulmuşlar erser dyan küçi üze uyur üçün tıdgalı adınlarnıñ rıdı bügülenmekin barmakın kelmekin ulatı adınlarnıñ koñülte ulatıların tip.* / "Büyülemeyi bulmuşlar, istiğrak gücü ile başkalarının büyülenmesini, gitmesini - gelmesini ve başkalarının gönül vb. lerini engelleyebildikleri için." (BARUTÇU 1998: 36)

RIDI KUO KELİG: (Büyü, sihir) *Bo yig üstünki at erdinini buşı birmekimiz üze togum ajunlug toortın utgurak ozup kutrulup rıdı kuo keligniñ yigin başdınkın bulup burkanlar uluşıña barmakımız bolsun.* / "Bu üstün at mücevherini sadaka vermemiz sayesinde varlık bulma tuzağından kesin olarak kurtulup, büyünün üstünlüğünü bulup, Budalar ülkesine varmamız gerçekleşsin." (KARA-ZİEME 1976: 59)

SABHA ATLIG YİR SUV: (Dünya) *Adruk adruk et'öz körtgürüp bu sav atlıg yir suvda yorıyur tınlıgları kutgarur.* / "Çeşitli kılıklara girip bu dünyada yaşayan canlı varlıkları kurtarır." (TEKİN 1993: 16)

SAÇ BAŞ: (Saç baş) *Kiçig yigit yaşınta saçı başı yürüñerser...* / "Genç yaşında saçı başı beyazlaşsa ..." (KAYA 1994: 315)

SAÇ SAKAL: (Saç sakal) *Saçı sakalı uzap kodı salınıp egnin yüzin örtmiş erti.* / "Saçı sakalı uzayıp aşağı salınıp dudağını, yüzünü örtmüş idi." (TUGUSEVA 1980: 14)

SAÇ- SÜRT-: (Saçıp sürmek) *...Kutadturmış rasıyanıg oñ sol ayalarınka bir ikintisike saçıp sürtüp...* / "...Kut bulmuş hayat iksirini sağ ve sol avuçlarına, bir diğerine saçıp sürtüp..." (KARA-ZİEME 1976: 48)

SAÇ- TARI-: (Ekip biçmek) *Kayu meniñ ilkisizdin berüki ötgürü bökünki künke tegi üç erdinilig tarıglag içinte saçmış tarımış neçe buyan edgü kılınçlarım erser...* / "Öyle ki benim başlangıçtan bugüne dek üç mücevherli tarla içinde ekip biçtiğim ne kadar sevaplarım varsa..." (KAYA 1994: 134)

SAÇ- TÖK-: (Saçıp dökmek) *... Tört yıñakdın yiillig tilgenler tüü törlüg adruk adruk tütsüg hua çeçeklerig saça töke kelip tolp yagız yir yüüzin hua çeçekler üze toşgurmışları közünür.* / "...Dört taraftan rüzgarlı tekerlekler pek çok türlü ayrı ayrı tütsü ve çiçekleri saça döke gelip bütün yeryüzünü çiçeklerle doldurdukları görülür." (KAYA 1994: 193)

SAÇ- TÜRT-: (Saçıp yaymak) *...Saçıp türtüp yıd yıpar barçasın uz kılsunlar.* / "Güzel kokular saçıp yayarak hepsini tamam etsinler." (KAYA 1994: 270)

SAÇ TÜÜ: (Saç, tüy) *...Utgurak bir kşan ödte edgü kılınç öriteyin tip bir evin saç tüü teñinçekiye erser yime buyankıya kılgalı küseserler...* / "...Belirli bir dönemde, iyi ameller besleyeyim deyip, bir bölükte ne kadar saç varsa, o kadar sevap işlemeyi arzulasalar..." (RÖHRBORN 1971: 44)

SAÇ- YAGIT-: (Saçıp yağdırmak) *Kanınçsız közin burkan tapa titrü körüp arıksuz köñülin uzun turkaru teñridem hua çeçek saçtılar yagıtdılar.* / "Kendini alamayan gözlerle Budaya doğru dikkatli bir şekilde bakarak, yorulmak bilmeyen gönülle uzun süre ilahî çiçekler saçıp yağdırdılar." (GABAİN 1959: 16)

SAÇIK TÖKÜK: (Adak, sunu) *Burkanlarka saçık tökük saldurup üzütke aş birgül.* / "Budalara adaklar sunup, ruhlara ziyafet ver." (ARAT 1937: 35)

SAÇIL- TÖKÜL-: (Saçılıp dökülmek) *İg agrıg ölüm ulatı ada tuda bolur agı barım saçılur tökülür.* / "Hastalık, ölüm ve diğer tehlikeler olur, servet saçılıp dökülür." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 32)

SAÇIL- YOKAD-: (Saçılıp dağılma) *Bo nom erdinig saçılgalı yokadgalı ıdmamakıñızlartın ötgürü kaltı gang ögüzdeki kum sanınça kalp ödlerke tegi sözlep nomlap...* / "Bu öğreti mücevherini saçıp dağıtarak gönderememenizden dolayı Ganj nehrindeki kum sayısınca dönemlere dek söyleyip anlatıp..." (KAYA 1994: 347)

SAÇUK LUGLAN: (Saçma boş) *Saçuk luglan savlartın öñi üdrülüp çoglug küçüg tılangurmaklıg ünüg bulayın.* / "Saçma boş sözlerden uzaklaşıp parlak gücü, güzel konuşma sesini bulayım." (ÖLMEZ 1988: 266)

SADUMATI BİLGE BİLİGDE UZANMAK: (Hikmetli bilgide uzmanlaşmak) *Tokuzunç sadumatı bilge biligde uzanmak atlıg orun ol.* / "Dokuzuncusu, hikmetli bilgide uzmanlaşmak adlı yerdir." (KAYA 1994: 196)

SAHASIRASMİ MİÑ KÜZ: (Bin sonbahar) *Sansız sakışsız kalplarta sansarta bizni üçün serilü sanhaşirabapasi atlıg burkanka tuş bolup sahasırasmi miñ küzüg bultuñuz.* / "Sayısız dönemlerde, varlıklar âleminde bizim için dayanıp Sanha- şirabapasi adlı Budaya yoldaş olup bin sonbaharı buldunuz." (TEZCAN-ZİEME 1974: 76)

SAKIN- BIŞRUN-: (Düşünüp öğrenmek) *Okıguka sarıt kılguka sakınguka bışrunguka ögüke tapınguka tutguka boşgunguka montagın alku teñri yirlerinte erteçi teñri urıları birle çambudıvıptakı tınlıglarnıñ asıglıgı meñiligi üçün bo daranı birle mudurnı iliga sini üze tutguluk ol.* / "Ey hükümdar ! Bildirip beyan etmeye, düşünüp öğrenmeye , öğüp hürmet göstermeye, dikkate alıp anlamaya, bu şekilde bütün tanrı yerlerindeki beyzadeler ile birlikte, yeryüzündeki canlıların yararı için bu tılsım ile damgayı seninle muhafaza etmelidir." (MÜLLER 1911: 33)

SAKIN- BÜGÜN-: (Düşünmek) *Netegin ıya taya ödte arıtı sakınmatın bügünmetin montag tip sözleyür sizler.* / "Neden vaktinde üstüne düşüp hiç derinlemesine düşünmeden böyle diyerek söylersiniz." (BARUTÇU 1998: 52)

SAKIN- KOLULA-: (Derin düşünceye dalmak) *Bo on törlüg edgülerniñ üç törlüg titrü çıngaru sakınmak kolulamaknıñ tözi yana kirtgünç katıglanmak ög dyan bilge bilig bo bişegü erür.* / "Bu on türlü güzelliklerin, üç türlü doğru düşünceye dalmanın esası da, iman, gayret, akıl, istiğrak, hikmetli bilgi (olmak üzere) bu beşidir." (BANG-GABAİN 1932: 22)

SAKIN- Ö-: (Düşünüp taşınmak) *Köñülin alku sakınmış ömişlerim sakınçsız yaruk yaşuk mani bolsun.*/ "Gönlünle düşünüp taşındıklarımın tümü düşünsesiz, parlak mavi mücevheri olsun." (ÖLMEZ 1988: 267)

SAKINÇ BÜGÜŞ: (Düşünce, tefekkür) *İnçe kaltı igid yañluk sakınçlar bügüşler tayakıña adruk adruk nızvanılar tip sözlelür.* / "Şöyle ki yanlış düşüncelere dayanak ayrı ayrı tutkulardır diye söylenir." (KAYA 1994: 88)

SAKINÇLUG KADGULUG: (Endişeli, kaygılı) *Sakınçlug kadgulug oot üze örtentiler yalınayu.* / "Endişeli ateşle, parlayarak yandılar." (KAYA 1994: 333)

SAKINÇSIZ BUSUŞSUZ: (Düşüncesiz, kedersiz) *Sakınçsız busuşsuz yam kuzalavakş kılurlar erdi.* / "Düşüncesiz ve kedersiz, yoga işini işlerler ve iyi ahlak kurallarını yerine getirirlerdi." (TEKİN 1980: 192)

SAKLAN- TARKAR-: (Uzak tutmak) *Yime kentü özin uzun tonluglara saklanu tarkaru tutar.* / "Yine, kendisini uzun elbiselilerden (kadınlardan) uzak tutar." (LE COQ 1922: 22)

SAKLAN- YIÇAN-: (Saklanıp gizlenmek) *Anın bo suvlarta saklanmış yıçanmış kergek.* / "O nedenle bu sularda saklanıp gizlenmek gerek." (KAYA 1994: 251)

SAL- TOKI-: (Çalmak, tokuşturmak) *...Ulatı bı bıçguları bir ikintike salmış tokımış üninke miñ artuk küvrügler üninte üstünrek yavlak ün turdı.* / "...Ayrıca bıçakları birbirine çalıp tokuşturmasından çıkan sesiyle, bin davulun sesinden daha büyük ses çıktı." (MÜLLER 1945: 30)

SALIG KILIG: (Vergi) *Yırarka salıg kılıg üküş kara açkı yitmiş kara açkıka berip...* / "Yırarka, vergiyi Üküş Kara Açkı ve Yitmiş Kara Açkı'ya verip ..." (RADLOFF 1928: 45)

SALIG ZEKET: (Vergi) *Borluknuñ negü kim salıgı zeketi bolsar men temiçi bilür men.* / "Bağının ne kadar vergisi olduğunu ben Temiçi bilirim." (RADLOFF 1928: 2)

SAMADI DYAN: (İstiğrak, meditasyon) *Antırtın ulatı burkanlarınıñ samadı dyanıña kirip...* / "Ve oradan Budaların istiğrakına girip..." (BARUTÇU 1987: 92)

SAN SAKIŞ: (Sayı, adet) *Ol ugurta tükel bilge maytrı burkannıñ titsi kuvrag toyınlarınıñ ikinti ugurlug san sakışları tükemiş bolur.* / "O zamanda eksiksiz, bilge Maytrı Budanın aziz olacak talebelerden ibaret cemaatinin ikinci dönemdeki sayıları tükenmiş olur." (TEKİN 1980: 246)

SAN ÜLGÜ: (Ölçü, hesap, sayı) *...Alku nomlarnıñ çınju tözi santın ülgütin öñi kitmiş üçün bir ermez tözlüg üçün.* / "...Bütün öğretilerin "gerçek" kökü ölçüden müstesna olduğu için, bir olmayan köklü olduğu için." (BARUTÇU 1987: 128)

SANA- ÜLGÜLE-: (Sayısız, hesap edilemez) *...Gang ögüz içinteki kum sanınça sanagulugsuz ülgülegülügsüz burkan atı kötrülmişlerniñ buyanlıg ögmeklerig birle tüz kılmış buyanlıg bolgaylar.*/ "...Ganj nehrindeki kum sayısınca, hesap edilemez Buda, yüceltilmişlerin sevaplı düşünmeleri ile eksiksiz işlemiş sevaplı olacak." (MÜLLER 1911: 73)

SANÇ- BIÇ-: (Sançıp kesmek) *Terkin monı sançıñlar bıçıñlar isig özin üzüp adın ajunka ıdıñlar.* / "Derhal bunu, sançıp kesin, canını alıp başka dünyaya gönderin." (MÜLLER 1945: 16)

SANÇ- TART-: (Vurup çekmek) *...Üç adrı süñün olarnı oksuz tegingsiz öz konukra sançarlar tartarlar.* / "Üç dişli mızrakla ile bunları, gelişi güzel yakınlarındaki komşusunu vurup çekerler." (TEKİN 1980: 194)

SANÇ- UR-: (Sançıp vurmak) *...Çaştani ilig begig sançgalı urgalı kılınıp bir ikintisike ince tip titiştiler.* / "...Çaştani hükümdarı sançıp vurmaya hazırlanıp, birbirlerine şöyle deyip söyleştiler." (MÜLLER 1945: 16)

SANÇIVANTU TİRİLİÑLER: (Dirilin) *Ol yil içinte antag ün eşidülür sançivantu sançıvantu tiriliñler tiriliñler tip.* / "O rüzgar içinde dirilin ! Diye ses işitilir." (LAUT 1984: 125)

SAÑ ORU: (Ambar, depo) *Kölükleri yüz bolup sañları oruları miñ toşsun.* / "Taşıyıcıları yüz (adet) olup ambarları bin (kere) dolsun" (ZİEME- MOLNAR 1989: 144)

SAÑ TÖZÜN BURSAÑ KUVRAG: (Soylu cemaat) *Teñri teñrisi burkan başın sañ tözün bursañ kuvrag ol yeti kün içinte balıkka pinvatka kirmetiler.* / "Tanrılar tanrısı Buda başlarında olmak üzere soylu cemaat o yedi gün içinde sadaka için şehre girmediler." (TEZCAN-ZİEME 1974: 42)

SAÑADİ KARAJA: (Elbise, din adamı kıyafeti) *Keder erti uzatı sañadi karaja.* / "Her zaman (din adamı) kıyafeti giyerdi." (TEZCAN 1975: 44)

SAÑGA KUVRAG: (Cemaat, topluluk) *...Ayagulug arya sañga kuvraglarka ayap külep alku ödte ınanur men.* / "...Saygıdeğer kutsal cemaatlara yüceltip överek bütün zamanlarda inanırım." (ARAT 1991: 150)

SANGULUKSUZ SANSIZ: (Sayısız, hesapsız) *Ol inçip sanguluksuz sansız kalp ödler ertmişinte ...* / "O öylesi sayısız dönemler sona erdiğinde ..." (KAYA 1994: 100)

SANLIG SAGDIÇLIG: (Ait) *Vıhar sanlıg sagdıçlıg tavarın altımız yuñladımız erser...* / "Tapınağa ait olan malları elde edip harcamış isek..." (BANG-GABAİN 1930b: 6)

SANLIG SAKIŞLIG: (Sayılı, hesaplı) *Ne üçün yitmez tip tiser tapıg udug kılmakdın turmış buyan edgü kılınç erser sanlıg sakışlıg ülgülüg kolulug titir.* / "Ne için yetmez diye denirse hürmet etmekten meydana gelmiş sevaplar ise sınırlı, sayılı olduğundandır." (KAYA 1994: 129)

SANSIZ SAKIŞSIZ ASANKI: (Sayısız, çok fazla) *Teñrim siziñ sansız sakışsız asankı kalp ödtin berü kazganmış tözgerinçsiz yig üstünki tüzü köni tuymakka tegürdeçi arıg süzük nomuñuznu ayayu agırlayu...* / "Tanrım, sizin sayısız dönemlerden beri kazandığınız eşsiz ve üstün doğru anlamaya ulaştıran temiz öğretinizi, hürmet göstererek..." (ZİEME 1999: 136)

SANSIZ SAKIŞSIZ: (Sayısız, hesapsız) *Yene kelmedük ödki altı biligler yime ok bolur sansız sakışsız.* / "Yine gelecek zamanın altı şuurları da sayısız - hesapsız olur." (BARUTÇU 1998: 58)

SANSIZ TÜMEN (Sayısız) *Montada ulatı üküş törlüg ulug yarlıkançuçı bilig küçinte sansız tümen tınlıglarka asıg tusu kılu yarlıkadı.* / "Bunlardan başka fevkalade büyük merhameti sâyesinde sayısız yaratıklara fayda sağlayarak buyurdu." (TEKİN 1980: 34)

SANSIZ ÜKÜŞ: (Sayısız, çok fazla) *Küsüşlüg öñlüg yirtinçüdeki sansız üküş teñriler teñri burkan basasınta bardılar.* / "Arzu ve görüntüden ibaret olan dünyadaki sayısız tanrılar, tanrı Budanın arkasından vardılar." (GABAİN 1959: 16)

SAP KEZİG: (Sıra, silsile) *Kaçan ol biligsiz biliglerig tarkargalı usarlar timin ök bo yir orunlarka sapça kezigçe teggeli uyurlar.* / "Ne zaman hikmetsiz bilgileri uzaklaştırsalar hemen bu yerlere sırasıyla ulaşabilirler." (KAYA 1994: 196)

SAPTAMABUMI ATLIG YİTİNÇ ORUN: (Yedinci mekan) *Saptamabumı atlıg yitinç orunta yig nomlarta yorımak atlıg daranı nomug bulurlar.* / "Yedinci mekanda, üstün öğretilerde hareket etmek adlı tılsım öğretisini bulurlar." (KAYA 1994: 198)

SARANLAN- ESİRKE-: (Esirgemek, hasislenmek) *...Saranlanmaz esirkemez erti et'özin isig özin edin tavarın.* / "...Bedenini, hayatını malını mülkünü esirgemez idi." (BARUTÇU 1987: 75)

SARSIG SALIK: (İğrenç, pis, kötü) *Ayagka tegimlig maytrı burkanıg körüp kim öñre kişi et'özinte erken üç erdinig aklaguçı sarsıg salık tevlig kürlüg orunçak yigüçi erseler olar ince tip sakınç sakınurlar.* / "Önceki insan bedeninde üç mücevheri reddeden, kötü, fena ve hileli (olanlar) ve emaneti yiyenler saygı değer Maytrı Budayı görüp şöyle düşünürler." (TEKİN 1980: 188)

SARTAVAHI SATIGÇILAR ULUGI: (Kervan başı, satıcıların büyüğü) *Birök ol sartavahı satıgçılar ulugı ol kalın satıgçılarka ince tip tiser...* / "Eğer bu kervan başı, satıcıların büyüğü, bu kalabalık satıcılara şöyle dese..." (TEKİN 1993: 11)

SARVADYAN TÜKEL BİLGE BİLİGLİG: (Eksiksiz hikmetli bilgili) *Beş törlüg ödlerniñ adakınta sekiz tümen yaşlıg yalañuklar ödinte sarvadyan tükel bilge biliglig uday tagnıñ töpüsinte maytrılıg kün teñri toga yarlıkayur.* / "Beş türlü zamanların sonunda, sekiz bin yaşındaki insanların zamanında, eksiksiz hikmetli bilgili Uday dağının tepesinde iyi kalpli güneş tanrı doğarak buyuruyor." (TEZCAN-ZİEME 1974: 60)

SARVATYANA BİLGE BİLİG: (Hikmetli bilgi) *...Azu yime burkanlarnıñ sarvatyana bilge biligleri mahakrun ulug yarlıkançuçı köñülleri neteg uçsuz kıdıgsız erser...* / "...Ya da Budaların hikmetli bilgileri, büyük merhametli gönülleri nasıl uçsuz bucaksız ise..." (GENG-KLİMKEİT-LAUT 1989: 165)

SASIG SAYIG: (Çanak çömlek) *Bir yintem aymanur men kirlig tapçalıg pir üze altun kara kılmışımka /// sasıg sayıg yinçgülüg arıg tip körkitmişimke.* / "Bir yandan kirli pasaklı fırça ile altın (çerçeveyi) karartmış olmamdan, (diğer yandan da) çanak çömlek parçasını inci yığını olarak göstermemden utanırım." (ÖLMEZ 1994: 101)

SAŞ- YAÑIL: (Şaşıp yanılmak) *...Saşguluk yañılguluk bolgay tip ol bilge ançan sük turdı.* / "... Şaşıp yanılacak deyip o bilge böylece sustu." (RÖHRBORN 1996: 26)

SAŞUR- KARŞUR-: (Karışık vaziyet almak) *Jünkim kerigler yipgin kuşatrılar saşuru karşuru yaltrışur erti.* / "Parlak kumaşlarla koşulmuş atlar, erguvani gölgelikler karışık bir vaziyette ışıldıyordu." (RÖHRBORN 1996: 147)

SAT- YUÑLA-: (Satıp savmak) *Yarlıkançsız köñülin erüş üküş koyun kuzıg isig özlerinte adırtılar etlerin kanların yidiler içdiler satdılar yuñladılar.* / "Merhametsiz gönülleriyle, sayısız koyunu kuzuyu tatlı canlarından ayırdılar, etlerini, kanlarını yiyip içtiler, satıp savdılar." (TEKİN 1980: 194)

SATIG YULUG: (Alış veriş) *Nom üze neñ satıg yulug kılguluk ermez.* / "Öğreti vasıtasıyla alış veriş yapmak hiç bir şekilde olmaz" (GABAİN 1954: 39)

SATIGÇI YULUGÇI: (Alış verişçi) *Kişi ajunınta erken satıgçı yulugçı uz uzagut erdimiz.* / "İnsanlar âleminde iken alış verişçi madrabaz idik." (TEKİN 1980: 173)

SATIGÇILAR ULUGI SARTAVAHI: (Kervanbaşı, satıcıların ulusu) *İnçe kaltı satıgçılar ulugı sartavahı alp yollarta öñ kürtük yirlerte uz yirçilep alın altagın kentü kuvragın neteg erdinilig oturugka tegürür erser...* / "...Şöyle ki, kervanbaşı, çetin yollarda, ıssız yerlerde iyi rehberlik edip, marifetle kendi topluluğunu nasıl mücevherli adaya ulaştırır ise ..." (KAYA 1994: 150)

SATIGSIZ TERSİZ: (Ücretsiz, bedava) *...İg agrıglıg kişig satagsız tersiz içgü ot üntürüp emlese otasar...* / "...Hastalıklı kimseyi ücretsiz, bedava ilaç vererek tedavi edip iyileştirse..." (TEKİN 1980: 142)

SATIR YARMAK: (Para) *Beş otuz satır yarmak kümüş sanıp altım.* / "Yirmi beş paralık gümüş sayıp aldım." (DREVNETYURKSKİY SLOVAR 1969: 491)

SATYA ELÜK: (Gelip geçici, ciddi olmayan) *Satya elük tınlıg yirtinçünüñ sakıg teg ermez mu tözi.* / "Gelip geçici canlılar dünyasının aslı - esası serap gibi değil midir ? " (ARAT 1991: 108)

SAV İLİT- SAV KELÜR-: (Söz götürüp söz getirmek) *Yime sav ilitip sav kelürüp kişig neçe kikşürü sözledimiz erser...* / "Yine, söz götürüp söz getirerek insanları birbirine düşürecek şekilde nice söz etti isek..." (LE COQ 1941: 29)

SAV ÖT: (Söz, öğüt, tavsiye) *Siz dıntarlar yarlıkasar siziñ savıñızça ötüñüzça yorıgay men.* / "Siz rahipler buyursanız, sizin sözünüze, öğütünüze göre hareket edeceğim." (BANG-GABAİN 1929b: 8)

SAV SÖZ: (Söz, laf) *Oglum amtı savıg sözüg kiñ alkıg sözlegülük öd kolu ermez .* / "Oğlum, şimdi sözü geniş bir şekilde söyleyecek zaman değildir." (GABAİN 1959: 10)

SAV ÜN: (Söz ses) *Ündürmiş savım ünüm ün egzig bütsün.* / "Çıkarttığım sözüm sesim nağme şeklinde olsun." (ÖLMEZ 1988: 267)

SAVAR KESER: (Ağrı kesici) *...İçgü savar keserlerin sözlelim.* / "...İçileceklerden oluşan ağrı kesicilerini söyleyelim." (ARAT 1932: 6)

SAVLAŞ- İŞTRÜŞ-: (Anlatıp aktarmak) *Ötrü bir ikintike salvaşıp iştrüşüp ögrünçlenti.* / "Sonra, karşılıklı olarak anlatıp aktararak sevindi (ler)." (BANG-GABAİN 1929b: 8)

SAVLIG SÖZLÜG: (Sözden ibaret, sözlü) *Amırtgurdı ootlug oprıdakı savlıg sözlüg yarlıgıg.* / "Ateş çukurundaki sözden ibaret buyruğu sakinleştirdi." (RÖHRBORN 1996: 154)

SAVLOKADATU ATLIG YİRTİNÇÜ: (Dünya, âlem) *Biz kamag bodısatavlar kuvragı eñ başlayu teñrim siziñ bo savlokadatu atlıg yirtinçüñüzni kördükte kodıkı asrakı yermek yarsımaklıg sakınçıg turgurup uçuz yinik köñül öritdimiz erti.* / "Biz bütün dindarlar topluluğu sizin dünyanızı gördüğümüzde, en başta, aşağılık kötüleme düşüncesini muhafaza edip değersiz gönül beslemiş idik." (ZİEME 1999: 126)

SEÇE ADINÇIG: (Seçkin, olağanüstü) *Nomlug akın öñdün tavgaç uluşta akıp yaşartıp kuvırmış töz yıltızlarıg seçe adınçıg muñadınçıg tañlançıg üntürdi.* / "Öğretili akıntı, doğuda Çin ülkesinde akıp, kurumuş kökleri seçkin ve olağanüstü olarak ortaya çıkardı." (RÖHRBORN 1996: 180)

SEÇE ÖÑİ: (Seçkin) *Kim amtı men olarka alkış birtim seçe öñi.* / "Ki, şimdi ben onlara seçkin övgülerde bulundum." (KAYA 1994: 212)

SEÇE TAÑLAÇLIG: (Seçkin, nadir) *...Sedireksiz tıyalıg (?) bakdılıg (?) seçe tañlaçlıg itigler...* / "...Seyrek olamayan tıya (?) ve bakdıdan (?) ibaret seçkin, nadir süsler..." (ARAT 1991: 196)

SEDREKSİZ YİGİ: (Sıkı) */// Sedreksiz yigi kılınçların ///* "...Sıklıkla gerçekleşen işlerini ..." (BANG-GABAİN 1930a: 8)

SEÑİK SEÑREM SANLIG: (Tapınağa ait emlak) *Señik señrem sanlıg tarıglag yirin kalvalıkların borlukların sögütin yimişin erksinip adın igil kertilerka birdimiz.* / "Tapınağa ait tarlaları, asmaları, bağları, ağacı. meyveyi gasp edip, başka sıradan (kimselere) verdik." (TEKİN 1980: 186)

SEÑİK VIHAR SANLIG: (Tapınağa ait emlak) *Küçümüzke küvenip törüsüzün señik vıhar sanlıg erin atın kızın kırkının işke küçke irtke birtke ıdtımız yumşadımız.* / "Gücümüze güvenip, kanunsuz olarak, tapınağa ait insan ve hayvan gücünü, kızları, cariyeleri, işe güce, vergiye gönderip kullandık." (TEKİN 1980: 174)

SEÑİR BULUÑ: (Köşe bucak) *Señir buluñ teriñ tagta...* / "Derin dağların köşesinde bucağında ..." (ARAT 1991: 66)

SEÑREM SANLIG SEÑİK: (Tapınağa ait emlak) *Señrem sanlıg señik töletin töşekin etimizke yinimizke tegürü töşentimiz.* / "Tapınağa ait olan yastıkları, döşekleri etimize, tenimize temas ettirerek kullandık." (TEKİN 1980: 178)

SER- KATIGLAN-: (Gayret etmek, çaba göstermek) *Ertginçe biş yüz kata togum ajunlar öñreki kinki ertiñü uzun ırak ödlerte anı teg ok arjı dıntar bolup öñi öñi serti katıglantı.* / "Beş yüz defa olan varlıklar dünyası sona erince, geçmiş ve gelecekteki pek fazla uzun dönemlerde, böylece dindar olup ayrı ayrı gayretler gösterdi." (KARA-ZİEME 1970: 32)

SER- SERİN-: (Engellemek, bastırmak) ...*Özlerini örletdeçi bulgadaçılarka övkelemekin kakımakın basmakları küçsiretmekleri üze ötrü özde örükilerniñ basınçın ayınçın özde kodıkılarnıñ todın uçuzın ayıg ögli yagılarnıñ örletmekin emgetmekin kop ugurın sererler serinürler.* / "... Kendilerini rahatsız edenlere hiddetlenmeyi bastırmaları sayesinde, kendilerinden yukarıdakilerin baskısını, kendilerinden aşağıdakilerin değersizliklerinin, kötü düşünceleri düşmanların zararlarını her vesileyle engeller." (KAYA 1994: 157)

SERGÜR- ORNAT-: (Durdurup yerleştirmek) *İnçip bodısatavlar bo montag yañın tınlıglarka asıg tusu kılgalır üçün kentü köñüllerin bo bo bilge biliglerte sergürüp ornatıp...* / "Böylelikle, azizler, bu tür bir tarzla, canlılara fayda sağlamak için kendi gönüllerini, bu hikmetli bilgilerde durdurup yerleştirerek..." (KAYA 1994: 182)

SERGÜR- TURGUR-: (Engellemek, bastırmak) ...*Ol bilmiş ukmış nom tözlerinte köñüllerin öñi saçmadın sergürmekleri turgurmakları üze ötrü kut kolunmak paramıtıg uz bütürürler.* / "... O bilip anladığı öğreti esaslarında gönüllerini dağıtmadan durdurmaları ile sonunda saadet dileme erdemini tamam ederler." (KAYA 1994: 180)

SERİL- TIDIL-: (Kendini tutmak, alıkoymak) *Kan sözleyü yıglap neñ serilü tıdılu umadı.* / "İmparator konuşarak ağlayıp asla (ağlamaktan) kendini tutmaya muktedir olmadı." (TEZCAN 1975: 46)

SERİMLİG KILIKLIG: (Mülayim, sakin) ...*Arıg süzük küzetü küyü tutgalı seviglig taplaglıg serimlig kılıklıg yiti katıglanmaklıg ülgüsüz sansız ür kiç ödlertin berü...* / Temiz (olarak) kollayıp muhafaza etmek için sevimli, mülayım, yedi gayretli sayısız uzun dönemlerden beri..." (KAYA 1994: 75)

SERİMLİG KİÑ: (Anlayışlı, tahammülkâr) *Yime kün küniñe olarnıñ amıl yavaş köñüli yaraşı yumşak savı sözi bilge biligi adırtlıg ukmakı serimlig kiñ ergüni (?) köni tüz kamagka edgü sakınçı ükliyür üren yaşarur yadılur.* / "Yine, günden güne, onların halim selim gönlü, beğenilir sözü, hikmetli bilgisi, etraflı kavrayışı, anlayışlı yaradılışı, doğru düzgün herkese karşı güzel düşüncesi çoğalır; tohumları dallanıp budaklanır." (LE COQ 1922: 20)

SERİMLİG KÜDÜMLÜG: (Yumuşak huylu) *Serimlig küdümlüg /// biliglig törülüg .* / "Yumuşak huylu, /// bilgili, yaradılışlıdır." (ZİEME 1985: 152)

SERİN- KATIGLAN- : (Gayret etmek, çabalamak) *Ol burkan et'özi buşı çahşapud serinmek katıglanmak dyan samadi üküş eşidmiş bilge biliglig biligte ulatı alku paramıtçlardın togar.* / "O Buda bedeni, sadaka, yasa, gayret gösterme, istiğrak, yoğunlaşma (gibi) pek çok işitilmiş hikmetli bilgiden ibaret bilgiden ve başka bütün erdemlerden doğar." (ZİEME 1999: 86)

SEV- AMRA-: (Sevmek) *...Kamag biş ajun tınlıgların seve amrayu küçlüg yarlıkançuçı bilig öritir.* / "...Bu bütün beş varlık şekli içinde bulunan yaratıkları severek büyük bir acıma duygusu besler." (TEKİN 1980: 103)

SEV- AMRAN-: (Sevmek) *Sevgülük amranguluk teg körtle körkin yarlıkaçuçı köñüllüg yavlak atavaki agu kodgay erki.* / "Sevilmeye değer güzel görünüşüyle merhametli gönüllü, kötü (?) Atavaki zehri bırakacak mı ?" (GABAİN 1959: 22)

SEV- AYA-: (Sevip saymak) *Entekek ilinteki kişiler yime tüzü bir yañlıg bo nom erdinig severler ayayurlar.* / "Hindistanda'ki kimseler dahi, hepsi aynı tarzda bu öğreti mücevherini sevip sayarlar." (RÖHRBORN 1991: 83)

SEV- KÜSE-: (Sevip arzulama) *Sukavati tigme artukrak meñilig arıg süzük uluşta barıp togup ol uluştakı yig sogançıg et'özüg bulgalı sevgülük küsegülük ol.* / "Sukavati denilen son derece huzurlu, temiz ülkeye varıp (orada) doğup, o ülkedeki üstün, hoş bedeni bulmak sevip arzulanır." (TEMİR-KUDARA-RÖHRBORN 1984: 20)

SEV- TAPLA-: (Sevmek, arzulamak) *Bu yirtinçüde sinite üstün sevgülük taplaguluk ed tavar bulmaz men.* / "Bu yeryüzünde senden üstün sevilecek mal mülk bulamam." (MÜLLER 1922: 83)

SEVER AMRAK KÜSENÇİG: (Sevimli) *Sever amrak küsençig ataykayam et'özi ertimlig törülüg rakşaska opa siñirtü tüketmiş.* / "Sevimli evladımın bedenini fani yaratılışlı şeytan içine çekerek tüketmiş." (KAYA 1994: 334)

SEVER AMRAK: (Sevimli) *Sever amrak at adgır yügrük yañada ulatı ançulayu ok yime kamagun saçılurlar kalısız.* / "Sevimli at aygır, hızlı filden başkaları da öylece bütünüyle, istisnasız saçılır." (KAYA 1994: 298)

SEVGÜSÜZ TAPLAGUSUZ: (İstenmeyen, beğenilmeyen) *Kim men ilkisizdin berü bo yıdıg sarsıg kanlıg yiriñlig sevgüsüz taplagusuz yarsınçıg et'özke inçip ınantım ...* /

"Ki ben başlangıçtan beri bu tiskindirici, kanlı irinli, istenmeyen, iğrenç bedene böylelikle inandım ..." (KAYA 1994: 323)

SEVİG AMRAK: (Sevimli) *...Sevig amrak köñülin uvutsuz biligin kılmaguluk kılınçları kıltım erser...* / "...Sevimli gönülle, utanmaz bilgiyle işlenmemesi gereken amelleri işledim ise..." (MÜLLER 1911: 77)

SEVİGLİG KÖVŞEK: (Sevimli, hoş) *Teriñ etinlig yaglıg yumşak seviglig kövşek ünin kamag üç miñ ulug miñ yir suvug yañkurtı ince tip sav sözleyür.* / "Derin tonlu, çekici, sevimli, hoş sesiyle üç bin, büyük bin dünyayı yankılatarak şöyle deyip söz söyler." (TEKİN 1980: 111)

SEVİGLİG KÜLÇİRE: (Sevecen) *Kök rajıvart öñlüg yaşlıg közin seviglig külçire yüzin ür kiç ödün maytrı sakınç sakınıp olarnıñ yüzleri tapa titrü kördi.* / "Mavi renkli, yaşlı gözüyle, sevecen yüzüyle uzun zaman merhametli düşünceler düşünüp, onların yüzüne doğru dikkatlice baktı." (MÜLLER 1922: 14)

SEVİGLİG TAPLAGLIG : (Sevimli) *...Arıg süzük küzeti küyü tutgalı seviglig taplaglıg serimlig kılıglıg yiti katıglanmaklıg ülgüsüz sansız ür kiç ödlertin berü...* / "Temiz (olarak) kollayıp muhafaza etmek için sevimli, mülayım, yedi gayretli sayısız uzun dönemlerden beri ..." (KAYA 1994: 75)

SEVİGSİZ TAPLAGSIZ: (Sevimsiz, arzulanmayan) *...Kaçan kişi ajunınta togdukda öñsüz kırtışsız sevigsiz taplagsız bolmışların...* / "...Ne zaman ki insanlar âleminde doğduklarında çirkin, sevimsiz olduklarını..." (KAYA 1994: 187)

SEVİNÇ ÖGRÜNÇ: (Sevinç, neşe) *Sevinç ögrünç saña kelti.* / "Sevinç ve neşe sana geldi." (ARAT 1991: 292)

SEVİNÇ UTLI: (Sevinç, mutluluk) *Adaşın işiñ men tip tilin sözlep sözlemişçe kılmadın utru sevinç utlı bilmegüçi bolsar anı adaş böşüg atın atagalı tegimsiz bolur.* / " "Arkadaşınım" deyip, dille söyleyip, söylediklerine uygun davranmadan mutluluğunu dikkate almasa, onu "yoldaş" diye adlandırmak değersiz olur." (MÜLLER 1946: 74)

SEVİNÇLİG ÖGRÜNÇÜLÜG: (Sevinçli, neşeli, mutlu) *Amtı kılmış edgü kılınçımka sevinçlig ögrünçülüg ereyin.* / "Şimdi, bu yaptığım iyi amelden dolayı sevinçli ve neşeli olayım." (TEKİN 1980: 47)

SEVİŞ- AMRAŞ-: (Muhabbet göstermek, sevişmek) *Öz öz edgü ögli köñülleri üze alkugun sevişsünler amraşsunlar.* / "Kendi iyi düşünceli gönülleriyle hepsi birbirine muhabbet göstersinler." (KAYA 1994: 114)

SEVİT- AYAT-: (Sevilip sayılmak) *Onunç kirtgünç erser sevitmek ayatmak edgüke tegürdeçi titir.* / "Onuncu iman ise, sevilip sayılma mutluluğuna ulaştırıcıdır." (BANG-GABAİN 1932: 28)

SEVİTİL- TAPLATIL-: (Sevilmek, değer verilmek) *...Ögitilmiş alkatılmış sevitilmiş taplatılmış bökünki kutlugta kutlug pıravrıklıg yañı künniñ edgülerin sözlemek...* / "Öğülmüş, sevilmiş bu günkü kutludan kutlu, özel yeni günün güzelliklerini söylemek..." (TEZCAN-ZİEME 1974: 28)

SI- ARTAT-: (Yıkıp tahrip etmek) *Burkanlar yarlıgı arıg çhşabudıg sıgalı artatgalı sakınmatılar.* / "Budaların buyruğu temiz ahlak kaidelerini yıkıp tahrip etmeyi tasarlamadılar." (TEKİN 1980: 235)

SI- BIRT-:(Kırmak, rencide etmek) *Tsuyda baru biş teñrig bilmetin ayıg yavlak biligin neçe sıdımız bırtımız erser...* / "Günah yolunda ilerleyerek beş tanrıyı bilmeden, kötü bilgiyle nice kırdı isek..." (LE COQ 1941: 24)

SI- BOZ-: (Kırıp bozmak) *Yükünür biz nızvanılıg yagıg sıdaçı bozdaçı atlıg teñri burkan kutıña.* / "İhtiraslı düşmanı kırıp bozan adlı tanrı Buda saadetine saygıyla eğiliriz." (RÖHRBORN 1971: 46)

SIDARŞA ATLIG UZ KÖRÜR: (İyice gören) *...Sıdarşa atlıg uz körür teñri yirinte...* / "... İyice gören tanrı yerinde ..." (KAYA 1994: 124)

SIDARŞAN ATLIG UZ KÖZÜNÜR: (İyice görünen) *...Sıdarşan atlıg uz közünür teñri yirinte...* / "...İyice görünen tanrı yerinde..." (KAYA 1994: 124)

SIDI TİGME İŞ KÖDÜG: (İş güç) *Sıdı tigme iş ködügüg utgurak bütürteçi padak ol.* / "İşi gücü kesinlikle tamamlayan bölümdür." (KAYA 1994: 284)

SIG TERİÑ: (Sığ- derin) *Antag sıg teriñ yörüg yok alkunı adırtlıg bilmeser.* / "Böylece, sığ ve derin anlamların hepsini bilir." (RÖHRBORN 1996: 71)

SIG TÜMKE: (Sığ, bönce) *Bo tütrüm teriñ yörüglerig tuymakım bilmekim erser neñ meniñ sıg tümke köñülüm üze tuymış bilmiş ermez men.* / "Bu güç kavranılır derin anlamları sezip anlayabilmeme gelince, (ben bunları) asla kendi sığ bönce düşüncem vasıtasıyla sezip anlamış değilim." (TEZCAN 1975: 22)

SIG- YAK-: (Hoşa gidip beğenilmek) *Kılmış kılınç sıgmaz yakmaz.* / "Yapılan iş hoşa gidip beğenilmez." (ARAT 1991: 290)

SIG YUKA: (Sığ yüzeysel) *Men toyın küentso sıg yuka biligim yoday yavız et'özüm üze neçökin olarnı birle sapılgalı tegimlig bolu tegingey men.* / "Ben aziz Küentso, bu sığ, yüzeysel bilgim, bozulmuş kötü bedenim ile nasıl olur da onlar ile bir sayılabilirim." (ÖLMEZ 1994: 45)

SIGTAŞ- YIGLAŞ-: (Haykırışıp ağlaşmak) *Lagki balıkdakı toyın egil yügürü kelip sıgtaşdılar yıglaşdılar.* / "Lagki şehrindeki rahip (ler) ve mümin (ler) koşarak gelip haykırışıp ağlaştılar." (TEZCAN 1975: 48)

SIGUN KEYİK:(Geyik) *Tözün yavaş alku sıgunlarta keyiklerte adrukrak biş yüz sıgunlarnıñ yirçisi iligi begi erti.* / "Yüksek ruhlu, bütün geyiklerden farklı, beş yüz geyiğin rehberi, hükümdarı idi." (MÜLLER 1946: 36)

SIGUR- İÇKER-: (Sığdırıp içermek) *Kök kalıknıñ bar erür sıgurmak içkermeklig yorügi.* / "Göğün sığdırıp içermek mânası vardır." (BARUTÇU 1998: 39)

SIK- BUSU-: (Rahatsız etmek, bunaltmak) *Ayıg kılınç emgekligler üzüksüz egire sıkıp busuyur.* / "Kötü amel zavallılar (ı) sürekli musallat olarak rahatsız ediyor." (KAYA 1994: 218)

SIK- TAÑ-: (Sıkıp baskı yapmak) *Ötrü temirlig kısgaçların luuların künçit ikşu kamış osuglug sıkarlar tañarlar.* / "Sonra, demir kıskaçlar ile, değirmenler ile susam, şeker kamışı gibi sıkıp baskı yaparlar." (TEKİN 1980: 205)

SIKIG EMGEK: (Eziyet, sıkıntı) *Amtı men yügerü on küçlüg ayagka tegimliglerniñ üskinte aça yada ötüneyin erüş üküş alp sıkıg emgeklerig.* / "Şimdi ben, yukarıda on güce sahip saygı değerlerin huzurunda pek çok, şiddetli eziyetleri açıklayarak arz edeyim." (KAYA 1994: 110)

SIKIG TAÑIG: (Sıkıntı, dert) *Busuş kadgu emgek tolgak sıkıg tañıg ulug emgeklig ögmek belgülüg bolmakı bolur.* / "Keder, kaygı, eziyet, ıstırap, sıkıntı, dert ve büyük bir çaresizlikten ibaret düşünüş ortaya çıkar." (TEKİN 1980: 125)

SIKIKLIG EMGEKLİG: (Sıkıntılı) *Anın yene bo bir sıkıglıg emgekligler birle biş tilgenimizni yirke tegürüp...* / "Böylece tekrar, bu müşterek sıkıntılılarla birlikte beş unsurumuzu yere değdirip..." (RÖHRBORN 1971: 27)

SIKIL- TAÑIL-: (Sıkıntı çekmek) *...Bo tişi tınlıglar agrıg üze emgenip yıglayu sıgtayu ögsirep tınsırap orlayu kıkıru emgek üze sıkılu tañılu umugsız ınagsız bolsar...* / "...Bu dişi canlılar sancı yüzünden ağlayıp sızlayarak bilinçlerini yitirip, bağırıp çağırarak ıstırapla sıkıntı çekerek ümitsiz olsa ..." (KARA-ZİEME 1986: 327)

SIKIŞ EMGEK: (Zorluk sıkıntı) *Ligui tutuña kuvragtın igiltin negü me iş küç sıkış emgek tegürmedin asırayu tursun.* / "Ligui Tutung'a cemaattan, inananlardan hiçbir vergi, zorluk çıkarmadan baksın." (ZİEME 1981:255)

SIKIŞ TAÑIŞ: (Darlık, zorluk) /// *İg kem sıkış tañış ada tuda* /// "...Hastalık, darlık, tehlike ..." (MÜLLER 1911: 73)

SILIG KÖRKLE: (Görkemli, güzel) *Arslan kanı mañıgı teg sılıg körkle yorıgıñız ol.* / "Yürüyüşünüz arslan hanının adımlaması gibi görkemlidir." (KAYA 1994: 209)

SILIG TÖRÜLÜG: (Beğenilir) *...Bilge biliglig kutlug buyanlıg ogul sılıg törülüg körklüg meñizlig kız togurur.* / "Hikmetli bilgiye sahip, bahtlı oğul; beğenilir, güzel kız doğurur." (KARA-ZİEME 1986: 327)

SIMTA- BOŞ İT-: (Boş vermek, umursamamak) *Yene il içinteki kişiler kılıp ayıg kılınçıg il kan sımtap boş itip uu körüp edlemeser tıdmasar neñ ermez bo yene.* / "Yine ülke içindeki kimseler günah işleyip, hükümdar boş vererek uykuya düşse (bunları) kontrol etmese bu asla olmaz." (KAYA 1994: 296)

SIMTAG KOGŞAK: (Gevşek, tasasız) *Teñri ajunınta togdukda erte sımtag kogşak köñüllüg bolmışların...* / "Tanrı âleminde doğduktan sonra gevşek gönüllü olduklarını..." (KAYA 1994: 187)

SIMTAG OSAL: (Tasasız, kaygısız) *Ol iligler kanlar sımtag osal bolmadın teriñde teriñ agır ulug süzük kirtgünç köñülin ötrü bo nom erdinig eşidgeli tıñlagalı yiti kınıg bolmış kergek.* / "O hükümdarların kaygısız olmadan, derinden daha derin, pek büyük imana sahip gönülleri dolayısıyla bu öğreti mücevherini dinleyerek yedi gayretli olmaları gerekir." (KAYA 1994: 240)

SIN- BOZUL-: (Yıkılmak, umudunu yitirmek) *Yene bıltur barma yıl enetkekdin keligli arkıştın drmaguptake atlıg nomçı açarı bahşımızını kıyıltı tip eşidip sınmakımız bozulmakımızını tüketgeli umadımız.* / "Yine, geçen yıl Hindistan'dan gelen kervandan Drmaguptake adlı vaiz ve üstad hocamızın öldüğünü işitip, yıkılışımızı engelleyemedik." (RÖHRBORN 1991: 163)

SIN KAVRA: (Türbe, mezar kavıra) *Samşanıñ eşliki elişbe hatun otuz üç yaşınta teñri yarlıgın bütürüp yaş kutı et'özi bo sın kavra içinte yir aldılar.* / "Samşa'nın eşi Elşilbe Hatun otuz üç yaşında tanrı buyruğunu yerine getirip hayat saadeti bedeni bu türbe içinde yer aldı." (GENG-KLİKEİT-LAUT 1996: 170)

SIN SUPURGAN: (Türbe) *Bo upaşimaşan sın supurganlar yürüñ öñlüg et'öz tilgeni yir altınınta yorıdaçı erür.* / "Bu Upaşimaşan türbeler beyaz renkli beden çarkını yer altında harekete geçirir." (KARA-ZİEME 1976: 34)

SIN SÜÑÜK: (İskelet, kemik) *Amtı biz isig özümüzdin berü umug ınag tutup parmanular sanınça sınımız süñükümüz kop süzük köñülümüz üze töpümüzni yirke tegürüp pançamandal biş tilgenin yinçürü töpün yükünü teginür biz.* / "Şimdi biz tatlı canımızdan beri dayanak tutup, zerreler sayısınca uzvumuz, bütünüyle temiz gönlümüzle başımızı yere eğip beş duyumuzla secde ederek saygı gösteririz." (KAYA 1994: 119)

SIRNA- YİNÇGELE-: (İnceltmek, tahrip etmek) *İnçip bodısatavlar bo montag yañın köñülteki kkirlerig körmek bışrunmak yollar içinte kevip tarkarıp on orunlar sayudakı sırnayu yinçgeleyü arıtıp...* / "Şöyle ki, azizler bu şekilde, gönüllerindeki kirleri görüp, öğrenme uğraşısı içinde zayıflayıp, ön bölgelerin her birini inceltip temizleyerek..." (KAYA 1994: 165)

SITA KOBIK: (Kehribar vb.) *Ol uluşdakı kamag tınlıg oglanların kedgülük ton yigülük aş öz iltingülük yivig tizig altun kümüş vayduru saparır şişir patu sıta kobık çeç kaş yinçü monçuk ulatı esringü erdiniler üze bay barımlıg kılguluk ulug küçke küsünke tegürü yarlıkadı.* / "O ülkedeki bütün canlı soyunu, giyilecek giysi, yenilecek yemek, kendi tarafından hazırlanan kolye, altın gümüş, zümrüt, ay taşı, kehribar, firuze, inci boncuk ve diğer büyüleyici mücevherlerle zenginleştirip büyük kuvvete ulaştırarak buyurdu." (KAYA 1994: 280)

SIZ- KÜÇSÜZ BOL-: (Güçsüzleşmek) */// Erti sızdı küçsüz boltı.* / "...İdi, güççsüzleşti." (ZİEME 1970: 158)

SIZGUR- ÖÇÜR-: (Zayıflatıp yok etmek) *...Alku ayıg kılınçların alkunı sızgurup öçürüp kamag emgeklerdin barçada ozup kutrulup...* / "...Bütün kötü amellerini zayıflatıp yok ederek cümle eziyetlerden toptan kurtulup..." (WARNKE 1983: 247)

SİD- KEMİŞ-: (Boşaltmak, fırlatmak) *Neçökin bökünki künte monı teg kergeklig işletgülük yuñlaguluk orun tapıp bo montag yıdıg kergeksiz et'özümin sidmiş kemişmiş yiñ yar teg titip ıdalap bo irinç yarlıg aç barska negülük umug ınag bolmaz men.* / "Niçin, bugünkü günde bunun gibi gerekli, kazanç getiren muhit isteyip, böyle yararsız, iğrenç bedenimi boşaltılmış sümük salya gibi sebil edip bu zavallı aç parsa neden umut olmuyorum." (KAYA 1994: 322)

SİLİG ARIG: (Saf, temiz) *Silig arıgları üze arınmışlar ol.* / "Saflıklarıyla temizlenmişlerdir." (RÖHRBORN 1996: 118)

SİMLE- KİNLE-: (Seyreltmek, ezmek) *Köz lan (?) bolup körmeser çüvitni suvka simlep kinlep alınka sürtser edgü bolur.* / "Göz rahatsız (?) olup görmese, çivit suda seyreltilip alına sürülse iyi olur." (ARAT 1930: 12)

SİMRİ- BOŞGUN-: (Özümseyip öğrenmek) *...Sekiz yaşınta kaltı çaku arjı gang ögüz suvın siñürürçe alku şastır bilge bilig simridi boşguntu.* / "...Sekiz yaşında, münzevi Çaku'nun Ganj nehrinin suyunu yuttuğu gibi bütün akideleri, hikmetleri öğrendi." (TEKİN 1980: 44)

SİÑ- BODUL-: (Saplanmak, girmek) *Ulug yarlıkançuçı köñülin tire yıga alı yarlıkap biz kamag luularnıñ ajun üzeki siñmiş bodulmış emgek tözlüg az saran köñülümüzni tarkaru kiterü yarlıkagay erti tip ötrü daranısın ince tip ötüntiler.* / "Büyük

merhametli gönlüyle toplayıp alarak buyurup, biz bütün ejderhaların dünya üzerine saplanmış ıstırap esaslı hasis gönlümüzü gidererek buyuracaktı deyip, sonra tılsımını şöyle söyleyip bildirdiler." (KAYA 1994: 263)

SİÑ- KİR-: (Nüfuz etmek, girmek) *...Alku burkanlar bodısatavlarnıñ adışıtıtları öz et'özke siñip kirip turur.* / "... Bütün buda ve azizlerin duaları kendi bedenine nüfuz edip durur." (KARA-ZİEME 1976: 73)

SİÑİR- İÇKER-: (İçermek, kapsamak) *...Bügüsi ulug siñirmeklig içkermeklig anı üçün karlıg tagta ınaru aşıp söki kentünüñ öz balıkıña süledi.* / "...Kavrayışı pek kapsamlı olduğu için karlı dağdan öteye geçip kendi memleketine ordu sevk etti." (TUGUSEVA 1980: 21)

SİÑİR TAMIR: (Sinir, damar) *...Siñiri tamırı süñükinke tegi közünüp ertiñü toruk bolup bilmegülük ukmaguluk teg küçsüz savın ınçıklayu yatır erdi.* / "...Siniri, damarı, kemiğine dek görünüp, aşırı zazıflayıp, anlaşılmayacak kadar zayıf sözlerle sayıklayarak yatıyordu." (MÜLLER 1922: 35)

SİÑİRKE YİPKE: (Sinir, lif) *Siñirkeleri yipkeleri eyim ulalur.* / "Sinirleri lifleri birbirine geçer." (GABAİN 1954: 47)

SİÑÜR- BIŞUR-: (Kalıcılaşma, yayılma) *Siñürü bışuru ödinçe ötrü kamag ig toga tepreyü törçiyü umazlar.* / "Kalıcılaşıncaya dek bütün hastalıklar, harekete geçemezler." (KAYA 1994: 313)

SİPİR- ARIT-:(Süpürüp temizlemek) *İnçe kaltı ilig begler uyurlarnıñ evin barkın açıngalı kütgeli kişi kim evig barkıg kereküg sipirür arıtır iter tölteyür.* / "Şöyle ki, hükümdarların, soyluların evine bakan kimse ki, evi barkı çadırı, süpürüp temizler, çeki düzen verir." (BANG-GABAİN 1928: 250)

SİŞ- ÜRÜL-: (Şişip kabarmak) *Yime ı ıgaçlar sişer ürülür inçe kaltı er kim yil küçiñe tolkukug ürerçe.* / "Yine ağaçlar, tıpkı adamın soluk gücüyle tulumu şişirmesi gibi şişip kabarır." (BANG-GABAİN 1928: 249)

SİZİKLİG KAKIGLIG: (Kuşkulu, müteredditi) *...Siziklig kakıglıg yükmekig tarkargu kitergü üçün kuda teginmiş ol.* / "...Kuşkulu topluluğu ortadan kaldırmak için kuyuya girmiştir." (RÖHRBORN 1996: 65)

SİZİKSİZ UTGURAK: (Şüphesiz, kesin) *Bo montag alp kılguluk iş işlemişinke siziksiz utgurak burkan kutın bulgay sen.* / "Bu böylesi zor gerçekleştirilen işi yaptığında, şüphesiz, Buda saadetini bulacaksın." (MÜLLER 1922: 26)

SİZİN- KORK-: (Çekinip korkmak) *Bo ne yavız tül tüşedim tip sizinti korkdı.* / "Bu ne kadar kötü düş gördüm deyip, çekinip korktu." (TEZCAN 1975: 31)

SİZİN- YAÑIL-: (İkirciklenip yanılmak) *...Yörügler yolınta ugaylar mu neñ sizinmegeli yañılmagalı.* / "...Anlam yolunda ikirciklenmeksiz yanılmasız olabilecekler mi?" (ÖLMEZ 1994: 77)

SOBAK ALTUN: (Altın) *Et'özüñüz yarukı kopdın sıñar yarutur sobak altun öñi teg.* / "Bedeninizin ışığı altın rengi gibi her tarafı ışıtır." (KAYA 1994: 208)

SOGANÇIG EDGÜ: (Tatlı, güzel) *Sogançıg edgü çın köni nomlug suv teñrisine yükünür men.*/ "Tatlı, güzel, doğru ve dürüst öğretili su tanrısı önünde hürmetle eğilirim." (ARAT 1991: 92)

SOGANÇIG KÖRKLE: (Latif, güzel) *Ulug miñ yeitinçüde tolu sogançıg körkle erdini yinçü yıd yıparlıg hua çeçek /// yime tatıglıg aş içgü...* / "Pek çok bin dünyalar dolusu latif, güzel mücevher, inci, güzel kokulu çiçek ve /// lezzetli yiyecekler ve içecek..." (TEZCAN 1975: 22)

SOGANÇIG TATIGLIG: (Hoş, leziz) *Ol ünnüñ tikisintin kşantı kılmaklıg yañıg okıtdaçı sogançıg tatıglıg şlök takşut eşidilür.* / "O sesin nağmesinden af dileme usulünü bildiren hoş nazımlar işitilir." (KAYA 1994: 104)

SOGIK İSİG: (Soğuk- sıcak) *Montagın ötrü künli aylı iki yarutdaçılar yarutdılar kök teñrig sogık isig tolu yarım belgüleri üze.* / "Böyle olduğundan dolayı iki ışık kaynağı, güneş ve ay, soğuk- sıcak, yarım- dolu tezahürleriyle gök yüzünü ışıttılar." (RÖHRBORN 1996: 152)

SOK- TARMA-: (Sokup tırmalamak) *Kim olarnıñ ara et yumgak et'özlügler temir tumşukluglar karkalar kuzgunlar örtlüg yalınlıg et'özin et yumgak et'özlüglerig soka tarmayu yiyürler erser...* / "Ki, onların arasındaki et yumağı bedenliler, demir gagalılar, kargalar kuzgunlar ve ateşten bedenleriyle et yumağı bedenlileri sokup tırmalayanlar varsa..." (TEKİN 1980: 193)

SOKUŞ- TUŞUŞ-: (Karşılaşıp tesadüf etmek) *...Sokuşmış tuşuşmış avantlıglarnıñ suvsuşın kanturup...* / "...Karşılaşıp tesadüf etmiş sebeplilerin susamalarını kandırıp..." (ARAT 1991: 92)

SOLA- BEKLE-: (Bağlamak, zincire vurmak) *Kaltı adınlarıg sögmemek tokımamak sıkmamak tañmamak ürkitmemek korkatmamak solamamak beklememek açurmamak suvsatmamak kuyaşda tumlıgda emgetmemekde ulatı tıltaglarıg kılmamak erür.* / "Öyle ki, başkalarını sövmemek, dövmemek, bunaltmamak, korkutmamak, bağlamamak, acıktırıp susatmamak, güneşte soğukta eziyet etmemekden başka diğer nedenleri de gerçekleştirmemektir." (KAYA 1994: 154)

SOLAL- BEKLEL-: (Bağlanmak) *...Kamag adın bek bukagulukta yazuksuz bıtadı solalmış beklelmiş busuşlug kadgulug emgeklig sıkıglıglar...* / "...Her türlü sağlam kösteklerde suçsuz olarak bağlanmış kederli ve sıkıntılılar..." (RÖHRBORN 1971: 49)

SOMLIG ÇIZUKLUG: (Tasvirli) *Adırtlıg somlıg çizuklug.* / "Seçkin tasvirli!" (ARAT 1991: 204)

SOR- İSTE-: (Sorup istemek) *...Edgü erenlerniñ sora isteyü tilegülügi sokuşmış tuşmış avantlılarnıñ suvsuşun kanturup ögürtgüligi sogançıg edgü çın köni nomlug suv teñrisiñe yükünür men.* / "...İyi insanların sorup isteyerek aradıkları, karşılaşmış sebeplilerin susamalarını kandırıp sevindiricisi, tatlı, güzel, doğru dürüst öğretili su tanrısına saygıyla eğilirim." (ARAT 1991: 92)

SÖG- SARS-: (Hakaret etmek, sövmek) *...Köni nomda yorıdaçılarıg körüp sögüp sarsıp todap uçuzlap köñüllerin karınların irintürtüm burçınturtum örletdim emgetdim erser...* / "...Doğru öğretide ilerleyenleri görüp (onlara), hakaret edip, değer vermeyip, kalplerini gönüllerini üzdüm, eziyet ettim ise..." (KAYA 1994: 121)

SÖG- TOKI-: (Sövüp dövmek) *Tınlıglarnıñ adınlarıg sögmek tokımak oyamak emgetmekde ulatı yavlak kılınçlarıg kodturup...* / "...Canlıların, başkalarını sövüp dövmek ve işkence etmekten başka kötü işlerini (de) bıraktırıp..." (KAYA 1994: 138)

SÖG- YAN-: (Sövüp tehdit etmek) *Biz kişi et'özinte erken toyın dıntarlarıg karaja ton kedgülük tınlıgları sögtümüz yantımız ayıg yavlak savlar sözledimiz.* / "Biz insan bedeninde iken, rahipleri , (rahip) elbisesi giymiş canlıları sövüp tehdit ettik, kötü sözler söyledik." (TEKİN 1980: 169)

SÖGÜŞ ATIŞ: (Söğüşüp atışmak) *Söküş atış kılguçı süñüşüp tınlıgların ölürgüçiler...* / "Söğüşüp atışanlar, vuruşup canlıları öldürenler..." (TEKİN 1980: 150)

SÖGÜŞ- YÖNTÜŞ-: (Sövüşüp dövüşmek) *Yok yodun boluñur(?) isiz kergeksiz yançılıñlar ootka örtenke tüşüñür atıñ(?) kalıñar(?) teglük teg tip sögüşürler yöntüşürler.* / "Yok olun, değersiz olarak mahvolun, ateşe düşün, kör gibi atılıp(?) kalın(?) " deyip sövüşürler. "(LE COQ 1938: 9)

SÖGÜT ARIG: (Ağaç, çalı) *Ton etük itig yaratıg aş işgü sögüt arıg alku közüntüler.* / "Giyim kuşam, süs, yiyecek içecek, ağaç çalı bütünüyle göründü." (TEKİN 1980: 85)

SÖGÜT IGAÇ : (Ağaç) *Sögütler ıgaçlar berk yigi erti.* / "Ağaçlar sıkı bir şekilde idi." (KUDARA-ZİEME 1983: 292)

SÖGÜT YİMİŞ: (Ağaç, meyve) *Señik señrem sanlıg tarıglag yirin kalvalıkların borlukların sögütin yimişin erksinip adın igil kertilerka birdimiz.* / "Tapınağa ait tarlaları, asmaları, bağları, ağacı. meyveyi gasp edip, başka sıradan (kimselere) verdik." (TEKİN 1980: 186)

SÖKREK İLGEYSÜK: (Olgun anlayışlı) *Kalıngulayu üşüşü katguruşu külüşü kakıtışu itişü kavışışu yıgılışu süçig cıvşagun içgülerig süzüp sermep kudturup sökrek ilgeysük urıların kızların sürügin toyın büditip...* / "Üşüştürerek, kahkaha atarak, itişip kakışarak, toplaşarak tatlı - ekşi içkileri süzüp, akıtıp, olgun anlayışlı erkek ve kız çocukları gruplar halinde dans ettirip..." (BARUTÇU 1987: 84)

SÖN- TINTUR-: (Sönüp dinmek) *Et'öz kodsar avış tamuda togar tamudakı emgekin tükel kötürür bir ödün sönmez tınturmaz emgetirler.* / "Ölse Avış cehenneminde doğar, cehennemdeki bütün eziyeti çeker, bir lahza (eziyeti) sönüp dinmez, zulmederler." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 52)

SÖZ SAV: (Söz, konuşma) *Kayu kişiniñ ulug isig bolsar tili tutunsar sözke savka könüli bolmasar tügüni bo erür.* / "Hangi kimsenin çok ateşi olsa, dili tutulsa, konuşmak içinden gelmese illeti budur." (ARAT 1932: 32)

SÖZÇİ BAHŞI: (Üstad) *Adınsızsız yarlıglıg sözçi bahşı ata kañ.* / "İmanlı buyruklu, üstad, baba !" (KAYA 1994: 351)

SÖZLE- AY-: (Söylemek, demek) *Kamag kişiler bir yañlıg sözlediler aydılar.* / "Herkes aynı şekilde söyledi." (KAYA 1994: 332)

SÖZLE- Tİ-: (Söylemek, demek) *Adrukın edgüsin edremin sözlep tip ertinçsiz...* / "Seçkinliğini, iyiliğini, erdemini olağanüstü (güzel) söyleyip..." (KAYA 1994: 350)

SÖZLEMESİG İRİNÇÜLÜG: (Yakışıksız, söylenmesi uygun olmayan) *Neçe sözlemesig irinçülüg söz sözleyür biz.* / "Nice uygunsuz yakışıksız söz söylüyoruz." (LE COQ 1941: 46)

SÖZLEŞ- KİÑEŞ-: (Müzakere etmek, görüşmek) *İçili inili ikegü sözleşü kiñeşü yime yene ötrü bartılar.* / "Ağabey ve kardeş ikisi birlikte müzakere edip, sonrasında tekrar vardılar." (KAYA 1994: 330)

SU ESEN: (Sağ salım) *İki tigitler su esen teginür.* / "İki prens sağ salim gelir. (KAYA 1994: 327)

SUDURÇAYA ALPDA YİGEDTEÇİ: (Zorlukta üstün getiren) *Bişinç sudurçaya alpda yigedteçi atlıg orun ol.* / "Beşincisi, zorlukta üstün getiren adlı yerdir." (KAYA 1994: 195)

SUK SUNÇUK: (Yastık) *Kasınçıg körkle ol orun üzesinte karkumi barçınta ulatı orun töşek suk sunçukların kat kat yaraşturu töltep töşep kaş yinçülüg toorların asarlar salındururlar.* / "Korkunç güzel o tahtın üzerine, cins cins ipekli kumaşlardan minderleri, yastıkları, kat kat düzelterek döşeyip değerli taş (ve) incili ağları asıp sallandırırlar." (BARUTÇU 1987: 89)

SUKLAN- KÜSE-: (Gıpta etmek) *...Alku bilgelerke suklanguluk küsegülük bolmadı erser...* / "Bütün bilgeler tarafından gıpta edilmedi ise..." (ZİEME 1985: 115)

SUKUN- YUN- ARITIN-: (Yıkanıp temizlenmek) *Sukunup yunup arıtınıp ///* "Yıkanıp temizlenerek..." (KARA-ZİEME 1990: 132)

SUU PARI KİRTİDA NAMA TİYA ŞİRİ ATLIG SORUKMIŞ BİLİG: (Aranılan bilge) *...Suu parı kirtida nama tiya şiri atlıg sorukmış biligke yükünür men.* / "...Aranılan bilgeye saygıyla eğilirim." (ARAT 1991: 96)

SUV KÖZÜNGÜ: (Su, ayna - yansıtıcı) *İnçe kaltı ülgüsüz üküş suvlarta közüngülerte kün ay teñrilerniñ yaruklarıña tayaklıgın kök kalıknıñ köligesi adruk adruk adın öñ körk belgüleri birle adırtlıg közünürler.* / "Şöyle ki, sayısız sularda, aynalarda, güneş ve ay tanrıların ışıklarına dayalı olarak, gölgeleri, türlü türlü görünüş ve belirtileri ile ayrıntılı olarak görünürler." (KAYA 1994: 89)

SUV KURGAK: (Su - kara) *Tüü törlüg kök sarıg kızıl yürüñ yüpün öñlüg esri kusrı suvdakı kurgakdakı çeçekler yarılıp açılıp...* / "Pek çok türlü sarı, kızıl, beyaz, menekşe renkli alacalı sudaki - karadaki çiçekler yarılıp, açılıp..." (TEKİN 1980: 157)

SUV ÖGEN: (Çay, derecik) *Ol sögütlerte tagdın üzüksüz akar suv ögenler.* / "O ağaçlar (ın) altında kuzey yönünde kesintisiz akmakta olan çay ve derecikler (vardı)." (TEZCAN 1975: 14)

SUVSUZ KURUG: (Susuz, kuru) *Kaltı birök ulug bedük kiñ alkıg kimi içinte telim üküş ed tavar erdiniler birle tolu urup suvsuz kurug yirlerte neçede yorıgalı bultuksar ançada timin tilegülük ol teñri teñrisi burkan şarırın.* / "Öyle ki eğer, büyük geniş gemi içinden pek çok malları, mücevherleri birlikte doldurarak yükleyip, ne zaman susuz yerlere (çöllere) düşse o zaman hemen, o tanrılar tanrısı Budanın hatırasını dilemelidir." (KAYA 1994: 78)

SUYAK TAYAK: (Destek, dayanak) *Tört yıñaktınkı bursañ kuvraglarka suyak tayak kılsar...* / "Dört yöndeki cemaatlere destek olsa..." (TEKİN 1980: 147)

SÜÇİG CIVŞAGUN: (Tatlı - ekşi) *Kalıngulayu üşüşü katguruşu külüşü kakıtışu itişü kavışışu yıgılışu süçig cıvşagun içgülerig süzüp sermep kudturup sökrek ilgeysük urılarıg kızlarıg sürügin toyın büditip...* / "Üşüştürerek, kahkaha atarak, itişip kakışarak, toplaşarak tatlı - ekşi içkileri süzüp, akıtıp, olgun anlayışlı erkek ve kız çocukları gruplar halinde dans ettirip..." (BARUTÇU 1987: 84)

SÜKLÜN- ÖRTEN-: (Kızarıp yanmak) *Tolp et'özi süklünür örtenür.* / "Bütün bedeni kızarıp yanar." (TEKİN 1980: 211)

SÜL KAN: (Cerahat, kan) *Tolp et'özümüzdin kan yiriñ sül kan akar barınur.* / "Bütün bedenimizden kan, irin, cerahat, kan akar." (TEKİN 1980: 173)

SÜÑÜŞ ATIŞ: (Sancışma, karşılıklı saldırma) *Süñüş atış bamak beklemekde ulatı irig yavgan iş ködüglerig kılmasarlar...* / "Sancışma (ve) bağlamadan başka kötü işleri de gerçekleştirmeseler." (KAYA 1994: 239)

SÜÑÜŞ TÖTÜŞ: (Kavga, dövüş) *Süñüş tötüş kılurlar üküş tev kür armakın.* / "Pek çok hileyle aldatarak kavga çıkarırlar." (KAYA 1994: 298)

SÜR- İLT-: (Sürüp çıkarmak) *...Yürüñ öñlüg tiglini yokaru töpüde sürüp iltip içtin yorıgu yiil içkerü tınmışta...* / "...Beyaz renkli damlayı üstte, tepeden sürüp çıkartıp, içten ayrılan rüzgar içeri solunduğunda..." (ZİEME-KARA 1978: 114)

SÜRÜG TOY: (Kalabalık, topluluk) *Kalıngulayu üşüşü katguruşu külüşü kakıtışu itişü kavışışu yıgılışu süçig cıvşagun içgülerig süzüp sermep kudturup sökrek ilgeysük urılarıg kızlarıg sürügin toyın büditip...* / "Üşüştürerek, kahkaha atarak, itişip kakışarak, toplaşarak tatlı - ekşi içkileri süzüp, akıtıp, olgun anlayışlı erkek ve kız çocukları gruplar halinde dans ettirip..." (BARUTÇU 1987: 84)

SÜÜ ÇERİG: (Ordu, asker) *Adınlarnıñ süüsin çerigin tıdmak sergürmek kılur men.* / "Başkalarının ordularını engellerim." (MÜLLER 1911: 69)

SÜZ- AMIRTGUR-: (Durultup teskin etmek) *Amarıları kaçıgların süzüp amırtgurup pariçtr sögüt tapa körürler.* / "Bazıları duyu organlarını durultup teskin ederek Pariçtr ağacına doğru bakıyorlar." (TEKİN 1980: 218)

SÜZ- ARIT-: (Süzüp arıtmak) *Köñülüg süzer arıtur üçün bo yörügüg belgülüg kılgalı anı üçün vişiklun şastırta sözleyür.* / "Gönlü süzüp arıttığından dolayı, bu izahı aşikâr etmek amacıyla, bunun için Vişiklun adlı din kitabından söylüyor." (BANG-GABAİN 1932: 26)

SÜZ- SERME-: (Süzmek köpüğünü almak) *Kalıngulayu üşüşü katguruşu külüşü kakıtışu itişü kavışışu yıgılışu süçig cıvşagun içgülerig süzüp sermep kudturup sökrek ilgeysük urılarıg kızlarıg sürügin toyın büditip...* / "Üşüştürerek, kahkaha atarak, itişip kakışarak, toplaşarak tatlı - ekşi içkileri süzüp, akıtıp, olgun anlayışlı erkek ve kız çocukları gruplar halinde dans ettirip..." (BARUTÇU 1987: 84)

SÜZÜK ARIG: (Temiz, saf) *Süzük arıg sırıçka teg üç miñ ulug miñ yirtinçü yir suv ulatı ontın sıñarkı burkanlar uluşıña tegi alku et'öz üze közünmişin sakınmış kergek.* /

"Temiz ayna gibi, sayısız dünyalar ve on tarafta bulunan Budalar memleketine dek bütün bedenlerle göründüğünü düşünmek gerek." (BANG-GABAİN 1932: 6)

SÜZÜK KİRTGÜNÇ: (Temiz, imanlı) *Anı üçün bodısatavlar yorıgıña kut bulmış tözünler kezigiñe kirü tükeser tört törlüg evrilinçsiz süzük kirtgünç köñülüg tanuklayur.* / "Onun için, azizler anlayışına, saadet bulmuş asiller silsilesine girerek son bulsa, dört türlü sarsılmaz, temiz, imanlı gönlü tanır." (BANG-GABAİN 1932: 22)

SÜZÜK SOGIK: (Temiz, berrak) *...Süzüki sogıkı üze ogşatguluksuz kölmen suvlar közünür.* / "...Temizliği, berraklığıyla benzersiz, birikinti halindeki sular görür." (KAYA 1994: 194)

SÜZÜL- KİRTGÜN-: (İman etmek) *...Süzülüp kirtgünüp isig özümtin berü ınanıp umunup...* / "İman edip, yaşamımdan beri inanıp..." (ZİEME 1985: 92)

ŞAL ÇUZAL: (Dehliz, misafirlik) *Şal çuzal yapsar itser suvasar...* / "Dehliz, misafirlik inşa etse, sıvasa ..." (TEKİN 1980: 142)

ŞANLIG BELGÜLÜG: (Şanlı, tanınmış) *...Şasın öt erig edgü nomlarlıg şanlıg belgülüg tapduları...* / "...Akide, öğüt, ve iyi törelerin, şanlı, tanınmış tapduları (?) ..." (ARAT 1991: 84)

ŞAP ALKIŞLIG: (Dualı) *Şastır nomug ötgürmiş şap alkışlıg tözünler şazınlıg otrug içinte şat tog yumzug tiksün tip şaşmaksız köñülin yükünür biz şakımunı atlıg burkan kutıña.* / "Tefsirli öğretiyi anlamış dualı soylular, öğretili ada içine sancak diksin deyip, şaşmayan gönülle Şakımun adlı Budanın saadetine saygıyla eğiliriz." (ZİEME 1985: 76)

ŞARDUL ARSLAN: (Kaplan, aslan) *Ogşatguluksuz erenlerniñ şardul arslanı.* / "Eşsiz yiğitlerin kaplanı aslanı !" (KAYA 1994: 350)

ŞASIN NOM: (Öğreti, din, anlayış) *Meniñ yime sini birle kavışıp şazınımta nomumta ulug asıg tusu bolgusı bar.* / "Benim de seninle kavuşup, öğretimde büyük faydalar olması söz konusu." (TEKİN 1980: 57)

ŞAŞ- TEGİL-: (Hata yapıp yanılmak, şaşmak) *Agtaru teginmişçe sudurlarta şastırlarta uçınta bütinte şaşmışı tegilmişi üküş erti.* / "Benim çevirip sunduğum vaaz ve akaid kitaplarının ucunda kıyısında yanlışı hatası çok idi." (ÖLMEZ 1994: 98)

ŞAŞ- TEGŞİL-: (Sapmak, şaşmak) *...Ötrü ol bodısatavlarıg bir kalp azu yüz kalp azu miñ azu yüz miñ kalpka tegi köni oñaru küsüşde şaşmaz tegşilmez.* / "Bunun üzerine, o azizleri, bir dönem veya yüz dönem ya da bin dönem veyahut da yüz bin döneme dek doğru dürüst arzudan saptırmaz." (KAYA 1994: 260)

ŞAŞTAMABUMI ATLIG ALTINÇ ORUN: (Altıncı mekan) *Şaştamabumı atlıg altınç orunta tolu tükel bilge bilig atlıg daranı nomug bulurlar.* / "Altıncı mekanda, bütün hikmetli bilgi adlı tılsım öğretisini bulurlar." (KAYA 1994: 198)

ŞAŞUTSUZ YAÑLUKSUZ: (Şaşırıp yanılmaz) *Ne odunu birle kim ol tülinte altun küvrüg ünintin eşidilmiş neçe şlök takşutlar erser barçanı ok şaşutsuz yañluksuz bir egsüksüz tükel köñülinte tutdı.* / "Uyanmasıyla birlikte o rüyasındaki altın davulun sesinden işitilmiş ne kadar nazım var hepsini, şaşırıp yanılmadan, bir eksiksiz, bütünüyle gönlünde tuttu." (KAYA 1994: 104)

ŞAT TOG YUMZUG: (Sancak, bayrak) *Şastır nomug ötgürmiş şap alkışlıg tözünler şazınlıg otrug içinte şat tog yumzug tiksün tip şaşmaksız köñülin yükünür biz şakımunı atlıg burkan kutıña.* / "Tefsirli öğretiyi anlamış dualı soylular, öğretili ada içine sancak diksin deyip, şaşmayan gönülle Şakımunı adlı Budanın saadetine saygıyla eğiliriz." (ZİEME 1985: 76)

ŞATPARIŞKAR YİVİG: (Teçhizat, donanım) *Ton karaza şatparışkar yivigler alıp toyın körklüg tog başlıgnıñ törüsin tutup...* / "Elbise ve teçhizat ile donanıp, aziz kıyafetli ve tuğ başlının adetini benimseyip..." (ARAT 1991: 76)

ŞATU KEMİ: (Nakil aracı, vasıta) *Köni tuymaknıñ şatusı kemisi titir.* / "Doğru anlamanın vasıtasıdır." (RÖHRBORN 1991: 61)

ŞILA PARAMIT TİGME ÇAHŞAPUD PARAMIT: (Dinî talimat erdemi) *İkinti orunta şıla paramıt tigme çahşapud paramıt içinte katıglanurlar.* / "İkinci mekanda dinî talimat erdemi içinde gayret gösterirler." (KAYA 1994: 197)

ŞIMNU YEK: (Şeytan, cin, ruh) *Alku törlüg şımnu yeklertin adırdaçı kiterdeçi titir.* / "Her türlü şeytanlardan kurtarıcıdır." (ZİEME 1999: 132)

ŞIÑ KAÑLI-: (Kağnı, araba) *Ançulayu ok biş yüz şıñ kañlılarıg yime alkunı barça köñülçe işletü yarlıkasun.* / "Aynı şekilde beş yüz kağnıyı da hepsini tamamıyla gönle göre kullanmayı lütuf etsinler." (BARUTÇU 1987: 138)

ŞİÑ KAV: (Hacim ölçüsü) *Azu yime teñin tırazugın çıgın tsunın şiñin kavın kürin kürilikin tınlıgların artım ezügledim erser...* / "Ve dahi, ağırlık ölçüsüyle, uzunluk ölçüsüyle hacim ölçüsüyle, ölçekle vb. canlıları aldattım ise..." (KAYA 1994: 120)

ŞİŞİR PATU: (Ay taşı vb.) *Ol uluşdakı kamag tınlıg oglanların kedgülük ton yigülük aş öz iltingülük yivig tizig altun kümüş vayduru saparır şişir patu sıta kobık çeç kaş yinçü monçuk ulatı esringü erdiniler üze bay barımlıg kılguluk ulug küçke küsünke tegürü yarlıkadı.* / "O ülkedeki bütün canlı soyunu, giyilecek giysi, yenilecek yemek, kendi tarafından hazırlanan kolye, altın gümüş, zümrüt, ay taşı, kehribar, firuze, inci boncuk ve diğer büyüleyici mücevherlerle zenginleştirip büyük kuvvete ulaştırarak buyurdu." (KAYA 1994: 280)

ŞLÖK TAKŞUT: (Şiir, beyit) *Ol ödün alkınçsız kögüzlüg bodısatav şlök takşutın teñri burkanka ınçe tip ayıtu teginti.* / "O zaman tükenmez gönüllü aziz tanrı Budaya saygıyla şunu sordu." (TEKİN 1993: 17)

ŞÖGÜN TİGME BAŞ BAŞLAG: (Başlangıç zamanı) *Yime şögün tigme baş başlag içinteki...* / "Yine bu başlangıç zamanı içindeki..." (ARAT 1937: 9)

ŞRAVAK TITSI: (Öğrenci, talebe) *Meniñ şravak tıtsılarım arasınta üküş eşidmiş eşidmişig unıtmadın tutdaçı anant ol.* / "Benim öğrencilerim arasında çok dinleyen, dinlediğini unutmadan tutan Anant'dır." (ZİEME 1999: 124)

ŞUBAKRS ATLIG TOLP ARIG: (Bütünüyle temiz) *...Şubakrs atlıg tolp arıg teñri yirinte...* / "...Bütünüyle temiz tanrı yerinde..." (KAYA 1994: 124)

ŞURUÑGASAMABADI ATLIG TERİÑ SAMADI DYAN: (Derin istiğrak) *...Daranı tigme edremler şuruñgasamabadı atlıg teriñ samadı dyanka tayaklıgın korkınçıg kasınçıg şamnu kanın ülgüsüz sansız süülüg kuvragı birle barçanı utup...* / "Tılsım denilen erdemler, derin istiğraka dayalı olarak korkunç şeytan hükümdarının sayısız asker topluluğu ile topunu yenip ..." (KAYA 1994: 135)

TADUN TURPI BUZAGU: (Dana, buzağı) *Adgır atların yaratıglıg körtle kañlılar ulug bedük ud iñek bogalar koduz öküzler tadun turpı buzagular irk erkeç teke oglak tölet orun eşük döşek ton etük itig yartıg aş içgü ı tarıg /// ed tavar miñ miñ tümen tümen kurla birtiñiz.* / "Aygırların, atların koşulduğu güzel arabalar; büyük, iri sığırlar, inekler, boğalar yak türü öküzler, körpe danalar, buzağılar, koçlar, keçiler, tekeler, oğlaklar; yastık, sedir, örtü döşek, elbise, ayakkabı, süs eşyası, yiyecek, içecek, hububat, tohum /// mal mülk binlerce on binlerce defa verdiniz." (TEKİN 1980: 49)

TAG ARIG: (Dağ, orman) *...Bo kopda kötrülmiş nom iligi atlıg nom erdinig kayu kayu balıkda uluşda kentde suzakda tagda arıgda vıharta señremde okısarlar sözleserler yadsarlar...* / "Bu her şeyden üstün öğreti hükümdarı adlı mücevheri, hangi memleketde, beldede, dağda, ormanda, tapınakta tebliğ etseler... (KAYA 1994: 267)

TAG BASGUK: (Dağ, tepe) *Bo yagız yir arkasıntakı idiz tagların basguklarıg barça kog kıçmuk teg uşatu sıp sanın sakışın bilgeli bolgay.* / "Bu yeryüzünün arkasındaki yüksek dağları, tepeleri atom misâli parçalayıp (bunların) sayısını bilen olacak." (KAYA 1994: 111)

TAG IŞ: (Dağ, yayla) *Yene tag ış arıg simek /// aşmış yir orunlar...* / "Yine, dağ, yayla, orman, koru /// aştığı yerler..." (TEZCAN 1975: 32)

TAG KISIL: (Dağ, vadi) *Ançulayu ok kaltı tag kısıl yañkusı tegin yalañuzın.* / "Öylece, tıpkı dağ vadi yankısı gibi yankılansın." (KAYA 1994: 203)

TAG TAŞ KUM: (Dağ, taş, kum) *Ol luşyanta burkan özi bar kamag yir tag taş kum ögen ögüz suvı kamag tuş başı yulat suvlar kamag ı ıgaç barça tınlıg yalañuk.* / "Bütün zeminde, dağ taş kum(da), akarsu(larda), bütün göl ve yatak su(larında), bütün bitkiler(de) bütün insan(larda) o Luşyanta Budanın özü var. "(BANG-GABAİN 1932: 15)

TAG TİZ: (Dağ, tepe) *Tagda tizde arıgda aç emgekin sıkılmış tişi barsıg körtiler.* / "Dağda tepede, ormanda açlık eziyetiyle bunalmış dişi parsı gördüler." (KAYA 1994: 329)

TAKI YİME: (Ayrıca, hatta, eğer) *Takı yime adruk uzlar kentü kentü uz işin işleyür.* / "Ayrıca, diğer zanaatçılar kendi kendilerine, kendi zanaatlarını icra ediyorar." (HAMİLTON 1998: 11)

TAL ÇIPIK: (Çubuk, dal) *...Ertiñü açıg ünin sıgtadı tal çıpıkı teg titreyü.* / "...Dal misali ttreyerek son derece acı bir sesle ağladı." (KAYA 1994: 333)

TAL YAPIRGAK: (Sayfa, yaprak) *Tal yapırgaklıgnıñ ujikiñe ınanmakı üze edgüsin yetürü yarlıkadı kurt koñuzka tegi.* / "Sayfalının (kitabın) harflerine inanması sayesinde kemale ererek, kurtçuklara dek buyurdu." (RÖHRBORN 1991: 23)

TAL- YÜK-: (Umudunu yitirmek) *Ol iki tigitler monçulayu yañın keyirkençig kılınu ulıyu sıgtayu talıp yüküp ançada kin timin andıran öñi yorıp bartılar.* / "İki prens, bu şekilde üzüntüye kapılıp ağlayarak umutlarını yitirip, ondan sonra hemen oradan ayrılarak yürüyüp gittiler." (KAYA 1994: 326)

TALI- KUN-: (Talan edip soymak) *Talıp kuna kesip kapıg açıp sosın söküp ///* "Talan edip yağmalayarak kesip, kapıyı açıp, zincirini söküp..." (MÜLLER 1911: 76)

TALULA- YIG-: (Seçip toplamak) *...Tayşıñ nomnuñ içinte talulap yıgıp men kki kki takşuta intürü tegintim.* / "...Büyük taşıt öğretisi kitabı içinden ben Kki-kki seçip toplayarak nazma düşürmeye gayret ettim." (ARAT 1991: 186)

TALUY ÖGÜZ: (Okyanus) *Emgeklig taluy ögüz ikitin yarıltı.* / "Acılar okyanusu ikiye yarıldı." (TEZCAN 1975: 46)

TAMGA YARLIG: (Söz, emir) *Tamgañ yarlıgıñ yorıdı.* / "Sözün, emrin dinlendi." (ARAT 1991: 282)

TAN- MUN-: (Dengeyi kaybetmek) *...Esrük kişi teg tana muna yorıyur.* / "...Sarhoş kimse gibi dengesizce areket eder." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 32)

TANA MONÇUK: (İnci boncuk) *Öñdün ikinti iliginte yüz sekiz tana monçuk tutar.* / "Sağdan, ikinci elinde yüz sekiz inci boncuk tutar." (KARA-ZİEME 1976: 68)

TAÑ ADINÇIG: (Fevkalade, seçkin) *Tañ adınçıg erdini yinçü kemike tükegüçe urup tigin ınçe tip yarlıkadı.* / "Fevkalade inci ve mücevherleri gemiye yeterince yükledikleri zaman, prens, şöyle buyurdu." (HAMİLTON 1998: 27)

TAÑ TAÑSUK: (Olağanüstü, hayrete şayan) *Kayu neçe açmak suvsamak emgekin alañurmış kogşamış tınlıglar erser adruk adruk tañ tañsuk tatıglar üze todgurtaçı bolayın.*

/ "Öyle ki, ne kadar açlık ve susuzluk ıstırabıyla bitkinleşmiş canlılar varsa, (onları) çeşit çeşit olağanüstü lezzetlere gark olacak şekilde dünyaya getireyim." (KAYA 1994: 113)

TAÑLA- MUÑAD-: (Şaşıp hayrete düşmek) *Samtso açarı üskinte kirdeçi tıtsılar ol lınhua çeçek yıdın tañlatılar muñadtılar.* / "Samtso Üstad'ın huzuruna giren öğrenciler o nilüfer çiçeği kokusuyla şaşırıp hayrete düştüler." (TEZCAN 1975: 40)

TAÑLA- TAÑIRKA-: (Hayrete düşmek) *Anı körüp sadapiraurudita bodısatav bayagut kızı birle adınu muñadu tañlap tañırkap ayaların kavşurup öge küleyü antag tip ınçe sözlediler.* / "Bunu görüp Sadapiraurudita Aziz, zengin kızı ile birlikte şaşırarak, hayran kalıp, ayalarını kavuşturup överek öyle deyip şu şekilde söylediler." (BARUTÇU 1987: 121)

TAÑLANÇIG MUÑADINÇIG: (Hayret verici, olağanüstü) *Tınlıglar bodısatavnıñ tañlançıg muñadınçıg edgülüg savların işidip...* / "Canlılar azizin hayret verici mükemmel sözlerini işitip..." (MÜLLER 1946: 16)

TANTSI YAÑLUK EZÜG: (Boş yalan yanlış) *Bo sav erser tantsı yañluk ezük sav titir.* / "Bu söz ise boş, yalan yanlıştır." (ÖLMEZ 1994: 61)

TANUKLA- TAÑAR-: (Tanıklık etmek) *Tanuklayu tañaru ınçe tip ayıtur.* / "Tanıklık ederek şöyle söyleyip buyurur." (KARA-ZİEME 1986: 326)

TANUKLA- UK-: (Kavrayıp anlamak) *...Çın kirtü tanuklamakları ukmakları üze...* / "...Doğru kavramaları sayesinde..." (KAYA 1994: 121)

TANYANGU TÜŞKÜ: (Bulunulan yer) */// Ka kadaş edgü ögliler tegirmileyü kurşayu yıglaştukda sıgtaştukda ol ölteçi kişi ürkip korkıp kayuka erser tanyangusın tüşgüsin arıtı bilinmez ukunmaz.* / "...Kardeşler, iyi kalpliler etrafını alıp ağlaştıklarında, o ölen kişi ürküp korkarak nerede ise bulunduğu yer kesinlikle anlaşılmaz." (RÖHRBORN 1971: 44)

TAP- BUL-: (Elde etmek, bulmak) *Tanuklaguluk yig tüşüg tapgu bulgu küsüşin tavrak sidi bütürgü tañarıgta turayın.* / "Şahitlik edilen üstün sonucu bulma arzusunu derhal büyü gücüyle tamamlayan adakta bulunayım." (ZİEME 1985: 142)

TAP KÜSÜŞ: (İstek, talep) *Ol irinçkemekleri küçinte ötrü yok çıgay emgekin emgenteçi tınlıglarka tapınça küsüşinçe ed tavar buşı birürler.* / "O, miskinleşmeleri sayesinde böylece fakirlik eziyetini çeken canlılara, istedikleri kadar malı sadaka olarak verirler." (KAYA 1994: 152)

TAP SEVİG: (İstek, irade) *Kayu kayu kişi yagız yer üze ev bark ordu karşı itgeli sakınsar tapınça sevigince itgey.* / "Hangi kimse, yer yüzünde ev, saray inşa etmeyi düşünse isteğine göre inşa edecek." (ZİEME 1999: 72)

TAPIG AYAG: (Hürmet, hizmet) *...Teñri teñrisi burkan kentü özi meniñ tapıgımın ayagımın algalı ordumka karşımka kirü yarlıkadı.* / "...Tanrılar tanrısı Buda benim hürmetimi almak için sarayıma gelerek buyurdu." (KAYA 1994: 242)

TAPIG UDUG: (Saygı, hürmet, hizmet) *Bo tapıgka udugka tegimlig ermez men.* / "Bu hürmete layık değilim." (TEZCAN 1975: 33)

TAPIGÇI KUL: (Hizmetkar, köle) *Köñül iyin tapıgçı kul kimke kergek erser mini satgın alıñlar.* / "Gönüle göre hizmetkar kime gerek ise, beni satın alınız." (BARUTÇU 1987: 97)

TAPIGÇI UDUGÇI: (Hizmetkar) *Tapıgçıñ udugçıñ bolayın men.* / "Hizmetkârın olayım." (MÜLLER 1922: 83)

TAPIN- ANÇULA-: (Hizmet etmek) *...Ötrü esringü hua çeçekler alıp adruk adruk aş içgüler tutup agır ayamakın tapınsun ançulasun.* / "...Sonra, büyüleyici çiçekler alıp, türlü türlü yiyecek içecek sunup,büyük saygıyla hizmet etsin." (KAYA 1994: 282)

TAPIN- UDUN-: (Hürmet göstermek, hizmet etmek) *Ada tuda boltukta bo nom bitig.ke tapınıp udunup vuusın et'özinte tutmış kergek.* / "Tehlike olduğunda bu öğreti kitabına hürmet gösterip, muskasını vücutta taşımak gerek." (ARAT 1937: 23)

TAPIN- YÜKÜN-: (Ululamak, saygı göstermek, tapınmak) *Tapıngu yükügü erdini birüp ked köñül tegürüp tileñler isteñler.* / "Tapınma amaçlı mücevherler verip, sağlam gönül taşıyıp, dileyip isteyin." (MÜLLER 1908: 8)

TAPLAG NIZVANI: (Tutku, ihtiras) *Tınlıglarnıñ taplaglarınıñ nızvanılarınıñ köñülteki yorıglarınıñ adırtların ötgürü bilmek yime kayu erür tip tiser...* / "Canlıların

tutkularının gönüldeki anlayışlarının ayrıntısını iyice bilmek nasıldır dese..." (KAYA 1994: 170)

TAPLANÇSIZ KAMŞANÇSIZ: (Sarsılmaz) *Yime kötürüñ taplançsız kamşansız.* / "Yine, sarsmadan götürün." (LE COQ 1922: 31)

TAPSIZ- TAÑSIZ: (Uygunsuz, yakışıksız) *Bursañ kuvrag aşın içgüsün bagragu kılınçın tapsız tañsız kıltımız.* / "Cemaatin yiyeceğini içeceğini ve hayırlı işlerini uygunsuz ve yakışıksız kıldık." (TEKİN 1980: 186)

TAR KEMİ: (Sandal, gemi) *Ürden berü nızvanılıg taluyda çommışlar tar kemi tilemiş kergek.* / "Uzun zamandan beri ihtiraslı denizde batanların sandal, gemi dilemeleri gerek." (RÖHRBORN 1996: 51)

TAR- SIK-: (Bunaltıp sıkmak) *Miñ yaşlıg yalañuklar kişi köñülin tara sıku sav sözlemektin tıdılurlar.* / "Bin yaşınaki kimseler, insan gönlünü bunaltıp sıkan sözler söylemekten alıkonurlar." (TEKİN 1980: 64)

TAR SIKIŞ: (Darlık, sıkıntı) *...Tar sıkış emgektin kutrulturdaçı tada tıvaki birmekte titimlig tartınçlıg kañımka yükünür men.* / "...Darlık ve sıkıntı zahmetinden kurtaran, tada tivaki vermekte mücadeleci babama hürmetle eğilirim." (ARAT 1991: 90)

TARI- TİK-: (Ekip biçmek) *Kentü özi ermedi erti erser ürde berüki tarımış tikmiş yig tıltaglarıg neçökin küülegey kötürgey erti.* / "Kendisi geçmişten beri ekip biçilen üstün nedenleri gerçekleştirmedi ise nasıl öğüp yüceltecekti? " (RÖHRBORN 1991: 30)

TARIG URUG: (Tohum) *Üşütüp toñurup simeklep üç tört yıllartın berü beklemiş tañlançıg edgü bo tarıglag yirlerke tarıgın urugın saça turup...* / "Üşüyüp soğuyarak hazır hale gelip, üç dört yıldan beri sıkılaşmış olağanüstü güzel bu tarla olacak yerlere tohumu saçmaya başlayıp..." (ZİEME- MOLNAR 1989: 142)

TARIK- ALKIN-:(Uzaklaşıp kaybolmak) *Netegin tip tiser turmış ödte emgekig birgerü tarıkur alkınur üçün.* / "Neden, diye dersen, çünkü, ıstırabı durduğu vakitte birlikte uzaklaşıp kaybolur." (BARUTÇU 1998: 48)

TARIK- KİT-: (Uzaklaşmak, gitmek) *...Ulatı burkanlarnıñ kutında buyanınta bo magad uluştakı adası tudası tarıksun kitsün.* / "...Ve diğer Budaların sevapları sayesinde bu Magad ülkesindeki tehlikeler uzaklaşsın." (GABAİN 1959: 20)

TARKAR- TID-: (Uzaklaştırıp engellemek) *Üç erdini ulagın üzülgeli kesilgeli ıdmatın alku şımnu arkalıg yagılarıg yavalturup kamag taş azag nomları tarkartaçı tıtdaçı erdiler.* / "Üç mücevher silsilesini parçalayıp keserek dağıtmadan bütün şeytan destekli düşmanları güçsüzleştirip, bütün yabancı, şaşmış öğretileri uzaklaştırıp engelleyicidirler." (ZİEME 1999: 68)

TARKAR- ÜZMELE-: (Uzaklaştırıp dağıtmak) *Kim kentü tükel bilge biligi üze vajır örgün üze olurup nızvnılarıg tarkardı üzmeledi.* / "Ki, kendi mükemmel hikmeti ile elmas taht üzerine oturup ihtirasları uzaklaştırıp dağıttı." (TEKİN 1980: 51)

TART- İLT-: (Çekmek- itmek) *Bükünki kün yene kadır kaşlıg tumlıg yüzlüg bramanlar kadızgaklıg iligin korkınçsız köñülin tutup öñi öñi tartıp iltip barırlar.* / "Bu günkü günde, yine, çatık kaşlı, soğuk yüzlü asiller, kelpeten gibi elleriyle, korkusuz gönülleriyle tutup, tekrar tekrar çeke ite varırlar." (MÜLLER 1922: 17)

TART- İS-: (Çekip almak) *Kim kayu tınlıg kişi et'özinte erken yuk yak irt birt aşıp üstep ödsüz kolusuz tartıp isip irt birt kolsalar...* / "Ki, hangi canlı, insan bedeninde iken öte beri, vergi fazlalaşıp, zamansız çekip alıp vergi istese...". (TEKİN 1980: 204)

TART- TAŞKAR-: (Çekip çıkarmak) *...Yirçileyü bo sansartın tartıp taşkarıp yintsikmeksiz yig meñike yidkürgü üçün...* / "...Rehberlik ederek bu varlıklar âleminden çekip çıkarıp, bağlantısız, üstün huzura ulaştırmak için..." (ARAT 1991: 74)

TART- ÜNTÜR-: (Çekip çıkarmak) *Tartayın üntüreyin alku tınlıg oglanların kop kamag emgeklig alp adalarıntın.* / "Çekip çıkarayım bütün canlı soyunu, her türlü eziyet veren şiddetli tehlikelerden." (KAYA 1994: 108)

TART- YIR-: (Çekip ditmek) *Etimin yinimin yıra yırta tartarlar yırarlar kentü kentü isig özlerin kolurlar erti.* / "Etimi, derimi parçalayarak çekip diterler kendi tatlı canlarını isterlerdi". (KAYA 1994: 67)

TAŞ AZAG: (Hatalı, yanlış) *Montagın ötrü şımnu yagıg utar taş azag nomlugların tıdar.* / "Bundan dolayı şeytan düşmanı yener, hatalı öğretiye inanları engeller." (RÖHRBORN 1996: 60)

TAŞ- KAÇ-: (Kaçmak) *Alku tırtılarlıg keyikler kuvragı anta monta taştılar kaçtılar.* / "Bütün imansız yabani hayvanlar topluluğu, oraya buraya kaçtılar." (TEZCAN-ZİEME 1974: 32)

TAŞ TUYAGU: (Taş, çakıl) *Amtı yene otun yavız bramannıñ taş tuyagu teg irig yıvıgaların körgeli tegimlig boltı.* / "Şimdi, yine, kaba, kötü asilin taş, çakıl misali iğrenç kötülüklerini görmeye muvaffak oldu." (MÜLLER 1922: 17)

TAŞIL- TÖKÜL-: (Taşılp dökülmek) *Ol yarsınçıg et'özinteki kan yiriñ arıgsız yavlak taşıltı tökülti.* / "O iğrenç bedenindeki kan, irin, tiksindirici (şeyler) taşılp döküldü." (LE COQ 1938: 6)

TAŞTIR- BELGÜR- (Ortaya çıkmak) *Yime köñül içreki /// taştırtı belgürtiler.* / "Yine gönüldeki /// ortaya çıktılar." (LE COQ 1922: 19)

TATIG ÇİVEG: (Lezzet, gıda) *Ançada yiser yime yene artukrak aş içgü tatıgın çivegin bügürü bolmazlar.* / "Ne kadar fazla yese de, yine yiyeceğin, içeceğin lezzetini, gıdasını anlayamazlar." (KAYA 1994: 300)

TATIG KÜÇ: (Gıda) *Tüşi temi tarıgnıñ tatıgı küçi yimişniñ bolar barça kurıyur.* / "Bitkilerin sürgüsü, yemişlerin gıdası, bunlar bütünüyle kurur." (KAYA 1994: 299)

TATIGLIG SOGANÇIG: (Hoş, lezzetli) *Teñri burkanta antag tatıglıg sogançıg nom yarlıg eşidip nom közleri arıtı açıltı ögirti sevintiler.* / "Tanrı Budadan böylesi hoş öğreti buyruğu işitip, öğreti gözleri arıyıp açıldı, sevinip mutlu oldular." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 32)

TATIGLIG SÜÇİGLİG: (Lezzetli, hoş) *Edgü sav söz tatıglıg süçiglig aş içgüler üze mini ozgurgıl kutgargıl tip kimke erser küsegeli tutuzgalı bolmaz.* / "Güzel söz, lezzetli yiyecek içecekler karşılığında "beni kurtar" diye kimseye istekte bulunup rica edemez." (RÖHRBORN 1971: 43)

TATIGLIG YIPARLIG: (Hoş, kokulu) *Yıpar yükmek burkannıñ noş teg tatıglıg yıparlıg aş yip asıg tusu bolmışı bo erür.* / " "Koku yığını", Budanın iksir gibi tatlı kokulu yemek yiyip faydalı olması budur." (ZİEME 1999: 114)

TATIGSIRA- TÜŞSİRE-: (Bozulmak, çürümek) *İnçip tatıgsırap tüşsirep ol ugurta ol ilte anı yideçi kişi yalañuklar iglig kemlig agrıglıg öñsiz kırtışsız bolurlar.* / "Böylece bozulup, o zaman o ülkede onu yiyen insanlar hastalıklı ve solgun olurlar." (KAYA 1994: 299)

TAVÇOLUG NOMLUG ORUN: (Öğretili yer) *Miñ küün koturdup tavçolug nomlug orunta urup tütsüg hua çeçek üze tapınıp udunup...* / "Bin tomar düzenletip öğretili yerde tamama erdirip tütsü ve çiçeklerle hürmet gösterip..." (KARA-ZİEME 1986: 336)

TAVRAN- KATIGLAN-: (Gayret göstermek, çaba harcamak) *Tavrandı katıglandı üç ulug asankı kalplarta.* / "Üç büyük sayısız devrelerde gayret gösterdi." (KARA-ZİEME 1970: 33)

TAY- SÜRÇ-: (Kaymak, sürçmek) *Keçgeli adakı tayıp sürçüp yodası ançakıya korsaldı.* / "Geçmek üzere (iken) ayağı kayıp, sürçüp uyluk kemiği biraz incindi." (TEZCAN 1975: 31)

TAY- TÜŞ-: (Kayıp düşmek) *Arhant kutın bulup taymak tüşmekke arıtı korkmaz.* / "Veliliğe ulaşıp, (o makamdan) kayıp düşmekten hiç korkmaz." (TEKİN 1980: 30)

TAYŞIÑ MAHAYAN: (Büyük taşıt mezhebi) *...Tayşıñ mahayan nomlarıg yime eşidürler.* / "...Büyük taşıt mezhebine dair öğretileri de işitirler." (BARUTÇU 1987: 88)

TAYŞIÑ ULUG KÖLÜÑÜ: (Büyük taşıt mezhebi) *Tayşıñ ulug kölüñü nomnuñ yıdın yıdlagalı severler.* / "Büyük taşıt mezhebi öğretisinin kokusunu koklamayı severler." (ZİEME 1999: 102)

TEG- BAR-: (Varıp ulaşmak) *Nırvanlıg yolka tegdeçi bardaçı bolgay sizler.* / "Sonsuz huzur yoluna varıp ulaşanlardan olacaksınız." (TEKİN 1980: 61)

TEG- BUL-: (Erişmek, elde etmek) *Törtünç iki kşan ödlerte öñlüg öñsüz teñri yirinteki iki yigirmi nızvanılar tegmekin bulmakın üzer keser.* / "Dördüncüsü, iki

zamandaki görünüşlü- görünüşsüz tanrı yerindeki on iki ihtirasların erişmesini kesip biçer." (TEKİN 1980: 131)

TEG YARAG: (Münasip, yararlı) *...Daranısın teginçe yaragınça birger (?) sarıt kılu sözlegü ol.* / "...Tılsımını münasip bir şekilde ahenkle mırıldıyarak (?) söylesin." (KAYA 1994: 71)

TEGİN- AŞA-: (Çekmek, maruz kalmak) *Neñ kim.ke yime iringülük övkelegülük ermez tip monçulayu köni oñaru bügünüp ol ok emgeklerin süzük köñülin teginmek aşamak erür.* / "Hiç kimseye de öfkelenmez deyip, böylece doğru düzgün anlayıp, o sıkıntıları temiz gönülle çekmektir." (KAYA 1994: 158)

TEGİN- TUT-: (Yerine getirmek, saygı göstermek) *...Ögnüñ kañnıñ yarlıgın teginmeser tutmasar...* / "...Annesinin babasının sözünü yerine getirmese..." (KAYA 1994: 301)

TEGİNÇSİZ OGSUZ: (Gelişigüzel, nasipsiz, fırsatsız) *Sekiz törlüg teginçsiz ogsuz yir orunda ozmış kurtulmış erür biz.* / "Sekiz türlü nasipsiz yerlerden kurtuluruz." (TEKİN 1980: 70)

TEGİRMİ TOKIRLIG: (Yusyuvarlak) *Tırşul tutmış iligiñiz tegirmi tokırlıg başıñız ol.* / "Keskin yaba tutmuş eliniz; yuvarlak (olan) başınızdır." (KAYA 1994: 271)

TEGİRMİLE- KURŞA-: (Etrafını almak, çevrelemek) /// *Ka kadaş edgü ögliler tegirmileyü kurşayu yıglaştukda sıgtaştukda...* / "...Akrabalar, iyi kalpliler etrafını alıp ağlayıp sızlandıklarında..." (RÖHRBORN 1971: 44)

TEGRİKLE- KAVŞA-: (Etrafını alıp çevrelemek) *Üküş kişiler kentüni tegrikleyü kavşayu olurup öge alkayu agır ayag kılur bolur.* / "Çok sayıda kişi, kendini çevreleyip etrafını alarak oturup, saygı göstermektedir." (TEZCAN 1975: 20)

TEGŞİL- İSİL- KORA-: (Değişmek) *Bir tanuklamak üze neçeke tegi tegşilmeksiz isilmeksiz koramaksız közünmeksiz belgürmeksiz tözlüg titir.* / "Aynı şekilde tanıklamakla uzun zaman değişmeyen, ebedi ve belirtisiz esaslıdır." (KAYA 1994: 90)

TEGÜR- ULA-: (Eriştirip ulaştırmak) *...Özleri tegmiş edgüsin edremin adınlarka yime tegürmekleri ulamakları üze ötrü kut kolunmak paramıtıg tükel bütürürler.* /

"...Kendilerinin sahip olduğu güzellikleri, başkalarına da eriştirip ulaştırmakla, bundan dolayı, saadet dileme erdemini eksiksiz tamamlarlar." (KAYA 1994: 182)

TEGÜRT- ID-: (Götürmek, hediye etmek) *...Agır ayamakın azkıya ed tavar tegürtü ıdu tegintimiz.* / "...Büyük bir hürmetle azıcık mal mülk götürerek saygıda bulunduk." (RÖHRBORN 1991: 137)

TEGZİN- ULAL-: (Dönüp ulanmak) *Alku nomlarnıñ özin ok bolur tegzinmek ulalmakı.* / "Çünkü, bütün öğretilerin dönüp ulanması kendi başına olur." (BARUTÇU 1998: 58)

TEK BİR YALIÑUZ: (Yanlız, tek) *...Tek bir yalıñuz anand toyın ok arhant kutın bulmaduk* /// "Yalnız Anand (adlı) dindar, azizlik saadetini bulmamış /// " (KAYA 1994: 75)

TEK KURUG: (Boşuna, nafile) *Arıtı buyansız edgü kılınçsız tekin kurugın yorımak alp emgek titir.* / "Asla sevabı olmayan, boşuna hareket etmek şiddetli eziyettir." (KAYA 1994: 110)

TEK YALIÑUZ: (Yalnız, tek) *Ölüp bütün et'özi tumılıp tek yalıñuz yüreki taşınta bir tançu eti tumılmadı.* / "Ölüp, bütün bedeni soğuyup, yalnız kalbinin dış tarafındaki bir parça et soğumadı." (KAYA 1994: 62)

TEL- TOPUL-: (Nüfuz etmek) *Bo montag yañlıg köñüli biligi üze tuşmışça yörüglerig telgeli topulgalı tapı boltı.* / "Bu tarzdaki anlayışıyla karşılaştığı yorumlara nüfuz edebilecek kudrete sahip oldu." (RÖHRBORN 1996: 26)

TELİM TAŞIM: (Çok, aşırı, gür) *Bo yirtinçüde añsız üküş nomlug telim taşım çog yalın belgülüg bolmış erür.* / "Bu dünyada fevkalade büyük, öğretili gür ışık belirmiştir." (TEKİN 1980:40)

TELİM ÜKÜŞ: (Çok fazla, sayısız) *Anta ötrü makintrasini ilig beg ulug bedük kañlılarta telim üküş aş içgü ed tavar erdiniler orturup kay beltir sayu iltip alkuka buşı birip barçasın birür erti.* / "Ondan dolayı, Makintrasini adlı hükümdar, büyük kağnılara pek çok yiyecek içecek, mal mülk, mücevher yükleyip, bütün caddeleri dolaşıp, herhese sadaka verip, hepsini dağıtırdı." (MÜLLER 1922: 40)

TELTÜK KAL: (Şuursuz, bön) *Tuyunmadı bilinmedi muñgul teltük kal bolup.* / "Şuursuz olup tepki vermedi." (KAYA 1994: 331)

TEÑ TIRAZUG: (Ağırlık ölçüsü) *Azu yime teñin tırazugın çıgın tsunın şiñin kavın kürin kürilikin tınlıgların artım ezügledim erser...* / "Ve dahi, ağırlık ölçüsüyle, uzunluk ölçüsüyle hacim ölçüsüyle, ölçekle vb. canlıları aldattım ise..." (KAYA 1994: 120)

TEÑ TÜZ: (Denk eşit) *Nızvanılarnıñ tarıkmakı teñ tüz bolu tüketmek üze ötrü tözün tuuştakılarnıñ bolmagu kergek adırtı.* / "İhtirasların uzaklaşması denk-eşit olmak ile, o halde asil durumdakilerin (de bu hususta) farklı olmasa gerek." (BARUTÇU 1998: 48)

TEÑ ÜLGÜ: (Hesap, ölçü) *Ol meniñ inim koduz öküz öz et'özi neñ teñin ülgüsin arıtı* /// "O benim kardeşim Yak cinsi öküz, kendi bedeni ölçüsünü kesinlikle..." (GEİSSLER-ZİEME 1970: 39)

TEÑİZ- İİDİ-: (Sızlamak, depreşmek) *Ötrü katun emigi teñizip iidip ertiñü turur erken beliñteg ötrü akdı yürüñ süt.* / "Sonra, hatunun göğüsü aşırı şekilde sızlayıp durur iken beline doğru ak sütü akdı." (KAYA 1994: 330)

TEÑİZ KÖL: (Okyanus, büyük deniz) *Yime tüşmiş salkımkıya taluy ögüzke üstep teñiz köl kılgalı ugramış teg...* / "Yine, düşen çiğ misali denizin suyunu artırıp onun okyanus haline gelmesine neden olmuş gibi..." (RÖHRBORN 1991: 137)

TEÑLE- KOLULA-: (Hesap etmek) *Teñleyü kolulayu teginser biz teñrim.* / "Tanrım! Hesap ederek varsak." (KAYA 1994:14)

TEÑRİÇİ NOMÇI: (Din adamı) *...İgdeyü teñriçi men nomçı men tigmeke artızıp anıñ savın alıp neçe yañılu baçak baçadımız erser...* / "Kandırarak " ben din adamıyım" diyene itimat edip, onun sözünü kabullenip nice yanılarak oruç tuttu isek..." (LE COQ 1941: 32)

TEÑSİZ TAPSIZ: (Uygusuz, beğenilmeyen) *Neçe balık içinte taştın teñsiz tapsız ed tavarlar bar erser alku arıtur silitür.* / "Şehrin içinde, haricî uygunsuz ne kadar mal mülk varsa, bütünüyle temizletir." (TEKİN 1980: 96)

TEÑSİZ ÜLGÜSÜZ: (Eşsiz ölçüsüz) *...Tepretgülüksüz küçlüg küsünlüg teñsiz ülgüsüz edgü adruklug teñrim siziñe yükünür men.* / "...Sarsılmaz güçlü kuvvetli, eşsiz ölçüsüz, iyi, seçkin tanrım, sizin önünüzde hürmetle eğilirim." (ARAT 1991: 92)

TEP- SATGA-: (İstememek, değer vermemek) *Yene bo nom erdinig nomlamış yir tayçu kılmış yir orunug kişi yılkı ud eşgekde ulatı tınlıglar tepgülük satgaguluk kıg yam arıgsız üze ılıkturguluk ermez.* / "Yine, bu öğreti mücevherini anlattığı yeri ve tılsım söylediği yeri, insan, at, öküz, eşekden başka canlılar da istenmeyen pisliklerle kirletemez." (KAYA 1994: 206)

TEP- YORI-: (Gitmek, yürümek) *Çiñne kañlı birle yıgdurup çuglatıp tepip yorıp mañayu...* / "Tırmık ve kağnıyla yığıp, yürüyüp adımlayarak..." (ZİEME 1875b: 114)

TEPRE- IRGAL-: (Sarsılmak, sallanmak) *Ol çetikig kıltukda agır ulug yagız yir serü umadın bir ödte tepredi ırgaltı.* / "O, dönüşümü gerçekleştirdiğinde büyük yeryüzü sakinleşmeden, bir zamanda, bütünüyle sarsıldı." (KAYA 1994: 330)

TEPRE- KAMŞA-: (Sarsılıp sallanmak) *Alku nomlarta tepremek kamşamak bolsar burkan nomınta ornanıp turu umaz.* / "Bütün öğretilerde sarsılıp sallanma olsa buda öğretisinde daimî olarak yerleşemez." (BARUTÇU 1987: 76)

TEPRE- TÖRÇİ-: (Harekete geçme, canlanmak) *Siñürü bışuru ödinçe ötrü kamag ig toga tepreyü törçiyü umazlar.* / "Kalıcılaşıncaya dek bütün hastalıklar, harekete geçemezler." (KAYA 1994: 313)

TEPRE- YORI-: (Kımıldayıp yürümek) *İnçip avınçka arukı yetti küçi alañudı tepreyü yorıyu umadı.* / "Şöyle ki, ihtiyarın yorgunluğu gelmişti, gücü tükenmişti, kımıldayıp yürüyemiyordu." (HAMİLTON 1998: 29)

TEPRENÇSİZ YAYILMAKSIZ: (Sabit, hareketsiz) *...Teprençsiz yayılmaksız ulug yarlıkançuçı köñül turgurup bo meniñ sever amrak et'özümin titer men ıdalayur men.* / "...Sabit, büyük merhametli gönül besleyip bu benim sevgili bedenimi feda ediyorum." (KAYA 1994: 324)

TEPRET- KAMŞAT-: (Depretip sallamak) *Takı yime ayagka tegimlig mutkılayın arhant ulug kuo kelig erdemin ol tözün tınlıgnıñ olurmış yirin tepretgeli kamşatgalı sakınç*

sakıntı. / "Ve yine, saygıdeğer Mutkılayın Rahip, büyük büyü gücüyle o asil canlının oturduğu yeri depretip sallamak düşüncesini düşündü." (TEKİN 1980: 77)

TEPRET- TİTRET- : (Depretip titretmek) *Üstün altın çöp çökşig irinleri yinçü tizigi teg körtle tişleri köñülümin yürekimin ertiñü tepretdi titretti.* / "Altta üstte kıp kırmızı dudakları, inci dizisi güzel dişleri gönlümü ve kalbimi fazlasıyla depretip titretti." (GABAİN 1959: 32)

TEPRET- TOGUR-: (Canlandırma, faaliyete geçirme) *...Ökünmek yalbarmaklıg kşantı kılmaklıg arıgda arıg süzük suv üze yumakdın arıtınmakdın ötrü kin keligme ödlerte ikileyü tepretgeli togurgalı umaz.* / "...Pişman olup yalvarmalı, af dilemeli arıdan daha arı temiz su ile yıkanmadan dolayı, gelecek zamanlarda tekrar canlandıramaz." (KAYA 1994: 125)

TEPTÜR- TOZGUR-:(Teptirip çiğnetmek) *Tepinke udlar koşdurup turmadın tutçı teptürüp tozgurup otıra yıgdurup...* / "Boyunduruğa öküzler koşup, sürekli teptirip çiğnetip, ortasına yığarak..." (ZİEME 1875b: 114)

TERİN KARAÑGU: (Kapkaranlık) *Kaçan hanme atlıg ilig han ödinte ol ilig beg kentü süzük köñüli ugrınta tülinte burkan körkin körmekte teriñ karañgu tünde...* / "Ne zaman ki, Hanme adlı hükümdarın devrinde o bey, kendi saf gönlü sayesinde, kapkaranlık gecedeki düşünde, Budanın görüntüsünü görmekte (iken)..." (RÖHRBORN 1991: 56)

TERİÑ IRAK: (Derin geniş) *Antakı savlarnıñ yörüglerniñ teriñin ırakın körüp öñredin berü özi eşidmedük nomlarıg eşidip tañlayu muñadu tapıgçı begleriñe ince tip tidi.* / "Ondaki sözlerin, anlamların derinliğini, genişliğini görüp, daha önce kendisinin işitmediği öğretileri işitip, hayrete düşerek hizmetindeki beylere şöyle dedi." (ÖLMEZ 1994: 58)

TERİÑ KİÑ: (Derin, geniş) *İgit sakınçlarımın barçanı tarkarıp teriñ kiñ bilge bilig ukmakıg bersün.* / "Kötü düşüncelerimi bütünüyle uzaklaştırıp derin- geniş hikmetli bilgiyi versin." (ÖLMEZ 1988: 267)

TERKİN TAVRAK: (Hemen, derhal) *Ay meni agulug yılan tikti terkin tavrak et'özimin yöleyü tutuñlar.* / "Ay! Beni zehirli yılan soktu, hemen bedenimi kavrayarak tutun." (MÜLLER 1922: 88)

TERKİN TAVRATI: (Hemen, derhal) *Ol ödün tört maharanç teñriler teñri teñrisi burkannıñ bo yarlıgın eşidip ötrü terkin tavratı olurmış orunlarıntın örü turup...* / "O zaman, dört hükümdar tanrılar, tanrılar tanrısı Budanın bu buyruğunu işitip, bunun üzerine derhal oturdukları yerlerden kalkıp..." (KAYA 1994: 237)

TERKİN TİMİN: (Hemen, derhal) *Terkin timin yarlıg bultum nom evirgeli men.* / "Hemen, derhal öğretileri çevirmek için görevlendirildim." (ÖLMEZ 1994: 97)

TERS AZAK: (Yanlış, hatalı) *Alku şımnularka ters azak nomlug tirtilerke bozgalı artatgalı umaguluk lınhua çeçek teg köñüllerin...* / "Bütün şeytanlara, yanlış öğretili yalancı hocalara, bozulup tahrip olmayan nilüfer çiçeği gibi gönüllerini..." (RÖHRBORN 1971: 41)

TERS TETRÜ YAÑLUK: (Hatalı yanlış) *Kirtü nomug kaymadın ters tetrü yañluk törüg tutarlar.* / "Doğru öğretiyi kabul etmeden hatalı yanlış töreyi tutarlar." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 18)

TERS TETRÜ: (Yanlış, hatalı) *Bo montag ters tetrü biliglig tınlıglarka köni yol oruk körtkürü birgey erti.* / "Bu, böylesi hatalı bilgiye sahip canlılara, doğru yolu gösterecek idi." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 32)

TERS YAÑLUK: (Hatalı, kötü) *İl bulgakına katılıp ıduk kutlug tınlıglarka ters yañluk sakınç sakıntım erser...* / "İsyana katılıp, kutlu canlılar hakkında hatalı düşüncler düşündüm ise..." (MÜLLER 1911: 78)

TERSİK- TETRÜL-: (Aldanmak, yanılmak) *Köñülnüñ saçgusı üze telve bolup tersikmek tetrülmek alp emgek titir.* / "Gönlünün dağınıklığı dolayısıyla aldanmak şiddetli eziyettir." (KAYA 1994: 110)

TERSİKDÜR- TETRÜLDÜR-: (Şaşırtmak, yanıltmak) *Neñ ada tudalar adakturmaz umugsıratmaz tersikdürmez tetrüldürmez.* / "Tehlikeler kesinlikle eziyet vermez, şaşırttırmaz." (KARA-ZİEME 1986: 335)

TETRÜ KARŞI: (Karmaşık) *Yene yime tetrü karşı bolur iyinki yörüglerniñ öñresi kini.* / "Yine, sıralı izahların önü sonu da tekrar karmaşık olur." (RÖHRBORN 1996: 105)

TETRÜ OÑARU: (Sağa sola) *Ögüzler köller erkeçlenip yaykalıp tetrü oñaru savrıltı.* / "Irmaklar göller dalgalanıp sağa sola savruldu." (KAYA 1994: 330)

TEV KAZA: (Hile, aldatma) *Bo yuñçınıñ soñ bayan ogrısı yalganı bolsa tevi kazası bolsa onlukı yüzlüki bolup çam çarım kılsar...* / "Bu Yugçi'nın sonra ortaya çıkan yalanı olsa, hilesi olsa onluğu yüzlüğü olup itiraz etseler..." (YAMADA 1993: 57)

TEV KÜR YOÑAG: (Hîle, yalan) *Köni yime nomça törüçe körser barın ilinte tev kür yoñag kıltaçıg tegimligince törü üze köni nomça kavırgu ol.* / "Doğru öğreti ve yasa istikametinde ülke içinde hîle yapanların bulunduğunu görse, saygıdeğer yasayla, öğreti doğrultusunda (onları) engeller." (KAYA 1994: 302)

TEV KÜR: (Hile, aldatma) *...Ülgüsüz üküş tev kür sakınçlar bilir men.* / "...Hileden ibaret sayısız düşünceler bilirim." (ÖLMEZ 1993: 183)

TEVLE- KÜRLE-: (Aldatmak, hile yapmak) *Neçe tevledimiz kürledimiz erser...* / "Nice hile yaptı isek..." (LE COQ 1941: 29)

TEVLİG KÜRLÜG : (Hilekar, aldatıcı) Köni tınlıglar az tevlig kürlüg tınlıglar üküş teñrim. / Dürüst canlılar az; hilekar canlılar fazla, tanrım. (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 16)

TEVSİZ KÜRSÜZ: (Hilesiz, dürüst) *Ne üçün tip bodısatavlar burkan kutın bulsarlar tevsiz kürsüz köni kirtü savlıg tınlıglar anta togarlar.* / " "Ne için" deyip, azizler Buda saadetini bulsalar hilesiz dürüst sözlü canlılar o zaman doğarlar." (ZİEME 1999: 74)

TEZ- KAÇ-: (Kaçmak) *Alku kamag igkem ıdguçı yekler içgekler barça kitip tarıkıp inçip antakıya ok ol iltin uluştın ünüp öñi tezdiler kaçtılar.* / "Bütün hastalık getiren şeytanlar tümüyle uzaklaşıp böylelikle hemencecik o ülkeden çıkıp başka yere kaçtılar." (KARA-ZİEME 1986: 33)

TEZ- KÜRE-: (Kaçmak) *Ol yeklerte ulugı tezdi küredi.* / "O şeytanlardan büyüğü kaçtı." (DREVNETYURKSKİY SLOVAR 1969: 557)

TID- KUD-: (Kısıtlanmak, engellenmek) *Kimler birök ulug ig kem üze tutulup otaçılar üze adırtlanıp tıdmış kudmış erser...* / "Şayet kimler ağır hastalığa tutulup, tabibler tarafından muayne edilip, (hareketleri) kısıtlanmış ise..." (MÜLLER 1911: 43)

TID- ÖRT-: (Engelleyip örtmek) *Tıdıgsızınıñ kayu yörügi tip tiser bütün edsizi üze tıddaçı örtdeçi yokındın atı bolur ermez tıdıgsız tip yime ok bolmaz atangalı.* / " "Engelsizin hangi anlamı var?" diye dersen bütün cisimsizliği ile engelleyip örten(inin) yokluğundan adı "engelsiz " olur, değildir." (BARUTÇU 1998: 35)

TID- SERGÜR-: (Engellemek, mâni olmak) *Adınlarnıñ süüsin çerigin tıdmak sergürmek kılur men.* / "Başkalarının ordularını engellerim." (MÜLLER 1911: 69)

TID- TUT-: (Engellemek) *Kimni erser tıdmadın tutmadın kaltı kutluglar sözleyürler.* / "Kimseyi engellemeden, böylesi kutlular söylerler." (RÖHRBORN 1991: 122)

TIDIG ADA: (Engel, tahlike) *Tört köñül üze alka yarlıkadı kin keligme ödteki bodı töznüñ urugıña tıdıg ada kıltaçı mün kadaglarıg.* / "Dört gönülle, gelecek zamanda erme esasının köküne engel teşkil edecek günahları ortadan kaldırarak buyurdu." (RÖHRBORN 1991: 134)

TIDIG ANTIRAY-: (Bağ, engel) *Taştınkı belgüte irü belgü yaraşmasar tıdıg antıray erür.* / "Dıştaki belirtide işaret uygunluk göstermese (bu) engeldir." (ZİEME-KARA 1978: 136)

TIDIG KÖŞİG: (Muhafaza, örtü) *Ol yime içtin taştın alku atkangu uguşlarıg kurug körmek üze bilgülüg nomlarnıñ tıdıgın köşigin yuka sidirek turkaru közke örtülmişçe teñlig körür.* / "O da, içten- dıştan bütün duyu köklerini boş görmekle, bilinen öğretilerin muhafazasını, ince ve sürekli göze ötülmüş gibi görür." (ZİEME-KARA 1978: 154)

TIDIG TUTUG: (Engel) *Anın ne tıdıg tutug işiñizler bar erser anı barça kirterip meniñ sözlemiş savımta köñülüñlerni yinçke uduzuñlar.* / "Onun için engel teşkil eden işleriniz varsa, onları bütünüyle uzaklaştırıp, benim söylediğim sözlerde gönüllerini dikkatlice yönlendirin." (MÜLLER 1922: 28)

TIDIGLIG TUTUGLUG: (Engelli) *Netegin tip tiser tıdıglılıg tutuglug üçün.* / " 'Neden' diye dersen, engelli oldukları içindir." (BARUTÇU 1998: 37)

TIDIGSIZ KADAGSIZ: (Müşkülatsız, engelsiz) *Tilinteki bo tört törlüg müninte kadagınta kiter tört türlüg tıdıgsız kadagsız arıg til bulur.* / "Dilindeki bu dört türlü

kusurundan kurtulur, dört türlü müşkülatsız, temiz dil bulur." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 24)

TIDIGSIZ TUTUGSUZ: (Engelsiz) *Üjikleri yañları bir teg erip yorıguluk yolları tıdıgsız tutugsuz titir.* / "Harfleri ve usülleri aynı olup, ilerledikleri yolları engelsizdir." (RÖHRBORN 1991: 62)

TIDIL – TUTUL-: (Engellenip tutulmak) *Tıdılıp tutulup turmagay men.* / "Engellenip tutularak durmayacağım." (RADLOFF 1928: 45)

TIDIL- BAL-: (Zapt edilmek) *Kamag kut bulmaduk yalañuklar üç törlüg tözler üze tıdılmışka balmışka üç et'özdin ırak öñi üdrülüp üç et'özke tegü umazlar.* / "Bütün saadet bulamamış insanlar, üç türlü esaslarla zapt edilmeyle üç bedenden uzaklaşarak ayrılıp, üç bedene erişemezler." (KAYA 1994: 91)

TIDIN- SÖN-: (Dinmek, sakinleşmek) *Emiglerim beliñteg idip teñizip süt akar ne yime kılıp unamaz tıdıngalı söngeli.* / "Gögüslerim bele doğru sızlayıp süt akar, hiçbir şekilde sakinleşme olmaz." (KAYA 1994: 331)

TIDIN- TUTUN-: (Engellenmek) *Alkışımız ötügümüz teñrike arıgın tegmedi erser ne yirde tıdıntı tutuntı erser...* / "Yüceltme dualaraımız tanrıya saf bir biçimde ulaşmadı (ya da) yerde engellendi ise.." (LE COQ 1941: 39)

TII TURKARU: (Sürekli, daima) *Tınguluk orunta ürükün tı turkaru meñiligin ///* "Huzur yerinde ebedî olarak, daima mutlulukla..." (BANG-GABAİN 1930a: 14)

TILIG YARPLIG ORNAGLIG: (Dirençli, kalıcı) *Tısız yarpsız ornagsız ermez ertiñü tılıg yarplıg ornaglıg örüg amıl tepremez kamşamaz tözlüg titir.* / "Dirençsiz değildir, son derece dirençli, sakin ve hareketsiz esaslıdır." (KAYA 1994: 90)

TILIG YARPLIG: (Dirençli, sebatlı) *...Tılıg yarplıg tepremez kamşamaz ermezler üçün anın nırvanta turmaz ornanmazlar.* / "Dirençli ve hareketsiz olmadıkları için, bu yüzden sonsuz huzurda kalamazlar." (KAYA 1994: 90)

TILTAG KAVIRA: (Neden, sebep) /// *Sekiz törlüg isig ig bolgulug tıltagı kavırası* /// "...Sekiz türlü ateşli hastalığın olmasının nedeni..." (ARAT 1932: 8)

TILTAG TÜŞ: (Neden- sonuç) /// *Küçinte tınlıglar tıltagıg tüşüg üç erdininiñ edgüsin kirtgüngüçi bolurlar.* / "...Sayesinde canlılar, nedeni- sonucu, üç mücevherin güzelliğini, imanla kabullenen olurlar." (TEKİN 1980: 164)

TILTAG ÜÇÜN: (Sebep, neden) *Ançulayu yime karımak iglemekniñ tıltagı üçüni togmak titir.* / "O şekilde yine, ihtiyarlamanın ve hastalanmanın sebebi doğmaktır." (TEKİN 1980: 121)

TIN- SÖN-: (Kaybolmak, dinmek) *...Alp titimligin tınmadın sönmedin katıglanıp tavranıp...* / "...Yiğitliği kaybolmadan gayret edip..." (RÖHRBORN 1971: 20)

TIN TURA: (Can, hayat) *Tın tura ök üküş sakınçnıñ yöründeki erür.* / "Can da pek çok düşüncenin devasıdır. (KAYA 1994: 172)

TIÑÇI PAHUAIÇI: (Casus, bozguncu) *Balıktın balıkka uluştın uluşka iltin ilke tıñçı pahuaıçı bolup yorıtım erser...* / "Şehirden şehire, memleletten memlekete, ülkeden ülkeye, casus olup dolaştı isem..." (MÜLLER 1911: 78)

TIÑLA- EŞİD-: (Dinlemek, işitmek) *Birök kim kayu tınlıglar bo nom erdinig boşgunsar tutsar okısar nomlasar süzük kirtgünç köñülin tıñlasar eşidserler...* / "Şayet hangi canlılar bu öğreti mücevherini öğrenip kabullense, tebliğ etse, temiz imanlı gönülle dinlese..." (KAYA 1994: 203)

TINLIG TURALIG:(Canlı) *Teñrim bo biş törlüg tınlıg turalıg ulugka kiçigke tegi neçe korkıtımız ürkitimiz erser neçe urdumuz yüntümüz erser...* / "Tanrım, bu beş türlü canlıyı büyükten küçüğe dek nice korkutup ürküttü isek, nice vurup kesti isek..." (LE COQ 1941: 28)

TINLIG YALAÑUK: (İnsan, canlı) *Ol luşyanta burkan öz. bar kamag yir tag taş kum ögen ögüz suvı kamag tuş başı yulat suvlar kamagı ıgaç barça tınlıg yalañuk.* / "Bütün zeminde, dağ taş kum(da), akarsu(larda), bütün göl ve yatak su(larında), bütün bitkiler(de) bütün insan(larda) o Luşyanta Buda'nın özü var." (BANG-GABAİN 1932: 15)

TINLIG YAŞAG: (Canlı) *Adırtlayu kolulagıl alku nomlarnıñ yok kurug bolguluksuzın ançulayu ok tınlıg yaşaglarnıñ yilvi kömen tül tegin.* / "Bütün öğretilerin boş (olduğunu ve) var olmamaklığını aynı şekilde canlıların sihir, düş misali olduğunu düşünerek tefekkür et!" (BARUTÇU 1987: 78)

Tınlıglarıg /// "... Zavalı canlıları sevip ilgi gösterse, hasta canlıları..." (TEKİN 1980: 141)

TINLIGSIZ YAŞAGLISIZ: (Cansız) *Kirtüdin kelmiş mensiz kişisiz tınlıgsız yaşaglısız üze yarlıkançuçı belgü tözlüg nomlarta töz üze tutsar...* / "Gerçek kaynaklı, insansız ve canlısızlık ile merhametli belirti esaslı öğretilerde kök tutsa..." (KAYA 1994: 125)

TIRTIYABUMI ATLIG ÜÇÜNÇ ORUN: (Üçüncü mekan) *Tırtıyabumı atlıg üçünç orunta yigedinçsiz küç atlıg daranı nomug bulurlar.* / "Üçüncü mekanda, yenilmez güç adlı tılsım öğretisini bulurlar." (KAYA 1994: 198)

TISIZ ORNAGSIZ: (Dirençsiz, geçici) *Biligniñ yilvi kömen teg tısız ornagsız tözlügin...* / "Bilginin büyü gibi geçici esaslığını..." (KAYA 1994: 188)

TISIZ YARPSIZ ORNAGSIZ: (Dirençsiz, kalıcı olmayan) *Tısız yarpsız ornagsız ermez ertiñü tılıg yarplıg ornaglıg örüg amıl tepremez kamşamaz tözlüg titir.* / "Dirençsiz değildir, son derece dirençli, sakin ve hareketsiz esaslıdır." (KAYA 1994: 90)

TİK- SANÇ- AGRI-: (Sancıyıp ağrımak) *Yiñne sançmış osuglug tikdi sançdı agrıdı neñ serilü umadı.* / "İğne batmış gibi sancıyıp ağrıdı, asla rahatlayamadı." (KAYA 1994: 331)

TİK- SANÇ-: (Batıp sançmak) *Tiker sançarlar agır ulug emgek teginürler.* / "Batırılıp sançılırlar, pek büyük eziyet çekerler." (TEKİN 1980: 211)

TİK- TARI-: (Ekip biçmek) *Yime kayu kişi kim bu iki yigirmi ilenmekig kentü köñülin ara tikser tarısarlar...* / "Yine, hangi kimse, bu oniki hüküm sürüşü kendi gönlü içinde ekip biçse..." (LE COQ 1922: 20)

TİKİ ÇOGI KÜG: (Gürültü patırtı) *Kuvrag yıgılmışta kin turum ara törtdin yıñak ulug tiki çogı kügi iştilür.* / "Cemaat toplandıktan sonra, o esnada, dört taraftan büyük bir gürülrü patırtı işitilir." (TEKİN 1980: 167)

TİKİ ÇOGI: (Gürültü, patırtı) *İnçip tikirtsiz tepirtsiz alku tiki çogı ırak öñi üdrülmiş...* / "Böylelikle sessiz sedasız bütün gürültü patırtı uzaklaşmış..." (KAYA 1994: 132)

TİKİLİG YAÑKULUG: (Gürültülü, yankılı, yüksek sesli) *Tikilig yañkulug brahmasavar ezrua ünin bimbazari ilig begig okıp ınçe tip yarlıkadı.* / "Yüksek sesli Brahmasavar, ilahî sesiyle seslenerek Bimbazari Bey'i çağırıp, şöyle söyleyip buyurdu." (GABAİN 1959: 18)

TİKİLİN- TUR-: (Ayakta durup dikilmek) *Amru istim çankramit kılu yorıp azuça erser yime tikilinip turup küteyin nomçı bahşım darmaudkadi bodısatavnıñ ordusıntın ünüp nom nomlagusın.* / "Devamlı, gezip dolaşarak ve yahut da ayakta durup dikilerek vaiz üstadım Darmaudkadi Aziz'in, sarayından çıkıp vazetmesini bekleyeyim." (BARUTÇU 1987: 139)

TİKİM İDİZ: (Yüksek) *Birer ödte turur siz tikim idiz señirte.* / "Her bir zamanda yüksek yerlerde durursunuz." (KAYA 1994: 271)

TİKİRT SOGIRT: (Yaygara, inleme) *Yıglamsınu bütün balık uluş içinte ulug tikirt sogırt turgurdılar.* / "Ağlayarak bütün memleketde büyük yaygara kopardılar." (TEZCAN-ZİEME 1974: 38)

TİKİRTSİZ TEPİRTSİZ: (Gürltüsüz) *İnçip tikirtsiz tepirtsiz alku tiki çogı ırak öñi üdrülmiş.* / "Böylelikle gürültüsüz ve bütün gürültüler uzaklaşmış(tır)." (KAYA 1994: 132)

TİKİSİZ AGLAK: (Issız, sessiz) *Tikisiz aglak orun.larda ermek öz törüm ol tip tidi.* / "Issız yerlede bulunmak benim kendi âdetimdir diye söyledi." (TUGUSEVA 1980: 23)

TİKİSİZ ÇOGISIZ: (Sessiz sedasız) *Tikisiz çogısız arıgda simegte olurur.* / "Sessiz sedasız ormanda oturur." (MÜLLER 1922: 10)

TİKİŞ- SANÇIŞ-: (Sançışıp vuruşmak) *Kaçan tamuluglarıg içirser tikişü sançışu /// ünerler.* / "Cehennemliklere içecek şey verildiğinde birbirleriyle sançışıp, vuruşup /// çıkarlar." (TEKİN 1980: 213)

TİKVİ KÖNİ: (Düzgün, doğru) *Kesmiş suo altun teg tikvi köni itiglig uz burunuñuz ol.* / "Kalıptan çıkmış suo (?) altın gibi düzgün yaratılmış mükemmel burnunuzdur." (KAYA 1994: 341)

TİL AGIZ: (Dil, ağız) *Suv mahabud ootka siñmek üze til agız kurıp tilte kara çızıg bolur.* / Su unsurunun ateşe girmesiyle dil, ağız kuruyup, dilde siyah çizgi meydana gelir." (ZİEME-KARA 1978: 84)

TİL TAMGAK: (Dil damak) *Tilim tamgakım ig teg kurıyu tınım ertiñü busar.* / "Dilim damağım, hastaymış gibi kuruyup canım son derece yanar." (MÜLLER 1922: 37)

TİL- TEL-: (Dilip delmek) *Örtlüg çakırlar kükreyü kelip öñi öñi et'özlerin tile tele bıçarlar.* / "Ateşten çarklar kükreyerek gelip, türlü türlü bedenlerini dilip delerek keserler." (TEKİN 1980: 210)

TİLE- İSTE-: (Talep edip istemek) *Ya amtı amrak oglanlarım edgükiye barıñlar ked köñül tegürüp tileñler isteñler.* / "Ey! Sevgili evlatlarım! Şimdi güzelce varın, sağlam (imanlı) gönül ulaştırıp talep edin." (MÜLLER 1908: 6)

TİLE- KERGEKLE-: (Dilemek, istemek) *Birök bo ıduk daranı nomug sözledeçi kişi kurug tagta tizde öñ kürtükde ermek üze suvlı otlı egsük bolsar tilep kergeklep bulmasar...* / "Eğer bu kutsal tılsım öğretisini söyleyen kişi bomboş dağda tepede, ıssız yerlerde olmaktan dolayı ateş ve su eksikliği çekse (bunları) dileyip bulamasa..." (RÖHRBORN 1976: 6)

TİLE- KOL-: (Dileyip istemek) *Yumşak inçke itiglig yaratıglıg tilemez kolmaz.* / "Narin süsleri dileyip istemez." (LE COQ 1922: 22)

TİLEK KERGEK: (İstek, dilek) *Men ne törlüg tilekin kergekin tükel ayıtıp ed tavar agı barım altun kümüş koyn yılkı ı tarıg aş içgü ton kedim üze küsüşlerig kanturu tegingey men.* / "Ben, her türlü isteği tümüyle dile getirerek mal mülk, servet, altın gümüş, sürü, hububat, yiyecek içecek, elbiseden ibaret arzuları kandırıp varacağım." (KAYA 1994: 285)

TİLEK KÜSÜŞ: (Arzu, dilek) *Neçete birök tuyunsarlar bodı tigme tuyunmak yolug ıntın kıdıgta yenele tileki küsüşi bultukmaz.* / "Eğer ne zaman vakıf olsalar erme yoluna, karşı kıyıda tekrar arzu barındırmazlar." (KARA-ZİEME 1970: 44)

TİLİKSİZ KÜSÜŞSÜZ: (İsteksiz, dileksiz) *Korkmazlar burkan kutılıg yol ırakıña inçip yene tiliksiz küsüşsüz bulu yarlıkayurlar.* / "Korkmayanlar, Buda saadetli yolun uzaklığına böylece yine isteksiz bularak buyuruyorlar." (TUGUSEVA 1980: 26)

TİN TARIGLAG: (Arazi, tarla) *Adakın yorıyur tin tarıglag titmiş ayaguluk ıduk bursañ kuvrag erdini kutıña...* / "Ayaklarıyla yürüdükleri arazileri dağıtmış saygın kutsal cemaat mücevheri saadetine..." (ZİEME 1985: 105)

TİR- KAVIR-: (Derleyip toparlamak, özetlemek) *Teñri burkanıñ edgülerin tire kavıra sözletim.* / "Tanrı Budanın iyiliklerini, derleyip toparlayarak söyledim." (MÜLLER 1922: 73)

TİR- YIG-: (Derleyip toparlamak) *...Kamag kop tökülmek saçılmak ulag sapıgda sın süñük bo kolusınça tire yıga* /// "...Bütün dökülüp saçılma sırasında, kemikleri bu vaktine göre derleyip toplayarak..." (LE COQ 1922: 12)

TİRİG ESEN: (Sağ salim) *Takı siz bo yirtinçüde tirig esen erür siz.* / "Nasıl bu yer yüzünde sağ salim durursunuz? " (GABAİN 1959: 12)

TİRİG KUVRAG: (Cemaat, topluluk) *Bişinç üküş tirig kuvrag ornanmış* /// "Beşincisi çok fazla cemaat yerleşmiş..." (LE COQ 1922: 21)

TİRİG TINLIG: (Canlı, diri) *Alku tirig tınlıg ödüş özlüg tınlıglar siziñe yüküntiler.* / "Bütün canlı, diri yaratıklar size secde ettiler." (TEKİN 1980: 114)

TİRİL- KUVRAN: (Toplanmak) *Suv içreki /// tirilü kuvranu kelmişler.* / "Suda yaşayanlar /// toplanıp gelmişler." (LE COQ 1938: 27)

TİRİL- YIGIL-: (Toplanmak, yığılmak) *Ulug ertiñü idi tirilmiş yıgılmış tutma kkirlertin tarıkıp ikileyü kadgu nızvanısız ertiler.* / "Çok aşırı şekilde toplanmış, geçmeyen kirlerden uzaklaşıp, tekrar ihtirassız oldular." (KAYA 1994: 75)

TİRİN KUVRAG: (Topluluk, cemaat) *İdiz örgün üze agtınıp ulug tirinke kuvragka nom nomlayur bolur.* / "Yüksek bir taht üzerine çıkıp büyük bir cemaata öğretiyi vazetmektedir." (TEZCAN 1975: 20)

TİRİNLİG KUVRAKLIG: (Cemaatlı, topluluklu) *Asılmış üstelmiş küçligin tirinligin kuvraglıgın arıg ıduk nomug şasınıg ilig uluşug agır buyanlıg kagan kan süüsin...* / "Çoğalmış gücün, cemaatın vasıtasıyla temiz ve kutsal öğretiyi, ülkeyi, büyük sevaplı hükümdar ordusunu..." (ZİEME 1985: 160)

TİRİNSİZ KUVRAGSIZ: (Cemaatsiz) *...Teñri ajunınta togdukta çogsuz yalınsız tirinsiz kuvragsız bolmışların...* / "...Tanrı âleminde doğduklarında ışıksız, cemaatsiz olduklarını..." (KAYA 1994: 187)

TİŞ AZIG: (Diş) *Agızlarıntın közlerintin burunlarıntın barça korkgu teg ört yalın üntürüp tişlerin azıgların çıkratıp sıçganakların urunu ayaların yapıntı.* / "Ağızlarından, gözlerinden, burunlarından hep korkunç ateş çıkarıp, dişlerini gıcırdatıp, adalelerini belirtip, avuçlarını yumdu(lar)." (MÜLLER 1945: 34)

TİŞİ ERKEK: (Dişi-erkek) *Adırtlañ tişi erkek naylarnıñ kısulırın uzayurın.* / "Dişi- erkek, neylerin kısalıp uzamasını ayırt edin." (RÖHRBORN 1996: 25)

TİT- IDALA-: (Dağıtma, bağışlama, terk etme) *Kirtgünçüg arıtı titser ıdalasar bol-maz.* / "İmanı terketse (bu) kesinlikle olmaz." (BANG-GABAİN 1932: 26)

TİT- KEMİŞ-: (Terk et, bırakma) *Yig ol titser kemişser isig özüg et'özüg.* / "Canı ve bedeni terk etse iyidir." (KAYA 1994: 303)

TİTİG KERPİÇ: (Çamur, kerpiç) */// Titigin kerpiçin evler belgürer.* / "...Çamurdan, kerpiçten evler belirir." (TEKİN 1980: 226)

TİTİK BİLGE: (Bilge, anlayışlı) *Tüzüni tuymış tutunçsuz titik bilge.* / "Her şeyi algılamış erişilmez bilge!" (KAYA 1994: 351)

TİTİK UTGURAK (Zeki, itinalı) *Togmış alku titik utgurak alp erdemlig togar ögiñe kañına tapıgsak bolur.* / "Doğanlar, hep, zeki, cesur ve erdemli doğar, anaya babaya karşı saygılı olur." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 44)

TİTİK YARUK: (Bilge, aydın) *Terkin kirip ornanıñ agızım için tilimde titik yaruk bolayın.* / "Hemen, ağzımın içindeki dilime yerleşin, (böylelikle) bilge (kimse) olayım." (KAYA 1994: 277)

TİTİMLİG TARTINÇLIG: (Mücadeleci) *...Tar sıkış emgektin kutrulturdaçı tada tıvaki birmekte titimlig tartınçlıg kañımka yükünür men.* / "...Darlık ve sıkıntı zahmetinden kurtaran, tada tivaki vermekte mücadeleci babama hürmetle eğilirim." (ARAT 1991: 90)

TİTRE- BEZ-: (Titremek) *Ölüm ödi yagudukta eñ öñre öz ornınta yatıp tolp et'özi titreyür bezer.* / "Ölüm anı yaklaştığında, ilk önce kendi yatağında yatıp, bütün bedeni titrer." (MÜLLER 1922: 43)

TİTRE- IRGAL-: (Titreyip sallanmak) *Sumir tag teg titreyür ırgalur..*/ "Sumir dağı gibi titreyip sallanır." (TEKİN 1980: 126)

TİTRET- BUTARLA-: (Dağıtıp parçalamak) *Ot otunug neñ /// köyürür örteyür ince kalltı buzagu kim arslanka kedilip /// titretir butarlayur.* / "Ateş odunu nasıl /// yakar (ise) buzağı ki arslana yakalanıp /// dağıtıp parçalar." (LE COQ 1938: 15)

TİTRÜ ÇINGARU: (Doğru, kesin, tam) *Bo on törlüg edgülerniñ üç törlüg titrü çıngaru sakınmak kolulamaknıñ tözi yana kirtgünç katıglanmak ög dyan bilge bilig bo bişegü erür.* / "Bu on türlü güzelliklerin, üç türlü doğru düşünceye dalmanın esası da, iman, gayret, akıl, istiğrak, hikmetli bilgi (olmak üzere) bu beşidir." (BANG-GABAİN 1932: 22)

TOD- KAN-: (Kanmak, doymak, tatmin olmak) *Ürüg uzatı todmış kanmış boluñlar.* / "Daima kanmış olun." (MÜLLER 1946: 70)

TOD TOLVI: (Aşağılık, değersiz.) *Olar terk ödün sansartakı togmak ölmeklig tod tolvı açıg emgeklerintin ozup kutrulup teñesizin yig üstünki burkanlar edgüsiñe tegdeçi bolurlar.* / "Onlar en kısa zamanda varlıklar âlemindeki doğmak- ölmekten ibaret aşağılık ıstıraplardan kurtulup, eşsiz, en üstün Budalar iyilğiine ulaşırlar." (KAYA 1994: 84)

TOD UÇUZ: (Değersiz, kıyimetsiz) *Bo ajunta bo nom erdinig boşgunsar tutsar ançakıya adınlartın todka uçuzka tegmek üze tegşilip agır tsuy ötegi yanturu yene yinik bolur.* / "Bu dünyada bu öğreti mücevherini öğense, bırakmasa, azıcık başkalarından değersiz olmakla, büyük günahları misliyle değişip tekrar hafifler." (KARA-ZİEME 1970: 28)

TODA- UÇUZLA-: (Değer vermemek)... Köni nom.da yorı-daçılarıg kör-üp sög-üp sars-ıp toda-p uçuzla-p köñül-lerin karın.ların irintür-tüm burçıntur-tum örlet-dim emget-dim er-ser ... / Doğru öğretide ilerleyenleri görüp (onlara), hakaret edip, değer vermeyip, kalplerini gönüllerini üzdüm, eziyet ettim ise ... (KAYA 1994: 121)

TODUNÇSUZ KANINÇSIZ: (Doyulup bıkılmayan) *Todunçsuz kanınçsız teñri meñisin meñileyü arıtı todmaz kanmazlar.* / "Doyulup bıkılmayan tanrı huzurunu tadıp asla doyup bıkmazlar." (GENG-KLİMKEİT-LAUT 1993b: 376)

TODUNÇSUZ UVUTSUZ: (Doymaz, utanmaz) *Yime todunçsuz uvutsuz suk yek üçün yime korkunçsuz köñülümüz üçün erinip ermegürüp erkligin erksizin baçag sıdımız erser...* / "Yine doymaz, utanmaz haset şeytanı yüzünden veya (tanrıdan) korkmayan gönlümüz yüzünden erinip üşenerek, isteyerek ya da istemeyerek oruç bozduk ise..." (LE COQ 1941: 43)

TODUR- KANTUR-: (Tatmin etmek, doyurmak) *...Alku edin tavarın alkuka ıdalayu tite berü kılu ınçe ök buşı koltguçılarıg idi toduru kanturu umaz erti.* / "Bütün malını mülkünü hepsine dağıtarak verir yine de sadaka isteyenleri asla tatmin edemezdi." (GENG-KLİMKEİT-LAUT 1993: 228)

TOG- ÜN-: (Ortaya çıkmak, hasıl olmak) *Taştıkı belgüde biş bügülenmek edremler togar üner.* / "Dışdaki belirtiden beş (türlü) hikmetlenme erdemi ortaya çıkar." (ZİEME-KARA 1978: 144)

TOG- BAT-: (Doğmak- batmak) *Togmaz batmaz biligke tegir.* / "Doğmaz- batmaz bilgiye ulaşır." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 24)

TOG- BELGÜR-: (Belirmek, meydana çık) *Kayu ödün tükel bilge teñri teñrisi burkan bo yirtinçü yir suvda toga belgüre yarlıkap...* / "Ne zaman eksiksiz, bilge anrılar tanrısı Buda bu yeryüzünde belirerek buyurup..." (KAYA 1994: 61)

TOG- KILIN-: (Meydana gelmek) *Kentü togmış kılınmış meñigü teñri yirini unıtu ıdtı.* / "Kendisinin meydana geldiği ebedi tanrı yerini unutarak terk etti." (LE COQ 1941: 16)

TOG- ÖÇ- : (Doğmak kaybolmak) *Anın togmaksız öçmeksiz nomlug et'öznüñ atı nırvan tip titir.* / "Bundan dolayı doğmayan, kaybolmayan öğretili bedeninin adı sonsuz huzurdır." (KAYA 1994: 81)

TOG- ÖL-: (Doğmak- ölmek) *Dyan sakınçlıg yiti kılınç köñüllüg iligte kirser tutulsar togmak ölmeklig sansarlıg şımnu süüsi ötrü timin bozulur yokadur.* / "İstiğrak

düşünceli yedi amel gönüllü ele girip tutulsa, doğmak ve ölmekten ibaret olan varlıklar dünyasındaki şeytan ordusu, akabinde hemen mahvolur." (KARA-ZİEME 1970: 19)

TOG- TEGZİN-: (Dönüp dolaşmak) ... *Kañlı tilgeni teg üstün altın arkuru turkuru agtarılu töñderilü evrilü tevrilü toga tegzinü.* / "...Kağnı tekerleği gibi yukarı aşağı, enine boyuna aktarılı dönderili, evrile çevrile, döne dolaşa ..." (KAYA 1994: 120)

TOG- TÖRÜ-: (Türemek) ...*Udumbar çeçek teg utgurak togmış törümiş tolu sansartakı tınlıglarnıñ tugı yumşukı tip titmiş.* / "Udumbar çiçeği gibi ortalıkta türemiş, bütün varlıklar âlemindeki canlıların bayrağı demiştir." (KAYA 1994: 351)

TOG- TURGUR-: (Doğurup ortaya çıkarmak) *Kin sözlegeli ugramışı erser bo savıg togurur turgurur.* / "Sonra söylemeye niyetlendiği ise bu hususu doğurup ortaya çıkarır." (BARUTÇU 1998: 54)

TOG- TÜŞ-: (Doğmak, dünyaya gelmek) *Sekiz törlüg tegingsiz orun.larta togmak tüşmek alp emgek titir.* / "Sekiz türlü istenmeyen yerlerde doğmak, büyük eziyettir." (KAYA 1994: 110)

TOGA TEGLÜK: (Kör, âmâ) *Ög karnınta toga teglük togar.* / "Ana karnından kör olarak doğar." (TEKİN 1980: 212)

TOGMIŞ KADAŞ: (Akraba, kardeş) *Nomdaş kadaşı üskinde olgurtup özinde barın buşı birip togmış kadaşta ulatılarnıñ yıgıt sıgıtların tarkarıp üç öñdün yorıdaçı nomlarıg yügerü kılgu ol.* / "Aynı öğretiye inanan akrabalarını huzurunda oturtup, tüm varlığını sadaka verip, kardeşlerinden başkalarının da inleyişlerini dindirip üç istikamette ilerleyen öğretileri ayağa kaldırmaktır." (ZİEME-KARA 1978: 68)

TOGRU TOMLITU: (Münasip bir şekilde, yasal olarak) ...*Borlukumnı solda bayka togru tomlıtu satdım.* / "...Bağımı yasal olarak Solda Bay'a sattım." (RADLOFF 1928: 15)

TOGUM AJUN: (Varlık buluş, dünya) *Edgüli ayıglı iki törlüg kılınçta ötgürü togum ajunlar belgülüg bolurlar.* / "İyi ve kötü iki türlü amelden dolayı varlık buluşlar ortaya çıkar." (MÜLLER 1911: 8)

TOGUN BOGUN: (Eklem) *Süñük togun bogun siñirler /// adak uulıntın üstün törüyü barır.* / "Kemik, eklem ve sinirler /// ayak dibinden üste doğru türeyerek varır." (ZİEME-KARA 1978: 96)

TOK TOLU: (Dolu, tam) *Erte seviglig tok tolu* /// "Son derece sevimli, dolu..." (ZİEME 1985: 36)

TOKI- SÖG-: (Dövüp sövmek) *...Kim yime dıntarlarıg sögserler tokısarlar...* / "Ki, yine, rahipleri dövüp sövseler..." (TEKİN 1980: 208)

TOKI ŞOBAN: (Süs, ziynet) *Arıg pıravaranlıg yañı künnüñ tokısı şobanı bolmış...* / "Temiz, seçkin(?) yeni günün süsü olmuş..." (ZİEME 1985: 104)

TOKI- TOÑLA-: (Vurup dövmek) *Tokıdımız toñladımız adın kişi ornınta yulgak iş güç işledimiz.* / "Vurup dövdük, başka kişilerin yerinde ticarî işler gördük." (TEKİN 1980: 174)

TOKI- TÜLTÜR-: (Vurup dövmek) *Kim yime kişi ajunınta erken kişig tokıguçı toñlaguçı erserler ogrı igid erseler ol tınlıgların sañat tamuda örtlüg yalınlıg temirlig çomakın bergen tokıyurlar tültürürler.* / "Ki, yine, insanlar âleminde iken insanları dövüp hırpalayıcı ve yalan dolancı iseler, bu tür canlıları Sangat cehenneminde ateşli, demirli değnekle, kırbaçla vurup döverler." (TEKİN 1980: 205)

TOKIGUÇI TOÑLAGUÇI: (Dövüp hırpalayıcı) *Kim yime kişi ajunınta erken kişig tokıguçı toñlaguçı erserler ogrı igid erseler ol tınlıgların sañat tamuda örtlüg yalınlıg temirlig çomakın bergen tokıyurlar tültürürler.* / "Ki, yine, insanlar âleminde iken insanları dövüp hırpalayıcı ve yalan dolancı iseler, bu tür canlıları Sangat cehenneminde ateşli, demirli değnekle, kırbaçla vurup döverler." (TEKİN 1980: 205)

TOKILIG KÖRKLE: (Güzel, yakışıklı) *Yükünür biz tokılıg körkle et'özlüg atlıg teñri burkan kutıña.* / "Güzel bedenli adlı tanrı Buda saadetine saygıyla eğiliriz." (RÖHRBORN 1971: 28)

TOKILIG ŞOBANLIG: (Ziynetli, süslü) *Toyın künki toyta kuvragta tokılıg şobanlıg.* / "Rahipler günündeki toplulukta ziynetli!" (ZİEME 1985: 184)

TOKIŞ- SANÇIŞ-: (Vuruşup sançışmak) *Bir ikintişke bıçuşurlar kesişürler tokışurlar sançışurlar yançışurlar öçeşürler boguşurlar örlüşürler.* / "Birbirleri ile biçişip kesişirler, vuruşup sançışırlar, kapışıp öç alırlar, boğuşup didişirler." (TEKİN 1980: 204)

TOKIT- TURKINLAN-: (Yenilip çekilmek) *...Tokıtmaksız turkınlanmaksız köñülin kılmış buyan edgü kılınçların alku tınlıglarka barçaka birip...* / "...Yenilip çekilmeyen gönlüyle, işlediği sevapları bütün canlılara tamamıyla verip..." (RÖHRBORN 1971: 41)

TOL- BÜT-: (Tamamlanmak) *Ol antag tolmış bütmiş bışrunmakları küçinte ulug erksinmekke tegirler.* / "Öylece tamamlanmış öğrenmeleri sayesinde büyük kudrete erişirler." (KAYA 1994: 84)

TOL- TOŞ-: (Tamamlanmak, dolmak) *Aşaguluk yaşaguluk buyanlarımız ükliyü asılu asankı paramıtlarımız tolup toşup alp bulguluk burkan kutın bulmakımız bolsun.* / "Yaşama dair sevaplarımız artarak sayısız mükemmelliklerimiz tamamlanıp, bulunması zor Buda saadetini elde etmemiz gerçekleşsin." (ZİEME 1985: 181)

TOL- TÜKE-: (Tamamlamak) *Ürüg uzatı bilge bilig bulgalı taplagın tüşi bıştukda yene kentün ok tolur tükeyür.* / "Daima hikmetli bilgi bulmaya yönelik arzusu, neticesi olgunlaştığında, kendiliğinden tamamlanır." (KARA-ZİEME 1970: 28)

TOLGUR- TOŞGUR-: (Tamamlayıp bitirmek) *...Tolpı tüzün yorıgın yime tolgurup toşgurup tuyunmışlar iliginiñ tuymakın tuyalım.* / "...Tolpı Tüzün'ün yolunu da tamamlayıp bitirerek nüfuz etmişlerin hükümdarlarının nüfuzu ile nüfuz edelim." (ARAT 1991: 140)

TOLGUR- ÜNDÜR-: (Doldurup boşaltmak) *Üçünç yiilte ögretinmek erser amıl yavaş yiilte ögretinmek kadır katıg yiilte ögretinmek tolgurmaklıg ündürmeklig yiilte ögretinmek erür.* / "Üçüncüsü, rüzgarda öğrenmek ise, sakin rüzgarda öğrenmek, sert rüzgarda öğrenmek, doldurup boşaltmalı rüzgarda öğrenmektir." (ZİEME-KARA 1978: 128)

TOLP KAMAG: (Bütün, hep) *...Ülgülençsiz teñlençsiz yig buyan edgü kılınçlarıg kazganguluk tolp kamag tınlıg oglanıña ulug asıg tusu kıltaçı burkanlar işin işlediñizler tip yarlıkadı.* / "... Kıyaslanamaz üstünlükte sevapları kazandıran bütün canlı soyuna büyük fayda sağlayacak Budalar işini işlediniz diye buyurdu." (KAYA 1994: 337)

TOLU TEGİRMİ: (Yusyuvarlak) *Azu yime kaltı tolu tegirmi ay teñri kök kalıkda turur teg siz.* / "Ayrıca tıpkı yusyuvarlak ay tanrı gök yüzünde durur gibisiniz." (KAYA 1994: 111)

TOLU TÜKEL: (Eksiksiz, tam) *Tolu tükel yaltrıtdaçı ol nom uguşnuñ için.* / "Öğreti esasının içini tamamen aydınlatır." (KARA-ZİEME 1970: 37)

TOLU YARIM: (Dolu- yarım) *Montagın ötrü künli aylı iki yarutdaçılar yarutdılar kök teñrig sogık isig tolu yarım belgüleri üze.* / "Böyle olduğundan dolayı iki ışık kaynağı, güneş ve ay, soğuk- sıcak, yarım- dolu tezahürleriyle gök yüzünü ışıtır." (RÖHRBORN 1996: 152)

TON ETÜK: (Giyim kuşam) *Ton etük itig yaratıg aş işgü sögüt arıg alku közüntüler.* / "Giyim kuşam, süs, yiyecek içecek, ağaç çalı bütünüyle göründü." (TEKİN 1980: 85)

TON KARAJA: (Elbise, giysi) *Ton karaja şatparışkar yivigler alıp toyın körklüg tog başlıgnıñ törüsin tutup...* / "Elbise ve teçhizat ile donanıp, aziz kıyafetli ve tuğ başlının âdetini benimseyip..." (ARAT 1991: 76)

TOÑ YARP: (Dayanıklı, dirençli) *Kimler birök ol ot yaş tüş yimiş ı tarıg tatıgın yiserler aşasarlar alku barça öñlüg kırtışlıg küçlüg küsünlüg uzun özlüg yaşlıg çoglug yalınlıg kaçıgları toñ yarp igsiz kemsiz agrıgsız tikigsiz ögleri köñülleri yiti bilge biligleri küçlüg kop törlüg işig ködügüg bütürgeli udaçı bolgaylar.* / "Şayet kimler o bitki, yemiş, hububat gıdasını yese hepsi bütünüyle güzel, güçlü kuvvetli, uzun ömürlü, aydınlık, uzuvları dayanıklı, hastalıksız, sancısız, akılları gönülleri yedi, hikmetli bilgileri güçlü her türlü işi tamamlayabilen olacaklar." (KAYA 1994: 286)

TOÑUZÇI BALIKÇI KEYİKÇİ: (Domuz, balık ve geyik avcısı) *Toñuzçı balıkçı keyikçi añçı tuzakçı boltumuz erser...* / "Domuzları, balıkları ve geyikleri öldüren avcı olmuş isek..." (BANG-GABAİN 1930b: 8)

TONLUG KEDİMLİG: (Giyim kuşamlı) *Yene bo közünür ajunta aşlıg içgülüg tonlug kedimlig edlig tavarlıg biliglig edremlig kutlug buyanlıg igsiz togasız adasız tudasız özi yaşı uzun bolgay.* / "Yine bu görünen alemde yiyecek içecekli, giyim kuşamlı, mal mülklü, bilge, saadetli, sağlıklı, huzurlu, uzun ömürlü olacak." (KAYA 1994: 215)

TOPÇA KALISIZ: (Hep, bütünüyle, toptan) *Togum ulayur nızvanı kılınçlıg topulup önünçsüz berk yigi arıgıg tuyunmak tözlüg yalını üze topça kalısız tuyu örletici... /* "Doğum ile ilgili ihtiras hareketlerinin aşılıp geçilmez sık, kalın ormanını, nüfuz etmek kökünün alevi ile toptan, bütünüyle kavrayıp yakan..." (ARAT 1991: 86)

TOPÇA KAMAG: (Bütün, her türlü) *Alku ödlerte topça kamag al altagta uz yaratınur. /* "Her vakit bütün çare ve usülleri ustalıkla tatbik eder." (ARAT 1991: 76)

TOR BAG: (Ağ, bağ) *Örtlüg yalınlıg temirlig torlar baglar içinte yörgep tolgap ulug bedük tokımakın yança tokıyurlar. /* "Ateşli demirden ağlar, bağlar içinde sarıp dolayarak, büyük tokmakla ezerek vururlar." (TEKİN 1980: 253)

TOR TUZAK: (Tuzak, ağ) *Bilge biliglig torın tuzakın alku bozmış erürler. /* "Hikmetli bilgiden ibaret tuzağını bütünüyle bozmuşturlar." (ZİEME 1985b: 131)

TORÇI ÇIVGAÇI: (Tuzakçı) *Torçı çıvgaçı kuşçı iterçi uçugma bagrın yorıgma tınlıgların ölürgüçü boltumuz erser... /* "Tuzaçı, kuş avcısı, uçan, sürünen canlıları öldürücü olmuş isek..." (BANG-GABAİN 1930b: 8)

TORÇI TUZAKÇI: (Hava avcısı) *Tarıg tarıyu amarı tınlıgların kuşçı keyikçi balıkçı avçı torçı tuzakçı bolup ayıg kılınç kılur tınlıgların ölürür. /* "Toprak işlerken, kara avcısı, deniz avcısı, hava avcısı olup kötü işler yapıyor, canlıları öldürüyorlar." (HAMİLTON 1998: 11)

TORKU İŞGİRTİ: (İpek) *Togtumuz erser ögüçümüz tozdın topraktın örü alıp tolp et'özümüzni yup torkuta işgirtide yörgediñ. /* "Doğmuş isek, annemiz, (bizi) tozdan topraktan alıp bütün bedenimizi, yıkayıp ipeğe sarın." (ZİEME 1985: 79)

TORU- KÜÇSİRE- ALAÑUR-: (Bitkinleşip güçsüzleşmek) *Bo montag osuglug torumış küçsiremiş alañurmış aç bars açmak suvsamak emgekin ertiñü sıkılıp unakaya ölgeli turur. /* "Bu şekilde bitkinleşip güçsüzleşmiş aç pars, açlık, susuzluk ıstırabıyla son derece bunalıp birazdan ölecek gibi duruyor." (KAYA 1994: 322)

TORUK KÜÇSÜZ: (Zayıf, güçsüz) *İnçip bo bars torukı küçsüzi ugrınta anın mini yi-geli umaz. /* "Lakin bu pars, zayıflığından dolayı, o nedenle beni yiyemez." (KAYA 1994: 324)

TORUK YAVRI: (Zayıf, güçsüz) *...Toruk yavrı bramannıñ körkin körkitip...* / "...Güçsüz zayıf soylunun görünüşünü gösterip..." (ARAT 1991: 76)

TOSIN YAVLAK MUYGA: (Vahşi, kaba, bön) *Kim ayıg kılınçlıg tosun yavlak muyga tınlıgların iyer basar.* / "Ki, günahkar, vahşi, kaba, bön canlıları engeller." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 34)

TOŞGUR- BÜTÜR-: (Tamamlamak, doldurmak) *Kaltı öñre ertmiş ödki alkudın yigedmiş ıduk burkanlar teg altı paramıtlarıg alkunı barça tüzü tükel toşgurayın bütüreyin.* / "Öyle ki geçmiş zamandaki herkesten üstün, kutsal Budalar gibi altı erdemleri bütünüyle eksiksiz tamamlayayım." (KAYA 1994: 112)

TOŞGUR- TU- ÖRT-: (Kapsamak) *...Ötgürü ontın sıñarkı uluşlarıg bir yime kodmadın tüzü tüketi barçanı toşguru tuyu örte yarlıkayurlar.* / "Derinlemesine açıklayarak, on taraftaki halkları birini dahi bırakmadan, hepsini bütünüyle kapsayacak şekilde buyuruyorlar." (KAYA 1994: 275)

TOŞGUR- TÜKET-: (Tamamlamak, birirmek) *Kaltı bo iki törlüg yiveklerig toşgurmagınça tüketmegince burkan kutın küsedeçi tözünlerniñ köñülleri inç bolmamak erür.* / "Şöyle ki bu iki türlü donanımları tamamlamayınca Buda saadetini gözeten asillerin gönülleri huzurlu olmaz." (KAYA 1994: 161)

TOŞU TOLU: (Eksiksiz, dolu) *Kök kalıg birle teñ tüz arıg süzük toşu tolu tapıg uduglar boltı sakıngıl.* / "Gökyüzüne denk, saf, eksiksiz hürmetler olduğunu düşün." (ZİEME-KARA 1978: 188)

TOY KUVRAG: (Topluluk, cemaat) *Küntin sıñar tı ornaglıg küzetçi toy kuvraglıg.* / "Güney yönünde ebedi yurt tutmuş koruyucu topluluğu olan!" (ZİEME 1985: 141)

TOYIN ARHANT: (Rahip, aziz) *Ayagka tegimlig toyın arhant sañit kılmışta kin miñ yıl ertdi.* / Saygıya layık rahip(ler), aziz(ler) büyük cemaat toplantısı yaptıktan sonra bin yıl geçti. (TEZCAN 1975: 52)

TOYIN DINTAR: (Din adamı, rahip) *Evig barkıg kodup toyın dıntar bolsar...* / "Evi barkı terkedip rahip olsa..." (TEKİN 1980: 147)

TOYIN ŞAMNANÇ: (Rahip rahibe) *Birök kayu toyın şamnanç upası upasançlar bo nom erdinig tutdaçı erserler...* / "Şayet hangi rahip rahibe, mümin mümine bu öğreti mücevheri kabullenseler..." (KAYA 1994: 234)

TOZ TOPRAK: (Toz toprak) *Tutçı üzüksüz monı teg togum.ug ajunug unıtmaklıg tooz toprakka batılıp turkaru moñul ertiler.* / "Sürekli bunun gibi varlık bulmayı unutmaktan ibaret toza toprağa gömülüp, devamlı şuursuz oldular." (BANG-GABAİN 1930a: 6)

TOZ TUMAN PARMANU: (Zerre, atom) *İnçe kaltı bulıt toz tuman parmanular üze köşigsiz tüz kök kalık uguşı neteg arımış erser ançulayu ok kök kalık antag arıg süzük bolur ok.* / "Şöyle ki bulut (denilen) zerrelerle dümdüz gökyüzü ögesi nasıl arınmış ise, o şekilde gökyüzü böyle temiz olur." (KAYA 1994: 97)

TOZ TUMAN: (Toz duman) *Kaltı edgü altunug sızguru sergürser toz tumanlıg kkirler yoklunmadın öz tözi arımış süzülmiş altun tözi belgürer.* / "Şayet iyi altını sızdırarak damıtsa, tozlu dumanlı kirler kaybolmadan kendi esası, arınmış altın esası (gibi) belirir." (KAYA 1994: 97)

TOZ- ÜN-: (Yükselip çıkmak) *Kentü kentü et'özlerinte tüü ödi sayu alku tañ adınçıg yıd yıpar tozar üner boltı.* / "Kendi bedenlerindeki tüyler sayısınca, bütün hayret verici kokular yükselip çıktı." (ZİEME 1999: 114)

TÖK- SAÇ-: (Döküp saçmak) *Teñrigerü bardaçı boşuntaçı biş teñri yarukın eve barka badımız erser ayıg kılınçlıg kişike yavlak tınlıgka turalıgka birdimiz erser töktümüz saçtımız erser...* / "Tanrıya varacak, bağışlanacak beş tanrı aydınlığını eve barka hapsetti isek, kötü amelli kimseye, fena canlılara verdi isek, döküp saçtı isek..." (LE COQ 1941: 41)

TÖKÜL- SAÇIL-: (Dökülüp saçılmak) *...Kamag kop tökülmek saçılmak ulag sapıgda sın süñük bo kolusınça tire yıga* /// "...Bütün dökülüp saçılma sırasında, kemikleri bu vaktine göre derleyip toplayarak..." (LE COQ 1922: 12)

TÖLET ORUN : (Yatak, yastık) *Adgır atların yaratıglıg körtle kañlılar ulug bedük ud iñek bogalar koduz öküzler tadun turpı buzagular irk erkeç teke oglak tölet orun eşük döşek ton etük itig yartıg aş içgü ı tarıg /// ed tavar miñ miñ tümen tümen kurla birtiñiz.* / "Aygırların, atların koşulduğu güzel arabalar; büyük, iri sığırlar, inekler, boğalar

yak türü öküzler, körpe danalar, buzağılar, koçlar, keçiler, tekeler, oğlaklar; yastık, sedir, örtü döşek, elbise, ayakkabı, süs eşyası, yiyecek, içecek, hububat, tohum /// mal mülk binlerce on binlerce defa verdiniz." (TEKİN 1980: 49)

TÖLET TÖŞEK: (Yatak takımı) *Kim kayu tözünler oglı tözünler kızı olarka ayançañ köñülin tapıngu üçün aş içgü ton kedim tölet töşek iglemişdeki ot emde ulatılar üze neçeke tegi uzatı tapınıp udunup...* / "Ki, hangi soylular oğlu, soylular kızı onlara hürmetli gönülle hizmet etmek için, yiyecek, içecek, giyecek, yatak takımı, hastalandığında ilaç ve başkalarıyla da ne zamana kadar daima hizmette bulunup..." (KAYA 1994: 99)

TÖLTE- TÖŞE-: (Döşemek) *Kasınçıg körkle ol orun üzesinte karkumi barçınta ulatı orun töşek suk sunçukların kat kat yaraşturu töltep töşep kaş yinçülüg toorların asarlar salındururlar.* / "Korkunç güzel o tahtın üzerine, cins cins ipekli kumaşlardan minderleri, yastıkları, kat kat düzelterek döşeyip değerli taş (ve) incili ağları asıp sallandırırlar." (BARUTÇU 1987: 89)

TÖLÜKSÜZ KÜÇSÜZ KÜSÜNSÜZ: (Güçsüz kuvvetsiz) *Antag yañlıg artamış ol il uluşnuñ içinte neçe teñlig bar erser kişi yalañuklar kuvragı yitimsiz igiçsiz tölüksüz küçsüz küsünsüz bolurlar.* / "O şekilde bozulmuş ülke içinde ne kadar insan topluluğu varsa, yetersiz, güçsüz kuvvetsiz olurlar." (KAYA 1994: 300, 301)

TÖRÇİMEKSİZ İT- YOKAD-: (Kökünü kurutmak) *Birle yene törçimeksiz itsün yokadsun.* / "(Bununla) birlikte tekrar kökünü kurutsun." (ZİEME 1985: 99)

TÖRÜ- BELGÜR-: (Türeyip belirmek) *Bo tolp sansar içinteki tınlıgların neçe emgetgülük tolgatguluk irintürgülük busanturguluk işler ködügler erser barça övke bilig iyin tetrülmektin törüyür belgürer.* / "Bütün bu varlıklar âlemi içindeki canlıları, bu denli eziyet çektirip bedbaht eden nice işler varsa, tamamıyla öfke düşüncesine uygun olarak yanılmaktan türeyip belirir." (BANG-GABAİN 1929b: 16)

TÖRÜ TOKU: (Töre, âdet) *Yene ölüg.ke törü toku kılmış künte bo nom bitigig üç kata okısun ertiñü kutadur.* / "Yine, ölümün mukadder olduğu günde bu öğreti kitbını üç kez okusun, pek fazla saadet bulur." (ODA 1986: 331)

TÖRÜ YAÑ: (Usül, tarz, kaide) *Kayuda bo nomug eşidgeli bolsar sen törüçe yañça ayap ol nomçı bahşıka tözkerinçsiz burkan bahşım ok ol tip sakınu utlı bilgil.* / "Nerede bu öğretiyi işitmeye muktedir olursan, o vaiz hocaya usulüne göre saygı gösterip

mutlaka "aslına vakıf olunamayan Buda hocamır"diye (ona) şükran duy!" (BARUTÇU 1987: 77)

TÖRÜLÜG TOKILIG: (Âdetli, yaradılışılı, nizamlı) *Ol yime ilig beg yarlıkançuçı köñüllüg törülüg tokılıg erip uzun turkaru burkan kutılıg edgülüg törüde katıglanur erti.* / "O hükümdar da merhamedli gönüllü yaradılışa sahip olup, sürekli Buda kutlu, güzel yasada gayret gösterirdi." (MÜLLER 1922: 40)

TÖRÜSÜZ TOKUSUZ: (Ahlaksız, çirkin) *Teñri teñrisi burkan yime törüsüz tokusuz amranmak teginmekig artukrak yeryük ol.* / "Tanrılar tanrısı Buda da ahlaksız sevilip sayılmayı son derece yermiştir." (MÜLLER 1922: 83)

TÖRÜT- TOGUR-: (Doğurmak, yaratmak) *Ol kurıkar içinte tüzünü tuymış burkanlarıg ulug bodısatavlarıg törütdeçi togurdaçı ögi erser...* / "O kule içinde tam olarak duymuş Budaları, ulu azizleri doğuran annesi ise..." (BARUTÇU 1987: 117)

TÖŞEN- ORNAN-: (Yerleşmek) *Tötüş keriş ün çogıg tözintin berü ıdalap tözünlerniñ ornınta töşenip ornanıp eriñler.* / Kavga ve gürültüyü özünüzden uzaklaştırıp soyluların yerinde yerleşip durun. (ZİEME 1985: 108)

TÖTÜŞ KERİŞ : (Dövüşüp bozuşmak) *Montagın ötrü tötüş keriş bolup anın yok ol bar ol tip tidiler.* / "Bundan dolayı dövüşüp bozuşarak 'yokluk' ve 'varlık' kavramlarını çıkarttılar." (ÖLMEZ 1994: 80)

TÖTÜŞ KERİŞ KARIŞMAK: (Kavga, çekişme) *Alku kor ayıg tötüş keriş karışmakıg amırtgurtaçı erür.* / "Bütün kötü kavgaları yatıştırıcıdır." (MÜLLER 1911: 58)

TÖTÜŞGÜÇİ- KERİŞGÜÇİ-: (Kavgacı) *Tıltagsız evinte tötüşgüçi kerişgüçi bolur.* / "Nedensiz olarak evinde kavgacı olur." (MÜLLER 1922: 81)

TÖZ MUL: (Kök) *Başlantı altı yaratıgnıñ töz mul bışrungulug tügün kergeklig kapıgı...* / "Baştaki altı yaratığın kök gerçekleştirmede düğüm gerekli kapısı..." (ZİEME-KARA 1978: 170)

TÖZ TÜP: (Kök, temel) *...Töz tüp tayşıñ kirtü nomug töpüte iltinü törüsinçe tilte sözlep köñülte tutsunlar.* / "...Kök, temel büyük taşıt mezhebi hakiki öğretiyi baş üstünde taşıyıp usulünce dil ile söyleyip, gönülde tutsunlar." (ARAT 1991: 146)

TÖZ UGUŞ: (Soy sop) *Tözümin uguşumın belgürti sözleser inim ölgey.* / "Soyumu sopumu belirten sözler söylersem küçük kardeşim ölecek." (HAMİLTON 1998: 44)

TÖZ URUG: (Soy,menşe, kök) *Ulatı kim biziñ tözümüzni urugumuznı /// begig isig küçetdeçi siz erür.* / "Dahası, bizim soyumuzu /// beyleri güçlendireceksiniz." (ÖLMEZ 1994: 46)

TÖZ YILTIZ: (Kök, esas) *...Amtı sizler bo igniñ tözin yıltızın üzgeli katıglanıñlar.* / "...Şimdi sizler bu hastakığın kökükünü kesmeye gayret ediniz." (MÜLLER 1922: 41)

TÖZKER- BIŞRUN-: (Araştırıp öğrenmek) *Ol üç tegzinç kiñ yörigin tözkerser bışrunsar özke sanlıg tükel bilser ötrü anta törtli onlı ermezi ukulur bililir.* / "O üç bölüm geniş yorumunu araştırıp öğrense, kendisine ait olduğunu bütünüyle bilse, bundan dolayı orada dörtlü ve onlu olmadığı anlaşılır." (RÖHRBORN 1996: 100)

TÖZKER- ÇINKAR-: (Aslını esasını araştırmak) *Tözkerü çınkaru sakınsar tört ulugum kurug ol.* / "Aslını esasını araştırarak düşünse, dört büyüğüm boşluktur." (ZİEME 1985: 110)

TÖZKER- TÜPKER-: (Aslını esasını araştırmak) *İkinti kamag burkanlar kirtüdin kelmişler tınlıg tözиniñ yokınlı itiglig nomlar tözиniñ yokınlı itiglig uz tözkerü tüpkerü adırtlıg bilmek erürler.* / "İkincisi, bütün Budalar, gerçek kaynaklılar, canlı esasının yoklula düzenlenmiş olduğunu, öğretiler esasının yoklukla düzenlenmiş olduğunu, iyice aslını esasını araştırarak ayrıntılı biçimde bilmelidirler." (KAYA 1994: 80)

TÖZSÜZ TÜPSÜZ: (Asılsız esassız) *Tınlıg tözi tözsüz tüpsüz erip...* / "Canlı kökü asılsız esassız olup..." (BARUTÇU 1998: 41)

TÖZÜN IDUK: (Asil, kutsal) *...Alku tözünlerniñ ıduklarnıñ küçinte emgek teginmesünler.* / "...Bütün asillerin sayesinde eziyet çekmesinler. " (RÖHRBORN 1971: 28)

TÖZÜN KUTLUG: (Asil, soylu) *Amarıları tözün kutlug tınlıglar erkeklerniñ atın yime eşidgeli taplamazlar.* / "Diğerleri, asil canlılar, erkeklerin adını dahi işitmeyi arzulamazlar." (MÜLLER 1922: 75)

TÖZÜN YAVAŞ: (Halim selim) *Olar üçegü yime tözün yavaş erip ertiñü sımtagsız erdiler.* / "Onların üçü de halim selim olup son derece kaygısız idiler." (MÜLLER 1946: 64)

TÖZÜN YUMŞAK YAVAŞ: (Halim selim) *Tözün yumşak yavaş tınlıglar az kadır katıg tosın tınlıglar üküş teñrim.* / "Halim selim canlılar az; kaba, vahsi canlılar fazla, tanrım." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 16)

TÖZÜN YUMŞAK: (Müşfik, yumuşak) *Anta ötrü batra katun ilig begke et'özin sevitgelür üçün kün küniñe tözün yumşak savlar sözleyür erti.* / "Batra adlı hatun hükümdara kendini sevdirmek için müşfik sözler söylüyordu." (MÜLLER 1922: 54)

TSAÑ AGILIK:(Hazine, ambar) *Ol yime maharatı ilig kan ertiñü ulug bay barımlıg tsañları agılıkları ı tarıg ed tavar üze tolu...* / "O Maharatı Hüküümdar da çok zengin, hazineleri hububat ve mal mülkle dolu..." (KAYA 1994: 320)

TSAÑÇI AGIÇI: (Hazine memuru) *Bo murutluk aranyadannıñ borlukıña kap birt böz yirleriñe tıntsuların tsañçı agıçılar almasun.* / "Bu Murtuk'taki tapınağının bağına, verimli arazilerine, pamuk tarlalarına (ait) toprak vergisini hazine memurları almasınlar." (ZİEME 1981: 245)

TSI TÖRÜ: (Kanun, usul, töre) *Burkanlarnıñ tsısınta törüsinte bolmak üze köñüli taluy ögüz teg kiñ alkıg erdi.* / "Budaların usulünde olmakla, gönlü okyanus gibi engin oldu." (ZİEME 1999: 82)

TSUY AYIG KILINÇ: (Günah) *Ülgüsüz üküş tsuy ayıg kılınç kıltılar kin yana öküntiler.* / "Pek çok günah işleyip sonra yine pişman oldular." (BANG-GABAİN 1930b: 4)

TSUY İRİNÇÜ AYIG KILINÇ: (Günah) *Ol biziñ kılmış kazganmış tsuy irinçü ayıg kılınçlarımız sanı sakışı idi yok.* / "O, bizim işlediğimiz günahların sayısının hiç hesabı hiç yok." (BANG-GABAİN 1930b: 6)

TSUY İRİNÇÜ YAZUK: (Günah) *Özni ögüp yadnı yirip ölümgü azlanu övke üze örletilip ööçeyü keglenü ürgüt tutçı ters körümüg öritmek başlaglıg öñi öñi tsuy irinçü yazuklar yazdımız.* / "Kendisininkileri övüp yabancıları yerip, ölümlerini iple çekerek öfke

ile taciz edip, öç ve kin bağlayarak sürekli yanlış görüşü beslemek başta olmak üzere türlü türlü günahlar işledik." (ARAT 1991: 142)

TSUY İRİNÇÜ: (Günah) *Agır tsuy irinçüleri arıtı.* / "Büyük günahları temizlendi." (BANG-GABAİN 1930b: 4)

TSUY YAZUK: (Suç, günah) *Meniñ yime kararıgımın yarutı birsün tsuyumta yazukumta boşuyu birsün.* / "Benim de karanlığımı aydınlatsın, suçlarımdan beni kurtarsın." (TEKİN 1993: 17)

TSUYLUG EMGEKLİG: (Zavallı) *Bo tsuylug emgeklig tınlıgıg umugsuz ınagsız kılıp iginte ozguru umasar men...* / "Bu zavallı canlıyı umutsuz koyup hastalığından kurtaramasam..." (MÜLLER 1922: 41)

TSUYLUG İRİNÇ: (Zavallı) *Köñül iyin buşı birip tsuylug irinç tınlıglarnıñ umugı ınagı bolsun.* / "Gönlüne göre sadaka verip bu zavallı canlıların umudu olsun." (MÜLLER 1922: 9)

TSUYURKA- İRİNÇKE-:(Acımak, merhamet etmek)*Ayıg kılınçlıgların tsuyurkayu irinçkeyü yarlıkatıñız.* / "Kötü amelleleri, acıyarak bağışladınız." (BANG-GABAİN 1930a: 14)

TUG BELGÜ: (Nişan, alamet) *Bulup teñri teñrisi burkanıñ kuo kelig edremlig küçi üze kentü özi tug belgü tıltaglıg tınlıgların...* / "Tanrılar tanrısı Budanın dönüşüm erdemi sayesinde kendisi nişan nedenli canlıları bulup..." (GABAİN 1935: 13)

TUG TAOÇAÑ: (Sancak, gölgelik) *Señrem sayukı neçe itig yaratıg erser tug taoçañta ulatı barça uz itsün timesün.* / "Bütün tapınaklardaki sancak ve gölgelikler başta olmak üzere ne kadar süs varsa, hepsini tam olarak düzenlesin." (RÖHRBORN 1991: 100)

TUG UÇRUG: (Bayrak, tuğ) *Hua yavışgu küsi tütsük hualıg pasak türtüngü sılıp(?) tug uçrug töpü tartıgta ulatı itig tümekler üze teginür men.* / "Çiçek yaprağı, buhur, tütsü, çiçekli taç, sürülecek merhemler(?), bayrak, baş şeridi ve başka süslerle varırım." (MÜLLER 1911: 40)

TUG YUMŞUK: (Bayrak) *Ööç öçeşgüte tug yumşuk titir.* / "İntikam almada bayraktır." (RÖHRBORN 1996: 95)

TULUK LİN: (Taş silindir) *Tosın udlarıg kelürüp tulukka linke koşturup...* / "Yaban öküzleri getirip taş silindire koşup..." (ZİEME- MOLNAR 1989: 143)

TUMLIG İSİG: (Soğuk-sıcak) *Yüz kata tumlıgta isigde irklep kıragularıg salkımlarıg yorıdı aşnukılar izinçe.* / "Yüz kat soğukta sıcakta, kırağılara, çiğlere basıp öncekilerin izince yürüdü." (ÖLMEZ 1994: 85)

TUN- BEKLEN-: (Kapanmak, örtülmek) *Alku üç yavlak yolnuñ kapıgı tunsun beklensün.* / "Üç kötü yolun bütün kapıları kapansın." (ZİEME 1985: 167)

TUR- OLUR-: (Durup oturmak) *Turup olurup yime azuça erser yime yatu...* / "Durup otursa ya da azıcık uzansa..." (GABAİN 1954: 24)

TUR- ORNAN-: (Kalmak, yerleşmek) *...Tılıg yarplıg tepremez kamşamaz ermezler üçün anın nırvanta turmaz ornanmazlar.* / "Dirençli ve hareketsiz olmadıkları için, bu yüzden "sonsuz huzurda" kalamazlar." (KAYA 1994: 90)

TUR- ORNAT-: (Yerleştirmek) *Alku yañı künlerte utmış yigetmiş bo kutlugta kutlug pıravrık atlıg yañı künüg açguluk yadguluk turguluk ornatguluk.* / "Bütün yeni günlere galebe çalmış kutludan kutlu Pıravrık(?) adlı yeni günü açıklamak ve yerleştirmektir." (TEZCAN-ZİEME 1974: 46)

TUR- SERİL-: (Durup yerleşmek) *Kaltı alku itiglig yaratıglıg nomlarnıñ togmak öçmek törü üze bir kşanta artuk turmazın serilmezin ürlüksüzin körürler.* / "Şöyle ki, bütün teçhiz edilmiş öğretilerin doğma- son bulma yaradılışlı olmalarından dolayı bir dönemden fazla durup yerleşmediğini, faniliğini görürler." (KAYA 1994: 184)

TUR- YAVRI- SIN-:(Dermansızlaşmak, bitkinleşmek, durgunlaşmak) *Yiti enükleriñe egirtip kavşatıp açmak suvsamak üze sıkılıp turmış yavrımış sınmış et'özleri alañurup küçi küsüni üzülüp unakaya ölgeli yatur erti.* / "Yedi eniği sarmalayıp açlık, susuzluk yüzünden bunalıp dermansızlaşmış, bedeni zayıplayıp kuvveti kaybolmuş Unakaya ölü gibi yatıyordu." (KAYA 1994: 321)

TURGUR- ORNAT-: (Durdurup yerleştirmek) *Alku tınlıglarka asıg tusu kılmak küsüşin yirtinçülüg kirtü nomda köñüllerin turgurmak ornatmak yime kayu erür tip tiser...* / "Bütün canlılara fayda sağlamak arzusuyla dünyevî doğru öğretide gönüllerini durdurup yerleştirmek de nasıldır dese..." (KAYA 1994: 182)

TURI TURIŞ: (Döğüşmek) *Turıka turuşka barma.* / "Döğüşmeye gitme." (ARAT 1991: 288)

TURIT- TURKIGLA-: (Kaçınmak, sakınmak) ...*Üç asankı içinteki açıg emgeklig çatıklıg işlerig işlegeli turıtmamak turkıglanmamak erür.* / "...Üç sayısızlık içindeki eziyetli dönüşüme dair işleri gerçekleştirmekten kaçınmamaktır." (KAYA 1994: 161)

TURKARU AMRU: (Daima, sürekli) ...*Bo montag nızvanılar turkaru amru örletser...* / "Bu, böylesi ihtiraslar, sürekli rahatsız etse..." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 20)

TURKARU UZATI: (Daima, sürekli) *Ol kunçuy ölgeysükde tişi et'özin kodup erkek erkligig bulup tapıp turkaru uzatı teñrili yalañuklınıñ arasınta togup...* / "O prenses, öleceğinde kadın bedenini bırakıp erkek kuvvetini bulup, daima tanrı ve insanların arasında doğup..." (KAYA 1994: 101)

TURKARU ÜRÜG UZATI: (Sürekli, daima) *Yene ülgüsüz sansız koltı sanınça kalp ödlertin berü yene turkaru ürüg uzatı köni kirtü savıg ok yarlıkayurlar erti.* / "Yine, hadsiz hesapsız dönemlerden beri, yine, sürekli doğru düzgün sözü buyururlar idi." (KAYA 1994: 275)

TURMADIN TUTÇI: (Sürekli, kesintisiz) *Tepinke udlar koşdurup turmadın tutçı teptürüp tozgurup otıra yıgdurup...* / "Boyunduruğa öküzler koşup, sürekli teptirip çiğnetip, ortasına yığarak..." (ZİEME 1875b: 114)

TURUG ORUN: (Mekan, yer) *Kop edgülerniñ turugı ornı bolmış kop kamag nomlar üze ikintisiz erklig türklüg kamag tınlıglar üze tüz ulug yarlıkançuçı biliglig erür.* / "Bütün iyiliklerin mekanı, yeri olmuş; bütün öğretiler üzerinde emsalsiz güçlü kuvvetli; bütün canlılar üzerine istisnasız, büyük merhmetli bilgilidir." (TEKİN 1980: 132)

TURUG SÜZÜK: (Temiz, pak) *Yükünür men turug süzük atlıg nızvanısız bodısatavka.* / "Temiz adlı azize saygıyla eğilirim" (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 44)

TURUL- AMRIL-: (Durgunlaşıp yatışmak) ...*Turulmış amrılmış ertüktegin erteçi kirtünüñ kirtüsi kirtüde kirtü bilge bilig erser...* / "...Durgunlaşıp yatışmış, son haddine varan, gerçeğin gerçeği gerçekten daha gerçek hikmetli bilgi ise..." (KAYA 1994: 87)

TURUL- SÜZÜL-: (Durulmak süzülmek) *Nomlug akın turulmış süzülmiş tityük tıdmak üze teñlegeli bolmaz tözin tüpin.* / "Öğreti akıntısının esası özü , 'durulmuş süzülmüş' denen engelleme ile karşılaştırılamaz." (ÖLMEZ 1994: 77)

TURUL- TUTUL-: (Sabit kalmak) *Antagın ötrü içtin sıñar nom açılur turulmak tutulmak üze.* / "Bundan dolayı iç taraftaki öğreti sabit kalmak sayesinde açılır." (RÖHRBORN 1996: 130)

TURUL- YAVAL- : (Sükunet bulmak, durulmak) *İtigsiz kirtü nom turulmış yavalmışnıñ nomlug et'özi titir.* / "Gösterişsiz, doğru öğreti, sükunet bulmuşun öğretili bedenidir." (RÖHRBORN 1996: 114)

TURULTUR- SÜZ-: (Arıtmak, temizlemek) *Sekzinç kirtgünç erser köñüllüg suvug turulturtaçı süzdeçi erdini titir.* / "Sekizincisi, iman ise gönül suyunu arıtıcı mücevherdir." (BANG-GABAİN 1932: 26)

TURULTUR- YAVALTUR-: (Güçsüzleştirmek, sakinleştirmek) *Tının tuta bışrunmasar tın yiil erklig bolup ınçe kaltı toosın //// atnı turulturmadın yavalturmadın münmiş teg bolur.* / "Nefesini tutarak öğrenmese, nefes, rüzgar gücünde olup tıpkı azgın atı sakinleştirmeden binmek gibi olur." (ZİEME-KARA 1978: 88)

TUSUL- KUTAD-: (Faydalı olmak) *Ölügke törü toku kılıp öntürür künte bo bitigig üç kata okısun azu yiti kata okısun ertiñü tusulgay kutadgay.* / "Ölüye merasim düzenleyip onu yolcu ettikleri günde bu kitabı üç ya da yedi defa okusun, son derece faydalı olacaktır." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 38)

TUSULUG ASILIG: (Faydalı, yararlı) *Tolp arvışıg togumka ajunka tusulug asıglıg...* / "Bütün büyüsü varlık bulmaya faydalı..." (ZİEME 1985: 184)

TUŞ KAVIŞ-: (Rastlaşıp birleşmek) *Ol edgü kılınçlar kılıp kim maytrı burkan birle tuşalım kavışalım.* / "Bu iyi amelleri işleyip Maytrı Buda'yla rastlaşıp birleşelim." (TEKİN 1980: 225)

TUŞ- TAPIŞ-: (Rast gelmek, karşılaşmak) *Köni körümlüg ögke kañka tuşup tapışıp...* / "Doğru görüşlü ana babaya rast gelip..." (ZİEME 1985: 183)

TUŞ TEÑ: (Denk, arkadaş) *Bo yirtinçüteki tınlıglar alku bir ikintike tuşın teñin körüp tünür böşük boluşup kız birişip bagır böşük edgü ögli bolurlar.* / "Bu yeryüzündeki canlılar, hep, birbirlerine denkliklerini görüp, dünür olup, kız alıp verip, akraba ve (birbirlerine karşı) iyi düşünceli olurlar." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 40)

TUŞ TULUM: (Yoldaş, eş, arkadaş) *Neñ yime birli onlı burkanlarka tuş tulum bolup edgü kılınçlar kılmak üze bo nomlarıg eşidgeli bolmaz.* / "Yine, bir ve on Budalara da yoldaş olup, iyi ameller işleyerek bu öğretileri asla işitemez." (KAYA 1994: 116)

TUŞ- YOLUK-: (Rast gelmek, karşılaşmak) *...Ançulayu ok tuşmış yolukmış kelin.im ögrünç tigin teñrimniñ anta basa amrak oglanlarımnıñ yime antrabav üzüt et'özleri ozup kutrulup...* / "...Böylece rastladığım gelinim Ögrünç Tigin Teñrim'nin, ondan sonra sevgili oğullarımın da iki varlık arasındaki bedenleri kurtulup..." (ZİEME 1985: 188)

TUŞUŞ- KÖRÜŞ-: (Kaqrşılaşıp görüşmek) *...Kin kelteçi burkanlar birle tuşuşmaz körüşmezler.* / "...Gelecekteki Budalarla karşılaşıp görüşmezler." (TEKİN 1980: 165)

TUT- AL-: (Tutup almak) *Köñül neñ tutmadaçı almadaçı bolmamak üze barlı yoklıda yorıdaçı titir.* / "Gönül, asla tutup alan olmadığından varlıkta ve yoklukta hareket edebilir." (RÖHRBORN 1991: 132)

TUT- ATKAN-: (Tutunup yapışmak) *Anın men bolarnı çın kirtü üze tutmayın atkanmayın tip monçulayu sakınıp ezüg igid ol tip bilirler.* / "O nedenle, ben bunları "doğruluk üzerine tutunup yapışmayayım" deyip, böylece düşünüp, (onlar) yalan yanlıştır diye bilirler." (KAYA 1994: 226)

TUT- BOŞGUN-: (Dikkate alıp anlamak) *Okıguka sarıt kılguka sakınguka bışrunguka ögüke tapınguka tutguka boşgunguka montagın alku teñri yirlerinte erteçi teñri urıları birle çambudıvıptakı tınlıglarnıñ asıglıgı meñiligi üçün bo daranı birle mudurnı iliga sini üze tutguluk ol.* / "Ey hükümdar! Bildirip beyan etmeye, düşünüp öğrenmeye , öğüp hürmet göstermeye, dikkate alıp anlamaya, bu şekilde bütün tanrı yerlerindeki beyzadeler ile birlikte, yeryüzündeki canlıların yararı için bu tılsım ile damgayı seninle muhafaza etmelidir." (MÜLLER 1911: 33)

TUT- İÇKER-: (Sahiplenmek) *Edgü ögli yarlıkançuçı köñüllüg küçleri üze tutup içkerip...* / "İyi düşünceli, merhametli gönüllü güçleri ile sahiplenip..." (RÖHRBORN 1971: 28)

TUT- KAP-: (Vakit geçirmek, oyalanmak) *İnçip igleyü birle ök sav söz kodup tutar kapar erken ölüp bartı.* / "Sonra, hastalanıp, konuşmayı bırakıp günü geçirirken ölüp gitti." (KAYA 1994: 62)

TUT- KARVA-: (Tutup kavramak) *İrig iligleri üze biçekin biçerçe tutarlar karvayurlar.* / "İri elleriyle bıçakla kesermişcecine tutup kavrarlar." (GENG-KLİMKEİT-LAUT 1993b: 376)

TUT- KİZLE-: (Saklamak, muhafaza etmek) *Yime törlüg agı barım elgiñerü kelser esirgerü kızganu tutmaz kizlemez.* / "Yine, çeşitli hazineler eline geçse, cimrilik ederek saklamaz. " (LE COQ 1922: 21)

TUT- TEGİN-: (Dikkate alıp önem vermek) *Anın kim kayu tınlıglar bo nom erdinig tutsarlar teginserler ol yalañuklar ötrü alku burkanlarka utlı sevinç teginmiş bolgaylar teñrim tip ötünti.* / "O nedenle hangi canlılar bu öğreti mücevherini dikkate alıp önem verseler, o insanlar bundan dolayı bütün budalara sevinç eriştirmiş olacaklar tanrım, diye arz etti." (KAYA 1994: 203)

TUTÇI ÜZÜKSÜZ: (Sürekli,daima) *Tutçı üzüksüz monı teg togumug ajunug unıtmaklıg tooz toprakka batılıp turkaru moñul ertiler.* / "Sürekli bunun gibi varlık bulmayı unutmaktan ibaret toza toprağa gömülüp, devamlı şuursuz oldular." (BANG-GABAİN 1930a: 6)

TUTÇI İSTİM (Sürekli, aralıksız) *...Tutçı istim bodılıg yig yorıg üze tolp yirtinçüg tuyunmakta ornatayın.* / "...Sürekli, ermeli üstün hareketle bütün dünyayı kavrayış içinde yerleştireyim." (ARAT 1991: 152)

TUTMAÇ TALKAN: (Şehriye arpa) *Tutmaç talkan buşılıg tul kunçuylar ermez mu.* / "Şehriye, arpa sadakalı dul kadınlar yok mu? " (ZİEME 1985: 108)

TUTTURKAN KENDİR: (Çeltik, kendir) *Anta ünser ı ıgaç ara idi açuksuz tutturkan kendir berk kamış yap yavışgu alkınçsız...* / "Orada çok sık bir şekilde ağaçlar; tazeliği kaybolmayan çeltik kendir, sağlam kamış yeşerse..." (KAYA 1994: 219)

TUTURKAN TARIG: (Pirinç, buğday) *Tuturkannıñ tarıgnıñ tüş yimişniñ kavlanıñ tatıgları küçleri ançan ançan yime yokadur.* / "Pirincin, buğdayın, meyvenin, sebzenin gıdaları öyle öyle kaybolurlar." (KAYA 1994: 300)

TUTYAKLAN- YAPIŞIN-: (Tutunup yapışmak) *...Tutyaklangulug yapşıngulug öz tözi yok tip...* / "...Onların tutunup yapışacak kökleri yok deyip..." (ARAT 1991: 74)

TUY- BİL-: (Vakıf olup bilmek) *Tuyup bilip oñargu ol tütrüm teriñ taplagın.* / "Vakıf olup bilerek, derin arzusunu anlamalıdır." (KARA-ZİEME 1970: 29)

TUY- OÑAR-: (Kavrayıp anlamak) *Amtı ulug kuvrag öñin öñin bo yörügüg tuya oñaru yarlıkasarlar...* / "Şimdi, büyük cemaat, her biri bu açıklamayı anlayarak buyursalar..." (RÖHRBORN 1971: 26)

TUY- ÖTGÜR-: (Vakıf olmak, nüfuz etmek) *...Alku nomnuñ tözin belgüsin tuyu yumgı bir kalısız tuyar ötgürür.* / "...Bütün öğretinin aslını, belirtisini kavrayarak istisnasız vakıf olur." (ARAT 1991: 74)

TUY- UK- BİL-: (Karayıp anlayıp bilmek) *...Tınlıglar tuyar ukar bilir bolup ötgürüp burkan yolıña kirür.* / "...Canlılar karayıp anlayıp bilir olup, nüfuz edip Buda yoluna girer." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 48)

TUYMAK BİLİG: (Kavrayış, biliş) *Burkanlar tuymakıña biligiñe kirtiler.* / "Budaların kavrayışına, bilişine girdiler." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 54)

TUYUN- İTİN-: (Ermek, vakıf ılmak) *Kaltı birök bo nomug kirtgüngeli usarlar utgurak erür ol kişi tuyunmış itinmiş köñüllüg.* / "Öyle ki, şayet bu öğretiye inanabilseler, o kimselerin ermiş gönüllü olmaları kesindir." (KARA-ZİEME 1970: 27)

TUYUN- ODUN-: (Bilinçlenmek) *Yükünür biz tuyunmış odunmış atlıg teñri burkan kutıña.* / "Bilinçlenmiş adlı tanrı Buda saadetine saygıyla eğiliriz." (RÖHRBORN 1971: 18)

TUZLUG YARAGLIG: (Yararlı, faydalı) *Kaçıgları arıg süzük et'öz itigleri tolu tükel münsüz kadagsız yig adruk biliglig edremlig tuzlug yaraglıg eriglig barıglıg bolurlar.* / "Uzuvları temiz, beden yapıları eksiksiz, dertsiz, üstün, erdemli, faydalı, yol yordam bilen olurlar." (KAYA 1994: 116)

TÜG TÜMEN: (Sayısız, binlerce) *Tüg tümen tınlıgların kutgartıñız.* / "Sayısız canlıları kurtardınız." (BANG-GABAİN 1930a: 10)

TÜGLÜG TÜMENLİG: (On binlerce, sayısız) *Anta ötrü kök kalıgta tüglüg tümenlig örtlüg yalınlıg kara bulıt osuglug tütünlüg ///* "Bunun üzerine gökyüzünde on binlerce, ateşli, kara bulur gibi dumanlı..." (TEKİN 1980: 182)

TÜGÜN BUKAGU: (Bağ, köstek) *Ozmış kutrulmış erür men men toyınlar alku bag çug tügün bukagudın.* / "Rahipler, ben bütün bağ, düğüm ve kösteklerden kurtulmuşumdur." (TEKİN 1980: 42)

TÜKEL BARIM: (Mükemmel, tam) *...Yañınça kodup çakır turgursar tükel barım buyan bulur.* / "...Usulünce koyup, çarkı hareket ettirse mükemmel sevabı bulur." (RADLOFF 1928: 38)

TÜKEL BÜTÜN: (Bütün, tam) *Altun öñlüg yaruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom iligi atlıg nom bitigig tükel bütün bititgüke küsüş öritgeli usar sen bo emgekiñdin ozgalı kutrulgalı ugay ertiñ tip tidiler.* / "Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden üstün, öğreti hükümdarı adlı öğreti kitabını bütün olarak yaydırma arzusunu besleyebilsen, sen bu sıkıntıdan kurtulabilecek idin diye söylediler." (KAYA 1994: 64)

TÜKEL EGSÜKSÜZ: (Tam, eksiksiz) *...Tükel egsüksüz iziñiz tüştiler tamga teg belgülüg.* / "...Eksiksiz iziniz damga gibi belirgin olarak basıldı." (ZİEME 1985: 37)

TÜL YİLVİ: (Sihir, hayal) *Üklimeki esilmeki erser ol yime tülke yilvike ogşatı erür.* / "Artıp eksilmesi ise, o da sihire benzer." (KAYA 1994: 96)

TÜMEK İTİG: (Süs, ziynet) *...Tükezikçe uz tümeki itigi tükel egsüksüz kutlug ülüglüg...* / "Herşeyiyle iyi süsü, tam, eksiksiz, mesut ve talihli..." (ARAT 1991: 98)

TÜMEN BAN: (On bin) *Küzki ıgaç yañkusı tümen ban yirde yañkurar.* / "Sonbahardaki ağaç hışırtısı on bin yerde yankılanır" (BANG-GABAİN 1929: 250)

TÜMKE BİLİGSİZ MÜRKİ: (İdraksiz, bön) *Kaçan kişi ajunınta togdukda tümke biligsiz mürki bolmışların...* / "Ne zamanki insan âleminde doğduklarında, idraksiz olduklarını..." (KAYA 1994: 187)

TÜMKE BİLİGSİZ: (Cahil, bilgisiz) *...Tümke biligsiz tömeninç kulut kamıllıg arya açari tükellig bilge iştonpa bahşınıñ boşug yarlıgı üze evire akdaru tegintim.* / "...(Ben) cahil, kaba hizmetkar Kamıl'lı Arya adlı öğrenci, eksiksiz, bilge, İştonpa Üstad'ın izin buyruğu sayesinde tercüme etmeye muvaffak oldum." (ZİEME-KARA 1978: 160)

TÜN KARARIG: (Karanlık) Yime bilge biliglig kün teñri entekek il.in yarut-makı üze yarut-u yarlıka-p ulug tün.üg kararıg.ıg tarkar-u kiter-ü yarlıka-dı . / Yine, hikmetli bilgili gün tanrı, Hindistan ülkesini, ışıtma gücü sayesinde ışıtarak buyurup, büyük karanlığı ortadan kaldırarak buyurdu. (RÖHRBORN 1996: 180)

TÜN KÜN: (Gece- gündüz) *Anta tegdükte tün kün katıglantılar.* / "Oraya eriştiklerinde gece gündüz çaba gösterdiler." (MÜLLER 1922: 75)

TÜNE- TIN-: (Sükut bulma) *Tünedi tıntı üç dyanlarta.* / "Üç istiğrakta sükut buldu." (RÖHRBORN 1991: 27)

TÜNİ KÜNİ: (Gece- gündüz) *...İki yigirmi yıl tüni küni üzlünçüsüz paşantak atlıg yagış yagıdımız.* / "...On iki yıl, gece gündüz fasılasız Paşantak kurbanı sunduk." (TEKİN 1980: 56)

TÜNLE KÜNTÜZ: (Gece- gündüz) *Kamag yalañuklar ayayu agırlayu tutmış kergek kim tünle küntüz unıtmasar.* / "Bütün insanların, (onu) gece-gündüz unutmamaları için daima saygı göstermeleri gerekir." (TEKİN 1993: 12)

TÜNÜR BÖŞÜK: (Hısım) *Tüñür böşük boltukta aşnu edgü kün körürler.* / "Dünür olduktan sonra güzel günler görürler." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 40)

TÜP TAM: (Temel, duvar) *Tüplerig tamlarıg alku tört erdinin itilmiş.* / "Temelleri, duvarları dört mücevherle süslenmiştir." (TEKİN 1980: 92)

TÜP ÜZLENÇÜ: (Kök, dip) *Alku burkanlar özke adınaguka asıg tusu kılsarlar tüpiñe üzlençüsiñe tegi asıg tusu kılu yarlıkayurlar.* / "Bütün Budalar, kendilerine (ya da)

başkalarına fayda sağlasalar köküne kadar fayda sağlayarak buyururlar." (KAYA 1994: 88)

TÜP YILTIZ: (Kök, esas) *Montag iki yigirmi törlüg tüp yıltız kergeklig tamñaklarda(?) ulug bahşı naropanıñ yarlıkamışı bar.* / "Bunun gibi on iki türlü köke ihtiyaç duyan talimatlar arasında yüce üstad Naropa'nın buyruğu var." (ZİEME-KARA 1978: 128)

TÜPLÜG KÜÇLÜG: (Köklü güçlü) *Yükünür biz tüplüg küçlüg atlıg teñri burkan kutıña.* / "Köklü, güçlü adlı tanrı Buda saadetine saygıyla eğiliriz." (RÖHRBORN 1971: 48)

TÜPSÜZ TERİÑ: (Derin) *Kiñ alkıg tüpsüz teriñ yörüglüküg ol şlöklerig yime kamag tokuz elig bölük ol kezigçe kin basa erür.* / "Geniş, derin izahı olan o nazımlar da, tamamı kırkdokuz parça olan silsilenin arkasındadır." (KARA-ZİEME 1970: 19)

TÜPÜK- ALKIN-: (Son bulup bitmek) *Netegin tip tiser alku biligler iyin kezigçe ulalıp tüpükmez alkınmaz üçün.* / " Neden diye dersen, çünkü bütün şuurlar birbiri ardı sıra ulanıp, son bulup bitmez." (BARUTÇU 1998: 59)

TÜR- BÜK-: (Dürüp bükmek) *Monı monçulayu türe büke kılmış kuratmış kop törlüg tsuy irinçü agır ayıg kılınçlarımın amtı bökünki bo künte...* / "Bunu, bu şekilde dürüp bükerek işlediğim her türlü suç ve günahlarımı şimdi bugünkü bu günde..." (KAYA 1994: 121)

TÜRK YİGİT: (Yiğit, kuvvetli) *Sen yime türk yigit sen men yime oglagun ögrenmiş kenç kiçig men.* / "Sen dahi yiğtsin ben de sana benzemeye çalışan çocuğum." (MÜLLER 1922: 82)

TÜRT- ISLA-: (Saçıp serpmek) *Köyürgülük saçguluk türtgülük ıslaguluk neçe edgü yıd yıparlar erser...* / "(Tütsü olarak) yakılıp dağıtılacak, saçıp serpilecek ne kadar güzel koku varsa..." (KAYA 1994: 114)

TÜRT- SAÇ-: (Tütmek, saçılmak) *Öñi öñi edgü yıd yıpar türtgü saçgu ulatı edgü yıdı kötiyü buluñ yıñakıg toşgurtı.* / "Çeşit çeşit güzel koku, tütsü saçkı ve başkaları güzel (kokular) kokarak her tarafı doldurdu." (KAYA 1994: 307)

TÜŞ- KAMIL-: (Düşmek) *Bo meniñ et'özüm yük teg tüşteçi kamıltaçı ol.* / "Bu benim bedenim, yük misali düşücüdür." (MÜLLER 1922: 31)

TÜŞ TAM: (Filiz, sürgü) *Biş törlüg ı tarıg hua yavışgu tüş yimiş artayur kalır ança.da tüşi tamı bütmedin.* / "Beş türlü hububat, çiçek, yaprak, meyve, yemiş o vakit filiz vermeden bozulur kalır." (KAYA 1994: 297)

TÜŞ- TAY- : (Düşüp kaymak) *Ukar tüpüg ol ok töpüdin tüşmekig taymakıg.* / "Aslı esası tepeden düşüp kaymayı anlar." (TEKİN 1980: 51)

TÜŞ TILTAG: (Sonuç- neden) *Yirtinçüli kog kıçmıklı negü bir tüşinli tıltagınlı.* / "Yeryüzü ve atom bir birinin sonucu ve nedeni (değil mi ?)" (KARA-ZİEME 1970: 43)

TÜŞ UTLI: (Sonuç, karşılık) *Ötrü tükel bilge teñri teñrisi burkan yüz kalp üç asanki içinteki buyan edgü kılınç küçinte tüş utlı bulmış styanuparivrt tilin...* / "Sonra, eksiksiz, bilge, tanrılar tanrısı Buda yüz dönem ve üç sayısızlık nisbetindeki sevapları sayesinde karşılık bulmuş doğru sözlü diliyle..." (GABAİN 1959: 20)

TÜŞ YİMİŞ: (Meyve, yemiş, ürün, sonuç) *Kim kayu kişi sögüt tikser ol sögütte yiti törlüg tüş yimiş teg bo ırk.* / "Hangi kimse ağaç dikse, o ağaçtaki meyve gibidir bu fal." (ARAT 1937: 40)

TÜŞLÜG TAMLIG: (Verimli) *Ötrü tarımış ı tarıglagı tüşlüg tamlıg bolur.* / "Bunun üzerine işlenmiş hububat tarlası verimli olur." (TEKİN 1980: 233)

TÜŞRÜK ESRİNGÜ: (Rengarenk) *...Tüü törlüg tümen baglıg tüşrük esringü yüglüg kanatlıg /// yaşıp çalgınların çapa...* / "...Türlü türlü binlerce cinsten rengarenk tüylü kantlı (kuşlar) /// saklayıp kanatlarını çırparak..." (BARUTÇU 1987: 85)

TÜŞSÜZ KURUG: (Beyhude, boş, sonuçsuz) *Kirtgünç köñli yok erser üjik yörüg uksar tüşsüz kurug kalır.* / "İmanlı gönlü yok ise, harfi, manayı öğrense de boştur." (BANG-GABAİN 1932: 26)

TÜŞÜR- ALAÑADTUR-: (Yenmek, mağlub etmek) *İnçip ötrü birer et yimez bor içmez yagı ormizt tiginig tüşürti alañadturtı.* / "Böylece, bunun üzerine birer et yemez, şarap içmez düşman Ormizt Prens'i mağlup etti." (GENG-KLİMKEİT-LAUT 1987: 50)

TÜŞÜRÜL- KEMİŞİL-: (Düşürülüp atılmak) *Kayu tıltagın tükel bolmamak üze üç basutçılar tüşürülüp kemişilip turmaz.* / "Hangi sebeple üç yardımcı-sebep tam olmamak ile düşürülüp atılıp durmaz? " (BARUTÇU 1998: 58)

TÜTRÜM TERİÑ: (Derin, ince) *Anta ötrü ayagka tegimlig bodısatav teprençsiz etö'zin tütrüm teriñ dyan sakınç yügerü kılur.* / "Bundan dolayı hürmete layık aziz sarsılmaz vücudu ile derin istiğraka dalar." (TEKİN 1980: 113)

TÜTÜZ- KARIŞ-: (Savaşma, çatışma) *Yintem beklemek bukagulamak ölürmek emgetmek tütüzmek karışmak yoñarışmak ayıglaşmak yazuksuzug yalarmakda ulatı ayıg törüler bolgay.* / "Yeniden, zincire vurma, öldürüp işkence etme, savaşma, iftirâlaşma, suçsuzlardan şüphelenme (ve) diğer kötü âdetler olacak." (KAYA 1994: 247)

TÜZ ARASIZ: (Düz arasız) *Birök közünür ödte bolsar egsük bolur tüz arasız basutçısı.* / " Eğer görünen vakitte olursa düz- arasız yardımcı sebebi eksik olur." (BARUTÇU 1998: 56)

TÜZ BAZ: (Barış, huzur) *Öñdün ırşı karşı bolmış bursañ kuvragıg burkan bahşı şravaklarıg tüz baz kılıp raçagarh kentde pıppılañuh ögüzde edgü ögli buluñlug yıñaklıg çaytıka yükünür men.* / "Doğuda kavgalı olan cemaati, Buda, üstad ve müritleri barıştırıp Raçayarh şehrinde Pıppılanguh ırmağında, iyi düşünceli istikâmetli tapınağa hürmette bulunurum." (KAYA 1994: 73)

TÜZ KÖNİ: (Doğru düzgün) *Subudi eşidip bo montag tüz köni yörügin ançulayu antag boltı kaltı kamgak kentir içinte inmiş teg.* / "Subudi, bunun gibi doğru düzgün izahı işitip, tıpkı tuzlu(?) kendirden çıkmış gibi oldu." (KARA-ZİEME 1970: 31)

TÜZ TÜP ŞADKI: (Kök, asıl) *Kim ol bo orunta bodısatavlar eşidip tutdaçı edrem.leri üze daranı tigme nomlarıg tüz tüp şadkı (?) kılıp sansız sakışsız dyanlıg bilge biliglig yaruklarıg anta ornatıp utunçsuz teprençsiz bolurlar.* / "Ki, bu yerlerde Budalar, işitip tutkuları erdemleriyle tılsım denilen nomları köklü kılıp sayısız istiğraklı hikmetli bilgili ışıkları orada yerleştirip sarsılmaz olurlar." (KAYA 1994: 195)

TÜZÜ ALKU: (Her şey) *İnçip tüzü alku.ta bolgu kergek.* / "Bu durumda (gök) her şeyde olsa gerek." (BARUTÇU 1998: 37)

TÜZÜ KÖNİ: (Doğru düzgün) *Adın sekiz tümen tört miñ kişiler tözgerinçsiz yig üstünki tüzü köni tuymak burkan kutıña köñül turgurdılar.* / "Başkaca seksen dört bin kişi, hesaplanamaz, en üstün, doğru düzgün kavrama Buda saadetine gönül bağlarlar." (ZİEME 1999: 80)

TÜZÜ TÜKEL: (Eksiksiz, tamam) *Alku kergekligçe tapıg udug yiveklerin men tüzü tükel anutayın.* / "Gerektiği kadar bütün hizmet teçhizatını, eksiksiz olarak hazırlatayım." (BARUTÇU 1987: 104)

TÜZÜ TÜKETİ: (Bütünüyle, eksiksiz) *Yañı kün kılguluk savlarıg barça olarka tüzü tüketi sözledi.* / "Yeni günde yerine getirecekleri sözlerin hepsini onlara eksiksiz olarak söyledi." (MÜLLER 1911: 21)

TÜZÜ YAPA: (Tam, mükemmel) *Netegin bolur sözlegeli alku nomlar anta tüzü yapa yaruk yaşuk ukulur üçün tip.* / " "Bütün öğretiler onda mükemmelen aydın bir şekilde anlaşılır olduğu için gök denmiştir" diye nasıl söylenebilir? " (BARUTÇU 1998: 36)

TÜZÜL- TEÑEŞ-: (Seviyesine erişmek, karşılaştırılmak) *Yöleştürser edgüsin öñreki kanlarnıñ neçök ol begimiz kutı birle tüzülgey teñeşgey tip tigeli boltukgay mu.* / "Önceki hükümdarların güzelliğiyle karşılaştırdığında, "Nasıl o beğimizin bahtının seviyesine erişecek" diye söyleyen olacak mı? " (RÖHRBORN 1991: 55)

TÜZÜN KÖNİ: (Doğru düzgün) *Bergînçe yok bar bolsar men kisim tüzün köni bersin.* / "Verince ortadan kalkacaksa, benim karım düzgün olarak versin." (RADLOFF 1928: 25)

U- YARA-: (Uygun olmak) *...Ög kañ aka ini kız kelinlerimiz umaz yaramaz ırklarta togmış erser.* / "...Ana baba, ağabey kardeş, kız gelinlerimiz uygun olmayan fallarda doğmuş ise..." (ZİEME 1989Bb: 201)

UÇ BAŞ: (Uç, tepe) *Akıglıg meñiniñ uçı başı erür.* / "Akıcı sevincin ucudur." (ZİEME-KARA 1978: 136)

UÇ BÜT: (Uç bucak) *...Teriñi kiñi üze idi uçın bütin teñlegeli bolmaz.* / "...Derinliğini genişliğini ve asla ucunu bucağını ölçmek mümkün olmaz." (ÖLMEZ 1994: 60)

UÇ- ERT-: (Yükselip fena bulmak) *Yaruk edgüleri üze uçtaçı ertdeçi bolsunlar.* / "Işıltılı güzellikleriyle yükselip fena bulsunlar." (RÖHRBORN 1991: 74)

UÇ- KALI-: (Uçmak) *Antag bolu tüketmeki üze uçar kalıyur teg erip begler arasınta uladaçı sapdaçı erip...* / "Öyle olup sona erdirmesi üzerine uçar gibi olup beyler arasında tekrarlanıp..." (RÖHRBORN 1996: 98)

UÇ KIDIG: (Uç, kıyı) *Yorıgalı kılınsar teñlegeli bolmaz uçın kıdıgın.* / " Ölçülmeye kalkışılsa (öğretinin) ucunu kıyısını hesap etmek mümkün olmaz." (RÖHRBORN 1991: 19)

UÇ TÖPÜ: (Uç baş) *Takı yime altı ajunlarnıñ uçı töpüsi nırvannıñ taş kapıgı osuglug bavakır teñri yirinte tüşdüñüzler.* / "Ve ayrıca, altı dünyaların ucu başı, sonsuz huzurun dış kapısı gibi Bavakır tanrı yerinden düştünüz." (TEKİN 1980: 149)

UÇ TÜP: (Son,uç, bitim) *Ozakı burkanlar işlemiş upakarasanpadlıg işlerin uçıña tüpiñe tegi teger.* / "Önceki Budaların işlediği mükemmel hizmetlerden (ibaret) işlerin sonuna kadar erişir." (ZİEME 1985: 66)

UÇA ARKA: (Arka, sırt) *Uçañızta arkañızta müntürüp* /// "Arkanızda çıkarıp..." (ZİEME 1985: 36)

UÇIK YİLPİK: (Cin, şeytan) *...Yokadmaguluk uçık yilpik üze uçınmaguluk yilvi kömen üze...* / "...Yok olmayan cinlerle, kaybolmayan sihirle..." (KAYA 1994: 265)

UÇLUG BAŞLIG: (İğneleyici) *Kaçandın berü gavdam toyınka yala kodgu uçlug başlıg sav tapmaz ertimiz.* / "Ne zamandan beri Gavdam adlı azize iftira içerikli iğneleyici söz uydurmamış idik." (TEZCAN-ZİEME 1974: 35)

UÇRUG İDİZ: (Yüksek) *Bo tınlıglar ap yime turmışta ap yime yatmışta uçrug idiz adalıg* /// "Bu canlılar hem durduklarında hem de yattıklarında yüksek, tehlikeli..." (KARA-ZİEME 1986: 335)

UÇSUZ KIDIGSIZ: (Uçsuz kıyısız) *Kök kalık uuçsuz kıdıgsız erür.* / "Gök, uçsuz kıyısızdır." (BARUTÇU 1998: 34)

UÇUZ OÑAY: (Kolay, zahmetsiz) *Uzun ödün sansarta çommış batmışlar uçuz oñay sukavati uluşta togsunlar.* / "Uzun zaman varlıklar dünyasında batmış olanlar kolayca cennet ülkesinde doğsunlar." (ZİEME 1985: 177)

UÇUZ YİNİK: (Değersiz, hor) *Et'özümte kiçiglerig uçuz yinik tutdum erser...* / "Bedence benden küçük olanları hor gördü isem..." (MÜLLER 1911: 77)

UÇUZLA- ASKANÇULA-: (Aşağılama, hor görme) *Özümde yavızlarıg körüp uçuzladım askançuladım erser...* / "Kendimden kötüleri görüp aşağıladım ise..." (KAYA 1994: 121)

UÇUZLA- SATGA-: (Aşağılamak, değer vermemek) *Yitinç tınlıgların ölürgeli sevip yalañuz yalıntık yalañuk kekşeglerig uçuzlamak satgamak.* / "Yedincisi, canlıları öldürmeyi sevip, kimsesiz insanları, acizleri aşağılamak(dır)." (RÖHRBORN 1971: 25)

UD İÑEK: (Sığır, inek) *Adgır atların yaratıglıg körtle kañlılar ulug bedük ud iñek bogalar koduz öküzler tadun turpı buzagular ırk erkeç teke oglak tölet orun eşük döşek ton etük itig yartıg aş içgü ı tarıg /// ed tavar miñ miñ tümen tümen kurla birtiñiz.* / "Aygırların, atların koşulduğu güzel arabalar; büyük, iri sığırlar, inekler, boğalar yak türü öküzler, körpe danalar, buzağılar, koçlar, keçiler, tekeler, oğlaklar; yastık, sedir, yorgan, döşek, elbise, ayakkabı, süs eşyası, yiyecek, içecek, hububat, tohum /// mal mülk binlerce on binlerce defa verdiniz." (TEKİN 1980: 49)

UDUN- TAPIN-: (Hizmet etmek, hürmet göstermek) *Yime burkan tipen igid nomka uduntumuz tapıntımız ersek...* / "Yine Buda deyip yanlış öğretiye hizmet etmiş isek..." (LE COQ 1941: 33)

UDUZ- ÇELK-: (Yöneltmek, sevk etmek)*Yaruk yaltrık uduzup çelkip körkitsün.* / "Işığı sevk edip göstersin." (ÖLMEZ 1988: 270)

UDUZ- İLT-: (İletmek, sevk etmek,) *Kayu korkınçsız yıñak erser ol yıñakta turkaru bizni uduzup iltdiñ.* / "Hangi korkusuz yön varsa o yönde daima bizi ilettin." (MÜLLER 1946: 40)

UDUZ ÖRMEN: (Uyuz, deri hastalığı olan) *...Ol tınlıg közünür ajunta ayıg körksüz uduz örmen kart yiriñ iglig bolur.* / "...O canlı, görünen dünyada fena, çirkin, uyuz, çıbanlı, irinli bir şekilde illetli olur." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 52)

UGAN YARP: (Kudretli) *Kayu ajunta inçgülüg esengülüg togsar ugan yarp kamagka ayagulug bolur.* / "Hangi âlemde doğsa, huzurlu, kudretli, herkes tarafından saygı gören olur." (ZİEME KUDARA 1988: 184)

UGRA- SOK-: (Fırsat gözlemek) *Ugrayu soka öz begim yol temür yiuçiñ ulug işke karaçañ sıñar yumşatdı erti.* / "Özellikle kendi beyim Yol Temür Bey, büyük işe Karaçang (beldesi) tarafında hizmet etmişti." (ZİEME 1985: 124)

UGUR YIK KEZİK: (Zaman, sıra) *Ay oglanım bo savnıñ ugrın yıkın kezikin men bilir men.* / Ey oğullarım! Bu meselenin zamanını, sırasını ben bilirim." (TEZCAN 1975: 30)

UGUR YIK: (Fırsat, vesile, zaman) *Birök kim kayu tözünler oglı tözünler kızı antag yime ugurı yıkı bulup begke iisike ınanç tayanç bolgalı küseser...* / "Şayet, hangi soylular oğlu, soylular kızı, böylece fırsatını bulup, beye ve beyin eşine dayanak olmayı dilese..." (ARAT 1937: 49)

UGURSUZ TEGİNÇSİZ: (Fırsatsız, zamansız) /// *Tınlıglarnıng biş ajunlug tilgeninte ugursuz tegingsiz yokaru kodı tegzinü* /// "...Canlıların beş dünyalı çarkında fırsat bulamadan yukarı- aşağı dönerek..." (TEKİN 1980: 128)

UGURSUZ YIKSIZ: (Zamansız, sırasız) *Küçlüg katıg yiil kelip ugursuz yıksız yiltirer.* / "Güçlü şiddetli rüzgar gelip zamansız eser." (KAYA 1994: 297)

UGUSUZ SERGÜSÜZ: (Dayanılmaz, tahammül edilmez) ...*Ugusuz sergüsüz unçsuz kötrünçsüz ulınçıg emgekke sokışmışlarıg...* / "...Dayanılmaz, tahammül edilmez, çekilmez, katlanılmaz acı eziyetlere maruz kalanları..." (ARAT 1991: 96)

UGUŞ TARIG: (Soy, kök) *Uguşımtın tarıgımdın berü tirti nomlug men.* / "Soyumdan, kökümden beri üstadlı öğretiye dahilim." (GABAİN 1935: 18)

UGUŞ TÖZ: (Soy, kök, esas) *Ne yime kaşip uguştın tözdin belgürmiş üçün mahakaşip tip atayurlar erdi.* / "Kaşip soyundan, neslinden zuhûr ettiği için Mahakaşip adını takmışlardı." (TEKİN 1980: 159)

UGUTLANTUR- YAŞART-: (Filizlendirip yeşertmek) *Bilge biliglig yaruk bolmagınça kim olarnıñ nızvanılıg uu birle yokulmış bilge biliglerin açıp ugutlanturgalı*

yaşartgalı bolmaz. / "Hikmetli bilgili ışık olmayınca, onların ihtiraslı uykuyla kirlenmiş hikmetli bilgilerini kimse filizlendirip yeşertemez." (RÖHRBORN 1991: 77)

UK- BİL-: (Anlayıp bilmek) *Ukgulug törülerig alku uktı bilti.* / "Bilinmesi gereken düzenlerin hepsini anlayıp bildi ". (TEKİN 1980: 51)

UK- OÑAR-: (Anlayıp kavramak) *Birök adınlar tayakıña turmış tözüg uksar oñarsar tolun bütmiş kirtü töz yime adın öñi ermez .* / "Eğer başkalarına dayanak olmuş esası, anlayıp kavrasa, tamamen bitmiş gerçek esas da farklı olmaz." (KARA-ZİEME 1970: 25)

UK- TUY-: (Anlayıp kavramak) *Ukmaz tuymaz munukların korkıtur siz.* / " Anlayıp kavramaz budalaları korkutursunuz." (ARAT 1991: 158)

UKIT- BİLTÜR-: (Bildirmek, anlatmak) *Bo pi taşdakı savların ukıtdaçı biltürdeçiler neñ ertmez bo beglerte.* / "Bu kitabedeki sözleri bildirenler, bu beyler arasında asla son bulmazlar." (RÖHRBORN 1996: 135)

UKTUR- ÖTGÜR-: (Anlatıp bidirmek) *Kayu tözünler oglı tözünler kızı kamag tınlıglar üçün bu nom bitig okısar nomlasar teriñ yörügin uktursar ötgürser...* / "Hangi soylular oğlu, soylular kızı, bu öğreti kitabını canlılar için okusa, vazetse, derin manasını anlatıp bildirse..." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 26)

UKUL- BİLİL-: (Anlaşılmak) *Ol üç tegzinç kiñ yörigin tözgerser bışrunsar özke sanlıg tükel bilser ötrü anta törtli onlı ermezi ukulur bililir.* / "O üç bölüm geniş yorumunu araştırıp öğrense, kendisine ait olduğunu bütünüyle bilse, bundan dolayı orada dörtlü ve onlu olmadığı anlaşılır. " (RÖHRBORN 1996: 100)

UL KIDIG: (Tekerlek kasnağı) *Ongalı ög köñüllüg ongalı dyan sakınçlıg ulı kıdıgı erür.* / "Sağdan akıl fikirli, sağdan istiğraklı kasnağıdır." (TEKİN 1980: 131)

ULA- KİÑÜRT-: (Genişletmek) *Üç erdinig ulamak kiñürtmek una bo titir.* / " Üç mücevheri genişletmek ona(?) budur." (RÖHRBORN 1996: 76)

ULA- SAP-: (Tekrarlanmak, tazelenmek) Antag bolu tüketmeki üze uçar kalıyur teg erip begler arasınta uladaçı sapdaçı erip... / "Öyle olup sona erdirmesi üzerine uçar gibi olup beyler arasında tekrarlanıp..." (RÖHRBORN 1996: 98)

ULAG SAPIG: (Silsile, bağ, dizi) *Burkan şasınınta nomka ulag sapıg asıg tusu kılmış bolalım.* / "Buda öğretisinde dine bağlanmış ve ona hizmet etmiş olalım." (TEKİN 1980: 23)

ULAL- SAPIL-: (Sıralanmak) *Altun küzeçlig orunta ıduk nom ulaldı sapıltı.* / "Altın işlemeli tahtta kutsal öğreti sıralandı." (RÖHRBORN 1991: 95)

ULAL- YADIL-: (Yayılıp genişlemek) *Kalınçu körki kalınçu nomı ulalıp yadılıp...* / "Kalbalık görüntüsü, kalabalık öğretisi yayılıp genişleyerek..." (TUGUSEVA 1980: 23)

ULALTUR- AKILTUR-: (Devam ettirmek) *...Abamulug ödlerke tegi akılturgu ulalturgu küsüşin agınçsız bek yarp köñülin alp katıg monı teg ödte kolıta agır ulug bo işig arıtı tıdıgsızın tavrak bütürgü üçün...* / "...Gelecekteki zamanlara dek devam ettirme arzusuyla, kararlı, sağlam gönülle bunun gibi zor dönemde bu büyük işi tümüyle, engelsiz olarak hemen bitirmek için..." (ZİEME 1989Bb: 200)

ULGAD- BEDÜ-: (Büyümek) *Terk ödün ulgadıp bedüp tükel bilge maytrı burkan nomınta toyın bolup arhant kutıña tegirler.* / "Hemen büyüyüp, eksiksiz, bilge Maytrı Buda dininde rahip olup, velilik saadetine ulaşırlar." (TEKİN 1980: 188)

ULGAD- EDED-: (Gelişip varlık bulmak) *Yime kamag üküş ı ıgaç ootlar ol yil teñri küçin ilgünmekin togar kolıñaları ulgadur ededür ögirer.* / "Yine bütün pek çok bitkiler o rüzgar tanrısının gücü ve tesiriyle doğar, filizleri gelişip varlık bulur, sevinir(ler)." (BANG-GABAİN 1928: 249)

ULI- AÇI-: (Ağlayıp sızlamak) *Çekuandien tigme atın tegşürüp yöküidien at urdukta tümen yıñakdın ulıdılar açıtılar.* / "Çekuan-dien denilen adını değiştirip Yöküidien adı verdiğinde on bin taraftan ağlayıp sızladılar." (RÖHRBORN 1991: 117)

ULI- MÖÑRE-: (Uluyup böğürmek) *Ulımak möñremek ünleri işitilür.* / "Uluyup böğürme sesleri işitilir." (TEKİN 1980: 182)

ULI- SIGTA-: (İnleyip hıçkırmak) Ulıyu sıgtayu teñriler iligi hormuzta teñrike ince tip sözleti. / "İnleyip hıçkırarak, tanrılar hükümdarı Hormuzta tanrıya şöyle deyip söyledi." (MÜLLER 1911: 30)

ULIN- TOLGAN-: (Kıvırtmak) *Anta ötrü batra katun yinçke bilin ulınıp tolganıp özin yumşak oglagu adakın akuru akuru mañın yorıyur.* / "Ondan sonra, Batra adlı hatun ince belini kıvırtıp, kendi yumuşak ayaklarıyla yan yan adımlayarak yürür." (MÜLLER 1911: 24)

ULINÇIG YARSINÇIG:(Tiksindirici, dehşet verici) *...Ulınçıg yarsınçıg üç yavlak yolka baru tartdaçı üçün ötünü yalvaru teginür men.* / "...Tiksindirici üç kötü yola vararak (bici) çıkarması için saygıyla yalvarırım." (KAYA 1994: 115)

ULIŞ- SIGTAŞ-: (Bağrığıp ağlaşmak) *Bo savıg ilig begli katunlı eşidip açıgları emgekleri üze umadın ulışdılar sıgtaşdılar.* / "Bu sözü, hükümdar ve hatunu işitip, ıstıraplarıyla kendilerini tutamadan bağrışıp ağlaştılar." (KAYA 1994: 328)

ULUG AGIR: (Büyük) *...Ulug agır süzük köñülin akru akru mañlayu tükel bilge maytrı burkanka yakın tegip...* / "Büyük ve temiz bir gönülle yavaş yavaş yürüyerek, eksiksiz, bilge Maytrı Budaya yaklaşıp..." (TEKİN 1980: 219)

ULUG AYAGLIG: (Yüce saygı değer) *Ol il içinte ayaglıg ulug begler buyruklar yala yañkun alkınıp öz et'özleri yokadur.* / "O ülke içinde saygı değer yüce amir ve memurlar mahvolarak kaybolup bedenleri yok olur." (KAYA 1994: 298)

ULUG BEDÜK: (Büyük, yüksek) *Ulug bedük taglar basgukları yimrilti.* / "Yüksek dağların tepeleri çöktü." (MÜLLER 1946: 52)

ULUG KARI: (İhtiyar, yaşlı) *Anta ötrü baranas balıktakı ulug karı atlıglarnıñ buyruklarnıñ alpagutlarnıñ ogulanı yitlinip barıp...* / "Ondan dolayı Baranas şehrindeki ihtiyar itibarlıların, memurların, kahramanların çocukları ortadan kaybolup..." (MÜLLER 1922: 65)

ULUG KİÇİG: (Büyük- küçük) *Evinteki ulug kiçig.ke tutuztı.* / "(Onu) evindeki büyüklere ve küçüklere emanet etti." (HAMİLTON 1998: 44)

ULUG KOP: (Çok) *Küsi küçi ulug kop birsün.* / "Gücü kuvveti çok versin." (TEZCAN-ZİEME 1971: 456)

ULUG KÖLÜÑÜ TAYŞIÑ: (Büyük taşıt mezhebi) *Ür keçtin berü burkanlarnıñ nomınta amrılıp turulup ulug kölüñü tayşıñ nomta yarp katıg ornanmış erti.* / "Uzun

zamandan beri Budaların öğretisinde durulup, büyük taşıt mezheb öğretisinde sağlam yerleşmiş idi." (ZİEME 1999: 82)

ULUG KÖLÜÑÜ TİGME TAYŞIÑ: (Büyük taşıt mezhebi) *Ulug kölüñü tigme tayşıñ köñül burkan* /// "Büyük taşıt mezhebi gönüllü Buda...." (ZİEME 1999: 74)

ULUG KÜÇLÜG: (Büyük, güçlü) *Bo iş ködüg yime ulug küçlüg teñrilerniñ keñeşişmiş.* / "Bu iş de büyük, kudretli tanrılar tarafından müzakere edilmiştir." (TEKİN 1980: 48)

ULUG TEGİMLİG: (Yüce, saygıdeğer) *...Ulug tegimlig arhantlar bolurlar.* / "Yüce, saygıdeğer rahipler olurlar." (TEKİN 1980: 138)

ULUŞ BALIK: (Şehir, memleket) *...Altı yoltakı tınlıglar alku uluş balıklar arıg süzük közüngüdeki körk teg arıg süzük közünür.* / "...Altı istikametteki canlılar, bütün şehirler, memleketler temiz aynadaki götüntü gibi temiz görünür." (ZİEME-KARA 1978: 74)

ULUŞ BODUN: (Halk) *Yeme bodısatav tigin bo uluş bodun ayıg kılınçlıg kılmışın körüp ertiñü busuşlug kadgulug bolup ıglayu balıkka kirdi.* / "Yine aziz prens bu halkın kötü amel işlediğini görüp son derece üzülerek ağlaya ağlaya şehre girdi." (HAMİLTON 1998: 12)

ULUŞ İL: (Memleket, halk) *Kaçanka tegi kaygusuz yırgasun kamag uluşı ili.* / "Nice zaman kadar kedersiz rahat etsin bütün memleketi." (ARAT 1991: 114)

ULUŞ TARTIŞ: (Münakaşa, çekişme) *Tılangurmakları üze yitinçsiz tutunçsuz alku nızvanı kadguların üzmelep uluşların tartışların üzmiş kesmiş tükel bilge biliglerig öçmedin...* / "Güzel sözlerle erişilmez bütün ihtiras kaygılarını ezip münakaşalarını kesmiş eksiksiz hikmetli bilgileri kaybolmadan..." (KAYA 1994: 76)

UMUG INAG:(Umut, dayanak) *Amtı biziñ isig özümüzke edgü köñül turgurup umug ınag bolgıl.* / "Şimdi, bizim canımıza karşı merhametli gönül besleyip, (bize) umut ol." (MÜLLER 1945: 16)

UMUGLUG INAGLIG: (Umutlu, dayanaklı) *Umuglug ınaglıg kirtülüg isig özümüz teg amrak adaşımıza.* / "Ey! Umutlu, gerçekli, canımız kadar sevimli arkadaşımız!" (MÜLLER 1946: 66)

UMUGLUGSUZ INAGLIGSIZ: (Ümitsiz, dayanaksız) *Alku törü.de umuglugsuz ınaglıgsız ol tip bilip inçip edgülerke umug ınag tutsar...* / "Bütün kanunlardan dayanaksızdır diye bilip, böylece iyilere dayanak olsa..." (ZİEME 1999: 128)

UMUGSUZ INAGSIZ: (Umutsuz, dayanaksız) /// *Umugsuz ınagsız bo tınlıglar montag emgeklig yolta tüşmiş tururlar.* / "...Bu umutsuz canlılar böylesi zahmetli yola düşmüş vaziyettedirler." (MÜLLER 1911: 4)

UMUGSUZ İRİNÇ: (Umutsuz, zavallı) /// *Kutrultı umugsuz irinç moñul kal agulug yılkıta.* / "Zavallı, saçma, zehirli hayvanlar aleminden kurtuldu." (BANG-GABAİN 1930a: 6)

UMUN- INAN-: (Güvenip inanmak) *...Tolp yirtinçünüñ ulug edgü ögli yarlıkançuçı köñüllüg kañlarıña umunup ınanıp...* / "...Bütün dünyanın çok iyi düşünceli, merhametli gönüllü babalarına güvenip inanarak..." (WARNKE 1983: 245)

UMUN- KÜT-:(Ümit edip beklemek) *Umunu küte turdaçı sadapira urudita bodısatav biş yüz kızlar birle ulug yarlıkançuçı köñüllüg darmaudkadi bodısatavnıñ arslanlıg orun üzesinte yaltrıyu yaşuyu olurmışın körüp...* / "Ümit edip bekleyerek duran Sadapiraurudita Aziz beş yüz kızı ile birlikte ulu merhametli gönüllü Darmaudkadi Aziz'in arslan tahtı üzerinde ışık saçıp parlayarak oturduğunu görüp..." (BARUTÇU 1987: 143)

UMUN- TAPLA-: (Arzulamak, ummak) *İnçip bo monı teg yig kodıkı bolguluk savlarka irteken ıçanıp saklanıp umunguluk taplaguluk edgülerke kirtgüngeli umadın...* / "Böylelikle bunun gibi en aşağılık sözlere (karşı) erkenden sakınıp arzulanan iyiliklere inanamadan..." (RÖHRBORN 1971: 25)

UN- SIN-: (Zorlamak, çaba sarf etmek) *Unıp sınıp katıglanıp urugın yirke baturup...* / "Zorlayıp gayret ederek tohumu yere gömüp..." (ZİEME- MOLNAR 1989: 142)

UNÇSIZ SERİNÇSİZ: (Katlanılmaz, can sıkıcı) *Bo teñri urısı montag osuglug ulug törlüg unçsız serinçsiz emgek tegingülüg bolsar...* / "Bu beyzade, böylesi büyük, çeşitli ve katlanılmaz eziyeti çekse..." (MÜLLER 1911: 32)

UNÇSUZ KÖTRÜNÇSÜZ: (Çekilmez dayanılmaz) *...Ugusuz sergüsüz unçsuz kötrünçsüz ulınçıg emgekke sokışmışlarıg...* / "...Dayanılmaz, tahammül edilmez, çekilmez, katlanılmaz acı eziyetlere maruz kalanları..." (ARAT 1991: 96)

UNIT- EVRET-: (Unutmak) ... Burkan kut.ın bul-guluk nomlug orun.ta olurgınçaka tegi bo küsüş.üg sakınç.ıg unıt-u evret-ü yarlıka-masunlar . / ... Buda saadetini bulacakları öğretili tahta oturuncaya dek bu dileği, isteği unutarak buyurmasınlar. (RÖHRBORN 1971: 26)

UNITIL- KAL-:(Unutulup kalmak) *Kayu kayu yörügleri unıtılsar kalsar biz kamagun ol nomçının köñüliñe kirip odunturu sakınturu teginip unıtduru teginmegey biz.* / "Hangi izahları unutulup kalsa, biz hepsini o öğreti anlatıcısının gönlüne girip, (onu) uyarıp, unutturmayacağız." (KAYA 1994: 257)

UPAKAR ASIGLIG: (Faydalı) *Uluşı balıkı illeri upakar asıglıg işleri utgurak bekiz belgülüg uzatı közünür sakıngu ol.* / "Ülkesi, memleketi, faydalı işleri açık belirgin olarak, durmadan görünür diye düşünmelidir." (ARAT 1991: 194)

UPAKİŞİDİR YAKINKI TARIGLAG: (Yakın arazi) *...Bo upakişidir yakınkı tarıglag.* / "...Bu yakın arazidir." (KARA-ZİEME 1976: 33)

UPASI UPASANÇ:(Mümin, mümine) *Birök kayu toyın şamnanç upası upasançlar bo nom erdinig tutdaçı erserler...* / "Şayet, hangi aziz azize; mümin mümine bu öğreti mücevheri kabullenseler..." (KAYA 1994: 234)

UPAYA TİGME AL ALTAG PARAMIT: (Marifet erdemi) *Yitinç orunta upaya paramıt tigme al altag paramıt içinte katıglanurlar.* / "Yedinci mekanda, marifet erdemi içinde gayret gösterirler." (KAYA 1994: 197)

UR- SOK-: (Vurup sokmak) *Mañ mañ sayu kedgire töpün tüşe öñdürti tarta kindirti uru soka takı takı ked tavtatdılar.* / "Her adımda tökezleterek, tepe üzeri düşürerek, önden çekip, arkadan vurup sokarak çok acele ettirdiler." (KAYA 1994: 64)

UR- YAR-: (Vurup yarmak) *Ayıg kılınçlıg eren kelip et'özümüzni ararlar yararlar iskeyürler yançarlar üveyürler küveyürler örteyürler.* / "Kötü amelli adamlar gelip, bedenimizi vurup yararlar, ufalayıp ezerler, parçalayıp bölerler, yakarlar." (TEKİN 1980: 251)

UR- YÜN-:(Vurup kesmek) *Teñrim bo biş törlüg tınlıg turalıg ulugka kiçigke tegi neçe korkıtımız ürkitimiz erser neçe urdumuz yüntümüz erser...* / "Tanrım, bu beş türlü canlıyı büyükten küçüğe dek nice korkutup ürküttü isek, nice vurup kesti isek..." (LE COQ 1941: 27)

URŞLIŞ- KÜLÜŞ-: (Kahkaha atıp gülüşmek) *Teñri katunlarınıñ urşlışmak külüşmek ünleri çambudıvıp uluşta tolu bolur.* / "Tanrı hatunlarının kahkaha atıp gülüşme sesleri yeryüzü ülkesini doldurur." (TEKİN 1980: 110)

URUG ÖZLÜ: (Akraba) *Biz tedmilig kara buga ikegünüñ akamız inimiz urugumuz özlümüz kim kim ma bolgu çam çarım kılmasun.* / "Biz Tedmilig ve Kara-Buga'nın ağabeyimiz, kardeşimiz, akrabalarımız birleşip itiraz etmesin." (RADLOFF 1928: 22)

URUG EVİN: (Tohum, dane) *Yirde saçmış urug evin eñ ilki ugutlanur.* / "Yere saçılmış tohum, dane en başta yeşillenir." (TEKİN 1980: 123)

URUG TARIG: (Soy sop) *Ogulı kızı urugı tarıgı bagrı böşüki üküş bolur.* / "Oğulu kızı, soyu sopu, akrabası çok olur." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 22)

URUG TARIG: (Tohum hububat) *Bar mu monuñ kögzinte kutrulmaklıg urug tarıg azu yokmu.* / Var mı bunun kalbinde kurtulma tohumu, veya yok mu ? (TEKİN 1980: 35)

URUG TOGMIŞ: (Akraba) *Men sadanıñ akam inim urugım togmışım onlukum yüzlüküm ki kim ne çam çarım kılmasunlar.* / "Ben Sada'nın ağabeyim, kardeşim, akrabalarım, onluğum, yüzlüğüm hiç biri itiraz etmesinler." (YAMADA 1993: 23)

US- SUVSA-: (Özlem duymak) *Sav söz ötmeyükke ülgülençsiz üküş usmakımız suvsamakımız turdı.* / "Söz söylememeye, kıyaslanamayacak kadar çok özlemimiz doğdu." (RÖHRBORN 1991: 175)

USUZ KÜCSÜZ: (Âciz, güçsüz) *Kulgakı yüz usuz küçsüz bolur.* / "Kulağı hastalıklı(?) ve âciz olur." (GABAİN 1954: 57)

UŞ- SI-: (Parçalayıp ufalamak) *Bo yagız yir arkasıntakı idiz tagların basguklarıg barça kog kıçmuk teg uşatu sıp sanın sakışın bilgeli bolgay.* / "Bu yeryüzünün arkasındaki yüksek dağları tepeleri atom misâli parçalayıp ufalayarak (bunların) sayısını bilen olacak." (KAYA 1994: 111)

UŞNIR LAKŞAN: (Nişan, işaret) *İkinti kamag gañ ögüz içinteki kum sanınça üç ödteki bügü biliglig burkanlarnıñ bakşısı bolmış uşnır lakşanlıg töpüleri üze yinçürü töpün yükünmiş erdini üküş ol.* / "İkincisi, Ganj nehri içindeki kum sayısınca üç zamandaki Budaların üstadı olmuş, nişanlarıyla önünde saygıyla eğildikleri mücevher çoktur." (TEKİN 1980: 27)

UT- ÇAVIK-: (Kudretli olmak) *Yime utmış çavıkmış vajır pasaklıg lınhua belgülüg lakşanlıg adınlarka utsukmaksız pasaklıg.* / "Ayrıca kudretli, mücevherden taçlı, nilüfer çiçeği alametli, başkalarına yenilmeyen taçlı (dır)." (MÜLLER 1911: 59)

UT- YAVALDUR-: (Yenip sindirmek) *...Ülgüsüz üküş yad yagıların örlettürmedin utmış yavalturmış özi süñüşte yigedmiş atlıg üzeliksiz erke yükünür men.* / "...Sayısız düşmanları taciz etmelerine imkan vermeden yenip sindirmiş, savaşta üstün gelmiş diye bilinen en üstün er önünde hürmetle eğilirim." (ARAT 1991: 98)

UT- YİGED-: (Mağlup etmek, yenmek) *Alku nom yarlıglartın utmış yigedmiş titir.* / "Bütün öğreti buyrukları arasında üstün gelmiş olandır." (ZİEME 1999: 132)

UTBATI TILTAG: (Neden, etken) *Utbatı tıltagı üküş telim erürler.* / (Gerçekleşme) nedeni pek çoktur. (TEZCAN-ZİEME 1974: 29)

UTGURAK ADIRTLIG: (Kesin, belirgin) *Birök montag sakınıp kolulap bışrunsar ögretinser sukavati uluşta utgurak adırtlıg toggalı abita burkanıg yüüz yügerü körgeli bulur.* / "Eğer böyle düşünüp öğrense Sukavati ülkesinde kesin bir şekilde doğmaya ve Abita Buda'yı yüz yüze görmeye muvaffak olur." (SERTKAYA-RÖHBORN 1989: 107)

UTGURAK SİZİKSİZ: (Şüphesiz, kesinlikle) *Utgurak siziksiz tepreyür agrıg tikig ig toga.* / "Şüphesiz, sancı ve ağrı depreşir." (KAYA 1994: 313)

UTLI SEVİNÇ: (Sevinç, mutluluk) *Takı yime özte yaşda uluglarka utlı sevinç tegürelim tip sakınsarlar...* / "Ayrıca, yaşça büyüklere mutluluk eriştirelim diye düşünseler..." (ZİEME 1985: 73)

UTLIS TÜŞ: (Karşılık, sonuç, ürün) *Anıñ utlısın tüşin uzun ödün tegintimiz.* / "Bunun karşılığını uzun zaman gördük." (TEKİN 1980: 193)

UTRU TETRÜ: (İleri geri) Uzun sansarlıg ootlıg ev içinde utru tetrü bar kel kıldaçı... / Uzun varlıklar âleminin ateş evi içinde ileri geri, git gel yapan..." (ARAT 1991: 96)

UTRUN- ÖÇEŞ-:(Mücadele edip öç almak) *Yime yaruk künler tünerig tünlerke utrungalı öçeşgeli turdılar.* / "Yine, aydınlık gündüzler, karanlık gecelerle mücade edip öç almaya başladılar." (LE COQ 1922: 19)

UTRUN- TUDA- ÜZNE-: (Karşı gelmek, saygısılık etmek) *Ögke kañka bakşılarka yaztım yañıltım özimte ulugka utruntum tudatım üznedim erser...* / "Anne babaya, üstadlara karşı hata ettim, kendimden büyüklere karşı geldim ise..." (MÜLLER 1911: 77)

UTRUN- TURUŞ-:(Mücadele etmek, karşı koymak) *Bo montag emgek tolgakka tegmiş ödte bo muñumuznı emgekimizni aça yada okıtu sözlegeli uguluk küçümüz küsünümüz yok erti kata takı utrınguluk turuşguluk küçümüz bolgay.* / "Bu böylesi sıkıntıya gark olmuş zamanda bu eziyetimizi açıp yayarak bildirip söyleyecek gücümüz kuvvetimiz yoktu, tekrar mücadele edecek gücümüz (nasıl) olacak." (KAYA 1994: 63)

UTUNÇSUZ TEPRENÇSİZ: (Tepkisiz, hareketsiz) *Kim ol bo orunta bodısatavlar eşidip tutdaçı edremleri üze daranı tigme nomlarıg tüz tüp şadkı (?) kılıp sansız sakışsız dyanlıg bilge biliglig yarukları anta ornatıp utunçsuz teprençsiz bolurlar.* / "Ki, bu yerlerde azizler, işitip tutkuları erdemleriyle tılsım denilen öğretileri köklü kılıp sayısız istiğrakli, hikmetli bilgili ışıkları orada yerleştirip, sarsılmaz olurlar." (KAYA 1994: 195)

UT-YİGED-: (Yenmek, mağlup etmek) *Ay meniñ kızım bilge biligin montada utduñ yigedtiñ.* / "Ey! Benim kızım, hikmetli bilginle burada mağlup ettin." (MÜLLER 1908: 21)

UULSUZ TÜPSÜZ: (Dipsiz, sonsuz) *Burkan tözi ilkisinte ok uulsuz tüpsüz nom titir.* / "Budanın esası, ilk olarak dibi olmayan öğretidir." (KARA-ZİEME 1970: 39)

UVŞAK TAVŞAK: (Fısıltı, mırıltı) *Takı yime belgürmez uvşak tavşak sav sözin ilig beg yene yarlıkadı katunıña ınçe tip.* / "Yine Hükümdar, belirsiz, fısıltı halindeki sözlerle hatununa şöyle söyleyerek buyurdu." (KAYA 1994: 332)

UVUT UYAT: (Utanma) *Ters nomlug dıntarlarıg kutgargalır uvut uyatınça sınayu yarlıkap...* / "Ters itikatlı râhipleri kurtarmak için, terbiye yönünden tecrübe ederek buyurup..." (TEKİN 1980: 166)

UVUTLUG UYATLIG: (Terbiyeli, edepli) *Takı yime edgü aşay küçinte uvutlug uyatlıg bolurlar.* / "Ve ayrıca, iyi niyet sâyesinde terbiyeli ve edepli olurlar." (TEKİN 1980: 163)

UVUTSUZ UYATSIZ: (Utanmaz) *...Antakıya ok iş küç bütürgüke yaraglıg uvutsuz uyatsız irig sarsıg bramanlarıg idertü ıdtılar.* / "...Hemen işi gücü tamamlamaya uygun, utanmaz, iğrenç soyluları kovdular." (TEZCAN-ZİEME 1974: 36)

UYAL- SIKIL-:(Utanıp sıkılma) *Köñülleri uyalıp sıkılıp batmış köñüllüglerig olarnı barça birkerü bek çug emgeklerintin boşutup berke kagal kıyın kıyıtlar teggülük kadguların tarkartaçı bolayın.* / "Gönülleri utanıp sıkılıp batmış gönüllüleri, onların hepsini birlikte bağ eziyetlerin kurtarıp, kırbaç, işkence getiren kaygılarını uzaklaştırayım." (KAYA 1994: 113)

UYAT- AYMAN-: (Utanıp çekinmek) *Ol antag ulug köñülünüzke az edremlig men küentso ertiñü uyatur men aymanur men.* / "O böylesi ulu gönlünüzden ben az erdemli rahip Küentso utanıp çekinirim." (RÖHRBORN 1991: 176)

UYAT- SIKIL-: (Utanıp sıkılmak) *Anı eşidip hormuzta teñri artukrak takı uyatı sıkılu ınçe tip ötünti.* / "Bunu işitip Hormuzta tanrı daha da çok utanıp sıkılarak şöyle diyerek arz etti." (BARUTÇU 1987: 107)

UYAT- UTSUK-: (Utanıp çekinmek) *Bo yime añsız uyatıp utsukup özin bilindi.* / "Bu da son derece utanıp çekinerek kendini bildi." (RÖHRBORN 1991: 156)

UYIRKAN- YOGIRKAN-:(Uyanıp toparlanmak) *Ne anı körüp takı artukrak uyırkantı yogurkantı.* / "Onları görür görmez hemencecik uyanıp toparlandı." (KAYA 1994: 326)

UZ UZAGUT: (Mahir, madrabaz) *Kişi ajunınta erken satıgçı yulugçı uz uzagut erdimiz.* / "İnsanlar âleminde iken alış verişçi madrabaz idik." (TEKİN 1980: 173)

UZ YARAŞI: (Uygun, yerinde) *...Alkusı barça alasızın tüzü yapa adakıña tegi uz yaraşı edgüti bütürüldi.* / "...Hepsi, istisnasız bütünüyle sonuna kadar, uygun olarak iyice tamamlandı." (ZİEME 1985: 179)

UZAT- ÜNTÜR-: (Uğurlayıp yolcu etmek) *Ne kergekin alku tüketi berip uzatıp üntürdi.* / "Ne gerekiyorsa hepsini tam olarak verdi, ve onları uğurlayıp yolcu etti." (HAMİLTON 1998: 24)

UZATI TURKARU: (Sürekl, daima) *...Ulunçıg emgekke sokışmışlarıg uzatı turkaru öyü ödükleyü...* / "...Kötü eziyetlere uğrayanları sürekli düşünüp gözeterek..." (ARAT 1991: 96)

UZATI UZAKI: (Uzun uzadıya) *Anta ötrü uzatı uzakı özke emgentükin iglemekin ölmekin /// kop yirde açıg emgek körtükin /// yime irinç kişi oglı kentü körmiş ötekin emgekin atayurlar.* / "Ondan dolayı uzun uzadıya kendisi için eziyet çektiğini, hastalandığını, ve ölmesini/// her yerde cefa gördüğünü /// de zavallı insanoğlu, çilesi olarak adlandırır." (LE COQ 1938: 9)

UZATI ÜZÜKSÜZ: (Her zaman, durmadan) *Uzatı üzüksüz monı teg ulug asıg tusu kıltıñız.* / "Her zaman, durmadan böylece onlara büyük faydalar sağladınız." (ARAT 1991: 48)

UZUN IRAK: (Uzun, uzak) *Uzun ırak kalp üze ol yolça baralım.* / "Uzun, uzak devirler boyunca o yolda yürüyelim." (ARAT 1991: 140)

ÜÇÜN ANIN: (-Den dolayı, için) *...Edgü nomlar büter üçün anın kirtgünç kamag nomlarnıñ başı titir.* / "...İyi öğretiler tükenebildiği için, iman, bütün öğretilerin başıdır." (BANG-GABAİN 1932: 26)

ÜDİKLE SAKIN-: (Tefekkür etmek) *Üdiklegeli sakıngalı atın atagalı uçuz ongay bolur üçün anın ötleyür men.* / "Tefekkür etmenin, adını söylemenin zahmetsiz olması için, bu nedenle nasihat ediyorum." (TEMİR-KUDARA-RÖHRBORN 1984: 19)

ÜDRÜL- SEÇİL-: (Seçkinleşmek, ayrılmak) *Daranı tigme üdrülmiş seçilmiş ıduk nom kapıgları*ñ*a tükellig kılıp...* / "Tılsım denilen seçkin, kutsal öğreti kapılarına erişip ..." (KAYA 1994: 257)

ÜJİK AKŞAR: (Harf, hece) *Üjik akşar sav söz intin yok erip monda.* / "Harfler, sözler, hiç biri burada yoktur." (ARAT 1991: 122)

ÜJİK BİTİG: (Yazı, kitap) *Bo yigirmi törlüg törüsüz ujikler bitiglerig ol biligsiz tınlıglar tutarlar.* / "Bu yirmi çeşit düzensiz yazıları o bilgisiz canlılar dikkate alırlar." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 36)

ÜJİK VYANÇAÑ: (Harf, yazı) *Takı yime edgüti çınuñ üjik vyançanlarıg altı ulug bitiglerte.* / "Ayrıca, altı büyük kitaptaki yazıları iyice araştırın." (RÖHRBORN 1996: 24)

ÜKGİN TİRGİN: (Topluluk, yığın) *Ötrü ükgin tirginin bodısatavnıñ kelgüsin kütügli kitumati kent uluştakı bodun bokun bodısatavnıñ mingü kölükin tonın itigin körüp sarıtı tapa yakın barıp ince tip tiyürler.* / "O nedenle, toplu halde azizin gelmesini gözleyen Kitumati şehrindeki halk, azizin bineğini görüp Sarıtı'nın yakınına varıp şöyle söylüyorlar." (TEKİN 1980: 114)

ÜKLİ- ASIL-: (Çoğalıp, artmak) Üklimek asılmak tigüçi savta ornanıp turmak tip yörüg ol. / "Çoğalıp artmak denilen şeyde yerleşip durmak diye mana vardır." (BARUTÇU 1998: 41)

ÜKLİ- BEDÜ-: (Artıp büyümek) *Kaltı kiçigkiye ot üçüni yilig esinig basutçı iş bulup ükliyür bedüyür ançulayu yime az kılınç tıltagınta alku nızvanılar ükliyür asılurlar.* / "Nasıl, küçücük bir ateş, rüzgarın yardımcı olmasıyla fırsat bulup, çoğalıp büyüyor ise, onun gibi hırs dolu işlerin neden olmasıyla, bütün ihtiraslar artıp çoğalır. " (MÜLLER 1911: 9)

ÜKLİ- ESİL-: (Artıp eksilmek) *Üklimeki esilmeki erser ol yime tülke yilvike ogşatı erür.* / "Artıp eksilmesi ise, o da sihire benzer." (KAYA 1994: 96)

ÜKLİT- KİÑÜRT-: (Çoğaltmak, artırmak) *Bo altı yigirmi tümen sekiz miñ yoçan kalın yitinçsiz yidiz yagız yir tatıgın üklitü kiñürtü teginip...* / "Bu yüz altmış sekiz bin uzunluk biriminde kalın, sonsuz, yeryüzü lezzetini artırarak varıp..." (KAYA 1994: 286)

ÜKLİT- SEMİRT-: (Çoğaltmak, semirtmek) *Kaçan monta ölü tüketip yene yılkı ajunınta tüştüklerinte edgü yigü üze açınıp todgurup etin yinin üklitip semirtip...* / "Ne zaman ki burada ölerek tükenip tekrar hayvanlar âlemine düştüklerinde, iyi yiyecekler ile, acındırmak suretiyle, (karınlarını) doyurup, etlerini derilerini semirtip..." (RÖHRBORN 1971: 24)

ÜKLİTDÜR- ASTUR-: (Çoğaltmak, artırmak) *Tarımış edgü yıltızların üklitdürüp asturup bışrunturgaylar.* / "Ektikleri iyi kökleri çoğalttırıp olgunlaştıracaklar." (KAYA 1994: 102)

ÜKÜŞ TELİM: (Pek çok, sayısız) *Üküş telim tınlıglar bultı erti.* / "Pek çok canlılar, bulmuş idi." (BANG-GABAİN 1930a: 6)

ÜLE- YIG-: (Devşirip yığmak) *...Tangarıgka tükellig irkek tişi tözünlerke çeçek ülep yıgıp közüngü mandalka tize urup közüngü mandal ötüngül.* / "...Adak sunmaya layık erkek- dişi asillere çiçek devşirip yığarak, ayna tılsımı (için) sıraya geçerek, ayna tılsımını rica et." (ZİEME-KARA 1978: 184)

ÜLGÜ TEÑ: (Hesap, ölçü) *Ülgüdin teñdin öñi kitmiş üçün sakınguluksuz titir.* / "Ölçüden münezzeh olduğu için kestirilemez." (KAYA 1994: 181)

ÜLGÜLE- SANA-:(Hesap etmek) *...Buyan edgü kılınçnıng sanın sakışın kim ülgülegeli sanagalı ugay tip yarlıkadı.* / "...Sevabın sayısını kim hesap edebilecek diye buyurdu." (KAYA 1994: 133)

ÜLGÜLE- TEÑLE-: (Hesap etmek, ölçmek) *Bilge biliglig şravaklar bodısatavlarnıñ edgülerin edremlerin ülgülegeli teñlegeli sakınsarlar...* / "Hikmetli bilgili talebeler, dindarların faziletlerini hesap ederek düşünseler..." (ZİEME 1999: 124)

ÜLGÜLENÇSİZ TEÑLENÇSİZ YÖLEŞTÜRGÜLÜKSÜZ: (Hesap edilip kıyaslanamaz) *Anı üçün yime kavşıkı.ya ötügçi bolmakdın turmış buyan edgü kılınç ülgülençsiz teñlençsiz yöleştürgülüksüz titir.* / "Ey Kavşıkı! Bu nedenle, nasihatçi olmaktan doğan sevap hesap edilip kıyaslanamaz." (KAYA 1994: 131)

ÜLGÜLENÇSİZ TEÑLENÇSİZ: (Kıyaslanamaz, hesap edilemez) ...*Ülgülençsiz teñlençsiz yig buyan edgü kılınçlarıg kazganguluk tolp kamag tınlıg oglanıña ulug asıg tusu kıltaçı burkanlar işin işlediñizler tip yarlıkadı.* / "...Kıyaslanamaz üstünlükte sevapları kazandıran bütün canlı soyuna büyük fayda sağlayacak Budalar işini işlediniz diye buyurdu." (KAYA 1994: 337)

ÜLGÜLÜG KOLULUG: (Hesaplı, ölçülü) *Ne üçün yitmez tip tiser tapıg udug kılmakdın turmış buyan edgü kılınç erser sanlıg sakışlıg ülgülüg kolulug titir.* / "Ne için yetmez diye denirse hürmet etmekten meydana gelmiş sevaplar ise sınırlı, sayılı olduğundandır." (KAYA 1994: 129)

ÜLGÜLÜG TEÑLİG: (Ölçülü, hesaplı) *Bo iki dyanlartakı öçmekte ulatılar neçe tıdsar yime kin togdaçı köñül köñülteki nomlarıg inçip ülgülüg teñlig erür.* / "Bu iki istiğraklerdeki sönme ve diğerleri, her ne kadar sonra doğan gönül ve gönüldeki öğretileri engellese de, yine de ölçülüdür." (BARUTÇU 1998: 54)

ÜLGÜSÜZ KIDIGSIZ: (Hesapsız hadsiz) ...*Ökünü kşantı kılu tegintim ülgüsüz kıdıgsız.* /// "...Pişman olup af dileyerek hesapsız hadsiz /// gerçekleştirdim." (KAYA 1994: 110)

ÜLGÜSÜZ KOLUSUZ: (Sayısız, çok fazla) *Özlüg ölürmekniñ ayıg kılınçı neteg agır erser ölürmemekniñ yime buyan edgü kılınçı yime ança ülgüsüz kolusuz titir.* / "Canlı öldürmenin günahı ne kadar ağır ise öldürmemenin sevabı da o kadar sayısızdır." (KAYA 1994: 68)

ÜLGÜSÜZ SANSIZ: (Sayısız, hesapsız) *Ülgüsüz sansız keyiklerig avlap ölürti.* / "Sayısız geyikleri avlayıp öldürdü." (MÜLLER 1946: 36)

ÜLGÜSÜZ ÜKÜŞ: (Sayısız, çok fazla) *Ülgüsüz üküş buyanlı bilge biliglidin belgürer.* / "Sayısız faziletli ve hikmetli bilgiliden belirir." (ZİEME 1999: 86)

ÜLÜGLÜG KUTLUG: (Talihli, bahtlı) *Ülüglüg kutlug kişi ol erdini bulsar kamag tınlıglarka asıg tusu kılur.* / "Talihli, bahtlı kişi, bu mücevheri bulursa bütün canlılara yarar ve çıkar sağlar." (HAMİLTON 1998: 21)

ÜLÜGLÜG KUTLUG: (Talihli, kutlu) *Kolulasar sakınsar ülüglüg kutlug bodun biz alkınçu ödke boltumuz.* / "Düşünse, biz talihli halk geçici zamanda olduk." (LE COQ 1922: 29)

ÜN- BELGÜR-: (Ortaya çıkmak) *Atıkmış toyınlar sapça ünti belgürtiler.*" / "Ünlenmiş dindarlar sırayla ortaya çıktılar." (RÖHRBORN 1996: 56)

ÜN ÇOGI: (Gürültü, bağırışma) *Tütüş keriş ün çogıg tözintin berü ıdalap tözünlerniñ ornınta töşenip ornanıp eriñler.* / "Kavga ve gürültüyü özünüzden uzaklaştırıp soyluların yerinde yerleşip durun." (ZİEME 1985: 108)

ÜN EGZİG: (Ezgi, ses) *Teñrim bir törlüg oyunta sansız tümen törlüg ün egzig üner.* / "Tanrım, bir tek şarkıdan sayısız türde ezgi çıkar." (ZİEME 1975a: 46)

ÜN- ERT-: (Çıkıp geçmek) *Ünlüg atkaktın ünmiş ertmiş öñdünki uçta tutulmaduk...* / "Ses bağlantılarından çıkıp geçmiş, öndeki uçta tutulmamış..." (ARAT 1991: 90)

ÜN İSİG: (Ses soluk) *...Ulug tolun üni isigi toyı kuvragı uz yaraşı ötleyüri kop erişleri una bo ok adrukları birer bireri ulsuz tüpsüz erür üçün aña ınanur men.* / "...Kuvvetli, dolgun sesi soluğu, topluluğu; güzel ve yakışır öğütte bulunması, bütün davranışları işte onda bu meziyetlerin her biri sonsuz bir derinlikte olduğu için, ona inanırım." (ARAT 1991: 76)

ÜN- KİR-: (Çıkıp girmek) *Ol karajanıñ itigin yaratıgın körser neñ idi yipniñ yigneniñ ünmiş kirmiş orunı yok.* / "O giysinin meydana getirilişini görse, ipin iğnenin girip çıktığı yer asla yoktur." (RÖHRBORN 1991: 65)

ÜN SAV: (Ses, söz) *Kulgak kaçıg üzüksüz ünüg savıg eşidür.* / "Kulak organı daima ses söz işitir." (KAYA 1994: 21)

ÜN- YAN-: (Çıkıp dönmek) *Andırtın yaruk ünüp yanıp...* / "Oradan ışık çıkıp dönerek..." (KARA-ZİEME 1976: 69)

ÜN- YORI-: (Çıkıp gitmek) *Ne sözleyü tüketip ok ünüp yorıp bardı.* / "Söyleyeceklerini tamamlayıp çıkıp giderek uzaklaştı." (KARA-ZİEME 1970: 18)

ÜÑÜR AYAZ: (Boşluk, mağra) *Ol tagta dyanka olurgu üñürler ayazlar üküş.* / O dağda istiğraka dalacak mağra çok. (TUGUSEVA 1980: 16)

ÜNLÜG EGZİGLİG: (Sesli sedalı) *Yükünür biz sogançıg ünlüg egziglig atlıg teñri burkan kutıña.* / "Güzel sesli sedalı adlı tanrı Buda saadetine saygıyla eğiliriz." (RÖHRBORN 1971: 32)

ÜNSÜZ SÜK: (Sessiz, durgun) *Ol öd.ün men vimalakirt amançnıñ bo savın eşidip yanku kiginç berü umadın ünsüz sük bolup /// tegindim.* / "O zaman ben, Vimalakirt Vezir'in bu sözünü işitip karşılık veremeden sesiz vaziyette /// durdum." (ZİEME 1999: 90)

ÜNTE- KIKIR-: (Seslenip bağırmak) *Erklig kannıñ bo yarlıgın eşidip ol mini iltdeçi yumışçılar yügürü taşkaru ünüp üntediler kıkırtılar.* / "Kudretli hükümdarın bu buyruğunu işitip, beni getiren hizmetçiler yürüyerek dışarı çıkıp seslenip bağırdılar." (KAYA 1994: 65)

ÜNTE- MAÑRA-: (Haykırıp bağırmak) /// *Ulug ün.in üntedi mañradı.* / "...Yüksek sesle haykırıp bağırdı." (LE COQ 1922: 9)

ÜNTÜR- ANÇULAT-: (Sunmak, takdim etmek) *...Bodun bokunka yakaların yıgınturup /// üntürür ançulatur.* / "Halka, yakalarını katlayarak /// takdim eder." (RÖHRBORN 1991: 23)

ÜNTÜR- ID-: (Çıkarıp göndermek) *Men amtı on küçlüg teñri teñrisi burkanka arkış üntürüp ıdayın.* / "Ben, şimdi on güce sahip tanrılar tanrısı Budaya kervan çıkarıp göndereyim." (GABAİN 1959: 14)

ÜNTÜR- OZGUR-: (Çıkarıp kurtarmak) *Örü kodı adırt sakınç öçürüp kiterip özke adınka asıglıg iş bütürüp bütkerip ölür togar bo sansartın üntürür ozgurur.* / "Altta üstte ayrılık düşüncesini ortadan kaldırıp, kendisine ve başkalarına faydalı işleri bitirip, tamamlayıp, ölür- doğar bu varlıklar âleminden çıkarıp kurtarır." (ARAT 1991: 142)

ÜR IRAK: (Uzun-zaman, geçmiş) *Bizniñ kut ür ırak öd boltı.* / "Bizim kutumuz gerçekleşeli uzun zaman oldu." (RÖHRBORN 1996: 155)

ÜR KEÇ: (Uzun-zaman, geçmiş) *Ür keç ödün turgalı anın edgülep sevip taipıg bilgeniñ yañın sözleti.* / "Bunun için, uzun süre devamlı olarak bu şekilde arzulayıp, Taipıg bilgenin tarzını dile getirdi." (RÖHRBORN 1996: 127)

ÜR KİÇ: (Uzun zaman, geç) *Ülgüsüz üküş tamularta ür kiç ödin ört yalın içinte örtendiñ.* / "Sayısız cehennemlerde uzun zaman ateş içinde yandın." (MÜLLER 1922: 31)

ÜR- TOG: (Üreyip doğmak) *...Ürmiş togmış buyanların evirü birsünler.* / "Üreyip doğmuş sevaplarını tevcih ediversinler." (ARAT 1991: 146)

ÜR YAŞAR:(Yeşermek, dalanıp budaklanmak) *Öritür kuşalamul tigme edgülüg töz yıltızların kim ürmegülüg yaşarmaguluk.* / "İyi kökleri yetiştirir ki (bu kökler) dallanıp budaklanmaz." (KAYA 1994: 132)

ÜRGÜT TUTÇI: (Daima, her zaman, sürekli) *Ürgüt tutçı köni kirtü nom nomladaçı ögin ulug tuyunmış men bolmakım üze ötügçisiz adınlarka umug bolayın.* / "Daima, her vakit doğru dürüst öğreti vazedip, anlayıp, tamamiyle nüfuz etmiş olmam sayesinde şefaaçileri bulunmayan canlılara ümit olayım." (ARAT 1991: 78)

ÜRK- BELİÑLE-: (İrkilip ürkmek) *Anı eşidip ög.i kañı artukrak ürküp beliñlep kızıña sözlediler.* / "Bunları işitip annesi babası, daha fazla irkilip ürpererek kızlarına (şöyle) söylediler." (BARUTÇU 1987: 110)

ÜRK- KORK-: (Ürküp korkmak) */// Körüp ok ölümlüg igligig ürkip korkıp sansarka ünmişte kaçıp* /// "...O ölümcül hastayı görüp, ürküp korkarak varlıklar dünyasına indiğinde kaçıp..." (ZİEME 1985: 63)

ÜRKE ÜZÜKSÜZ: (Sürekli, devamlı) *...Yime közin körüp kulgakın eşidip tilin sözlep ilgin sunup adakın yorıp ürke üzüksüz emgetir biz.* / "...Yine gözle görüp, kulakla duyup, elle sunup, ayakla yürüyüp sürekli eziyet veririz." (LE COQ 1941: 48)

ÜRKİT- BELİÑLET-: (Ürkütüp korkutmak) *Ötrü tükel bilge maytrı burkan ol antag korkınçsız ayınçsız sımtag köñüllüg yalañuklarıg ürkitgelir beliñletgelir üçün...* /

"Bunun üzerine eksiksiz, bilge Maytrı Buda o, böylesi korkusuz, boş gönüllü insanları ürkütüp korkutmak için..." (TEKİN 1980: 226)

ÜRLÜK İNÇ: (Ebedi, sonsuz) *Busuşsuz kadgusuz kurug akıgsız ulug meñilig bozulmaz artamaz ürlük inç ölüm nırvan balıklıg.* / "Istırapsız, akmayan, büyük sevinçli, bozulmayan, ebedi, sonsuz huzur şehirli!" (KAYA 1994: 350)

ÜRLÜK MEÑGÜ: (Ebedi, sonsuz) *...Ürlük meñgü nırvanta ornatdaçı üstünki yig ıduk bahşı erür.* / "...Ebedi sonsuz huzurda yerleştirecek, üstün, kutsal üstaddır." (ZİEME 1985: 187)

ÜRLÜKSÜZ MEÑÜSÜZ: (Fani,geçici) *Öz yaş kentü ürküksüz meñüsüz erür.* / "Hayatın ,ömrün kendisi fanidir..." (TEKİN 1980: 23)

ÜRMEN KART: (Yara, çıban) *Takı anta sekiz yigirmi ürmen kartlar bolur.* / "Ayrıca, onda on sekiz çıban çıkar." (ARAT 1932: 20)

ÜRÜG UZATI TURKARU: (Sürekli, daima) *Ürüg uzatı turkaru ol tınlıgıg kümek közünmek kılgaylar.* / "Sürekli o canlıyı gözetecekler." (MÜLLER 1911: 72)

ÜRÜG UZATI ÜZÜKSÜZ: (Sürekli, kesintisiz) *Ürüg uzatı üzüksüz öñre ajunug bilmek bilge biligke tegeyin.* / "Sürekli, evevlki âlemi bilme hikmetli bilgisine erişeyim." (KAYA 1994: 112)

ÜRÜG UZATI: (Daima, sürekli) *Ürüg uzatı todmış kanmış boluñlar.* / "Daima kanmış olun." (MÜLLER 1946: 70)

ÜRÜG ÜRGÜT: (Daima, sürekli) "Yügerü turgur-up yarlıkançuçı köñül.üg ürüg ürgüt irinçkeyür siz. / "Merhametli gönlü ayakta tutup, daima merhamet ediyorsunuz." (KAYA 1994: 273)

ÜRÜL- KERİL-: (Şişmek) *...Karın ürülmekig kerilmekig yiil tumlıg tözlüg isigig kiterür.* / "Karın şişmesini, rüzgar çarpmasından kaynaklanan ateşi giderir. (ARAT 1932: 8)

ÜSTEL- BAL-: (Çoğalıp katlanmak) *Sakınmak amranmak küsüşümüz kün küniñe üstelür balur.* / "Düşünüp sevinme arzumuz günden güne çoğalıp katlanır." (GABAİN 1938: 9)

ÜSTÜNKİ ALTINKI: (Üstteki- alttaki) *Öge yükünmiş buyanımız tüşinte üstünki altınkı teñrilerniñ öñi öñi kut vahşıklarnıñ üstelsün teñridem küçleri.* / "Öğerek secde ettiğimiz sevabımızın neticesinde, üstteki- alttaki tanrıların, türlü türlü ruhların ilahî güçleri artsın." (BANG-GABAİN 1930a: 20)

ÜSTÜNKİ YİG: (Üstün, en iyi) *...Üstünki yig orunta toggalı üç tamgalarıg bütürti.* / "...Üstün ve en yi yerde doğmak için üç nişaneyi takip ettiler." (ARAT 1991: 54)

ÜŞÜ- TOÑ-: (Üşüyüp donmak) *Karlıg buzlug yollarta üşüyü toña yalıñuzın bartı."* / Karlı buzlu yollarda üşüyüp donarak tek başına vardı." (RÖHRBORN 1996: 166)

ÜŞÜT- TOÑUR-: (Üşüyüp soğumak) *Üşütüp toñurup simeklep üç tört yıllartın berü beklemiş tañlançıg edgü bo tarıglag yirlerke tarıgın urugın saça turup...* / "Üşüyüp soğuyarak hazır hale gelip, üç dört yıldan beri sıkılaşmış olağanüstü güzel bu tarla olacak yerlere tohumu saçmaya başlayıp..." (ZİEME- MOLNAR 1989: 142)

ÜTLİ PRAYANLIG: (Hücreli, odalı) *...Kat kat laulug ükşürü ükşürü yaylıklıg bulıt kalık ütli pryanlıg kıltı.* / "...Kat kat holleri olan, üst üste geçmiş yazlık odalı, bulut (misali) hücreli olarak kurdu." (RÖHRBORN 1991: 47)

ÜVE- KÜVE-: (Parçalayıp bölmek) *Ayıg kılınçlıg eren kelip et'özümüzni ururlar yararlar iskeyürler yançarlar üveyürler küveyürler örteyürler.* / "Kötü amelli adamlar gelip, bedenimizi vurup yararlar, ufalayıp ezerler, parçalayıp bölerler, yakarlar." (TEKİN 1980: 251)

ÜZ- BIÇ-: (Kesip biçmek) *Tört törlüg ög turugları üze berü tartıp yir suvda başdınkı nomta ooksuz üzüksüz eñ ilki iki kşan ödlerte amranmak uluştakı on törlüg nızvanılar tegmekin üzer bıçar.* / "Dört türlü fikir-i sabitleriyle beri çekip, dünyadaki baştaki öğretide, fasılasız, ilk olarak iki zamanda sevilmek ülkesindeki on türlü ihtirasların ulaşmasını kesip biçer." (TEKİN 1980: 131)

ÜZ BÜZ: (Nefret, kin) Üz.te büz.te ulatı öküş telim nızvanı.lar ög.in köñül.in azıt-ıp örlet-ür er-ti tınlıg.larıg . / Nefretten, kinden başka pek çok tutkular da, aklını fikrini çelerek, canlıları rahatsız ederdi. (BANG-GABAİN 1930a: 8)

ÜZ- İSKE-: (Parçalamak) *...Boza butarlayu etimizni yinimizni üzüp iskep tançu tançu yiyürler.* / "...Tahrip ederek etimizi, derimizi parçalayıp, parça parça yerler." (TEKİN 1980: 144)

ÜZ- KES-: (Parçalayıp kesmek) *Sansarlıg tilgen.ig üzüp kesip nomlug tilgenig evirmekimiz bolsun.* / "Varlıklar dünyasından ibaret çarkı parçalayıp, öğretili çarkı çevirmemiz gerçekleşsin." (KARA-ZİEME 1976: 58)

ÜZEL- ATKAN-: (Sarılıp saplanmak) *Öşi sakınç sakınmadın üzelip atkanıp...* / "Geçit hakkında hiç düşünmeden sarılıp saplanıp..." (ARAT 1991: 144)

ÜZELİKSİZ ÜSTÜNKİ YİG: (En üstün) *Üzeliksiz üstünki yig ıduk burkan kutıña vyakrit alkış alalım.* / " En üstün kutsal Buda saadetine hamd ü sena alalım." (TEZCAN 1975: 37)

ÜZÜK BİLERZÜK: (Yüzük bilezik) *Bo togmaklı ölmekli ikigü ince kaltı üzük bilerzük teg alkınmadın artamadın tı tegzinü tururlar üçün...* / "Bu doğmak ve ölmek ikisi tıpkı yüzük bilezik gibi, yok olmadan sürekli dönüp durdukları için..." (RÖHRBORN 1971: 45)

ÜZÜKLÜG İRÜKLÜG: (Fani, sonlu) *Bo kiñ yörügte işletü tegintim üzüklüg irüklüg bahşılarnıñ öñreki yörüglerin kamag kırk bölük.* / "Bu geniş izahta, fani üstadların, toplamı kırk parça olan önceki izahlarını kullanarak gerçekleştirdim." (RÖHRBORN 1996: 33)

ÜZÜKSÜZ TI TUTÇI: (Ebedi, sonsuz) *Üzeliksiz ög ana üstünkiler ögüki üzüksüzin tı tutçı ödün ödün bolayın.* / "Eşsiz anne! Üstünlerin sevgilisi! Fasılasız, ebedi, zaman zaman olayım." (ZİEME 1985: 143)

ÜZÜKSÜZ TURKARU: (Daima, sürekli) *...Üzüksüz turkaru katıglanmakta ögirdeçike yükünür men.* / "...Daima gayret etmekten sevinç duyanın önünde hürmetle eğilirim." (ARAT 1991: 86)

ÜZÜKSÜZ TUTÇI : (Fasılasız, devamlı) *...Ötrü ol tınlıglar bo iyin ögirmeklig yig ögretigde üzüksüz tutçı ürüg uzatı ögretinmiş kergek.* / "...Bundan dolayı buna uygun olarak sevindirici üstün öğretide fasılasız sürekli, öğrenmek gerek." (KAYA 1994: 129)

ÜZÜL- ALKIN-: (Kesilip sona ermek) *Kamag tınlıgarıg ögirtdürmeklig burkanlarnıñ adırtlamış iş ködügleri kin keligme ödlerniñ uçıña tüpiñe teggingeke tegi arıtı üzülmez alkınmaz.* / "Bütün canlıları mutlu etmeken ibaret Budaların farklı işleri, gelecek zamanların sonuna varıncaya dek asla kesilip sona ermez." (KAYA 1994: 82)

ÜZÜL- KESİL-: (Parçalanıp kesilmek) *Ötrü köni nom kükülgey kötrülgey örtügler tıdıglar birtem üzülgey kesilgey.* / "Bunun üzerine, doğru öğreti yücelecek, engeller parçalanıp kesilecek." (RÖHRBORN 1996: 76)

ÜZÜŞ- BIÇIŞ-: (Kesilip biçilmek) *Amarıları itiglerig yaratıgların üzüşür bıçışurlar.* / "Bazıları süsleriyle kesilip biçilirler." (TEKİN 1980: 171)

ÜZÜŞ- İSKEŞ-: (Kesilip parçalanmak) *Amarıları uvut yinlerin üzüşür iskeşürler.* / "Bazıları edep yerleriyle kesilip parçalanırlar." (TEKİN 1980: 172)

ÜZÜŞ- KESİŞ-: (Kararlaştırmak) *...İnaçitin yarım yastuk kümüş alıp üzüşüp kesişip kitdimz.* / "...İnaçi'den yarım birim gümüş alıp kararlaştırıp gittik." (YAMADA 1993: 149)

VAÇIRASAN ÖRGÜN:(Taht) *...Vajırlıg vaçırasan örgün üzesinde bek bagdaşınu oluru yarlıkap...* / "Elmas işlemeli taht üzerinde sıkı bağdaş kurarak oturarak buyurup..." (KAYA 1994: 135)

VAHŞIK KUT: (Ruh, peri) *Vayduı erdinin itilmiş karşıta vahşıklar kutlar tursun.* / "Mücevher ile süslenmiş sarayda ruhlar ve periler yaşasın." (ARAT 1991: 106)

VANDAMI YÜKÜNMEK : (Saygıyla eğilmek) *Vandamı yükünmek kim kılmasar varkşı arzıça sorsun.* / "Kim saygıyla eğilmezse Varkşı Aziz gibi sorsun." (ARAT 1991: 106)

VASANABAKI ATLIG ERMEK ÜLÜŞLÜG: (Erişmek kısımlı)*Yime eñilki vasanabakı atlıg ermek ülüşlüg başdınkı oruntakı bodısatavlarka...* / "Yine, en önce, erişmek kısımlı baştaki yerdeki azizlere..." (KAYA 1994: 193)

VASİK YID: (Güzel koku, misk) *...Törtdin yıñaktın üzüksüz kiñ vasik yıd yıdıp işiçteki teg buuşı iyin közünür.* / "Dört tarftan, sürekli, kesif güzel kokular yayıp tencereki (buhar) gibi dağılmış şekilde görünür." (MÜLLER 1922: 24)

VAYDURI ERDİNİ: (Mücevher) *Öñüñüz kırtışıñız süzüki vayduri erdini teg kkirsiz tapçasız titir.* / "Simanızın arılığı mücevher gibi tertemizdir." (KAYA 1994: 111)

VAYDURI SAPARIR: (Zümrüt, değerli taş vb.) *Kitumati balık tegre yiti kat altunın kümüşin vayduriın saparırın itiglik balık kentleri bolur.* / " Kitumati şehrinin etrafında yedi kat altın gümüş ve zümrütler ile süslü şehirleri vardır." (TEKİN 1980: 91)

VAYRAGYABUMI ATLIG VAYRAG BARMIŞ: (Vayrag varmış) *Vayragyabumı atlıg vayrag barmış öñi orunlug onunç oruntakı bodısatavlarka...* / "...Vayrag (?) varmış farklı mekanlı onuncu yerdeki azizlere..." (KAYA 1994: 194)

VAYUMANDAL ATLIG YİİL TİLGEN: (Rüzgar çarkı) *İnçe kaltı vayumandal atlıg yiil tilgen narayan toñanıñ küçi üze vaçırın katıgdı tokıp neteg saçılmaksızın turur erser...* / "Şöyle ki, rüzgar çarkı, Narayan adlı savaşçının gücüyle, elmasla dövülüp nasıl dağılmadan durur ise..." (KAYA 1994: 149)

VIDYA BÜGÜLENMEK: (Şuurlanma) *Vıdya bügülenmekin küsin kedin kamag teñri yirinteki teñriler üze ine belgürtür yarutur yaşutur.* / "Şuurlanmasını, şöhretini, methini bütün tanrı yerindeki tanrılar üzerinde böylece belirtir, aydınlığa çıkarır." (LE COQ 1938: 17)

VIHAR SEÑREM: (Tapınak) *Öz öz vıharka señremke barguka anuk bolsunlar tip montag yarlıg kelti.* / "Kendi tapınaklarına gitmek üzere hazır olsunlar, deyip böyle buyruk geldi." (TEZCAN 1975: 47)

VIJAY KÖYÜK: (Yan, civar) *İki törlüg kiçig kölüglüglerniñ vijayıntın köyükintin ertip aşıp bodısatavlar yoliña çın kirtü kirip adiçit köñültin agmaksız burkan kutıntın evrilinçsiz yanıgsız bolayın.* / "İki türlü küçük taşıtlıların yanından yakınından uzaklaşıp, azizler yoluna doğru bir şekilde girip, karalı gönülden ayrılmayan, Buda saadetinden dönmeyen olayım." (RASCHMANN 1987:166)

VIMALA KİRSİZ: (Saf, temiz, kirsiz) *...Vımala kirsiz öz tözi arıgka yükünür men.* / "...Lekesiz, kendi esası temiz olana hürmetle eğilirim." (ARAT 1991: 90)

VIMALA KKİRSİZ ARIG: (Arı, kirsiz) *İkinti vımala kkirsiz arıg atlıg orun ol.* / "İkincisi, arı adlı yerdir." (KAYA 1994: 195)

VIMAN ORDU: (Saray, köşk) *Bo tayak vıman ordu erür.* / "Bu dayanak, saraydır." (KARA-ZİEME 1976: 71)

VINAY İNÇGE YORIG: (Derin yorum) *Vinay yinçge yorıgça...* / "Derin yorum doğrultusunda..." (TEKİN 1980: 174)

VIRYA PARAMIT TİGME KATIGLANMAK PARAMIT: (Gayret gösterme erdemi) *Törtünç orunta vırya paramıt tigme katıglanmak paramıt içinte katıglanurlar.* / "Dördüncü mekanda, gayret gösterme erdemi içinde çaba sarf ederler." (KAYA 1994: 197)

VİDİŞ BİR- YİRÇİLE-: (Yönlendirmek, öğretmek) *...Vidiş birmek yirçilemek edremte uzanmaklıg erür.* / "...Yönlendirme erdeminde mahirdir." (GABAİN 1938: 6)

VİDİŞ BOŞGUT: (Öğüt, ders) *...Bahşılarıg keze yapa vidiş boşgut almakdın kiñürü ayıtıp ötgürdüm öñrekiler kirtgünçin.* / "...Hocalardan sırasıyla nasihat almamdan dolayı, öncekilerin imanını söyleyip geniş bir biçimde açıkladım." (RÖHRBORN 1991: 146)

VUÑLUG TAMGALIG: (Damgalı) *...Umugumuz darmaudkadi bodısatavnıñ tamgası üze vuñlug tamgalıg erür.* / "...Umudumuz Darmaudkadi Aziz'in damgasıyla damgalıdır." (BARUTÇU 1987: 119)

VUU ÇIVSAG:(Muska efsun) *Takı yime birök kim kayu tözünler oglı tözünler kızı öñdün yıñak başlap tört yıñaklartakı konşı illerdeki uçar ordulardın ügilertin vuulartın çıvsaglartın ölütçilertin kınçılartın bozguçılartın artatguçılartın yagıtın yavlaktın yilvitin kömentin anttın kargıştın butıtın amanujılartın yektin içgektin nayvazıkılartın ödsüz kolusuz evte barkta turup ook yık tilegüçilertin katıg kart baş ünüp ig kem adasıntın adakgalı örletgeli bulgatılgalı ugrasar...* / "Ve ayrıca, hangi soylular oğlu, soylular kızı, ön taraf başta olmak üzere dört taraflardaki komşu ülkelerdeki yüksek saraylardan baykuşlardan, muskalardan efsunlardan, çellatlardan işkencecilerden, bozgunculardan, düşmandan, büyüden, lanet okumadan, şeytanlardan, cinlerden, ruhlardan zamansız evde barkta durup fırsat kollayanlardan sert çıban çıkıp hastalık tehlikesinden eziyet çekmeye maruz kalsa... (KARA-ZİEME 1986: 330)

VYAKRİT ALKIŞ: (Kehanet) *...Ezüksüz çın vyakrit alkışıg alalım.* / "...Yalansız, gerçek kehaneti alalım." (ARAT 1991: 133)

YAD ÖZ: (Öz- yabancı) *Yadta özte bir teg yapa yadılmış yarlıkançuçı köñül öritip...* / "Özü ve yabancıyı aynı şekilde içine alan merhametli gönül besleyip..." (ARAT 1991: 92)

YADIGLIG TÖLTEGLİG: (Yayılı, döşeli) *Kasınçıg körkle ol orun üzesinde karkumi barçın süñim üzeki kat kat suk sunçuklar yadılıg tölteglig erip karmayu tegirmileyü erdinilg koñragular salınduruklug kasınçıg körkle bra kuşatri bag pintavirler keriglig tartıglıg erti.* / "Korkunç güzel o taht üzerinde cins cins ipeklerden hazırlanmış kat kat yastıklar, minderler yayılı döşeli olup, çepe çevre etrafında mücevherli çanlar sallantılı, harikulade güzel bayrak, gölgelik ve perdeler gerilip çekilmiş idi." (BARUTÇU 1987: 116)

YADIL- ÇAVIK-:(Tanınmak, ünlemek) *Yirtinçüde yadılmış çavıkmış ulug atıñız ol.* / "Yeryüzünde tanınmış yüce adınızdır." (KAYA 1994: 268)

YAGI YAVLAK: (Düşman) *Yek içkek egirür yagı yavlak altayur.* / "Şeytanlar, cinler etrafını çevirir, düşmanlar seni aldatır." (ARAT 1991: 286)

YAGISIZ BÖRİSİZ: (Düşmansız) *...Barçada baştın açsız kızsız kısıgsız kavrıgsız yagısız börisiz basınçsız unçsuz irtsiz birtsiz muñsuz taksız telim taşım bay barımlıg sansız üküş kötişvr bayagutlar evleri barkları öz* /// "...Hepsinden üstün, tok, hür, düşmansız, minnetsiz, vergisiz, müreffeh, çok varlıklı, sayısız zenginlerin evleri barkları öz..." (TEKİN 1980: 32)

YAGISIZ YAVLAKSIZ:(Düşmansız, tehlikesiz) *Yene yime bo kamag imerigme tınlıglar oglanı ig agrıgdın kutrulup yagısız yavlaksız bolsunlar.* / "Yine bu bütün kuşatılmış canlı soyu bu hastalıklardan kurtulup düşmansız olsunlar." (KAYA 1994: 255)

YAGIŞ AYIK: (Adak, kurban) *Teñrike yagış ayık birmeyükke başın közin agrıtur.* / "Tanrıya adak sunmayarak başının gözünün ağrımasına neden olur." (ARAT 1937: 35)

YAGIŞLIK TEÑRİLİK: (Adak yeri) *Yagışlık teñrilik itdimiz erser...* / "Adak yeri inşa etti isek..." (BANG-GABAİN 1930b: 6)

YAGLIG SEMİZ: (Semiz, yağlı) *Ol ulug küçlüg yaglıg semiz kotuz öküz.üg körüp artukrak suklanıp irnin burnın yalganu öz et'özüñe ınçe tip tidi.* / "O, çok güçlü, semiz Yak

cinsi öküzü görüp son derece imrenip damağını burnunu yalayarak bedenine şöyle dedi." (ÖLMEZ 1993: 183)

YAGLIG YUMŞAK: (Çekici, yumuşak) *Yaglıg yumşak közin artukrak küvenip örü kodı körüp yorıyur.* / "Çekici gözleriyle aşırı kibirlenip yukarı- aşağı bakıp yürüyor." (GABAİN 1959: 30)

YAK- YAPIŞIN-: (Kapılmak, bağlanmak) *Bo iki törlüg yañluk atkak tözlüg nomlarka yakmadın yapşınmadın çın kirtü köñülüg ök körü burkan kutın küsemek erür.* / "Bu iki türlü yanıltıcı, bağlanma esaslı öğretilere kapılmadan, doğru gönlü görerek Buda saadetini arzulamaktır." (KAYA 1994: 163)

YAKIN YAGUK: (Yakın) *Amtı küsemiş üçün yakın yaguk ukıtgalı akıgsızınıñ tözin anın katnayu sözlemekniñ akıgsızı erser kaltı mün kadak bolmaz.* / Akıcı olmayanın kökünü yakından anlatmayı arzulamış olduğundan, bu yüzden akıcı olmaması ise, şöyle ki yol gerçeğidir diye tekrardan söylemenin bu bakımdan burada hatası-kusuru olmaz." (BARUTÇU 1998: 32)

YALA KODGU: (İftira, yalan) *Kaçandın berü gavdam toyınka yala kodgu uçlug başlıg sav tapmaz ertimiz.* / "Ne zamandan beri Gavdam adlı azize iftira içerikli iğneleyici söz uydurmamış idik." (TEZCAN-ZİEME 1974: 35)

YALA YAÑKU: (Şüphe, kuşku) *Yok kurug yala yañku üze adakıp ödsüz ölümin ölmegeyler.* / "Yokluk ve şüphe ile sefalet içinde yaşayıp, zamansız ölmeyecekler." (KAYA 1994: 102)

YALA YAÑRAGU: (İftira, yalan) *...Kin keligme ödteki toyın tıtsılarımka yala yañragu kelser ögülük sakınguluk bolsun tip...* / "Gelecek zamandaki aziz öğrencilerime iftira gelebileceğini düşünmek gerek deyip..." (TEZCAN-ZİEME 1974: 39)

YALAÑUZ YALINTIK: (Kimsesiz, yalnız) *Yitinç tınlıgarıg ölürgeli sevip yalañuz yalıntık yalañuk kekşeglerig uçuzlamak satgamak.* / "Yedincisi, canlıları öldürmeyi sevip, kimsesiz insanları, acizleri aşağılamak(dır)." (RÖHRBORN 1971: 25)

YALBAR- AGIRIN-: (Yalvarıp sızlanmak) *Ol yazı içi yene bütürü yalbarmak agırınmak möñermek ınçıklamakda ulatı eşidgeli umaguluk ünleri üze yañkura turur.* / "O

düzlüğün içi de bütünüyle, yalvarıp sızlanma ve hıçkırmadan başka işitilebilecek hiç bir sesleri olmadan, yankılanıp durur." (KAYA 1994: 65)

YALGAN İGİD: (Yalan) *Kanyu kişi artuk yalgan igid savlıg çası savlıg utun savlıg sarsıg savlıg erser...* / " Hangi kimse, fazlasıyla yalan sözlü, dedikodu sözlü, kaba sözlü, çirkin sözlü ise..." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 24)

YALGAN YUMŞAK: (Kandırıcı, yalan) *Ötrü yariçantri tigin yalgan yumşak savın ince tip tidi.* / "Sonra Yariçantri adlı prens kandırıcı sözlerle şöyle deyip söyledi." (8/14)**(MÜLLER 1922:)**

YALINLIG ÇOGLUG: (Ateşli, alevli) ...*Yalañuknuñ teñriniñ yalañuz bahşısı yalınlıg çoglugka yükünür men.* / "...İnsanların, tanrıların tek hocası, ateşli ve alevli önünde hürmetle eğilirim." (84/10-23) **(ARAT 1991:)**

YALTRI- YAŞU-:(Işık saçıp parlamak) *Umunu küte turdaçı sadapira urudita bodısatav biş yüz kızlar birle ulug yarlıkançuçı köñüllüg darmaudkadi bodısatavnıñ arslanlıg orun üzesinte yaltrıyu yaşuyu olurmışın körüp...* / "Ümit edip bekleyerek duran Sadapiraurudita Aziz, beş yüz kızı ile birlikte ulu merhametli gönüllü Darmaudkadi Aziz'in arslan tahtı üzerinde ışık saçıp parlayarak oturduğunu görüp..." (BARUTÇU 1987: 143)

YALVAR- ÖTÜN-: (Yalvarıp ricada bulunmak) *Üç erdini ödinte bagrın yatıp kılmış yazukların aça yada yalvaru ötünü ökünü boşunu kşanti kıltılar.* / "Üç mücevher döneminde işledikleri günahları açıp ortaya koyarak, yalvarıp ricada bulunarak, af dileyip pişman olarak tövbe ettiler." (BANG-GABAİN 1930b: 4)

YALVAR- YAKAR-: (Yalvarıp yakarmak) *Ol beg bo savıg eşidip ok ol şabıka yinçürü töpün yükünüp yalvaru yakaru kışantı kılıp...* / "O bey, bu sözü işitip o müride secde ederek baş üzeri eğilip, yalvarıp yakararak pişmanlık gösterip..." (KARA-ZİEME 1986: 336)

YAN- EVRİ-: (Geri dönmek) *Ulug çerig birle utru kelmedin yanıp evrip...* / "Büyük ordu ile kaşı karşıya gelmeden geri dönüp..." (GENG-HAMİLTON 1981: 18)

YAN- EVRİL-: (Dönmek, geri çekilmek) *...Üzeliksiz köni tüz tuymak burkan kutıntın yanmaksız evrilmeksiz erür tip bilgülüg ol.* / "...Eşsiz doğru kavrayış (olan) Buda saadetinden dönmez diye bilmelidir." (MÜLLER 1911: 40)

YAN- KEL-: (Geri dönmek) *...Adasız tudasız yanıp kelip körüşüp kavışıp adak soñınta alkunı bilteçi burkan bolalım.* / "...Tehlikesiz olarak geri dönüp, görüşüp kavuşarak baştan sona her şeyi bilen Buda olalım." (ZİEME 1985: 126)

YAN- TURIT-:(Dönmek, gerilemek) *...Ömekde köñülkermekde yanmaksız turıtmaksız kılgalı...* / "... Kavrayışta sağlam hale getirerek ..." (KAYA 1994: 29)

YANÇIŞ- ÖÇEŞ-: (Kapışıp öç almak) *Bir ikintişke bıçuşurlar kesişürler tokışurlar sançışurlar yançışurlar öçeşürler boguşurlar örlüşürler.* / "Birbirleri ile biçişip kesişirler, vuruşup sançışırlar, kapışıp öç alırlar, boğuşup didişirler." (TEKİN 1980: 204)

YAÑ KİP: (Örnek, tarz) *Kinki boşgutçılarka bilgülük yañ kip yalañuklarta üstünki kişi siznide erür.* / "Gelecekteki talebelerce bilinmesi gereken örnek, insanlar arasında üstün kişilik sizde bulunur." (RÖHRBORN 1991: 180)

YAÑ OSUG: (Tarz, usül) *İnçip bodısatavlar bo montag yañın bo bo teriñ nomlarnıñ yañın osugın okıtdaçı kökrkiteçi birer şlok birer padak nomlarıg eşidgeli bolguları üçün...* / "Öyle ki, azizler, bu şekilde bir tarzla bu derin öğretilerin usülünü bildiren, gösteren birer koşuk, birer şiir öğretileri işitebildikleri için..." (KAYA 1994: 167)

YAÑA AT: (Fil, at) *Takı yime kutlug ülüglüg buyanlıg tınlıglar kuvraglıgın yürüñ ton kedip yañalar atlarka minip yürüñ kañlılarta olurup yürüñ börkler dıdımlar pasaklar başlarınta urup...* / "Ve ayrıca, saadetli, sevaplı canlılar topluluğuyla beyaz elbise giyip, beyaz fillere, atlara binip, beyaz kağnılarda oturup, beyaz börkler, taçlar takıp..." (TEKİN 1980: 98)

YAÑI YANTUT: (Karşılık, bedel) *Vıhar señrem sanlıg ed tavarıg alıp işletip yañısın yantutın birmedim erser...* / "Tapınağa ait malı mülkü alıp işletip karşılığını vermedim ise..." (MÜLLER 1911: 77)

YAÑIL- SAŞIT-: (Yanılıp şaşırmak) *Tılañurmak ugrınta birin öñisin biltürtgeli ötrü olar yañılmatın saşıtmatın turgaylar mu.* / "Güzel konuşma sayesinde aynılığını-

farklılığını bildirtip bundan dolayı onlar yanılıp şaşırmadan duracaklar mı?" (RÖHRBORN 1996: 41)

YAÑLUG EGSÜK: (Yanlış eksik) *Yañlug egsük bolmış erser yene /// yaruk bilge edgülügler yazap tutsunlar.* / "Yanlış eksik olmuş ise, yine /// aydın, bilge güzellikler düzeltip tutsunlar." (ZİEME 1985: 94)

YANIGSIZ EVRİLİNÇSİZ: (Sabit, değişmez) *Törtünç bo ev içinte tün kün uzatı altı paramıt başlap yanıgsız evrilinçsiz nomlarıg nomlayur.* / "Dördüncüsü, bu evin içinde gece gündüz sürekli altı erdem başta olmak üzere değişmeyen öğretileri vazeder." (ZİEME 1999: 104)

YANKI KİGİNÇ: (Karşılık, cevap) *Ol ödün men vimalakirt amançnıñ bo savın eşidip yanku kiginç berü umadın ünsüz sük bolup /// tegindim.* / "O zaman ben, Vimalakirt Vezir'in bu sözünü işitip karşılık veremeden sesiz vaziyette /// durdum." (ZİEME 1999: 90)

YANTUR- TID-: (Geri çevirip engellemek) *Küçüm yok ilig begniñ yarlıgın yanturguluk tıdgulug.* / "Beyin emrini geri çevirip engelleyecek gücüm yok." (GABAİN 1959: 34)

YANTURU YENE: (Tekrar, yeniden) *Yarutdaçı ol öñi öñi tözlerig yanturu yene bir töz üze.* / "Farklı farklı esasları, yeniden, bir esas ile aydınlatıcıdır." (KARA-ZİEME 1970: 37)

YANTUT KİGİNÇ: (Cevap, karşılık) *Azu yime men mesüüin körgülük körüp sıg yuka biligimte korkınçım üstelip yantut kiginç ıdtım.* / "Ve dahi ben, Me-süüin, görülmesi gerekeni görüp, zayıf bilgimdeki korkum artıp, cevap verdim." (RÖHRBORN 1996: 124)

YAP- İT-: (İnşa etmek, yapmak) *Şal çuzal yapsar itser suvasar...* / "Dehliz, misafirlik inşa etse, sıvasa..." (TEKİN 1980: 142)

YAP- KİZLE-: (Saklayıp gizlemek) *Neñ yapmak kizlemek törüsü yok erti.* / "Asla saklayıp gizlemek alışkanlığı yok idi." (TEZCAN 1975: 17)

YAP- YADIL-: (Yaymak, kaplamak) *Tınlıglarta köni kirtü yapdaçı yadıltaçıka yükünmekim üze...* / "Canlılarda doğruluğu yayana hürmet etmemle..." (KAYA 1994: 73)

YAP- YARAT-: (Düzenlemek) *Eñ ilki on kat kök teñrig antag bir tirgin yapdılar yaratdılar.* / En başta, on kat gök yüzünü öyle, bir arada düzenlediler. (LE COQ 1938: 12)

YAP YAZI TÜP TÜZ:(Geniş ve düz) *...Arıg süzük erdini yinçüler üze itiglig yaratıglıg aya teg yap yazı tüp tüz közünür.* / "...Temiz mücevherlerle süslü, avuç içi gibi geniş ve düz görünür." (KAYA 1994: 193)

YAPGUT YUÑ: (Yapağı yün) *Yarındak tikente ulatılarıg yapgutça yuñça sakınıp köygey susagay tip körüp bakıp...* / "Yarındak dikeni ve başkalarını yapağı gibi yün gibi düşünüp yanıp kavrulacaklar diye bakıp..." (ZİEME 1875b: 114)

YAPIG EMİG: (Uzuv, göğüs) /// Yapıgımız emigimiz /// köñüllerin tepretür. / "Uzuvlarımız, göğsümüz /// gönüllerini titretir." (TEKİN 1980: 196)

YAPIRGAK YAVIŞGU: (Yaprak, filiz) *Altunlug tal sögütnüñ kümüşlüg yapırgakı yavışgusı çeçeki yimişi bolur.* / "Altından palmiye ağacının gümüşten yaprağı, filizi, çiçeği, yemişi olur." (TEKİN 1980: 95)

YAPIŞ- YİLİN-: (Yapışıp ilişmek) *Amtı ne üçün meñike yapışıp yilinip ozgalı kutrulgalı katıglanmaz sizler.* / "Şimdi, neden mutluluğa yapışıp ilişerek kurtulmaya gayret etmezsiniz? " (TEKİN 1980: 169)

YAPŞUR- İLİN-: (Yapışıp bağlanmak)*Yalañuklarnın oglanıña yaraşı körk körkitip yanturtuñuz ayıg kılınçtın yapşurmış ilinmiş atkaktın.* / "İnsanoğluna yaraşır bir güzellik gösterip kötü amelden, yapışıp bağlanılan bağdan geri çevirdiniz." (BANG-GABAİN 1930a: 16)

YAR- KADIR-: (Yarıp bükmek) /// Yarıp kadırıp çadır /// kodarlar. / "...Yarıp bükerek kül /// (nehrine) atarlar." (TEKİN 1980: 233)

YARAG YON: (Usul, gerek.) *Bo ödlerniñ içinte yaragınça yonınça itip tüzüp uz katıp aşıg içgüg suvsuşug...* / "Bu dönemlerde usulünce yiyeceği içeceği düzenleyip, kemale erdirip..." (KAYA 1994: 313)

YARAGSIZ YAVIZ: (Kötü, zararlı) *Yaragsız yavız edler /// yaratıgı bolmış özkeyem.* / "Kötü şeyler (in) /// süsü olmuş canım! "(ZİEME 1985: 80)

YARAŞI KÖRKLE: (Hoş, güzel) *Yene yime ol yimişliklerde yaraşı körkle yuulları erip...* / "Ayrıca. o yemişliklerde hoş, güzel dereleri olup..." (BARUTÇU 1987: 85)

YARAŞI UZ: (Mükemmel) *...Yarguçısı bitkeçisi barça tolu tükellig yaraşı uz berk yarp oñfu yamun turgurdı.* / "...Yargıcı, katibi tümüyle mükemmellüğe erişmiş, sağlam yöneticiyi istihdam etti." (GENG-HAMİLTON 1981: 20)

YARAŞI YUMŞAK: (Uygun, beğenilir) *Yime kün küniñe olarnıñ amıl yavaş köñüli yaraşı yumşak savı sözi bilge biligi adırtlıg ukmakı serimlig kiñ ergüni(?) köni tüz kamagka edgü sakınçı ükliyür üren yaşarur yadılur.* / "Yine, günden güne, onların halim selim gönlü, beğenilir sözü, hikmetli bilgisi, etraflı kavrayışı, anlayışlı yaradılışı, doğru düzgün herkese karşı güzel düşüncesi çoğalır; tohumları dallanıp budaklanır." (LE COQ 1922: 20)

YARAT- İT-: (Süslemek, bayındır hale gerirmek) *Yime yiri teñriyi yaratgalı itgeli anuntılar.* / "Yine, yeri göğü süslemeye hazırlandılar." (LE COQ 1938: 12)

YARAT- ÖGRET- : (Eğitmek, öğretmek.) *Kaltı bo montag teriñde teriñ yinçgede yinçge tütrüm teriñ yörüglüg nomlarta adınlarıg yaratmak ögretmek boşgurmak biltürmek erür.* / "Şöyle ki, bu, böyle derinden daha derin inceden daha ince keskin anlamlı öğretilerde başkalarını eğitmek öğretmektir." (KAYA 1994: 186)

YARIL- AÇIL-: (Yarılıp açılmak) *Tüü törlüg kök sarıg kızıl yürüñ yüpün öñlüg esri kusrı suvdakı kurgakdakı çeçekler yarılıp açılıp...* / "Pek çok türlü sarı, kızıl, beyaz, menekşe renkli alacalı sudaki- karadaki çiçekler yarılıp, açılıp..." (TEKİN 1980: 157)

YARIL- BÜKŞİL-: (Parçalanmak, çatlamak.) *Kim meniñ bo yürekim yarılıp bükşilip barmadın neçökin turur monı teg.* / "Ki, benim yüreğim parçalanıp gitmeden nasıl durur böylece? " (KAYA 1994: 328)

YARIL- SIN-: (Parçalanmak, berelemek.) *Kılmañ meniñ kögüzümin yarılguluk sınguluk tip tidi.* / "Benim göğsümü parçalamayın diye söyledi." (KAYA 1994: 327)

YARIL- YIRTIL-: (Yarılıp yırtılmak) *Ol emgeke süñükümüzke tegi etimiz yinimiz yarılur yırtılur örtenür yalar.* / "Bu ızdıraptan, kemiğimize kadar etimiz derimiz yarılıp yırtılır, yanar, alev alır." (TEKİN 1980: 173)

YARIN KİÇE: (Gündüz- gece) *Kop /// tudata yarın kiçe küyü küzetü tutmakları bolsun.* / "Bütün /// teklikelerden gündüz –gece kollayarak muhafaza etmeleri gerçekleşsin." (LE COQ 1938: 24)

YARLIG SAV: (Buyruk söz) *Yarlıkamış aymış savı yarlıgı yorıgan bolur.* / "Buyurup söylediği sözü, buyruğu geçerli olur." (ZİEME KUDARA 1988: 184)

YARLIKA- AY-: (Buyurup söylemek) *Yarlıkamış aymış savı yarlıgı yorıgan bolur.* / "Buyurup söylediği sözü, buyruğu geçerli olur." (ZİEME KUDARA 1988: 184)

YARLIKA- TUTUZ-: (Tembihlemek) *...Anın amtı men ulug azrua.ya bo nom erdini iç.inteki nom tözinçe bışrungalı ögretingeli öyü sakınu tutgalı ötgürü yene adınaguka kiñürü nomlagalı okıtgalı yarlıkayur men tutuzur men.* / "...Ey ulu Azrua tanrı! Bundan dolayı şimdi ben bu öğreti mücevheri içindeki öğreti esasını öğrenip düşünerek, tutup öğütleyerek, yine başkalarına izah ederek bildirip, tembihliyorum." (KAYA 1994: 230)

YARP KATIG AGINÇSIZ: (Sağlam, katı.) *Olar yene ikileyü burkan kutıña yarp katıg agınçsız bolup bodısatavlarnıñ yolıña kirtiler.* / " Onlar, tekrar Buda saadetine sağlam (imanlı) olup, azizlerin yoluna girdiler." (KAYA 1994: 230)

YARP KATIG: (Sağlam, katı) *Yad üze artançsız yanınçsız tözlüg yavalduru udaçı yañgarınçsız işlig yavalmaz tepremez yañı arıg vajır yavrımaz artamaz yarp katıg toñ şir yavlak şımnulug yagı.sın utup...* / "Yabancı tesiri ile bozulup değişmez köklü, yavaşlatmaya muktedir, yenilmez işli, zayıflayıp bozulmaz sağlam, katı tong şir kötü, şeytan düşmanını mağlup edip..." (ARAT 1991: 84)

YARP UTGURAK: (Sağlam, kati) *Yakın barıp ülgülençsiz yaruklugka yarp utgurak bu yorıg bu yorıgıg tavrak bütürür.* / "Ölçülmez ışıklıya yakın gidip bu davranışı sağlam ve kat'i olarak derhal tamamlar." (ARAT 1991: 168)

YARP YİTİ: (Sağlam, kavi) *Yene yime tınlıglar köñülinteki erigin barıgın bilmek üze alku kaçıgları yarp yitisin tümkesin adırtlagalı umış erti.* / "Ayrıca, canlıların gönlüllerindeki işleri bilmekle de bütün uzuvları sağlam olarak ahmaklığını ayırt edebilmişti." (ZİEME 1999: 82)

YARSINÇIG UTUN: (İğrenç, kaba, sefil) *Ançama yarsınçıg utun karımak sen.* / "Ne kadar iğrenç ve kabasın sen ihtiyarlamak! " (TEKİN 1980: 50)

YARU- YALTRI-: (Işıtmak, aydınlatmak) *İnçip yene nomnuñ şasınıñ yarumakın yaltrımakın asılmakın üstelmekin körser yime neñ şravast kentdeki çitavan señremdeki öd erigde öñi ermez.* / "Böylece, yine, öğretinin ışıdığını, arttığını görse, asla, Şravast şehrindeki Çitavan tapınağındaki nasihatlardan ayrılmaz." (GABAİN 1938: 15)

YARU- YAŞU-: (Parlayıp ışıldamak) *Yarup yaşup kaçıglarta boltaçı erip yapa yirtinçüg bir yintem iter tuymayur.* / "Parlayıp ışıldayarak duyularda mevcut olup, bütün dünyayı bir anda süsler." (ARAT 1991: 122)

YARUK KARAÑGU: (Aydınlık- karanlık) *Öñdün keçigi köprügü ol tınlıglarnıñ yarukug karañgug tutmadın.* / "Canlıları, aydınlık karanlık diye ayırmadan (ileten), önlerindeki geçittir." (RÖHRBORN 1991: 129)

YARUK YALTRIK: (Aydın, parlak) *İnçip yaruk yaltrık barıntın kök kalıkıg bolur bilgeli.* / "Ancak aydın olarak var olduğundan göğü bilmek mümkündür." (BARUTÇU 1998: 38)

YARUK YAŞUK: (Işık, parlaklık) *Ay teñri ordusı teg yaruk yaşuk alkudın sıñar yarumışın yaşumışın sakınmış kergek.* / "Ay tanrı sarayı gibi parlak, ışıltılı olarak her taraftan ışıdığını, parladığını düşünmek gerek." (BANG-GABAİN 1932: 4)

YARUKLUG YAŞUKLUG: (Işıklı, aydınlık) *Yıdlıg yıparlıg yaruklug yaşuklug tañ teñri.* / "Güzel kokulu, ışıklı tan tanrı!" (LE COQ 1919: 9)

YARUT- TAMTUR-: (Aydınlatıp ışıtmak) *...Bişinnç ters azag dıntarlarnıñ nomun törüsün yarutsar tamtursar...* / "Beşincisi, hatalı rahiplerin öğretisini aydınlatıp ışıtsa..." (TEKİN 1980: 211)

YARUT- YALTRIT-: (Işıtmak, aydınlatmak) *Altun öñlüg yaruklar ünüp yarutu yaltrıtu turgaylar.* / "Altın renkli ışıklar çıkıp ışıtıp duracaklar." (KAYA 1994: 244)

YARUT- YAŞUT-: (Aydınlatmak, ışıtmak) *Teriñ yörügin yarutu yaşutı ötgürü usar ol bilge bilig timin yaruk bilge bilig titir.* / "Derin manasını aydınlatarak açıklayabilir

ise, o hikmetli bilgi mümkün olduğunca aydınlık hikmetli bilgidir. " (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 48)

YASAŞ- AKALA-: (Çeki düzen vermek) *...İisileri birle ayıdışıp kiñeşip artamış bozulmış şıñ işlerin asuru yasaşıp akalap olururta aşnukı tayançıkları aşlaşıp...* / "...Hatunları ile danışıp şehrin bozulmuş işlerine çeki düzen verip oturduğunda önceki can sıkısı meseleleri yoluna girip..." (GENG-HAMİLTON 1981: 21)

YAŞ ATIŞLIG: (Diri, taze) *Törtünç eti yini yaş atışlıg çoglug yalınlıg edgüsü ulug kamagdın ögdi yıvdı altaçı yalañuz seçilmiş tözgergülüksüz bolur.* / "Dördüncüsü, eti derisi diri, nurlu, iyiliği büyük, herkesten övgü alan, emsalsiz, seçkin ve çekici olur." (ZİEME KUDARA 1988: 184)

YAŞ OT: (Ot, bitki, yeşillik) *Tınsız erser kamag ı ıgaç yaş ot titir.* / "Cansızlar ise, bütün ağaçlar ve bitkilerdir." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 42)

YAŞ SIŞ: (Baston, asa.) *...İnçip yaşka sışka tegmiş küçi küsüni kevilmiş küçsiremiş erür.* / "...Lâkin, bastona muhtaç olmuş, kuvvetten düşmüş, güçsüzleşmiştir." (KAYA 1994: 312)

YAŞ- ÜN-: (Ayrılıp çıkmak) *Yalañukka teñrike küsegü yaş lınhua teg toyınlar yaşıp ünüp eviñtin yalañuz negü kılurlar.* / İnsana ve tanrıya hoş gelen taze çiçek gibi rahipler, evlerinden çıkıp yalnız ne yaparlar? (ZİEME 1985: 53)

YAŞ- YOKAD-: (Saklanıp kaybolmak) *...Kamag yekler yilpikler adırtaçı erkligler alku yaşarlar yokadurlar.* / "...Bütün cinler şeytanlar, ayıran kudretliler bütünüyle saklanıp kaybolurlar." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 22)

YAŞ- YUPAN-: (Saklanmak, kaçmak) *Yarsınçıg yavız ölümke yaşıp yupanıp ozgu yok.* / "Değersiz ölümden kaçarak kurtulmak yok." (ZİEME 1985: 110)

YAŞAR- HUALAN-: (Çiçeklenip yeşermek) *Ötrü ol ödün bo yirtinçülerteki neçe sögütler ıgaçlar otlar yaşlar erser ödsüz kolusuz hualanıp yaşarıp...* / "Bundan dolayı o zaman bu dünyalardaki ne kadar ağaçlar ve yeşillikler varsa zamansız yeşerip çiçeklenip..." (BARUTÇU 1987: 133)

YAŞAR- YADIL-: (Dallanıp budaklanmak) *Yime kün küniñe olarnıñ amıl yavaş köñüli yaraşı yumşak savı sözi bilge biligi adırtlıg ukmakı serimlig kiñ ergüni(?) köni tüz kamagka edgü sakınçı ükliyür üren yaşarur yadılur.* / "Yine, günden güne, onların halim selim gönlü, beğenilir sözü, hikmetli bilgisi, etraflı kavrayışı, anlayışlı yaradılışı, doğru düzgün herkese karşı güzel düşüncesi çoğalır; tohumları dallanıp budaklanır." (LE COQ 1922: 20)

YAŞART- ULUNLANTUR-: (Yeşertip filizlendirmek) *Saçılıp monta noş tatıg tüzüni ölitip yaşartdı ulunlanturdı.* / "Burada hayat iksiri saçılarak hepsini sulayıp, yeşertip filizlendirdi. " (RÖHRBORN 1991: 58)

YAŞLIG KARI: (Yaşlı, ihtiyar) *Öñreki söki yaşlıg karı üküş eşidmiş biliglig yaraşı seçme tılangurmaklıg bo esen sözleşmek* /// "Önceki yaşlıların çok işittiği, bilgili, beğenilir, seçkin, mükemmel bu güzel söyleşmek..." (KUDARA-ZİEME 1983: 292)

YAŞLIG KARILIG: (Yaşlı, ihtiyar) *Yaşlıg karılıgnıñ ötlemekiñe ötrü bişamin teñri teñrilikiñe vayşiravani maharaçka barıp ötüntiler.* / "Yaşlıların öğütleri üzerine Bişamin tanrı mekanına varıp Vayşirvani soyluya varıp ricada bulundular." (TUGUSEVA 1980: 19)

YAŞUR- BATUR-: (Gizlemek, saklamak) *Teñrim biz yalañuk ajunınta erken iligler begler atlıglar bolup kentü erkimizte ötrü vıhar señrem sanlıg señik edin tavarın basınıp kuntumuz tartdımız yaşuru baturu ogurladımız.* / "Tanrım, biz insanlar âleminde iken, hükümdarlar, itibarlı kimseler olup, kendi gücümüzden dolayı tapınağa ait malı mülkü basıp yağma ettik, çektik ve gizleyip çaldık." (TEKİN 1980: 189)

YAŞUT BATUT: (Gizli, saklı) *Kim yime yaşut batut kılınçlıg tsuy ayıg kılınç kılıp ökünç köñül öritmegüciler olar ince tip sakınur.* / "Ki, yine, gizli saklı amelli, günah işleyip pişmanlık duyan gönül beslemeyenler, onlar, şöyle deyip düşünür." (TEKİN 1980: 193)

YAT KÜDEN: (Misafir, yabancı) *Altınç töz tüp ulug nızvanılar iyin bulgadaçı kiçig kadgular erser kelteçi bartaçı yat küden titirler.* / "Altıncı esas, büyük ihtiraslar yüzünden sürekli rahatsız eden; küçük kaygılar ise gelip giden (bir) misafirdir." (KAYA 1994: 81)

YATIG YASIN: (Eğik, yatık) *Yatıg yasın yorıp agulug okın yürekre urup amrak isig özin üzgil.* / "Eğilerek yürüyüp, zehirli oku kalbine saplayıp, tatlı canını al." (MÜLLER 1922: 55)

YATVI TİKVİ: (En, boy) *Yatvısınca tikvisince on sıñar üç ödki yalañuklar aslanıña...* / "Enine buyuna on yönde, üç zamandaki insanlar arslanına..." (ARAT 1991: 134)

YAVAL- TURUL-: (Sükûn bulmak, etkisini yitirmek) *Kapilvastu kentde yavalıp turulup kalıyu yorıp kelürdi sogançıg kirtü nomug.* / "Kapilavastu adlı kentte sükûnet bulup, uçarak ilerleyip lezzetli ve doğru öğretiyi getirdi." (RÖHRBORN 1996: 172)

YAVAL- TÜZÜL-: (Yatışıp sükûnet bulmak) *...Yavalmış tüzülmiş köñülüg...* / "...Yatışıp sükûnet bulmuş gönülü..." (RÖHRBORN 1971: 52)

YAVAL YAVAŞ: (Yumuşak, müşfik) *...Yolnuñ kirsiz tapçasızın yaval yavaş edgü ögli köñülin ukdaçı erser...* / "...Yolun temiz oluşunu yumuşak, iyi düşünceli gönlüyle anlayan ise..." (KUDARA-ZİEME 1983: 282)

YAVALTUR- BOGUR-: (Etkisini yitirtmek) *Kıltaçılar bar erser anantraş ayıg kılınçıg burkanlarnıñ yarlıgı yavalturur bogurur.* / "Günah işleyenler var ise, Budanın buyruğu (bunların) etkisini yitirtir." (KAYA 1994: 277)

YAVALTUR- TURULDUR-: (Sakinleştirmek, etkisini yitirtmek) *Et'özüg yavaltursar turuldursar bilge bilig büter.* / "Bedeni sakinleştirse, hikmetli bilgi ortaya çıkar." (HAZAİ 1975: 93)

YAVAŞ AMRAK: (Şefkatli, sevecen) *Kunçuy köñüllüg iligler iligi yavaş amrak begim.* / "Prenses gönüllü , hanlar hanı şefkatli beyim!" (MÜLLER 1922: 22)

YAVAŞ SERİMLİG: (Mülayim, alçak gönüllü)Yavaş serimlig köñüllüg siz . / Alçakgönüllüsünüz. (KAYA 1994: 271)

YAVGAN YAVIZ: (Kötü, çirkin) *Bodunı karası yavgan yavız köñüllüg bolgay.* / "Halkı kötü gönüllü olacak " (KAYA 1994: 247)

YAVIZ ARTAK: (Bozuk, kötü.) *Bo montag ada tudalar yavız artak törüler üküş bolgay.* / "Bu türlü tehlikeler, bozuk töreler çok olacak." (KAYA 1994: 247)

YAVIZ YAMAN: (Kötü) *Ol tırtı.larlıg yavız yaman kişiler kuvragı kaylarta beltirlerte ulıyu mañrayu sözletiler.* / "O imansız kötü kimseler topluluğu, sokaklarda caddelerde bağırıp çağırarak söylediler." (TEZCAN-ZİEME 1974: 41)

YAVIZ YAVLAK AYIG: (Kötü, fena) *...Biligsizlik karañku üze köñülüm örtülü yavız yavlak ayıg öglilerke iyin bolup turkaru kıltım erser kamag ayıg kılınçlarıg...* / "...Cehaletle gönlüm kaplanarak kötü, fena düşüncelilere uyup, bütün kötü amelleri sürekli işledim ise..." (KAYA 1994: 107)

YAVLAK AYIG: (Kötü, çirkin) *Terkin tavratı turmaduk yavlak ayıg nomlarıg turgurmagalı turu tüketmiş erser...* / "Derhal davranıp, yakışıksız, kötü öğretileri ortadan kaldırmaya gayret sarfedip, (onları) tüketmiş ise..." (KAYA 1994: 160)

YAVLAK ÇULVU: (Kötü, çirkin) *Neçe üküş yavlak çulvu sav sözledimiz erser...* / "Nice çok kötü söz söyledi isek..." (LE COQ 1941: 21)

YAVLAK KATIG: (Hiddetli, sert) *Kokgu teg körk meñiz tutup yavlak katıg ünin kıkıruşu...* / "Korkunç bir görünüşe bürünüp, hiddetli sesle haykırarak..." (MÜLLER 1945: 14)

YAVLAK YAT: (Kötü, aşağılık) *Kaltı tünerig karañuça /// yavlakıg yatıg kiterürler.* / "Tıpkı gece karanlığı gibi kötülüğü görünmez kılarlar." (ZİEME 1975a: 37)

YAVRI- ARTA-: (Zayıflayıp bozulmak) *Yad üze artançsız yanınçsız tözlüg yavalturu udaçı yañgarınçsız işlig yavalmaz tepremez yañı arıg vajır yavrımaz artamaz yarp katıg toñ şir yavlak şımnulug yagısın utup...* / "Yabancı tesiri ile bozulup değişmez köklü, güçsüzleştirmeye muktedir, yenilmez işli, zayıflayıp bozulmaz sağlam, katı Tong Şir, kötü şeytan düşmanını mağlup edip..." (ARAT 1991: 84)

YAYI- SÜR-: (Sürüp çıkarmak) *Ol yeklerig bo yirde suvda öñi yayıgay sürgey tamuka kemişgey.* / "O şeytanları, o yerden sürüp çıkaracak, cehenneme atacak." (ZİEME 1975a: 40)

YAYIL- YAYKAL-: (Sarsılıp sallanmak) *...Agır ulug bo üç miñ ulug miñ yirtinçü yir yirler altı törlüg yayıldı yaykaldı tepredi kamşadı.* / "...Pek büyük bu üç bin büyük bin dünyalar altı türlü yayılıp sallandı, depreyip hareketlendi." (BARUTÇU 1987: 133)

YAYIL- YAYKAN-: (Dalgalanmak, savrulmak) *İnçe kaltı ulug yiil kelip köl suvın tokıp yaymış teg yokaru kodı yayıltı yaykaltı.* / "Böylece, tıpkı büyük rüzgar gelip göl suyuna değip dalgalandırmış gibi aşağı yukarı dalgalandı." (KAYA 1994: 324)

YAYKAN- TAŞ-: (Dalgalanıp taşmak) *Taluy ögüz suvı yaykanur taşar.* / "Okyanus suyu dalgalanıp taşar." (TEKİN 1980: 126)

YAZ- YAÑIL-: (Hata etmek, yanılmak) *Bügü biliglig burkanlar üç törlüg ugurın yazmaksız yañılmaksız bolurlar.* / "Hikmetli bilgiye sahip Budalar üç türlü vesileyle hatasız olurlar." (TEZCAN-ZİEME 1974: 50)

YAZIN- YAÑIL-: (Hata etmek, günah işlemek) *Yime ilki özün bo özün uzun tonlug urılar öz bolup neçe yazıntımız yañıltımız erser...* / "Yine, başlangıçtaki özümüzle, şimdiki özümüzle uzun giysili gençler olup nice hata etti isek..." (LE COQ 1941: 30)

YAZINÇSIZ ARIG: (Günahsız, masum) *Bodısatav.lar burkan kutın bulsarlar yazınçsız arıg çahşapudlıg tınlıglar anta togarlar.* / "Azizler, Buda saadetini bulsalar günahsız, erdemli canlılar ondan sonra doğarlar." (ZİEME 1999: 74)

YAZUK YAÑLUK : (Yanlış, hatalı) "*...İrinç yarlıg tınlıgarıg yazuk yañulukka tüşürgüçi erseler...*" / Sefil, perişan yaratıkları, yanlış, hatalı yola yönelten iseler..." (TEKİN 1980: 205)

YAZUKLUG AYIG KILINÇLIG: (Günahkar) *Ol antag yazuklug ayıg kılınçlıg tınlıglar bo nomug eşidip siziksiz köñülün kirtgünüp ayıglamasar ol antag suyda yazukta agır emgekte kurtulur.* / "O, böylesi günahkar canlılar, bu öğretiyi işitip, endişesiz gönülle iman edip, kötülemese, o, bunca günahtan ve ağır eziyetten kurtulur." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 20)

YEK İÇKEK KAM: (Şeytan, büyücü) *Üç erdinike tapıgçı tınlıglar az yekke içkekke kamka tapıgçı tınlıglar üküş teñrim.* / "Üç mücevhere tapan canlılar az; şeytana, büyücüye tapan canlılar çok, tanrım." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 16)

YEK İÇKEK: (Şeytan, cin) *Anta yek içkek yok kim alañadmasar.* / "Orada cin şeytan yok ki gücü tükenmemiş olsun." (BANG-GABAİN 1932: 10)

YEK OÑJIN: (Şeytan) *Üñürinteki yekler onjınlar* /// "Korusundaki şeytanlar..." (BANG-GABAİN 1930a: 12)

YEK RAKŞAS BUTI: (Cin şeytan) *Alku yek rakşas butılarıg artatdaçı.* / "Bütün cinleri şeytanları yok edici(dir)." (MÜLLER 1911: 58)

YEK RAKŞAS: (Şeytan) *Yek rakşas /// köñüllüg /// turkaru adınlarnıñ isig özlerin üzgeli kanmaz erti.* / "Şeytan /// gönüllü /// sürekli başkalarının canlarını almaktan bıkmaz idi." (MÜLLER 1946: 34)

YEK YİLPİK: (Cin, şeytan) Kamag yek.ler yilpik.ler adır-taçı erklig.ler alku yaş-arlar yokadur-lar . / Bütün cinler şeytanlar ve ayırıcı güçlüler gizlenip yok olurlar. (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 22)

YEKLİG İÇGEKLİG: (Cinli şeytanlı) *...Ötrü biz tört maharanç teñriler kentü yeklig içkeklig öz öz kuvraglarımız birle közünmez et'özin ol ilig kanıñ süüsiñe çerigiñe art basut bolup...* / "...Böylece, biz dört hükümdar tanrılar, kendi cinli şeytanlı cemaatlarımızla beraber, görünmez bedenle, o hükümdarın askerlerine yardımcı olup..." (KAYA 1994: 238)

YELVİK- UÇIN-: (Uçup kaybolmak) *Yelvikip uçınıp yime ölmegey.* / "Uçup kaybolarak da ölmeyecek." (DREVNETYURKSKİY SLOVAR 1969: 255)

YENE İKİLEYÜ: (Tekrar, yeniden) *Olar yene ikileyü burkan kutıña yarp katıg agınçsız bolup bodısatavlarnıñ yolıña kirtiler.* / "Onlar, tekrar Buda saadetine sağlam (imanlı) olup, azizlerin yoluna girdiler." (KAYA 1994: 230)

YER- AYIGLA-: (Ayıplamak, aşağılamak) *Amtı yene siz upası iç nomdakı inmelun şastırka yörüg bitig kılsar siz körteçilerke yergülük ayıglaguluk bolgay mu.* / "Siz., rahip, şimdi yeniden iç öğretideki akide kitabı için açıklama kitabı hazırlasanız sizi görenler tarafından ayıplanacak mısınız? " (RÖHRBORN 1996: 26)

YER- EKŞİ-: (Suratını asıp yüzünü ekşitmek) *Men il kan kızı yermetin ekşimetin* /// "Ben, bir han kızı olarak suratımı asıp yüzümü ekşitmeden..." (HAMİLTON 1998: 57)

YER- MÜN-: (Yerip kötülemek) *Adnagunuñ edgü edin tavarın yerdimiz mündimiz.* / "Başkasının iyi malını yerip kötüledik." (TEKİN 1980: 120)

YER- MÜNE-: (Yermek, kötülemek) *...Monuñ ol antag birtin körüm tutmışıña nomçı açarı siz uzatı yerer müneyür ertiñiz.* / "...Bunun, böylesi tek taraflı görüş muhafaza etmesini siz vaiz üstad, sürekli yererdiniz." (RÖHRBORN 1991: 156)

YER- YARSI-: (Aşağılamak, kötülemek) *Biz kamag bodısatavlar kuvragı eñ başlayu teñrim siziñ bo savlokadatu atlıg yirtinçüñüzni kördükte kodıkı asrakı yermek yarsımaklıg sakınçıg turgurup uçuz yinik köñül öritdimiz erti.* / "Biz bütün azizler topluluğu sizin dünyanızı gördüğümüzde, en başta, aşağılık kötüleme düşüncesini muhafaza edip değersiz gönül beslemiş idik." (ZİEME 1999: 126)

YERÇİ SUVÇI: (Rehber) *Ol ödün baranas uluşta edgü alp yerçi suvçı bar erti.* / "O sıralarda Baranas ülkesinde iyi, cesur bir rehber vardı." (HAMİLTON 1998: 22)

YERİN- BUSAN-: (Dertlenip kederlenmek) *Yaruk yula birtemledi öçti tip ince yerinti busantı.* / "Işık veren kandil tükendi, söndü deyip böyle dertlenip kederlendi." (TEZCAN 1975: 46)

YETİNÇSİZ TUTUNÇSUZ: (Ulaşılmaz, sonsuz) *...Yetinçsiz tutunçsuz ögrünç sevinç üze añsız ögrünçülüg sevinçlig teginür biz tip tidiler.* / "...Sonsuz bir mutlulukla haddinden fazla seviniyoruz diye söylediler." (ÖLMEZ 1994: 68)

YETİNÇSİZ YETİZ: (Sınırsız, erişilmez) *Ol ödün tükel bilge teñri teñrisi burkan çakır lakşanın yaratıglıg adakınıñ ulug eñreki üze bo yetinçsiz yetiz yagız yer yüzin irkleyü yarlıkadı.* / "O zaman, eksiksiz, bilge, tanrılar tanrısı Buda çark alametiyle süslü ayağının büyük parmağıyla, sınırsız yer yüzünü adımlayarak buyurdu." (ZİEME 1999: 76)

YEVEK YAKA : (Yaka, süs, donanım) *Nomnuñ şasınnıñ yeveki yakası erdi.* / "Öğretinin, inancın süsü, göz bebeği idi." (ÖLMEZ 1994: 81)

YIÇAN- SAKLAN-: (Muhafaza etme, saklama) *Sizler kamagun teñridem kuvrag artukrak yıçanıp saklanıp köñül tegürüp...* / "Sizler, hepiniz, ilâhi cemaat, fazlasıyla muhafaza edip, gönül eriştirip..." (KAYA 1994: 207)

YID TÜTSÜG: (Güzel koku, tütsü) *Yıd tütsüg hua çeçek buşı birser üç kat yir suvda edgü at küü bultaçı bolur.* / "Güzel koku, tütsü ve çiçekleri sadaka olarak verse üç kat yeryüzünde iyi şöhret bulan olur." (TEKİN 1980: 154)

YID YIPAR: (Güzel koku, misk) *Yime burnı turkaru adruk adruk yıd yıpar yıdlayur.* / "Yine, burnu, sürekli türlü türlü güzel kokular koklar." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 28)

YID YUK: (Kötü koku) *Adın yık yuk yime ünmeti.* / "Bundan başka, kötü koku da çıkmadı." (TEZCAN 1975: 42)

YIDIG SARSIG: (Tiskindirici, kokmuş) *Kim men ilkisiz.din berü bo yıdıg sarsıg kanlıg yiriñlig sevgüsüz taplagusuz yarsınçıg et'özke inçip ınantım...* / "Ki, ben, başlangıçtan beri bu tiskindirici, kanlı irinli, istenmeyen, iğrenç bedene böylelikle inandım..." (KAYA 1994: 323)

YIDIG SASIG: (Tiksindirici, kötü kokulu) *Et'özü yıdıg sasıg bolup alku kişi yarsıyur yakmaz bolur.* / "Bedeni tiksindirici hal alıp, herkes (ondan) iğrenir, beğenilmez olur." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 52)

YIDI-SASI-: (Kötü kokmak) *Amarıları uzun turkaru kentü saçlarınta kömülüp içtin sıñar kurt kavşayu yıdıyu sasıyu kelirler.* / "Bazıları, hep kendi saçları arasına gömülüp içlerinde kurtlar kaynaştığı halde pis kokular çıkararak gelirler." (TEKİN 1980: 192)

YIDLIG YIPARLIG: (Güzel kokulu, miskli) *...Edgü yıdlıg yıparlıg tütsük köyürüp sakınçın ontın sıñarkı burkanag tapınmış kergek.* / "...Güzel kokulu tütsü yakıp, istiğrakla, on tarafdaki burkanlara hürmet etmek gerek." (BANG-GABAİN 1932: 8)

YIG- KAZGAN-: (Biriktirmek, tasarruf etmek) *Bo daranını bir kata eşidser yüz miñ kalplarta yıgmış kazganmış kılınçlıg örtüglериniñ arımakı bolur.* / "Bu tılsımı bir kez işitse, yüz bin dönemde biriktirdiği, (kötü) amellerden ibaret gizlilerinin temizlenişi gerçekleşir." (MÜLLER 1911: 34)

YIG- KİZLE-: (Biriktirmek, saklamak) *Yokka çıgayka buşı birsün arturup yıgguluk kizlegülük ermez.* / "Yoksullara sadaka versin, biriktirmek olmaz. " (KAYA 1994: 251)

YIG- TİR- KAZGAN-: (Biriktirip tasarruf etmek) *...Ülgülençsiz teñlençsiz ulug törlüg buyanlıg yükmekig yıggalı tirgeli kazgangalı ugaylar.* / "Hadsiz hesapsız sevaplı yığını biriktirip tasarruf edebilecekler." (KAYA 1994: 214)

YIG- TİR-:(Biriktirmek, yığmak) *Ülgülençsiz koltı ajunlartın berü yıgmış tirmiş alku kamag agır ayıg kılınçları kiter tarıkar.* / "Hesap edilemeyecek kadar çok âlemlerden beri biriktirdiği bütün kötü amelleri ortadan kalkar." (KARA-ZİEME 1986: 326)

YIGDUR- ÇUGLAT-: (Yığıp toplamak) *Çiñne kañlı birle yıgdurup çuglatıp tepip yorıp mañayu...* / "Tırmık ve kağnıyla yığıp, yürüyüp adımlayarak..." (ZİEME 1875b: 114)

YIGIL- TİRİL-: (Toplanmak) *...Kamagun birkerü bir orunta yıgılmış tirilmişleri kergek.* / "...Hepsinin bir arada aynı yerde toplanmaları gerek." (TEZCAN-ZİEME 1974: 28)

YIGIT SIGIT: (İnleme, üzüntü) *Nomdaş kadaşı üskinde olgurtup özinde barın buşı birip togmış kadaşta ulatılarnıñ yıgıt sıgıtların tarkarıp üç öñdün yorıdaçı nomlarıg yügerü kılgu ol.* / "Aynı öğretiye inanan akrabalarını huzurunda oturtup, tüm varlığını sadaka verip, akrabalarından başkalarının da inleyişlerini dindirip üç istikamette ilerleyen öğretileri ayağa kaldırmaktır." (ZİEME-KARA 1978: 68)

YIGLA- AÇI-: (Ağlayıp acı duymak) *Olar ara yıglamaglı açımaglı yok erti.* / "Onlar arasında ağlayıp acı duymayan yok idi." (TEZCAN 1975: 46)

YIGLA- IKILA-: (Ağlamak) *Tigin yıglamışka tegreki begler açarılar kim erser idi yıglamagalı ıkılamagalı bolmatı.* / "Prensin ağlamasına etraftaki beyler, üstadlar kim varsa hiç biri ağlamadan duramadı." (RÖHRBORN 1991: 109)

YIGLA- SIGTA-: (Ağlayıp sızlamak) *Bo savıg eşidip altı tümen yinçke kırkınlar yıglayu sıgtayu ilig begnin baştın adakınka tegi kodı yalgatılar.* / "Bu sözü işitip altı bin narin kız, ağlayıp sızlayarak hükümdarın başından ayağına doğru okşadılar." (MÜLLER 1922: 15)

YIGLA- YALVAR-: (Ağlayıp yalvarmak) *Yime yana bursañ kuvrag üskinte bagrın yatıp yıglayu yalvara ökünü boşunu kşanti ötüntüler.* / "Yine, tekrar cemaat huzurunda yüz üstü uzanıp, ağlayıp yalvararak, af dileyip pişman olarak bağışlanma dilediler." (BANG-GABAİN 1930b: 4)

YIK YARAG: (Usul, uygunluk) *Turgursun yıkınca yaragınça yörüngekin.* / "Usulünce devasını hasıl etsin." (BARUTÇU 1998: 48)

YIL AY: (Yıl, ay) *Yılın ayın turkaru ev bark içinte ada tuda kor yas egsümez.* / "Yıllarca aylarca, sürekli olarak, ev bark içinde tehlike ve zarar ziyan eksilmez." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 20)

YIL ÖD: (Yıl, zaman -ömür-) *Ayı küni ertiñü yaruk ertiñü edgü yılı ödi ertiñü edgü yavaş.* / "Ayı, günü son derece aydınlık, son derce güzel; ömrü son derece güzel, sevimlidir." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 40)

YIL YAŞ: (Yaş, ömür) *Men neñ kılmaz erken mün yazuklar idişin yılım yaşım adırtlıg bilmez ödte erür erken...* / "Yaşımı tam olarak bilmediğim zamanda günahları biriktirerek asla işlememiş iken..." (RÖHRBORN 1991: 41)

YILGU YUMŞAK YILDIRGA: (Narin, yumuşak) *Yılgu yumşak yıldırga.* / "Narin ve yumuşak(tır)! " (KAYA 1994: 339)

YILIG YUMŞAK: (Ilımlı, yumuşak) *Tütüş keriş kodgıl yılıg yumşak bolgıl.* / "Kavga gürültüyü bırak, ılımlı ve yumuşak ol." (ARAT 1991: 300)

YILINÇKA YUMŞAK: (Yumuşak, narin) *Yakın tegdükte teñri teñrisi burkan adakınta yinçürü töpün yükünüp yılınçka yumşak ayaların kavşurup ince tip ötünürler.* / "Yakınına varrdıklarında, tanrılar tanrısı Budnın ayağına secde edip yumuşak ayalarını birleştirip, şöyle söyleyip arz ederler." (TEKİN 1980: 143)

YILKI BARIM: (Mal mülk) *Et'öz sevigince yorıp yavlak tuş adaş kudaş savın alıp köñülin körüp yılkıka barımka bulup muñ tarkımız tegip bo on çahşapudıg sıdımız erser...* / "Bedenin arzularına göre hareket edip, kötü eş dost, yoldaş arkadaş sözünü rehber edinip, gönüllerini görüp, mala mülke nail olup, sıkıntımız artıp bu on emri yerine getirmedi isek..." (LE COQ 1941: 38)

YILKI KARA (Sürü, mal mülk) *Ev içinte yılkı kara ed tavar ükliyür.* / "Ev içinde sürü, mal mülk artar." (ARAT 1937: 40)

YILTIZ ULUN: (Kök) *Bo çambudıvıp uluş içinteki neçe ögüzler köller yuullar yulaklar sögüt ıgaçlar otlar yaşlar arıglar semeklerig yene adruk adruk hua çeçek tüş yimişlerniñ yıltızların ulunların butıkların yapırgakların yene yime ı tarıg koluñasın içinin taşının barça añsız körkle sevgülük taplaguluk öñlüg yıdlıg yigüke aşaguka yaraglıg kılu tegingey men.* / "Bu yeryüzü içindeki nice ırmaklar, göller, dereler, ağaçlar, bitkiler (ve)

ormanları, ayrıca farklı farklı çiçeklerin, yemişlerin köklerini, tomurcuklarını ve de hububat filizini içiyle dışıyla bütün olarak, eşsiz güzellikte, çekici görünüşlü ve kokulu, yemeye içmeye yararlı hale getireceğim." (KAYA 1994: 286)

YIR- YIRT-: (Parçalamak, yırtmak) *Etimin yinimin yıra yırta tartarlar yırarlar kentü kentü isig özlerin kolurlar erti.* / "Etimi, derimi parçalayarak çekip diterler kendi tatlı canlarını isterlerdi." (KAYA 1994: 67)

YIRIL- YIRTIL-: (Yırtılmak, parçalanmak) *Tsun tsun yırılıp yırtılıp ülgüsüz üküş emgeki tolgakı bir ödte birgerü yıgılıp ögi biligi alkınıp busup kal teltük esrük teg bolup...* / "Parça parça yırtılıp, sayısız ıstırabı aynı zamanda bir araya gelerek toplanıp, aklı başından gidip, kederlenip, sersem gibi olup..." (RÖHRBORN 1971: 44)

YIRIN- YIGLA-: (Ağlayıp sızlamak) *Yırınu yıglayu açıgıña seringeli umadı.* / "Ağlayıp sızlayarak acısına tahammül edemedi." (KAYA 1994: 331)

YIRINÇIG SARSINÇIG: (Tiksindirici, iğrenç) *Kamag kurtlarnıñ koñuzlarnıñ tirgini kannıñ yiriñniñ ornagı siñirin tamırın yörgelmiş süñükler ulagı üze tutuşmış ertiñü yırınçıg yarsınçıg erür.* / "Bütün kurtçukların, kanın irinin, barınağı, sinirle damarla sarılmış kemikler dizisi ile kaplanmış son derece tiksindiricidir." (KAYA 1994: 323)

YIRLA- TAKŞUR-: (Güfte yapıp şiir yazmak) *Kim kayu er kunçuylarka yarangalı sakınçın yırlap takşurup bitig bitiser...* / "Hañi adam, prenseslere yaranma düşüncesiyle güfte yapıp şiir yazıp, kitap kaleme alsa..." (MÜLLER 1922: 75)

Yİ- AŞA-: (Yemek, beslenmek) *Kimler birök ol ot yaş tüş yimiş ı tarıg tatıgın yiserler aşasarlar alku barça öñlüg kırtışlıg küçlüg küsünlüg uzun özlüg yaşlıg çoglug yalınlıg kaçıgları toñ yarp igsiz kemsiz agrıgsız tikigsiz ögleri köñülleri yiti bilge biligleri küçlüg kop törlüg işig ködügüg bütürgeli udaçı bolgaylar.* / "Şayet kimler o bitki, yemiş, hububat gıdasını yese hepsi bütünüyle güzel, güçlü kuvvetli, uzun ömürlü, aydınlık, uzuvları dayanıklı, hastalıksız, sancısız, akılları gönülleri yedi, hikmetli bilgileri güçlü her türlü işi tamamlayabilen olacaklar." (KAYA 1994: 286)

Yİ- YUÑLA-: (Harcamak, yemek) *...Amtı biz atamız kazganmış tavarıg yip yuñlap adın tavar aşmasar biz ol biziñe ogşatı ermez.* / "...Şimdi, biz, babamızın kazandığı malı harcayıp başka mal kazanmasak, o bize yakışmaz." (MÜLLER 1922: 81)

YİD- UDUZ-: (Yedeğine yanına almak) *...Yinik agır aşnu kılmış tıltagı iyin yide uduzu kölüñüler yolınça iltür.* / "...Haifif- ağır önce yapılmış bir amelden dolayı yedeğinde, yanında , nakil vasıtaları yolunda götürür." (ARAT 1991: 74)

YİDİZ UZUN: (Uzun, yüksek) *Ap alçak itiglig kök lınhua öñi teg yidiz uzun ezügsüz yup yumrak tiliñiz ol.* / "Ap alçak yapılı, göğe uzanan nilüfer çiçeğinin görünüşü gibi uzun, yalansız, yus yuvarlak dilinizdir." (KAYA 1994: 209)

YİG ADRUK: (Seçkin, iyi, üstün) *Bürtmekdin yakıldaçı ol tip timeki erser köñül köñültekiler birle bürtüşüp yig adruk tıltaglarka tuş kılur üçün.* / "Temastan dolayı yakınlaşandır, denilmesi ise, gönül, gönüldekiler ile temas edip üstün nedenlere yoldaş kıldığı içindir." (BANG-GABAİN 1932: 24)

YİG BAŞDINKI: (Üstün, baş, yüce) *Bo yig üstünki at erdinini buşı birmekimiz üze togum ajunlug toortın utgurak ozup kutrulup rıdı kuo keligniñ yigin başdınkın bulup burkanlar uluşıña barmakımız bolsun.* / "Bu üstün at mücevherini sadaka vermemiz sayesinde varlık bulma tuzağından kesin olarak kurtulup, büyünün üstünlüğünü bulup, Budalar ülkesine varmamız gerçekleşsin." (KARA-ZİEME 1976: 59)

YİG EDGÜ TÖZÜN: (İyi, güzel, asil) *Anta ötrü arjılar iligi on küçlüg tükel bilge teñri teñrisi burkan seviglig azrua ünin yig edgü tözün bursañ kuvragıg okıp ince tip yarlıkadı.* / "Ondan sonra, dindarlar hükümdarı, on güce sahip, eksiksiz, bilge tanrılar tanrısı Buda, sevimli gür sesiyle iyi, güzel, asil cemaati çağırıp şöyle deyip buyurdu." (MÜLLER 1922: 34)

YİG EDGÜ: (Güzel, iyi) *Sansarnıñ münin kadagın nırvannıñ yigin edgüsin könisinçe tuymak könisinçe körmek paramıt timek savnıñ yörügi erür.* / "Varlıklar âleminin kötülüğünü, sonsuz huzurun iyiliğini doğru bir biçimde duyup görmek mükemmellik denilen sözün izahıdır." (KAYA 1994: 192)

YİG KODIKI: (Üstün- aşağılık, iyi- kötü) *Bo montag osuglug savnıñ yigin kodıkısın ay kün üze emgenmedin adırtlıg kılıp antakıya ok yaratıp ötünmiş erür.* / "Bu tür bir sözün iyi mi kötü mü olduğunu gece gündüz düşünmeden ayrı bir şekilde oracıkta bulup söylemiştir." (ÖLMEZ 1994: 50)

YİG ÜSTÜNKİ: (Üstün, seçkin) *Atı kötrülmiş ançulayu kelmiş ayagka tegimlig köni tüzüni tuymış yig üstünki lınhua çeçek iligi kanı burkan kutınka yükünür men.* /

"Yüceltilmiş, böylece gelmiş, saygın , doğru, eksiksiz kavramış, üstün, nilüfer çiçeği hükümdarı Buda saadetine saygıyla eğilirim." (MÜLLER 1911: 56)

YİGED- BEGED-: (Üstün olup hüküm sürme) ...*Alku yigedmek begedmek erk türk ev bark kodup ıdalap...* / "...Hepsi üstün olma, hüküm sürme, kudret ve nüfûzu, evi barkı terkedip..." (TEKİN 1980: 138)

YİGED- KÖTRÜL-: (Gelişmek, üstünleşmek) *Közünür ajunta il orunı yigedgey kötrülgey.* / "Görünen âlemde ülke yönetimi üstünleşecek." (KAYA 1994: 240)

YİGED- UT-: (Kazanmak, yenmek, mağlub etmek) *Sansız üküş azrua teñriniñ ünintin yigedmiş utmış bolur ıduk ünleri.* / "Kutsal sesleri, sayısız Azrua tanrının sesinden üstün gelmiş olur. " (MÜLLER 1922: 72)

YİGEN TAKAY: (Yeğen, dayı) *Birle kavışmış ka kadaş yigen takay adaş böşük edgü ögli kim bar erser eñ kininte öñi öñi adrıltaçı ol.* / "Beraber olan kardeş, yeğen, dayı, hısım, iyi düşünceli kim varsa en sonunda birbirinden ayrılacaktır." (MÜLLER 1922: 33)

YİGİD KİÇİG: (Genç, küçük) *Dyanıg üklitür yigit kiçig kılur.* / "İstiğrakı artırır, gençleştirir." (ZİEME-KARA 1978: 124)

YİİL KAR: (Rüzgar, kar) *Yiilte karta tünemektin at üze anın tapsız bolup ot em yime tusulmatı.* / "Rüzgarda karda at üzerinde gecelemekten bu şekilde rahatsızlanıp, ilaç dahi fayda etmedi." (RÖHRBORN 1991: 78)

YİİL YAGMUR: (Yel yağmur) *Ol köligelik üze yene ulug yiilig yagmurug sergürgeli boltukda ançada timin tilegülük ol teñri teñrisi burkan şarırın.* / "O örtü sayesinde, yine, büyük rüzgarı ve yağmuru engellediğinde, o zaman hemen tanrılar tanrısı Buda hatırasını dile." (KAYA 1994: 78)

YİL ESİN: (Rüzgar) *Kaltı kiçigkiye ot üçüni yilig esinig basutçı iş bulup ükliyür bedüyür ançulayu yime az kılınç tıltag.ınta alku nızvanılar ükliyür asılurlar.* / "Nasıl, küçücük bir ateş, için rüzgarın yardımcı olmasıyla fırsat bulup, çoğalıp büyüyor ise, onun gibi hırs dolu işlerin neden olmasıyla, bütün ihtiraslar artıp çoğalır." (MÜLLER 1911: 9)

YİLİK SÜÑÜK: (İlik, kemik) *Amtı men ol kamag bodısatavlarnıñ ol antag edgülüg işleriñe barça yilikdin süñükdin berüki kop süzük kirtgünç köñülüm üze agır*

ayamakın artukrak iyin ögirür men sevinür men. / "Şimdi ben o bütün azizlerin o böylesi iyi işlerine, bütünüyle, ilikten kemikten ileri, her şeyiyle süzülmüş imanlı gönlüm ile büyük saygıyla pek fazla (ve) devamlı sevinirim." (KAYA 1994: 128)

YİLİK TUTUK: (Vali, yönetici) *Kop yilik tutuk ev bark kodup toyın dıntar bolalım monılayu kiñeşip olar yime teñri teñrisi burkanka yaguk tegip toyın dıntar boltılar.* / "Bütün valiler, yöneticiler evi barkı terk edip biz de rahip olalım diye müzakere ederek bunlar yine tanrılaar tanrısı Budaya yaklaştılar ve rahip oldular." (TEKİN 1980: 41)

YİLİN- YAPŞIN-: (Bağlanmak, ilişmek) *Seniñ isig özüñe siziklig bolmış üçün meniñ özümke yime yilinmekim yapşınmakım yok.* / "Senin canına endişe verici olduğu için benim kendime de bağlanmam yoktur." (GEİSSLER-ZİEME 1970: 38)

YİLİN YUMŞAK OGLAGU: (Nazik, yumuşak) *Anta ötrü tükel bilge teñri burkan yilin yumşak oglayu iligin iglig toyunug arıtı yudı.* / "Ondan sonra, eksiksiz, bilge tanrı Buda nazik elleriyle hasta azizi yıkadı." (MÜLLER 1922: 38)

YİLPİK- AGUK-: (Büyülenmek, sinirlenmek.) *...Ötrü ol tınlıglarka korkınç ayınç emgek tolgak busuş kadgu ödsüz ölüm yilpikmek agukmak yaşın tüşmekde ulatı ada tudalar kelmegey teñrim tip ötüntiler.* / "...Bundan dolayı o canlılara, korku, ıstırab, sıkıntı, zamansız ölüm, büyülenme, ömrün azalmasından başka tehlikeler de gelmeyecek tanrım, deyip bildirdiler." (KAYA 1994: 263)

YİLVİ ARVIŞ: (Büyü, sihir) *Bo yir üze neñ antag tev kür yilvi arvış yok kim ol umasar.* / " Bu yerde hiçbir hile ve büyü yok ki, o yapamamış olsun. "(LE COQ 1919: 5)

YİLVİ KÖMEN: (Sihir, büyü) *Taştın sıñarkı törüler barça yilvi kömen teg erür.* / "Dış taraftaki öğretiler hep sihir gibidir." (KARA-ZİEME 1970: 36)

YİLVİK- AGUK-: (Büyülemek) *Yilvikip agukup ölürgeli sakınsar yene ol ok kıltaçıka tegir.* / "Büyüleyip öldürmeyi düşünse, yine bunu yapana değer." (TEKİN 1993: 17)

YİLVİK- KUTSIRA-: (Uğursuzlaşmak) *...Yilvikmekig kutsıramakıg kiterteçi ulug törlüg çoglug yalınlıg küçlüg küsünlüg kıltaçı yime ök çıntamanı erdini atlıg ıduk daranıg ötünü teginip teñrim siziñe ançulayu teginelim.* / "...Uğursuzluğu gideren, pek çok türlü

ışıklı, güçlü kılan Çintamanı mücevheri adlı kutsal tılsımı bildirerek varıp, tanrım size öylece saygı gösterelim." (KAYA 1994: 263)

YİM İÇİM: (Yiyecek içecek) *Bursañ kuvraglarnıñ agzña kirgü yim içim yidimiz yuñladımız erser...* / "Cemaatlerin ihtiyacı olan yiyeceği içeceği, yiyip bitirimiş isek..." (BANG-GABAİN 1930b: 6)

YİME YENE: (Yine, tekrar) *Yime yene bursañ kuvrag üskinte bagrın yatıp yıglayu yalvara ökünü boşunu kşanti ötüntüler.* / "Yine, tekrar cemaat huzurunda yüz üstü uzanıp, ağlayıp yalvararak, af dileyip pişman olarak bağışlanma dilediler." (BANG-GABAİN 1930b: 4)

YİMRİL- TÜŞ-: (Çöküp düşmek) *Kaltı tamta ulatılar yimrilser tüşser kök kalık yene közünür.* / "Nasıl ki, duvar vb. çöküp düşse gök yine gözükür." (BARUTÇU 1998: 37)

YİMRİL- YİRİL-: (Parçalanmak) *Öñre suidi han ilin ıçgınıp yirtinçü yir suv yimrilti yirilti.* / "Önceki Suidi Han, ülkesini yitirip, dünya paramparça oldu." (RÖHRBORN 1991: 78)

YİNÇGE UVŞAK: (İnce, ufak) /// *Yinçge uvşak kurt koñuzug ölürüp teñri burkan tepmiş izinte kemişür erti.* / "...İnce, ufak kurtları öldürüp, Tanrı Burkan'ın geçtiği yola atar idi." (TEKİN 1980: 161)

YİNÇÜ MONÇUK: (İnci) *Amrak ögüküm seni ınçe sever men ayadakı yinçü monçuk teg közdeki* /// "Sevgili yavrum, ben seni avucumun içindeki inci tanesi kadar, gözümdeki ..." (HAMİLTON 1998: 13)

YİNÇÜL- ÜSTEL-: (Eksilmek, artmak) *...Kaltı başdınkı oruntın sekizinç orunka tegi bo bilge bilig yinçülü üstelü barır üçün anın antag titir.* / "...Şöyleki, baştaki yerden sekizinci yere dek bu hikmetli bilgi eksilip artarak vardığı için, bu yüzden böyledir." (KAYA 1994: 160)

YİNÇÜR- İSTE-: (Talep etmek) *İkileyü yinçürgüçe istegüçe erser körkin belgüsin sınamış yörüg* /// "İkinci kez talep etmek ise görüntüsü parçalanmış yorum..." (RÖHRBORN 1996: 98)

YİNÇÜR- YÜKÜN-: (Ululamak, selamlamak) *Agır ayamakın yinçirü yükünü teginür biz .* / "Büyük bir hürmetle ululayarak saygıyla eğiliriz." (GABAİN-WİNTER 1958: 9)

YİND- İSTE-: (Arayıp araştırmak) *Yindip istep üç agılıkıg tüketdim luu bavanınta orunçak urmışıg.* / "Üç hazineyi arayıp, araştırıp, Ejderha Sarayı'nda saklanmış olan metni tamamladım." (ÖLMEZ 1994: 97)

YİÑ YAR ARIGSIZ: (Salya, sümük, pislik) *...Yiñçe yarça arıgsızça aklayu artukrak birtem kat kılıp balıktın bir.in birin sürüp üntürtüler.* / "...Salya, sümük, pislik gibi ziyadesiyle hor görerek, bir defada, toptan şehirden birer birer sürüp çıkardılar." (TEZCAN-ZİEME 1974: 45)

YİÑ YAR: (Salya, sümük) *Neçökin bökünki künte monı teg kergeklig işletgülük yuñlaguluk orun tapıp bo montag yıdıg kergeksiz et'özümin sidmiş kemişmiş yiñ yar teg titip ıdalap bo irinç yarlıg aç barska negülük umug ınag bolmaz men.* / "Niçin, bugünkü günde bunun gibi gerekli, kazanç getiren muhit isteyip, böyle yararsız, iğrenç bedenimi boşaltılmış sümük salya gibi sebil edip bu zavallı aç parsa neden umut olmuyorum." (KAYA 1994: 322)

YİNİK AGIR: (Hafif- ağır) *...Yinik agır aşnu kılmış tıltagı iyin yide uduzu kölüñüler yolınça iltür.* / "...Haifif- ağır önce yapılmış bir amelden dolayı yedeğinde, yanında, nakil vasıtaları yolunda götürür." (ARAT 1991: 74)

YİNİK YUKA: (Zayıf, güçsüz) *Birök küniñe üçer kata azuça yime /// kata kılıp iki.n ara oymasar kodmasar kılınçlıg tıdıgı yinik yuka kişi erser...* / " Şayet günde üç defa ya da /// defa gerçekleştirip ikisi arasında ara vermese, amelli engeli zayıf kimse ise..." (TEMİR-KUDARA-RÖHRBORN 1984: 22)

YİNTEM TUTÇI: (Daima, sürekli) *Yintem tutçı yintsigü yirtinçüdeki ///* "Daima yintsigü(?) dünyadaki..." (BANG-GABAİN 1930a: 8)

YİP YİGNE: (İp iğne) *Ol karajanıñ itigin yaratıgın körser neñ idi yipniñ yigneniñ ünmiş kirmiş orunı yok.* / "O giysinin meydana getirilişini görse, ipin iğnenin girip çıktığı yer asla yoktur." (RÖHRBORN 1991: 65)

YİR- MÜNE-: (Yerip ayıplamak) *...Öz et'özin yirser müneser edgü kutlug yalañuklarnıñ edgüsin ögser...* / ...Kendi bedenini yerip ayıplasa iyi ve bahtiyar yaratıkların üstünlüğünü övse... (TEKİN 1980: 201)

YİR BORLUK: (Arazi bahçe) *Bo aranyadanka sanlıg yiriñe borlukuña şazın ayguçı il begetleri başlap kim kim katılmasun .* / Bu tapınağa ait araziye, bağa Şazın Ayguçı ve il beyleri başta olmak üzere kimse karışmasın. (ZİEME 1981: 254)

YİR ORUN: (Yer, mahal) *Tolp çoonanta ince yir orun yok erti.* / "Bütün Çoonan'da böylesine kutlu yer yoktu." (TEZCAN 1975: 14)

YİR SUV: (Yer, yeryüzü) *Ol yer suv ırşı teñri bar erti.* / "O yeryüzünde Irşı diye bir ruh vardı." (HAMİLTON 1998: 40)

YİR TEÑRİ: (Yer ve gök) *Köñlüñin ögrünçlüg kılgıl yirke teñrike sevinç tutgıl.* / "Gönlünü ferah tut, yere göğe sevinç göster." (ARAT 1991: 282)

YİR TOPRAK: (Zemin, topak) *Yirig toprakıg iş işleyürler.* / "Toprağı işlerler." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 22)

YİR- YARSI-: (Tiksinmek, iğrenmek) *Neçete ölser anta ok ölüg et'özintin yarsıguluk teg yavız yıd ünüp ötgürü ögi kañı barça yirip yarsıp titip ıdalap ırak tezerler.* / "Ne zaman ölse, o anda ölü bedeninden iğrenç kötü kokular çıkıp, bundan dolayı anası babası hep tiksinip, (onu) terk edip uzağa kaçarlar." (MÜLLER 1922: 43)

YİRÇİLE- UDUZ-: (Sevk etmek, yönlendirmek) *...Olarnı barça samtso açarı nomlap süzüp yirçilep uduzup barçanı burkan kutıña köñül örittürür erti.* / "Samtso Üstad, onları toptan öğretiye kazandırıp, yönlendirip, hepsinin Buda saadetine gönül bağlamalarını sağlardı." (RÖHRBORN 1991: 123)

YİRÇÜN- İSTE-: (Arayıp istemek) *Amtı biz yirçünser isteser biz alku dyanlarnıñ töz.in arıtı yok erür kirgülüki üngülüki.* / "Şimdi biz bütün istiğrakların esasını arayıp istesek, hiç bir suretle girileni çıkılanı yoktur." (BARUTÇU 1987: 93)

YİRİN- BOŞUN-: (Pişman olmak, yerinmek)*Yirinü boşunu kşanti kolu teginür men.* / "Pişman olarak af dilerim." (MÜLLER 1911: 88)

YİRİN KAN: (İrin, kan) *Apam birök bo et'özümin titser men ötrü ülgüsüz sansız mün kadagların kartıg bezig yirinig kanıg igig agrıgıg korkınçıg ayınçıg barçanı titmiş ıdalamış bolur men.* / "Eğer ola ki bu bedenimi heba etsem, sayısız dertleri, tümörü, irini, kanı, korkuyu hepsini dağıtmış olurum." (KAYA 1994: 323)

YİRİN- ÖVKELE-: (Sinirlenip hiddetlenmek) *İnçip yana yirke teñrike burkanka ilke kanka begke isike yirinür övkeleyür kut birmez igidmez tip.* / "Böylelikle, yine, yere göğe, Budaya, hükümdara, beye, bey eşine, saadet bahşedip itina göstermez diye sinirlenip hiddetlenir." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 16)

YİRİN- YARSI-: (İğrenip tiksinmek) *Men huintso bo agulug et'özüñ ertiñü yirintim yarsıdım.* / "Ben, Huintso bu zehir dolu vücuttan son derece iğrenip tiksindim." (TEZCAN 1975: 36)

YİRİNÇLİG KARINÇLIG: (Hakaret ve aşağılama içerikli) *...Toyın şamançlarka köñülin yirintürdeçiler yirinçlig karınçlıg kıltacılar...* / "...Rahip ve rahibelere içten hakaret edenler; hakaret ve aşağılamada bulunanlar..." (TEKİN 1980: 204)

YİRİNGÜ- AÇI-: (İçlenip hüzünlenmek) *...Ol kamag ulug tirin kuvrag üstün teñri altın yalañuk alkugun barça yiringüyü açıyu...* / "...O bütün büyük cemaat, üstte Tanrı, altta insan hepsi birlikte içlenip acıyarak ..." (KAYA 1994: 335)

YİRİNGÜ- YIGLA-: (Ağlayıp sızlamak) *Ol ödün ol iki tigitler monçulayu sözleşü açıgları kelip yiringüdiler yıgladılar.* / "O vakit, o iki prens, böylece söyleşerek, hüzünleri artıp, ağlayıp sızladılar." (KAYA 1994: 325)

YİRTİNÇÜ YİR SUV: (Dünya, yeryüzü) *İnçip amtıka tegi meniñ köñülüm neñ ornanmaz yirtinçü yir suvda.* / "Fakat benim gönlüm, şimdiye dek bu yeryüzünde hiçbir şekilde yerleşmemiştir." (BANG-GABAİN 1929b: 8)

YİRÜ- ARTA-: (Çürüyüp bozulmak) *Kaltı bo meniñ et'özüm yüz miñ ajunlartın berü yoksuz asıgsız neçe neçe yirüdi artadı.* / "Şöyle ki, bu benim bedenim yüz bin âlemlerden beri boşuna nice nice çürüyüp bozuldu." (KAYA 1994: 322)

YİT- KIYIL-: (Sonu gelmek, ölmek) *Bo tül belgüsi erser maña yitgülüg kıyılguluk belgü ol.* / "Bu düşün delaleti ise benim sonumun geldiğinin, öleceğimin belirtisidir." (TEZCAN 1975: 31)

YİT- OGŞA-: (Denk gelme, benzeme.) *Buyanlıg ögmeki aşnukı buyanta utar yigedür birkeye ülüşiñe yitmez ogşamaz.* / "Sevaplı övmeyi önceki sevapta mağlup eder, bir tane parçasına bile denk gelmez." (KAYA 1994: 99)

YİT- TÜKE-: (Yitip tükenmek) *Ol antag yitmez tükemez et'özin buyan bökteg kılur ertiñizler.* / "O, böylesi yitip tükenmez bedenle sevap işler idiniz." (TEKİN 1980: 244)

YİT- TÜZÜL-: (Kâfi gelmek, yetişmek) *Yintem akıglıg avantlar neñ yitmez tüzülmez mensiz üze körmekke.* / "Yine, akıcı nedenler, nefs bulunmayan bakışa asla kâfi gelmez." (KARA-ZİEME 1970: 40)

YİT YOK: (Artık, tortu.) *Alku bilgülük nomlarnıñ yinçgede yinçge tözlerin bilü umadın tıdılmaklıg biligsiz bilig nızvanı kadgularnıñ ertiñü yinçge uvşak yitin yokın tarkaru umamaklıg biligsiz bilig bolar ikegü burkanlar orunıña tegürgeli ıdmazlar.* / "Bütün bilinmesi gerekli öğretilerin inceden ince esaslarını bilemeden engelleyen hikmetsiz bilgi, ihtiras kaygılarının son derece ufak artığını uzaklaştıramayan hikmetsiz bilgi bunların ikisi Budaların muhitine vardıramazlar. " (KAYA 1994: 197)

YİT- YOKAD-: (Son bulma, kaybolma) *Et'özleri köñülleri todup kanıp açmakları kızmakları yime yitip yokadıp...* / "Bedenleri, gönülleri kanıp, açlık ve kıtlık içinde bulunmaları da sona erip..." (RÖHRBORN 1971: 38)

YİTDÜRT- IÇGIN-: (Kaybetmek, yitirmek.) *Bökünki künte amrak ögükkeyemin yime yitdürtim ıçgıntım erki mu men.* / "Bugünkü günde sevimli yavrumu kaybettim mi ki ben? " (KAYA 1994: 327)

YİTGÜR- ÜLE-: (Dağıtıp paylaştırmak) *...Kop köñülüm üze tüzüke yitgürü üleyü buyan evire kut kolu küsüş öritü teginür men.* / "...Bütün kalbimle hepsine dağıtıp paylaştırarak, sevap tevcihinde bulunarak, saadet dileyerek, arzu besleyerek secde ederim." (GENG-KLİMKEİT-LAUT 1989: 164)

YİTİ ÇİNTAN: (Sağlam, kararlı) *Agınçsız evrilinçsiz bek katıg kirtgünçlüg artamaksız yiti çintan süzük köñüllüg arslan bilge teñri ilig.* / "Kararlı, sağlam imanlı, bozulmayan, sağlam, temiz gönüllü Arslan Bilge Teñri İlig! " (ZİEME 1989Bb: 203)

YİTİMSİZ İGİNÇSİZ: (Kudretsiz, yetersiz) *Antag yañlıg artamış ol il uluşnuñ içinte neçe teñlig bar erser kişi yalañuklar kuvragı yitimsiz igiçsiz tölüksüz küçsüz küsünsüz bolurlar.* / "O şekilde bozulmuş ülke içinde ne kadar insan topluluğu varsa, yetersiz, güçsüz kuvvetsiz olurlar." (KAYA 1994: 300)

YİTİNÇSİZ EVRİLİNÇSİZ: (Sabit, sağlam) *Kezigintin yanmamak erser kaltı on törlüg ornaglarta yitinçsiz evrilinçsiz ornagda turup on törlüg savlarka köñüli yanmamak erür.* / "Silsileden dönmemek ise, şöyleki on türlü yerlerden sabit yerde durup on türlü sözlere gönlü döndürmemektir." (KAYA 1994: 162)

YİTİNÇSİZ TUTUNÇSUZ: (Erişilmez) *...Bo nom erdinig eşidteçiler yime yitinçsiz tutunçsız ulug törlüg buyan edgü kılınçlarıg bulurlar kazganurlar.* / "... Bu öğreti mücevherini işitenler de erişilmez pek çok türlü sevabı elde ederler." (KAYA 1994: 245)

YİTİNÇSİZ YİDİZ: (Sonsuz, erişilmez) *Yitinçsiz yidiz yagız yir teprep kökke agtıngay.* / "Sınırsız yeryüzü depreşip göğe doğru yükselecek." (KAYA 1994: 253)

YİTİT- TAVRAT-: (Gayret göstermek) *İnçe kaltı yangırtı burkan kutın bulmış burkanlar özlerinte basakı burkan kutın bultaçı on oruntakı bodısatavlarıg köñüllerin süzüp yititgüleri tavratguları ugurınta ötrü başdınkı oruntakı bodısatavlarıg ikinti orunta kirgürgelir üçün...* / "Şöyle ki yeniden Buda saadetini bulmuş Budalar kendilerinden sonra Buda saadetini bulacak on muhitteki dindarları gönülleriyle süzüp gayret göstermeleri sayesinde baştaki, ortadaki dindarları ikinci yere girdirmek için..." (KAYA 1994: 86)

YİTLİN- BAR-: (Sona ermek, bitmek) *Balıktakı yavız irü belgüler barça kalısız yitlinip barıp yeklerniñ korkgu teg yavlak ünleri yime eşidilmeti.* / "Şehirdeki kötü alametler bütünüyle sona erip, şeytanların korkutucu kötü sesleri de işitilmedi." (MÜLLER 1945: 36)

YİTLİN- BAT-: (Kaybolmak, yitmek) *Nom erdinig kiñürü aça yada nomlaguluk yitlingeli batgalı ıdmaguluk ulug küsüşin asa üsteyü teginür biz.* / "Öğreti mücevherini genişletip yayarak buyurmak için, kaybolup gitmemesi için, büyük arzumuzu çoğaltarak varırız " (KAYA 1994: 257)

YİTLİN- YOKAD: (Yok olmak, kaybolmak) *Kaçan birök bo nom erdini yitlinser yokadsar ötrü adın nomlug erdiniler yime barça orun orun sayu yitlingey yokadgaylar.* /

"Ne zaman ki eğer öğreti mücevheri kaybolsa, bundan dolayı başka öğretili mücevherler de bütünüyle her yerde yok olacaklar." (KAYA 1994: 231)

YİVİG TİZİG: (Gerdanlık) *Tün bir antag kedim ton etük yivig tizig kedmiş tonamış körü kanınçsız yaruk yaşuk yaltrıdı.* / "Gece, öylesi bir giyim kuşam ve gerdanlıkla donanmış, bakmaya doyulmayan ışık parladı." (TEKİN 1980: 45)

YİVİGLİG TİZİGLİG: (Sıralı, düzgün) *Ötrü ol ödün ilig beg ulatı iki oglanı birle ulışu sıgtaşu kitermeyük yiviglig tizigligin kamag begler birle yumgı bodısatavnıñ kalmış süñüklüg şarırın ididiler yıgdılar.* / "Bunun üzerine, o vakit hükümdar ve iki oğlu, hışkırıp ağlayarak, sırayı bozmadan, bütün beyler ile bir arada azizden kalmış kemiklerden ibaret hatırayı toplayıp yığdılar." (KAYA 1994: 328)

YİVİGLİK İTİGLİK: (Süslü, donanımlı) /// *Türtümküler türtünüp yiñçülüg murvantlar asınıp yiviglig itiglig /// ay teñri yarukım utrunguk ertürmiş kergek.* / "Tütsüler tüttürüp, incili boncuklar takıp, süslerle ay tanrı ışığıma karşı (zamanı) geçirmek gerek." (GABAİN 1954: 58)

YODAY YAVIZ: (Bozulmuş, kötü) *Men toyın küentso sıgyuka biligim yoday yavız et'özüm üze neçökin olarnı birle sapılgalı tegimlig bolu tegingey men.* / "Ben Aziz Küentso, bu sığ, yüzeysel bilgim, bozulmuş kötü bedenim ile nasıl olur da onlar ile bir sayılabilirim." (ÖLMEZ 1994: 45)

YOGUN YİNÇKE: (Kalın- ince) *İçtin taştın alku atkangulukların kurug tözlüg körmek üze bilgülüg nomlarnıñ yogun yinçke tıdıgın köşiglerin tüpindin berü kitip tarıkıp...* / "İçten dıştan bütün duyuları boş esaslı görmekle, bilinen öğretilerin kalın- ince muhafazaları kökten başlayarak kaybolup..." (ZİEME-KARA 1978: 156)

YOGUN YULBA: (Kaba) *Alku yogun yulba (?) törülertin öñi üdrülüp...* / "Bütün kaba yasalardan ayrılıp..." (KAYA 1994: 341)

YOK BULTUKMAZ: (Yokluk, bulunmama) *Bo nomlug et'öz erser iki törlüg nom yokı bultukmazı üze ertiñü bekiz belgülüg erür.* / "Bu öğretili beden ise iki türlü öğreti yokluğuyla son derece belirgindir." (KAYA 1994: 94)

YOK ÇIGAY INKA: (Yoksul, perişan, yersiz yurtsuz) *Amtı sinite takı yok çıgay ınka erür men.* / "Şimdi senden daha yoksul ve perişanım." (TEKİN 1980: 47)

YOK ÇIGAY: (Yoksul, fakir) *...Yok çıgay bolmaktın öñi kitergeli umaknıñ tıltagı titir.* / "...Yoksul olmaktan kurtulmayı başarabilmenin nedenidir." (BANG-GABAİN 1932: 22)

YOK EDLİGSİZ: (Önemsiz, varlığı yokluğu belirsiz) *Yime tişi kişileriñ körkin meñizin neñ yokça edligsizçe sakınur.* / "Yine, kadınların görünüşünü, önemsiz olarak düşünür. " (LE COQ 1922: 22)

YOK KURUG: (Yokluk, boşluk, anlamsızlık) *Ol öñ körk tözi yıltızı yok kurug titir.* / "O görünüşün esası yokluktur." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 26)

YOK YİT: (Kayıp, bulunmama) *Yok yitig kılsar men çıntsu sıla başıña bolur.* / "Kaybetsem Çıntsu Sıla'nın başına kalır." (DREVNETYURKSKİY SLOVAR 1969: 272)

YOK YİTÜK: (Yok, ortadan kalkmış) *Ogulkıya çintso şilanıñ evintekiler birle yorıp ogrı tev kılsar tutgu kapgu yok yitük kılsar men çintso şilanıñ başıña bolur.* / Oğlum, Rahip Çintşo'nun evindekilerle birlikte hareket edip hile yapsa; ben, meşgul olmayı bıraksam, Rahip Çintşo'nun başına kalır." (YAMADA 1993: 124)

YOK YODUN: (Yok, ortadan kalkmış) *Bütürü umasar sizler yitinç uguşuñuzlarnı birle yok yodun kılur men.* / "Bitiremezseniz yedi ceddinizle beraber (sizi) yok ederim." (MÜLLER 1922: 55)

YOKADTUR- YİTLİNTÜR-: (Yok etmek, ortadan kaldırmak) *Alku anunmış bışrunmış nomlarıg asra mensız sakınçlarıg turum ara top yokadturur yitlintürür.* / "Bütün hazır hale gelip olgunlaşmış öğretileri, mütevazi düşünceleri bu durumda tümüyle yok eder." (BANG-GABAİN 1929b: 17)

YOKARU ÖRÜ: (Yukarı, üst) *Ol iki tamırlarnıñ uçları yokaru örü yüülüg bolmak üze...* / "O iki damarın uçları yukarıda karşılaşmakla..." (ZİEME-KARA 1978: 138)

YOKLA- ASIL-: (Artış, çoğalmak) *Ol evte kün küniñe yoklamak asılmak bolur.* / "O evde günden güne artış olur." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 38)

YOKLUN- KKİRİK-: (Bulaşıklanmak, kirlenmek) *Altınç tıltagdın togmış nomlarnıñ yoklunmaksız kkirikmeksiz tözin bultaçı yoklunmaksız kkirikmeksiz atlıg*

ertükteg tözüg... / "Altıncısı, nedenden doğmuş öğretilerin bulaşıksız esasını bulacak bulaşıksız adlı olduğu gibi esası..." (KAYA 1994: 165)

YOKSUZ ASIGSIZ: (Boşuna, beyhude) *Kaltı bo meniñ et'özüm yüz miñ ajunlartın berü yoksuz asıgsız neçe neçe yirüdi artadı.* / "Şöyle ki, bu benim bedenim yüz bin âlemlerden beri boşuna nice nice çürüyüp bozuldu." (KAYA 1994: 322)

YOKSUZ BITADI: (Boşuna, faydasız) *Yoksuz bıtadı bolur kılmışıñızlar katıglanmak emgenmekig.* / "Gayret edip emek çekmeyi ifa etmiş olmanız boşuna olur." (BARUTÇU 1998: 58)

YOKSUZ KURUG TÖZSÜZ: (Beyhude, boşuna) *Ne yarlıg yarlıkasar siz teñrim inçip yarlıkamış yarlıgıñız neñ yoksuz kurug tözsüz bolmaz.* / "Tanrım, hangi buyruğu buyursanız beyhude olmaz." (KAYA 1994: 342)

YOL KİRGÜ: (Anlayış, tarikat) *Ulug kölüñüdeki kizleklig yolka kirgüke biş törlüg nomlar kergek erür.* / "Büyük taşıtta saklı anlayışa girmek için beş türlü öğretiler gereklidir." (ZİEME-KARA 1978: 128)

YOL KUR: (Mevki, makam) *Üjik bilteçi bilgelerte yol kur orunluglar ol.* / "Yazıyı bilen bilgeler arasında mevki sahibidirler." (RÖHRBORN 1996: 118)

YOL ORUK: (Yol, yer) *Bo adatın ozguluk yoluñ orukuñ közünmez.* / "Bu tehlikeden kurtulacak yolun yerin görünmez." (BANG-GABAİN 1929a: 7)

YOL YIÑAK: (Yol, yön) *Kurtulgu yol yıñaklarıg tileyü kopdın sınar il uluslarıg keztiñiz.* / "Kurtuluş yollarını yönlerini arayarak, dünyanın her tarafındaki ülkeleri gezdiniz." (ARAT 1991: 44)

YOLÇI YİRÇİ: (Rehber) *Azmışlarka yolçı yirçi boltuñuz.* / "Yolunu şaşırmışlara rehber oldunuz." (BANG-GABAİN 1930a: 10)

YON YARAG: (Usul, tarz) *Samtso açarı yime ol ayıtmış nomlarıg yonınça yaragınça ayıp...* / "Samtso Üstad da o anlattığı öğretileri usulüne göre söyleyip..." (RÖHRBORN 1991: 114)

YON YIK: (Usül, yol, esas) *İnçip kut kolunmaklıg erksinmeki üze tınlıglarnıñ yonınça yıkınça töz yıltızlarıña yaraşı adınlar tegingülük tüş et'özüg belgürtme et'özüg*

belgürtürler. / "Şöyle ki, saadet dilemeli kudret ile canlıların usûlüne, köklerine uygun, başkalarının ulaşması için hayal bedenli, görünebilen bedenli ortaya çıkarırlar." (KAYA 1994: 89)

YOÑARIŞ- AYIGLAŞ-: (İftiralaşmak, küfürleşmek.) *Yintem beklemek bukagulamak ölürmek emgetmek tütüzmek karışmak yoñarışmak ayıglaşmak yazuksuzug yalarmakda ulatı ayıg törüler bolgay.* / "Yeniden zincire vurma, öldürüp işkence etme, savaşma, iftirâlaşma, suçsuzlardan şüphelenme (ve) diğer kötü âdetler olacak." (KAYA 1994: 247)

YONTUR- SOKUNTUR-: (Düzenlemek, çeki düzen vermek.) /// *Ol ötüntü biş ögdisi birle kılu tapınu udunu yonturup sokunturup* /// "O, beş övgüsüyle beraber hizmet ederek, çeki düzen verip..." (KAYA 1994: 70)

YOOKLUG ASIGLIG: (Faydalı, yararlı) *Yene yime kentü özüm arış arıg edgü nomka şasınka tuşuşmışım yooklug asıglıg bolsun tip...* / "Yine, kendimin de temiz ve güzel öğretiye tesadüf etmesi faydalı olsun deyip..." (ZİEME 1985: 165)

YORI- KATIGLAN- TAVRAN-: (Çaba gösterip gayret etmek) *İkinti teriñde teriñ nomlarıg eşidip korkmadın aymanmadın nomka kirip köñüli arıtıp ol nomdakı yarlıgça yorıyu katıglanu tavranu teginser tutsar okısar sözleser ol titir.* / "Derinden derin öğretileri işitip, korkmadan öğretiye girip, gönlü arınıp o öğretinin buyruğu doğrultusunda çaba göstererip gayret ederek vakıf olsa, tutsa, önem verse, söylese o ikincisidir." (ZİEME 1999: 134)

YORIG YIK: (Usul, yorum.) *Ol tınlıglarnıñ yorıgınça yıkınça alın altagın olarnı edgüke meñike yaratmakları üze ötrü al altag paramıtıg uz bütürürler.* / "O canlıların anlayışına göre, maharetle onları iyiliğe sevince gark etmeleri ile, bundan dolayı maharet erdemini tamamlarlar." (KAYA 1994: 172)

YORIG YOL: (Anlayış, tarikat) *Köni bodısatavlar yorıgıña yolıña kirtiler.* / "Doğru azizlerin anlayışına mensup oldular." (BANG-GABAİN-ARAT 1934: 52)

YORIT- TAVRAT-: (Harekete geçirmek) *...Alku burkanlarnıñ bodısatavlarnıñ ıduk köñüllerin yorıtu tavratu turur.* / "...Bütün Budaların, azizlerin kutsal gönüllerini harekete geçirir." (KARA-ZİEME 1976: 43)

YÖLE- KURŞA-: (Çevreleyip kuşatmak) *Edgü kılınç kılmışlarka teñriler nayvazıkılar yöleyü kurşayu turmışları közünür.* / "Sevap işleyenlere tanrılar ve iyi ruhlar, (yardım için) çevreleyip kuşatmış bir surette görünür." (RÖHRBORN 1971: 44)

YÖLEŞTÜR- TEÑKER-: (Mukayese etmek, kıyaslamak) *Kirtü tözüg tüpkerdükte tınlıg tip titgülüki bultukmaz neçökin yag bultukgay yöleştürgeli teñkergeli.* / "Gerçek esası araştırdığında canlı denilecek varlık bulunmaz, mukayese edilecek parlaklık(?) nasıl bulunacak? " (KARA-ZİEME 1970: 29)

YÖLEŞÜRÜG OGŞATIG: (Karşılaştırma., emsal) *Yüz miñ tümen koltı ülüşinte 'eñ mıntın ülgü teñ yöleşürüg ogşatıg üze yime arıtı yitmez ogşamaz.* / "Sayısız parçasından en azından (birine bile) denk bir karşılaştırma ile de asla emsal olamaz." (KAYA 1994: 137)

YÖR- ŞEŞ-: (Çözmek.) *Ok yene atkanmak yapşınmak bolup nızvanılıg bek bagın yörgeli şeşgeli umadın...* / "Tekrar bağlanma olup, ihtiraslı sıkı bağı çözemeden..." (KAYA 1994: 222)

YÖRGE- TART-: (Sarıp çekmek) *Ol tıltagın avış tamu otı taşkaru ünüp dıvdat toyınıg tirigde yörgep tartıp avış tamuka kigürdi.* / "O nedenle, Avış cehenneminin ateşi dışarı çıkıp, Dıvdat (adlı) rahibi diri olarak Avış cehennemine soktu." (TEKİN 1980: 161)

YÖRGE- TOLGA-: (Etrafını alıp çevrelemek) *Antada basa /// yörgeyü tolgayu küyü küzetü* /// "Ondan sonra /// etrafını alıp çevreleyerek, koruyarak..." (TEKİN 1980: 248)

YÖRGEL- BEKLEL-: (Bağlanmak, hapsedilmek) *Takı ne ayıtmış kergek sekiz ters torlar üze yörgelmiş beklelmişlerig tört törlüg tetrülmeklig kelginde çommış batmışlarıg.* / "Sekiz türlü kötü tuzaklarla bağlanmışlara, dört türlü ters yüz eden baskınlarda batmışlara ne söylemesi gerek? " (RÖHRBORN 1996: 41)

YÖRÜG ABIPIRAY: (Mana, meal) *...Monuñ yene yörüg abıpırayın ince ukıtı körü yarlıkadı.* / "...Yine bunun manasını, mealini şöyle izah etmeyi buyurdu." (BARUTÇU 1987: 148)

YÖRÜNDEK OT: (İlaç) *İgke yaraşı yöründek ot birmiş kergek.* / "Hastalığa uygun ilaç vermek gerek." (KARA-ZİEME 1970: 28)

YU- ARIT: (Yıkayıp temizlemek). *Yarlıkançuçı köñüllüg suv üze yuyu arıtu yarlıkap arıg süzük kılsunlar.* / "Merhametli gönüllü suyla yıkayıp temizleyerek bağışlayıp, arı hale getirsinler." (KAYA 1994: 109)

YUK YAK: (Öte beri, her türlü mal) *Kim kayu tınlıg kişi et'özinte erken yuk yak irt birt asıp üstep ödsüz kolusuz tartıp isip irt birt kolsalar...* / "Ki, hangi canlı, insan bedeninde iken öte beri, vergi fazlalaşıp, zamansız çekip alıp vergi istese..." (TEKİN 1980: 204)

YUKA SİDİREK: (İnce, narin) *Ol yime içtin taştın alku atkangu uguşlarıg kurug körmek üze bilgülüg nomlarnıñ tıdıgın köşigin yuka sidirek turkaru közke örtülmişçe teñlig körür.* / "O da, içten- dıştan bütün duyu köklerini boş görmekle, bilinen öğretilerin muhafazasını ince ve sürekli göze ötülmüş gibi görür." (ZİEME-KARA 1978: 154)

YUKDI TİGME KÖNİ YÖRÜG: (Doğru yorum) *Yukdı tigme köni yörügke tayaklıgın utru sıyu tüketmiş boltumuz sizlerniñ taplagıñızlarnı.* / "Doğru yoruma dayanarak sizin tutkularınızı parçalayarak tüketmiş olduk." (GENG 1989: 40)

YUL- AL-: (Geri almak) *Apam çam çarım kılgalı sakınsarlar bo borluk teñinçe iki borluk basa togrılka yaradu birip yulup alsunlar.* / "Eğer itiraz etmeyi düşünseler Basa-Togrıl'a bu bağ dengince iki bağ düzenleyiverip, geri alsınlar." (YAMADA 1993: 12)

YUL ÖGEN: (Akarsu, nehir) *Yul ögen erdinilig lankanlar /// torlar altunlug koñragular bolur.* / "Akarsu, nehir, mücevherden çitler, /// ağlar, altından çanlar olur." (TEKİN 1980: 95)

YUL YULAK: (Pınar, dere) *Tal sögütler ikin ara erdinilig yul yulaklar bolur.* / "Palmiye ağaçlarının ikisinin arasında pınarlar, dereler olur." (TEKİN 1980: 95)

YULTUZ GARH: (Yıldız, gezegen) *Kaltı çeüvañ han ödinteki yultuzlar garhlar belgüsi teg terk tavrak yitlindi nızvanılarka egirtip yıglamak sıgtamak.* / "Tıpkı Çeü-vang devrindeki yıldızların görüntüsü gibi, ihtiraslarla çevrelenip ağlayıp sızlama hemencecik ortadan kayboldu." (RÖHRBORN 1996: 174)

YULTUZÇI KÖRÜMÇİ: (Müneccim, falcı) *Yultuzçı körümçi yokıña busanıp işimiz bütgey erki tip sizinti.* / "Müneccimin bulunmamasına üzülüp işimiz bitcek mi deyip endişelendi." (TUGUSEVA 1980: 18)

YUMGI BİR KALISIZ: (İstisnasız, toptan) *...Alku nomnuñ tözin belgüsin tuyu yumgı bir kalısız tuyar ötgürür.* / "...Bütün öğretinin aslını, belirtisini kavrayarak istisnasız vakıf olur." (ARAT 1991: 74)

YUMŞAK İNÇKE: (Narin) *Yumşak inçke itiglig yaratıglıg tilemez kolmaz.* / "Narin süsleri dileyip istemez." (LE COQ 1922: 22)

YUMŞAK OGLAGU: (Yumuşak, narin) *Anta ötrü batra katun yinçke bilin ulınıp tolganıp özin yumşak oglagu adakın akuru akuru mañın yorıyur.* / "Ondan sonra, Batra adlı hatun ince belini kıvırtıp, kendi yumuşak ayaklarıyla yan yan adımlayarak yürür." (MÜLLER 1911: 24)

YUMŞAK YIMIRGA: (Yumuşak, narin) ... *Anın amtı kiñ yetiz yuka yetiz yumşak yımırga kkirsiz münsüz arıg süzük yipün lınhua yapırgakı teg oñaru evrilmiş ıduk tillig erdinilerin agızlıg yimenlerinte üntürü yarlıkap...* / "Bundan dolayı, şimdi, geniş yüksek (ve) ince yüksek, yumuşak, lekesiz, temiz kırmızı çiçek yaprağı gibi sağa doğru çevrilmiş kutsal dilli mücevherlerini ağızlı yemenlerinden? indirerek buyurup..." (KAYA 1994: 275)

YUMUŞÇI TAPIGÇI: (Hizmetçi) *Tört sekiz on vajır uguşlug yumuşçı tapıgçılar turkaru küyü küzetü tutgaylar.* / "Yetmiş dört mücevher soylu hizmetçi, sürekli kollayarak muhafaza edecek." (MÜLLER 1911: 72)

YUN- ARIN: (Yıkanıp temizlenmek) *Ötrü özin ol tusbasıña kemişti yuntı arıntı ol.* / "Sonra, kendini o su birikinrisine attı, yıkanıp temizlendi, o." (LE COQ 1938: 8)

YUN- ARITIN-: (Yıkanmak, temizlenmek) *...Arıg yunup arıtınıp arıg ton kedimlerig kedip baçagta turup miñ kata bo daranını sözleser antan kin özi yaşı alkınmış ol.* / "...Temiz bir şekilde yıkanıp, temiz elbise giyip, oruç tutup, bin defa bu tılsımı söylese ömrü uzamış olur" . (MÜLLER 1911: 42)

YUNÇI- ARTA- ALKIN-: (Tahrip olup ortadan kalkmak) *Ol il uluş antada kin yunçıyur artayur alkınur.* / "O ülke, ondan sonra tahrip olup ortadan kalkar." (KAYA 1994: 298)

YUÑLA- Yİ- İÇ-: (Harcayıp yeyip içmek) *İlkide segrem sanlıg yirdeki /// yuñladımız yidimiz içdimiz.* / "Tapınağa ait arazideki /// harcayıp yedik içtik." (TEKİN 1980: 250)

YURT ORUN: (Yer yurt) *Sara ripka rahel arıg kunçuylar birle yurt orun tutup miñ miñ yıl /// bolsun.* / "Sara, Ripka, Rahel gibi temiz prenseslerle birlikte yer yurt tutup, binlerce yıl /// olsun." (GENG-KLİKEİT-LAUT 1996: 170)

YUUL ÖGEN: (Akarsu, ırmak) *...Çıntanlıg lınhualıg yuul ögen çımsız körkle belgürti.* / "...Sandal ağacı, çiçek içeren akarsu kusursuz güzellikte belirdi." (TEZCAN-ZİEME 1974: 69)

YUUL YULAK: (Irmak, dere.) *Bo çambudıvıp uluş içinteki neçe ögüzler köller yuullar yulaklar sögüt ıgaçlar otlar yaşlar arıglar semeklerig yene adruk adruk hua çeçek tüş yimişlerniñ yıltızların ulunların butıkların yapırgakların yene yime ı tarıg koluñasın içinin taşının barça añsız körkle sevgülük taplaguluk öñlüg yıdlıg yigüke aşaguka yaraglıg kılu tegingey men.* / "Bu yeryüzü içindeki nice ırmaklar, göller, dereler, ağaçlıklar, bitkiler (ve) ormanları, ayrıca farklı farklı çiçeklerin, yemişlerin köklerini, tomurcuklarını ve de hububat filizini içiyle dışıyla bütün olarak, eşsiz güzellikte, çekici görünüşlü ve kokulu yemeye içmeye yararlı hale getireceğim." (KAYA 1994: 286)

YÜGERÜ KÖZÜNÜR: (Şimdi, hal) *Bodı tigme tuyunmak köñül erser öñre ertmiş ödki ermez kin keligme ödki ermez yügerü közünür ödki ermez.* / "Ermiş gönül ise, geçmiş zamandaki değildir, gelecek zamandaki değildir, şimdiki zamandaki değildir." (KAYA 1994: 147)

YÜGÜR- AK- : (Akıp gitmek) *Takı ınçe kaltı ötsüz kapaguk yime yügürügli akıglı suvka kemişip elgin arıtırça...* / "Ayrıca, tıpkı deliksiz mendili akıp giden suya batırıp elini temizler gibi..." (LE COQ 1922: 14)

YÜGÜR- KAÇ-: (Koşup kaçmak) *Başlagsız uzun sansartın berü azkıya meñi ögrünçke ilinip yapşınıp yügürtümüz kaçtımız.* / "Başlangıcı olmayan uzun varlıklar dünyasından beri azıcık mutluluğa erişip, koşup kaçtık." (ZİEME-KARA 1978: 74)

YÜK- YIG-: (Toplamak, yığmak) *Sansız tınlıgların sansar emgekintin ozgurup nırvan meñisiñe tegürgülüg küç küsünke teggülük buyanlıg ulug bedük yükmekig yüker men yıgar men.* / "Sayısız canlıları, varlıklar dünyası eziyetinden kurtarıp sonsuz huzurun mutluluğuna ulaştıran, güce kuvvete eriştiren sevaplı büyük yığını toplarım." (KAYA 1994: 242)

YÜKSEK İDİZ: (Yüksek, engin) *Yüksek idiz orunluktın kodı öz kemişti.* / "Yüksek ve değerli tahtından kendini aşağı attı." (HAMİLTON 1998: 41)

YÜKÜN- TAPIN-: (Ululamak, saygı göstermek, tapınmak) *...Teñri urugı nom kodı ornaşgusı ındmaña yükünser tapınsar...* / "Tanrı soyu, öğretinin altında yerleşmiş Indman'a tapınsa..." (LE COQ 1922: 49)

YÜKÜNÇ AYAG: (Tazim, hürmet) *Yükünç ayag tapıg udug yañı bulgusuz.* / "Tazim, hürmet, kulluk ve ibadetin karşılığı bulunmaz." (ARAT 1991: 78)

YÜREK BAGIR: (Yürek, kalp) *...Ol kunçuylarnıñ yurekin bagırın adakur erti.* / "...O prenseslerin yüreğini acıtırdı." (KARA-ZİEME 1986: 333)

YÜREK BUU: (Cesaret) /// *Yüreklerin buuların üzüp* /// "...Cesaretlerini kırıp..." (TEKİN 1980: 249)

YÜREKLİG TİTİMLİG: (Cesur, kahraman.) *Yüreklig titimlig yaruk yaşuk bolup bilge biliglig bolsunlar.* / "Cesur, aydınlık olup hikmetli bilgili olsunlar." (KAYA 1994: 115)

YÜRÜÑ ARIG: (Ak pak) *Yürüñ arıg edgü nomlar agılıkıña yürekimte içdin barmış kirtgünçüm üze yükünür men.* / "Ak pak iyi törelerin hazinesinde, yüreğimdeki içten gelen inancım ile bütün kalbimle önünde eğilirim." (ARAT 1991: 78)

YÜÜZ YÜGERÜ: (Yüzey) *Birök bir orunta tözün yol yüüz yügerü bolsar adın biş orunlarta bululur bilmetin öçmek.* / "Eğer bir yerde asil yolu yüzeye gelse, diğer beş yerde bilmeden sönme bulunur." (BARUTÇU 1998: 63)

YÜZ- BAT-: (Çıkmak- batmak) *Yüze bata bo sansarta yüzerü talıkıp...* / " Çıka bata bu varlıklar aleminin üstüne doğru itilip..." (ARAT 1991: 142)

YÜZ MEÑİZ: (Yüz, sima) *İkinti kayu ajunta togsar arıg silig yüzi meñizi közi karakı körkle toz toprakka öl ödüşke yukmaz kişike eñitgülük bolur.* / "İkincisi, hangi dünyada doğsa, temiz; yüzü gözü güzel; toz toprağa, neme ihtiras duymayan, insanlar tarafından saygı gören olur." (ZİEME KUDARA 1988: 184)

YÜZLÜG MENİZLİG: (Yüzlü, benizli) *Başsız boyunsuz kögüzte yüzlüg meñizlig et'özümüz erür.* / "Başsız boyunsuz göğüste, yüzlü benizli bedenimiz vardır." (TEKİN 1980: 198)

SONUÇ

Eski Uygur Türkçesinde bu kadar çok ikilemenin bulunmasını değişik sebeplere dayandırmak mümkündür. Temel sebep, yeni girilen dinleri yaymaya yönelik metinlerin anlatım gücünü artırma çabasıdır. Çalışmam sırasında din dışı konularda yazılmış eserlerde, dinî konularda yazılmış eserlere nispetle çok daha az ikilemeye tesadüf etmem beni bu yargıya sevk etmiştir. Yine, yabancı bir kelimeyle Türkçe bir kelimeden oluşmuş ikilemelerdeki yabancı kelimelerin büyük bir kısmının Budizm'in din dili olan Sanskritçeden alınmış olması ulaştığım bu sonucu desteklemektedir.

İkilemelerin metnin anlatım gücünü artırmaya yönelik katkısı, iki noktada açıkça görülür. Birincisi, yabancı dillerden alınan ve pek çoğu dinî terminolojiye ait olan kelimelerin Türkler tarafından anlaşılmasını sağlamaktır.. Türkçe ve yabancı kelimelerle kurulmuş ikilemelerle, iki Türkçe kelimelerden oluşmuş ikilemeleri karşılaştırdığımızda birinci kısımda yer alan ikilemelerde anlam kaygısının öne çıktığını görebiliriz. Türkçe kelimelerden meydana gelmiş ikilemelerde her iki kelimenin başında ya da sonundaki ses uyumu önemli ölçüde gözetilirken, Türkçe ve yabancı kelimelerle kurulu ikilemelerde bu uyuma dikkat edilmez. Ayrıca bu tür ikilemelerde zıt anlamlı kelimelerin kullanıldığı görülmez. Bunlardan hareketle Türkçe ve yabancı kelimeden kurulu ikilemelerin amacının, cümle içi ahengi ve pekiştirmeyi sağlamaktan öte yabancı kelimenin Türkçe karşılığını vererek o kelimeyi açıklamak olduğu söylenebilir. Bu durum, "atlıg", "tigme" bağlayıcılarının kullanılmasıyla oluşturulmuş yapılarda daha açıktır. Bu tür ikilemeler bir kaç istisnâ dışında sürekli Türkçe ve yabancı bir kelimenin birleşiminden oluşur ve yabancı kelime daima baştadır. "Atlıg", "tigme" bağlayıcılarını kullanmadan da ikileme oluşturma imkânı varken sözü uzatan, çoğu kez anlatımın ahengini bozan bu kelimeleri ikilemeye katmakla, iki dilin kelimeleri arasında yapılan eşlemenin fark ettirilmesi sağlanmıştır.

İkilemelerin anlatıma kazandırdığı ikinci özellik ise ifadeyi kuvvetlendirip ona ahenk vererek üslup zenginliği oluşturmaktır. Büyük bir kısmı dinî nitelikli olan Eski Uygurca metinlerde okuyucuyu ya da bu metinlerin okunduğu mekanda bulunan dinleyiciyi etkilemek son derece önemlidir. Muhatap etkilendiği müddetçe metinler aracılığıyla gerçekleşen tebliğ işlemi amacına ulaşacaktır. Bu aşamada eldeki en uygun malzeme ise sözdür. Malzemeyi işlerken geçmişten beri kullanılan bir yönteme, yani ikilemelere müracaat edilmesi gayet doğaldır. Eski Uygur Türkçesindeki ikilemeleri değerlendirirken hadiseye sadece yabancı dinî tabirlerin açıklaması olarak bakmamak

gerekir. Dini tabirleri açıklama endişesi anlatımda ikilemelerden faydalanmaya hareketlilik kazandırmıştır. Ancak bu hareketlilik bir müddet sonra dönemin dili için vazgeçilmez bir alışkanlığa dönüşmüştür. Eski Uygur Türkçesindeki ikilemeleri içeren çalışmamdaki ikilemelerin büyük bir kısmının Türkçe kelimelerden kurulu olması durumu açıklar niteliktedir. Türkçe kelimelerden kurulu ikilemelerde gözlenen ses uyumu, ikilemelerin amacının anlamla sınırlı kalmadığının bir göstergesidir. Ayrıca Türkçe ve yabancı kelimelerin birleşimiyle oluşan ikilemelerde, yabancı unsurun ikilemenin son kısmında yer alabilmesi de ikileme kullanma alışkanlığından başka bir şeyle açıklanamaz. Bu tür yapıların amacı yalnızca yabancı kelimeyi açıklamak olsa idi, açıklanan unsurun, yani yabancı kelimenin, sürekli başta bulunması gerekirdi.

KAYNAKÇA

ADAMS, B. S., "Bir Uygur Metni Üzerine Notlar", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, Ankara 1989, ss. 59-63.

AĞAKAY, Mehmet Ali, "Türkçede Kelime Koşmaları", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten,** Ankara 1954, ss.97-104.

ARAT, Reşid Rahmeti, "Bruchstücke eines Gebetsbuches", **Makaleler**, haz. Osman Fikri Sertkaya, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987b, ss. 462-475.

ARAT, Reşid Rahmeti, "Eski Türk Hukuk Vesikaları", **Makaleler**, haz. Osman Fikri Sertkaya, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987c, ss. 506-572.

ARAT, Reşid Rahmeti, "Uygurca Yazılar Arasında II", **Makaleler**, haz. Osman Fikri Sertkaya, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987d, ss. 586-599.

ARAT, Reşid Rahmeti, "Uygurca Yazılar Arasında", **Makaleler**, haz. Osman Fikri Sertkaya, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987a, ss. 573-585.

ARAT, Reşid Rahmeti, **Eski Türk Şiiri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

ARAT, Reşid Rahmeti, **Türkische Turfan-Texte VII, Von Dr. G. Rahmati. Mit sinologischen Anmerkungen von Dr. W. Eberhard,** Berlin 1937.

ARAT, Reşid Rahmeti, **Zur Heilkunde der Uiguren I,** Berlin 1930.

ARAT, Reşid Rahmeti, **Zur Heilkunde der Uiguren II,** Berlin 1932.

BANG, Willi-ARAT, Reşit Rahmeti, "Türlü Cehennemler Üzerine Uygurca Parçalar", **Makaleler**, haz. Osman Fikri Sertkaya, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987, ss. 419-431.

BANG, Willi-GABAİN, Annemaria von, "Ein uigurisches Fragment über den manichäischen Windgott", **Ungarische Jahrbücher,** S. 8, Berlin 1928, ss. 248-256.

BANG, Willi-GABAİN, Annemarie von, **Türkische Turfan-Texte I**, Berlin 1929a.

BANG, Willi-GABAİN, Annemarie von, **Türkische Turfan-Texte II**, Berlin 1929b.

BANG, Willi-GABAİN, Annemarie von, **Türkische Turfan-Texte III**, Berlin 1930a.

BANG, Willi-GABAİN, Annemarie von, **Türkische Turfan-Texte IV**, Berlin 1930b.

BANG, Willi-GABAİN, Annemarie von, **Türkische Turfan-Texte V**, Berlin 1932.

BANG, Willi-GABAİN, Annemarie von-RACHMATİ, G. R., **Türkische Turfantexte VI Das buddhistische Sūtra Säkiz yükmäk,** Berlin 1934.

BARAT, Kahar, "Şınqo Şeli Tutung, traducteur du Säkiz yükmäk yaruq nom", **Journal asiatique**, S. 278, 1990, ss.155-156.

BARUTÇU, F. Sema, "Abhidharmakośabhāşyatīkā-tattvārtha-nāma'nın Eski Uygurca Tercümesinden Bir Parça", "**Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakülte Dergisi**, S. 34, 1990, ss.11-25.

BARUTÇU, F. Sema, **Sthiramati'nin Vasubandhu'nun Abhidharmakośaśāstra'sına Yazdığı Tefsirin Etü. Tercümesi Abidarim Kınlığkoşavarti Şastirtaķı Çınkirtü Yörüglerning Kingürüsi'nden Üç İtigsizler, Giriş-Metin-Tercüme-Notlar-İndeks, XXX. Levha,** Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

BARUTÇU, F.Sema, **Uygurca Sadapraruda ve Dharmongdata Bodhissattva Hikayesi**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1987.

CAFEROĞLU, Ahmet, **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1993.

CLAUSON, Sir Gerard, "A Late Uyğur family archive", **Iran and Islam**, C. E. Bosworth, Memorg of the late Vladimir Minorsky, Edingburg 1971, ss.167-196.

CLAUSON, Sir Gerard, **An Etymological Dictionary of Pre- Thirteenth-Century Turkish,** Oxford 1972.

ÇAĞATAY, Saadet "Uygurcada Hendiadyoinler", **Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler,** Ankara 1978, ss.29-66.

DREVNETYURKSKİY SLOVAR, Leningrad 1969.

EHLERS, Gerhard, "Ein Alttürkisches Fragment zur Erzählung vom Töpfer", **Ural-altaische Jahrbücher**, S. 2, 1982, ss.175-185.

EHLERS, Gerhard, "Notabilia zur alttürkischen Oberstufenzählung" **Ural-altaische Jahrbücher**, S. 3, 1983, ss.81-87.

EMMERİCK, R. E.-TAS, A. Rona, "The Turkısh-Khotanese wordlist revisited", **Central Asiatic Journal**, S. 36, 1992, ss.199-241.

FEDAKĀR, Durdu, "Das alttürkische in sogdischer Schrift, Textmaterial und Orthographie (1)" **Ural-altaische Jahrbücher**, S. 10, 1991, ss. 85-98.

GABAİN, Annemaria von - Werner Winter, **Türksische Turfantexte IX. Ein Hymnus an den Vater Mani auf Tocharisch B mit alttürkischer Übersetzung**, Berlin 1958.

GABAİN, Annemaria von, "Alt-türkische Texte in sogdischer Schrift", **Hungaro-Turcia. Studies in honour of Julies Nemeth**, Budapeşte 1977.

GABAİN, Annemaria von, **Briefe der uigurischen Hüen-tsang-Biographie**, Berlin 1938.

GABAİN, Annemaria von, **Die uigurische Übersetzung der Biographi Hüen-tsang I. Bruchstücke des 5. Kapitels**, Berlin 1935.

GABAİN, Annemaria von, **Türkische Turfan-Texte VIII, Texte in Brāhmischrift**, Berlin 1954.

GABAİN, Annemaria von, **Türkische Turfantexte X. Das Avadāna des Dämons Ātavaka. Bearbeitet von Tadeusz Kowalski + Aus dem Nachlass herausgegeben**, Berlin 1959.

GEİSSLER, F.-ZİEME, Peter, "Uigurische Pancatantra-Fragmente", **Turcica Revue d'etudes turkues**, S. 2, 1970, ss. 32-70.

GENG, Shimin- KLİMKEİT, H. Joachim-LAUT, J. Peter, "Prolegomena zur Edition der Hami-Handschrift der uigurischen Dasakarmapathâvadânamâlâ", **Türk Dilleri Araştırmaları**, S. 3, 1993, ss. 213-230.

GENG, Shimin, "A Study of one newly discovered folio of the Uighur "Abhidharmakośa-śâstra", **Central Asiatic Journal**, S. 33, 1989 ss. 36-45.

GENG, Shimin-HAMİLTON, James, "L'Inscription ouigoure de la stele commenmorative des Iduq qut de Qoco", **Turcica, Revue de'tudes turkues**, S. 13, 1981, ss. 10-54.

GENG, Shimin-KLİMKEİT, H. Joachim-J. Peter Laut, "Nachtrag Zum"Erlangen der unvergleichlichen Buddhawürde" ", **Altorientalische Forschungen**, S. 20, 1993, ss. 369-390.

GENG, Shimin-KLİMKEİT, H. Joachim-LAUT, J. Peter, "Die Geschichte der drei Prinzen. Weitere neue manichäisch-turkische Fragmente aus Turfan", **Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft**, c. 3, S. 139, 1989, ss. 328-345.

GENG, Shimin-KLİMKEİT, H. Joachim-LAUT, J. Peter, "Eine neue nestorianische Grabinschrift aus China", **Ural-altaische Jahrbücher**, S. 14, 1996, ss.164-175.

GENG, Shimin-KLİMKEİT, H. Joachim-LAUT, J. Peter, "Manis Wettkampf mit dem Prinzen. Ein neues manichäisch-türkisches Fragment aus Turfan", **Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft**, c. 4, S. 137, 1987, ss. 44-58

HAMİLTON, James, "Un Acte ouigour de vente de terrain provenant de Yar-khoto", **Turcica Revue d'etudes turgues**, S. 1, 1969, ss. 26-52.

HAMİLTON, James, **Dunhuang Mağrası'ında Bulunmuş Budhacılığa İlişkin Uygurca El Yazması İyi ve Kötü Prens Öyküsü**, çev. Vedat Köken, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

HATİBOĞLU, Vecihe, **Türk Dilinde İkileme,** Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1981.

HAZAİ, Georg "Ein buddhistisches Gedicht aus der Berliner Turfan Sammlung", **Acta Orientalia Academiae scientriarum Hungarica**, S. 23, 1970, ss. 1-21.

HAZAİ, Georg, "Fragmente eines uigurischen Blockdruck- Faltbuches", **Altorientalische Forschungen**, S. III, 1975, ss. 91-108.

KARA, Georg-ZİEME, Peter, "Die uigurische Übersetzung des apokryphen Sûtras "Fo ding xin da tuo luo ni" ", **Altorientalische Forschungen**, S. 13, 1986, ss. 318-376.

KARA, Georg-ZİEME, Peter, "Uigurische Âgama-Fragmente (2)", **Altorientalische Forschungen**, c. 6, S. 17, 1990, ss. 130, 145.

KARA, Georg-ZİEME, Peter, **Fragmente der uigurischen Version des,Jin'gangjing mit den Gathas des Meister Fu. Nebst einem Anhang von T. Inokuchi,** Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Zentralinstitut für alte Geschichte und Kultur des alten Orients, Berlin 1970. (Schriften zur Geschichte und Kultur des alten Orients 3. **Berliner Turfan Texte 1**)

KARA, Georg-ZİEME, Peter, **Fragmente tantrischer Werke in uigurischer Übersetzung**, Akademie der Wissenschaften der DDR. Zentralinstitut für alte Geschichte und Archaologie, Berlin 1976. (Schriften zur Geschichte und Kultur des alten Orients. **Berliner Turfan Texte 7**)

KAYA, Ceval, **Uygurca Altun Yaruk. Giriş, Metin ve Dizin**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994.

KORKMAZ, Zeynep, **Gramer Terimleri Sözlüğü,** Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

KUDARA, Kögi - Peter Zieme, "Uigurische Âgama-Fragmente (1)", **Altorientalische Forschungen**, S. 10, 1983, ss. 269-318.

KUDARA, Kögi, "A Fragment of an Uigur version of the Abhidharmakosakârikâ", **Journal asiatique**, S. 269, 1981, ss. 325-346.

LAUT, "Jens Peter, Zwei Fragmente eines Höllenkapitels der uigurischen Dasakarmapathâvadânamâlâ", **Ural-altaische Jahrbücher**, S. 4, 1984, ss. 118-133.

LAUT, Jens Peter, "Bemerkungen zur spätuigurischen Handschrift Mainz 713 (T II Y 58)" **Zeitschrift der deutschen morgenlandischen Gesellschaft**, S. 133, 1983, ss. 263-272.

LAUT, Jens Peter, "Die unerschütterliche Versenkung, ein Fragment der alttürkischen budhistischen Erzählliteratur", **Kaşkûl,** haz. Ewald Wagner und Klaus Röhrborn, Festschrift zum 25. Jahrestag der Wiederbegründung des Instituts für Orientalistik an der Justus-Liebig-Universität Giessen. Wiesbaden 1989. c.2, ss. 38-51.

LAUT, Jens Peter, "Ein Bruchstück einer alttürkischen Buddhabiographie", **Ural-altaische Jahrbücher**, S. 3, 1983, ss. 88-101.

LE COQ, Albert Von, "Ein christliches und ein manichäisches Manuskriptfragment in türkischer Sprache aus Turfan (Chinessich- Turkistan)", **Sitzungsberichte der preussischen Akademia der Wissenschaften**, 1909, S. 68, ss. 1202-1218.

LE COQ, Albert Von, "Ein manichäisch-uigurisches Fragment aus Idigut-schahri", **Sitzungsberichte der preussischen Akademia der Wissenschaften Phil.-hist**, 1908, c. 1, S. 19, ss. 398-414.

LE COQ, Albert Von, **Huastuanift, ein Sündenbekenntnis der manichäischen Auditores. Gefunden in Turfan (Chinesisch- Turkistan)**, çev. S. Himran., Ankara 1941.

LE COQ, Albert Von, **Türkçe Mâni Elyazıları (Manicheika) c.1**, çev. Fuat Köseraif, Devlet Basımevi, İstanbul 1938.

LE COQ, Albert Von, **Türkische Manichaica aus Chotscho,** II. Berlin 1919.

LE COQ, Albert Von, **Türkische Manichaica aus Chotsho. III. Nebst einem christlichen Bruchstück aus Bulayig,** Berlin 1922.

MAUE, Dieter und RÖHRBORN, Klaus, "Ein "buddhistischer Katechismus" in alttürkischer Sprache und tibetischer Schrift, **Zeitschrift der deutschen morgenlandischen Gesellschaft**, S. 134, 1984, ss. 286-313.

MAUE, Dieter, "Sanskrit-uigurische Fragmente des Âtânâtikasûtra und des Âtânâtihrdaya", **Ural-altaische Jahrbücher**, N.F., S. 5, 1985, ss. 98-122.

MAUE, Dieter, und Klaus Röhrborn, "Ein zweisprachiges Fragment aus Turfan", **Central Asiatic Journal**, S. 20, 1976, ss. 208-221.

MÜLLER, Friedrich Wilhelm Karl, **"Uigurica. I. Die Anbetung der Magier, ein christliches Bruchstück. 2. Die Reste des buddhistischen„ Goldglanz- Sūtra''. Ein vorläufiger Bericht.** Berlin 1908.

MÜLLER, Friedrich Wilhelm Karl, **Uigurica II**, Berlin 1911.

MÜLLER, Friedrich Wilhelm Karl, **Zwei Pfahlinschriften aus den Turfanfunden. 1. Die uigurische Inschrift auf dem Pfahle 1. B 4672. 2. Die chinesische Pfahlinchrift.** Berlin 1915.

MÜLLER, Friedrich Wilhelm, "Ein Uigurisch-Lamaistisches Zauberriual aus den Turfanfunden", **Sonderabdruck aus den Sitzungsberichten der Akademie Wissenschaften Phil.- Hist. Klasse XXIV,** Berlin1928.

MÜLLER, Friedrich Wilhelm, **Çaştani Bey Hikayesi,** çev. S. Himran, Burhaneddin Erenler Basımevi, İstanbul 1945.

MÜLLER, Friedrich Wilhelm, **Uigurica III. Uigurische Avadāna-Bruchstücke (I-VIII)**, Berlin 1922.

MÜLLER, Friedrich Wilhelm, **Uygurca Üç Hikaye,** çev. S. Himran, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul 1946

ODA, Juten, "Uigur Fragments Of The Block-Printed Text,"Sekiz Törlügin Yarumış Yaltrımış Nom Bitig" ", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi XXIV- XXV' den Ayrı Basım,** İstanbul 1986.

ODA, Juten, *New Fragments of the Buddhist Uighur text "Säkiz yükmäk yaruq"*, **Altorientalische Forschungen**, S. 10, 1983, ss. 125-142.

ÖLMEZ, Mehmet, "Ein weiteres alttürkisches Pañcatantra-Fragment", **Ural-altaische Jahrbücher**, S. 12, 1993.

ÖLMEZ, Mehmet, "Eski Uygurca Xuanzang Biyografisine Ait Bir Okuyucu Kaydı", **Türk Dilleri Araştırmaları,** S. 3, 1993, ss. 159-166.

ÖLMEZ, Mehmet, "Tibet Budhizmine Ait Eski Bir Bahşı Ögdisi", **Bahşı Ögdisi, Klaus Röhrborn Armağanı**, haz. Jens Peter Lauth- Mehmet Ölmez, Simurg Yayınları, Freburg-İstanbul 1988.

ÖLMEZ, Mehmet, **Hsüan-Tsang'ın Eski Uygurca Yaşamöyküsü VI. Bölüm**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1994.

RADLOFF, Wilhelm, **Uiguriche Sprachdenkmäler. Materialien, nach dem Tode des Verfassers mit Ergänzungen von S. Malov herausgegeben,** Akademie der Wissenchaften der Union der sozialistischen Sowiet- Republicken, Leningrand 1928.

RASCHMANN, Simone, "Das Gelöbnis des Buyan Kälmiš", **Altorientalische Forschungen**, S. 14, 1987, ss. 160-174.

RASCHMANN, Simone-ZİEME, Peter, "Ein Bodhicaryävatârâ-Kommentar in alttürkischer Überlieferung", **Altorientalische Forschungen**, S. 12, 1985, ss. 309-318.

RÖHRBORN, Klaus, "Fragmente der uigurischen Version des "Dhārani-Sūtras der grossen Barmherzigkeit'' **", Zeitschrift der deutschen morgenlandischen Gesellschaft,** S. 126, 1976, ss. 87-100.

RÖHRBORN, Klaus, "Syntaktisches Verhalten der indischen Fremdwörter im Alttürkischen", **Sprachen des Buddhismus in Zentralasien,** Wiesbaden 1983, ss.103-112.

RÖHRBORN, Klaus, **Die Alttürkische Xuazang- Biographie VII., Nach der Handschrift von Leningrad, Paris und Pekin sowie nach dem Transkript von Annemarie V. Gabain, herausgegeben, übersetzt und kommentiert**, Wiesbaden 1991.

RÖHRBORN, Klaus, **Die alttürkische Xuazang- Biographie VIII., Nach dem Handschrift von Paris, Pekin und St. Petersburg sowie nach dem Transkript von Annemarie V. Gabain, herausgegeben, übersetzt und kommentiert**, Wiesbaden 1996.

RÖHRBORN, Klaus, **Ein uigurische Totenmese. Text, Ubersetzung, Kommenter**, Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Zentralinstitut für alte Geschichte und Archalogie. Berlin 1971. (Schriften zur Geschichte und Kultur des alten Orients 4. **Berliner Turfan Texte 2**)

RÖHRBORN, Klaus, **Uigurisches Wörterbuch,** Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien, 1-5, Wiesbaden 1977-1994.

SCHARLİPP, Wolfgang , "Fragmente eines uigurischen Kommentars zur Trimśikāvijñaptimâtrratâsiddhi des Vasubandhu", **Ural-altaische Jahrbücher**, S. 6, 1986, ss. 122-136.

SERTKAYA, Osman Fikri, "Ein Fragment eines alttürkischen Lobpreises auf Tämür Qayan", **Altoierttalische Forschungen**, S. 16, 1989, c. 1, ss. 189-192.

SERTKAYA, Osman- RÖHRBORN, Klaus, "Bruchstücke der alttürkischen Amitâbba-Literatur aus İstanbul", **Ural-altaische Jahrbücher**, S. 4, 1984, ss. 97-117.

TEKİN, Şinasi, **Maitrisimit Nom Bitig, Die uigurische Ubersetzung eines Werkes der Buddhistischen Vaibhasika-Schule, 1. Teil: Transliteration, Ubersetzung, Anmerkungen,** Akademie der DDR. Zentralinstitut für alte Geschichte und Archäologie, Berlin 1980. (Schriften zur Geschischte und Kultur des Alten Orients. **Berliner Turfantexte. 9**)

TEKİN, Şinasi, **Uygurca Metinler I, Kuanşi İm Pusar (ses işiten ilâh). Vap hua ki atlığ nom çeçeki sudur (Saddharmapundarîka-sûtra)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1993.

TEKİN, Şinasi, **İştikakçının Köşesi,** Simurg Yayınları, İstanbul 2001.

TEMİR, Ahmet-KUDARA, Kögi-RÖHRBORN, Klaus, "Die alttürkischen Abitaki-Fragmente des Etnografya Müzesi, Ankara," **Turcica. Revue d'etudes turques**, S. 16, 1984, ss. 13-18.

TEZCAN, Semih- ZİEME, Peter, "Antiislamische Polemik in einem alttürkischen buddhistischen Gedicht aus Turfan", **Altorienttalische Forschungen**, S. 17, 1990, ss. 146-151.

TEZCAN, Semih- ZİEME, Peter, "Uigurische Brieffragmente", **Studia Turcia**, Budapest 1971, ss. 451-460.

TEZCAN, Semih, **Das uigurische Insadi-Sutra**, Akademie der Wissenschaften der DDR. Zetralinstitut für alte Geschichte und Archaologie, Berlin 1974. (Schriften zur Geschichte und Kultur des alten Orients 6. Berliner Turfan Texte 3)

TEZCAN, Semih, **Eski Uygurca Hsüan Tsang Biyografisi X. Bölüm**, (Basılmamış Doçentlik Tezi), Ankara 1975.

TUGUSEVA, L. Ju, "Three letters of Uighurprinces from the ms collection of the Leningrand section of the Institute of Oriental Studies", **Acta Orientalia Academiae scientriarum Hungaricae**, S. 24, 1971, ss. 173-187.

TUGUSEVA, L.Ju., **Fragmenti Uygurskoy Versii Biografii Syuan-Tzana**, Transkrisiya, Perevod, Primeçaniya, Kommentari i Ukazateli, Isdatastvo 'Nauka' Glavnaya Redaksiya Voctonoy Literaturu, Moskva 1980.

TUNA, Osman Nedim, "Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1982-1983**, Ankara 1986, ss.163-228.

WARNKE, Ingrid, "Fragmente des 25. Und 26. Kapitels des Ksanti qılyulug nom bitig", **Altorientalische Forschungen**, S. 10, 1983, ss. 243-268.

YAMADA, Nobuo, **Uigurubun keiyaku burnsho shûsei. Sammlung uigurischer Kontrakte**, haz. Oda Juten, Peter Zieme, Umemura Hiroshi und Moriyasu Takao, Bd. 1-3, Osaka 1993.

ZİEME, Peter, "Die türkischen Yosıpas-Fragmente", **Mitteilungen des Institus für Orientforschung**, S. 14, 1968a, ss. 45- 67.

ZİEME, Peter, **Manichäische-türkische Texte**, Akademie der Wissenshaften der DDR Zentralinstitut für alte Geschichte und Archäologie, Berlin 1975a. (Schriften zur Geschichte und Kultur des alten Orients. Berliner Turfantexte. 5.)

ZİEME, Peter, "Bruchstücke einer alttürkischen Übersetzung des Mahayana Mahaparinirvanasutras aus Turfan", **Altorientalische Forschungen**, S. 18, 1991, ss. 297-303.

ZİEME, Peter, "Ein manichäisch-türkisches Fragment in manichäischer Schrift", **Acta Orientalia Academiae scientriarum Hungaricae**, S. 23, 1970, ss. 157-165.

ZİEME, Peter, "Ein manichäisch-türkisches Gedicht", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten,** S. 69, 1968b, ss. 39-51.

ZİEME, Peter, "Ein uigurischer Erntesegen", **Altorientalische Forschungen III**, Berlin 1975b, ss.109-143.

ZİEME, Peter, "Ein uigurischer Landverkaufsvertrang aus Murtug", **Altorientalische Forschungen I,** Berlin1974. ss. 295-308.

ZİEME, Peter, "Neue Fragmente des alttürkischen Sermons vom Licht-Nous", **Iran und Turfan,** Beitrage Berliner Wissenschaftler, Werner Sundermann zum 60. Geburgstag gewidmet, haz. Christiane Reck und Peter Zieme, Wiesbaden 1995b, ss. 251-276.

ZİEME, Peter, "Steuerbefreiungsurkunden für budhistische Klöster", **Altorientalische Forschungen**, S. 8, 1981, ss. 237-263.

ZİEME, Peter, "Uigurische Pachtdokumente", **Altorientalische Forshungen**, S. 7, 1980, ss. 197-245.

ZİEME, Peter, "Uigurische Sukhâvatývyûha-Fragmente", **Altorientalische Forschungen**, S. 12, 1985b, ss. 129-149.

ZİEME, Peter, "Zur alttürkischen Bhaişajyagurusūtra-Übersetzung", **Altorientalische Forschungen**, S. 16, 1989a, ss. 198-200.

ZİEME, Peter, "Zur buddhistischen Stabreimdichtung der alten Uiguren", **Acta Orientalia Academiae scientriarum Hungaricae**, S. 29, 1975b, ss. 187-211.

ZİEME, Peter, "Zur Verwendung der Brâhmı-Schrift bei den Uiguren", **Altorientalische Forschungen**, S. 11, 1984, ss. 331-346.

ZİEME, Peter, "Zwei neue alttürkische Saddharmapundarīka-Fragmente", **Altorientalische Forschungen**, S. 16, 1989b, ss. 370-379.

ZİEME, Peter, "Zwei Textergänzungen zu A. von Le Cog's, Türkische Manichaica aus Chotscho.III.'', **Rocznik orientalistyczny**, S. 32, 1969, ss. 7-18.

ZİEME, Peter, **Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren**, Akademie der Wissenschaften der DDR, Berlin 1985a. (Zentralinstitut für Alte Geschichte und Archäologie. Schriften zur Geschichte und Kultur des Alten Orients. **Berliner Turfantexte. 13.**)

ZİEME, Peter, Ein alttürkisches Fragment des Kşitigarbha-Sūtras aus Bäzäklik, **Altorientalische Forshungen**, S. 17, 1990, c. 2, ss. 379-384.

ZİEME, Peter, "Ein uigurischer Leihkontrakt über Weizen", **Altorientalische Forshungen**, S. 7, 1980, ss. 273-275.

ZİEME, Peter, "Ein uigurisches Familienregister aus Turfan", **Altorientalische Forshungen**, S. 9, 1982, ss. 263-267.

ZİEME, Peter, "Eine uigurische Hausverkaufsurkunde aus Qoço", **Altorientalische Forschungen**, S. 19, 1992, ss. 359-371.

ZİEME, Peter, "Mängi bulzun!-Ein weieterer Neujahrssegen", **Türk Kültürü Araştırmaları**, S.24, 1986. 131-139.

ZİEME, Peter, **Vimalakırtinirdesasutra. Edition alttürkischer Übersetzungen nach Handschriftfragmenten von Berlin und Kyoto**, Berlin-Brandenburgische Akademienvorhaben Turfanforschung Berlin 1999 (**Berliner Turfan Texte 20**)

ZİEME, Peter-KARA, G. , **"Ein uigurisches totenbuch. Naropas Lehrein uigurischer Übersetzung von vier tibetischen nach der Sammelhandschrift aus**

Dunhuang British Museum Or. 8212 (109), Bibliotheca Orientalis Hungarica" S.22, Budapest 1978.

ZİEME, Peter-KUDARA, Kögi, "Chinesisch-alttürkische Fragmente des "Schwitzbad- Sutras" " , **Altorientalische Forschungen**, S. 15, 1988, ss. 182-191.

ZİEME, Peter-MOLNÁR, Ádám, "Ein weiterer uigurischer Erntesegen", **Altorientalische Forschungen**, S. 16, 1989, ss. 140-152.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ